Aleksandra Kollontai

Birçok Hayat Yaşadım

2. Basım

ANI DİZİSİ 1

inter yayınları

Otobiyografik Notlar

ALEKSANDRA KOLLONTAİ

Birçok Hayat Yaşadım

Çeviren
S. — S. KAYA

Bu kitap «Ich habe viele Leben gelebt...»
özgün adıyla Paht-Rugenstein Verlag-Köln'de
1980'de yayınlanmış baskısından
Türkçe'ye çevrilmiştir.

1. Basım: Mayıs 1989
2. Basım: Aralık 1993

Baskı : GÜR-AY Matbaası
Kapak Baskı : GÜR-AY Matbaası

ISBN 975 - 7349 - 15 - 1

İNTER YAYINLARI
Ankara Cad. No: 31
Fahrettin Kerim Gökay Vakfı İşhanı
Kat: 4 Daire: 51
CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: (212) 519 16 16

Bir Rus soylusunun kızıyken ateşli bir devrimci ve enternasyonalist olan Aleksandra Kollontai'ın (1872 - 1952) otobiyografik notlarını, kapsamlı günlüklerini, taslakları ve yüzyıl sonundan, Sovyet iktidarının ilk yıllarına kadarki zaman dilimine ilişkin yayınladığı başka çalışmalarını kapsamaktadır. Zirveyi 1905-1907 Rus Devrimi, birinci dünya savaşından önce çeşitli ülkelerdeki solcuların birleşmesi için mücadele, Ekim Devrimi ve hemen ardından gelen Aleksandra Kollontai'ın başka görevlerin yanısıra Devlet Yardımı Halk Komiseri olduğu sosyalist inşanın dramatik yolları oluşturur.

Anılar, bir yandan Kollontai'ın karmaşık yaşam yolunu yansıtırken, öte yanda, o dönemde işçi ve kadın hareketi içindeki tartışmaları açık bir biçimde anlatmakta, gerek Rus devrimci hareketinin, gerekse uluslararası devrimci hareketin önemli şahsiyetlerinin portresini, renkli gezi anlatımlarıyla büyüklü küçüklü olayların canlı aktarımlarını içermektedir.

Bu kitap Aleksandra Kollontai'ın, önlerine dünyayı değiştirme görevini koyan insanlara duyduğu derin sevginin ve bu amaç için verdiği özverili, tutkulu mücadelenin belgesidir. «İnsan nasıl mutlu olabilir» diye yazmıştı bir keresinde, «çevresinde bu kadar çok yoksulluk, haksızlık ve baskı egemenken, insan nasıl mutlu —oysa yaşamın anlamıdır mutluluk— olabilir?.. Bu yüzden devrime katıldım ve komünist oldum.»

İÇİNDEKİLER

GENÇLİK YILLARI 9
Birinci Etap
Bulgaristan 11
Rusya'ya Dönüş 35
Seksenli Yıllar 44
Evlilik Yılları 60
DEVRİMCİ YOLUN BAŞLANGICI 91
Yaşamımdan Çalışmalarımdan 93
ÇARİZME VE SAVAŞA KARŞI 129
1914 Günlüğünden Bölümler 131
Lenin'in Sesi 165
Lenin'in Verdiği Görevleri Yerine Getiriyorum 167
1915 Norveç Günlüğünden 170
Amerika Günlüğünden 197
Hemen Rusya'ya 229
BÜYÜK YIL 1917 261
Petrograd Sovyeti İçin Vekalet 263
Mart 1917 268
Lenin'in Petrograd'a Gelişi 271
4 Nisan'dan Sonra 277
1917 Yılında Helsingfors 285
1917 Yılında Kadınlar 290
İşçi Devrimi İlkbaharının Bayramı 294
Kerenski'nin Zindanında 300
Ekim Devrimi ve Kitleler 334
Tarihsel Konferansta 339
Kaynayan Kazan Smolny 342
Lenin Smolny'de 346
Duvardaki Kararname 347
YENİ BİR YAŞAMA DOĞRU 351
İlk Sosyal Yardım 353
Bizimle Birlikte Çalışacak Kişiler Arıyoruz 357

Sosyal Yardımı Kim Kurtardı? 361
«Tanrının Emirlerine Uygun» Bir İş İçin Rahipler Arasında 365
Ana Korumaya İlk Adımlar 370
Analık Sarayı Yanıyor 374
Smolny'de 379
Lenin Küçük Şeyleri Unutmaksızın Büyük Şeyleri Düşünürdü 382
İlk «Asiler»in Kenti 384
Lenin ve İlk Kadın İşçiler Kongresi 389
Ocak 1919 392
Doğu'lu Kadınlar Arasında Örgütçü Olarak Çalışan Komünist Kadınlar Konferansı 394
Tula Eyaleti Birinci Köylü Kadınlar Konferansı 396
BUGÜNE KADARKİ YAŞAMIMA BAKIŞ 401
Son Yılların Not Defterinden 1946-1951 403
Kendisi ve Dönemi Üzerine A. Kollontai (I. Dashina) 411
Önemli Tarihler 423
Notlar 447

GENÇLİK YILLARI

BİRİNCİ ETAP

BULGARİSTAN

DOMONTOVİÇ AİLESİ

Saçları iki örgülü, mavi gözlü, beş yaşında, sıradan küçük bir kız, ama dikkatlice bakıldığında, yüzü, kararlılık ve sağlam bir irade yansıtıyor. Ablaları onun için, «istediği her şeyi elde eder» diyorlar. Adı Şura Domontoviç. Bu küçük kız çocuğu benim.

Yoksulluk ve açlık nedir bilmeyen, varlıklı bir ailede sorunsuz bir yaşamım var. Büyük aydınlık odaları, uzun koridorları olan, orduya ait bir evde oturuyoruz. Süvari okulunun bir parçası olan binanın bahçesinde bir çok at ve bir de manej bulunuyor. Sadece soylu ailelerin çocuklarının girebildikleri okulun bahçesinde eğitim yapan genç soyluların, at sırtında engelleri aşmalarını seyretmeyi seviyorum. Bazen atlara şeker yedirmeme izin veriyorlar.

Aydınlık çocuk odasının penceresinden bakıldığında, bayırın ardında, sanki orada hep geceymiş gibi karanlık, dar pencereleri olan, uzun, ıssız, sarı boyalı bir yapı görünüyor. Pencerelerin önünde kalın parmaklıklar var. Bu evlerden, özellikle de o korkunç pencerelerden hoşlanmıyorum. İngiliz mürebbiyem Bayan Gudgeon, bana hak veriyor: «Evet, bu binalar çok karanlık. Ordu cephanelikleri bunlar, ama daha çok hapishaneye benziyorlar.»

Hapishane ne demek?

Babam, süvari okulunda eğitim müfettişi. Petersburg'un kuzeyinde bulunan okuldan kent merkezine, genellikle tramvayla gidiliyor. O zamanlar elektrikli tramvaylar düşünülemezdi bile. Ara-

balar, okuldaki bakımlı ve canlı atlarla karşılaştırılamayacak kadar sıska ve güçsüz beygirlerce çekilirdi. Tramvayı çeken hayvanlar için üzülüyorum. Onlara şeker verme isteğimi yetişkinler gülerek karşılıyorlar. Kente çok ender götürülüyorum. Dünyam, bahçe ve okul avlusu ile sınırlı. Subayların emirerleriyle dostum. Kış gelince kardan adam yapıyorlar bana, yazın, bayırda yetişen mavi çiçeklerden getiriyorlar. Bu koca yapılarda bu kadar az çocuk olması ne garip. Yoksa onlarla oynamama izin verilmiyormuydu?

Domontoviç ailesi, ilerici sayılırdı. Ailede, yetmişli yıllarda «Avrupa aydınlanması» diye adlandırılan atmosfer hissediliyordu. Evimizde aşırı bolluk yoktu, ama annem, düzenliliğe ve temizliğe özen gösterirdi. Pencere aralıkları bizde, kışın, diğer evlerde alışılageldiği gibi kapatılmaz, yeni sağlık kurallarına uygun olarak, dondurucu havada bile, pencereler sürekli açık durur du. Odada temiz hava, Rus aileleri için yeni bir şeydi. Babam hava akımında kalmaktan sürekli çekinir ve annemin havalandırma tutkusunu paylaşmazdı. «Günün birinde hepimiz zatürriyeden öleceğiz» derdi hep. Ama annem, yalnızca gülümsemekle yetinirdi.

Annem evi kendisi idare eder, giysilerimizle iç çamaşırlarımızı düzenli tutmamız için biz kızları durmadan uyarırdı: «Eteklerinizi sakın çengelli iğneyle tutturmayın, düğme dikin! Çekmecelerinizi toplayın!» Son derece sade giyinen annem, «moda şarlatanlığı»yla uğraşmaz, bayan arkadaşlarının tuvaletleri için bu kadar çok zaman harcamalarına şaşardı. Bayramlarda ve özel günlerde giydiği koyu kırmızı ipekten bir tek giysisi vardı. Bu elbiseyi giydiği zaman, törensel bir durum olduğunu anlardık.

Daha önce de söylediğim gibi, Domontoviç ailesi, o zamanki anlayışa göre, kültürlü bir aileydi. Peki, ailemizdeki hizmetkarların durumu nasıldı? Önce ailemizin bir hayli büyük olduğunu söylemeliyim. Annemin ilk evliliğinden olan benden büyük iki kız ve bir erkek kardeşim vardı. Ayrıca ailemizde, artık emekli olmuş çocuk bakıcıları ve diğer hizmetkarlardan oluşan teyzeler ve büyükanneler yaşardı. Masada oniki ya da onbeş kişiden az olmazdık hiç. Evimizde çok insan çalışırdı. Yiyecek maddeleri o zamanlar nispeten ucuzdu. Hizmetçiler, ayda üç ya da beş gümüş ruble alırlar, yemek için para ödemezlerdi. Ne var ki mutfakta her za-

man iki türlü yemek hazırlanırdı; birisi ev sahipleri, diğeri hizmetçiler için. Çay ve kahveye konacak şekeri annem onlara parça parça verirdi, onlar da bunu bardağın ya da fincanın içine koymaz, yanısıra emerlerdi. Hizmetçilerin yemeği, evsahipleri için çıkan yemekten elbette daha kötüydü. Hizmetçi kızlar, kışın, mantosuz dolaşırlar, omuzlarının üzerine sadece bir şal ya da ucuz bir örtü atarlardı. Ayakkabı çok pahalı olduğu ve ayda beş gümüş rubleyle alınamayacağı için, yazın da yalın ayak dolaşırlardı. Kendilerine ait bir oda düşüncesi bile abesti. Herkese yetecek kadar yatak bile yoktu, olsa olsa aşçı kadın ya da en yaşlı hizmetçinin yatağı olurdu. Diğerleri, neresi uygunsa —koridorda ince şiltelerin, mutfakta sıraların, sandık odasında sandıkların üzerinde— orada uyurlardı. Hizmetçilerin tatilleri yoktu, iş saatleri ise sınırsızdı. Yaşlı teyzelerden biri bastonunu kaldırsa bile, yakınamazlardı. Bu yaşlı teyzeler ve büyükanneler, Rusya'da köleliğin onbeş yıl önce egemen olduğunu hala unutamıyorlar, birinin aklına günün —ya da gecenin— her hangi bir saatinde semaveri hazırlatmak gelecek diye, hizmetçileri anlamsız yere, gece yarılarına kadar oturtmuyor diye, annemi, onları şımartmakla suçluyorlardı. Annem, evin hanımı mutfağa girdiğinde ayağa kalkmalarını da istemezdi.

Sözüm ona Avrupa kültürüne sahip bir ailenin evindeki hizmetçilerin durumu böyleydi işte. Annemin masasında «Oteçestvennyje Sapiski» dergisinin durduğu, Turgenyev'in «Bir Avcının Notları» adlı eserinin yaşlı gözlerle okunduğu ve annemin, o zamanlar ünlü olan Dr. Bock'un hijyen üzerine yazdığı bir kitaba dayanarak hareket ettiği bir evdi burası. Dr. Bock'un kitabının adı «Sağlığımza»ydı ve ben bunun hapşırmayla bir ilgisi bulunduğunu düşünürdüm hep. Kalkıp bir de kitap yazmışlar hapşırma üzerine!

Babamla annem birbirine çok uzak sosyal kesimlerden geliyorlardı. Babam Michail Domontoviç, toprak sahipi eski bir Ukrayna'lı aileye mensuptu. Soyağacıyla çok ilgilenirdi. Domontoviç'lerin kökü, 13. yüzyılda Pskov'da hüküm süren, sonra rahip olan ve Ortodoks kilisesi tarafından Pskov Timofeji sıfatıyla kutsal ilan edilen, Pskov'un ünlü prensi Dovmont'a dayanmaktaydı. Pskov'da, Prens Dovmont'un, Alman tarikat şövalyelerine karşı

parlak savaşları üzerine bir çok masal, efsane ve şarkı vardır. Efsaneye göre, halk arasında büyük saygınlığa sahip prens Dovmont'un kemikleri ve kendisine zafer üstüne zafer kazandıran kılıcı, bugün hala Pskov manastırındadır. Babam sık sık, Domontoviç soyundan biri manastıra gittiğinde, rahiplerin, onun onuruna tüm çanları çaldıklarını anlatırdı. Benim için de çanlar çalınsın diye, çocukluğumda, Pskov'a gitmeyi özlemle istedim.

Babam, Ukrayna'lı soyluların oğullarının çoğu gibi, Poltava'daki askeri okulu bitirmişti. Petersburg'ta hassa alaylarından birinde, sanırım bir bomba alayında, subaydı. O zamanın genç subayları, Tolstoy'un romanlarına benzer bir yaşam sürüyorlardı. Hassa subayları arasında, İtalyan Devlet Operasına gitmek modaydı. Babamla annem, ilk kez, bir prömiyerde karşılaşmışlardı. Annem gibi, teyzem Nadya ve büyükannem de müziği çok sevdikleri için, İtalyan Operasında bir locaları vardı. Bir çok opera izleyicisi, «kuzeyli üç güzeller» diye anılan bu kadınları görmekten hoşlanırdı. Ancak Finlandiya'lı basit bir odun tüccarının kızı olan annem, babamın ilişkide olduğu modern çevrelere ait değildi. Nyslott çevresinden yoksul bir Finli çiftçinin oğlu olan büyükbabam, bana anlatıldığına göre, onsekiz yaşında yalınayak Petersburg'a gelmiş, bir süre sonra da odun alıp, Petersburg'lulara ve resmi makamlara satmaya başlamıştı. O yıllarda kentte canlı bir inşaat faaliyeti sürüyordu. Büyükbabam Aleksander Massalin, anlaşılan, enerjik işbilir bir adammış. Kereste ticaretiyle kısa sürede servet edinmeyi başarmış, Krylova adında bir Rus kadınıyla evlendikten sonra Finlandiya'ya geri dönmüş Karelya Kıstak'ında bir yer satın alarak I. Aleksander stilinde, beyaz sütunlu, «Eugen Onegin»in ilk perdesindeki dekorasyonu anımsatan sahanlığıyla harikulade ahşap bir ev yapmıştı. Sanatsal biçimde düzenlenen parke döşemesini görmek için, Petersburg'tan ve Wiborg'tan mühendisler gelirdi.

Büyükbabam Massalin gururlu bir adamdı. Hafifmeşrep hassa subaylarının güzel kızlarına kur yapmalarına izin vermezdi. Rus soylularının basit bir köylünün kızını küçümseyeceğinden korktuğu için, anneme başka bir koca seçmişti. Bu, babamın Avusturya - Macaristan savaşma katılmak zorunda olduğu zaman dilimine denk düşer.*

Ne var ki birkaç yıl sonra, resmi bir baloda annemle babam yeniden karşılaşırlar ve ilk bakışta tutkuyla aşık olurlar birbirlerine. Annem, ısrarla boşanmak ister; bu o zaman için zor bir istektir. Bir boşanma davası, eğer kutsal ruhani mecliste «ilişkiler» yoksa yıllarca sürebiliyordu. İlk kocasından üç çocuğu olan annemin bu kararı vermesi, o dönem göz önüne alınırsa çok cesurca bir davranıştı. Çok kişi annemle babamın arasındaki aşkı, ilgi ve sempatiyle izlerken, bir çokları da yargılıyordu.

Boşanmayı beklerken annem ve çocukları, büyükbabamın Kuuse'deki çiftliğinde yaşamışlardı. En sonunda sorun, mutlu bir biçimde sonlandı; annemle babam evlendiler ve ömürlerinin sonuna dek birbirlerini sevdiler. Babam annemden sonra bir yıl daha yaşadı, ikisi de yaşlı öldüler.

Beni çok sevmelerine rağmen, az övdükleri ve şımartmadıkları için, onlara teşekkür borçluyum. Annem ve İngiliz mürebbiyem çok sertlerdi. Her şey düzenli olmalıydı. Oyuncaklarımı toplamak, yatmadan önce giysilerimi güzelce bir sandalyeye koymak, erkenden, yalnızca yüzümü ve ellerimi değil, kulaklarımı da kendim yıkamak zorundaydım; bunu hiç sevmiyordum. Ev ödevlerimi zamanında tamamlamam gerekirdi; masanın üstüne süt dökmemeliydim; hizmetçi kızlara her zaman saygılı davranmalıydım. Annem benden bunu bekler, sık sık, «büyük baban basit bir köylüydü. Bunu hiç unutma» derdi.

Çorbamı ya da süt lapamı bitirmek istemediğimde, geri çevirdiğim yemeğin yarısı için mutluluk duyacak çocukların varlığım hatırlatırdı annem: «Babaları savaşta olan ne kadar çok çocuk olduğunu düşün.»

Karşı çıkmazdım, ama içimden; o çocuklara lapamı verseler ya. Beni sevmediğim bir şey yemeye neden zorluyorlar? Zaten bu yetişkinler aptal oluyor, bu kadar basit sorunları dahi çözemiyorlar, diye düşünürdüm.

Evde yönetim annemin elindeydi; evde herkes, babam bile onun sözünü dinler, uyarılarına karşı gelmeye kimse cesaret edemezdi. Ben de boyun eğiyordum, ne var ki içten içe, annemin kurallarına isyan halindeydim.

1877/78 SAVAŞI

Türk - Bulgar savaşı patlak verip, Rusya Türkiye'ye karşı savaş ilan ettiğinde, ben, yaklaşık beş yaşındaydım.* Halkımızın yaşamındaki bu büyük olay, ailemizi de etkilemişti. Savaşa babam da katılmıştı. Evde yalnızca Bulgaristan, Türklerin vahşeti, dindar Bulgarları barbar Türklerden kurtarmaya karar vermiş olan Çar II. Aleksander'ın nasıl iyiliksever biri olduğu üzerine konuşuluyordu.*

Çocuk odasının duvarında, kocaman bir kılıçla çocukları kesen Türkleri gösteren resimler asılıydı. Bizde 'başıbozuk' olarak adlandırılan bu Türk askerlerinden nefret ediyor ve çok korkuyordum. Hemen karşı duvarda ise, Rus generali Skobelev'i beyaz kırat üzerinde gösteren bir tablo vardı. Tablonun altındaki yazıda, generalin, Bulgar din kardeşlerini kurtardığı anlatılıyordu...

Babam, kurmay albay rütbesiyle cepheye gönderilmişti. Gidişini anımsamıyorum, ama ardından, evimizde egemen olan o gerilimli bekleyiş, belleğimin derinliklerinde yer etmiş. Annem, genellikle üzgün ve kaygılıydı. Sürekli telgraf bekliyor, gelen telgrafları okumak için hepimizi biraraya topluyordu. Fakat çoğu zaman bir haber gelmiyor böyle günlerde, ablalarımın dediği gibi, evdeki herkesin «gagası düşüyordu». Aralarında fısıldaşan teyzelerle büyükanneler, annem odaya girince, susuverirlerdi. Annem bu dönemlerde, en yeni haberleri verdiği söylenen «Novoje Wremja»* gazetesini arardı. Bazen gazeteyi saklayarak annemin ağlamasına neden olan büyükannelerle teyzeleri çok kötü bulurdum; annemi özellikle üzdüklerini sanıyordum.

Evimizde herkes Türklerden nefret ederdi. Bazen, iyi yürekli Bayan Gudgeon'la onlar üzerine konuşurdum.

«Siz Ruslar Türklerden neden bu kadar nefret ediyorsunuz? Türkler de aynı bizim gibi insanlar.»

Ne var ki ben, bütün bunları, kendisi bir İngiliz olduğu için söylediğini biliyordum. İngiltere —bunu birkaç kez duymuştum— Rusya'nın Bulgar'larla dostluk kurmasını istemiyordu. Yine de mürebbiyeme sormuştum: «Öyleyse Türkler neden küçük çocukları öldürüp Bulgarlara eziyet ediyorlar?»

Sorumu Bayan Gudgeon şöyle yanıtlamıştı: «Ruslar önce ken-

di ülkelerin de olup bitenlere baksınlar. Rus halkı, kendi tiranları tarafından, Bulgar halkından daha az ezilmiyor.»

Tiranlar kimlerdi? Neredeydiler?

Bunlar, benim için yeni düşüncelerdi. Baskının, tiranlığın nerede olduğunu ortaya çıkarmaya çalışıyordum.

Mutlu bir ailede yaşayan mutlu bir küçük kız. Fakat Rusya savaştaydı. Büyük bir görevin —Slav kardeşlerin Türk boyunduruğundan kurtarılması görevinin— yerine getirildiği bir savaştı bu. Gönüllü katılımı söz konusu oluyordu, her ailede cepheye giden birileri vardı.

Ülkede sürekli politika üzerine konuşuluyordu. Yurtsever duygular yükselmişti. «Panslavizm» sözcüğü ilgimi çekiyordu. «Pan» neydi? «Slavizm» ne demekti? «Pan»ın Polonyaca bir sözcük olduğunu açıklamışlardı teyzeler bana, «Bey» anlamına geliyordu. «Slavizm» de işte öylesine bir «takı»ydı.

Nihilistler bile savaşa katılmışlardı. Artık Nihilistlerin ne olduğunu biliyordum. Gözlük takan ve manto yerine aşçı Maşa gibi şal giyen öğrencilerdi bunlar. Kızlar da saçlarını kısa kestiriyorlardı. Büyükanneler, «kadının en önemli süsü olan uzun saç örgülerinden yoksun bırakıyorlar kendilerini», diyorlardı. Bir keresinde sormuştum: «Takma örgü kullanamazlar mı?» Bunun üzerine, teyzeler, şaşkınlık içinde başlarını sallamışlardı.

Herkesin dilinde savaş kahramanlarının adları dolanıyordu. Generallerin tümü beyaz kıratlara binmişlerdi: Gurko, Radezki ve Dragomirov. Dragomirov adı, daha sonraki yıllarda, benim için yakınlık duyduğum ve değer verdiğim bir ad oldu. İlk aşkım bu aile ile bağıntılıdır.

Çevremizdeki tüm bayanlar, yaşlısı, genci, çorap örüp, bezden fitil yapıyorlardı.

Rus birlikleri cephede görünür görünmez, Türklerin nasıl kaçtıklarını gösteren bir çok karikatür yayınlanmıştı. Oysa Türklerin elindeki Plevne* kalesinin kuşatması uzadıkça uzuyor, «Plevne» sözcüğü sabahtan akşama dek dillerden düşmüyordu. Kuşatma ko-

nusunda ne gibi gelişmeler var? Türkler şimdi neredeler? Cephemiz nereye uzanıyor?

Annem öfkeliydi. Yöneticiler, savaş donanımlarını yine ceplerine akıtıyorlar, halkın felaketini zenginleşmek için kullanıyorlardı. Acaba savaş yakında bitermiydi? Mihail Alekseviç'in eve dönmesi yakınmıydı?

1877/78 kışı çok soğuktu. Şipka geçitinde*ki çarpışma sürüyordu. Süvari okulunun dersliklerine yerleştirilen yaralıların ardı arkası kesilmiyordu. Subay hanımları olan annemin arkadaşları, kadife bantlarla çenelerinin altından bağladıkları şapkalarıyla, yaralıları almak için istasyona gidiyorlardı.

Annem, soğuğa dayanamayan ve hep Ukrayna güneşine özlem duyan babam için kaygılanıyordu. Babam, Çerkeskis'in ana karargahındaydı ve bilindiği gibi bu, hep ön saflarda olmak demekti.

Bir akşam cepheden bir subay geldi. Yaralı kolunu siyah bir boyun askısında taşıyordu. Gece geç saatlere kadar cephe yaşamını anlatmış, annem, ablalarım ve yaşlılar kendisini dinlemişlerdi. Anlattıkları pek eğlenceli sayılmazdı. Askerlerin cephede nasıl donduklarını, ikmal işlerinin ne kadar kötü organize edildiğini anlatıyordu. Herkes, olanak bulduğu her yerde, ordu mallarını çalıyordu. Cephedeki hastalıklar, kurşunlardan daha fazla can alıyor, malzeme ikmali sürekli gecikiyordu. Öte yanda generallerimiz, iskambil oynayıp, şampanyayla sarhoş oluyorlardı. Doktor yoktu, hasta bakımı olağanüstü kötüydü. Savaş malzemesi ikmali de yolunda değildi.

«Orada çok beyaz kırat var mı?» diye sormuştum. Subay gülerek, «aman tanrım! Toplarımızı çekecek cılız beygirlere razıyız biz» yanıtını vermişti. Uykuya dalasaya kadar dinlemiştim; subayın anlattıkları hiç hoşuma gitmemişti.

Evimizde ve süvari okulunun tüm binalarında sevinçli bir bekleyiş ve heyecan egemendi. Hizmetçiler mum satın almaya yollanmıştı. Kent aydınlatılacaktı, çünkü Osman Nuri Paşa'nın teslim olacağı, Plevne'nin düşmesine az kaldığı yolunda söylentiler dolanıyordu ortalıkta. Ne var ki, akşama aydınlatma yapılmayacağı talimatı geldi. Plevne'nin düşeceği söylentileri doğrulanmamıştı.

Annem tüm odaları dolaşıp, aydınlanma için yakılacak olan mumları pencerelerden topladı ve özenle bufeye yerleştirdi.

Sonunda Plevne düştü. Ordusuyla birlikte kaleden çıkan Osman Nuri Paşa, koşulsuz teslimiyete hazır olduğunu bildirmişti. Bu 28 Kasım 1877'deydi. Akşam olunca Petersburg'un tüm pencerelerinde mumlar yandı. Her zamanki saatte yatmak zorunda değildim, şenlik aydınlatmasını izlememe, halkın coşkusunu paylaşmama izin verilmişti. Büyük yemek odamızın penceresinden baktığımda, polis tarafından revire götürülen birkaç sarhoş dışında, halk filan görememiş olmam ayrı bir konu!

Yetişkinlerden biri, «büyük bir gündü» demişti. Diğerleri şöyle yanıtlamışlardı: «Ama Plevne için yüksek bir bedel ödedik; 40.000 ölü ve dörtbuçuk ay süren kuşatma.»

Rusya ile Türkiye arasında çok sayıda savaş olmuştu*, artık Türklerin Avrupa'dan silinme zamanının geldiği düşünülüyordu, ne var ki İngiltere ve özellikle de Disraeli, Rusya'nın yayılmasından yana değildi. Evet, bunun da ötesinde, Çanakkale Boğazını ele geçirmeyi ve böylece, şimdiye dek İngiltere'nin tek başına egemen olduğu Asya'yla bağlantısını kolaylaştırmayı uman Rusya'ya, çok kararlı biçimde, karşı çıkmıştı.

Avusturya monarşisi, o zamanlar, Balkan sorununda, İngiltere'nin müttefikiydi. Akdeniz kıyılarının bir bölümünü isteyen Avusturya ile açık, Türkiye ile de gizli bir ittifak kuran Disraeli'nin politikasına, liberallerin lideri Gladstone karşıydı. Bulgaristan'a sempati besleyen İngiliz liberalleri, şu görüşü savunuyorlardı: Rusya, Bulgaristan'ın kurtuluşu için savaşsın, sonrasına bakarız. Disraeli, hem Ruslara, hem de Türklere aynı anda, dostluk elini uzatabilmeyi (gizlice elbette) umuyordu. Petersburg'ta İngiltere'nin, Türklere karşı, bize yardım etmeye hazır olduğu söyleniyordu zaman zaman. Fakat Osmanlı devleti ile Rusya arasında görüşmeler başladığında, İngiltere, Türklere destek olması için, Malta'ya bir filo göndermişti. Bunun üzerine, savaşı Ruslar kazanmış olmasına rağmen, Türkler, görüşmelerde öne sürdükleri talepleri hemen yükselttiler.

Mart 1878'de San Stefano'da ateşkes imzalandıktan sonra*, Disraeli, Bulgaristan'la ilgili Rusya'ya fazla hak sağlandığı için, anlaşmanın revizyonunu talep etmişti. Öte yanda Nihilistler, Rus

politikasının başarısızlığında Çarlık rejiminin güçsüzlüğünü gördüklerinden kötü şakalar yapıyorlardı: «Kazanılmış bir savaş ve onurlu bir barış, ama bizim için değil, İngiltere için.»

İLK ARKADAŞLARIM

Evimizin büyük odalarının döşemelerini cilalamak için, her hafta, genellikle onbeş onaltı yaşlarında genç çocuklar gelirlerdi. Benim ilk arkadaşlarım bu delikanlılar oldu.

Onları çalışırken seyretmeyi çok seviyordum; sanki dans ediyorlarmış gibi geliyordu bana. Babamın kitaplığının üstüne ya da servis masasına tırmanıyor, çevik hareketlerini seyredip eğleniyordum. Ama en büyük mutluluğum onlarla konuşmaktı.

Benimle, yetişkinmişim gibi konuşurlardı; savaşla ilgili sorular soruyorlar, ne zaman biteceği hakkında düşüncemi öğrenmek istiyorlardı. Plevne düşecek miydi? Rus askerleri Şipka Geçiti'ni tutmayı başarabilecekler miydi? Verdiğim yanıtları anımsamıyorum, ama bu delikanlıların, Çarın generallerinden, hiç bir zaman kahramanlarmış gibi söz etmediklerini, Skobelev adı geçtiğinde, büyükannelerle teyzeler gibi gözyaşı dökmediklerini çok iyi biliyorum. Topraklarından, belki de kısa süre sonra açlıktan ölecek olan gözü yaşlı annelerinden, yemsizlikten telef olacak inekten, Çar savaşa çağırdığı için ayrılmak zorunda kalan askerlerden, köylülerden söz ediyorlardı. Köyde hasatı kaldıracak erkek kalmamıştı. Bütün bunlar çok üzücüydü. Ve ben, o annenin karnının doyması, ineğin ölmemesi için cilacılara yardım etmek istiyordum.

En çok hoşuma giden de cilacı oğlanların benimle dalga geçmemeleriydi. Bana, ablalarıma hitap edildiği gibi «Fraulein» diye hitap ettikleri için, saygı duyuyordum onlara. Bu hitap büyüdüğümü gösteriyordu. Cilacı oğlanlarla konuştuğum zamanlar, yeni düşünceler gelirdi aklıma ve yetişkinlerin gülerek, «Sen arkadaşlarının, o cilacı oğlanların yanına gitmeye devam et, Şura.» demelerinin nedenini anlayamazdım bir türlü. Elbette onlar benim arkadaşlarımdı, artık iyice bıktığım büyükannelerle teyzeler gibi değillerdi.

Bir gün muzip Andryuşka gelmemişti; içlerinden en çok onu seviyordum. «Neden gelmedi ki?» diye sordum. «Öldü» dediler. Anlayamamıştım.

— «Neden öldü?»

— «Kaftanı çok eski olduğu için. Cila yaparken terleyip ceryanda kalınırsa, insan farkına varmadan öbür dünyayı boylar.»

— «Ama neden kaftanı yok?»

«Birileri» diye yanıtlamışlardı oğlanlar, «altın ve gümüşler içinde yüzerken, diğerleri paçavra giydikleri için.»

Bu olaydan hemen sonra, babam cepheden döndü. Tuğgeneralliğe yükselmesi nedeniyle «kendisini tanıtmak» için bir yerlere gitmek zorunda kaldığı bir gün olmalı, bütün aile, altın apoletleri ve madalyalarıyla yeni generale hayranlık duyguları belirtmek için, çalışma odasında toplanmıştı. O anda garip bir şey oldu. Babamın üniformasındaki bütün o altınları gördüğümde, cilacı arkadaşlarımın sözleri geldi aklıma. «Birileri altın ve gümüş içindeler, diğerleri paçavraların.» Başka zamanlar yaptığım gibi babamın boynuna atılmadım, öylece kapıda durdum. Yetişkinler çevremi almışlar, «baksana baban ne kadar şık görünüyor, ne kadar çok altın!» diyorlardı.

Kaçmak istememe rağmen, orada kalmak zorundaydım.

«Kesinlikle bu benim babam değil! Neden giysilerinde bu kadar çok altın var, baba? Gri frakını giysene! Altından nefret ediyorum.»

Ne demek istediğimi büyükler anlamamıştı. Teyzeler, zaten benim kalın kafalının biri olduğumu homurdanırken, annem, ateşlendiğim için hemen yatmam gerektiğini söylüyor, ablalarım beni güldürmeye çalışıyorlardı. Ağlamaya başladım. Altından niçin nefret ettiğimi onlara nasıl anlatabilirdim?

Beni hemen yatırdılar, ayrıca Hintyağı içmek zorunda kaldım.

BULGARİSTAN'A GİDİYORUZ

San Stefano barışından sonra, annemle babam, Domontoviç ailesinin nihayet Bulgaristan'a gidebileceğini söylemişlerdi. Çünkü babam, önce Tarnovo valiliğine, sonra da Bulgaristan'daki Rusya valisinin (1878 - 1879) kalem şefliğine atanmıştı.

Böylece annem, ablalarım, Bayan Gudgeon ve ben güneye doğru yola çıktık. Bulgaristan'a giderken Kırım'da (Yalta'da) mola vererek Bulgar temsilcisi Dondukov - Korsakov'un harika bir yerde bulunan evinde kaldık. Güller ve manolyalarla dolu bahçeyi ve dallarından olgunlaşmış üzümler sarkan asmayla çevrilmiş verendayı, hala çok iyi anımsıyorum.

Bulgaristan'a bir Kruvazör götürmüştü bizi. Kruvazörün kaptanı, daha sonra, Rus-Japon savaşında ün yapan Amiral Makarov'du.

Kruvazörde kahve, güzel Türk fincanlarında sunuluyordu. Fincanları çok beğenmiştim. Bir tanesini istemiş olmalıyım ki annem, tarihsel değeri olduğundan dolayı, iyi saklamam gerektiğini söylemişti; bir zamanlar bir Türk paşasınınmış.

Bulgaristan'a vardığımızda, bizi, babamın karşılayıp karşılamadığını anımsamıyorum. Balkan dağlarını, yanımıza koruma olarak verilen askerlerle, at üstünde geçmek zorunda kalmıştık. Gerçi savaş resmen bitmişti ama, Bulgar partizanlarla Türkler arasında çarpışmalar hala sürüyordu. Zaman zaman durup, dağlardan gelen silah seslerinin kesilmesini beklemiştik. Bu arada Bayan Gudgeon, arasına katık konmuş ekmekler ve çok sevdiğimiz Landrin şekerlerinden vermişti bize.

Bir süre, Rus Ordusu Başkomuta'nı Totleben ve kurmayıyla yolculuk etmiştik. Bir yerde, çılgınca akan dağ ırmağı üzerindeki köprü havaya uçurulduğundan, onarılana dek beklemek zorunda kaldık. Onarılan köprü çok fazla sallandığı için, karşıya Totleben'in omuzlarında geçtim. Yeniden kaleskamıza oturduğumuzda, annem, ciddi bir yüz ifadesiyle şöyle demişti: «Yaşamındaki bu önemli olayı hiç bir zaman unutmamalısın. Irmağı geçerken, seni bizzat Başkomutan taşıdı.»

«Bunu neden unutmamam gerekiyor?»

Yolculuğumuz sırasında ortaya çıkan çeşitli zor durumlarda, sık sık subay ya da askerler tarafından omuzda taşınmıştım. Ancak Totleben*'in adı, «ölüm»le «yaşam» arasındaki bu gülünç bağ hoşuma gittiği için, unutmadım onu.

---

* Totleben: Almancada «Tot» ölüm, «Leben» yaşam anlamını geliyor. - ç.n.

DOKTORUN OĞLU

Artık Sofya'da, kurtarılmış Bulgaristan'ın başkentinde yaşıyorduk. Sofya, tozlu caddeleri ve toprakla aynı düzeyde bahçeli evleriyle, daha çok büyük bir köyü andırıyordu. Domontoviç ailesi de iki katlı bahçeli bir evde oturuyordu. Gerçi bahçe çok bakımsızdı ama, çok güzel yaşlı ağaçlar ve gül fidanları vardı. Evimizden, özellikle de İngiliz mürebbiyemle birlikte kaldığımız odadan, menekşe renginde parıldayan Vitoşa yamaçlarının önünde, Türk minerelerinin beyaz, ince silüeti görülebiliyordu. Ovadan tablolara yakışır giysiler içinde çobanların güttüğü koyun sürüleri geçiyordu. Benim için çok yeni olan bütün bunlar, bana, düşünmem ve keşfetmem için malzeme sağlıyordu.

Sofya ilk görüşte hoşuma gitmişti. Büyük, neredeyse tamamen boş bir evde kalıyorduk. Mobilya çok az olduğu için, hiç kimse, sağa sola çarpıp ortalığı dağıtıyorum diye azarlamıyordu beni. Ama en çok rahat ettiğim yerler bahçemiz ve küçük eşekler gibi büyüleyici şeylerin bulunduğu dar sokaktı.

Burada karakterim biçimlenmeye başlamıştı.

Adı Saşa'ydı. Solgun yüzü, sarı saçları ve renksiz gözleriyle bu küçük oğlana güzel denemezdi. Kendisine büyük gelen yüksek Rus çizmeleri giyerdi. Diğer Rus ailelerinin çocukları onu sevmezler, sataşıp çimdiklerler, Saşa bağırınca da, «korkak tavşan, yüreksiz şey. Bir subayın değil de doktorun oğlu olduğun için yüreksizsin. Ama biz subay çocuklarıyız» derlerdi. Saşa öfkelenir, küçük yumruklarıyla subay çocuklarının üzerine yürür ve sonuçta kaçınılmaz olarak kavga çıkardı.

Saşa'ya acıdığım için, onu korumam altına almıştım. Annesi ölmüştü, doğru dürüst ilgilenen kimsesi yoktu. Bayan Gudgeon, fırçalayıp keselemek ve eşyalarını yıkamak için sık sık bize getirirdi onu. Kendisine benim çoraplarım giydirilir, taranır ve bir bardak süt verilirdi. Sonra birlikte oynardık. Ben oyunlar uydururdum, o da bütün isteklerimi yerine getirirdi. Ne var ki, sokaktan başka oğlanlar oyunlarımıza katılınca, mutlaka gözyaşı akıtılır ve yara-bereye yolaçan kavgalar olurdu. Özellikle hali vakti

yerinde ailelerin çocukları, açık mavi şık kravatıyla yırtıcı Petya Rshevuski, Sofya polis şefinin oğlu kavgacı Saşa Gresser ve sakin, iyi huylu bir oğlan olmasına rağmen, oyunda Şaşa oldumu «şarlatanın oğlu»na eziyet etmeye, onu incitmeye uğraşan, uzun kıvırcık saçlarıyla kız çocuğunu, andıran güzel Niniş Sevelyov geldiğinde, kavga çıkardı. Bazen bir hileye başvuruyordum: «Bakın aklıma ne geldi. Yepyeni bir oyun. Harika! Haydi kestanenin yanına gelin, orada ne düşündüğümü söyleyeceğim.» Hile zaman zaman işe yarıyordu, ama sürekli kullanamıyordum bunu. Bir keresinde yine işe yaramamıştı, oğlanlar Saşa'ya sataştılar ve kavga çıktı. Saşa'yı yere düşürüp üzerine saldırdılar. Sakin Sevelyov bile, kızlarınkine benzeyen küçük ayaklarıyla tekme atmaya çalışıyordu.

Aslında kavga etmeyi sevmezdim ama, bu kez kendimi tutamamıştım; yumruklarımı kullanmış ve kazanmıştım.

Saşa ve ben üstün gelmiştik. Oğlanlar ağlaya ağlaya dağıldılar; yüzlerini tırmalamıştım, elleri de kanıyordu. Yedi yaşında bir çocuk gerektiğinde çok iyi ısırabilir.

Bayan Gudgeon, giysilerimin yırtıldığını, yüzümün tırmık ve yara bere içinde kaldığını görünce dehşete düşmüştü: Şura, bu ne hal! Sen küçük bir bayansın, sokak çocuğu değil. Bir daha böyle bir şey istemem!»

Bu arada en fazla zararı Saşa görmüştü. Kollarının ve bacaklarının sarılması gerekmişti. Durmadan ağlıyordu, sargı yapılırken başını okşadım. «Ağlama Saşa. Onların hepsi alçak. Göreceksin onlarla hesaplaşacağımız gün gelecek.»

Aradan uzun yıllar geçmişti. 1917 Büyük Sosyalist Ekim Devrimine aktif olarak katılıyordum. Hükümetimiz tarafından tutuklanmış Çarlık subayları arasında bana tanış gelen isimlerle karşılaşmıştım; Graf Pyotr Rshevuski, General Şevelyov ve diğerleri...

Elimde olmadan Sofya'daki evin bahçesindeki kavgalarımızı ve doktorun oğlu Saşa'yı anımsamıştım.

EŞEKÇİK

Enternasyonalizm sorunlarıyla ilk kez Sofya'da karşılaştım.

Konuyla ilgili keşfimi, kirli bir eşekcikle bağlantılı olarak yapmıştım.

Ablalarım bu eşekciğin bana ait olduğunu söylemişlerdi. Kim armağan etmişti? Babamın etmediği kesindi. O, ne yetişkinlere de de çocuklara hiç bir zaman armağan vermezdi. Sanıyorum, bana her zaman iyi davranan babamın sekreteri Bulgar Sloveyko'nun armağanıydı eşek. Sloveyko, iyi günler derken elimi sıkardı. Küçük bir kız olduğum için varlığımı bile algılamayan diğer yetişkinler gibi değildi.

Sloveyko'yla savaşın neden çıktığı, kardeş Ruslar yardıma gelene dek Türklerin Bulgarlara nasıl eziyet ettiği üzerine konuşurduk. Onun 'kardeş Ruslar'dan sözetmesi hoşuma gidiyordu. Babası Türkler tarafından asılmıştı. Nedenini öğrenmek isteyince Sloveyko, «Bulgar ordusu yararına casusluk yaptığı için, Türklere göre bir haindi» diye açıklamıştı.

Olup bitenleri tam anlayamıyordum, ama Türklerden nefret ediyordum, özellikle Sloveyko gibi iyi bir insanın babasını astıkları için...

Eşekçiğimin bakımıyla atlarla da ilgilenen bir Bulgar oğlan yükümlüydü. Eşeğimi sürekli aşağılıyordu, bir kez de çizmesiyle vurduğunu görmüş, korumak için eşekciğimin üzerine atılmıştım.

Sloveyko'yla birlikte bir anlaşmaya vardık en sonunda. Oğlanı köyüne geri yollayıp, eşeğimi, bahçemizi düzenleyen yaşlı Türkün korumasına verecektik. Bu yaşlı Türkün büyük bir ailesi vardı ve çok yoksullardı. Sloveyko'ya Türkün eşekçiğimle doğru dürüst ilgilenip ilgilenmeyeceğini sordum. Sloveyko beni sakinleştirdi: «Elbette ki eşekçiğe iyi bakar, o dürüst bir adam»

«Ama o bir Türk.»

«Yoksul Türk köylüler, Türk boyunduruğu altında, aynı Bulgarlar gibi acı çektiler. Bulgar olsun Türk olsun, yoksul insanlar Türkler tarafından aynı ölçüde baskı altında tutuldu.»

Çıkardığım ilk sonuç şu olmuştu: Demek ki bütün Türkler canavar değil.

Ve ikinci sonuç: Bulgar ya da Türk, yoksullar varlıklılardan aynı şekilde eziyet görüyor.»

Bahçemize bakan Türk çok güvenilir olduğunu göstermişti. Atları ve küçük eşeğimi iyi besliyordu. Onunla dost oldum. Sık

sık oynadığım küçük oğullarından komik türkçe sözcükler öğrenip, çok geçmeden onları anlamaya başladım.

Böylece ulusal sorun ve sınıfsal çelişkiler üzerine aydınlanıyordum yavaş yavaş.

ANNEMLE BABAMIN UĞRAŞLARI

Büyüklerin Sofya'da benimle ilgilenecek zamanları pek yoktu; harika bir şeydi bu. Özgürlüğün tadını çıkarıyordum. Annemle Bayan Gudgeon ev işleriyle uğraşıyorlardı. Öğle ve akşam yemeklerinde sürekli konuklarımız olurdu. Oysa savaşla sarsılmış ülkede hala gıda maddeleri sorunu vardı. Ne var ki annemin keyfi yerindeydi; Rus kültürünün Bulgaristan'da iz bırakmasını istiyordu. Kız okulları açmak amacıyla, Bulgar kadınlarından oluşan bir komite kurmuştu. Gerçekten de Sofya'da ilk yüksek kız okulu onun çabalarıyla kurulmuştur.

Bize sık sık gelen Bulgar kadınları, genellikle siyah giysilerle dolaşırlar ve şapka yerine başörtü kullanırlardı. Hepsi çok ciddi ve sessizdi. Yemek odasında duvarın kenarına dizilmiş sandalyelerde otururlar, Annemle Bulgar kadınlardan biri de, odanın ortasındaki büyük masada yer alırlardı. Aralarında Bulgarca konuşan kadınların söylediklerini annemin yanında oturan kadın, Rusçaya çeviriyordu.

Konuşmalar neredeyse sürekli kız okulları üzerinde dönüyordu. Bu hoşuma giderdi. Ben de böyle bir okulda okumak istiyordum. Annem, «eğer Gymnasium* önümüzdeki sonbaharda açılırsa seni hazırlık sınıfına yollayacağım. O zaman Bulgarca öğreneceksin. İnsan öğrenebildiği kadar çok dil öğrenmeli, bunun ancak yararı olabilir» diye söz vermek zorunda kalmıştı.

Henüz yedi yaşında bile değildim, ama şimdiden su gibi İngilizce, Fransızca ve Almanca konuşabiliyordum.

Bulgaristan'da kurulacak olan ilk liseyle epeyce ilgiliydim. Annemin, her seferinde aynı şeyleri söyleyen Bulgar kadınlarına çok sabırlı davrandığını düşünüyordum. Hep aynı şeyleri söylüyor-

* Gymnasium: Jimnaz. Almanya'da lise.

lardı; okul binası nasıl yapılacaktı, hangi öğretmenler ders verecekti, öğretmenlerin maaşını kim ödeyecekti, kitapları ve başka gerekli eşyaları kim sağlayacaktı. Annem, tekrar tekrar açıklama yaparken, masada oturan Bulgar kadın, her şeyi yazıyordu. Bazen güçlü bir rüzgar kağıt parçalarını bütün odaya dağıtırdı. Sıçrayıp çabucak kağıtları topladığım anlar çok keyiflenirdim. Böylece, kız okulunun kurulmasına ben de katkıda bulunuyormuşum gibi geliyordu bana. Ayrıca, «bu işe çok küçük çabalarla da olsa herkes yardım etmeli» diyen annemin sözünü de tutmuş oluyordum.

Akşamları başka konuklarımız olurdu. Bunlar, çoğunlukla yetim ve dullara yardım amacıyla gerçekleştirilen amatör tiyatro oyunlarında yer alan, annemin ve ablamın arkadaşlarıydılar.

İki ablam, özellikle, güzel, ince soprano sesiyle Shenya, en önemli oyuncular arasında sayılırdı. Tiyatro provalarının bizde yapılması çok hoşuma giderdi. Yalnız can sıkıcı olan, Bayan Gudgeon'un provaları sonuna kadar izlememe izin vermemesi ve uyku saatim gelince beni yatmaya yollamasıydı.

Ablalarım için Sofya çok eğlenceliydi. Daha sonraları, o yılların, yaşamlarındaki en güzel yıllar olduğunu söylerlerdi sık sık: tiyatro gösterileri, piknikler, dans gösterileri, dağlara yapılan at gezintileri ve kendilerine kur yapan çok sayıda genç subay. Uzun mavi binici giysileriyle evin merdivenlerinde durup, eğerlenmiş atların getirilmesini bekleyen ablalarıma imrenirdim. Subaylar, ablalarıma, bayan eğeri üzerine kolayca oturabilmeleri için yardım ederlerdi. Onlar süvarilerinin arasında, dağlara doğru dört nala uzaklaşırken, ben, merdiven önünde kalakalır ve kendimi çok mutsuz hissederdim. Güzel atlar ve şık binici giysileri nedeniyle imrenirdim onlara. Neden sadece yetişkinler dağlarda at sürüp eğlenebiliyorlardı?

Üzgün üzgün küçük eşeğimin tek başına kaldığı bomboş ahıra gittim. Yanağımı eşeğimin yumuşak ve tüylü başına dayadım, kollarımı boynuna dolayarak kulağına fısıldadım: «Arkadaşın olduğumu ve seni çok sevdiğimi biliyorsun, ama niye sanki at değilsin?»

Babam annemden daha meşguldü. Onu çok seyrek görebiliyorduk. Gündüzleri valinin bürosundaydı. Evde kaldığı günler, «önemli meseleler» üzerine kendisiyle görüş alışverişinde bulunmak için, ünlü Bulgarların geleceğini anlardık. Ufak tefek olan Profesör Drinov'un sivri sakalı vardı. Canlı, siyah, küçük gözleri, konuşurken odanın içinde fıldır fıldır dönerdi. Küçük beyaz ellerini sürekli ovuşturur, odaya giren herkesin önünde, hatta benim önümde bile, yerlere kadar eğilirdi.

Bulgaristan'da tanınmış, babamın deyişiyle ilerici iki adam, Zankov ve Karavelov da bize gelip gidiyorlardı. Gelişleri babamı çok sevindirirdi. Her seferinde onları yolda karşılar, dostça omuzlarından tutarak çalışma odasına götürürdü. Zankov ya da Karavelov yanında olduğu zamanlar çalışma odasının kapısını mutlaka kapatır ve bana, «git Şura, haydi git» derdi. Böyle zamanlarda «Ulusal Meclis», «anayasal güvenceler» ve «yeni düzen» gibi sözcüklerle konuşacaklarını bilirdim. Bazen babam kaleme gitmeden önce, başımı okşar ve dalgın bir yüz ifadesiyle, «Sofya'da olmaktan hoşnut musun?» diye sorardı. Verdiğim olumlu yanıt üzerine gülümseyip, «Sofya'yı beğenmen iyi» derdi. Fakat benim gözümden, yanıtımı algılamamış olduğu kaçmazdı. Babam, benimle ya da ablalarımla konuşurken hep başka şeyler düşünürdü. Sanki varlığımızın farkında değildi.

TOPLULUK ÖNÜNDE İLK KONUŞMAM

Ablalarımın rol aldıkları tiyatro gösterilerine seyrek gidebiliyordum. Bir gün, ablam Adele'nin oynadığı bir parçaya beni de götürmüşlerdi. Zavallı Adele, oyunda, genç bir adamla evlenmek istemektedir, fakat yanında kaldığı kötü yürekli teyzesi, bu evliliği önlemek için, elinden geleni yapar.

En önde, diğer izleyenlerin arasında oturuyordum. Bayan Gudgeon'un sahne arkasında işi vardı; ablalarıma kostüm giyip çıkarmada yardımcı oluyordu.

Oyunda, kötü teyzesi tarafından, nişanlısıyla buluşmaya gidemesin diye odaya kilitlenen Adele, sesli ve acılı bir biçimde ağlıyor, teyzesine kızıyordu. Adele'ye çok acımıştım. Kedisini bir kö-

pek parçaladığında da böyle ağlamıştı. Daha fazla dayanamadım, sıranın üzerine tırmanıp yüksek sesle bağırdım: «Adele, Adele ağlamasana! Yalan söylüyor. Seni üstünden kilitlediğini mi sanıyorsun? Bu doğru değil. Çok dikkat ettim, elinde anahtar bile yoktu. Orada oturup ağlayacağına kapıya git, iyice ittir. Kapı açılacak ve sen dışarıya, özgürlüğe çıkacak ve mutlu olacaksın.»

İzleyiciler, sıraya tırmanıp oyuncuya öğüt veren, beyaz yakalı mavi giysili bu küçük insana önce şaşkınlıkla bakmışlar, fakat Adele'ye, kendisini kurtarıp özgürlüğe çıkmasını söylediğimde, gülmeye başlamışlar ve yoğun bir alkış kopmuştu. Çünkü «özgürlüğe çıkıp mutlu olmak», o zamanlar Bulgar halkının sloganıydı. Alkışları hiç önemsemeden, sakin sakin yerime oturdum, giysimi düzelttim ve yeniden izlemeye hazırlandım.

Gösteriden sonra, bir çok kişi, sesimin pürüzsüz ve güçlü olduğunu söyleyerek şarkı dersi alıp almayacağımı sormuştu anneme. Ama annem, müziğe eğilimli olmadığımı söyledi. Ve bir daha tiyatro gösterilerine götürülmedim.

ARKADAŞIM SOYA

İlk kız arkadaşımın adı Soya'ydı. Sofya'da başlayan ve ömür boyu süren arkadaşlığımız, Soya'nın İkinci Dünya Savaşından kısa süre önce ölmesiyle sonlandı. Devrime birlikte katıldık, siyaseti sürgün yıllarını birlikte atlattık, o büyük eserin, Sovyetler Birliği'nin temel taşlarını yerleştirmesi için, yüce partimize birlikte omuz verdik.

Benim için Soya, oğlumdan sonra, yeryüzündeki en sevgili insandı. İlk nerede karşılaşmıştık? Sanırım. Sofya'da bir yeni yıl şenliğindeydi. Soya'nın iki küçük kızkardeşi vardı. Daha genç olan Vera, sonraları değerli bir sanatçı oldu (Vera Yureneva). Üç kızkardeş, Sofya'da mütevazi bir evde oturuyorlardı. Bahçelerimiz bitişikti.

Soya'nın babası —adı Şadurski'ydi— harp divanı üyesiydi. Onbeş yaşında evlenmiş olan annesi henüz çok gençti. O nedenle Sofya'da, annemle değil, Adele ve Shenya ile arkadaşlık ediyordu.

Annem ona sanki kızlarından biriymiş gibi davranıyor, bazen azarlıyor, ama çoğunlukla öğütler veriyordu.

Soya'nın annesi kızlarıyla pek ilgili değildi. Amatör gösterilerde oynuyor, ablalarımla birlikte, at sırtında pikniğe gidiyor, subay klübünde dans partilerine katılıyordu.

Soya'yla çok çabuk arkadaş oldum. O zamana dek sürekli erkek çocuklarıyla oynamak zorunda kalmıştım. Ama oğlanlar kavga etmeyi seviyorlardı, bu da her zaman hoş olmuyordu. Oysa Soya'yla sohbet edebiliyordum. Okumayı biliyor, gazetelerde büyük harflerle yazılmış her şeyi, başkasının yardımına gereksinim duymaksızın okuyabiliyordu. Beni politika hakkında da bilgilendiriyor, oradan buradan duyduğum, ama anlamını bilmediğim bir çok sözcüğü açıklıyordu.

Soya gerçekten güzel bir çocuktu; pembe yanakları, büyük kahverengi gözleri ve kestane rengi parlak saçları vardı. Her zaman yeni, ilginç oyunlar bulurdu. Bu oyunlarda korkunç cesur olmak tüm kötü insanları ve düşmanları öldürmek gerekirdi hep. Sürekli yoksulları savunur, adaletten yana olurduk. Zaten çok cesur bir kızdı Soya, sokak çocukları bile saygı duyarlardı ona. En yüksek, en tehlikeli ağaçlara tırmanır, inek sürülerinin önünden hiç kaçmazdı.

Belleğimde iyice yer eden o gün; oyun oynamıyor, konuşuyor, kendi deyişimizle düşünüyorduk. Yanıtları pek ender doyurucu olan büyükleri sorularımla rahatsız etmek istemiyordum. Oysa Soya'ya anlamadığım her şeyi sorabilirdim. Bana göre Soya'nın bilmediği hiç bir şey yoktu. Ayın, artık soğumuş olmasına rağmen, aynı dünya gibi bir gezegen olduğunu; Amerika'da köle gibi yaşayan zencileri; Başkan Abraham Lincoln'un kölelikten yana olanlara karşı savaş ilan ettiğini; adı Garibaldi olan kırmızı gömlekli korkusuz bir İtalyan'ın, çevresine partizanları toplayıp, İtalya'yı Avusturya'lıların egemenliğinden kurtardığını anlatmıştı.

Soya'nın babasıyla yetişkinler gibi konuşması çok hoşuma gidiyordu. Babası onu dinliyor, sorularını içtenlikle yanıtlıyordu. Her gün babasıyla birlikte işyerine gidiyordu, o sırada aklına gelen her şeyi sorabiliyordu.

Çok bilgili olduğu için, Soya'ya hayranlık duyuyordum. Bir keresinde, kendi yaptığımız salıncakta otururken, ona anayasanın ne

olduğunu sormaya karar verdim. Soya, uzun boylu düşünmeden yanıtladı: «Anayasa mavi kaplı bir kitap işte. Babamın masasında durur. Bulgarların özgür ve mutlu yaşamaları için, uymaları gereken kurallar yazılıdır içinde. Bütün bunları bana babam söyledi. Türkler, Bulgarların bütün yasalarını yokettiler. Ancak Ruslar, Bulgarlara yasalarını geri verdiler. Şimdi Ulusal Meclis'te, mavi kitabı Bulgarlara armağan edecekler ve Ulusal Meclis, anayasada yazdığı gibi yaşayacak ve herkes oradaki kurallara uyacak.»

Herkesin mavi kitapta yazılı kurallara uyacağına pek inanasım gelmiyordu. Sloveyko'nun eleştirisini anımsıyordum, ne var ki arkadaşım, kurallarla yasaların aynı anlama geldiğini garanti ediyordu. «Mavi kitapta çok iyi kurallar var» diyordu Soya. Babasından böyle duymuştu.

BULGAR ANAYASASI

Evimizde Bulgar anayasası hakkında çok sık konuşulur, zaman zaman da tartışma çıkardı. Annem, anayasanın tüm hazırlık çalışmalarını babamın yaptığını söyler, örnek olarak Fin anayasasını aldığı için sevinirdi. Finlandiya'yı hayal meyal hatırlıyordum, ama büyükbabamın evinin Kuusa'da olduğunu, orada harika, tatlı ahududu yetiştiğini ve saklambaç oynayabileceğim kocaman güzel bir bahçe bulunduğunu biliyordum. Büyükbabamın çiftliğine benziyorsa, Bulgar anayasasının mutlaka iyi olması gerektiğini düşündüğümden, anneme katılıyordum.

Bir keresinde Sloveyko bana, «yakında anayasa taslağı Ulusal Meclis'te tartışılacak. Tasarı onaylanırsa generalimiz, burada, Bulgaristan'da Savaş Bakanı olarak kalır» demişti.

Bu haberden hoşlanmıştım, ne var ki Sloveyko hemen eklemişti, «ama daha kesin değil. Anayasanın kabul edilmemesi de pekala olası. Stoylov ve partisi tasarıya karşı.»

«Stoylov Türklerden yanamı?»

«Hayır» diye yanıtlamıştı Sloveyko, «ama Stoylov, Bulgaristan'ın demokratik bir ülke olmasını istemiyor. Çarlık görevlileriyle ortak işler çeviriyor.»

Bütün bunları anlamak güçtü.

«Ya babam? O, Bulgaristan'ın özgür ve demokratik bir ülke olmasını istiyor mu?»

«Elbette istiyor» demişti Sloveyko, «generalimiz, demokratik anayasanın gerçek babasıdır. Ancak diğerleri anayasanın düşmesini sağlayabilirler.»

Benim için önemli olan babamın bu iyi anayasadan yana olmasıydı. Çar'ın ya da Stoylov'un hoşuna gitmemesi beni ne ilgilendirirdi!

Bulgaristan'da, anayasaya yaklaşımları farklı olan güçler vardı ve evimizde bu konuya ilişkin tartışmaların sonu gelmek bilmezdi. Artık bana gına gelmişti. Konuşmalar başlayınca kulaklarımı tıkayıp bahçeye kaçıyordum.

İlkbahardı. Bütün ev menekşe kokuyordu. Masaların üzerinde çiçek demetleriyle vazolar ve saksılar duruyordu. O kadar çok çiçek vardı ki, menekşe demetleri basit kovalara bile konmuştu. Her taraf menekşe kokusuna sarmıştı. Güneşli, mutlu ve aydınlık bir ilkbahar günüydü. Piyanoda Shenya ve Soya'nın babası, «Rusalka» operasından bir düet çalışıyorlardı. Shenya'nın pürüzsüz sesi evi doldurmuştu.

Soya'nın babası, bir amatör tiyatronun birinci rejisörüydü. Sağ eliyle yönetiyor, Shenya'yı daha iyi duyabilmek için de, kısık sesle eşlik ediyordu. Eve koşup yemek odasının kapısında durmuştum. Nedenini bilmediğim olağanüstü bir sevinç duyuyordum. Daha önce hiç böyle mutlu olmamıştım sanki. Acaba sevincimin nedeni neydi? İlkbahar mı? Menekşe kokusu mu? Yoksa Shenya'nın güzel sesi mi? Neredeyse sevinçten ağlamaya başlayacaktım. Yaşam ne kadar güzeldi!

Oysa tam da bu anda evimizden içeri girmişti trajedi. Üniformalı bir ulak, babamın çalışma odasının kapısını çalmış, babama gelen telgrafı Sloveyko almış ve ardından kapıyı sıkı sıkı kapamıştı. Her şey az önceki gibiydi, ama yine de ulağın gelmesiyle çevremizde bir şeyler değişmişti sanki.

Birkaç dakika sonra annemle babam, alçak sesle konuşarak çalışma odasından çıktılar. Babamın yüz ifadesi çok ciddiydi. Annemin yanakları kızarmıştı, bu, heyecanlı olduğunun işaretiydi.

«Peki, ya Ulusal Meclis anayasayı kabul ederse» diye sormuştu annem, «meclise sunulmuş tasarıyı Çar geri çekemez mi?»

«Çar Hükümeti Stoylov'u destekliyor» olmuştu babamın yanıtı ve ikisi birlikte bahçeye çıkmışlardı.

Aynı gün babam, Tarnovo'ya gitti. Annem çok sinirliydi. Miss Gudgeon evde olabildiğince az durmamı ve zaten anlayamayacağım konuşmaları dinlemememi öğütledi.

Her şeyi anlamasam da, benim için şu açıktı: Çar, babamın anayasasına karşıydı ve bu beni öfkeye boğuyordu. Daha önce hiç böyle sinirli ve sabırsız görmediğim anneme üzülüyordum.

MUTLU GÜNLERİN SONU

Beklenen gün, Nisan 1879'da geldi. Ulusal Meclis, Petersburg'un direktifleriyle bir hayli değiştirilmiş te olsa, anayasa tasarısını kabul etti. Bir gün sonra da, Alman prensi von Battenberg, özerk Bulgaristan prensi seçildi ve Bulgar kabinesi kuruldu.

Evimize, babamı kutlamak için, aralarında bir çok yetkilinin de bulunduğu bir çok Bulgar geliyordu. Bulgar kadınlar, annem ve biz kızlar için, leziz Türk tatlıları getiriyorlardı armağan olarak. Soya'nın babası babamı kucaklamış, annemi yanaklarından öpmüş, ablalarımı da öpücüklere boğmuştu. Miss Gudgeon'u da kucaklamaya yeltenince, bu hareketi yakışıksız bulan Miss Gudgeon mutfağa kaçmıştı.

O günlerin neşesi kısa sürdü. Bir gün, bahçedeki eğlenceli oyuna dalıp kahvaltıyı unuttuğum için suçlu suçlu yemek odasına koşmuştum, benimle kimse ilgilenmeyince bir şeyler olduğunu anlamıştım. Annem ağlıyordu, ablalarım beni odadan kovalamışlar, Sloveyko da pek konuşmak istememişti.

«İstediklerini elde ettiler. Artık birbirimizden ayrılmak zorundayız. Bir daha hiç görüşemeyeceğiz.»

Sloveyko'yu gerçekten bir daha göremeyecektim. Karavelov suikastına* karışmış ve daha sonra kurşuna dizilmişti... Ama o zamanlar Sofya'da geleceği düşünmüyordum. Neler olduğunu bana anlatması için Miss Gudgeon'u aradım. Herkes kahvaltıya geciktiği ve kahvaltının yenecek yanı kalmadığı için, son derece kızgın

bir halde, mutfakta oturuyordu. «Daha hiç bir şey olmadı» dedi, «herkes sadece heyecanlı.»

Ne var ki o gün bir şey olmuştu. Babam Bulgaristan Savaş Bakanlığı'na atanmamış, daha doğrusu, Çarlık Hükümeti, kendisini hemen Petersburg'a geri çağırmıştı. Daha sonra, Çarlık memurlarının, babamı, liberal anayasayı teşvik etmekle, muhafazakarlara ve Çarlık hükümetinin dostlarına karşı, ilerici Bulgar çevrelerini desteklemekle suçladıklarını öğrenmiştim. Karvelov'u desteklememesi gerekiyordu; bunun bedelini şimdi ödeyecekti.

Karanlık günler başlamıştı. Evimizdeki yaşantı bütünüyle değişti. Artık konuklar gelmez olmuş, ablalarımın yaptıkları at gezintileri, amatör tiyatro oyunları son bulmuştu. Herkes eşya toplamakla uğraşıyordu. Ortalık kasa, ambalaj talaşı ve paketleme kağıdı ile doluydu.

Aslında hoşça vakit geçirdikleri için, çocuklar, eşyaların toplanmasını ve paketlenmesini severler. Ama ben o günlerde kimsenin gözüne görünmemeye çalışıyordum. Herkes homurdanıyor, sanki babamın Stoylov'u değil de Karavelov'u desteklemesine ben neden olmuşum gibi, bana kızıyordu.

O günlerde, özellikle babamın üzgün ve solgun olduğunu farkettiğimde, Çar'a karşı güçlü bir nefret duydum. Babam annemin elini öpüp, «üzülme, her şey düzelecek» diyordu.

Bir çok yeni sözcük kapmıştım. «Tüm hakların elinden alınması», «sürgün» ve «rütbe indirimi.» Bir olanak bulduğumda sormak için bu sözcükleri bir kağıt parçasına yazıp önlüğümün cebine koymuştum.

Soyfa'dan Mayıs ayında ayrıldık. Araba evimizin kapısından çıkarken gözlerim yaşarmıştı. Adele de ağlıyordu, ama Shenya, «Adele suya çok yakın duruyor. Gözyaşlarının fazla anlamı yok» demişti.

Bizi Karadeniz üzerinden Rusya'ya götürecek vapuru beklerken, birkaç gün Varna limanında kaldık. Varna çok sıcaktı. Orada aldığımız sarı ve açık kırmızı renkleri olan harika kirazları ömrüm boyunca bir daha hiç yemedim sanıyorum. Varna'da geçirdiğimiz günler hüzünlüydü. Herkes kaygılı görünüyordu. Yanımıza gelen kederli Bulgar kadınları, kocalarının, Prens Battenberg'in emriyle tutuklandığını anlatıyorlar, babamın yardımcı olup

olamayacağını soruyorlardı. Ancak babamın yapabileceği bir şey yoktu artık.

Varna'daki kirazların tadı çok güzel olmasına rağmen, kent hoşuma gitmemişti. Akşam geç vakit, bir yıl önce Bulgaristan'a gelirken olduğu gibi, bir savaş gemisine değil, alalade bir yolcu vapuruna yerleştirildik.

RUSYA'YA DÖNÜŞ
ANAYURTTA

Domotoviç ailesi Bulgaristan'dan Rusya'ya sıcak bir yaz ayında dönmüştü. Petersburg'a giderken, Ukrayna'da babamın akrabalarına uğradık. Ancak, orada kaldığımız süre, herhangi bir izlenim bırakmadı bende. Sadece Petersburg'a varışımızı anımsıyorum.

O günlerin siyasi havasına ilişkin kısaca:

O yıllarda Çarlık monarşisi, sarsılmaz ve sonsuza dek sürecek gibi görünüyordu. Çarlık, soylu toprak sahipleri ve kilisenin en yüksek rütbelileri tarafından destekleniyordu. Tüm zenginlikler sınırlı, küçük bir sosyal sınıfın elinde toplanmıştı. Köylülük arasında, bir yanda yoksullaşma sürerken, diğer yanda büyük toprak sahipleri sınıfı beliriyordu. Kırsal alandaki politikanın yürütülmesini jandarma ve Çarlık polisi üstlenmişti. Ne var ki, özellikle Türkiye'yle yapılan savaşın ardından, diğer halk kesimleri de kaynamaktaydı. Şurda burda köylü huzursuzlukları büyüyor, Çarlık sansürünün tüm yasaklarına rağmen, sosyalist düşünceler, Rusya'ya sızıyordu.

Rusya'daki tutucu çevreler, gazeteleri «Novoye Vremya» aracılığıyla, devrimin olanaksız olduğu tek ülke Rusya'dır diye, yüksek sesle açıklıyorlardı. Rus köylüleri cahil ve tembellerdi, ancak kırbaç ve açlıkla yola gelirlerdi.

Geriye bakıldığında, Rusya'daki gerici güçlerin, tüm dünyadaki gerici güçler gibi kör oldukları, baskı ve kovuşturma politikalarının tam tersi bir etki yarattığı görülmektedir. Rusya'nın ilerici ve demokrat güçleri, yurtdışında, Avrupa'nın çeşitli bölge-

lerinde, özellikle İsviçre, İngiltere ve Fransa'da toplanmıştı. Başlangıçta bunlar, sadece «Kolokol»* gazetesiyle Aleksander Herzen'in yandaşlarıydı. Ancak liberal «Kolokol» da, kendi zamanında, bazı düşüncelerin uyanmasına katkıda bulunmuştu.

Dıştan bakıldığında Rusya, aynı Bulgaristan'a gittiğimiz yıllardaki gibi görünüyordu, ne var ki olup bitenler dikkatle izlendiğinde, yetmişli yılların bitimi ile seksenli yılların başlangıcında, gittikçe genişleyen ve derinleşen sosyal uçurumu gözden kaçırmak olası değildi.

Daha önce değindiğim gibi, Petersburg'ta hava boğucu ve sıcaktı. Bulgaristan'dan döndükten sonra başka bir eve yerleşmiştik. Ablalarımı, geçici olarak, öz babalarının yanına Mravinski'ye yollamışlardı. Onların aslında öz ablalarım olmadıklarını, ilk o zaman kavramıştım. Annemin ikinci evliliğiydi ve benim babam Mihail Alekseyeviç, ablalarımın babası değildi. Bütün bunlar hiç hoşuma gitmiyordu. Ablalarım yokken ev ıssız ve can sıkıcıydı. Annemin sürekli bir şeyler beklemesi, babam eve gelince, birbirlerine sarılarak odanın içinde durmadan bir aşağı bir yukarı yürümeleri de, hiç hoş değildi. Benimle ilgilenen yoktu. Anlayabileceğimden korkuyorlarmış gibi kısık sesle konuşuyorlardı.

Akşam olunca, donuk ışık veren, şişe ağızlarına sokulmuş mumlar yakılıyordu. Mutfakta, hiç tahammül edemediğim siyah ve kahverengi hamam böcekleri dolaşıyordu.

Özellikle bir geceyi çok iyi anımsıyorum. Annemle babam evde değillerdi. Mürebbiyemle kalmıştım. Yeşil şişedeki mum neredeyse sonuna gelmişti, ama Miss Gudgeon yenisini yakmaya yanaşmıyordu. «Yeni mum almak için para gerek. Bulgaristan'da biriktirdiğimiz paranın ne kadar yeteceğini bilmiyoruz. Artık her kuruş değerli bizim için.»

Miss Gudgeon'un annem gibi konuşması hoşuma gitmiyordu. Herhalde çok kötü bir şey olmuştu, ama kimse bana bunun ne olduğunu söylemiyordu. Sorularıma hep aynı yanıtı veriyorlardı: «Bunu anlayabilecek yaşta değilsin.» Ne var ki ben, bütün bunların, Ulusal Meclis'in Çar'ın ve Stoylov'un istediğini değil de, babamın anayasasını kabul etmesinden ve Çar'ın bundan hoşnut kalmamasından kaynaklandığını biliyordum. Miss Gudgeon'a bunu kanıtlamaya çalıştım:

«Babam haklı, Çar ise tamamen haksız. Türklerden hiç bir farkı yok. Ondan nefret ediyorum.»

Miss Gudgeon şaşkınlık içinde elini kaldırdı. «Saçmalama! Herkes benim öğrettiğimi sanacak. Bu söylediklerin yüzünden baban hapse girebilir.»

«Ama bunu söyleyen babam değil, benim. Küçük kızlar hapse atılmaz.»

Benim açımdan kesindi: Babamın başına ne gelirse gelsin hep yanında olacaktım. Yüreğimi ferahlatmak için Çar'a, aklıma gelen bütün hakaretleri savuruyordum.

Fakat yatmaya gidince öyle çok ağlıyordum ki, bir keresinde, yastığım ıslanmış ve hamamböceklerinden birinin tam üstüne düşmüştü. Böceklerin yatağıma tırmanmalarından korktuğum için, yastığımı kaldırmaya cesaret edememiştim.

Bir gün her şey değişti. Neden ve nasıl olduğunu bilmiyorum. Daha sonraları, Savaş Bakanının, babamın bir raporundan hoşnut kaldığını öğrendim. Babam genel kurmaya alındı, ama annemin söylediğine göre «kendisinden hala kuşkulanılıyor»du, «çok dikkatli olmamız, aptalca şeyler konuşmamamız gerekiyor»du.

Yine Yekaterin Kanal'daki evimize taşındık. Annem her kuruşu biriktirmek zorunda olduğumuzu söylüyordu. Bu yüzden çok az hizmetçimiz vardı.

SHENYA VE ÖĞRETMENİ

Bulgaristan'dan döndükten sonra, ablam Shenya, ders alarak olgunluk sınavına hazırlanmaya, ciddi olarak karar verdi. Bulgaristan'da kaldığımız sürece gidemediği lisenin ilk iki sınıfını atlamak istiyordu. Ders alıp opera sanatçısı olmayı koymuştu kafasına.

Annem, yaşam boyunca önümüze çıkabilecek her şeyin üstesinden gelebilmemiz için, bakolorya yapmamızı istiyordu... Ancak Shenya'nın, Bulgaristan'da geçirdiği o kaygısız dönemden sonra yeniden ders çalışmaya sebat edeceğinden kuşkuluydu. Ne var ki kaygılarının yersiz olduğu ortaya çıktı. Güçlü bir karaktere sahip olan Shenya, sözcüğün tam anlamıyla kitaplarına gömülmüştü.

Ablam Adele, o zamanın genç kadınları gibi yaşıyordu; hafif, güzel giysiler içinde balolara gidiyor, genç erkeklerle cilveleşiyor («flört» sözcüğü henüz bilinmiyordu), «sosyete yaşamı»nın bütün gereklerini yerine getiriyordu. Shenya ise, geç saatlere kadar masasında oturuyor, sınavlara hazırlanıyordu.

Fakat, annemle Adele bir akşam toplantısına ya da bir baloya gidince, Shenya hemen kitaplarını kapatır piyanonun başına otururdu. Biraz piyano çaldıktan sonra, duvarda asılı duran büyük aynalardan birinin karşısına geçer, «Margarethe» ve «Rigoletto» dan aryalar söylemeye başlardı. Bu arada, sadece söylemekle yetinmez, aynı zamanda oynardı da. Onu ilgiyle izlerdim. Shenya'nın, bir duyanın bir daha unutamayacağı harika bir sesi vardı; pürüzsüz, melodik, viyolonsel sesini andırır bir ses. Arasıra benden, kendisine yardımcı olmamı isterdi. Örneğin, bahçe sahnesinde Faust'u canlandırmak için, Shenya kollarını kaldırıp beni kucaklayabilsin diye, sandalyenin üzerine çıkmıştım. Canlandırdıklarım arasında kaçık Rigoletto'da vardı. Shenya ayaklarıma kapanır, üzgün gözlerle bana bakardı. Hatta elimi bile öperdi. Bütün bunlar çok eğlendiriciydi, ama opera başarılarımızdan kimseye sözetmezdik.

Annem, sınava hazırlanırken Shenya'ya yardımcı olması için Maria Strahova adında bir öğretmen tutmuştu. Öğretmen çok basit giyiniyordu; sağlam çizmeleri vardı, saçlarını da dümdüz arkaya doğru tarıyordu. Maria Strahova'nın dış görünüşü, o zamana dek tanıdığımız herkesten farklıydı. Bana hep nazik davranırdı. Saygı ve aynı zamanda biraz da korku uyandıran bir şey vardı onda.

Maria Strahova'nın iyi, çalışkan bir kız olduğunu söyleyen annem, «kolay bir yaşamı olmamış, davranışlarını ve çirkin saç tuvaletini görmezden gelmek gerekir» derdi.

Kadınlarla ender olarak konuşan babam, Maria Strahova ile sohbet etmeyi severdi. Ne zaman yemeğe kalsa, Bulgaristan ve Makedonya sorunu üzerine konuşur, Onunla birlikte, Rusya'yı, Alman baronlar aracılığıyla Prusya politikasına karıştırma çabalarından dolayı, Bismark'ı eleştirirdi. Babamla Strahova Zemstvo reformunu da tartışırlardı. Bazen kavga da ederlerdi. Böyle durumlarda babam, «dikkatli olun Maria Ivanovna, tehlikeli düşün-

celeriniz var. Günün birinde tutuklayıp sürgüne yollayacaklar sizi» derdi.

Düşünürdüm: Kim tutuklayacak? Kim sürecek? Ve Maria Ivanovna'ya acırdım, hem Shenya da onu çok seviyordu. Babamla Maria Ivanovna'nın konuşmalarının çoğunu anlamazdım ama, sonraları bazı şeyler kafamda açıklık kazanmaya başladı. Maria Strahova'ya babamla böyle tartışabildiği için saygı duyuyordum.

Bir keresinde, annemle Adele bir gece toplantısına gittiklerinde, Maria Strahova, Shenya'yla benim yanımda kalmıştı. Mevsim ilkbahardı. Petersburg'ta gökyüzü gri, akşamlar uzun ve aydınlık olurken, Bulgaristan'da havanın hemen kararmasına, gökyüzünün kadife gibi görünmesine sık sık şaşardım. Maria Strahova'nın bizde kaldığı o akşam, Shenya'ya bunun nedenini sormuştum. Bunu bana açıklayabileceğinden emindim, ancak Maria Strahova başını çevirip beni dikkatle süzdü. «Evrenin yasalarıyla ilgilenmeye başlıyorsunuz Şura. Uygun bir zamanda size bu yasaları anlatırım.»

«Evren» sözcüğü benim için yeniydi. Hoşuma gitti, kulağa hoş geliyordu. Maria Strahova'mn, evrenin ne olduğunu açıklamasını sabırla bekliyordum.

Bir gün, Shenya'nın ders çalıştığı odada onunla birlikte otururken, beni yanına çağıran Maria Strahova şöyle dedi: «Şimdi evrenin en önemli yasalarını öğreneceksiniz, Şura». Masada, ince bir spiralin üzerinde dönen küçük gümüş bir ayı olan bir küre duruyordu.

Öğretmenin anlattıkları, benim için, alışılmış masallardan çok daha çekiciydi. Bir çok şeyi anlamıştım, bunu Maria Strahova'ya da söyledim.

ÖZGÜR OLMAK İSTİYORUM

Shenya sınavı takdir alarak geçmişti. Onunla çok övünen Strahova, bizimle vedalaşmaya geldiğinde, «umarım sonbahara öğrencim siz olursunuz» demişti. «Ama ben okula gitmeyecek miyim?» diye karşılık vermiştim biraz hayalkırıklığına uğramış olarak. Üzülmüştüm. «Annem okula gidebileceğime dair söz vermişti.»

«Gerçekten okula gitmek istiyor musunuz?» diye sormuştu, «bu sizin için çok iyi olurdu. Yalnız büyüyen çocuklar için, böyle kapalı aile atmosferi iyi değil. Başka çocuklarla tanışmanızın size bir zararı olmaz, Şura. Annenizle konuşacağım.» demişti. «Bana yardım edin» diye yalvardım. O da söz verdi.

Ama annem, bunu duymak bile istemiyordu. «Şura çok çabuk soğuk alıyor. Belki sonbahara düşünebiliriz.»

Yıllar bir biri ardından geçip gidiyordu, ne var ki ben hala okula gönderilmiyordum. Evde, Maria Strahova'nın denetimi altında sürdürüyordum öğrenimimi.

Beni neden okula göndermemişlerdi acaba? Bana öyle geliyor ki annem, tehlikeli politik düşüncelere kapılmamdan korkuyordu. Yaşlı teyzelerle konuşmalarına tanık olmuştum.

«Her yer tehlikeli düşüncelerle dolu» diyordu teyzeler. «Çok sayıda iyi aile kızı evlerini terkedip 'halk arasına' katılmış. Devrim yapıp Çar'ı öldürmek istiyorlarmış. Şurinka'yı böyle korkunç şeylerden korumak için her şeyi yapmalıyız.»

Beni olabildiğince uzun kanatlarının altında tutmak isteyen annem, aynı zamanda, sağlam bir eğitim görmemi de arzuluyordu. Bir süre bir resim okuluna gönderildim. Ancak geometrik figürlerle Apollon'un klasik profili beni hiç ilgilendirmiyordu. Okuldaki genç erkeklerle genç kızlar daha ilginçti. Resim yapma yeteneğim yoktu ama, ilgili ülkelerin gelişim aşamalarıyla bağıntılı çeşitli resim okullarını açıklayan Maria Strahova'yla birlikte Ermitaja* severek gidiyordum. Özellikle Rembrandt ve alçak katoliklerle İspanya'nın II. Philipp'ine karşı, cesaretle ve elbirliğiyle mücadele eden Hollanda halkı, bana çok çekici geliyordu.

Piyano dersi de almak zorundaydım, ama bundan da hemen bıkmıştım. Sadece annem o güzel valslerini çaldığı, ya da Shenya opera aryalarını söylediği zaman seviyordum müziği. Kendim çalmak zorunda kalınca, öğretmenimi kızdırmak için, bile bile yanlış tuşlara basardım.

Bir süre de dans dersi gördüm. Aynanın önünde, parmak uçlarında ileri geri gitmek eğlenceliydi. Şöyle düşünüyordum: Shenya opera şarkıcısı olursa, ben neden balerin olamayayım? Miss

* Ermitage: Keşişevi.

Gudgeon'un eski perdelerden diktiği bale elbisemi çok beğenmiştim, ne var ki bale dersleri çok sıkıcıydı. İnsan hep saymak —bir iki üç, bir iki üç— ve ayağını doğru biçimde basmak için dikkatli olmak zorundaydı.

Annem kederli kederli, «Şura, kitapların dışında hiç bir şeyle ilgilenmiyor» diyordu. Bir süre kitaplarımı toplayıp saklamıştı.

«Bütün gün okursan gözlerini bozarsın. Düz otur, kamburunu çıkarma.»

Kitaplarımı elimden alsalar da, düşgücüme kimse dokunamazdı. Odadan odaya dolaşıp, saatlerce kendi kendime masallar ve ilginç öyküler anlatabiliyordum. Bir de yaşlı teyzeler, sürekli uyarılarıyla beni rahatsız etmeselerdi!

«Dikkatli yürü, yün yumağımı açma.»

«Masaya çarpma, yine kahvemi döktün.»

Bu büyükler beni rahat bıraksalar ya! Keşke bir an önce yaz gelse. O zaman Kuusa'ya gidebiliriz. Büyük babamın çiftliğinde özgürdüm.

ÇAR ÖLDÜRÜLDÜ

«Çar öldürüldü! Babacığımız Çar öldü! Nihilistler, o köpek dölleri, saltanat arabasına bomba attılar! Korkunç! Ne büyük bir felaket! Sevgili babacığımız Çar öldürüldü!»*

Evde sadece bu sözcükler duyuluyordu. Herkes üzgün ve yıkılmıştı. Hızlı hızlı haç çıkaran teyzeler, ikonlara bakarak sürekli şöyle diyorlardı: «Çar'a el kaldırmaya kim cesaret edebildi? Bundan büyük günah olamaz. Ama bu cani ve haydut öğrenciler, artık tanrıya inanç ve yüksek makamlara itaat beslemiyorlar ki. Onları asmalı, sürgüne göndermeli.»

Bize bu yeni haberi ileten babamın kuzeniydi. Salona girmiş, gözyaşları içinde, bombanın patlamasını nasıl duyduğunu anlatmıştı. Gökrürültüsünden daha korkunç bir patlama olduğunda, öğle yemeği için satın almak amacıyla kasapta bulunuyormuş. Herkesin caddeye koştuğunu ve bir çoklarının, hıçkırarak üzüntüyle dizlerinin üstüne çöktüğünü görmüş. «İki yeğenim var», diyordu, «ikisi

de öğrenci, Tanrı onları korusun! Belki onlar da bu korkunç olaya karışmıştır.»

Omuzlarımın üzerine bir örtü atmış yaşlı bir hizmetçi kadın, başka bir haber getirmişti bir süre sonra.

«Hayır, Çar ölmedi. Tanrı onu kurtardı, ama ağır yaralı. Suikaste katılan bütün alçaklar tutuklanıp hapisaneye götürüldüler.»

«Tanrıya şükür, Tanrıya şükür» sesleriyle dolmuştu ev. «Çar ölmedi, yalnızca yaralı.»

Yaşlı kadıncıklar ve teyzeler, olanları kendi aralarında konuşuyorlardı. Onlara göre, bütün kötülüğün kaynağı, Çar'ın Çariçe'yi aldatıp, kendisine eş olarak, basit bir ölümlüyü, Katya Dolgorukova'yı seçmesiydi. Çariçe, bu olaydan sonra üzüntüsünden ölmüş, halk bu yüzden Çar'ı bağışlamamıştı. Çar ağır bir günah işlemişti. Tanrı hiç bir günahı, özellikle zina gibi bir günahı cesasız bırakmazdı.

Bir süre sonra da, babamın akrabalarından genç bir subay, babamın nerede olduğunu sormuştu heyecanlı bir halde. Haberi ilk verenin kendisi olduğunu sanıyordu. Evde ilk heyecanın yatışmış olduğunu görünce biraz düşkırıklığına uğradı. Elbette bütün suç, kafalarında kötü düşünçeler olan öğrencilerindi; monarşiye karşılardı. Ama Rusya, babacığımız Çar, o mutlak hükümdar olmadan ne yapardı?

Beni daha çok mutfakta konuşulanlar ilgilendiriyordu. Orada herkes, Çar'ı öğrencilerin değil, köleleri serbest bırakmalarını emrettiği için, toprak sahiplerinin öldürdüğünü savunan aşçının çevresine toplanmıştı. «Ben köleydim ve toprak sahiplerinin Çar'ın bu kararına ne kadar öfkelendiklerini hala anımsıyorum.»

Oda hizmetçisi farklı kanıdaydı: «Bize nasıl bir özgürlük verdiler ki! Ailemin durumu —biz köylüyüz— şimdi eskisinden daha kötü. Vergi üstüne vergi ödüyoruz. Tüm gelir yine toprak sahibine geri gidiyor. Eğer özgürlük buysa!»

Babamın hizmetçisi Mitrofan, oda hizmetçisinin düşüncesini onaylamıştı. Ona sormuştum: «Öyleyse Çarı öğrenciler öldürmedi değil mi?» Öğrencilerin başına gelecekler rahatımı kaçırıyordu. Mitrofan şöyle yanıtlamıştı sorumu: «Öğrenci olup olmadıkları önemli değil. Öğrenciler arasında da babaları toprak sahibi olan

bir çok insan var. Doğru olan, köylülerin şimdi köle oldukları zamandan daha iyi biçimde yaşamadıklarıdır.»

Hava kararmasına rağmen, babam hala eve dönmemişti. Annem kaygılanıyordu. O zamanlar telefon ya da otomobil olmadığı için, iletişim hızlı yürümüyordu. Caddeler insan kaynıyor, kalabalıktan sesler yükseliyordu: «Katiller asılsın! Yaşasın babamız Çar!» Caddelerde atlı polis ve jandarma devriyeleri gezmekteydi.

Babam eve geç saatte gelmişti. Çar'ın kurtulmadığını öğrenen evdekiler yeniden yakınmaya ve haç çıkarmaya başlamışlardı. Yatağa götürüldüm, ama uyuyamıyordum. O kadar çok düşünce ve izlenim yığılmıştı ki üzerime. Herşeyi hemen kavramak istiyordum.

MARİA STRAHOVA BAYILIYOR

Çar II. Aleksander ölmüştü. Ertesi gün oğlu III. Aleksander bütün Rusya Çarlığı'na getirildi. Çar'a el kaldırmaya cesaret etmiş olan teröristlerin mahkemesi sonuna yaklaşıyordu. Buna benzer eylemler, daha önce Rusya'da hiç yaşanmamıştı. Gerçi bundan önce de Rus Çarları öldürülmüştü, ama bu hep saray içinde yapılırdı. Her zaman, saray çevresinden, Çar'a yakın duranların arasından çıkardı katiller. Basit insanlar Çar'a el kaldırmaya «hiç bir zaman cesaret edememişlerdi.» O nedenle, bu, özel önlemlerle engellenmeliydi. Karar verildi: Suikaste katılanların tümü asılarak idam edileceklerdi. Karar, saray çevresinde, toprak sahipleri ve ortodoks papazlar arasında hoşnutluk yaratmıştı. Biraz ilerici olanlar, çok derinden kızgın ve üzgün olmalarına rağmen susuyorlardı. Ne yapılabilirdi ki? Her protesto yeni bir dava için gerekçe olabilir, insan hapse düşebilir veya Sibirya'ya sürülebilirdi... Çarlık hükümeti, tüm ülkede, herhangi biçimde devrimci düşüncelere sahip olduğundan kuşkulandığı herkese karşı korkunç bir beyaz terör estirerek hüküm sürüyor, dergiler kapatılıyor, kitaplara el konuyordu.

Asılacak olanlar arasında yüksek bir mevkide bulunan birinin kızı Sofya Perovskaya'da vardı; ailesiyle bağlarını koparmış ve kendisini devrime adamıştı. Rusya'da ilk kez bir kadın asılarak

öldürülecekti. Bu kararı tutucu görüşlere sahip olanlar bile fazla katı buluyorlardı.

O günlerde annem sık sık Sofya Perovskaya'nın annesi için dua ederdi. «Sofya Perovskaya'nın niyeti ne olursa olsun, annesini düşünmesi gerekirdi» diyordu annem, «İnsanın annesine bu acıyı çektirmesi suçtur. Çar'a karşı bir suç işlemeye girişmeden önce, annesiyle konuşup ona danışmalıydı.»

Annemi tamamen destekleyen Adele, Sofya Perovskaya'yı yargılarken Shenya susuyordu, yüz ifadesinden Sofya için üzüldüğü anlaşılıyordu ve sık sık «insan her zaman ailesinin istediği gibi davranamaz. Herkes kendi yolunu kendisi bulmak zorunda» diyordu. Bir keresinde, bu sözleri için Shenya'yı öpmüştüm.

Suikastçilerin idama götürüldükleri gün, herkes telaş içindeydi. Jandarma ve atlı polis eşliğinde Semyonovskaya Alanı'na götürülen suikastçilerin asılmasını izlemek için, alana insan seli akmaktaydı.

Shenya piyanoya oturmuş olmasına rağmen, ne bir şey söylüyor, ne de çalıyordu. Sormuştum: «Şarkı söylemek istemiyormusun?» «Bugün söyleyemem» diye yanıtlamıştı beni.

Atlı polislerin penceremizin önünden dörtnala geçişlerini duyuyorduk. «İnfaza yetişmek için acele ediyorlar» demişti Shenya. Başını piyanonun tuşlarına dayayarak ağladığını görünce, «Rigoletto» da babasını oynarken yaptığım gibi, başını okşamıştım.

O anda zil çalmıştı. Kapıya koştum, gelen Maria Strahova'ydı; yüzü solgun görünüyordu, gözlük takmamıştı. Sadece «bitti» diyebildi. Sonra kendini kaybedip yere düştü.

SEKSENLİ YILLAR
AİLEMİZDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Artık büyümüştüm. Çabuk boy atmış, uzun kollu, uzun bacaklı pelte gibi bir genç kız olmuştum. O zamandan kalan resimlere bakılırsa, güzel olduğum söylenemez. Oniki onüç yaşlarındaki pek çokları gibi basit bir kızım. Ama, yaşama ve yaşamın getirdiği zorluklara karşı en ufak bir korku belirtisi göstermeyen berrak ve açık bakışlı bir kız.

Ailemizde bazı değişiklikler olmuştu. İngiliz mürebbiyem ölmüş, onu Yelisavata Ivanovna ve diğer yaşlı teyzeler izlemişlerdi. Ablalarımın deyişiyle, annemin tüm «yaşlılar kurulu» arka arkaya yitiyordu. Babamın kuzenlerinden birinin olan başka bir eve taşınmıştık. Annemle babamın evliliklerinin ilk yıllarında oturdukları bu evde doğmuş, gençliğimi burada geçirmiş, burada evlenip, burada bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiştim. Kendimi devrime adamak için ailemden ayrılışım da bu evde gerçekleşmişti.

Ev, bir çok bölümden oluşuyordu. Caddeye bakan bölüm, büyük odalar, yüksek tavanlar ve köşelerde güzel çini sobalarla çok lükstü. Merdivenler yumuşak halılarla kaplıydı. Ne var ki, avlunun iki yanını ucuz evler, kelimenin tam anlamıyla, izbeler sınırlıyordu. Bu evlerde, küçücük odalar için yüksek kiralar ödemek zorunda olan, çok yoksul insanlar otururdu. Tavanları çok alçak olan bu evlerin sobaları tüter, kırılan pencere camları yeniden takılmaz, kâğıt yapıştırılırdı.

Avluda genellikle, bu izbe binalarda oturan ailelerin yüzleri solgun, raşitik çocukları oynardı. Onlarla oynamam kesin bir biçimde yasaklanmıştı. Beni, onlardan kızamık ve difteri gibi çocuk hastalıkları kapacağıma inandırmaya çalışıyorlardı. Yine de beğendiğim kızlarla ilişki kurmayı başarmıştım. Çocuk odasının penceresinden, bir ipin ucunda şekerlemeler ve oyuncaklar, ara sıra da kendi giysilerimden bazılarını aşağıya, çocuklara sarkıtıyordum. Tabii her seferinde sorun çıkıyordu.

Yalnızca kitaplardan tanıdığım bu yoksul insanların nasıl yaşadıklarını öğrenmek istiyordum. En korkuncu, kirayı ödeyemedikleri için, ailece sokağa atılmalarıydı. Üzerlerinde lime lime giysiler olan çocuklarıyla birlikte tüm aile, iki üç parça eşyayı —paçavra haline gelmiş yastıklar, tozlu örtüler, sapsız bir semaver ve benzeri şeyler— küçük bir kızağa yüklerdi. Morarmış elleri ve kırmızı burunlarıyla çocuklar, genellikle işsiz bir işçi olan babaları, «haydi bakalım çocuklar gidiyoruz!» komutunu verene dek, hiç ses etmeden, sabırla kızağın yanında beklerlerdi. Kızağı genellikle anne ya da büyükanne çekerdi. Aile, paçavralar içinde tir tir titrerdi. «Şimdi nereye gidiyorlar?» diye sorardım. «Neden kovuldular?» Bazen bu acıklı sahneyi izlemeye dayanamaz, mutfağa koşar, aşçı kadından, çocuklara çay ve ekmek vermesini is-

terdim. «Çocukların donduğunu görmüyormusun Marfuşka, oysa ocağında çay ve sıcak su hazır.» Ama aşçı kadın mutfaktan kovalardı beni. «Sanki böyle bir felakete bir bardak çayın bir faydası olurmuş gibi. İşsiz adam, önünde sonunda açlıktan ölecek. Zaman kötü n'apalım, iş kolay bulunmuyor.» Böylece üşüyen çocuklar çaysız kalırlardı. Kirayı veremediği için, evsahibi tarafından sokağa atılan bir işsiz işçi ailesinin sefaletinin trajik tablosu, belleğimde silinmemecesine yer etmişti. Gece yüreğim sıkışıyordu.

İnsanların yoksul olmaması ve haksızlıkların ortadan kaldırılması için, neler yapılabileceğini çok düşünüyordum. Ancak ablalarımla konuşmaya çalıştığım zaman, benimle alay edip, «böylesi büyük ve ciddi şeyler hakkında yargıda bulunmak için daha çok küçüksün. Tanrı böyle istemiş, herkes kendi derdini taşıyacak» diyorlardı. Bu hiç hoşuma gitmemişti. Ne annemin ne de benim herhangi bir dert taşıdığımız yoktu. Sonunda konuyu öğretmenim Maria Strahova ile konuşmaya karar verdim. Rusya'da haksızlıkların varlığı ve halkın çok acı çektiği konusunda beni onaylayınca çok mutlu olmuştum. Yoksulların daha kolay yaşayabilecekleri ülkeler bulunduğunu söylüyordu. Öğrenme açlığıyla sormuştum: «Nerede bu ülkeler?» «Yalnızca fizik değil, politik çoğrafyayı da ele aldığımızda göreceksin.»

Maria Strahova, Yeni Zelanda üzerine küçük bir kitap vermişti. İnsanların nasıl daha iyi yaşamlar kurdukları hakkında hiç bir şey bulamadığım için, bu kitabı beğenmemiştim. Ben, kimsenin işsizleri sokağa atmaya cesaret edememesi için; sokakta üşümek zorunda kalan, hiç bir zaman oyuncağı ve şekerlemeleri olmamış, soğuktan elleri morarmış ve burunları kızarmış çocukların olmaması için, ne yapılması gerektiğini öğrenmek istiyordum. Sabırla politik coğrafya derslerini beklemeye başladım.

Artık ablalarım bizimle birlikte oturmuyorlardı. Büyük ablam Adele, kendisinden kırk yaş büyük olan, babamın kuzenlerinden biriyle evlenmişti. Köylülerin kurtuluşuna aktif biçimde katılmış, liberal görüşlü, akıllı ve kültürlü bir insandı. Ama elbette ki bu, bir aşk evliliği değil, mantık evliliğiydi. Adamın 18. Yüzyıl Fransız felsefesine eğilimi vardı, ne var ki güncel sosyal sorunlar hakkında hiç konuşmazdı. Gerçek bir liberal olarak ticaretin serbestliğini savunur, Rusya'nın tüm sorunlarının bununla çözüleceğini

söylerdi. Hiç yakışıklı değildi, üstelik keldi. Adele ise, henüz yirmi yaşında, sağlıklı ve gençliğinin baharında bir kızdı. Babasının yargılanmasından sonra, ailemizin nasıl dışlandığını unutamadığı için, sağlam bir konuma sahip olmak istiyordu.* Annem bu ilişkiyi onayladı; sonuçta iki kızına da drahoma verilmeyecekti. Düğün çok debdebeli oldu. Adele mutlu görünüyordu. Gerçekten mutlu muydu?

Shenya kendisine başka bir yol seçmişti. Ses sanatçısı olmaya ve bir gün, Marien Tiyatrosuna girmeye karar verdiği için, sesi üzerinde ciddi biçimde çalışıyor, müzik teorisiyle ilgileniyor, hareketleri inceliyor ve çeşitli operalardaki tarihi ya da efsanevi figürleri anlatan kitaplar okuyordu. Şarkı öğretmeni Rus Pryanişnikov'un yanındaki eğitimini bitirdikten sonra, müzik eğitimini tamamlamak için, İtalya'ya gitmeye karar vermişti.

Shenya'ya annem ve ben eşlik ettik. Milano'da kalışımızı hala çok iyi anımsıyorum. Galeria Vittoria Emanuele yakınlarında küçük, mütevazi bir ev kiralamıştık. Çatısı camdan yapılmış pasaj, restoranlar, nadir bulunan eşyalarla dolu İtalyan dükkanları beni çok etkilemişti.

Bu yeni atmosfer, Shenya'yı ve beni çok eğlendiriyordu. Eski anıtları ve İtalyan sanatçılarının eserlerini tanımak için dolaşmaya çıktığı zaman, Shenya'ya severek eşlik ediyordum. Ünlü Leonardo da Vinci'nin zamanla solmuş freskleri, en sıcak havada bile serin olan karanlık İtalyan kiliseleri Roma amfitiyatrolarının kalıntıları, salt mermerden, sanki dantele sarılmış gibi duran ünlü Milano kilisesi, dolaştığımız yerler arasındaydı. Bir keresinde en tepeye çıkmıştık. Yükseklik başdöndürücüydü, fakat Shenya, kendisiyle birlikte yukarıya çıkarsam, Galeria Vittorio Emanuele'de, bir porsiyon daha dondurma ısmarlayacağını söylemişti. İtalyan kültürünün tüm değerlerini ateşli bir çabayla keşfeden Shenya, «operaya girdiğimde, tarihi kişilikleri oynarken, canlı tipler yaratmama yardımcı olacak bu» diyordu. Çok basit sözcüklerle, eski, yıkık bir sarayın neden ilginç olduğunu, Sforza ailesinin, Kuzey İtalya'yla Güney İtalya arasındaki savaşta nasıl bir rol oynadığını ve daha bir çok şeyi anlatabiliyordu. Ondan çok şey öğrenmiştim.

Milano'daki yaşam benim için çok yeniydi. Hizmetçimiz yok-

tu. Sabahları mis gibi kokan kahveyi kahve olduğunda ötmeye başlayan tuhaf bir güğümde annem hazırlardı. Elime para tutuşturulup, en yakın fırından, ekmek almaya yollanırdım. Masayı toplamak, fincanları yıkamak ve toz almak benim yükümlülüklerim arasındaydı. Shenya'nın şarkı dersine gittiği saatlerde ise, annem bana, Fransızca, Almanca veya İngilizce tekstler okuturdu. Öğlen yemeğini Galeria'daki mütevazi restoranlardan birinde yerdik. Akşamları, Scala'ya bazen beni de götürürlerdi. Günler hızla geçiyordu. Günlük konuşulan İtalyancayı, bütün çocuklar gibi, çok çabuk öğrenmiş, komşu çocuklarıyla arkadaş olmuştum. Annemin deyişiyle, «doğru telaffuz» için, kitaplar okumak zorunda kalmasam, her şey harika olabilirdi.

Yaz böyle geçti. Sonbahar gelince annem, Shenya'nın akıllı ve ciddi bir kız olduğunu, eğitimini tamamlamak için İtalya'da tek başına kalabileceğini söyledi. Ülkeye, doğrudan büyükbabanın Kuusa'daki çiftliğine döndük. Bu arada Shenya, Eylül'de, Venedik yakınlarında küçük bir taşra kenti olan Vittorio Operası'nda ilk angajmanını almıştı.

Shenya ondokuz yaşındaydı; Raffael'in madonnaları kadar güzel, alçakgönüllü ve ciddiydi. Sadece şarkı söylemekle ilgileniyor, eğitimini özenle sürdürüyordu. Sesi her an emrindeydi sanki; ağzını açması yetiyor, hemen pürüzsüz, harika tonlar akıyordu.

Güzel Shenya ilk kez, küçük İtalyan kenti Vittorio'da, bir bayan şarkıcının hayatında gölgeli yanlar da bulunduğunu öğrenmek zorunda kalmış, mektuplara ve yanlış anlaşılması söz konusu olmayan önerilere boğulmuştu. Aslında Shenya'nın şarkıcı olma kararı gözüpek bir karardı. O zamanlar «iyi aile» kızları sahneye çıkamazdı. Shenya'nın bu isteğine uzun süre karşı koyan annem, şimdi de güzel kızı için endişeleniyordu. Kendisinin de müziğe eğilimi vardı, iyi piyano çalardı. Ne var ki, aile içinde veya kendi zevki için piyano çalmakla, «macera»ya atılıp, seyirci önünde çalmak aynı şey değildi annemin gözünde. Shenya, annemi sakin bir biçimde yanıtlıyordu: «Ben onurumu korumasını bilirim.»

Daha sonra, seksenli yılların ortalarında, Shenya, Petersburg Marien Tiyatrosundan bir angajman aldı. İlk gösterilerinden birine Çar, bütün sarayla birlikte teşrif etmişti. Basit bir komedyen olmaya karar vermiş, iyi bir aileden gelme bu kızın, nasıl bir şey

olduğunu görmek istiyorlardı. Gösteriden sonra Shenya, Çar'ın locasına çağrılmış ve övgüyle ödüllendirilmişti. Ertesi gün opera yönetimi kendisiyle üç yıllık sözleşme yaptı. Ablam Shenya, böylece Yevgeniya Mravina olmuştu.

Çok kısa sürede izleyicilerin sevgilisi haline gelmişti. Özellikle öğrenciler ve ilerici aydınlar arasında çok seviliyordu. Sadece yeteneğinden dolayı değil, yaşam yolunu kendisi seçtiğinden tapıyorlardı ona.

Yevgeniya Mravina parlak bir koloratur* şarkıcıydı. (Neşdanova onu anımsatıyor), ama yeni olan, opera sahnesinde rollerini canlandırmayı bilmesiydi. Tanınmış müzik eleştirmeni ve uzmanı Vladimir Stassov, Mravina'nın, Rus izleyicisine, Rus bestecilerinin —Glmka'nın, Rimski-Korsakov'un ve Dargonyshski'nin— müziğinin güzelliğini tanıttığını söylüyordu. «İvan Sussanin»deki Antonida'yı, Lyudmila'yı, özellikle Kartaneciğini gerçek varlıklara dönüştürüyordu. Hepsinde masalsı bir şeyler vardı; Rus kahramanlık efsanelerinin naif güzelliğini saçıyorlardı. Bazı eleştirmenlere göre Mravina ruhsuzdu, fakat başkaları, yarı masalsı varlıkları destansı tarzda canlandırabilmesini onun üstünlüğü sayıyorlardı. Rolleri tümüyle kendi tarzında yorumluyordu. Örneğin «Lohengrin»deki Elsa, onun için, saf, masum bir genç kızın, ama aynı zamanda bir «çılgın»ın canlandırılmasıydı. Mravina'yı Elsa rolünde bir kez görenler, dünyanın en ünlü şarkıcılarını bile yetersiz bulurdu. Tatyana'yı oynarken, taşra yalnızlığının boğucu darlığından kaçma çabasının altını çiziyordu. «Yüreğim soluyor, ruhum ölüyor, dilsiz bir ıstırap içinde yokolmak zorundayım.» Yevgeniya Mravina, bu sözcüklere çok özel bir anlam veriyor, Tatyana'nın sadece kocasına karşı değil, baskıcı taşra çevresine karşı da bir çare aradığını vurguluyordu.

Gençlik Mravina'ya coşkuyla tapıyor, tezahüratta bulunuyordu. Marien Tiyatrosu'ndaki gösterisini tamamladıktan sonra, öğrencilerin, Yevgeniya Mravina'nın arabasından atları çözüp Nikolskaya Caddesine dek çekmeleri ender raslanır şey değildi. Merdivenlerde iki sıra halinde dizilerek alkışlarlardı onu. İlerici öğ-

* Koloratur şarkıcı: okuduğu müzik parçasını tiz sesiyle süsleyen (ruladlar yapan) kadın şarkıcı.

renci örgütleri ya da yardım dernekleri yararına şarkı söylemeyi hiç bir zaman reddetmezdi Mravina.

Ablam Shenya'nm böylesine saygı görmesi ve sevilmesi güzeldi. İzleyiciler, başka şarkıcıları Shenya'dan fazla alkışlayınca —ki pek sık olmazdı— çok öfkelenirdim. Marien Tiyatrosu'nun fuayesinde ya da koridorlarında yürürken beni görenlerin, birbirlerine, «şu kız, Mravina'nın kardeşi. O da fena sayılmaz» demeleri hoşuma gidiyordu.

Fakat büyüdükçe, sık sık, sadece Mravina'nın kardeşi olmak istemediğimi, benim de yaşamımda büyük bir iş başaracağımı düşünmeye başladım.

Bir yıl sonra Shenya evlendi. Bu adımı atmasının nedeni, aşktan çok, insanı usandıran hayranlarından korunmak isteğiydi. En iyi çare, resmi nikahlı bir kocaya sahip olmaktı. Bir hassa subayı olan kocası Shenya'ya tapıyordu. Bir hassa subayının sahne sanatçısıyla evli olması yakışık almayacağı için, alaydan ayrılmasının iyi olacağı, üstleri tarafından kendisine sezdirilmişti...

NELER ÜZERİNE KONUŞULUYORDU

Bilindiği gibi, insanın karakteri, çevresi ve çocukluğunda edindiği izlenimler tarafından biçimlenir. İlk çocukluk yıllarım, Rus - Türk savaşının, Bulgar halkının Türk egemenliğinden kurtarıldığı savaşın, atmosferi içinde geçmişti.

Çok küçük yaştan beri, babamın çalışma odasmda yapılan ateşli politik konuşmalara kulak misafiri olmaya alışkındım. Uluslararası politikada kullanılan, uluslararası anlaşmalar, barış kongreleri, kurtuluş savaşı, diplomatik zafer, veya diplomatik geri çekilme gibi kavramları çok iyi tanıyordum. Gerçi ne anlama geldiğini bilmiyordum ama, sözcükler çocukken iyice yerleşmişti belleğime.

Seksenli yıllarda, artık sadece Balkan sorunu değil, iç politika sorunları da tartışılmaktaydı: Parlamentarizm yararlımıydı değilmiydi? Sınırlı monarşi mi daha iyiydi, yoksa cumhuriyet mi? O günün Rusya'sında, tüm ilerici insanların rüyası, mutlakiyetin sınırlandırılmasıydı.

Seksenli yıllardan söz edince, elimde olmadan, annemlerin evindeki büyük salonu anımsıyorum. Aralarında aynalar olan üç tane yüksek pencere, raflarında ağır bronz şamdanlar, büyük, sağlam, açık mavi pölüş mobilyalar, köşede bir çini soba vardı. Salonun solunda babamın çalışma odası, sağında yemek odası bulunurdu.

Bu büyük odalarda ne üzerine konuşulurdu?

Büyük mavi salonda akşamları, büyük ayaklı petrol lambasının ışığında, mermer masanın çevresinde, genellikle annemle bayan arkadaşları otururlardı. Bir yandan el işi yapar, bir yandan da evlenenler, boşanmak isteyenler ya da çocuk bekleyenler üzerine konuşurlardı. Bazen büyük ablam Adele de olurdu yanlarında. Siyah atlas üzerine, renkli ipek ipliklerle nakış işlerken, güzel, canlı ve genç haliyle tiyatrodan, izlediği prömiyerlerden, kocasıyla birlikte gittiği balolardan severek söz ederdi. Onunla, örneğin Fransız oyuncu Sarah Bernhardt'ın, konuk oyuncu olarak katıldığı oyunlar hakkında konuşulurdu. Genellikle oyuncunun tuhaf alışkanlıkları yargılanırdı: siyah eldivenlerin ve dağınık kıvırcık saçların anlamı ne? Neden yatakta değil de tabutta uyuyor? Ve eller ağızlara siper edilip, bir Rus prensi ile ilişkisi olduğu fısıldanırdı. Ancak, bütün bu dedikodular beni ilgilendirmiyordu.

Çoğunlukla diğer yeşil salona geçerdim. Orada genellikle üvey ağabeyim olan Mravinskilerin oğluyla karşılaşırdım. Artık bizde kalan üvey ağbimin arkadaşları ve meslekdaşları, sık sık bize gelirlerdi. Kendisi bakanlıkta hukukçu olarak çalışıyordu. Arkadaşları da aynı şekilde, ya devlet hizmetinde, ya da yeni kurulan sanayi işletmelerinde hukukçu olarak görev yapıyorlardı. Bunlar kendilerini ilerici gençlik olarak görür, liberal anlatım tarzı kullanmayı severlerdi. Ne var ki Çarlık politikasını, babamın çalışma odasında tartışanlar gibi eleştirmiyorlar, reform olanağına inanıyor, Batı Avrupa'ya, onun başarılarına hayranlık duyuyorlardı. İnsanlık ilerliyor, teknik gelişiyor, eğitim ve bilim en parlak dönemini yaşıyordu. Rusya'nın kurtuluşu Batı sayesinde, kültürel olarak yüksek, uygar ülkeler sayesinde olacaktı; kurtuluşu yurtdışından öğrenmek zorundaydık... Ağbimin kısa süre önce yurt dışında bulunmuş olan arkadaşlarının, elektrik mucizesinden ve tek-

niğin başka yeniliklerinden söz etmelerini hoşlanarak dinliyordum. Yatak odamda okumak için, yabancı ülkelerdeki bilimsel çalışmaları anlatan kitapları seçer olmuştum.

Babamın çalışma odasında önceden olduğu gibi, Çar'ın politikasına ilişkin tartışmalar yapılıyor, Çarlık hükümetinin tutumu, kısık sesle eleştiriliyordu. Çar'ın yeni gözdeleri hakkında iğneli tanımlar kullanılıyor, yetmişli yıllara ilişkin anılar ve reform umutları dile getiriliyordu. Çar III. Aleksander, söylendiğine göre, Avrupa'da sağlam ve kalıcı bir barış sağlamaya çalışıyordu: bu, Avrupa'nın en gerici devletleri olan Avusturya ve Prusya'nın desteklenmesi anlamına gelmekteydi.

Babamın çalışma odasındaki generaller Çarlığın yeni dış politika rotasını kararlı biçimde yargılıyorlar, «Rusya'nın kötü ruhu» Pobedonoszev'e tabi olan bu ahmak Çar'ı lanetliyorlardı. Kendisine «Çar'ın hizmetçisi» diyen itaatkar Pobedonoszev, Rusya'nın, en gerici, en sert önlemlerle zalimce ve acımasızca nasıl yönetileceğini en ince ayrıntılarına varana dek planlamıştı. Ne var ki önemli bir faktörü gözden kaçırmıştı: Devletin mali durumu. Bu, Avrupa'daki gerici monarşi bloğu için özenle hazırlanmış projeyi yerle bir edecek bir faktördü.

Seksenli yılların ikinci yarısında devlet kasası acınacak durumdaydı. Devlet bütçesi her yıl açık veriyordu. Rusya'nın sermayeye gereksinimi vardı. Tek kurtuluş, Rusya'nın ekonomisine sermaye pompalamaktı. Ama bu sermaye nereden bulunacaktı?

Avrupa'da sermaye için yeni yatırım alanları arayan ve Rusya'ya para dengesi için gerekli fonları sağlayabilecek tek ülke olan Fransa'nın amacı, dar gelirlilere daha fazla gelir sağlayarak Cumhuriyeti sağlamlaştırmaktı. Fransa'nın mali durumu çok iyiydi; bankalar ağzına kadar altın doluydu. Fransız ipeği, Fransız şarabı, ve her türlü Fransız malı lüks malzemeler dünya pazarlarını doldurmuştu. Avrupa'nın en varlıklı ülkelerinden biri haline gelen Fransa, mali bakımdan Londra'yla bile yarışabilirdi.

Petersburg'ta artık şu düşünce gelişmeye başlamıştı: Güçlü ve dost Alman ve Avusturya monarşileri, Rusya'nın gerici politikaları için güvenilir müttefiklerdi, ne var ki Rusya'ya sermaye gönderebilecek durumda değillerdi.

Paris ise şöyle düşünmekteydi: Rusya'da Cumhuriyetçi bir gelenek olmasa da, Fransız ulusu için kar ve gelir getirecekse eğer, Fransız altını bundan zarar görmez, çünkü paranın kötüsü iyisi yoktur.

Sonra, seksenli yılların ortasında, Rus hükümdarı yüce Çar'ın, ayakta ve şapkasını çıkararak, Fransa Cumhuriyetinin ulusal marşı «Marseillaise»i dinlemek zorunda kaldığı gün geldi. Bir çok insan bıyık altından gülüyordu. Rusya'nın dış politikasındaki bu değişimin nedeni herkes için açıktı. Kesin olan, değişimin Rus politikasında bir «sola kayma»nın sonucu gerçekleşmediğiydi. Fransız kapitalistlerinin seksenli yıllarda, Rusya'da liberal reformları desteklemeye niyeti yoktu. Onlar, kendi ülkelerinde olabilecek bir devrimden korkuyorlardı. Bundan böyle Rus endüstrisine Fransız sermayesi akacaktı artık.

Rus ve Fransız halkları, Fransa ile Rusya arasındaki yakınlaşmayı kendi tarzlarında algılamışlardı.

İlk Fransız ticaret gemilerinin Petersburg limanına girdiği günü anımsıyorum. Ağbim Mravinski, limana gidip Fransız gemilerini görmemizi önermişti. Fransız bayraklarıyla süslenmiş gemi açıkta demirlemişti. Her yanda «Marseillaise» duyuluyordu. Rıhtımda, tayfalar, öğrenciler, işçiler ve kentten gelen meraklılar büyük bir kalabalık oluşturmuşlar, itişip kakışıyorlardı. Kıyıdan gemicilere «yaşasın Fransızlar!» diye bağrılıyor, gemilerden «Yaşasın Rusya!» diye sesleniliyordu. Gemiler «Marseilaise» eşliğinde giriyorlardı limana. Kıyıdaki kalabalık bu harika marşa katılmıştı. Polis hemen harekete geçmiş, ama anlaşılan konuklarla ilişkiyi engellememe emri almışlardı. Fransız tayfalar rıhtıma indiklerinde, onları Rus denizciler karşılamış, kucaklayarak şöyle bağırmışlardı: «Fransız arkadaşlarımız için hurra!» Tayfalar kolkola girerek kente yürümüşlerdi. Coşkun 'hoş geldiniz' sesleri bitmek bilmiyor, hep birlikte «Marseillaise» söyleniyordu. Yakınlardaki bir şekerleme fabrikasından, ellerinde kuzeyin soluk mavi menekşeleri ve ilkbahar çiçekleriyle bir grup işçi kız koşarak gelmişler, demetleri, Fransız tayfaların eline beceriksizce ve utanarak tutuşturmuşlardı. Fransızlar işçi kızları kucaklamaya yeltenince de çığlıklar atarak kaçışmışlardı. Armonika sesleri duyuluyordu. Polis yine hareketlenmişti. Ağbim elimden tutup ilk sokağa

sapmış ve beni bir faytona bindirerek eve yollamıştı. «Marseillaise»in ezgisiyle «Yaşasın Fransa!» ve «Yaşasın Cumhuriyetçi Fransa» seslerini uzun süre unutamamıştım.

İLK KEZ STOCKHOLM'DE

Onbeş yaşındaydım ve durup dinlenmeden çalışıyordum. 1888 ilkbaharında onaltı yaşıma basınca, erkek liselerinden birinde sınava girip olgunluk belgesi alacaktım. Bu belge öğretmen olmamı sağlayacaktı. Ve belki de bir gün, Petersburg'tan, yakınlarımdan ve arkadaşlarımdan uzakta, tanrının bile terketiği bir köye gidecek, o yılların roman kahramanları gibi, Rus köylülerini eğitecektim. Ne var ki kahraman olana dek, yürümem gereken daha çok yol vardı. Şimdilik çevrem, okul kitaplarıyla sarılmış bir halde, güneşli bir sınıftaydım. Öğretmenim Maria Strahova, nasıl çalıştığımı denetlemek için sık sık gelirdi. Bu kış her şeyden yeterince zevk alıp eğlenmiştim. Öğrenmek hoşuma gidiyordu, sınavı mutlaka iyi dereceyle vermek istiyordum. Sevinçli bir duygu sarmıştı içimi. İşte ben, Şura Domontoviç, gerçek yaşamın eşiğindeydim artık. Bir kaç adım sonra yetişkin genç bir kız olacaktım...

Yaz ortasında, annem, kız arkadaşım Lyolya Vitovskaya ve ben, bir Fin-İsveç vapuru ile Petersburg'tan İsveç'e gitmek için yola çıktık. Arkadaşım ve ben çok keyifliydik. Nefis İsveç yemeklerinin sunulduğu bu yolculuk, çok eğlenceli geçiyordu. Yolcular arasında bir çok genç vardı. Akşamları düzenlediğimiz oyunlarda çok eğleniyordum.

Nihayet vapur Stockholm limanına girdi. Gustav-Adolf Alanındaki bir otele indik. Otelin penceresinden, bugün Dışişleri bakanlığının bulunduğu bina görülebiliyordu. Annem binayı göstererek, «bu eski şato, bugünkü hanedana değil, eskiden İsveç'in gerçek egemenleri olan Vasa* hanedanına aitti. Ancak devrim esnasında Vasa'lar tahttan düşürüldüler. Tarihi bir yapıdır, gezip görebileceğimizi sanıyorum» demişti.

Vasa'lar ve onların evleri beni hiç ilgilendirmiyordu, üstelik te, ailenin sonunu bir devrim hazırlamıştı. Çok gerilerde kalan bu yıllarda, bir gün gelip İsveç Dışişleri Bakanı ve yardımcılarıyla

birlikte, politik ve ekonomik sorunları tartışmak için, zamanımın önemli bir bölümünü bu binada geçireceğimi düşünemezdim...

Stockholm'de bir hafta kaldık. Annem, görülmeye değer her yeri görmemiz için ısrar ediyordu. O zamanlar otomobil yoktu; çoğunlukla ter içinde kalarak, Stockholm'ü yaya dolaşıyorduk. Bazen de besili ve bakımlı atlarca çekilen tramvaylara biniyorduk.

Tabii ki büyük kraliyet sarayını da gördük. Odaların büyüklüğüne ve renklerine hayran kalmıştık.

«Bu sarayı yetenekli İsveç'li mühendis Tessin yaptı. Bu ismi aklınızda tutun çocuklar!»

Ancak bu adı öğrenmek için çaba harcamamıştım. Tarih sınavı arkamda kalmıştı. Lyolya ve ben, kralın sarayını bir başka nedenden dolayı beğenmiştik; odalar o kadar güzel, o kadar büyük ve o kadar serindi ki, gezimiz bittiğinde, ana girişin soğuk taş merdivenlerine oturmuş, bir adım daha atamayacağımızı bildirmiştik anneme.

Yıllar sonra (1930'da) bu merdiveni sayısız kereler çıkmak zorunda kaldım. İsveç kralı V. Gustav'a, Sovyet hükümetinin elçisi ve olağanüstü yetkili temsilcisi olarak güven mektubumu sunmak için, ilk ziyaretimi bu binaya yaptım.

Annem, çok eski Ridderholmski lisesini de gezmek için, bizi ikna etmeye çalışmıştı, ne var ki biz, kararlı protestomuzu sürdürmüş, «Tarihi kalıntı gördüğümüz yeter. Şimdi de köprünün altındaki küçük restorana gidelim. Orada leziz çikolatalar ve reçelli çörekler var» demiştik.

O günlerde, Stockholm'ün pırıl pırıl caddelerinde dolaşırken, bir gün aynı caddelerden altımda bir arabayla geçeceğimi, ya da 1914'te bir bolşevik, bir siyasi sürgün olarak beni, polis arabasının yine bu caddelerden geçirerek Stockholm merkez cezaevine götüreceğini aklımın ucundan geçirmezdim. İnsanın geleceğini önceden görememesi ne iyi, yoksa köprünün altındaki küçük restorantta yediğim çikolota ve yassı çörekler, bana öyle lezzetli gelmezdi. O gün birisi anneme, geleceğin benim için neler planladığını anlatsaydı, annem, hayal ürünü olduklarını söyleyip güler geçerdi; çünkü böyle şeyler sadece romanlarda olur...

YAZAR OLMAK İSTİYORUM

Okul bitmişti. Yaşamımın bir başka bölümü başlıyordu artık. Zamanın ve ailemin ait olduğu çevrelerin adetlerine göre, yavaş yavaş «sosyeteye tanıtılmam» gerekiyordu. Balolara gidecek, davetlere katılacak, buralara uygun giysiler edinecek ve uygun bir koca bekleyecektim.

Oysa benim planlarım çok farklıydı. Eğitimimi tamamlamak için, sonbaharda Bestusher-Kursu'na* kaydolmaya kararlıydım. Fakat Sonya Dragomirove, Fransız Troubat'ın, varlıklı ailelerin kızları için açtığı özel kursa gitmeye ikna etmişti beni. Sonya Dragomirova, Balkan Savaşı kahramanlarından ünlü general Dragomirov'un kızıydı. Savaşta yaralanmış olan o iri yarı adamın bastona dayanarak yürümesi muazzam bir etki uyandırırdı insanda. (Yüz hatları Repin'in «Saporosh Kazakları» adlı tablosundakiler gibiydi.)

Sonya Dragomirova güzelliğiyle ünlüydü. Büyük siyah gözleri ve kestane rengi harika saçları vardı. Büyük Rus ressamları Repin ve Serov, onu Ukrayna giysileri içinde çizmişlerdi. Bir portresi Tretyakov-Galerisinde asılıdır. Güzel olduğunu bildiğinden dolayı, kendine fazla güvenir, bize de biraz tepeden bakardı. Ben hiç güven duymazdım kendime. Yetişkinlerle ilişkilerde doğru davranıp davranmadığım konusunda sıksık kuşkuya düşerdim.

Troubat'ın kursuna katıldım. Öğretmenlerimiz iyiydi. Sonya'yla birlikte, o zamanlar popüler olan Matmazel Robert'in verdiği derslerle Fransızca dilbilgimizi arttırdık. Matmazel Robert, Fransızcayı kusursuz konuşmamızı istiyordu. Onun dersleri, daha sonra, sosyalist ajitatör olarak Fransayı dolaşıp Fransız işçilerine konuşmalar yaptığım ve yıllar sonra, Sovyet elçisi olarak Norveç, Meksika ve İsveç Hükümetine notalar yazdığım, ya da Stockholm' de kordiplomasi Duayeni olarak meslekdaşlarımla ilişkileri sürdürürken işime çok yaradı.

Yazar olmayı düşlediğim için, Rus edebiyatıyla özellikle yoğun biçimde ilgileniyordum. Pissarev ve Dobrolyubov'un eserlerine büyük bir coşkuyla, derinlemesine dalardım. Yalnızca eğlenceli öyküler kaleme almayı amaçlamıyor, okuyucularımın, baskıdan, batıl inançlardan ve haksızlıktan nefret etmeleri için «düşünsel»

etkide bulunmak, onlara özgürlük ve eşitlik idealini sevmeyi öğretmek istiyordum. Maria İvanovna Strahova, anneme, filoloji ve Rus literatürü hocası ünlü Victor Petroviç Ostrogorski'den, bana ek ders vermesi için ricada bulunmasını öğütlemişti: «Şura edebiyatla ciddi olarak ilgilendiğinden, temel bilgileri edinmesine yardımcı olmalı» diyordu Marie İvanovna Strahova. Annem bu öneriyi kabul edince, Victor Petroviç, haftada iki kez, Rus dili ve edebiyatına ilişkin bana ders vermek için evimize gelmeye başladı. Onun sayesinde Rus yazarlarını tanımaya başladım ve sevmeyi öğrendim.

Başlangıçta Ostrogorski bana pek güvenmemişti. Sosyeteden bir kızın Rus filolojisiyle ne alıp veremediği olabilirdi ki? Nasılsa hemen kendisine bir koca bulmayacakmıydı? Fakat gerçekten çalıştığımı görünce, o da dersi ciddiye almaya başladı. Özellikle üslup söz konusu olduğunda çok zor beğeniyordu. «Rusça dünyanın en zengin ve en güzel dilidir» diyordu Victor Petroviç, «onu bozmak günahtır. Yüksek düşünceler sade ve tam anlatılmalıdır, çok sayıda sıfata ve uzun cümlelere gerek yok. Düşünceleriniz için en iyi ve en eksiksiz formülasyonu arama zahmetinden kaçınmayın. Temel olan basitlik ve açıklıktır. Fazla ayrıntı düşünceleri karıştırmaktan başka işe yaramaz.»

Sonraları, dil ve düşüncelerin açıklığı açısından örnek gösterilebilecek Lenin'in konuşmalarını ve yazılarını okuduğumda, eski öğretmenimin bu sözlerini sık sık anımsadım.

Troubat'ın kurslarında, profesör Menshinski'nin dünya tarihi üzerine verdiği dersler beni çok çekiyordu. Hollanda'nın, katolik İspanya'nın zorbalığına karşı mücadele süreci, kral Filip'in vahşetine, barbarlığa ve engizisyona karşı halkın kahramanca mücadelesi, Hollanda halkının özgürlüğünü ve bağımsızlığını fedakarca savunuşu, üzerimde çok güçlü etkiler bırakmıştı. Şuna şaşıyordum: Fransa ve İspanya birbirleriyle sürekli savaşmalarına rağmen, iki ülkedeki katolikler, Hollanda'nın boyunduruk altına alınması ve protestanların izlenmesi konusunda tamamen anlaşmışlardı. Bu nasıl olasıydı? Çünkü Fransa ve özellikle nefret ettiğim Guise Dükü'nün partisi, İspanya'yı güçlü biçimde destekliyordu.

Bir gün, öğretmenim ödevimi kontrol ederken, benim açımdan dikkat çekici olan bu düşünceleri Menshinski'ye söyledim. Yüzüme dikkatle bakıp söylediklerimi yineletti. Bundan sonra da, ders sonrası, ara sıra benimle konuşmaya ve tarih üzerine okumam gereken eserler hakkında bilgi vermeye başladı.

Aldığım dersler, düşüncelerimi geliştirmem için yeterince malzeme sağladığından, kendimi derslerime coşkuyla adıyordum...

Bulgaristan'dan ayrılışımızın üzerinden on yıl geçmiş olmasına rağmen babam, çok sevdiği o halkla ve ülkeyle bağını koparmamıştı. Evimizde sürekli, babamın deyişiyle, Battenberg'in emirleri gereği öğrenim için Almanya'ya gönderilmek yerine, Rusya'da okumak için, yanlarına «üstlerine giydiklerinden» başka bir şey almadan gelmiş olan genç Bulgarlar kalıyordu. Her zaman olduğu gibi, bu gençler, doğrudan babama gelip kendilerini bir okula yerleştirmesi için ricada bulunurlar, sonra da genellikle aylarca evimizde yaşarlardı. Babam onlar için, Slav toplumundan burs temin ediyor, eğitim kurumlarına girmelerine önayak oluyor, kendi ailesinin ya da akrabalarının düşleyemeyeceği her türlü yardımı sağlıyordu.

Turgenyev'in romanı «Bir Gece Önce»yi okuduktan sonra, Bulgar öğrencileri daha yakından incelemeye, İnsarov'la yakınlık kurmaya çalıştım. Ancak hiç biri Turgenyev'in kahramanlarına benzemiyordu. Ülkelerinin politikasına hemen hiç ilgi duymuyorlar, Prens Battenberg'e yapılan suikast üzerine konuşmaktan kaçınıyorlardı. Rusya'ya, kendilerine Bulgaristan'da daha iyi bir yaşam sağlayacak bir meslek edinmek için gelmişlerdi. Üniversitelere kaydolmuyorlar, dümencilik, topoğrafya veya ziraat okullarına gidiyorlar, doktor yardımcılığı ya da mekanikçi kurslarına katılıyorlardı.

Dobrolyubov'un «O Gün Ne Zaman Gelecek?» adlı makalesini okuduktan sonra, rahatladım: Halkın özgürlüğü uğruna mücadele etmek için, önce bir Bulgar'a aşık olup, onunla birlikte Bulgaristan'a gitmem gerekmiyordu. İnsarov olmaksızın Rasya'da da kendi yolumu bulabilecektim.

«Babamın Bulgarları» (onlara böyle diyorduk), büyük bir özen-

le çalışarak iyi ilerliyorlardı. Babam, «şimdilik böylesi daha iyi. Bulgaristan perişan bir halde. Yalnızca suikastlerle bir şey elde etmek olanaksız. Halk, Berlin tarafından dayatılan rejimle köleleştirilmiş durumda. Daha açık bir anlatımla, Bulgaristan'ı yöneten, Bismark'ın kendisi. Bulgaristan, Almanya karşısında tek başına bir şeyler yapabilecek güçte değil. Ancak», diye kehanette bulunuyordu babam, «1877'de Balkanlar'da Bulgarlar için mücadele ederken düşlediğimiz bağımsızlık idealini gerçekleştirmek amacıyla, Rus halkının, Bulgar halkına kardeşlik elini bir kez daha uzatacağı gün gelecektir.»

«Bedensel Çalışma Herkes İçin İyidir»

Annem böyle söylerdi. O yıllarda genç kızların jimnastik yapması düşünülemezdi bile. Ne var ki annem, beni bedensel çalışmaya yöneltmek için, başka bir çözüm buldu. Bir kitap ciltcisi —Pavel İvanoviç— ile, Pazar günleri öğleden önce bize gelmesi için anlaştı. Ondan ciltçilik zanaatını öğrenecektim. Varlıklı bir ailenin kızının, bir el sanatı öğrenmesi düşüncesine, olasılıkla Çernişevski'nin «Nasıl Yapmalı?» adlı romanı esin vermişti.

Pavel İvanoviç, uzun boylu zayıf bir adamdı; samanımsı sakalı vardı, bakışları merhametliydi. Yıpranmış ceketi ağır biçimde tutkal kokardı. Ders odamda, çalışma masasının yanında iş tezgahı ve kitap ciltlemek için gerekli öteki aletler dururdu. Bu dersi fazlaca önemsemiyordum. Kalın kartonu kesmek, kitapları preslemek ve düzeltmek çaba gerektiriyordu. Pavel İvanoviç, ciltçilikle neden ilgilendiğimi bir türlü kavrayamamıştı. Ama, hanımefendilerin kafasında böyle tuhaf fikirler olur işte. Durumu şöyle açıklamıştım ona: «Bakın, ben yazar olmak istiyorum. İnsanlığa ve Rus halkına yararlı olacak bir çok kitap yazacağım. Kitaplarımı kendim ciltlemek istiyorum.»

«Belki de şimdi, güzel bir cilt kapağı geçirebileceğimiz her hangi bir kitabınız vardır?» Pavel İvanoviç, bu öneriyle dersi ilginç kılmak istiyordu sanırım. Düşünürken birden anımsadım. İçinde çok beğendiğim bir roman bulunan «Semeynyje Veçera» dergisi çok kötü görünüyordu. Uzun süre nasıl bir kapak yapmamız gerektiğini tartıştık. «Uygun bir kapak bulmak için bir ara atölyeme gelsenize. Orada çok sayıda örneğimiz var. Ayrıca kitabın kenarını altından yapabiliriz.»

İşte bu ilgimi çekmişti. Ertesi gün, güzel bir kapak seçmek için, Pavel İvanoviç'in atölyesine gittim. Ne var ki atölyeye girer girmez tüm kitap kapaklarını unuttum. Bodrum katında bulunan atölye karanlık ve nemliydi. Öğretmenim, iki genç oğlanla, ciltlhane sahibi hesabına çalışıyordu. Dul ve iki çocuk sahibi olan Pavel İvanoviç, atölyenin hemen yanındaki mutfakta oturuyordu. Çocuklarla öğle yemeğinde karşılaştım. İşçilerle birlikte büyük bir kaseden sulu lahana çorbası kaşıklıyorlar ve yanında siyah ekmek yiyorlardı. Öğle yemeği bundan ibaretti. Çok zayıf olan çocukların üstleri perişandı. Ortalıkta öyle vahim bir sefalet vardı ki, birden, benim çoktan vazgeçmek istediğim derse Pavel İvanoviç'in neden bu kadar değer verdiğini anladım. Dar bütçesi için, haftada üç ruble önemli bir katkıydı. Bu durumda dersi bırakmamalı, tam tersine olabildiğince uzatmalıydım. Ciltcilik sanatına birden olağanüstü bir ilgi göstermeye başladım. Ablalarımı bu işin ne kadar dinlendirici olduğuna inandırmaya çalışıyordum. En çok sevinen annemdi. «Şura sonunda yararlı bir uğraş buldu.» diyordu.

Kış boyunca Pavel İvanoviç, Pazar günleri bize geldi ve Lasheçnikov'un «Başka İnanç Sahibi» adlı eserine benzer tarihi romanlar yazmak için, kullanabileceğim değerli saatlerimi çaldı. Pavel İvanoviç'in derslerine sıkı sıkı sarılmıştım.

İlkbaharda, hastalanıp hastaneye kaldırıldıktan sonra, Pavel İvanoviç'i bir daha hiç görmedim.

EVLİLİK YILLARI
DÜĞÜN GÜNÜM

Düğünümün olduğu gün her şey çok komikti. İkinci dereceden kuzenim yakışıklı ve neşeli Vladimir Kollontai ile evlenme izni alabilmek için, annem ve babamla, iki yıl boyunca boğuşmuştum. Biz genç kızların ona karşı zaafımız vardı. Çok güzel mazurka yapıyor, bütün bir akşam bizi eğlendirip, güldürmeyi becerebiliyordu. Kollontai, ikinci dereceden kuzenim olmasına rağmen, tümüyle farklı koşullar altında yaşamıştı. Babası, Çarlık makamlarınca Kafkasya'ya sürüldüğünden, daha çocukken yoksulluğu ve yok-

sunluğu tanımıştı. Onu, öğretmen olan ve tüm ailenin geçimini sağlayan annesi yetiştirmişti.

Kollontai, zor geçen çocukluğunu, yaşadığı yoksunlukları anlattığında, şefkat ve acıma duygusundan yüreğim erirdi. Yaşadığı bütün zorlukları unutmasını ve mutlu olmasını istiyordum. Çarlık mutlakiyetinin zorbalığı, Vladimir Kollontai gibi hoş bir oğlanı hedef aldığında, daha çok acı duyuyordum. Kollontai benimle dalga geçer, bazen de gülerdi: «Üzerinden çok zaman geçti, bütün bunları çoktan unuttum.»

Neşeli ve mutluydu, kendi gücüne güveniyordu. Amacı iyi bir mühendis olmak, köprüler yapmak ve yaşlı annesine destek olmaktı.

Düşünüyordum: Kollontai'ın artık Çar tarafından izlenmemesi, açlık çekmemesi iyiydi, ama öte yandan, Volodya'nın yaşamak zorunda kaldığı o korkunç şeyler —haksızlık, izlenme, eziyet—, eskisi gibi varlığını sürdürüyordu Rusya'da. Şimdi de başkaları sürülüyor, acı ve açlık çekiyorlardı.

Çok iyi yürekli olan Kollontai, Rusya'da otokrasinin varlığını ve halkın ezildiğini nasıl unutabilirdi? Kollontai «felsefi konular» üzerine konuşmayı sevmezdi: Ne dersen de, pratikte bir şey değişmiyor! Öğretmenimin sözlerini yinelemekten hoşlandığını söyleyerek dalga geçerdi benimle. Sonunda, «sakın bana kızma» derdi, «en iyisi, bir tur daha paten kayalım.»

Seve seve bir değil, iki tur kayıyordum onunla. Çok aşıktım; evlenmeye çoktan karar vermiştim. Beş parasızlığı, kendi geçimini sağlamak zorunda oluşu ve büyük olasılıkla benim önümde de yoksunluklar ve zorluklar bulunması hoşuma gidiyordu. Eğer lüks bir yaşam sürdürmek zorunda kalsaydım, herhalde çok mutsuz olur, çevremdeki mutsuzlukları daha ağır biçimde duyardım.

Ne var ki annem, bu evliliğin sözünü bile ettirmiyordu. Onun gözünde, bu kocaman bir aptallıktı. Hem Kollontai öğrenimini bile tamamlamamıştı. «Bütün bunlar iyi, güzel, ama sadece baban yaşadığı, sürece», diyordu annem, «baban bir gün ölürse, siz yedi sekiz çocukla nasıl yaşayacaksınız?»

Sadece omuzlarımı silkmekle yetiniyordum. Kollontai iyi bir mühendis olacaktı, ayrıca ben de çalışmak istiyordum. «Nasıl çalışacağını görmek isterim» diyordu annem, «bana ve kızlara ev iş-

lerinde yardım bile etmezken ve yatağını bile doğru dürüst düzeltemezken... Bunları yapacağına, aynı baban gibi evin içinde dolaşıp başka şeyler düşünüyorsun.»

Annemle babam «en yeni buluşum» hakkında tek söz duymak istemiyorlardı. Kollontai'm evimize gelmemesini isteyecek kadar ileri götürdüler işi. Bu, duygulu Kollontai'ı ağır biçimde yaralamış, kararımı da kesinleştirmişti.

Babam, Kollontai'ın benim için uygun bir erkek olmadığına inandırmaya çalışıyordu beni: «İyi bir delikanlı, bunu reddetmiyorum ama, yaşamdan ne bekliyor? Amacı mühendis olmak. Düşünsene, senin sevgili Dubrolyubov'unu bile okumamıştır mutlaka. Oysa sen büyük işlerle uğraşmaya bayılıyorsun. Ne üzerine konuşacaksınız ki? Ruhsal olarak tam anlamıyla yakın duramayacaksınız birbirinize ve kısa süre sonra, onun senin için hiç bir şey ifade etmediğini göreceksin.»

Kollontai'la bir sonraki karşılaşmamda, ona iyi niyetli bir sürü öğüt vermiş, eline de Dobrolyubov'un eserlerinin birinci cildini tutuşturmuştum. (Acaba kapağını hiç açtı mı?)

Annemle babam yumuşamıyordu, ne var ki ben de pes etmemeye kararlıydım. «Bu evliliğe izin vermezseniz, Turgenyev'in romanındaki Yelena gibi yaparım.» Annem, «senden her şey beklenir» diye yanıtlamıştı beni.

Ancak annem yavaş yavaş çeyiz hazırlamaya başlamıştı. Lüks olmayan, basit ve dayanıklı şeylerdi hazırladıkları. Drahoma beni hiç ilgilendirmiyordu. Ama bu sorunun tartışılması bile, annemle babamın çözülmeye başladığını gösteriyordu. Kollontai artık her gün bizdeydi. Akşamları neşeli saatler geçiriyor, oyunlar oynuyor, gülüyor ve eğleniyorduk. Üç kişiydik; Vladimir, kız arkadaşım Lidya ve ben.

Birden, kimsenin düşünemeyeceği bir engel çıktı ortaya. Evlilik için doğum belgesi gerekiyordu. Vaftiz kağıdında, vaftiz edilenin Aleksander adında bir oğlan çocuğu olduğu yazılıydı. Annemle babam çok şaşırmışlardı. Gün, saat, vaftiz annesi ve vaftiz babasının adı, her şey doğruydu, ne var ki söz konusu olan ben değildim; bir oğlandan sözediliyordu. Büyük bir şaşkınlık ve hayret içindeydim. Neredeyse bağıra bağıra ağlayacaktım. Bütün bunları, evliliğimi engellemek için, annemin ayarladığını dü-

şünüyordum. Oysa karışıklık annemle babamı da kızdırmıştı. Konsistorien'e* gidip gelme ve benzeri bir sürü cansıkıcı koşuşturma başladı. Babam, beni vaftiz eden din görevlisinin, vaftiz belgesini hazırlamadan önce, bizim evde yaptığı kahvaltı sırasında içtiği için böyle bir hata yaptığını saptayınca çok gülmüştü. Vaftiz annemin ve babamın ifadeleri alındıktan sonra belge düzeltilmişti. Nihayet tüm kağıtlar hazırdı. Artık evlenebilirdim...

Düğün Nisan sonunda olacaktı. Annem: «sade bir düğün yapacağız. Bütün o törenler için o kadar parayı neden harcayalım! Yakında her rubleye gereksinimin olacak» diyordu.

Annemin son güne dek, düşüncemi değiştireceğimi, dolayısıyla düğünden vazgeçileceğini umut ettiğini duyumsuyordum. Duygularımın gelip geçici olduğunu Fransızca söyleyip beni suçluyordu. Gerçi Fransızca söylendiğinde o kadar sert duyulmuyordu, ama bu suçlamaları duymak istemiyordum. Kusursuz Fransızca bilen annem, pratiğimiz artsın diye hepimizle Fransızca konuşurdu. Hiç kimseyi Volodya'yı sevdiğim kadar sevmediğime inanıyordum. Diğer erkekler, balolardaki kavalyelerim birer çocukluk zırvalığından başka bir şey değildi.

Düğün günü nihayet gelmişti. Daha önce de söylediğim gibi, o gün her şey çok komikti. Terslikler sabahtan başlamıştı.

Adı Maks olan çok sevdiğim bir kanaryayla Promenad** karışımı küçük sarı bir köpeğim vardı. Küçük köpek, nedense kanaryadan hiç hoşlanmıyordu. Kanarya öyle evcildi ki, kafesten çıkar, odanın içinde uçar dururdu. Küçük ama aydınlık odamda, ders çalışıyor, roman ve öykülerimi yazıyor, yaşamımda gerçekleştireceğim «büyük işler»in düşünü kuruyordum. Kafesinden çıktığı zaman mürekkep hokkasında oturmayı seven Maks'ı, küçük sarı köpek, sandalyeye oturur dikkatle izlerdi. Böyle anlarda küçük köpek, kurbanını kollayan bir kediyi andırırdı. O yüzden kanaryayı kafesten çıkardığım zamanlar, köpeği odadan kovardım. Düğün günümde ikisi arasında ki düşmanlığı unutmuş olmalıyım. Ve olanlar olmuştu. Maks cıvıltısıyla doldurduğu odada oradan

---

* Konsistorien: Papanın başkanlığında toplanan Kardinaller Meclisi.

** Bir köpek cinsi

oraya uçarken, neden bilmem, yastığıma konmuştu. Yastığın üstündeki elişini çekiştirip gagalamaya başlayınca, ipliklere takılmış düşmanı da bu durumdan yararlanmıştı. Habersiz odaya girdiğimde, kuşumun acımasız düşmanının, suçlu bir biçimde, yataktan aşağıya atladığını gördüm. Kuşun küçük, sarı cansız bedeni yastığının üzerindeydi. Öyle dehşete düşmüştüm ki bir felaketle karşılaşmışım gibi bağırdım. Annem heyecan ve korkuyla odaya daldı: «Tanrım, ne oluyor? Yangın mı var?» Küçük sarı yumağı, ağlayarak uzattım anneme. «Şu aşağılık alçak köpek! Onu hiç bir zaman affetmeyeceğim! Köpek senin olsun lütfen. Artık onu sevmiyorum.»

«Bir yerini çarpmış küçük çocuklar gibi bağırmaya utanmıyor musun?» diye azarlamıştı annem. «Peki neden? Bir kanarya yüzünden! Hem de düğün gününde! Suç senin. Hep söyledim: hayvanlarına bile gözkulak olamazken çocuklarınla nasıl başa çıkacaksın?»

«Çocuklardan bana ne?»

Annem, kanaryayı yaşatmaya çalışmıştı, ama boşuna. Beni bir kez daha azarladıktan sonra, aceleyle ev kadını görevlerine dönmüştü, çünkü nikahtan sonra, akşama salondaki masa kurulacaktı.

Sonunda giyinme zamanım geldi. «Hügenolar»* operasında Navarra kraliçesi Margarete von Valois'in giydiği gibi, uzun kuyruklu beyaz atlas bir elbise giyecektim. Birden hapşırmaya başladım. Düpedüz nezle olmuştum. Kırmızı burunlu ve durmadan hapşıran güzel bir gelin! Annem yardım ediyordu o sırada. Beni bir güzel azarladı: «Mutlaka çok dondurma yedin, ya da bu havada ata binince üşüttün. Sanki Kollontai'la dağlara at koşturmak zorunda mıydın?»

Annem, karı-koca olacağımız günün arifesinde bulunduğumuzu duyumsamanın, bana özel bir zevk verdiğini algılayamıyordu. Düğünü ertelemeyi önerdi, ama ben karşı çıktım: «Karar verilmişse verilmiş demektir.»

Shenya hemen yardımıma yetişmişti. Bir ilaç verdi, yüzümü

---

* **Hügenolar: Vaktiyle Fransa'dan kaçan Fransız protestanlarına verilen ad.**

kremleyip, burnumu pudraladı. Saçlarımı karmaşık bir biçimde tarayarak yapay çiçeklerden yapılmış taçla birlikte duvağı yerleştirdi.

Annem kiliseye gelmemişti. Gerçi nikah sırasında şansım yaver gitmiş hapşırmamıştım ama, soğuk kiliseden yeniden sıcak odaya dönünce iyice nezle oldum. Ateşimi ölçtürmem gerekti, gerçekten yüksek olduğu ortaya çıkınca da annem, dans etmemi kesinlikle yasaklayarak hemen yatağa girmemi istedi.

«Ama biz ilk trenle gidecektik» diye karşı çıkmaya çalışmıştı Kollontai. Ne var ki annemin dinlemeye niyeti yoktu. «Şimdi artık Şura'nın yaşamından sorumlu olduğunuzu anlamıyormusunuz? Eğer Şura, nezleyken daha fazla üşütürse zatürree olabilir.» Kollantai başını kederle öne eğip, İmatra'ya yapacağımız yolculuğu ertelemek için beni ikna etmeye gelmişti. Çok cansıkıcı! Bu geziyi ayarlamak için ne kadar çok çaba harcayıp, telaşlanmıştık. İkimizde parasızdık. Babamdan gezi için para almak da istemiyordum. Lidoçka, altın bileziklerimi ve Adele'nin armağanı olan küçük elmas yüzüğümü rehin vermemizi önermişti. Bütün bunların karşılığında 63 ruble almış, yolculuğumuzu garantilemiştik. Babam, gezinin Volodya tarafından karşılandığını sanıyordu.

Konukları uğurladıktan sonra, Kollontai da annemin elini öpüp gitmiş, Lidya'yla ikimiz, uyumak için, her zaman ki gibi yatak odasına çekilmiştik. Lidoçka divana uzanmış ben de, sabahleyin kuşumun cansız bedeninin durduğu yatağa yatmıştım. Lidya'yla günün olaylarını yeniden gözden geçirmiş, az sonra da, sanki o gün evlenen ben değilmişim gibi çene çalmaya başlamıştık.

EVLİLİĞİM

Hoşnutsuzluklar çok çabuk başgöstermişti. «Zorba» diye adlandırdığım yakışıklı ve sevgili kocama başkaldırıyordum.

Evlenip annemlerin yakınında bir eve taşındığımızdan beri tam tamına üç yıl geçmişti. Küçük bir oğlumuz vardı. Mişa, odada sendeleyerek yürümeye, tuhaf çocuk diliyle konuşmaya yeni başlamıştı. Genç kızken evlendiğim zaman iki kızım olacağını hayal ederdim. Saçlarını örmeyecek, İngiliz fotoğraflarında gör-

düğüm gibi, lüle yapacaktım. Ve çok çok mutlu olacaktım. Ve düşünmüştüm: Mutlu... Peki, bütün gün boyunca ne yapacaktım? Tüm zamanımı kızımın saçıyla uğraşarak geçiremezdim herhalde. Başka bir şey bulmam gerekiyordu.

Artık evliydim. Yakışıklı kocamı seviyor ve herkese «korkunç mutlu» olduğumu söylüyordum. Ama nedense bu «mutluluk»tan sıkılıyordum. Özgür olmak istiyordum ben. Bundan anladığım neydi? Yeni evlenmiş arkadaşlarım ve diğer tanıdıklarım gibi yaşamak istemiyordum.

Erkek işe gider. Kadın evde, mutfakla ya da alış veriş hesaplarıyla uğraşır, veya ziyaretler yapmak için giyinir. Bütün bu küçük ekonomik kaygılar ve ev içi sorunlarla geçer günler. Annemle babamın yanındayken yaptığım gibi, roman ve hikayeler bile yazamıyordum artık. Evlilik yaşamını çok farklı düşünmüştüm. Annemin, sadece şefkatli ilgisinden değil, zorbalığından da kurtulduktan sonra, yaşamımı kendi istediğim gibi kurabileceğimi sanmıştım. Ev işlerine en ufak bir ilgi duymuyordum. Oğlumla da, annemin, Mişa'ya bakmaktan çok, tüm ev işleriyle uğraşsın diye bize yolladığı çocuk bakıcısı Anna Petrovna ilgilenebilirdi. Annuşka ev idaresini öğrenmemi istiyordu. Ne zaman elime bir kitap alsam ve Plehanov'un «Monizm»*inden not almaya başlasam çıkagelir ve sorardı: «Çamaşırları yıkatmaya verdiniz mi? Mutlaka yine liste yapmadınız.» Ya da: «Niye oğlanla dolaşmaya çıkmıyorsunuz? Açık havaya çıkmadığı ikinci gün bu!»

Bu arada Kollontai, akşamları yalnız gelmez, eve arkadaşlarını getirirdi. Böyle zamanlarda çayın yanına yiyecek bir şeyler çıkarmak gerekiyordu. Bütün bunlar çok hoştu. Fakat çalışmam ne olacaktı? En iyi arkadaşım Soya, artık bizimle birlikte oturuyordu. Babası ölmüş, o da şarkı öğrenimi görmek için Petersburg'a gelmişti. Onu kıskanıyordum. Ev işleri yok, hesaplarla boğuşmak yok; istediği zaman konserlere, seminerlere ve şarkı derslerine giderek geçiriyordu zamanını. Oysa ben, sürekli evde oturup, annemin deyişiyle, iyi bir eş ve iyi bir anne olmayı öğrenmek zorundaydım. Bunda pek başarılı olduğum söylenemezdi. Ara sıra Soya'ya dert yanıyordum:

«Evlilik yaşamı hiç hoşuma gitmiyor. Yazar olmak istiyorum. Zaman zaman kaçıp gitmek geliyor içimden.»

«Eğer yaşamından hoşnut değilsen, Kollontai'dan boşan» diyordu Soya, «yaşamını dilediğin gibi kur.»

Buna şiddetle karşı çıkıyordum: «Beni anlamıyorsun. Üzüntü duyduğum şey de bu ya. Kollontai'ı seviyorum, çok seviyorum. Onsuz hiç bir zaman mutlu olamam.»

«Öyleyse evinin yönetimini Anna'ya bırak, odana kapan ve istediğin kadar yaz. Çalışırken odana girilmesini yasakla.»

Ancak, bu tür kurallar aile yaşantısında hiç bir zaman yerine getirilemez. Tam kapını kilitlemişsindir ki, Mişa'nın koşarken düştüğünü duyarsın. Şimdi avaz avaz ağlıyordur. Elbette işimi bırakıp küçüğün yardımına koşmak gerekir.

Soya, Kollontai'ı, bana daha fazla özgürlük tanıması için ikna etmeye çalışmıştı: «Şura yazar olmak istiyor, o yüzden rahat bırakılması lazım.» Kollontai alınmıştı: «Ben onu nasıl rahatsız ediyorum ki?» Bazen soruyordu: «Galiba artık beni sevmiyorsun?»

Elbette Kollontai'ın bu söylediğine karşı çıkıyordum, fakat neden rahatsız olduğumu açıklayamıyordum, açıklamak istemiyordum.

«MARS'LI»

Petersburg'un dar caddelerinden birindeki mütavazi evimizin bir odasındayız. Yeşil abajurlu petrol lambası yanıyor. Masanın üzerine çeşitli çizimlerin, hesapların bulunduğu kağıtlar yayılmış. Yan taraftaki küçük masada yeni bir buluş duruyor, hesap makinesi diyorlar. Kollontai ve yine mühendis olan bir arkadaşı, ısıtma ve havalandırma planları üzerinde çalışıyorlar, makinede çeşitli hesaplar yapıyorlar. Kollontai, ıslıkla yeni bir dans parçası çalıyor. Arkadaşı hesapların içine gömülüp çevresindeki her şeyi unutmuş. İşte bu bizim evimiz; mütevazi bir ev. Çok paramız yok, çünkü mühendisler az kazanıyor. Babam bana her ay 'cep harçlığı' dediği bir miktar para veriyor. Bunun çok yardımı oluyor bize. Öğle yemeklerinde sadece çorba içtiğimiz günler seyrek değil, ne var ki rahatsız değiliz bundan. Genciz ve keyfimiz yerinde. Soya'yla ben, ilerici eğilimli kalın bir dergiden bir şeyler okumaya çalışıyoruz. Ama mühendislerimiz rahatsız edilmeden çalış-

mayı yeğliyorlar, bu yüzden Soya'yla yatak odama geçiyoruz; kapıyı kapatıp, güncel konular üzerine konuşuyoruz. Kollontai'ın yeni düşüncelere ilgi duyması, onları izlemesi için ne yapmalı? Tumturaklı temalardan hoşlanmıyor. Rus toplumunda, daha iyi bir gelecek düşleyenlerin nasıl yaşadığını anlatmamın, bir ölçüde, kendisini zorladığım anlamına geldiğini düşünüyor.

Gençlik arasında sosyal ve ekonomik sorunlar çokça konuşuluyor. Doksanlı yılların ortasındayız! İdealistlerle materyalistler arasında tartışmalar gündemde. Marksizm Rusya'ya giriyor. Marksizm ilgimi çekiyor, işçi sorunu üzerine tüm yeni kitapları hemen alıyorum. Ne var ki böyle kitaplar çok değil. Sansür çok katı. Buna rağmen, kalın dergilerde, Rus köylülerinin ve işçilerinin ne durumda olduklarını anlatan bir kaç ilginç makale bulmak olası. Öncelikle matematik ve teknikle ilgilenen Kollontai'ın arkadaşı, teknik başarıların, tarihin en önemli faktörü ve insanlığın en büyük itici gücü olduğuna inanıyor. Kollontai, temel meselenin eğitim olduğu kanısında. «Bu yetmez» diyorum, «her türlü canlı düşüncenin tohum halindeyken boğulduğu Çarlık Rusyasında, bilimi ve eğitimi nasıl geliştireceksin? Mevcut düzeni köklü biçimde değiştirmek zorunlu. Yeni bir ekonominin temelini oluşturmak gerekiyor. İnsanlık tarihinin motoru sınıf mücadelesidir.»

Kollontai'ın arkadaşı oldukça dayanıklı, uzun süre tartışabiliyor, hasmının argümanlarını geçersiz kılmayı becerebiliyor. Sesimiz kısılana dek kavga ediyoruz. Soya bana yardımcı olmaya çalışıyor. En beklenmedik anda, hasmının üzerine şiddetle çullanıyor. Fakat Kollontai, birden soğuk duş aldırıyor hepimize: «Biraz yavaş olsanıza! Öyle bağırıyorsunuz ki çocuğu uyandıracaksınız. Mişa daha yeni uyudu.»

Söz düellosu sırasında halimize gülen Kollontai, tartışmalara pek katılmıyor. Bazen aniden araya girip, «bu kadar felsefe yeter! Şimdi sıra dansta!» diyor. Ve o zamanlar henüz gramofon olmadığından, «Eugen Oneğin»den bir valsi ıslıkla çalıp, ya da hep birlikte söyleyip dans ediyoruz.

Biz uyuduktan çok sonra bile, yandaki odadan hesap makinesinin tıkırtısı duyuluyor ve «oğlanlar»ımız —onlara böyle diyoruz— sabaha dek çalışıyorlar.

Kollontai'la arkadaşı birbirlerine hiç benzemiyor. Kollontai'-

ın saçları koyu ve gözleri kahverengi. Her hareketi canlı karakterini ele veriyor. Arkadaşı ise ufak tefek, solgun ve hiç yakışıklı değil. Ama akıllı bir yüzü var. Kendine güveniyor, mesafeli ve soğuk. Soya ona «Mars'lı» diyor. Kocamın arkadaşı beni ciddiye alıyor; yazdıklarımla ve önüme koyduğum görevlerle ilgili. «Ev işleri ve çocuk eğitmek yaşamınızı dolduramaz elbette» diyor. Bana kitaplar getiriyor ve hikayelerimden bölümler dinliyor severek. Kollontai, yazarlık çalışmalarınla dalga geçerken, arkadaşı, yazdıklarımı kendine göre eleştiriyor ya da övüyor. Kocamın arkadaşının yargılarını dinlemekten hoşlanıyorum; düşüncelerinin açıklığı, bütünlüklü oluşu yüzünden saygı duyuyorum ona. Ancak tüm sevgim Kollontai'a ait...

Yıllar sonra, 1917 Şubat Devrimi'nin ardından, «Mars'lı»yla Petrograd'ta karşılaşmıştım. O zamanlar ünlü bir matematik profesörüydü. Şubat Devrimi sırasında, Petrograd caddelerinde silahlı çatışmalar olurken, ne yaptığını sorduğumda, alışılmış rahatlığıyla şöyle yanıtlamıştı: «O günleri çok iyi değerlendirdim. Soğutma yasası üzerine kapsamlı bir incelemeyi tamamladım. Dışarıya çıkıp seminerler verme olanağının bulunmaması çok işime yaradı.»

REDDEDİLDİ

Uzun uğraşlardan sonra bir öykümü tamamlamıştım. O zamanlar henüz daktilo kullanılmadığı için elle yazmıştım. Akıcı ve çabuk yazıyordum, ancak sürekli düzeltme yapıp değiştirmem gerekmişti. Bize göre cesur, yetkin bir öyküydü; eski önyargılara ölümcül bir darbe indirecek, erkekler ve kadınlar için ayrı ahlak anlayışını ortadan kaldıracak içerikteydi. Tam eşitlikti istenen. Gençliğinin en parlak devrini geride bırakmış, genç bir kadını konu alıyordu (o zamanlar «kocamış kız» denirdi). Henüz kırkına varmamış, kendi geçimini kendisi sağlayan bu kadın, tümüyle inzivaya çekilmiş bir halde, sevgisiz ve renksiz bir yaşam sürmektedir. Günün birinde, kendisinden daha genç bir erkeğe aşık olur ve ona, birlikte yurtdışına gitmelerini (erkeğin bir iş gezisine çıkması gerekiyordu), orada kaldıkları sürece, bağlayıcı bir ilişkiye

girmeksizin, karı koca gibi yaşamalarını önerir. Duygularının sürekliliğinden emin olmadığı için, erkeği kendisine bağlamaktan korkmaktadır. «Arkadaşça ve aşıklar gibi yaşayacağız» der kadın kahramanım. «Ve geri döndüğümüzde, özgür ve bağımsız olacağız.» O zamanlar bu düşünceler, yeni, gözüpek, evet neredeyse sinik duyuluyordu.

Öykümü çok beğeniyor, edebiyat alanında büyük olay yaratacağını sanıyordum. Evin içinde gururla dolaşıyor, keyifli bir halde küçük oğlumla oynuyordum. Öykümü okumak için arkadaşlarımı topladığım gün çok heyecanlıydım. Maria İvanovna Strahova, çok dikkatli dinlemiş ve üslubumu övmüştü, fakat soruna yaklaşımın doğru olup olmadığı konusunda kuşkuları vardı. Buna rağmen, «öykünüzü kadın dergilerden birine yollayın» demişti.

Arkadaşlarım ilk yazınsal girişimimi çok iyimser değerlendiriyorlardı. Yapılan tartışmada bir kısmı, sorunu koyuş biçimimi savunurken, diğerleri karşı çıkmıştı, ne var ki, herkes, öykünün bütün olarak ilginç ve çağdaş olduğu konusunda birleşiyorlardı. Soya, gençlik arasında, özellikle de üniversite gençliği arasında olumlu yankı bulacağına güvence veriyordu. Arkadaşlarım yazar olarak hangi takma adı kullanacağım konusunda da çeşitli önerilerde bulunmuşlardı, ancak sonunda kendi adımı, Aleksandra Kollontai'ı kullanmam gerektiğine karar verilmişti.

Çalışmamı ünlü yazar Korolenko'ya gönderdim. Zamanın, güzel sanatlar alanında en iyi uzmanı sayılan Korolenko'nun öyküme ilişkin yargısı belirleyici olacaktı. Öykümü, yazdığım kısa bir mektupla birlikte, bizzat Korolenko'ya iletmesi için, Soya'ya verdim. Eline geçtiği kesindi, ne var ki haftalar geçmesine rağmen, ünlü yazardan ses çıkmıyordu. Sonunda bir paket aldım. Öyküm geri çevrilmişti. Ekte Korolenko'nun bir de mektubu vardı. Konunun orijinal görünmesine rağmen, çok basitleştirerek, kabaca ele alınmış olduğunu yazıyordu. Yazınsal açıdan başarısızdı. Yaptığım, öykü yazmak değil, savunduğum düşüncenin propagandasıydı. «Propaganda bildirileri kaleme almış olsaydınız, daha başarılı olurdunuz. Edebiyat açısından aynı şey söylenemez. Bu alan için uygun koşullar sunmuyorsunuz.»

Bu, benim için ağır bir darbeydi; umutsuzluğa kapılmıştım. Ancak Kollontai, başarısızlığıma neredeyse seviniyordu. «Bütün

bunlar, kadın kahraman olarak bir kız kurusunu seçmiş olmandan kaynaklanıyor. Güzel bir genç kızı konu alsaydın, öykün daha ilginç olabilirdi. Ama sen, yurtdışına çıkan adamın başına çirkin, yaşlı bir kız sarıyorsun. Korolenko'yu da, büyük ölçüde, seçtiğin kadın kahramanın rahatsız ettiğini sanıyorum. Yaşlılar güzel, genç kızlardan hoşlanırlar.»

Kollontai'ın şakaları beni derinden yaralıyor ve kızdırıyordu. Kollontai'ın arkadaşının, güzel, düzenli yazısıyla temize çektiği metni yeniden iyice gözden geçiren Soya, Korolenko'nun gerçekten haklı olduğu sonucuna varmıştı. «Karakterler net çizilmemiş. Makale olabilir, ama bu bir roman değil. Öyküyü tümden değiştir.»

Oysa ben o kadar kırılmıştım ki, inatla, «artık hiç bir şey yazmayacağım» dedim.

Soya'nın eleştirisinin ve Korolenko'nun yargısının bir parça gerçek içerdiğini biliyordum. «Mars'lı» ise, soruna bambaşka açıdan bakıyordu. Korolenko'nun mektubunu bir kez daha okuduktan sonra, kısa bir süre düşünmüş ve şöyle demişti: «Korolenko, yazınsal yeteneğinizin olmadığına ilişkin bir şey yazmıyor. Onun beğenmediği konu aslında. Bu konu burjuva ahlakının temel ilkelerini karşısına aldığı için, öyküyü basarsa derginin toplattırılabileceğinden, büyük bir derginin redaktörü olarak, korkuyor.»

Sevinçten neredeyse havaya uçacaktım. «Böyle olduğuna gerçekten inanıyor musunuz?» diye sordum «Mars'lı»ya.

«Elbette böyle. Korolenko öykünüzün on paralık değeri olmadığını düşünse, size uzun bir mektup yazma uğraşına katlanmazdı. Bakın mektubunda ne diyor: 'genç yazarda (yani sizde), yazınsal yeteneği gösteren harika yerler var.' Bunu niye yazdı dersiniz? Öykünüzü bambaşka nedenlerle geri çevirdiği için.»

Rahat bir soluk alarak «Mars'lı»ya sevecen bir gülücük armağan ettim. Ne kadar mantıklı düşünüyordu! O gerçek bir dost diye düşündüm kendi kendime. Sık sık Korolenko'nun mektubunu anımsıyor, «Mars'lı»nın öykümün nedenreddedildiğiniyeniden yeniden kanıtlaması hoşuma gidiyordu. Soya'ya sık sık kocamdan yakınıyordum: «Aramızda gerçek bir dostluk, gerçek bir anlaşma yok. Başıma, en beğendiğim, en güzel öykümün kabul görmemesi

gibi büyük bir felaket gelmesine rağmen, o bununla eğleniyor, dalga geçiyor. Böyle arkadaş, böyle dost olur mu?»

Soya'yı kızdırmıştım: «Sen fazla şımartılmışsın. Gerçek yüzüne söylendiği zaman alınıyorsun. «Mars'lı» senin duygularını okşuyor, hepsi bu.»

Her şeye rağmen, bundan sonra yazacaklarımı düşünüyor, «Mars'lı»yla uzun uzun bu konuyu konuşuyordum; artık eskisinden daha sık gelir olmuştu bize.

«Bu konuya ya da bize durmadan kanıtlamaya çalıştığınız konuya —çocuğun karakteri üzerinde çevrenin etkileri— ilişkin bir broşür yazın» diyordu. «Günümüzde eğitim sorunlarına yoğun bir ilgi var.»

Bu düşünce hoşuma gitmişti. Neden denemeyecektim? Piragov, Pestalozzi ve Uşinski okumaya, profesör Lesgaft'ın derslerini izlemeye başladım. «Mars'lı» da yanımda geliyordu çoğu kez. Ne var ki zamanla, «Mars'lı»yla beni çalışmalarım üzerine eğilmiş bir halde gören Kollantai'ın yüz ifadesinde belirli bir hoşnutsuzluk dikkatimi çekti. Yoksa beni kıskanıyor muydu? Ne kadar saçma! Yalnızca seni sevdiğimi bilmiyor musun Volodya?

DEĞİŞİM

Sanıyorum 1896 Mart'ıydı. Kocam ve meslekdaşı ilginç —teknik açıdan ilginç— bir görev almışlardı: Rusya'nın en büyük tekstil fabrikalarından biri olan Narva'daki Krenholm fabrikasında, havalandırma ve ısıtma sistemlerini yenilemeleri önerilmişti. İki mühendis yaklaşık bir hafta kalacaklardı Narva'da. Kollontai, Soya'yla benim de gelmemizi istemişti; yararlı bir iş, aynı zamanda eğlenceli hale gelecekti böylece, Yolculuk etmeyi çok sevdiğim; küçük evimizde tekdüze geçip giden uzun ve sıkıcı kıştan sonra, bir yerlere gitmek çok çekici geldiği için, sevinçliydim. Ayrıca küçük ama tarihi bir kent olan Narva'yı görmek ilginç olacaktı. I. Peter ve İsveç kralı XII. Karl gibi tarihi kişilikler, hala canlıydı bu kentte. Bütün bunlar heyecan vericiydi. Hemen İsveç - Rus savaşını ve I. Peter'le XII. Karl'ı anımsamama yardımcı olacak kitapları çıkardım.

Neşeli topluluğumuz, Narva ve çevresini tüm Pazar günü boyunca gezip görebilmek için, Petersburg'tan Cumartesi akşamı ayrılmıştı. Yanımıza patenlerimizi de almıştık. Narva'ya eğlenmek için gelmiş gibi davranıyorduk. Karların üzerinde kızakla dolaşıyor, hoş bir görüntü yaratan karla kaplı çam ağaçlarıyla dolu ormanda hoşça vakit geçiriyorduk. Öğle yemeğini orkestra müziği eşliğinde seçkin bir otelde yedik. Bu, bizim için yeni ve eğlenceliydi. Çaykovski'den bir parça ya da Strauss'un valsleri eşliğinde tartışıyor ve tekniğin gelişiminin, genç mühendislerin iddia ettiği gibi, insanlığın tüm dertlerden ve belalardan kurtulmasını sağlayıp sağlamayacağını konuşuyorduk. Soya, endüstri alanındaki gelişimin doğal güzelliklere zarar vermesinden, örneğin Narva'da olduğu gibi, suyu, fabrikalarm kullanabilmesi için, şelalenin kapatılmasından üzüntü duyuyordu. Buna karşılık ben, soruna bir başka açıdan bakılması gerektiğini savunuyordum: İnsanlığın mutlu olabilmesi için, öncelikle sosyal ve ekonomik ilişkiler değiştirilmeli, tüm Rus halkı özgürlüğünü ve haklarını kazanmalıydı. «Sürekli sorun ettiğin şu özgürlükten ne anlıyorsun ki» diye sözümü kesmişti Kollontai. «Tümüyle özgürlük yalnızca kaosa yol açar. İnsanların yasaları olmalı, elbette adil ama sağlam yasalar.»

Böyle bir günde kocamla kavga etmek istemiyordum; keyfim yerindeydi. Narva'da, bu yeni ortamda, özgürlüğümü yeniden kazanmış, Soya'nın deyişiyle, «kanatlarımı açmış» gibiydim. Soluk alamadığım minicik evimizde kafese kapatılmış gibi duyumsuyordum kendimi.

Ertesi gün mühendisler işe gittiler, biz de Krenholm Fabrikası Müdürlüğü'nden fabrikayı gezme izni aldık. O zamanlar bu fabrika, teknik, çalışma koşulları, hijyen ve benzeri noktalar açısından çok modern sayılıyordu. Bu yüzden, örnek bir fabrikanın nasıl olduğunu görmek istiyordum.

Memurlardan birinin refakatinde gittiğimiz «ilk yardım» odasında ne doktor ne de bir hemşire hazır bulunuyordu. Artık fabrikada çalışmayan eski ustalardan biri, hem cerrah hem de hemşire olarak iş görüyordu. «Yaşamım boyunca o kadar çok kaza gördüm ki, her türlü ameliyatı, bir çok cerrahtan daha iyi yapabiliriim» diye açıklama yapmıştı bize.

Sonra, Turgenyev, Puşkin ve Gogol'ün eserlerinin yer aldığı bir kitap dolabı bulunan küçük kütüphaneye götürüldük. Kütüphanede ne mesleki kitaplar ne de yeni yaymlanan kitaplar vardı. Kayıtlara bakılırsa kütüphanenin okuyucusu fazla değildi; kütüphaneci kadın, işçilerin yüzde doksanının okur yazar olmadığını söylemişti. Gerçi okuma yazma dersleri için de bir oda ayrılmıştı, fakat öğrencilerin sayısı —fabrikada onbin işçi çalışmasına rağmen— bir kaç düzineyi geçmiyordu; aralarında da tek kadın öğrenci yoktu. Bayan öğretmen, her sonbahar, bir kaç yüz kişinin kaydolduğunu, ancak yavaş yavaş öğrenci sayısının azaldığını anlatmıştı. Oniki saatin üzerinde çalışan işçiler, mesai saatinden sonra yorgun oluyorlardı. Okuma yazma öğretiminin yeni yöntemlerinden bayan öğretmenin haberi yoktu. Ders kitapları eskimiş, kirli ve yırtıktı. Okul, fabrika hastanesi yalnızca kağıt üzerinde vardı.

Bizi tek tek bölümlere götürerek makineler üzerine açıklamalar yapan bir ustabaşı, fazlaca ilgilenmediğimizi anlayınca Soya'yla beni kendi halimize bırakmıştı. İplik tozu dolu sıcak ve nemli hava, Soya'nın başını ağrıtınca, dinlenmek için otele dönmüş, ben de fabrikayı tek başıma gezmiştim. Buradaki binlerce işçinin, özellikle de kadınların nasıl yaşadıklarını, hangi koşullar altında çalıştıklarını yakından görmek istiyordum. Ne var ki kadın işçiler, sorularımı isteksiz yanıtlıyorlardı. Daha yaşlı işçiler de sessiz kalmayı tercih etmişlerdi. Angarya ve cezaevi yaşamı olarak tanımlanabilecek çalışma ve yaşam koşullarının ağırlığını anlatmaya gönüllü olan sadece genç işçilerdi.

Fabrika duvarlarının arasında hapis yaşamı süren işçilerin, haftada bir kez, Pazar günleri, kente gitmelerine izin veriliyordu. Kadınlar bundan hoşnuttu, böylece erkekler tüm maaşlarını içkiye yatırmamış oluyorlardı. Genç işçiler, hiç bir özgürlüklerinin olmadığından, uzun iş gününün kendilerini tümüyle bitap düşürdüğünden yakınmışlardı acı acı. Doğru dürüst bir şey öğrendikleri yoktu. Mühendis olmak, ya da genel olarak yararlı bir şeyler öğrenmek istemelerine rağmen, içinde bulundukları koşullar nedeniyle. bu mümkün olamıyordu. Okulda okuma yazma dışında bir şey öğrenemezlerdi. Çalışma koşulları, hijyen açısından olağanüstü kötüydü. İşçiler, genç yaşlarda tüberkülöze yakalanıp, daha otuzla-

rına varmadan ölüyorlardı. «Fabrikada geçirilen iki üç yıl, insanı yaşamdan bezdiriyor. Her şeye karşı ilgisizleşen insanlar, ölmek için hastaneye kaldırılmayı bekliyorlar.»

Çoğu işçinin kendi evi yoktu; evlilerle bekarların aynı yerde kaldığı kışlalara benzer barakalarda yaşıyorlardı. Bu barınaklara şöyle bir baktım. Odalar, üzerine her türlü paçavranın atılmış olduğu tahtadan kerevetlerle doluydu. Çok azının üzerinde ince bir saman torbası vardı. Herkes, evlilerle bekarlar, içiçe geçmiş bir halde uyuyorlardı. Barakanın boğucu havası Machorka* ve insan kokuyordu. Pencereler, içeriye bir parça taze hava geçirmeyecek biçimde sıkı sıkı kapatılmıştı. Yerde, kerevetlerin arasında, başlarında altı yaşında bir kız çocuğu bulunan küçük çocuklar oynuyor, yatıyor, uyuyor, döğüşüyor ve ağlaşıyorlardı. Oğlumla akran olması gereken ve kıpırtısız yatan bir oğlan çocuğu ilişti gözüme. Üstüne doğru eğildiğimde ölmüş olduğunu gördüm; tüylerim diken diken olmuştu. Küçük ceset oynayan çocukların arasında yatıyordu. Bunun ne demek olduğunu sorduğum altı yaşındaki çocuk bakıcısı sakin sakin, «gündüz gözü öldükleri oluyor. Saat altıda bir teyze gelip onu alır.» dedi.

Yeterince üzücü şeylerle karşılaşmıştım. İzlenimlerimi Soya'ya aktarmak için acele otele döndüm. Yaşam böyle süremezdi! Bir şeyler yapılmalıydı. İşçilerin çektikleri acılar ve uğradıkları haksızlıklar sona ermeliydi. Kapitalizme son! Kendi çıkarlarını kavrayabilmeleri için, işçiler politik haklar kazanmalıydılar. Kahrolsun Çarlık! Rus halkına özgürlük!

Soya'nın odasına bu tür düşüncelerle dalmıştım. Gördüklerim üzerine uzun uzun ve coşkuyla konuştuk.

Akşam olunca Kollontai ve arkadaşı, neşeyle girmişlerdi içeri. Kollontai elindeki pembe biletleri sallayarak, «Yeni, eğlenceli bir operet için bilet bulduk. Hemen yola çıkıyoruz...» demişti.

Yüzümde, çok iyi tanıdığı, onun deyişiyle inatçı ifadeyi farkedince, sözünü bitirmeden susmuş, «neyin var Şura?» diye sormuştu. «Fabrikada sana kötü mü davrandılar, yoksa bir yere mi çarptın? Çok garip bakıyorsun.»

«Hiç bir şeyim yok» dedim öfkeyle, «neden yalnızca beni düşü-

(*) Machorka: Bir nevi tütün.

nüyorsun hep? Dünyada çok daha önemli şeyler var, bugün çok derinden duydum bunu. Çevremizde böylesine korkunç yaşam koşulları ve insanlık dışı ilişkiler egemenken, şimdiye dek olduğu gibi yaşamaya devam edemeyiz.»

«Ne tür ilişkiler?» diye sordu. Kollontai. İşçilerin ezilmesine karşı, kapitalizmi suçlayan ateşli bir konuşma yaptım, çünkü gördüğüm şey beni gerçekten heyecanlandırmış ve öfkelendirmişti.

«Bu, angaryadan da kötü. On bin insan önceden ölüme mahkûm edilmiş durumda, hayvanlardan daha kötü koşullarda yaşıyor, bu cehennemden de kaçamıyorlar. Orada ölü çocuklar, öteki çocukların arasında yerde yatıyor. Korkunç bir ayıp! Korkunç bir suç! Böyle süremez, sürmemeli. Bütün bunlar hemen değiştirilmeli, eski ilişkiler ortadan kaldırılmalı, yeni, daha iyi bir yaşam kurulmalı.»

Genç mühendisler, tam da bu nedenle, işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmek için buraya geldiklerini anlatmaya çalışıyorlardı bana. «Yeni havalandırma sistemini kurdukmu, tüm zararlı iplik tozları emilecek. İyi bir ısıtma sistemiyle de havanın boğucu ve nemli olması engellenebilir.»

Ancak artık fikrimden caymam mümkün değildi. «Sorun yalnızca sağlık koşulları değil ki. Tüm ekonomik ilişkiler sistemi değiştirilmeli, işçiler özgürlüklerine kavuşmalı.»

«Peki tamam», dedi Kollontai uzlaşmacı bir tavırla. «İşçiler hak ve özgürlüklerine kavuşsunlar. Tiyatrodan sonra restorantta akşam yemeği yerken, bize, bu konuda bir kaç konuşma yapabilirsin.»

Artık kendimi tutmam olanaksızdı. «Sizinle birlikte tiyatroya gitmiyorum. Lüks bir lokantada oturup aptal bir müzik te dinlemeyeceğim. Bütün bunlardan nefret ediyorum. Artık sizler gibi yaşamak istemiyorum. Hepiniz gidin; sizlerle yollarımız ayrı!» Bunları söyledikten sonra kendimi yatağa attım ve yüzümü yastığa gömdüm.

Beni ikna etmeye çalışan Kollentai'ı Soya, kesin bir dille engellemişti: «Onu rahat bırakın. Onsuz gidelim. Hele bir izlenimlerini sindirsin ve ondan sonra ne yapacağına karar versin.»

Petersburg'a döndükten sonra, işçi sorununu incelemeye ve marksizmle ilgili ele geçirebildiğim her şeye daha büyük bir gay-

retle eğilmeye başlamıştım. Olanak olduğunca illegal broşürler buluyordum. Beni en çok etkileyen Lenin'in «Halkın Dostları* Kimlerdir?» adlı yazısıydı. Rusya'da ilk adımın bir devrim, devrimci bir taktik olması gerektiği benim için açıktı. Ne var ki benim katkım ne olabilirdi? Kendimi teorik olarak yeterince eğitilmemiş buluyordum. Bu yüzden Soya'yla birlikte, o yıllarda Petersburg'ta, profesörler ve uzmanlar tarafından, sosyo-ekonomik konulara ilişkin verilen tüm seminerlere katılıyorduk. Özellikle fabrika müfettişi Yanshul'un konuşmaları ilgimi çekiyordu. Artık öykü yazmıyor, Marks'ın artı-değer teorisini inceliyordum. Arkadaşım «Mars'lı» Marks'ın iki cildini armağan etmişti bana. Ara sıra da kalın dergilerde Lenin'in makalelerini ve başka materyaller buluyordum. Bunlar, teoriyi yaşamın pratiğiyle birleştirmeme yardımcı oluyordu. İşçileri yaşadıkları cehennemden yalnızca bir devrim kurtarabilirdi. Ne var ki illegalitede yaşayan parti üyelerine, devrimcilere giden yolu nasıl bulacaktım?

EĞİTİM VE EĞİTİM ARAÇLARI GEZGİNCİ MÜZESİ

Bir gün eski öğretmenime gidip, kocamı çok sevmeme rağmen, evliliğin beklentilerimi karşılamadığını anlattım. Başka bir şey istiyordum. Beni dikkatle süzen Maria İvanovna şöyle dedi: «Siz aktif bir yaratıksınız Şura. Yararlı bir işe gereksiniminiz var. Eğitim ve Eğitim araçları Gezginci Müzesinde çalışabilirsiniz. Bizde herkes fahri olarak çalışıyor. Soya'yı da getirin. Aynı zamanda halk eğitimi alanında çalışan ilginç kişilerle de tanışacaksınız.»

Kabul ettim. Eğitim ve eğitim araçlarıyla ilgilenmiyordum elbette. Ne var ki bu müze yardımıyla, devrimci çalışmaya giden bir yol bulabileceğimi umuyordum.

Bu tür müzeler kurma düşüncesi Rusya'ya yurtdışından gelmişti. Pedagoglar çevresinde, sadece kitaplardan öğrenmenin yeterli olmadığı çokça konuşulan bir konuydu. Çocuk zekası görsel malzemeler, duvar tahtaları, kurutulmuş nebatlar koleksiyonları vs. yardımıyla geliştirilmeliydi.

Maria İvanovna, Rusya'da yeni olan bu işi örgütlemekle uğ-

raşıyor ve bu tür müzelerin birine malzeme toplamak için var gücüyle çalışıyordu. Bu amacını gerçekleştirebilmek için, böcek, mineral ya da kurutulmuş nebat koleksiyonlarını Laterna Magica'ya bağışlayacak, dergilerden kesilmiş resimleri ve daha başka şeyleri, Eğitim ve Eğitim Araçları Müzesi'ne seve seve verecek bayan öğretmenler kazanabilirdi. Maria Stranova, koleksiyonları tamamlamak ve devlet okullarının gerekli ders araçlarını —kütüphanelerden aldıkları gibi— ödünç alabilecekleri bir yapı kurmak için bilimsel kuruluşlara da başvuruyordu.

Ancak bu tür bir müzenin kurulması başka şeylerin yanı sıra para da gerektiriyordu. Bu amaçla eski tuz nizamnamesi yapısının salonlarında, müzik edebiyat akşamları ve bilimsel konularda seminerler düzenleniyor, bu yolla epey gelir sağlanıyordu.

İlk zamanlar müze, ünlü kütüphaneci Nikolay Rubakin'in verdiği küçük bir yere yerleşmişti. Yazar olan Rubakin, köylü ve işçilerin eğitimi için yazılan popüler broşürlerin yayımcısıydı. Petersburg'ta tanınan ve sevilen bir kişiydi. Özel kütüphanesi en iyi kütüphanelerden biri sayılıyordu. Müze, kısa sürede, Rus halkının eğitilmesine katkıda bulunmak isteyen ilerici öğretmenlerin ve entellektüellerin severek geldikleri kültürel bir merkez olmuştu. Bu müzede fahri olarak kimler çalışmıyordu ki. Anımsadıklarım arasında, örneğin; daha sonra ünlenen zooloji profesörü Knippoviç ve kızkardeşi; daha sonra, Lenin'in isteği üzerine Volhov Santralının yapımıyla görevlendirilen, o sıralar ise fizik aletleri hazırlayan üniversite öğrencisi Graftio; üniversite öğrencileri Merkulov ve İlyin gibi çok genç çalışanlar da vardı. Doksanlı yılların sonunda legal marksit dergiler «Naçalo» ve «Novoye Slova»* da çalışan ünlü «aydınlatıcı» A.M. Kalmykova, köy okulları için öğretme araçları programları yapmıştı. Maria İvanovna ile birlikte, gece geç saatlere kadar program üzerinde çalışıyorlardı. Nadejda Konstantinovna Krupskaya da bir süre bu çalışmaya katılmıştı. Pedagog olarak, yeni ders yöntemleriyle ilgileniyor, ama aynı zamanda müzeyi, parti işleriyle ilgili buluşmalar için kullanıyordu.

Müzede çalışanlar arasında en çok Yelena Stassova'yı seviyordum. Bolşevik partinin üyesi olarak, parti içinde ve devrimci çalışmada gösterdiği hizmetlerin değerini zaman geçtikçe daha iyi

anladığımız Stassova, o zamanlar bizim için, anlamlı ve akıllı yüzü, güzel saçları olan, yürekli, kendine güvenen, uzun boylu, ince, ilginç bir genç kızdı. İşini çok ciddiye alıyordu. Çevresindekilerden bir şeyler talep etmesini biliyor, onları çalışmaya sevketmeyi beceriyordu. Bir çokları ondan çekinirdi. Oysa, birisi zora düştüğü zaman, hiç kimse Yelena Stassova kadar yardıma hazır olamazdı. Sonraları, çok sorumluluk gerektiren parti işleri üstlendi ve özellikle illegalite döneminde partinin bir çok zorlukla başedebilmesine yardımcı oldu. Defalarca hapse girdi, sürgünden kaçtı, genel olarak bir devrimcinin huzursuz yaşamını yaşadı. 1917 devriminin ilk yıllarında Parti sekreteriydi. Vladimir İlyiç Lenin, ona saygı duyar, değer verirdi.

Stassova her zaman sade giyinirdi, çünkü orada çalışan öğretmenlerden farklı görünmek istemiyordu. Ailesi Petersburg'un ilerici aydınları arasında sayılırdı; babası bir çok siyasi davada sanıkların savunmasını üstlenmiş önemli bir avukat, amcası ise, Rus müziği üzerine eleştiri yazılarıyla müzik dinleyenlere, Rus bestecileri Glinka, Mussorgski, Dergomyshski, Rimski, Korsakov ve diğerlerini sevmeyi, anlamayı öğreten bir müzik uzmanı ve Mesen'di*.

Maria İvanovna, sevgili eseri Eğitim ve Eğitim Araçları Gezginci Müzesi'ni illegal devrimci çalışmayla bağlantıdan korumaya, tüm gücüyle çalışıyordu. Görsel Dersleri Geliştirme Derneği'nin kuruluş iznini alabilmek için çok çaba harcamıştı. Polis, pedagogların, zararsız okul derslerinin arkasına gizledikleri tehlikeli devrimci düşüncelerini okullara taşımalarından ürküyordu. Maria İvanovna, uzun, can sıkıcı uğraşlardan ve derneğin yönetimine kent Dumasının bazı tanınmış üyelerini, profesörleri ve halk eğitimine sempati duyan bir kontu aldıktan sonra istediği izni koparabilmişti. Polisin, Gezginci Müze'nin devrimci çalışma için bir sığınak olabileceğinden çekinmesi haksız sayılmazdı. Bütün bu atlaslar, Laternae magicae ve diğer şeyler gerçekte, müzeyi, gizli buluşmalar ve illegal çalışmanın başka biçimleri için kullanan illegal harekete üye müze çalışanları için, bir çeşit maskeydi. Schlüsselburg Kalesinde Doktor Serebryany müzeyle doğ-

(*) Mesen: Horas'ın zengin dostu Mesen'e atfen: Bilim adamı ve sanatçıların koruyucusu.

rudan bağlantıyı kuruyordu. Tutuklular arasında, doğa bilimleri alanında, bugün hala ün sahibi olan çok sayıda bilim adamı vardı. Tutuklulara, ya materyali de kendilerinin belirleyebilecekleri, ya da gönderilen materyali düzenleyebilecekleri koleksiyonlar; ciltlemek için, aralarında Marks'ın «Das Kapital»i de bulunan kitaplar yolluyordu. Doktor bunu tıbbi argümanlarla temellendirmişti: Söz konusu olan tutukluların tümüyle sinirsel bir yıkıma uğramalarını önlemekti. Vera Figner, Morosov ve diğerleri, daha sonraları bize, müzenin, Schlüsselburg Kalesine gönderdiği koleksiyonların, kitapların ve dergilerin kendilerine çok yararlı olduğunu anlatmışlardı.

Maria İvanovna, işlerin resmi makamların kurallarıyla uyumlu yürütülmesine çok katı biçimde dikkat ediyordu. Schlüsselburg Kalesine gidip gelen paketleri, kaledekilerle gizlice haberleşmeyelim diye kendisi açıp kapardı.

Gerçi müzede çalışanlar olarak bizim doktorla bile konuşmamız olanaksızdı, ama bizimle kaledeki tutuklular arasında canlı bir bağlantı bulunması gerçeği bile, bana büyük bir hoşnutluk duygusu veriyordu.

Müze aynı zamanda, o zamanlar Pazar Okulu denilen, işçiler için kurslar da açmıştı. Rus işçisinin eğitim aracılığıyla nitelik kazanması için uğraş veren teknik topluluk sayesinde, Fabrikalardaki işçilere akşamları ders veriliyordu. Doksanlı yıllarda Rus endüstrisi hızla gelişmekteydi. Bu kurslar da siyasi propaganda çalışması ve parti ile kitleler arasında bağ kurulması için kullanıldı. Matematik, coğrafya veya resim dersleri aslında kamuflajdı. Vera ve Lyudmila Menshinskaya'yı burada tanıdım.

Kültürün de ihmal edilmemesi, müze çalışanlarının ufkunun genişlemesi amacıyla Yelena Stassova ve ben, çeşitli tartışmaların yapıldığı, aktüel makalelerin irdelendiği aylık dergilerin okunması için bir çevre örgütlemiştik. Ya Maria Strahova'nm, ya Yelena Stassova'nın ya da benim evimde toplanıyor, vitalizm anti-vitalizm üzerine, materyalizmin ve idealizmin temelleri, çeşitli ülkelerdeki işçi hareketleri ve marksist düşünceler üzerine tutkuyla tartışıyorduk. İki önemli derginin «Russkoye Bogatstvo»* nun (halkçı eğilimli) ve «Severny Vestnik»*in (marksizme yakın olan bir dergi) eğilimlerine ilişkin şiddetli tartışmalar çıkardı.

Bunlar, bilgimizi arttırmaktan öteye gitmeyen, siyasi çalışmadan çok uzak uğraşlardı. Doksanlı yılların tipik bir «kültür geliştiricisi» olan Maria İvanovna için müze bir amaçtı. Yelena Stassova ise, müzeyi, Lenin'in partisinin yapılanması ve sağlamlaşması için illegal çalışmanın legal tabelası olarak görmekteydi. Fakat Maria Strahova, kapsamlı bir dünya görüşü eğitiminin temelini atmamıza ve halkın yararına toplumsal faaliyeti alışkanlık haline getirmemize yardımcı olmuştu.

PARTİ SEVİLMELİ

Haftada iki kez, her zaman bir sürü insanın tıkış tıkış dolduğu Gezici Müze'nin küçük odalarında görev yapıyordum. Maria İvanovna, mimikri* üzerine seminerlerde görsel materiyal olarak kullanılacak olan böcek kutularının cam kapaklarını yazmakla görevlendirmişti beni. Laterna magica için resim katalogları hazırlıyordum. Rengarenk resimcikler benim ilgimi de çekiyordu. Maria İvanovna, «Kataloğu hala bitiremedinizmi Şura?» diye sorduğu zaman, kendimi suç işlerken yakalanmış öğrenci gibi duyumsardım.

Okullara mineral koleksiyonları veriyordum. Ne var ki, müzeye gelen öğretmenlerle siyasi konuşmalar başlatma girişimim, her defasında başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Öğretmenler hiç bir konuda konuşmaya yanaşmıyorlardı.

Maria İvanovna, Laterna magica gösterileceği zaman, pazar okulunda ders veren öğretmene yardımcı olmakla görevlendirmişti beni. Bazen coğrafya dersleri de verdiğim oluyordu. Planetaryumu özenle çevirip işçilere gökcisimlerinin devinim yasalarını açıklıyordum. Öğrencilerimin, genç işçilerin, Laterna magica'yı göstermem çok hoşlarına gidiyor, zürafa ve fil avını en az benim kadar seviyorlardı. Ancak tüm bunlar devrimci faaliyetten ne kadar uzaktı! Oysa ben, çok farklı düşünmüştüm.

(*) Mimikri: Zehirli ifrazat ısırma, sokma ile kendilerini hasımlarına karşı koruyan, çok defa renkleriyle belli olan hayvanların, soyca yakınlık arzedemeyen ve zehiri vs. olmayan hayvanlar tarafından «taklit» edilmesi.

Lylolya Stassova ile aramız iyiydi, ne var ki benden iki yaş genç olmasına rağmen, bana karşı her zaman çok kararlı davrandığı duygusunu taşırdım hep. Ama doksanlı yılların ilk yarısından beri aktif olarak illegal çalıştığına göre, bunda şaşılacak ne vardı? Daha sonra Bolşevik Partiyi doğuran Petersburg parti çekirdeğinin örgütçüleri arasında bulunan Yelena Stassova, yaşamdan ne beklediğini çok iyi biliyordu. Kendi yolunu çizeli çok olmuştu. Bense hala yolumu arıyordum.

Bir çok kez Çarlık hükümetinin takibine uğrayan Yelena Stassova'nın ailesiyle ilişkisini kesip sahte isimle illegalitede yaşamasının kendisi için bir özveri olduğu duygusuna kapılmadım hiç.

Stassova'nın müze dışında ne yaptığını, müzedeki can sıkıcı işini illegal faaliyetle nasıl birleştirdiğini öğrenmeyi çok isterdim. Ancak Yelena bu konuda konuşmayı pek sevmez, gençler arasında tartışılan, Soya'yla benim ilgimizi çeken sorunlarla ilgilenmezdi.

Bir gün, Yelena Stassova gibi, partinin ihtiyatlı, güvenilir ve cesur bir hizmetkarı olabilecek miydim acaba? Arkadaşım Soya'yla bu konuyu sık sık konuşuyordum. «Neden Stassova, illegal bir örgüte girebiliyor da ben giremiyorum?»

Devrimi hazırlayan insanlarla ilişki kurmak için büyük bir istek duyuyordum. Bazen Yelena Stassova beni, tanımadığım birine bir paket ya da mektup vermem için, ezberlemek zorunda olduğum bir adrese yolluyordu. Parola unutulmamalıydı. Eve girince selam vermeksizin sadece parola söylenecek, gereken yanıt alındıktan sonra mektup ya da paket teslim edilecekti. Ara sıra, müze yararına piyango bileti satmam için annemin varlıklı tanıdıklarına da yollanıyordum. Öğretmenim bana sık sık illegal matbu, broşürler ve çağrılar veriyor, ben de bunları evimde gizliyordum. Devrimci faaliyet bu mu diye soruyordum kendi kendime.

İleride kurulacak Bolşevik Parti'nin bu küçük görevlerinin devrimci çalışmanın bir parçası olduğunu, polisin bu faaliyetimi öğrenmesinin, kocam ve Soya'yla birlikte, hapis ya da sürgünle cezalandırılmamız demek olacağını kavrayamıyordum.

Bir gün beni müzede bir kenara çeken Lyolya Stassova alçak sesle şunları söyledi: «Şura, Salı akşamı saat sekizde, bir parti toplantısı için, annemlerin evine gelin. Ana girişten geçin ve zile

iki kez basın. İvedi olarak bazı şeyler yapmak zorundayız. Partiye yararlı olabileceğinizi sanıyorum.»

Lyolya'nın önerisini dinlerken kıpkırmızı kesildiğimi ve kalp atışlarımın hızlanmaya başladığını duyumsuyordum. Yelena'ya heyecandan buz kesmiş elimi uzattım. Oysa Lyolya, heyecanımı algılamamış görünüyordu. Ayrılırken de şöyle demişti: «Tabii ki bundan kimseye söz etmeyeceksiniz.» «Hiç bir koşul altında», diye ateşli biçimde karşılık verdim.

İllegal parti toplantısına katılmak! Yaşamımda daha önemli bir olay olamazdı! Sevinçliydim, ne var ki aynı zamanda şaşkın bir durumdaydım. Ya partiye yararlı olmayı başaramazsam?

Bir zamanlar, ilk gençlik yıllarımda, Kuusa parkında gezintiye çıktığım zamanlar devrimcilerin gizli toplantılarına katılma düşleri kurardım. Bu gizli toplantıların, mum ışığında, herkesin fısıltıyla konuştuğu her hangi bir bodrum katında yapıldığını düşünürdüm; toplantıya katılanların tümü genç, kendinden emin, kararlı ve soğukkanlılardı. Tabii artık parti toplantılarının böyle teatral olmadığını biliyordum. Yine de partinin illegal bir toplantısına katılacağımı düşününce çok heyecanlanıyordum. Bu toplantılarda ne tartışılacaktı? Hangi sorunlar çözümlenecekti? Benim düşüncem sorulduğunda, düşüncelerimi açık ve anlaşılır biçimde savunabilecek miydim? Toplantı gününe kadar geçen iki gün boyunca çevremdeki herşeyi bir sisin ardındaymış gibi algılamıştım. Lyolya'nın gösterdiği güven beni onurlandırıyor, ancak yeterli olamamaktan da ürküyordum.

Salı günü saat tam sekizde, Lyolya'nın ailesinin oturduğu Furştadkaya caddesindeki evin önündeydim. Merdivenleri çıkarken kalbim deli gibi çarpıyor ev ve merdivenler bana tümüyle yabancı geliyordu.

Kapıyı Lyolya'nın kendisi açtı. «Hizmetçi kız izinde, annemler de operadalar», dedi. «Evde bizden başka kimse yok.»

Askıda bir kaç erkek paltosu asılıydı. Lyolya beni yemek odasına götürdü. Her zaman ki gibi beyaz örtülü masanın üzerinde bir semaver duruyordu. Masada beş altı kişi oturmuş şekerleme yiyiyorlardı. Yelana beni müzeden iş arkadaşı olarak tanıştırdı ve ekledi: «Bunlar da benim kişisel dostlarım. Çay ister misiniz?»

Her şey, edebiyat çevremizin, Lyolya'nın evinde yaptığı toplantılar gibiydi.

Çok renksiz bir görev tartışılacaktı. Bir çağrı basabilmek için çok ivedi para gerekiyordu. Polis, parti matbaasını açığa çıkarmış, yeni matbaa ise henüz tümüyle çalışmaya başlamamıştı. Çağrıyı kaleme alan Lenin'di sanırım. Beni bu işe varlıklı tanıdıklarımdan acilen bir şeyler koparabilmem için katmışlardı.

Bu ilk toplantıdan üzgün ve düş kırıklığına uğramış olarak ayrılmıştım. Sadece paket taşımaya ve para toplamaya mı yarıyordum yoksa?

Petersburg'un tanış caddelerinden yürüyerek gitmiştim eve. İlkbahar aylarında Petersburg'ta sıkça olduğu gibi, yağmurlu bir akşamdı. Üzerime ince ince yağıyordu yağmur. Birden kısa süre önce, Yelena Stassova ile yaptığım bir konuşmayı anımsadım. Yetersiz teorik bilgimle partide çalışabileceğim konusunda kuşkularımı dile getirdiğimde şöyle yanıt vermişti:

«Partinin önündeki büyük devrimci görevler için, iki koşulu yerine getiren herkes yararlı olabilir. Bu koşullardan ilki, partiyi sevmek, ikincisi disiplini korumayı öğrenmektir. Elbette Marks'ın artı-değer teorisini incelemeniz ve Lenin'in eserleriyle ilgilenmeniz yararlı, ama bu yetmez. Partiye bütün varlığı ile bağlanmak zorundadır insan. Tüm burjuva alışkanlıklar bırakılmalı, 'rol' oynama ya da kendini ön plana çıkarma isteği altedilmelidir. Küçük görevler verildiğinde gücenilmemelidir, çünkü parti çalışmasında önemsiz olan hiç bir şey yoktur. Çünkü küçük bir görevde yapılan hata büyük görevlere de zarar verebilir. Parti, sizin öncelikle son derece disiplinli bir parti üyesi olduğunuza ve politik görevlerinizi kendi görevleriniz haline getirdiğinize emin olmalıdır. Partimizi yeni kuruyoruz; ilk taşları koyuyoruz. Yönetici yoldaşlarımız yeteneğiniz olduğunu gördüklerinde, elbette size görev vereceklerdir. Ama orada hak etmeden bir 'rol' oynamayı düşünüyorsanız, Partiye girmeyin Şura.»

Bu konuşmayı, Petersburg'un ince ince yağan ilkbahar yağmuru altında yürürken, aniden anımsadım. Artık toplantıdan düş kırıklığı içinde ayrıldığımdan utanıyordum. Eve vardığımda, görevimi en iyi biçimde nasıl yerine getirebileceğime ilişkin planlar kurmaya başlamıştım bile. Ne de olsa bu, Lyolya ya da öğretme-

nim tarafından değil, bizzat parti tarafından bana verilmiş ilk görevdi. İçim ısınmış, yüreğim sevinçle dolmuştu.

KAFAMDA BİR KARAR OLGUNLAŞIYOR

Partinin ufak tefek işlerini yerine getirmeyi sürdürüyor, aynı zamanda Marksizm ve sosyal sorunlar alanında teorik bilgilerimi tamamlamak için durmadan çalışıyordum. Partinin güvenini kazanabilmek, yararlı olabilmek için sosyal konulara ilişkin yazmayı düşünüyordum.

Çocuk odasında küçük gece lambası yanıyor. Ciddi biçimde hastalanmış olan oğlumun başucunda oturuyorum. Küçük narin bedeni ateşler içinde yanıyor; yanakları sımsıcak, kurumuş küçük ağzı havayı hırsla emiyor, yastıktaki küçücük baş sağa sola dönüyor huzursuzlukla. Nasıl acı çektiğini görüyorum, acısını dindirmek için herşeyi vermeye hazırım. Yüzüm onun sıcak bedenine gömülü yalnızca bir tek şey istiyorum; oğlumun yerine ben hastalanayım, acısını ben çekeyim. Ona daha iyi bakamadığım için kendimi suçluyorum. Çocuk bakıcısı Anna Petrovna annesini ziyarete gitti. Soğuk algınlığının başlangıcını gözden kaçırdığım için şimdi zatürreeye dönme tehlikesi var. Bütün bunlar, yoğun şekilde araştırmalarımla meşgulken, oğluma sıcak bir hırkacık giydirmeyi unuttuğum için oldu. Koliontai çok haklı olarak, düşüncesiz, ihmalkâr bir anne olmakla suçladı beni.

Gecenin sessizliğinde, gece lambasının zayıf ışığında, kendimi on kez daha fazla suçluyorum. Ama çalışmamla ailevi görevlerimi nasıl bağdaştırabilirim?

İlaç verdikten sonra çocuk biraz daha iyi hissediyor kendisini. Şimdi daha kolay ve düzenli soluk alıp veriyor oğlum. Küçücük ellerini öpücüklere boğuyor, rahatlamış bir halde soluğumu bırakıyorum. Oğlum sakin ve rahat uyuyor. Artık çalışmalarım üzerine düşünebilirim.

Elimde Lenin'in yeni okuyup bitirdiğim bir kitabı var. Önümde proletarya partisinin politikasının bir başka belirleyici yanının açıldığını kavrıyorum. Lenin'in sesi basılı sözlerle ulaşıyor bana.

Oysa onu şahsen tanıyan mutlu yoldaşlar var. Çarizmin acımasızca izlediği, ancak devrime ve işçi sınıfının kurtuluşuna giden yolu herkesten iyi gören ve bilen bu olağanüstü insanı bana anlatabilirler. Acaba Lenin'le hiç karşılaşabilecek miyim?

Düşlerimle geleceğin önüne geçtiğim o günlerde, önümdeki yaşamın ne kadar hareketli, olaylı, zıtlık ve aktivite dolu olduğunu tabii ki düşünemezdim. Ama bir şeyi çok iyi biliyordum: Kaygısız aile yaşantısı içinde kalmak istemiyordum, kalmazdım. Beni çevreleyen yaşam koşulları, bu dünya beni felç ediyor, kendi gücüne güvenimi sarsıyordu.

Neden iki yıl için yurtdışına çıkmayayım? Örneğin Zürih'e, kısa süre önce «İşçi Sorunları» adlı kitabını okuduğum profesör Herkner'in yanına gidebilirim. Aile, ev işleri, kocamla çatışmalar ve annemle babamın kontrolü olmadan, tek başıma, yalnızca kendim için, öğrenci olarak yaşar, bilgilerimi geliştirirdim. Yurtdışında Rusya'da yasak olan bütün yayınları okuyabilir, işçi hareketi içinde çalışan insanlarla karşılaşabilirdim. Küçük Mişa'mı annemle babanın yanına bırakmam olanaklıydı, ancak Kollontai yaşamdan ne istediğimi, kendisinden neden ayrılmam gerektiğini anlamalıydı. Bana anlayış göstermezse, bu zaten, yaşam boyu birarada kalamayacağınız anlamına gelecekti.

Görevimden alıkonmama izin veremezdim. İşçileri kapitalizmden, çarizmden kurtarmak isteyenlerin yanına gidecektim.

Oğlum sakin sakin uyuyor. Terden nemlenmiş alnını öpüyor, üstünü örtüp, Lenin'i okumayı sürdürmek için yan odaya geçiyoruz.

İKİ MEKTUP

Ağustos 1898'de aylık legal marksist dergi «Obrasovaniye» de ilk yazım yayınlanmıştı*. Yazı, pedagojik sorunlarla, öncelikle koşulların ve çevrenin çocuk karakterine etkisiyle ilgiliydi. Dobrolyubov'un düşüncelerini ele almış, yalnızca doğuştan gelen özellikleri kabul eden idealist okulun yanılgılarını göstermiş, idealistlerle marksist dünya görüşünü savunarak, polemiğe girişmiştim. Bu yazıyla marksistliğimi açıklamış oluyordum.

İlk makalemin yayınlanması Soya'yla ikimizi çok sevindirmişti. Sadece mutlu değil aynı zamanda gururluyduk. Hatta Soya beni törensel biçimde kutlamıştı.

«İlk adım atıldı», diyordu, «her zaman düşlediğin yola, yazar olma yoluna girdin. Şimdi artık bağımsız çalışabilir, kendi yaşamını düzenleyebilirsin!...»

Oysa babamın söyledikleri soğuk duş etkisi yapmıştı bende:

«Yazında bağımsız ve yeni olan tek bir düşünce yok, aynı zamanda çok fazla alıntı içeriyor» demişti, «ne var ki yazmayı beceriyorsun.»

Yazım basıldıktan ve arkadaşlarımdan övücü sözler duyduktan sonra, İsviçre'ye gitmeye, Zürih Üniversitesinde, o zamanlar Marksist sayılan profesör Herkner'in derslerine kaydolmaya kesin karar verdim. Profesör Herkner, daha sonra Bernsteinci* olmuştur. Ancak 1898 yılında, onun yolgöstericiliğinde ekonominin yasalarını marksist açıdan incelemeyi, başka ülkelerdeki işçi hareketi üzerine bilgilerimi derinleştirmeyi umuyordum. Marksizmi çok iyi öğrenirsem Partiye gerçekten yararlı olabileceğimi kavramıştım. O takdirde popülistlerin ağızlarının payını verebilecek, «Raboçeye Dyelo»* yazarlarının yanıltıcı düşünceleri kafamı karıştırmayacaktı.

Yazım «Obrasovaniye» de çıktığında, Kollontai, Lublin'e iş gezisine gitmişti. Oğlum ise Kuusa'da annemle babamın yanındaydı. Bu, düşündüğüm şeyi yapmamı kolaylaştırıyordu. Kuusa'dan kente döner dönmez herşeyi babama anlatmaya karar verdim.

Babamın planıma hayran kaldığı söylenemez. Ancak gerekçelerimi dinledikten sonra, bana her ay para göndermeye söz verdi. Nereye ve neden gittiğimi anneme söylemeyecektik. O yıllarda sosyeteye mensup hanımların bir çoğu, sağlıkla ilgili nedenler öne sürerek kışı yurtdışında, İtalya ya da Fransa'da geçiriyorlardı. Anneme doktorların İsviçre dağlarında kalmamı istediklerini bildirecektik. Bu onu yatıştırırdı...

Petersburg'tan, beni yeni bir yaşamın beklediği ve hiç bir şeye bağlı olmayacağım yurtdışına götürecek olan ekspresе bindikten sonra, kendimi korkunç mutlu ve özgür duyumsayacağımı sanmıştım. Ne var ki gerçek başka türlüydü. Bir kere trende kendimi yalnız ve terkedilmiş hissettim. İyi yürekli, sevecen ve sevgi

dolu kocamı özlemle düşünüyor, oğlumun narin küçük kollarını özlüyordum.

Uzaklara gitmek düşüncesi nereden düşmüştü aklıma? O kadar düşlediğim bu özgürlüğü ne yapacaktım? Bu yeni yaşam bana beklediklerimi verebilecek miydi?

O gece, sert baş yastığına acı gözyaşları dökerek düşüncelerimde kocama seslendim. Neden onu bu kadar kırmış, böylesi bir darbe vurmuştum? Profesör Herkner diye biri için, kendisini ve oğlumu yarı yolda bırakmakla suçlayacaktı beni elbette. Ayrılığımızın geçici olmadığını, gidişimin, gerçekte, evliliğimizin son bulması anlamına geldiğini biliyordum. Kollontai, yaptığımın sadece kendisini terketmek olmadığını, aynı zamanda beni, daha yararlı bir insan olmaktan alıkoyan çevreyle de ilişkimi kopardığımı kavrayamayacaktı. Kollontai'ın yıllarca benim dönüşümü beklemeyeceğini korkuyla düşündüm. Soya'nın kızkardeşi güzel oyuncu Yurenova'yı anımsadım. Ya Kollonta'i ona aşık olursa? Yüreğim sızladı. Sınıra yakın bir yerde, karşı yönden gelen trenlerin durduğu bir istasyonda, neredeyse inip beni kocama götürecek olan karşı yönden gelen trene binecektim. Ancak bu, tüm istek ve amaçlarımdan tamamen vazgeçmem anlamına gelecekti. Ve belki de çevremden kopmak için bir daha hiç olanak bulamayacaktım.

Kollontai'a daha trendeyken uzun ve içten bir mektup yazmaya karar vermiştim. Mektupta onu ne kadar içten ve sıcak duygularla sevdiğimi iletecektim.

Hemen ardından, Soya'ya da bir mektup yazdım. Ona bu güne kadarki yaşamımdan kopma konusunda verdiğim karardan caymayacağımı açıklıyordum. O yaşama artık hiç dönmeyecektim. Kollontai'ın sevgisini yitireceğim için kalbim üzüntüden parçalansa da, hayatta aile mutluluğundan daha önemli olan başka görevlerim vardı. İşçi sınıfının kurtuluşu, kadın hakları ve Rus halkı için mücadele edecektim. Soya, bayrağımızı hep yüksekler-de tutacağıma, hiç bir zaman yere düşürmeyeceğime emin olabilirdi. Ne var ki bütün bunları yazarken, acı gözyaşları döküyor ve özlemle Kollontai'ı düşünüyordum.

Sınır istasyonu Vershbolova'da iki mektubu atmak için posta kutusu aradım. Mektupların, kutuya düşerken çıkardıkları sesi algıladığım zaman, önceki yaşamıma dönüş yollarının artık ka-

pandığını biliyordum. Bir an için yüreğim sıkıştı. Bu, son muydu? Fakat ertesi gün, güneş ışığının aydınlığında gelecek gözüme, gece olduğundan daha farklı göründü. Artık geriye bakmıyor, gelecekten ürkmüyordum, aksine gelecek beni çekiyordu.

Yaşam benim için neler hazırlamıştı? Yoluma hangi zorluklar ve acılar çıkarsa çıksın üstesinden geleceğimi, çalışanların mutluluğu ve Rusya'nın çarizmden kurtuluşu için mücadele edeceğimi biliyordum.

DEVRİMCİ YOLUN BAŞLANGICI

YAŞAMIMDAN, ÇALIŞMALARIMDAN

MARKSİZM DERSİ

Zürih Üniversitesinde, «İşçi Sorunları» adlı kitabı ilgimi çekmiş olan Profesör Herkner'in derslerine kaydımı yaptırdım. Ekonominin yasalarını inceleme uğraşım yoğunlaştıkça, ben, daha koyu bir «ortodoks» Marksist olurken ustam profesörün giderek sağa kayması, sonunda tam anlamıyla dönek olana kadar Marks'ın devrimci teorisinden uzaklaşması ilgi çekiciydi. O sıralar Alman partisinde, Bernstein'la birlikte, oportünizm ve revizyonizmle, yani Marks'ın teorilerinin revize edilmesi eğilimleri ile pratik uzlaşmacılık açıkça ortaya çıktığı zaman, hareketli süreç yaşanmıştı. Benim saygıdeğer profesörüm, Bernstein'la aynı havayı çalıyor, Ona övgü marşları söylüyordu. Bense kendimi kararlı biçimde solda konumlandırıyordum. Kautsky'e hayrandım; «Die Neue Zeit»* dergisini A'dan Z'ye okuyordum. Aynı şekilde Rosa Luxemburg'un yazılarını, örneğin Bernstein'ın oportünist teorisini tamamen çürüttüğü 'Sosyal Reform mu Devrim mi?' adlı broşürü de okumuştum.

1899'da Profesörümün tavsiye ve önerisiyle, solcuların değil oportünistlerin haklı olduğu konusunda ikna olmak için, İngiliz işçi hareketini incelemek amacıyla İngiltere'ye gittim.

Sidney ve Beatrice Webb'in «yüksek şahsiyetlerine» yazılmış tavsiye mektupları vardı elimde. Ne var ki ilk konuşmamızdan sonra, ayrı diller konuştuğumuzu anlayarak, onların yol göstericiliği olmaksızın, İngiliz işçi hareketini yakından tanımaya başladım. Bu arada profesörümün amaçladığının tam tersi olmuş,

solcuların haklılığına inanmıştım. İngiltere'deki sosyal çelişkilerın ne kadar keskin olduğunu görmüş, reformistlerin güçsüzlüğüne, Trade-unionizm taktikleri ya da Toynbee-salonu gibi ünlü «Settlement»ler (işçi semtlerinde kültür evleri), «halk evleri», kooperatifler, kulüpler vs. yardımıyla çare bulmakta ne kadar aciz kaldıklarına tanık olmuştum. Solcuların, «ortodoks» Marksistlerin dünya görüşünün doğruluğundan daha emin olarak döndüm İngiltere'den. Ancak yeniden Zürih'e değil, Rusya'ya gittim. İllegal çalışan bazı yöneticilerle ilişki kurmuştum ve gücümü bir an önce partinin hizmetine vermek, mücadeleye atılmak istiyordum.

1898'de Rusya'dan ayrıldığımda tüm ilerici aydınlar ve öğrenciler legal marksist çizgideydi. Beltov'un (G.V. Plehanov'un takma adı) yanı sıra, Struve ve Tugan-Baranovski ise bunların putlarıydı. Popülistlerle Marksistler arasında acımasız bir mücadele sürmekteydi. Genç güçler, İlyiç (Lenin), Maslov, Bogdanov ve diğerleri, illegalitede biçimlenen sosyal demokrat partinin devrimci taktiğini kurmuşlardı.

Aynı düşünceleri paylaştığım insanlarla en kısa zamanda birlikte olma umuduyla yola çıkmıştım. Fakat 1899 sonbaharında Rusya artık bir yıl önceki gibi değildi. Her şey değişmiş, legal ve illegal Marksizm arasındaki balayı geride kalmıştı. Legal Marksizm açıkça büyük sanayi kapitalizminin yanında yer almış, gittikçe artan bir kararlılıkla proletaryanın taktiğini, yani Lenin'in taktiğini savunan sol kanat, illegaliteye geçmişti.

Öğrenciler ve aydınlar arasında Marks hayranlığının yerini, Bernstein'cılık ve tutkun bir revizyonizm hayranlığı almıştı. Şimdi de ruhun «aristokratizmi»ni savunan Nietzsche moda oluyordu. Yelena Dimitriyevna Stassova'nın Furştadtskaya Caddesindeki baba evinde, siyasi «Kızıl Haç» yararına düzenlenen geceyi sanki bugünmüş gibi anımsıyorum. Struve, Bernstein üzerine bir konuşma yapmıştı. Aralarında illegal yöneticilerin de bulunduğu «seçkin» bir izleyici grubu önünde yapılan bu konuşma, hoşnutlukla hatta tam bir onayla karşılanmıştı. O zamanlar Struve'ye sadece Avilov karşı çıkıyor «ünü ve rütbesi» olan herkes onu destekliyordu. Ben de söz istedim. Konuşmama gönülsüzce izin verildi; ne de olsa az tanınıyordum. «Ortodoksları» (solcuları)

fazlaca tutkuyla savunmuş olmam genelde hoş karşılanmamış, hatta öfkeli omuz silkişlerle geçiştirilmişti. Birisi, Struve ve Tugan gibi herkesin kabul ettiği otoritelere karşı gelmeyi, görülmemiş bir küstahlık olarak görüyordu. Bir başkası için, bu tür konuşmalar sadece «gericiliğe» hizmet ediyordu. Üçüncü bir kişi ise, «boş lafları» artık arkamızda bıraktığımız, bundan böyle aklı başında politikacılar olmamız gerektiği düşüncesindeydi...

O sıralarda, «Nauçnoye Obosreniye»* dergisi için, sınıf mücadelesinin rolü üzerine, «ortodokslar»ın savunusunu yaptığım Bernstein'ın görüşlerine karşı yazılar yazıyordum, ne var ki bu yazılar, basıma uygun olmadıkları gerekçesiyle sansür tarafından sürekli çiziliyordu. Bu nedenle ekonomi alanında bilimsel çalışma yapma kararı aldım.

Finlandiya'yı kendime çok yakın buluyordum. Fin halkı o sıralar, Bobrikov iktidarının* karanlığını, Rus otokrasisinin zor ve baskısını yaşamaktaydı. Bu küçük ülke halkının bağımsızlık temelleri sarsılmıştı; ülkenin anayasa ve yasalarına utanmazca karşı gelinmişti. Fin halkıyla Rus otokrasisi mücadele halindeydi. Finlandiya'ya büyük sempati duyuyordum. Kimsenin bilincinde olmamasına rağmen, Finlandiya'da giderek gelişen endüstri proletaryasının gücünü görüyor, sınıf karşıtlıklarının keskinleştiğinin belirtilerini, aynı zamanda Svekomanların, Fenomanların ve genç Finlilerin ulusal burjuva partilerine karşı yeni bir işçi partisinin kurulduğunu saptıyordum. Finli yoldaşlarla yakın ilişki halinde Abo'da ilk grev fonunu örgütlemelerine yardımcı oldum. Finlandiya üzerine yazdığım yazılar, 1900'de Alman ekonomi dergisi «Soziale Praxis»* de, «Nauçnoye Obosreniye» de ve «Obrasovaniye»* de yayınlandı. «Russkoye Bogatstvo» ise çok somut istatistik içerikli bir yazı yayımladı. Aynı zamanda, sansür açısından sakıncasız, «Fin İşçisinin Yaşamı» başlığı altında, Finlandiya üzerine kapsamlı bir ekonomik çalışma için, 1900'den 1903'e kadar malzeme toplamıştım. Tabii ki bu yıllar sadece edebi-bilimsel faaliyetlerle dolu değildi. Bunun yanı sıra illegal çalışma içinde, daha doğrusu illegal çalışmanın kıyısında bulunuyordum. Nevskaya Sastava'nın arkasındaki bir çevreyi yönetiyor, bildiriler kaleme alıyor, illegal yazıları saklıyor, dağıtımını sağlıyor ve buna benzer işleri yerine getiriyordum.

1901 yılında yurtdışına çıkmış Zürih'te Rosa Luxemburg'la, Paris'te Lafargu'le, Cenevre'de Kautsky ve Plehanov'la kişisel ilişkiler kurmuştum.

Finlandiya üzerine yazdığım yazıyı «Zarya»* isimsiz olarak, bir başka yazımı da «Novoye Vremya» da Elin Molin takma adıyla yayınlandıktan sonra, yurtdışındaki yoldaşlarla sürekli bağlantı halinde olmuştum.

1903'de Finli işçilerin durumu ve Finlandiya ekonomisinin gelişimi üzerine incelemem, «Finli İşçilerin Yaşamı» adı altında çıktı. Üzerinde üç yıl çalışmıştım. Marksist ruhla yazılmış bu kitap illegal yöneticilerce sempatiyle karşılanırken, bir çok legal marksist tarafından reddedilmişti. 12 Ocak 1903'te öğrencilerin düzenlediği resmi bir toplantıda ilk kez konuştum; konuşmamda sosyalist dünya görüşünü, idealist dünya görüşüyle karşılaştırmıştım.* 1903 yazında bir çok kez yurtdışına çıktım. Bu yıllar, Rusya'da, köylü ayaklanmalarının olduğu yıllardı. Güneydeki işçiler de ayaklanmışlardı. Kafalarm içi kaynıyor, iki düşman güç —devrime doğru ilerleyen illegal Rusya'yla, inatla iktidara sarılan otokrasi— gittikçe şiddetlenen bir biçimde çarpışıyorlardı. Başında Struve'nin bulunduğu «Osvoboshdenzen»* grubu orta yolcu bir konumda kalmış, en iyi arkadaşlarımın bir çoğu, o zamanki Rusya için «saf sosyalizm»i ütopya olarak değerlendirdiklerinden, «reel bir güç» olarak gördükleri bu gruba katılmışlardı. Böylece, daha kısa süre önce aynı düşüncede olanlar arasında büyük uçurumlar gündeme geldi...

Sosyalist sürgünler arasında ise artık tartışmalar, eskiden olduğu gibi popülistlerle Marksistler arasında değil, Menşeviklerle Bolşevikler arasında yürüyordu. Her iki kampta da arkadaşlarım vardı. Gerçi yüreğimle uzlaşmasızlığı ve devrimci ruhu nedeniyle daha çok Bolşevizmden yanaydım, ama Plehanov'un kişiliğindeki çekicilik, Menşeviklerle bağımı koparmamı engelliyordu. 1903'te yurtdışından döndükten sonra, hiç bir gruba katılmamıştım, böylece her iki fraksiyon da beni ajitatör olarak ya da bildiriler hazırlama ve başka görevler için kullanabilecekti.

1905 DEVRİMİ

1903 yılının sonuyla, bütün 1904 yılı, liberal kamuoyunun uyanış dönemiydi; liberalizm ilkbaharını yaşıyordu. Ünlü «konuşma şölenleri»nin, edebi ve siyasi toplantıların, siyasi davetlerin zamanıydı. Geleceğin Kadetleri olan «Osvoboshdenz»ler balayı yaşıyorlardı. Ne var ki, Sosyal-demokratların mücadelesi tam da bu kesime yönelmişti.

Svytopolk-Mirski'nin «iyilikçi toleransı» sayesinde himaye edilen liberalizmin ve Kadetçiliğin gelişmesine paralel olarak proletarya güçlerinin örgütlenmesi; sosyal-demokrasinin kitleler arasında etkisini derinleştirmek ve genişletmek için canla başla çalışılıyordu. Lenin'in yönetimi altındaki Bolşevik Fraksiyon güçlenmekteydi. Hiç bir sakıncası olmayan, «coğrafya dersi» verme bahanesiyle Nevskaya Sastava'nın arkasında, bir Pazar okulunda, 25 - 30 işçiden oluşan bir çevreyi yönetiyordum; bu işçilerden bazılarıyla Ekim devrimi günlerinde, devrim saflarında, yeniden karşılaştım. Legal yazın alanında, Moskova da çıkan «Pravda»* dergisinde («Obrasovaniye» de vs.) yazdığım yazılarla revizyonizme ve «ministerializm»e karşı mücadele ediyordum. Aynı süreçte kaleme aldığım, sınıf mücadelesine ilişkin broşürün sansür tarafından yasaklandığı için, ancak 1905'te yayınlanmış, ama hemen toplatılmıştı.*

1905 yılının devrimci fırtınasının gücü arttıkça, Bolşeviklerle aktif bağlarım sağlamlaşıyordu. Plehanov'la kişisel ilişkimi koparmama rağmen, 1904/1905 kışında artık, B.V. Avilov, Y.D. Stassova ve diğerleri gibi Bolşeviklerle sıkı bir çalışma içersindeydim.

1904 Kasımındaki öğrenci gösterilerine aktif olarak katılmıştık. Benim önerim üzerine, tutuklanmalardan hemen sonra, tutukluların yiyecek gereksinmelerinin karşılanması, polisi şaşkınlığa düşürmüş, ancak «planlı» bir şekilde davrandığımızı da görmüştü. O akşam Petersburg Teknoloji Enstitüsü'nün salonlarında, tüm politik grupların temsilcilerinin katıldığı büyük bir gösteri yapıldı.

Tüm akımların temsilcilerinin konuştuğu bu gösteriye karşılık, ayrı bir salonda (sanırım fizik salonuydu), bir Bolşevik mitingi yaptık. Ben de oradaydım.* Hepimiz sahte isimler altında konuşmuş ve tanınmamak için kılık değiştirmiştik... 1905 Kanlı Pazarı'nı sokakta yaşamıştım. Göstericilerle birlikte Kışlık Saray'a yürümüştük. Savunmasız işçilere karşı girişilen bu korkunç katliam, silinmemecesine yerleşti belleğime: Ocak güneşinin alışılmadık aydınlığı... Güven ve beklenti dolu yüzler... sarayın çevresini sarmış birliklerin kader belirleyici sinyali... beyaz kar üzerinde kan birikintileri... jandarmaların ulumaları... ölüler, yaralılar, kurşunlanmış çocuklar...

9 Ocak'ta ne olmuştu? Rusya'da ilk kez işçi kitleleri, örgütlü bir biçimde, karşı konulamaz bir çığ gibi, Petersburg'lu işçilerin yoksulluklarını ve sorunlarını dile getirdikleri, ücretler, barınma sorunu, işgünü süresi ve öncelikle işçiler için konuşma, grev ve koalisyon özgürlüğüyle ilgili isteklerini «babamız Çar'a» iletmek için korkusuzca Kışlık Saray'a yürümüşlerdi. Çarlık Hükümeti, Rusya işçi sınıfının artan bilincine karşı Papaz Gapon'u silah olarak kullanabileceğini düşünmüştü. İktidardakiler, her zamanki kurnazlıklarıyla, işçilerle alay etmekten başka bir şey olmayan «İşçi Kulüpleri»ni kurarak, Gapon'un düşünceleri ve Çarlık provakatörlerinin yardımıyla işçileri sosyalizmden uzaklaştırabilmeyi umuyorlardı. Bu «İşçi Kulüpleri»nde Çarlık gizli polisi üye ve ajan olarak yer alıyordu.

Ne var ki işçiler, çıkarlarını savunmak, sınıf sansürüne karşı mücadele etmek ve birlikte davranmak için, her türlü olanaktan yararlanma konusunda, öylesine büyük bir istek duyuyorlardı ki, Petersburg'lu işçiler, Gaponcu kulüplere sel gibi aktılar. İşçilerin bu akını, zayıf, kararsız papazın, geçici olarak işçilerin yanında yer almasına ve işçi isteklerini dile getirmeye razı olmasına yolaçmıştı.

9 Ocak'tan kısa süre önce. Putilov işletmelerinde ekonomik istemlerin söz konusu olduğu bir grev başlamıştı. O zamanlar işçilerin yaşamı ağır ve umutsuzdu, Rusya, Rus - Japon Savaşında Çarlık ordusunun utanç verici yenilgisi yüzünden sarsılmıştı. Köyler kaynıyor, orda burda köylü huzursuzlukları başgösteriyordu. Köylü kadınlar, yeniden asker toplanacağı zaman, Çarlık ma-

kamlarına karşı çıkmışlardı. Mali durum çok kötüydü. Sanayiciler, Çarizmin bürokratik kokuşmuş politikası çıkmaza girdiği için huzursuzdu.

Bu genel huzursuzluğun için için yanan ateşi, şimdi Putilov işletmelerindeki grev kıvılcımıyla alev almıştı. Bu, 1904 Noelindeydi. O günlerde Çarlık Hükümeti, Papaz Gapon'u kullanırken, nasıl tehlikeli bir oyuna girdiğini korkuyla anlamıştı. İşçi kitleleri Gapon'u köşeye sıkıştırıyor ve Bolşeviklerin proletaryaya gösterdiği kendi sınıflarının çizgisine giriyorlardı. Gapon'cu kulüplerde hergün gösteriler yapılıyor, Rusya'da işçilerin aldığı ilk kitle «kararları» kabul ediliyordu. Tümüyle şaşkın durumda olan polis, Gapon'un işçilerini dağıtsın mı, yoksa işçi kitlelerine karşı tehlikeli provakasyon oyununu sürdürsün mü bilemiyordu.

Devrimci dalga kabarıyor ve gittikçe şiddetleniyordu. İşçi banliyölerinde gençlik «Varszayianka»yı söylemeye başlamıştı. Buna rağmen daha az ateşli yaşlı işçiler, Papaz Gapon'la birlikte, doğrudan Çar Babaya gidilmesini, işçi halkın zorluklarının iletilmesini söylüyorlardı. Memurlar ve aç gözlü toprak sahiplerinden oluşan duvar aşılarak, Çar'a giden yol açılmalıydı.

O günlerde Bolşevikler ne yapıyor, ne düşünüyorlardı? Lenin uzakta, yurtdışındaydı. Kitleler içinde illegal çalışan Bolşevikler arasında o sıralar tam bir uyum yoktu. Bir bölümü, işçileri bu sinsi tuzağa düşmekten korumak, savunmasız işçi kitlelerinin katledilmesine izin vermemek, işçilerin, Gapon'un peşine takılarak mütevazi başvuru sahipleri olarak Çar'a çıkmalarını engellemek gerektiği görüşündeydiler. Diğerlerine göre, işçi çığı bir kez yuvarlanmaya başlamıştı, artık durdurulamayacağı için kurban vermek kaçınılmazdı, ne var ki kitle sokağa dökülürse, bizim yerimiz onların yanı olmalıydı. İşçilerin ilk eylemi böylesine acıklı, ama devrim yolunda unutulmaz bir ders olacaktı.

6 Ocak'ta işçiler karar almıştı: «Saraya gidiyoruz.» 7 - 8 Ocak günlerinde hazırlıklarını tamamladılar. Çar Hükümeti şaşkınlığından ne yapacağını bilemiyordu. Çar korkusundan ailesiyle birlikte Zarskoye Selo'ya gitmişti. Savunmasız işçilerin istek mektubunu nasıl alabilirdi! Yerine, acılarla sınanmış kitlenin basit isteklerini tüfek salvosu ile yanıtlasınlar diye, güvenilir jandarma süvari bölüğünü ve hassa alayı birliklerini bırakmıştı.

9 Ocak'ta hava güneşli ve soğuktu. Yoksullar, Petersburg'un her yanından uçsuz bucaksız kollar halinde saraya akın ediyorlardı. Gösterici korteji eski Petersburg'u bir örümcek ağı gibi sarmıştı. Nihayet halk sarayın önüne toplanıp beklemeye başladı; bir saat iki saat bekledi sabırla. Acaba Çar görünecek miydi? Dilekçeyi, işçilerin Çar'a ilettikleri istek mektubunu kim alacaktı?

Fakat Çar görünmedi. Savunmasız halkın isteklerine yanıt olarak bir sinyal borusu duyuldu. Soğuk kış havasında alışılmadık ve neşeli bir sesti bu. İster istemez birbirimize baktık.

«Bu da ne?» diye sordu yanımızdaki biri.

«Daha iyi yerleşmeleri için birliklere işaret verildi» diye yatıştırıcı bir açıklama yaptı kalabalıktan biri.

Kaygılı ve gergin bekleyiş sürüyor. Peşpeşe duyulan sinyal sesi birlikleri hareketlendirdi. İnsanlar gülümsüyordu. Silahsız kalabalık, soğuk yüzünden bir ayağından öteki ayağına geçerek bekliyor, bir şeyler umut ediyordu. Sonra üçüncü bir sinyal sesi daha duyuldu ve ardından garip bir gürültü koptu. Neydi bu? Ateş mi ediliyordu? «Bir şey yok» dedi biri, «yalnızca manevra fişekleri». Fakat yanıbaşımızda insanlar düşüyordu yere... Kadınlar, çocuklar. Çocuklar, Aleksander bahçesinin parmaklıklarından aşağıya, vurulan serçeler gibi kayıp yüzükoyun düşüyorlardı. «Hayır hayır korkmayın, bir raslantı sadece.» Halk inanmak istemiyor. Oysa Çarlık jandarmaları, halka karşı saldırıya geçmişlerdi bile.

Kanlı Pazar'a ölü ve yaralı binlerce kurban verildi. Ne var ki Çar'ın uşakları kurşunlarıyla sadece Çar'ın «kulları»nı öldürmediler. Onların hesap edemedikleri şey, bu kurşunların, aynı zamanda, geniş işçi kitlelerinin güvenini ve onların Çarlık iktidarından adalet beklenebileceği inancını da öldürdükleriydi. Bu günden sonra Rusya, bir başka Rusya, yeni bir ülke olmuştu. Böylece 9 Ocak, toprak sahipleri ve burjuvazinin eski Rusyası'na karşı emekçi kitlelerin büyük hareketini başlattı...

Ocak günlerinden sonra, illegal çalışma, yeni bir enerji ve güçle ivme kazandı. Petersburg'taki Bolşevikler, illegal gazete çıkar-

maya başladılar. Adını anımsayamadığım* bu gazetedeki görevim sadece muhabirlik değildi; teknik bakımdan da sorumluluk taşıyordum. O sıralar kaleme aldığım bildiriler arasında, «Semski Sobor»a (Ulusal Meclis) karşı, Kurucu Meclisi toplama çağrısı yapan bir bildiri özellikle başarılı olmuştu.*

Bütün bu yıllar boyunca, Finlandiya'yla olan sıkı bağlarımı korumuştum. Şimdi de iki partinin (Rus ve Fin Sosyal-demokrasisi) Çarizme karşı ortak eylemini aktif biçimde teşvik ediyordum.

Yazın çalışmalarım, çeşitli legal marksist dergilerde, Moskova'da çıkan «Pravda»da, «Obrasovaniye»de, meslek dergisi «Fabriçny Vestnik»* ve öteki yayın organlarında, devam ediyordu. O yıllarda, tarım sorunu, emeğin korunması ile ilgili sorunlarla, Finlandiya'da İşçi Hareketi üzerine makalelerim yayınlanmıştı. İdealist Berdyayev ve Bulgakov'un felsefeyle ilgili derlemesine yanıt olarak, «Pozitif Bakış Açısıyla Ahlak Sorunları»* adlı makaleyi kaleme aldım.

Bütün kesimlerde gündemde olan uyanışa bağlı olarak, Rusya'da burjuva feministler de hareketlenmeye başlamışlardı.* Kadınlar artık ayrı gösteriler düzenliyorlardı. Kadın Yardımlaşma Derneği*'nin sakıncasız «Bayanlar Kulübü» giderek politik bir renk kazanmaktaydı; örneğin kadının vatandaşlık ve siyasi hakları sorununu atmıştı ortaya. Sosyal-demokrat ve Sosyal-devrimciler arasından bir çok kadın, burjuva kadın hakları savunucularının şiarlarını almaya hazırlardı; «demokratik seçim hakkı», beş nokta formülü* platformunda, onlarla ortak çalışma yolunu açıyorlardı. Tyrkova, Kalmanoviç ve Miroviç tarafından yönetilen Kadetlere yakın «Kadının Eşitliği İçin Birlik»* faaliyete geçmişti. Bolşevikler arasından Basarova ve Anna Gureviç, Menşeviklerden Worgulis, Sosyal-devrimcilerden Wolkenstein gibi kadınlar, «Eşitlik İçin Birlik'in toplantılarına katılıyorlar, kadın kulüplerinde, yanlarında götürdükleri işçi kadınlarla «sosyalist grubu» oluşturuyorlardı. Büyük olayların sonucunda harekete geçen Şidlovski-Uzlaşma Komisyonunda* kendi resmi delegeleriyle temsil edilen kadın işçiler, yığınlar halinde, bütün politik gösteri ve toplantılara geliyor, harekete katılmaya çalışıyorlardı.

1905 Nisan'ında çeşitli eğilimlerdeki kadın gruplarının inisya-

tifiyle kadınların ilk büyük gösterisi Petrograd'ta yapıldı. Söz alan burjuva kadın hareketinin temsilcileriyle Menşevikler, «ortak kadın platformunu» savundular. Bu durumda konuşmak ve devrimci sosyalistlerle burjuva kadın hakları savunucularının işbirliği idealine kararlı biçimde karşı çıkmak zorunda kaldım.

Sözlerim bir öfke fırtınasına yolaçtı; Karayüzleri desteklediğimi, ihtiraslı davrandığımı, «serseriliği» ve «Rus Halkının Birliği»*ni hoşgördüğümü bağırdılar yüzüme. Kadın yazar Krandiyevskaya bağırarak üstüme saldırdı: «Sizi boğmak bile az olur!» Beni sadece adını anımsamadığım bir işçi kadın destekledi. Kadın hakları savunucularıyla aramıza kesin bir sınır çekilmesini, devrimci proletarya hareketi içinde iki cinsiyetin birliğini savunduğumu, kadın işçilerin acıklı kaderine, uğradıkları çifte haksızlığa karşı daha duyarlı olunması için çağrı yaptığımı, anımsıyorum. Konuşmam sonuçsuz kalmadı: İşçi kadınlar Partiye yakınlaştılar. Parti içinde aktif çalışma için yeterli olmasalar da güçlerini seferber etmek istiyorlardı. Ne var ki o zamanlar, onları çalışmaya katacak, inisiyatiflerini ve sınıf bilinçlerini yükseltecek durumda değildik henüz.

1905 Ekim'inde artık kitleler içinde çalışıyor, büyük işletmelerde, özellikle Nevskaya Sastava, Ohta ve Vassilyevski Ostrov semtlerinde ajitasyon çalışması yapıyordum. Gönlümde yatan, toplantı ve çevre gecelerimize işçi kadınların da katılmasıydı. Gerçi toplantılara katılıyorlardı, fakat çevre çalışmalarında tek tük yer alıyorlar, bir iki kez geldikten sonra ortalıkta görünmez oluyorlardı.

Ekim grevinin olgunlaşarak yaklaştığını, fabrikalardaki «öğrencilerim» den biliyordum. Kitlelerle kurduğum bu canlı bağlar sayesinde, 1905 Ekim'inde İşçi Milletvekilleri Sovyeti'nin Teknoloji Enstitüsünde yapılan ilk toplantısına* katılma olanağı buldum. Sovyetin ilk mütevazi görevi grevdekileri desteklemek ve grevi yönetmekti. Genel grevi desteklemek için toplanan paranın bir bölümü Petersburg Komitesi'ne gönderilmiş, diğer bölümü doğrudan Sovyet'in kasasına girmişti.

Sovyetle teknik olarak ilgiliydim. Yer bulmak, para sağlamak gibi işleri coşkuyla yapıyordum. Bu arada onbinlerce dinleyicinin

katıldığı sayısız gösterilerde de konuşuyordum. Bir sarhoşluk içerisinde yaşadığımız özel bir dönemdi bu. Sovyet, gece gündüz demeden toplanıyor, giderek resmi iktidarla karşı karşıya gelen aktif bir siyasal güç haline geliyordu. Yerden mantar biter gibi çoğalan dernek ve birliklerin düşünsel alanda çalışmaları meyvesini vermişti; platformlar hazırlanıyor, tartışmalar yapılıyordu.

Ekim Genel Grevinin o unutulmaz günlerinde «Muhalif çevrelerin birliği» sloganına kendisini kaptıran burjuvazi, bu arada korkmaya başladığı için yavaş yavaş aklını başına topluyordu. Sekiz saatlik işgünü ve Kurucu Meclis gibi Sosyal-demokrasinin ortaya attığı ürküntü verici sloganlar, burjuvaziyi, alıştığı gibi, tahta sığınmaya itti. Mitinglerde, toplantılarda öncelikle Kadetlerin yüzünü açığa çıkarmak ve onlara karşı sert bir polemik yürütmek gerekiyordu. Kitleler arasında Sovyetlere duyulan sevgi büyümesine rağmen, Petersburg Komitesi, Sovyetlerde yönetimi garantileyecek durumda değildi henüz, öyle ki Sovyetlerde yer alanlar Komite üyesi değillerdi. Yoldaşlarımız illegalite ruhuna hala tümüyle bağlıydılar, oysa Sovyetler, boğucu illegaliteden çıkmaya ve politik olaylar sahnesinde açıkca yeralmaya çalışmaktaydı; geniş kitlelere dayanıyor, kitleler hala parti dışında olmasına rağmen, onları harekete geçirebiliyordu. Sovyetlere yaklaşım konusunda Petersburg Komitesi'yle aramda düşünce ayrılığı başgöstermişti. O sıralar Petersburg Komitesi'nde ajitatör olarak çalışıyordum. (Biçimsel olarak iki akımı birleştiren Petersburg Komitesi pratikte Bolşeviklerce yönetiliyordu.) Sovyetlerin görevi ve Parti direktiflerine bağlı olup olmaması konusunda ayrı düşüncelere sahiptik. Ben Sovyetlerin «kendi inisiyatifinden» yanaydım (böylece Menşeviklerin yanlış çizgilerini desteklemiş oluyordum.)

Lenin'le ilk kez gizli bir toplantıda karşılaştım. Yine o unutulmaz yıldaydı. Vladimir İlyiç, devrimci hareketin yönetimini ele almak için yurtdışından dönmüştü.* İllegal toplantı, Sagorodny yolu üzerinde bir yerlerde, büyük olasılıkla Teknoloji Enstitüsünün binalarından birinde yapılmaktaydı. Kalabalık değildi; yaklaşık yirmi kişi kadar vardık. Masanın üzerinde bir petrol lambası. Masada Menşeviklerin lideri Martov oturuyor.

Lenin ayaktaydı. Yavaş yavaş bir aşağı bir yukarı yürüyor,

arasıra Martov'un yanında durup şaşırtıcı bir açıklık ve mantıkla Menşevizmin tezlerine saldırıyordu.

Tartışma esnasında şiddetli söz düellosuna girişmişlerdi. Önemli konular gündemdeydi: Temel sorun proletarya diktatörlüğü. Menşevik oportünistler, devrimin yönetiminin Partinin elinde olması gerektiğini, işçilerin devrimin öncüsü olduğunu ve köylülükle ittifakın gerekliliğini kabul etmek istemiyorlardı. Martov, köylülüğü işçilerin müttefiği olarak tanımıyordu. Rus burjuvazisinin desteğini uman Menşevikler proletarya diktatörlüğünden korkuyorlardı.

Vladimir İlyiç'in, Martov'un karşı çıkışlarını dinlerken gösterdiği dikkat şaşırtmıştı beni. Ara sıra fark ettirmeden mırıldanıyor, bazen, kaşlarını kaldırdığı zaman, öfkelendiği belli oluyor, bu anlarda Vladimir İlyiç, sert ve acımasız görünüyordu. Martov'a verdiği yanıtlar çekiç darbesi gibi düşüyordu ortaya.

Sagorodyn'deki gece, Vladimir İlyiç, her zaman olduğu gibi, tartışmayı kazandı. Zaten pratikte de kazanan taraf Bolşevikler olmuştu.

1906 başlarında, Vladimir İlyiç'le yayınlanmasından kısa süre sonra yasaklanan Bolşevik gazete «Vperyod»un redaksiyonunda tekrar karşılaştığımı anımsıyorum.* Vladimir İlyiç biriyle görüşüyor ya da birisine talimat veriyordu. Ama «bir görev» için orada olduğumu duyunca hemen yanıma geldi. Bir silah sevkiyatıydı sözkonusu olan. Silahların güvenli bir evde gizlenmesi gerekiyordu. Evin kime ait olduğunu, ev sahiplerine güvenilip güvenilemeyeceğini, komşuların nasıl olduğunu sordu. Bu evin, hiç bir biçimde, gizli buluşmalar için bile, kullanılmaması yönündeki talimatını anımsıyorum.

Ayrılırken şu anda hangi konu üzerine yazdığımı sordu. «Sınıf Mücadelesi Sorunu Üzerine» yazdığım broşür Çarlık sansürü tarafından yeni toplatılmıştı. Vladimir İlyiç'in sorusu, yazarlık çalışmaların için dolaylı bir teşvik oldu. Bunu hiç unutmadım...

Petersburg Komitesi adına taşrada da ajitasyon yürütmem gerekiyordu. 1907'de Vilna'da çok kalabalık bir toplantıda açıkça «silaha sarılma» çağrısı yaptım. Polis anında geldi; salonun çevresi sarılmıştı. Buradan, yoldaşların yaratıcılığı ve becerisi sayesinde kurtuldum. Bu olaydan sonra Petersburg'ta kimsenin beni

rahatsız etmemesi, o günlerde devlet gücünün ne kadar şaşkın olduğunu gösterir. Bir süre Petersburg Komitesi'nin mali işlerine baktım. Komitenin daha fazla paraya kavuşması için ilk legal «İşçi Yıllığı»nı yayınlamayı düşündüm. Çeşitli politik sosyal konular üzerine, çok sayıda bölümleri içeren, işçiler için bir tür başvuru kitabı olan bu yıllık, 1906'da yayınlandı. «Fraksiyonel olmayan» bir derleme gibi görünmesine rağmen, Menşevik yazarların ağırlığı vardı. Bunun nedeni, 1906'da İmparatorluk Duması konusundaki tavrımdan dolayı, Bolşeviklerden uzaklaşmış olmamdı; «Duma'yı kullanma» konusunda kararlıydım, bu da beni Menşeviklere yaklaştırıyordu. Duma'da yapılacak çalışmanın kitlelerin aktivitesini, inisiyatifini ve politik eğilimini geliştirebileceği düşüncesindeydim, oysa boykot pasifleştirme etkisi yapacak, bu inisiyatifin gelişimini engelleyecekti. Bu yüzden 1905 ve 1906 yıllarında Rusya'nın ilk legal Bolşevik gazetesinin çalışanları arasında değildim.* Durum böyle olunca Menşevik yayın organı beni kazanmak için hiç zaman yitirmemişti.

Bu arada, burjuva kadın hakları savunucularına karşı mücadele kızışmıştı. Politik olarak uysal Kadın Yardımlaşma Birliği'nde çalışan bayanların yanısıra, Doktor Pokrovskaya'nın yönetimindeki İlerici Kadın Partisi* ve popülaritesi giderek artan Eşitlik Birliği iş başındaydı. Artık mücadele açıkça sürdürülüyordu. Ne var ki kadın hakları savunucuları ağırlıktaydı. İşçiler tarafından değil, aydınlar tarafından belirlenen kamuoyu, onların yanındaydı. Toplantıya katılan kadınlar arasında politik bilinçli işçiler, hizmetçiler, ve zanaatkarlar çok azınlıktaydı. Kadın hakları savunucuları bu yüzden başarı sağlayabiliyorlardı. Ve bizim, çizgimizin propagandasını, protestolara yol açmadan yapmamız, bu yüzden büyük çaba gerektiriyordu. O dönemde henüz Parti'nin kadın işçiler arasında planlı bir çalışması yoktu. Sablina'nın (Yoldaş Krupskaya)* bir broşürü dışında, kadın işçilere yönelik herhangi bir yayın yapılmamış, söz konusu broşür de illegal çıkmıştı. Vera Zasuliç'in Rusya'ya dönüşünden hemen sonra, kadın işçiler arasında çalışmayı nasıl biçimlendirmek, nereden başlamak gerektiğini danışmak için, ona gidişimi anımsıyorum.

1905/1906 kışında, sadece, kitleler arasında ajitasyon yürütmek, her fırsatta kadın hakları savunucularıyla kapışmak ve Sos-

yal-demokrasi için yalıtılmış bir kadın sorunu olamayacağı görüşünü savunmakla kalmıyor, ayrıca ekonomide kadının rolü ve evliliğin tarihi üzerine, kadını her yönden kurtarma göreviyle bağlantılı olarak sosyalizmin ilkelerini anlatmak amacıyla, halka açık bir çok konferans veriyordum. 1906 ilkbaharında Eşitlik Birliğinden ayrıldıktan sonra, gerek Bolşevik, gerekse de Menşevik ve Sosyal-devrimci kadınların dahil olduğu iki sosyalist kadın grubu oluşturan kadın yoldaşlarla anlaşmazlıklar sürüyordu. Kadının kurtuluşu için mücadelede, öncelikle açık ve anlaşılır sınıf çizgisi bulunması gerektiğini düşündüğümden, işçi kadınların da üye olduğu kitleleri çeken bu kulüplere gitmeyi kesinlikle reddediyordum.

Bu kulüplere gitmek yerine, Petersburg'ta kendiliğinden oluşan, partisiz işçi kitlelerin sosyalist eğitimin temellerini aldıkları 'Kendi Kendini Eğitim Birlikleri' denilen kulüplerde çalışıyordum...

1906 sonbaharında Finlandiya'da Rosa Luxemburg'la buluştum. Onun tavsiyesiyle Alman partisinin Mannheim Kongresi'ne gitmeye karar verdim. Kongrenin yanı sıra Sosyal-Demokrat kadınlar konferansı da yapılacaktı burada.* Bu konferans, kadınlar arasında parti çalışmasının ipuçlarını vermişti bana. Clara Zetkin, kadın işçi Ottilie Baader, Margarete Wengels ve diğerleri ile karşılaşmam ve bunlarla yaptığım konuşmalar, kadınlar arasında çalışma yapmak için, parti içinde bir mekanizma oluşturulması yönündeki çabamın doğruluğuna inandırmıştı beni.

Tekrar Rusya'ya döndüğümde, verdiğim bir çok konferansta ve yaptığım konuşmalarda, partinin kadınlar arasında da etkinliğe başlaması gerektiği düşüncesini geliştirmiştim. Bu konuda sadece işçi kadınlardan anlayış görüyordum. Partili yoldaşlar, ifade etmemelerine rağmen, kuşkuyla ya da ilgisizce yaklaşıyorlardı soruna. Özellikle yaşlı kadın devrimciler arasında, önerimi «feminizme doğru zararlı bir sapma» olarak görenler de vardı.

Petersburg Komitesinin onayıyla, Parti içinde bir Kadın İşçiler Bürosu'nun kurulması konusunun, kadın işçilerle tartışılacağı bir toplantı yapmak için ilk başarısız girişimi, bu gün gibi anımsıyorum. Petersburg Komitesi, bize, sözkonusu toplantıyı yapmamız için yer sağlamaya söz vermişti. Ne var ki bir kaç ki-

şiyle oraya gittiğimizde, toplantıyı yapacağımız yer, sadece kilitlenmekle kalmamış, üstelik hödüğün biri kapıya şunları yazmıştı: «Salt kadınlar için toplantı yapılmayacak. Yarın salt erkekler için bir toplantı var. «Bu uygunsuz davranışa kızan yanımızdaki işçilerden biri (yanılmıyorsam Neva fabrikasından yoldaş Silnov'du) hepimizi evine davet etti. Kadın işçilerin örgütlenme toplantısını orada yaptık. Fakat sayımız çok az olduğu için Büro seçememiştik.

Bu meselenin aydınlatılması için Petersburg Komitesi'ne gittim. Yoldaşlar resmi olarak bizim inisiyatifimize karşı değillerdi, ancak bize destek vermiyorlardı. Daha doğrusu bu sorun kimsenin umurunda değildi. Öte yandan, burjuva kadın hakları savunucularının yarattığı tehlike giderek artmaktaydı. Sosyal-Devrimci kadınlar, kadın hakları savunucuları ile ittifak kurmuşlar, onları destekliyorlardı. Tüm burjuva kadın birliklerinin kendi gazeteleri vardı, broşürler ve bildiriler çıkarıyor, konferanslar veriyorlar, işçi ve köylü kadınları taşrada çevrelerinde topluyorlar, İmparatorluk Duması'na dilekçeler yolluyorlardı. Bunlara karşı bir denge oluşturulmalıydı. Kız öğrencilerle çalışan aydın kadınları yitiriyor, kadın işçiler arasında sağlam temeller kazanamıyorduk.

1907 ilkbaharında, kadın işçilerin örgütlenmesine ilişkin bir makale yazdım. Bu makaleyle, kadınlar arasında çalışma için özel bir parti mekanizması oluşturulması sorunu, nihayet ortaya atılmış oluyordu. Aynı dönemde Tekstil İşçileri Birliği'nde de çalışmaya başladım. Bu Birlik'le birlikte, 1907 ilkbaharında, Petersburg'ta kadın işçiler için özel, bir dizi gösteri örgütledik. Gelen çok olsun diye, o zamanlar adet olduğu üzere, bu gösterileri, ardından tartışmaların yapıldığı konferanslar biçiminde düzenliyorduk. İçimizden, polisin kara listesinde bulunmayan biri 'Ana Sağlığı' veya «İngiltere'de Kadın İşçi Kulüpleri» gibi zararsız bir konu seçiyordu. Konuşmacı yaklaşık yirmi dakika konuştuktan sonra, sözü biz alıp, ajite çekiyorduk. Bazen orada bulunan polis şefinin, taktiğimizi anlayarak toplantıyı dağıttığı oluyordu. Fakat bazen konuşmacı, mitingin amacını özetlediği bir kapanış konuşması yapabiliyordu. Wiborg yakasındaki Nobel binasında yaptığımız toplantıları erkek ve kadın işçiler çok seviyorlardı. Özellikle

Bolşevik Nataşa'yı-kadın işçiler çok tutuyorlardı. Bu toplantılar iki fraksiyon tarafından gerçekleştiriliyordu.

1907 ilkbaharında, bazı bilinçli kadın işçileri —dokumacı Antonova, Bolşevik tekstil işçisi Anna Semyonova (Ossipova), terzi Solovyava ve Marusya Burko, daha sonraları ise, matbaacı Klavdiya Nikolayeva ve çekici bir kadın olan hastabakıcı Yefremova— dikkat çekiyordu. Fabrikalardaki kadın işçilerle ilişki kuran bir grup oluşmuştu. Tartışmalara katılmaları için, kadın hakları savunucularının toplantılarına konuşmacılarımızı yolluyor, fakat kendi toplantılarımızda burjuva konuşmacılara izin vermiyorduk.

1907 sonbaharında, Stuttgart'da yapılan I. Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansıyla* Enternasyonal Kongresine* katıldım. Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda Rusya'dan gelen tek temsilciydim. Konferans sırasında, kadın enternasyonalinin sağ ve sol kanatları arasında, Enternasyonal içindeki iki akımın çatışmasını yansıtan mücadele başgöstermişti. Ben, Clara Zetkin'den yanaydım. Düşünce ayrılığının ilk noktası, kadınların genel seçme hakkı için yapılacak mücadele ile ilgiliydi. Lily Braun'ın başını çektiği Avusturya'lı sosyalistler, bazı uzlaşmalara hazırlardı. Oysa Clara Zetkin kararlı davranılmasını istiyordu. Rusya'yı temsilen, oportünistlere karşı, solcuları destekliyordum. Kadınlar arasında çalışmanın biçimleri konusunda da ayrılıklar ortaya çıkmıştı: Clara Zetkin bir uluslararası merkez kurulmasında ısrar ediyor, Lily Braun ve sağcılar ise, Zetkin'in kadın hakları savunuculuğu yaptığını söylüyorlardı. Yine solcuları desteklemek zorundaydım.* Stuttgart Konferansından Rusya'ya, kadın işçiler arasında sürdürülecek faaliyet için tamamen olgunlaşmış bir planla döndüm. Bu planı gerçekleştirmeye, 1907 sonbaharında başladım.

1907 yılında Stutgart'da yapılan Uluslararası Sosyalistler Kongresinde Lenin'le karşılaşmıştım.

Büyük bir salon; tiyatro veya Birlik salonu, Avrupa'nın her yanından gelmiş yüzlerce delege. Kongre henüz bütün dünyayı kapsamıyor sanırdım. Örneğin Amerikalılar katılmamıştı.* Baş-

kanlık Divanında bir sandalye boş. Bu, bir İngiliz delegenin, solcu yani devrimci Marksist Quelch'in yeri. Alman makamları, Kongredeki ilk konuşmasından sonra, onu, sınır dışı etmişlerdi. Kongrenin olağanüstü şahsiyetlerinden biri de yaşlı August Bebel.

Vladimir İlyiç Bolşevik delegasyondaydı. Uluslararası işçi hareketinin çizgisinin saptandığı yerler olan komisyonlarda* görev aldığı için, çalışmalarını izleyiciler pek göremiyorlardı.

Tartışma konusu çok ciddiydi: Bir savaş halinde, uluslararası örgütlü proletaryanın tutumu ne olmalıydı? (yıl 1907!) Çoktan oportünizme kaymış olan Sosyal-demokratlar, gerçekle yüzyüze gelmekten korkuyorlardı. Sorunu es geçen, sadece güzel sözlerden, kulağa hoş gelen büyük ama hiç bir şey ifade etmeyen sözlerden ibaret bir karar önerdiler: Savaş tehlikesi sözkonusu olduğunda, parlamentolardaki işçi temsilcileri, güçlerine ve olanaklarına uygun olarak savaşı engellemek için, her şeyi yapmak zorundadır... Metin aşağı yukarı böyleydi.*

Lenin, komisyonda konuşuyor: Savaş çıktığında, örgütlü proletaryanın görevi, emperyalist savaşı bir iç savaşa dönüştürmektir.* II. Enternasyonalin oportünistleri, Lenin'in metninin kabul edilmemesi için, ellerinden geleni yaptılar elbette. Lenin omuzlarını silkip sadece şöyle demişti: «Er ya da geç bu konuya dönmek zorunda kalacağız. Ya da Sosyal-demokrasi yok olacak.»

Bir kez daha haklı çıktı!

Bundan bir yıl sonra Lenin şöyle yazdı: «Bugün çoğu kez, sadece ideolojik alanda tanık olduğumuz, revizyonistlerle taktik düşünce ayrılıkları ve bu temelde bölünmeler olarak, işçi hareketinin bazı sorunlarında ortaya çıkan, Marks'ın teorisinde yapılan düzeltmelerle çatışmaları, proleter devrimi, bütün bu tartışmalı sorunları keskinleştirdiğinde... mücadelenin ateşinde, proletaryayı, dostu düşmandan ayırmaya, düşmana belirleyici darbeleri vurabilmek için, kötü yol arkadaşlarından kurtulmaya zorladığında, işçi sınıfı, daha büyük boyutlarda yaşayacak.»*

Kitlelerin devrimci hareketinden korkan Sosyal-Demokrat oportünistleri Lenin, önüne geçilmez bir nefretle damgalamıştır...

Stuttgart beni çok etkilemişti. «Bizzat» Rosa Luxemburg'un Bebel'e karşı çıktığı ve solcuların en popüler liderlerinden oluşan küçük bir grubun saldırıya geçtiği Kongredeki polemikler ve

akımların mücadelesi, rotasını, uzlaşmasız bir biçimde sosyal devrime doğru çizen Sosyal-demokrasi içindeki akımın haklılığına inancımı daha da güçlendirmişti. Tam da bu yüzden, Parti içindeki müttefiklerim Menşeviklerin taktiği, bir çok bakımdan beni doyurmuyordu. Rusya'da burjuva liberalizminin rolünün değerlendirilmesinde onlarla aynı düşüncede değildim ve her türlü «anlaşmayı» ya da işbirliğini yanlış buluyordum. Öte yandan, onlar da ben de ve yazılarımda «bolşevik gevezeliğin» ruhunu farkediyorlardı. Mannheim kongresinin (1906) sonuçları üzerine yazdığım makale nedeniyle suçlamalara uğramıştım. Bu makaleyi, Rosa Luxemburg'un etkisi altında, onunla kurduğum canlı ve sıkı ilişki sonrasında kaleme almıştım...

Petersburg'ta kadın işçilerin örgütlenmesi işine, 1907 sonbaharında ciddi olarak yöneldim. 1907 ilkbaharında bir araya gelmiş olan kadın işçiler grubu, bu çalışmanın çekirdeğini oluşturmuştu. Görevimiz emekçi kadınlar yığınına hitap etmek, onları harekete geçirmekti. II. Duma'nın dağılması ve Sosyal-demokrat Fraksiyonun tutuklanmasından* sonra, gericilik pervasızlaştığı ve güçlendiği oranda, toplantıların yapılabilmesi zorlaşmıştı. İllegaliteden kadın yığınlarına ulaşmak olağanüstü güçtü. Bu durumda geriye sadece sendikalar içinde çalışma kalıyordu ki, bu da, zaten bilinçli kadın işçilerle sınırlı bir çerçeveydi. Bu yüzden, Ligovka yakınlarında, Predteçenskaya Caddesinde, Kadın İşçiler Yardımlaşma Birliği gibi zararsız bir statüde legal bir kulüp kurma kararı aldık. Ligovka'da en önemli üssümüz Tekstil İşçileri Birliği' ydi. Sendikalar Bürosu* da sık sık orada toplanırdı.

Kulübü hiç bir fraksiyona bağlamak istemediğimiz için, hem Bolşevik hem de Menşevik temsilciler aldık ve Petersburg Komitesi'nin kulübü tanımasını sağladık. Kulübün geçimini kendimiz sağlıyorduk.

Kulübün öyküsü, o dönemdeki yaşamımla öyle iç içeki, 1907/1908 kışı çalışmalarımın sonuçlarını belleğimde canlandırmaya çalışınca, ister istemez, ilk Kadın İşçiler Kulübünü, bununla bağıntılı zorlukları, engelleri ve yoldaşlarla aramdaki sürtüşmeleri tekrar anımsıyorum.

Lektör olarak çalışan çok sayıda yoldaşımız vardı. Çeşitli mesleklerden ikiyüz, üçyüz kadın işçinin üye olduğu kulüp, her akşam açıktı. Açılışta Vera Zassuliç'in bulunduğunu anımsıyorum. Olağanüstü keyifliydim. Polisin çıkardığı sayısız engelleri aşıp, sadece birbuçuk ay içinde statünün onaylanmasını sağlamak bir yana, işçi kadınların, yeni girişimimize ilgi duymasını da başardığımızı bilmek, güzeldi.

İlkbaharda kulüpte hava biraz gerginleşti. Tüm aydınların kulüpten atılmasını isteyen küçük bir grup ortaya çıkmıştı, oysa atılması istenenlerin çoğu kulüpte lektörlük vs. gibi görevler üstlenmişlerdi.* Öte yandan yoldaşların bir bölümü, «ayrılıkçılığımızı» hala onaylamıyorlar ve kulübü, kadın hakları savunucusu bir sapma içinde görüyorlardı. Gücümü verimsiz polemiklerle anlamsız yere harcamak istemediğimden ve tuttuğum yolun doğruluğuna, yani, parti içinde, kadınlar arasında çalışma yapacak bir bölüm oluşturulması gerekliliğine inandığımdan, kulüpten ayrıldım. Ancak işçi kadınlar arasında çalışmamı sürdürüyordum. Başka biçimler aramaya başlamıştım.

Aynı kış, Finli yoldaşlarla yeniden sıkı bağlar kurmam gerekti. «Finlandiya ve Sosyalizm» adlı bir broşürüm (daha sonra toplatıldı ve 101. maddeye göre mahkemeye verildim) ve 1908 başlarında, Finlandiya'daki yeni seçim sistemi üzerine çok sayıda makalem yayınlandı.* O sıralar Rusya'yla Finlandiya arasındaki ilişkiler sürekli gündemde olduğundan, bu sorunun uzmanı olarak, III. Duma'daki Sosyal-demokrat Fraksiyon Komisyonuna alınmıştım.

Gericilik giderek üstünlük sağlıyordu. Partinin legal çalışması, neredeyde yalnız Duma Fraksiyonunda yoğunlaşmıştı. Sendikalar ve Eğitim Kulüpleri yasaklanma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Partinin önder güçleri, ya yeniden yurtdışına gidiyor ya da illegaliteye çekiliyorlardı. Bu karanlık dönem, tutuklamalar, ev aramaları ve sürgünlerle karakterize ediliyordu. Ancak uyandırılmış kamuoyu, Çarizmin önüne yığdığı engelleri aşmayı biliyordu. Siyasi açıdan tehlikesiz tabelalar ardında, genel hoşnutsuzluğun gizli biçimde ifade edildiği ve adeta temcit pilavı gibi tekrar tekrar, demokratik rejim şiarının atıldığı kongreler yapılıyordu. Bu kongrelerde kendi çalışma grubumuzu oluşturuyor

ve genellikle toplu davranıyorduk; Parti fraksiyonları, hasımlarımızın karşısında büyük düşünce ayrılıklarına düşmememiz için, kendi aralarında önceden konuşup anlaşıyorlardı. Bu kongrelerde, kadın işçiler grubu adına bir çok kez konuştum. Ancak benim temel arzum, her zaman işçileri konuşmaya itmek, konuşabilmeleri için, önceden hazırlanmalarına yardımcı olmak ve düşünce darbeleri vermek olmuştur. Bir çok genç işçi yoldaşla, bu kongrelerden sonra uzun süre kişisel ve düşünsel bağımı sürdürdüm. Daha sonra sürgünde, ne yazık ki yavaş yavaş bizden kopan metal işçisi Yazyneviç, işçi Kamenev ve Tekstil İşçileri sekreteri Grişa da o sıralar kendilerinden çok şey beklenilen işçiler arasında bulunuyorlardı. Buna karşılık kadın işçiler hemen hemen hiç ortalıkta görünmüyordu. Oysa fabrikalarda ve atölyelerde etkileyici kadınlarla o kadar sık karşılaşıyordum ki.

Kitleleri hareketimize kazanmak, onları devrim için eğitmek ve kadının durumunun köklü değişimi yolunda mücadeleye çekmek, önceden olduğu gibi, faaliyetimizin ana hedefini oluşturuyordu.

1908 baharında, burjuva kadın hakları savunucularının, Petersburg'ta, bir bütün Rusya Kadınlar Kongresi toplamaya hazırlandıkları ögrenilmişti.* Merkez Komite üyelerinin onayını aldıktan sonra, ilkbaharda bu kongreye hazırlanmaya başladım.

Ön konuşmalar benim evimde yapıldı. Kadın hakları savunucularının kongresine, Sosyal-demokratlarla işçilerin ayrı bir kadın işçiler grubu olarak katılması düşüncesi, önceleri, hem Bolşevik hem de Menşevik kadınlar tarafından oldukça düşmanca karşılandı. Birileri bunu, kadın hakları savunuculuğuna sapma, diğerleri ise, uzlaşmacılık ve düşman burjuva partileriyle işbirliği eğilimi olarak değerlendiriyorlardı. Ben, kadın işçilerin kadın hakları savunucuları kongresine, kendi programları, kendi kararları, hatta kendi deklarasyonlarıyla katılmalarının, proleter kadın yığınları üzerinde çok eğitici bir etki yapacağı görüşündeydim. Sosyalist düşüncenin propagandası açısından, kongre hazırlıklarına büyük umut bağladığım için, «kendi başıma» davranma kararı alarak Tekstil İşçileri Birliğine, daha sonra da Sendikalar Merkez Bürosuna dayanarak hazırlıkları sürdürdüm. Bu yoğun çalışma esnasında, Kadın İşçiler Kulübü'nün bazı üyeleri bana yar-

dımcı oldular. Yeterli bağlantılarımız olmadığı için başlangıçta epeyce uğraştık. Amacımız, çalışmalarımızla kadın kitlesini olabildiğince güçlü etkilemek, onları tahrik etmek, harekete geçirmek, inisiyatiflerini uyandırmak ve böylece, kadın işçileri devrimci harekete çekip Partiye kazanmaktı. Viborg yakasındaki grev nedeniyle Nobel binasında, çok sayıda işçi kadının katıldığı bir toplantı daha yaptık. Ne var ki polis, bu toplantıyı bitirmemize izin vermedi. Fakat kadın işçiler buna aldırmaksızın, görüp duyduklarından etkilenmiş olarak hoşnut bir halde dağıldılar. Biz de yeni ilişkiler kurma olanağı sağladık. Toplantı yapmak giderek daha zorlaştığı ve kadın işçiler illegal toplantılardan çekindikleri için bu tür toplantılara istemeyerek geldiklerinden, ajitasyon çalışmalarımızı «isim günü kutlamaları» maskesi altında yürütüyorduk. Bilinçli bir kadın işçi, arkadaşlarını, tanışlarını evine «isim gününe» davet ediyordu; ajitatörlerimizden biri de, aynı şekilde, ev sahibinin «arkadaşı» olarak katılıyordu bu davete. Pasta ya da soğanlı ringa balığı yenirken, söz önümüzdeki kadın kongresine getiriliyordu. Davetliler genellikle ilgi gösteriyor, meseleyi «anlatmak» ve «açıklamak» için bir kez daha toplanılmasını istiyorlardı.

Kısa süre sonra yapılacak kadın kongresi haberi, emekçiler arasında, çabuk yayıldı. Konuşmalarımız sayesinde, kadın işçiler, kadın hakları savunucularına karşı eleştirel bir yaklaşım kazanıyorlar ve Partiye daha yakın duruyorlardı.

Kadın hakları savunucularının, Kongre Hazırlıkları adı altında yapılan legal toplantıları sırasında, kadın işçilerimiz «hanımefendilerle» birlik olamayacaklarını yüksek sesle haykırmak için «birleşik grup» olarak geliyorlardı. Bunun üzerine kadın hakları savunucuları bana daha çok nefret duydular, çünkü bu «yakışıksız» eylemlerin kışkırtıcısı olarak beni görüyorlardı. Burjuva kadın hakları savunucularının duydukları nefret o kadar derindi ki, kadın hareketi içinde ünlü bir şahsiyet olan Anna Filossofova'nın (yazar D. Filossofov'un annesi), evine yaptığım bir iş ziyaretinin ardından, kötü devrimci ruhumu kovmak için, odanın her yanında haç çıkardığı söyleniyordu. Bir başka kez, kongre hazırlıklarının giderini karşılamak için, girişi paralı olan bir konferans vermek zorunda kaldım. Konferansı örgütleyecek kimsemiz olmadığı için,

daha fazla para elde etmeyi umduğumuz «onur konukları»na biletleri kendim dağıtmıştım. Kadet yanlısı olan profesör Zaviç'in karısı, bilet satmaya gittiğimde, benim kim olduğumu bilmeden, «yetimevi»nin (yetimlerevini tabela olarak kullanmak zorunda kalmıştık) o «korkunç Kollontai»ın konuşacağı bir konferans düzenlemesine çok kızmıştı. Bileti kesin bir biçimde geri çevirdi, fakat «yetimler evi» için para verdi.

1908 yılının ilkbahar ve yaz aylarında kongre hazırlıklarının yanısıra büyük bir hızla, «Kadın Sorununun Sosyal Temelleri»* adlı kitabımın üzerinde çalışıyordum. Kitabın yayınlanması sorun olmuştu: Aralık'ta yapılacak olan kongreye yetişmesi gerekiyordu, fakat Eylül'de bitirebildim. Bu kitap bazılarını rahatsız etmişti. Menşevikler, kesinlikle «Bolşevik ruhla» kaleme alındığını söylüyorlar ve kararlı bir biçimde reddettiğim belirli düzeltmeler öneriyorlardı. Özellikle de burjuvazinin temsilcileriyle her türlü işbirliğini ya da sadece geçici de olsa her türlü uzlaşmayı yargıladığım bölümlere yönelikti düzeltme istemleri. «Snaniye»* Yayınevi, kitabı basmayı üstlenmişti, ancak daha önce, gözden geçirmesi için Capri'ye Maksim Gorki'ye gönderilmesi gerekiyordu. Kitap, geri dönüş yolunda her nedense takıldı. Artık yitip gittiğini sanıyordum başka kopyası da yoktu; elyazısıyla yazmıştım) ki, Kasım'da elime geçti. Bu gecikmeden dolayı, kongreden sonra yayınlanabildi kitap. Çok cansıkıcıydı. Kongreye katılanların eline daha önce geçmiş olsaydı, pozisyonumuzu daha da sağlamlaştırabilirdik.

Kongre hazırlıkları 1908 yılının Ekim ve Kasım aylarında yoğunlaştı. Aynı yılın Eylül ayında ise, Finlandiya üzerine yazdığım broşürde «silahlı ayaklanma» için çağrıda bulunmam ve Tekstil İşçileri Birliği'nde «partiye bağlı olduğumu» kanıtlayan bir ajitasyon konuşması yapmam yüzünden, hakkımda dava açılmıştı. En yoğun çalışmanın ortasında illegaliteye geçmek zorunda kaldım. Kongreden önceki iki ay içinde, kadın işçilerin katıldığı ellinin üzerinde (anımsayabildiğim kadarıyla elli ikiydi) toplantı yürüttüm. Tabii legal olarak ortaya çıkmıyordum. Bir çok kez polis izimi buldu, ne var ki ben, her defasında polisin elinden kadın işçilerin özverisiyle kurtulabildim. Örneğin, Metal İşçileri Birliği'nin seksiyonlarından birine ait binada yapılan bir toplantı sırasın-

da, beklenmedik bir anda polis çıkageldi. Gerçi Birlik sekreterinin elinde sendikanın gündemi hazırdı, fakat benim varlığım her şeyi berbat edebilirdi. O anda kadın işçilerden biri, hemen başıma bir örtü sarıp kendisine ait sendika üye kartını tutuşturdu elime. Böylece kimliksiz kalan ben değil, işçi kadın olmuştu. Bir başka kez (Viborg yakasındaki bir kulüpte) yine polis baskınına uğradık. Aramızda sözleşip onlara terzilik dersi verdiğimi söyledik. Biçilmiş etek ve bulüzlerin varlığı polisi ifademizin doğruluğuna kesin biçimde inandırmıştı.

Kongre hazırlığı için sadece delege seçimi ve ajitasyon yeterli değildi. Seçilmiş delegelerle de konuşmalar yapmak gerekiyordu. Kongrede bizim gruptan, sanıyorum beş kadın işçi konuştu. Raporların hazırlanması da kadın işçiler için bir tür okul olmuştu. Volkova'nın konuşması özellikle iyiydi. Çeşitli yardım derneklerine üye bayanlardan, kadın hakları savunucularına göre «kaba» olan bizim kadın işçiler grubumuza kadar nüfusun tüm kesimlerini birleştiren, Bütün Rusya Kadınlar Kongresi, Aralık başında yapıldı. Doktor Şabanov yönetimindeki Kadın Yardımlaşma Birliği kulübünde yapılan ön konferanslarda Filossova ve diğerleri, bizi, uzlaşmaya, kadın hakları savunucularıyla bir «blok» oluşturmanın koşullarını kararlaştırmaya yöneltmeye çalıştılar. Menşeviklerin «blok oluşturma»ya eğilim gösterdiklerini, oysa benim, bu konuda, tümüyle Bolşevik temsilcilerin uzlaşmazlığı ve kararlılığından destek aldığımı söylemeliyim. Bir avuç taraftarıyla Yekaterina Kuskova «İşçi Kadınlar Grubu»na katılmak istemişti. Ne var ki tam da Kuskova ve arkadaşları yüzünden, Kongredeki tutumumuz için önceden saptadığımız ve kaçınılmaz olarak kongreyi terk etmemize yol açacak olan açık tanımlanmış sınıf çizgimiz bulandırılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Petersburg Komitesi, kongreden kısa süre önce katılımımızı onaylamış Vera Sluzkaya'yı delege yoldaş Sergey'i* ise yöneticimiz olarak belirlemişti. Petersburg Komitesi, ne kadar geri bir kesime hitap etmeyi başardığımızdan emin olunca, inisiyatifimize ilişkin tutumunu değiştirdi, böylece kongredeki tüm çalışma, Bolşevik Petersburg Komitesi'nin katılımıyla gerçekleşti. Ajitasyon kampanyası sırasında çalışmamıza karşı açık düşmanca tavır alan provakatör Malinovski'yle bir çok kez kavgaya tutuştum.

Üzerimde her zaman boş olmayan bir etki bırakmıştır. Fakat, illegalitede olduğumu bilmesine rağmen, çalışmamı engellemek yerine, benimle söz düellosuna girmiş olmasına bugün hala şaşıyorum. Acaba «Karı kısmı»nın hareketimize çekilmesini önemsememiş miydi?

Kongreye burjuva kanattan 700 delege katılıyordu. Bizim grup ise 45 kişiydi. Ne var ki sadece kongrenin değil, resmi makamların da gözü Kadın İşçiler Grubu'nun üzerindeydi. Her söz alışımız bir fırtına koparıyordu. Daha, Kent Duması salonunda yapılan —en solda bulunanın Kadetler olduğu, toplumsal yaşamın çeşitli kesimlerinden temsilcilerin konuştuğu, bizim özellikle söz almadığımız— kongrenin açılış töreninde, grubun kırmızı karanfillerle salona girişi, gazetelere haber olan bir tür gösteriydi. Kongreye katılmayı ama konuşmamayı amaçlıyordum. Tabii bu olanaklı değildi. Imalarla dolu konuşmam şiddetli tartışmalara yol açtı. Ertesi gün salon polis tarafından çevrilmişti. Kimlik kontrolü yapıyorlardı. Daha önceden uyarıldığım için, Kongreye katılmak yerine en kısa yoldan —tüm belgeler hazırdı— yurtdışına çıktım. Yazılı olarak hazırladığım tartışma yazısını işçi Valkova* okudu. Rusya'da «sınıfa bağlı olmayan» bir kadın merkezi kurma dileği dile getirildiğinde, planımız gereği, Kadın İşçiler Grubu kongreyi terketmişti. Rusya'yı ve yürekten bağlı olduğum davayı bırakmak zorunda kalmama rağmen, bu durum bana olağanüstü bir hoşnutluk veriyordu.

Karla kaplı Vershbolova istasyonundaki soğuk kış gecesini ve belgelerimin incelendiği, bana sonsuz gibi gelen o bir saati hala anımsıyorum. Mantomun yakasını kaldırarak kırağıyla kaplı peronda bir ileri bir geri yürüyordum, tek düşüncem vardı: Geçmeyi başarabilecek miydim, yoksa tutuklanacak mıydım? Bir, hızla yaklaşıp, bir, hızla uzaklaşan ayak seslerini dinlemek ne büyük işkence! Ne zaman ve hangi koşullar altında tekrar Rusya'ya döneceğimi düşünmemek elimde değildi. O günlerde, ancak sekiz yıl sonra, dünyayı sarsan bir olayı —olgunlaşan sosyal devrim atmosferi içinde uzun savaşı— yaşadıktan sonra, devrimin kaynayan kazanı Rusya'ya, bir başka sınırdan döneceğim aklıma gelmezdi, böyle bir şeye inanmazdım da...

Trenin hareketinden az önce «Mavi giysili»lerden (jandarma)

biri mahmuzlarını takırdatarak pasaportumu getirdi. Beş dakika sonra, yurtdışında, apaydınlık, temiz, örnek biçimde düzenlenmiş Alman sınır istasyonu Eydkuhnen'de «özgür» dolaşıyordum.

SIĞINMACILIK DÖNEMİ

Aralık 1908'den Mart 1917'ye kadar, yani sekiz yıldan fazla kaldım dışarıda. Bu dönem boyunca, Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çalıştım. Bu yıllar, benim için, bir tür eğitim yıllarıydı. Değişik uluslardan emekçi kitleler arasında, her ülkenin Sosyal-demokrat partisinin karşı karşıya olduğu görevlerle bağlantılı yürütülen çalışmalar, sınıf olarak proletaryanın yaratıcı özelliklerine inancımı güçlendiren bir pratik çalışma okulu olmuştu bana.

Yurtdışında, ajitatör, lektör ve yazar olarak çalıştığım Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne katılmıştım. Kautsky'nin gazetesi «Die Neue Zeit» sosyal-demokrasinin önde gelen organı olan «Die Gleichheit»,* Avusturya'da kadın işçiler için çıkan bir gazete ve İngiltere, Belçika, İsveç, Norveç, Finlandiya, İsviçre, Fransa, Polonya ve Birleşik Devletler'deki Parti basınları için yazıyordum. Tabii yurtdışındaki Rus basınında ve legal Marksist gazetelerde de çalışıyordum.

1909 İlkbaharında, ajitatör konuşmacı olarak, Güney Almanya'ya ilk gezimi yaptım. Ajitasyonum genel içerikliydi; kadın işçi toplantılarında ender olarak konuşuyordum. Yoldaş Clara Zetkin' le birlikte İngiltere'ye gitmem de bu döneme rastlar. İngiltere'de bizi özel bir görev bekliyordu: İngiliz Sosyalist Partisi'nin (İngiliz hareketinin solcu, marksist kanadı) daveti üzerine Suffragettlere* karşı mücadele yürütecek ve rüştünü ispatlamış herkes için seçim hakkını savunan Birliği destekleyecektik.

1909 ve 1910 yıllarında, Almanya'da —Dresden ve Berlin'de— çalıştım. Yerel örgütlerin çağrısı üzerine, merkez görevlisi olarak, ajitasyon gezileri yapıyordum. Rus partisi tarafından da, Almanya, İsviçre ve Belçika'daki Rus kolonilerini ziyaret etme görevi verilmişti. Genel siyasal konular üzerine verdiğim seminerle-

rin yanı sıra, Tolstoy, evlilik ve aile sorunu, ekonomik sistem ve nüfus yoğunluğu vs. üzerine konferanslar da düzenliyordum.

Bu dönemde, Paris'te oturan Siyasi Sığınmacılar Bürosu sekreteri yoldaş Çiçerin'le (Ornatski) sürekli bağlantı halindeydim. Siyasi sığınmacılar, sadece maddi yardım ve desteği değil, tek tek gruplar arasındaki ilişkinin sağlanması ve kesintisiz siyasi yönlendirme işini de, onun tükenmez enerjisine, bağlılığına ve özverisine borçlulardı. Yurtdışına çıkan her işçi, yoldaş Ornatski'yi tanırdı; çeşitli parti akımlarına bağlı kişiler, yardım için ona başvururlardı. Destek göreceklerinden her zaman emindiler. Sığınmacılık döneminde, herhangi bir biçimde yoldaş Çiçerin'le birlikte çalışanlar, onu, yaşamları boyunca, kristal parlaklığında bir kişilik olarak, ender rastlanan çalışma yeteneği ve özveri örneği olarak, belleklerinde yaşatacaklardır.

O sıralar tümüyle pratik çalışmaya daldığım için, Rus merkezlerinin çalışmasında aktif rol oynamıyordum. O yıllardaki ajitasyon gezilerimi, 1911 de kaleme aldığım «Baştan Başa İşçilerin Avrupa'sı» adlı kitabımda anlatmıştım.

1910 Ağustos'unda, (Rus) Tekstil İşçileri Birliği delegesi olarak, Kopenhag'taki II. Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansına* ve Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne* katıldım. Sosyalist Kadınlar Konferansında iki konuya ilişkin —kadınlar için genel seçme hakkı ve iş güvencesi—, iki akımın çatışması söz konusuydu. Bu çatışmadan, «Baştan Başa İşçilerin Avrupa'sı» adlı kitabımda ve legal Rus basınında («Sovremenny Mir»*, «Shisn»* ve diğerleri) yayınlanan çeşitli makalelerimde, sözetmiştim. Ben, Clara Zetkin'in başını çektiği, sol kanadı destekliyordum.

1910 kışında, II. İmparatorluk Duması milletvekillerinin başına gelenler karşısında, Almanya kamuoyunun önde gelen şahsiyetlerinin protestosunu örgütlemeyi üstlendim.* Bu işe Reichstag milletvekilleriyle başlamam gerekiyordu, bu da Reichstag'ı sürekli ziyaret etmemi, Fraksiyon'un yaşamı ve çalışmalarıyla daha yakından ilgilenmemi ve Alman Partisi'nin tepedeki yöneticilerini daha iyi tanımamı olanaklı kılıyordu. Protestonun örgütlenmesi işinde en canlı ve aktif katılımda Kari Liebknecht ve Oskar Cohn bulunmuşlardı. Liebknecht'i, 1906 Mannheim Parti Kongresinde tanımıştım. Heidelberg yakınlarındaki dağlarda yaptığım yürüyüş

sırasında, saatler süren ilk konuşmamız, belleğimden hiç silinmedi. O zamandan bu yana, Liebknecht'e sağlam ve içten dostluk bağlarıyla bağlıyım.

Sığınmacılar Liebknecht'i düşünsel açıdan kendilerinden biri sayıyorlardı. Alman Partisi'nin tüm liderleri arasında sadece o, Rus sorununun bütün ayrıntılarına girebilmeyi başarmıştı ve bizim sorunlarımız hakkında her zaman bilgi sahibiydi. Bunun da ötesinde Liebknecht, II. Enternasyonal liderlerinin bir çoğunda olmayan, uluslararası dostluğun o gerçek ruhunu temsil ediyordu. II. Enternasyonal'in akıllı, güçlü, gerçekten olağanüstü şahsiyeti olan, politik hasımlarının bile kabul ettiği büyük popülaritesiyle ünlü August Bebel de bile, Alman Sosyal-demokrasisi yanında dünyadaki diğer partiler sözkonusu olduğunda, ara sıra, bir tür ulusal seçkinlik esintisi, evet hafif bir kibir belirtisi sezilirdi. Liebknecht herkes için öncelikle dost, sonra liderdi. Ve Ruslar, sığınmacıların deyişiyle, «Karl'ın» ya da Alman işçilerinin söylediği gibi «bizim Karl'ın» bu özelliğini sık sık kötüye kullanıyorlardı.

Protestonun örgütlenmesiyle uğraşırken politika, bilim ve sanat alanında bazı şahsiyetlerle karşılaşmıştım. Bu arada burjuva kadın hareketinin ilginç temsilcilerinden birini, yılların gücü karşısında eğilmeyen ve konuştuğu zaman, siyasal olarak düşman saflarda bulunanlar da dahil olmak üzere, binlerce dinleyici bağlamayı bilen yetmişiki yaşındaki Minna Cauer'i de yakından tanıma olanağı buldum.

Bütün bu yıllar boyunca, Kautsky ve Rosa Luxemburg'la dostça bağlarımı hiç koparmamıştım. Bir çok Alman işçiyle de ilişkilerim giderek yakınlaşıyordu. Yavaş yavaş aktif parti çalışmasından çekilmesine rağmen, yine de dikkat çekici, orijinal bir kişilik olarak merakla incelediğim Lily Braun'la biraraya geldim. Clara Zetkin, Luise Zietz ve delege Ottilie Baader, 1912'de «Baştan Başa İşçilerin Avrupa'sı» adlı kitabımın yayınlanmasıyla meydana gelen olaya kadar, sadece çalışmalarımla bağlı olduğum yoldaşlarım değil, aynı zamanda kişisel dostlarımdı.

1911'de Paris'te, her zaman yetersiz bulduğu bilgisini geliştirmek için kütüphanelerde çalıştığı, Fransızca ve İngilizce öğrendiği, Bolşevik Parti Konferanslarını topladığı, Long-jumeau* daki parti okulunda görüşmeler yaptığı sıralarda —her şeyden önce—

Partiyi yönetirken Vladimir İlyiç 'Lenin'le çeşitli defalar karşılaşmıştım.

O yıllarda bir çok kişi, zalim gericilikle Çarlığın zor uygulamaları olan idamlar ve hapis cezaları nedeniyle, umutsuz ve kötümserdi. Vladimir İlyiç ise, yaklaşan fırtınanın belirtilerini duyumsadığı için iyimserdi, yaşam sevinciyle doluydu. Devrimin yeniden yükselişinde önderliği ele geçirmek için, Partiyi hazırlıyordu...

Rusya'yla da ilişkimi sürdürüyordum. III. İmparatorluk Duması Fraksiyonu Sosyal-demokratlarının Moskova grubunun verdiği görev gereği, Rusya'da işçilerin devlet tarafından sigortalanmasına ilişkin bir yasa temelinde yürüyen kampanyayla bağlantılı olarak materyal topluyor, Ana-Koruma ve Yardımı üzerine bir yasa tasarısı hazırlıyordum. Bu yasa tasarısının hazırlanması, daha sonra kaleme aldığım «Toplum ve Analık» adlı analık halinde sigortalanmaya ilişkin çalışmama temel oluşturmuştu.

1911 yılında Frankfurt/Main'da ilk kez yapılan Uluslararası Kadınlar Gününün hazırlanmasına katılarak, burada konuştum. O dönemde tüm gücümle, Rusya'daki kadın işçilerin, bu günü, şu ya da bu biçimde kutlamasını sağlamaya çalıştım. Ne var ki bu görevi üstlenebilecek bir örgüt, bir merkez yoktu. Buna rağmen, Rus basınında bu günün önemini ele almış ve sonuçlarının üzerinde durmuştum. Böylece, en azından bir sonraki yıl kutlanmasını sağlamak istiyordum.

1911 baharında, «Baştanbaşa İşçilerin Avrupa'sı» adlı kitabımı kısa sürede yazdığım, Paris'in banliyösü Passy'de yaşıyor, o sıralar sık sık, küçük bir yerleşim yeri olan Draveil'de oturan Paul Lafargue ve karısı Laura Marks'a konuk oluyordum. Uluslararası işçi hareketinin, çevresine zeka ve akıllı şakacılık saçan, yüksek kültürlü bu eski savaşçısı Lafargue ile konuşarak geçirdiğim günler, özellikle geceler, belleğimde hala canlıdır. Onların ölümü —aynı yıl kendi istekleriyle yaşamdan ayrılmışlardı— benim için kişisel bir darbeydi.* Cenaze töreninde Vladimir İlyiç Lenin konuşmuştu*.)

1911 güzünde Paris'te ve kuzeyin bazı sanayi kentlerinde ünlü ev kadınları grevi —la grève des méagères— patlak verdi. Pahalılık yüzünden başlayan grev fırtınalı geçti: İşçi eşi kadınlar, pazarlarda her şeyi kırıp döktüler. Gerçi kadınlar, yine boş filelerle eve dönmüşlerdi, ama fahiş fiyatlarla alışveriş yapmamışlardı. Özellikle süt ve et fiyatlarının yüksek oluşuna karşı çıkıyorlar, gıda maddeleri fiyatlarının sabit tutulmasını talep ediyorlardı. Ev kadınlarından tutuklananlar oldu; buna, büyük ses çıkaran mitinglerle yanıt verildi. Aynı yıl «Naşa Zarya»* da bu hareketi ayrıntısıyla anlattım.

Ev kadınları grevi başladığında ben, güney Fransa'daydım. Hemen Paris'e dönüp, bu hareketin içine daldım. Aynı gün içinde bir çok toplantı yapmak zorunda kalıyor, alanlarda, pazarlarda, büyük salonlarda ve karanlık dar meyhanelerde konuşuyordum. Başkaldıran mutfak köleleri, neşeli bir hava içindelerdi. Aralarında güç ve enerji dolu olağanüstü kadınlar vardı. Bazıları, o güne dek hiç farkında olmadıkları bir konuşma yeteneğine sahiplerdi. Bu hareketi destekleyen işçiler, gıda maddelerinde sabit fiyatlara geçilmesi talebiyle, bazı yerlerde greve gittiler. Eylül sonunda hareket yavaşladı. Ev kadınları parçada zafer kazanmışlardı: Burjuva hükümeti, yerel yönetim organlarının sabit fiyatlara geçmesini sağladı ve Arjantin'den acilen et almaya girişti.

Paris'te; Ocak 1912'ye kadar kaldığım Paris'te, üç yıllık askerlik süresine ve militarizme karşı gündeme gelen hareketlere katıldım. İki kez de Paris'ten Belçika'ya ajitasyon konuşması için gittim. Bu arada, Çiçerin-Ornatski'nin direktifiyle, Rus kolonilerinde konferanslar verdim. Belçika Sosyalist Partisi'nin çağrısı üzerine, aktüel sorunlara ilişkin, (o sıralar dincilere karşı şiddetli bir mücadele sürüyordu) konuştum. Bir grevin hazırlandığı, havayı dikkatli bir biçimde, inatla etkilemenin zorunlu olduğu Belçika'nın kömür bölgesi Borinage'deki çalışma, beni özellikle etkilemişti. Ben oradan ayrıldıktan kısa süre sonra başlayan ve altı hafta süren grev, kısmi bir başarıyla sonuçlandı.

Brüksel'de Vandervelde ve «zarif karısı»nın seçkin evini görme olanağı da bulmuştum. Hizmetçi kahvaltı servisini gümüş tabaklarda yapıyordu. Madam Vandervelde'nin, Belçika'nın tüm sanatsal, yazınsal ve bilimsel değerlerini biraraya toplayan, salo-

nunun estetik atmosferi, Belçika'da yaptığım ajitasyon gezisi sırasında görmüş olduğum işçi kitlelerinin çektiği sıkıntı ve sarsıcı çalışma koşullarıyla çok kaba bir karşıtlık içindeydi.

Herhangi bir nedenle Vandervelde'ye gitmek zorunda kaldığım günü anımsıyorum. Trenle ya da insanın ayağının sonbahar çamurlarına batıp çıktığı tarla yollarında günlerce yolculuk ettikten sonra, istasyondan doğru oraya gitmiştim. Fraklı hizmetçi, uzun süre, «geldiğimi haber vermeye» bile yanaşmamıştı. Üzerinde çamurlu yolların kiri bulunan mantomu iki parmağıyla tutup asışını görmek gerekirdi. Kendi kendime sormuştum: Acaba işçiler, en yukarıdaki yönetici temsilcilerine ulaşmayı nasıl başarabiliyorlardı? Onlarla yakın ilişki, arkadaşça yönetim nerede kalmıştı? Vandervelde o sıralar, bakanlıklardan birine oynuyordu.

Buna karşılık, Belçikalı işçilerin olağanüstü içten ve arkadaşça ilişkileri, ajitatörlere gösterdikleri katılımcı dikkat, belleğimde yer etmiştir. Yoğun bir işsizliğin hüküm sürdüğü ve işçi ailelerinin, sürekli açlık çektiği Tourcoing'de, kendileriyle yaptığımız başarılı toplantılardan sonra, beni istasyona götüren yoldaşların, yolluk olarak yanıma kocaman bir kesekağıdı dolusu sandviç verişleri, hala aklımda; bunu zaten az olan paralarını biraraya koyarak alabilmişlerdi. Bir başka küçük yerleşim bölgesinde, miting sırasında birisi, lastiklerimi alıp götürmüştü. Tren istasyonuna kadar, iki üç verst kadar kalın çamurda yürümek zorundaydım. Mitingi düzenleyenler olaya çok kızmışlardı. Bundan bir kaç gün sonra, Brüksel'de, beş franklık (o zamanki Rus parasıyla yaklaşık iki ruble) bir posta havalesi aldım. İlişikte lastiklerimin kaybolduğu küçük yerleşim bölgesindeki işçilerden bir mektup vardı. Lastiklerimin bulunamadığından sözediyorlar ve yenilerini alabilmem için, kendi aralarında para topladıklarını bildiriyorlardı. Bu işçilerin ücretlerinin son derece düşük olduğunu, genellikle günde iki frank civarında kazandıklarını eklemeliyim.

Dinci basın bana karşı cadı kazanı kaynatmaya başlamıştı. Din üzerine verdiğim seminerler buna bahane olmuştu. Sınırdışı edilmemden sözediliyordu. Belçika'lı yoldaşlar,daha sonra da Belçika'ya girebilmem için, ülkeden, sınırdışı edilmeden ayrılmamı öğütlediler.

1912 yılının Ocak ayında Berlin'e dönerek, yazmayı düşündüğüm «Toplum ve Analık» adlı bir kitap için materyal toplamaya başladım. Ancak 1914'te biten bu kitap 1915'te* Petersburg'ta Bonç-Bruyeviç'in «Shisni Snaniye» Yayınevinden çıktı.

1912 baharında İsveç Sosyalist Gençlik Birliği (İsveç partisinin Höglund'un liderliğindeki sol kanadı) tarafından bir ajitasyon gezisi için, İsveç'e çağrıldım. İsveç'te militarizm ve yeni bir askerlik hizmeti sistemi aktüeldi. Sol kanat tutkuyla anti-militarist bir görüş savunmakta, buna karşılık Branting, İsveç'in askeri gücünün artırılmasından yana tavır almaktaydı. Nisan'da Dr. Hannes Sköld'ün çevirmeni olarak çeşitli İsveç kentlerini ve daha küçük yerleşim bölgelerini dolaştım; kuzeyin en ucuna kadar gittim. hatta İsveç'li gemicilerin, ayrıca bir garnizonun önünde ajitasyon konuşması bile yaptım. Gençlik Birliği (solcular) 1 Mayıs'ı, oportünist görüşlü sosyal-demokratlara karşı, devrimci enternasyonalist bir ruhla düzenlediği özel bir platformda kutladı.* Burjuva basını bana sürekli saldırıyor, hakkımda bir sürü hikaye yayıyordu.

İsveç'ten döndükten sonra, Alman Partisiyle aramda aniden bir anlaşmazlık patlak verdi. Rusya'da yayımlanan «Baştan Başa İşçilerin Avrupa*'sı» adlı kitabımda Alman Sosyal-demokrat parti cihazının oportünizme eğilimine ve giderek daha fazla bürokratlaşmasına işaret etmiştim. Yöneticilerin boşvermişliğini ve kibirli oluşunu alaya almış, parti yönetiminin bürokratik kendini beğenmişliği ve tutuculuğuyla, sıradan parti üyelerinin sağlıklı sınıf duyarlılığını bir çok defa karşı karşıya getirmiştim. Alman yoldaşlar, Rusça yayınlandığı için kitabımı okuyamamışlardı, ne var ki birileri, Almanlara, kitabın, işçi sınıfının düşmanlarına yarayacak bir tarzda Alman partisiyle alay ettiğini, iftiralarla dolu bir taşlama kitabı olduğunu anlatma işgüzarlığını göstermişlerdi. Parti yönetimi köpürüyordu. Kautsky'den öfke dolu bir mektup geldi; özel ilişkilerimiz sona ermişti. Çeşitli insanlardan, daha kısa süre önce dostlarım olan Almanlardan, Alman sosyal-demokrasisine karşı alçakça davrandığımı belirten soğuk mektuplar geliyordu. Partinin koynunda beslediği «yılan» olduğumu söylüyorlardı; beni Partiye almışlar, bir yoldaş gibi çalışmama izin vermişlerdi ve ben şimdi, partiye olan borcumu böyle «ödüyordum». Yoldaşların

önce kitabımı okumalarını sağlamaya, o sıralar boş yere uğraştım. Önyargıyı, kitabımla ilgili kötü söylentinin yarattığı etkiyi kırmak olası değildi. Alman yoldaşlar benden uzaklaştı; «dünyanın en güçlü ve iyi Partisi» adına incinmişlerdi. Sadece, «uğursuz» kitabın içeriğini bilen Karl Liebknecht, parti yönetiminin bağnazlığına, eleştiriden korkmasına kızıyordu. Parti yönetimiyle bu konuyu konuşmuş, ne var ki bana karşı somut önlemler alınmamış olması nedeniyle, müdahalesi sonuçsuz kalmıştı. Ve önyargılar sürdü. 1912 yazını Berlin'de metal işçilerinin oturduğu bir işçi semtinde, son derece kötü bir ruhsal durum içinde geçirdim. «Toplum ve Analık» adlı kitabımın üzerinde çalışmayı sürdürüyordum. Alman partisi artık beni ajitasyon için görevlendirmiyordu. Eylül'de, İngiliz yoldaşlar tarafından Trade-Union'un Newport'taki kongresine çağrıldım.* Tabii ki çağrıyı kabul ettim, zaten kitap çalışmalarım için İngiliz kaynakları ve materyallerine gereksinim duyuyordum. 1912 yılında İngiltere'de kaldığım sürece, özel olarak kadınların kooperatif hareketine katılımını inceleyerek, bu hareketin önde gelen temsilcileri Margaret Bondfield ve Davis'le tanıştım. Bu arada Sosyalist İşçi Üniversitesinin kurucusu olan genç işçilerle de ilişki kurdum. Bu üniversitelerde «Marksçı okul»a göre eğitim yapılmasına rağmen, gençler arasında sendikalizm ruhu egemendi. Tanıştığım gençlerde, Tradeunionizmin eski yöneticilerinde olmayan devrimci soğukkanlılık ve kararlılık duyumsanıyordu.

Kongrede, Trade-Union ve İşçi Partisinin yeni taktiği ile bağıntılı olarak iki akım arasında çatışma çıkmıştı*. Solcular, daha belirgin sınıf politikası yürütülmesinden, «kitle eylemlerinin» desteklenmesinden yanaydılar. Böylece, kongrede sadece solcuları desteklemekle kalmayıp, kongre öncesinde yapılan bazı konferanslarda da eski Tradeunionistlere karşı mücadele etmek zorundaydım. İşçi Partisinin o zamanki sekreteri Henderson, vekaletimin tanınması için, elinden gelen her şeyi yapmıştı. Tom Mann ve solcuların diğer temsilcileri, vekaletimi savundular.

British Museum'daki çalışma, kitabım için çok zengin materyal sağlamıştı. Berlin'de başladığım işi, en kısa zamanda sonuçlandırma amacıyla dönmüş olmama rağmen, yine «Baştan Başa İşçilerin Avrupası» adlı kitabımda pişirdiğim çorbayı kaşıklamak

zorunda kaldım. Ben yokken, anonim bir yazar, Alman Sendikalar Merkez Yayınorganına, kitabımın, «açık» dönekliğin korkusu, sosyal-demokrasinin reddi vs. olduğunu kanıtlamayı amaçlayan bir eleştiri göndermişti. Tabii bu eleştiri yazısında, parti yönetiminden pek fazla saygıyla sözetmeyen, daha doğrusu parti bürokratizminin yargılandığı pasajlar kullanılmıştı. Böylece yalnızca bir polemiğe girmekle kalmamış, aynı zamanda, sendika hareketinin liderleriyle de görüşmem gerekmişti. Özellikle Legien, Alman partisini oportünizmle itham etmeye cesaret göstermiş olmama kızıyordu (Legien'le Scheidemann Almanya'dan sınırdışı ettirilmemi bile düşünüyorlardı). Parti yöneticilerinin bağnazlığı, ne kadar haklı olursa olsun, her türlü eleştirel sözcüğün «Majesteleri Sosyal-demokrasinin» hakarete uğramasına yol açtığını düşünecek kadar, ileri gidiyordu. Meier ya da Schulze üzerine herhangi bir ironi, onlar için «sosyalizme ihanet»in açık kanıtı sayılıyordu. Kitabımı eleştiren yazıya verdiğim yanıtı, Liebknecht kaleme almıştı. Fakat anonim yazar bozuntusu bir türlü sakinleşemiyordu. Kişiliğime yönelik çift anlamlı dokundurmaların yer aldığı yeni bir makale daha yayınlamıştı: «Alman polisinin, bir Rus siyasi sığınmacının Berlin'de kalmasına izin vermesinin nedeni ne? Bu işin altında bir şeyler var!» Bu alçaklığa Rus yoldaşlar, bir protesto yazısıyla yanıt verdiler. Yazıyı imzalayan ünlüler arasında Maksim Gorki, Anatoli Lunaçarski ve Liebknecht'in de bulunması, oldukça anlamlıdır.

Dıştan bakıldığında, sorun çözümlenmişti. ne var ki Alman partisiyle yeniden ilişki kurabilmem için, daha çok ayların geçmesi gerekiyordu. Bu arada, bazı yoldaşlarla kişisel dostluğum, her zaman için bozulmuştu. Aslında hiç önemi olmayan bu olayı, bu kadar ayrıntılı anlatmamın nedeni, savaştan önce Alman partisinde egemen atmosfer için karakteristik olması ve kişisel olarak benim açımdan büyük önem taşımasıdır.

1912 Kasım'ında devletlerin uluslararası ilişkilerinde beklenen karışıklıkları dikkate alarak aynı zamanda Balkan savaşı ile bağıntılı olarak Olağanüstü Uluslararası Sosyalistler Kongresi* Basel'da toplantıya çağrıldı. Rusya'dan gelen yoldaşlar sayesinde,

Rus kadın işçilerle ilişkilerim yeniden canlandığından, Kongre için, bana, biri Tekstil İşçileri Birliği'nden, diğeri terzi kadınlardan olmak üzere iki vekalet gönderilmişti. Kongreden sonra, ajitasyon çalışmaları için, bir süre İsviçre'de kaldım.

1913 Şubat'ında İsviçre partisi tarafından Kadınlar Gününü örgütlemem için yeniden çağrıldım. Bu çağrı, Platten yoldaşın başı çektiği partinin sol kanadından gelmişti. İsviçre'den Paris'e geçtim, oradan da Rus kolonilerinde seminerler vermek ve Belçika'nın sanayi bölgelerinde ajitasyon çalışması yapmak için, Belçika'ya gittim. Belçika'dan döndükten sonra, hem Alman Partisiyle aramdaki gergin ilişki, hem de sağlık durumum nedeniyle, sadece yazınsal çalışmaya adadım kendimi. O dönemde yazdığım «Yeni Kadınlar» adlı makalemi ve cinsiyet sorunu üzerine bir dizi başka çalışmalarımı «Novaya Shisn»* yayınladı.

1912-1913 yıllarında, 23 Şubat (8 Mart) 1913 Kadınlar Gününün Rusya'da kutlanmasına katkıda bulunmayı başardım. Kadınlar Günü —o sıralar legal yayınlanan— iki gazetenin, Bolşevik «Pravda»* ile Menşevik «Luç»*un çıkardıkları özel sayılarla kutlandı. İki fraksiyonun gazetelerinde de doğrudan çalışmış olmam dikkate değerdir.*

1913 yazını, sonbaharın sonlarına dek (Kasım ortaları), İngiltere'de, çoğunlukla Londra'da geçirdim. Beilis-Olayı'nın* sadece tüm devrimci çevrelerde değil, dürüst insanlarda da, genel olarak canlı yankı uyandırdığı bir dönemdi. Londra'da Beilis-Olayı'nın ajitasyonuna aktif biçimde katıldım. Finli milletvekili Hilye Parsinen'le birlikte İngiltere'de Ana ve Çocuk Sağlığı İçin Sosyal Yardım Örgütünü inceledim. Bebel-evinde işçi kadınlara seminerler verdim. Ama öncelikle «Toplum ve Analık» adlı kitabım üzerinde çalışıyordum.

1913 yılının sonunda, Almanya'ya geri döndüğümde, bana karşı düşmanlık atmosferinden geriye pek bir şey kalmadığını gördüm. «Baştan Başa İşçilerin Avrupası»nın Almanca çevirisi, parti yönetiminde elden ele dolaşıyordu. Daha objektif olabilen yoldaşlar, kitabın içeriğinde, «sadakatsizlik» ve «ihanet»le suçlanmama yol açacak hiç bir şeyin bulunmadığını anladılar. Bunun üzerine, bana ilk dostça mektup yazan, Clara Zetkin olmuştu. Kitabın Almanca baskısı için pazarlıklar yapıldı, fakat araya savaş girdi. Ben de yeniden parti çalışmasına çağrıldım.

O sıralar Rusya'da parti yaşamı ve parti çalışması oldukça yoğun ve canlıydı. Rusya'yla bağlarımın giderek güçlenmesi de bunu gösteriyordu. Rusya'da hareket olgunlaşmaktaydı. İşçi kadınlar için, yaklaşık aynı zamanda çıkan iki gazete de —biri Bolşevik, diğeri Menşevik*— genel bir yükseliş sağlamıştı. Geçmiş yıllarda o kadar uğraştığım şeyi, yaşamın kendisi gerçekleştirmişti. O sıralar Menşevik gazete «Golos Rabotnizy» de çalışıyordum.

Aynı dönemde, Berlin grubunda, Menşeviklerle sürtüşmelerin oldu. Bunun ilk nedenini, Rus kolonisinde seminerler vermek için gelmiş olan Lunaçarski'nin Berlin'den sınır dışı edilmesi oluşturmuştu. Koloni, bu konuda, korkaklıktan da öte bir tutum sergilemişti. Bu tutumu protesto etmek zorundaydım. Rusya'yla bağlantının güçlendirilmesi ve Berlin'deki sığınmacıların daha yoğun çalışması için, Berlin'de özel bir merkezin kurulması gündeme gelince, aramızdaki anlaşmazlıklar daha da arttı. Berlin'de çok sayıda Rus işçisi yaşamasına rağmen, bunlar Koloni'ye dahil değillerdi. Merkezi işçilere de açma önerim, demogoji olarak algılandı. Koloni'deki yönetici grup, merkeze, Alman partisiyle sıkı bağları bulunan «gizli çalışmada deneyimli» kişilerin dahil olması gerektiği görüşündeydi. Ne var ki bu özelliklere sadece «yaşlı sığınmacılar» sahipti. Koloni'de «yönetim kesimi» ve «piyadeler» diye bir tür bölünme gündeme geldi. Ben piyadelerin yanındaydım, bu da kaçınılmaz olarak düşünce ayrılıklarına yol açtı.

Ağustos'ta Viyana'da yapılması planlanan Uluslararası Kongre ve Konferans* nedeniyle yazınsal çalışmalarımı ihmal etmiştim. 1914 baharı ve yazı, daha da hızlanan konferans çalışmaları ile geçti; kadın işçilerin çeşitli dillerde çıkan gazetelerine makaleler yazıyor, Uluslararası Konferansta vereceğim Analıkta Sosyal Yardım üzerine rapor için, materyal topluyordum. Aynı zamanda «Çalışan Anne» adlı broşürü ve Rus basını için, sigorta sorunlarına ilişkin bir dizi makale kaleme aldım.

Mayıs sonunda, Berlin'de Uluslararası Sosyalist Büro, konusu, Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansının Çağrılması olan bir toplantı yaptı. Büroda, Stuttgart'tan beri üyesi olduğum Uluslararası Kadın Sekreterliğinin Rusya muhabiri olarak bulunuyordum (1914 başından bu yana Sekreterliğe, Bolşeviklerin temsilci-

si olarak yoldaş İnes* de katılıyordu.) Havada barut kokusu vardı; atmosfer son derece gergindi. Büro, Berlin'de savaşa ve militarizme karşı kadın işçilerin katıldığı görkemli bir gösteri yürüyüşü örgütledi. Polisin müdahalesiyle engellenen konuşmam, daha sonra yazılı olarak dağıtıldı. Davydova takma adıyla imzalanmış olmasına rağmen, polis beni açıkça izlemeye başlamıştı. Ev sahibem sorgulandı, başka belirtiler de sınır dışı edilebileceğimi gösteriyordu. Bavyera'ya gittim, ancak savaş ilan edilince hemen geri döndüm...

ÇARİZME VE SAVAŞA KARŞI

1914 GÜNLÜĞÜNDEN BÖLÜMLER

30 Temmuz Akşam (Bad Kohlgrub.)

Savaş bir olgu, bir gerçeklik. Bunu bugün, Belgrad'tan kaçanların öldüklerini okuduğumda, gerçekten duyumsadım. Savaşın kurbanları, savaşın korkunçluğu... B.S. Stomonyakov'un, iki yıl önce, Balkan savaşının korkunçluğu üzerine anlattıklarını, açık bir biçimde anımsıyorum. «Amacı ne olursa olsun, savaşın anlatılmaz korkunçlukları o kadar büyük ki, o yüzden hiç bir neden onu haklı çıkaramaz.» Anlatımlar, böyle bir sonuç çıkarmayla son buluyordu. Daha dün korkulu bir düş olan savaşın, bugün, gerçekliğini duyumsuyorum. Buna rağmen inanmıyorum, anlayamıyorum, kavrayamıyorum...

Akşam Kohlgrub'ta herkes sinirli, hava gergin. Sıkıntılı huzursuzluk son bulmuyor. Bir doğa felaketinin gücü karşısındaymışçasına, garip, yabancı bir umarsızlık duygusu taşıyor insan.

Sosyal-demokratların bugüne dek neden tek bildiri bile çıkarmadıklarını anlayamıyorum. Neden Almanya'daki işçi gösterilerinden tek bir söz yok? Paris'te hareket var, mücadele ediliyor!*

31 Temmuz. Trende-Münih.

Berlin'e gidiyoruz. Haber beklemeyi sürdürmek olanaksız. İnsan merkeze yakın olmak, partinin yaptıklarını yerinde görmek istiyor. Hangi adımlar atılacak? Soyutlanmışlık dayanılmaz bir duygu.

Bir «Vorwärts»* aldım. Yine o çok «soyut» ton. 28'inde Unter

den Linden*'de bir sokak gösterisi olmuş. Ama anlaşılan, başarısız, Berlin'de her zamanki işçi toplantıları yapılıyor. Domuz eti fiyatlarının artırılmasına karşı protestolar her zamankinden daha yoğun. Ama işçileri direnmeye çağıran tek bir Parti çağrısı, tek bir mesaj, tek bir canlı sözcük yok. Ne zaman harekete geçecekler? Sonuçta savaş sözkonusu! Tüm askere çağrılanlar harekete geçirilmeli, hemen bir bildiri çıkarılmalı, şimdi henüz tehlike yoldayken yapılmalı bunlar.

Parti önderliğinin zaman yitirmesi için, artık hiç bir haklı neden yok. Artık «tartışmanın» zamanı değil, artık harekete geçilmeli.

«Vorwärts», «ülkemiz»in savaş istemediğini saptıyor. «Ülke» ne demek? Neden, «işçiler savaşa izin vermiyor» denmiyor? Devamla, Rusya'nın kaçınılmaz sondan korktuğu için savaştan kaçınacağı söyleniyor. Fakat hemen ardından «Vorwärts» Almanya'yı korkutuyor: Ülkemiz savaşın, Çarizmin sonu anlamına gelmediğini unutmasın ve «karanlık» Rusya'dan gelecek istila tehlikesi karşısında uyanık olsun. Bu cümlelerin amacı ne? Şövenizm kokuyor...

1 Ağustos. Grunewald. Berlin'in bir semti.

Bu gece, önüne geçilmez bir olayın - «savaş ilanı»nın ilk gecesi.

Savaş ilan edildi. Bir sürü olayla dolu bir gün. Uyumak akla bile gelmiyor. Sabah, Münih'ten geldiğimizde, Berlin hala var gücüyle savaşa karşı çıkıyor, derinden protesto ediyor, bir şeyler umuyordu. Geçen her saat umutların azalması demekti. Akşama doğru, havanın kararmasıyla birlikte, birden isterik bir yurtseverlik patlak verdi.

«Halk savaş istiyor!»

Halk mı? Daha dün bütün yüreğiyle savaşa karşı koyan halk mı? Silah altına alma emrine, karanlık bakışlarla kaygı içinde ve Kaiser'in politikasını açıkça yargılayarak uyan halk mı?

(*) Berlin'de bir yer adı ç.n.

Grunewald'tan hızla geçen bir araba, bulvarlara bildiriler atıyor.

Rusya'ya savaş ilan edildi. Yüreğim acıyla kasılıyor, çevremde her şey kararıyor sanki. İşte günlerdir boğucu bir kabus gibi üzerimize gelen o dehşet verici şey gerçekleşti artık. Dünya savaşı! Artık bir tehlike değil, bir olgu, bir gerçeklik...

Uluslararası Kongre'nin nerede ve ne zaman yapılacağını soruyoruz Haase'ye.

«Kongre mi? Şaka yapıyorsunuz! Neler olduğunu görmüyor musunuz? İnsanlar aklını yitirdi. Savaş kaçınılmaz. Şövenizm kafaları karıştırdı. Artık yapılacak bir şey yok.»

Kötümserliğine, bu tuhaf kaderciliğine inanasım gelmiyor. Linden caddesindeki Kadın Bürosu'na gidip, Partinin planları üzerine bir şeyler öğrenmek istiyorum. Büroda yalnızca Luise Zietz var. Kaygılı görünüyor, gelişimin onu rahatsız ettiğini anlıyorum. Sert ve çok resmi. Clara Zetkin'in olaylar karşısında çok öfkelendiğinden, «Gleichheit»ın bir özel sayısını çıkarmak istediğinden sözetti. Ne var ki, Partinin planları ya da önlemleri hakkında tek bir söz yok.

«Protesto ettik, görevimizi yerine getirdik; fakat insan, anavatan tehlikede olunca da görevini yerine getirmeyi bilmeli.»

Zietz'e sadece hayretle bakıyorum, anlaşamayacağımız açık. Uluslararası Büro'nun* direktifleri olup olmadığını öğrenmek istediğimde, kaçamak bir yanıt veriyor. Luise Zietz için, artık bir yoldaş değil, bir «Rus» olduğum izlenimi uyanıyor bende.

Saat birde, Jaurès'in* öldüğünü öğrendik. Haber, kalbimin ortasına inen bir bıçak darbesi gibi. Kuşku yok, bu olabiliyorsa, artık her şey olabilir! Bu andan itibaren dünya savaşına inanıyorum. Sanki tarihin tekerleği, zincirinden kurtulmuş ve bizi de birlikte uçuruma sürüklüyor gibi...

Jaurès artık yok. Proletaryayı kanlı kabustan koruyan, o güçlü şahsiyet yok artık. Ancak esas ürkütücü olan, bu büyük adamın ölümünün ifade ettiği kayıbın boyutunu anlamama rağmen, bu olayın, savaş kabusunun gerisinde, sanki önemsiz, değersiz ve solgun kalışı. Kara bulutlar gittikçe çoğalıyor, sinirler gittikçe geriliyor.

Geçen her saatle birlikte savaşın durdurulabileceği umudu

azalıyor. Her şey içten içe sarsılmakta. Can çekişen birinin, ölümle boğuşurken çektiği ıstırabı çekiyor insan. İşte o burada, savaş! Onu gözümüzde canlandırmaya çalıştığımızda, hemen arkasından kızıl gölge, «kızıl hayalet» ortaya çıkacak sanırdık. Fakat Partinin bu suskunluğu, bu şaşkınlığı ve acizliği! Bu, insanı çıldırtabilir...

Sabahleyin Luise Zietz'e üsteleyerek, «Neden toplantılar, gösteriler yapılmıyor?» diye sormuştum.

«Ama anlasanıza — Savaş hali.»

«Tam da o yüzden gösterilere ihtiyacımız var ya. Paris'te mücadele ediliyor, barikatlar kuruluyor. Burada ise teslimiyet, suskunluk ve şaşkınlıktan başka bir şey yok.»

2 Ağustos. Gece, saat yarım.

Olaylar üstüste geldi. Savaşın daha ikinci günü olduğuna inanası gelmiyor insanın. Neredeyse uykusuz geçen bir geceden sonra, sabahleyin Liebknecht'e koşuyorum. Güzel, sakin Grunewald, felaket tehditiyle terkedilmiş gibi şimdi. Fakat gri askeri araçlar, hızla gelip geçiyor. Her yerde çelik başlıklar ve asker grupları görülüyor. Çok sayıda polis var. Günlerden Pazar, ama kimse gezintiye çıkmamış.

Liebknecht'i evde buluyorum. Acelesi var, kente gitmek istiyor. Sofya Borissovna'nın (Liebknecht'in karısı) umudu kırılmış. Hayır, oda savaşı «kabul etmiyor». Liebknecht'le birlikte kente geri dönüyorum. Karl, bu kadar çok insanın, bu kadar «kolay inanması»yla acı acı alay ediyor:

«Hükümetimizin kurnazca bir oyunu. Yangını kendimiz hazırladık ve çıkardık, ama şimdi yangın alevlenince sanki yüce gönüllüymüşüz gibi davranıyoruz. Aslında bizim barış istediğimizi, önce Rusya'nın kılıcını keskinleştirdiğini, kendimizi savunmak zorunda kaldığımızı söylüyoruz. 'Sizinkiler'le 'bizimkiler' bu oyunda birbirinden geri kalmıyorlar. Yalnızca 'bizimkiler' daha kurnaz. Kolay inananlar açısından nasıl büyük bir jest, şuna bakın: Rusya'ya, seferberliği kaldırması için çağrıda bulunan bir nota gönderildi. Büyük devlet için bir şamar! Ama biz yüce gönüllüyüz!

Yanıt için oniki saat süre veriyoruz. Niye her şeyi on iki saat daha geciktiriyoruz? Harika bir tertip! Reinhardt'ı onurlandıracak bir oyun.»

Liebknecht, Kuzey Fransa'dan yeni dönmüştü. Fransız proletaryasının çok kararlı biçimde savaşa karşı olduğunu temin ediyordu. Jaurès'nin öldürülmesi şövenistler tarafından bilinçli olarak sahneye konmuştu. Böylece, «belirleyici an» geldiğinde sesi, dünya proletaryasını birleştirebilecek olan insanı, ortadan kaldırmış oluyorlardı. Partinin taktiği daha saptanmamıştı. Şiddetli tartışmalar oluyordu. Şimdi parlamento fraksiyonunun oturumuna gidecekti Liebknecht...

4 Ağustos.

«Tutukluyuz.» Oğlum tutuklanıp bilinmeyen bir yere götürüldü. Ve dün Sosyal-demokratlar fiili olarak kredilerden yana oy kullandılar. Evet, evet, savaştan yana oy kullandılar!*

Hangisinin daha kötü olduğunu bilemiyorum: oğlumun akibetine ilişkin korku mu yoksa Sosyal-demokratların kararına ilişkin ümitsizlik mi.

İki korkunç gün. Savaş girdabı: Bizi küçük toz tanecikleri gibi savuruyor...

Pazartesi sabahı saat altıda polis karakolunda sorgu erkenden başladı. En yüksek rütbeli polisin kaba ses tonu ve ikimizi, oğlumla beni ilgilendiren bir karar: «Tutuklusunuz!»

Büyük, boş bir odaya kapatılıyoruz. Kapıda bir polis. Evimin aranmasının emredildiğini duyuyorum. O an aklıma, Rus Partisinin damgası bulunan, Viyana için hazırlanmış vekalet aklıma geliyor.* Böylesine tehlikeli bir belgeyi yok etmeyi dün unutmuş olmam ne kadar can sıkıcı!

4 Ağustos sabahı, hücremin kapısı önünde aniden şişko bir polis beliriyor, yanında, koltuğunun altında, içinde benim kağıtlarımın bulunduğu bir dosyayı taşıyan bir başkası daha var.

«Siz ünlü ajitatör bilmem kim misiniz?»

«Evet, benim.» Ve içimden düşünüyorum: Tamam! Vekaleti buldular.

«Bunu neden hemen söylemediniz? Bir Rus Sosyalisti, Rus Çarından yana olamaz. O barbarın zaferi için casusluk yapması ise olanaksız. Serbestsiniz.»

Beklenmedik bir değişim. Daha bir hafta önce Prusya'dan sınırdışı edilmeme neden olabilecek aynı belge, şimdi Aleksanderplatz'daki polis merkezinin kapısını açıyor bana.

İçinde kağıtlarımın bulunduğu kutuyu verip, serbest bırakıyorlar beni. Fakat nereye gideyim? Elbette önce oğluma ne olduğunu öğrenmeliyim. Başkomutanlığa ve komutanlığa başvurmamı öğütlüyorlar.

Reichstag'a gitmeye karar veriyorum. Orada bizimkileri bulacağım. Haase ve Liebknecht mutlaka oradadır.

Bana yabancı olmayan, milletvekilleri girişinden geçiyorum. Beni tanıyan kapıcı kibarca eğiliyor, elimdeki kutuya bir bakış attıktan sonra, soruyor:

«Dışardan, yazlık evden geliyorsunuz galiba?»

«Ne de dışardan ya!»

Reichstag'ın koridorları boş, Kautsky'nin karşıdan bana doğru geldiğini görüyorum. Hantal ve şaşkın! İki oğlu Avusturya ordusuna alınmış, karısı ise İtalya'da. Olaylar hakkında ne düşündüğünü soruyorum:

«Şimdi, bundan sonra ne olacak?»

Verdiği yanıt aniden şaşırtıyor beni:

«Böylesine kötü bir zamanda, herkes kendi derdini çekmeli.»

«Kendi derdini mi?» Bu yaşlı adamın aklı başında değil mi yoksa?

Tamamıyla naif bir yurtsever olan Göhre yanımıza oturuyor. Onları dinlerken, artık hiç bir şey anlayamıyorum: Ya bunların hepsi akıllarını yitirdiler ya da ben artık normal değilim. Fakat, anlaşamama duvarı gittikçe kalınlaşıyor.

«Düşünün bir kere, sosyalistlerimiz arasında bu kadar çok yurtsever bulunacağına, bu kadar çok coşku duyulacağına kim inanırdı! Bir çoğu gönüllü olarak savaşa katılıyor. Evet, evet, Almanya hepimiz için değerli. Saldırıya uğradık, şimdi de ülkemizi savunacağız! Sosyalistlerin de anavatan için ölmeyi bildiklerini göstereceğiz.»

Göhre'nin kızları, hasta-bakıcı olmak için yanıp tutuşuyorlar.

Rusların maruz kaldıkları zorbalıklar üzerine hiç bir şey duymamış. Buna inanmıyor. Ayrıca, sanki Rusya'da durum daha mı iyi?

«Rusya'daki zavallı yurttaşlarımızın kaderini düşünmek bile korkunç.»

Yurttaş mı? Kim bunlar? Her türlü tüccarlar, gezici ticaret temsilcileri, iş adamları. Yurtsever Göhre bunlar için mi kederleniyor?

«Çarizme karşı mücadele edeceğiz. Zor ve baskı boyunduruğunu silkip atmanız için siz Ruslara yardım edeceğiz.»

Kılıç ve Başkomutanlık yardımıyla mı?

Stadthagen sinirli. Kenara çekip, Reichstag Fraksiyonu içinde beliren büyük ve örneği görülmemiş düşünce ayrılıkları üzerine gizlice bilgilendiriyor beni. Sosyal-demokrat fraksiyonun dünkü oturumunda neredeyse yumruk yumruğa kavga çıkacakmış. Aralarında Haase ve Liebknecht'in de bulunduğu ondört kişilik bir azınlık grubu oluşmuş. Bunlar, bütçe lehinde oy verme yönündeki çoğunluk kararına karşı çıkmışlar.

«Ne? Bütçe lehine oy vermek mi?» Kulaklarıma inanamıyorum.

«Elbette. Ama konu o değil. Formülasyon üzerinde anlaşamadık. Gerekçelendirme doğru değil, kabul edilmesi olanaksız.»

Fraksiyonun açıklamasını hazırlamak için, Kautsky, David ve bir kişinin daha yer aldığı bir komisyon görevlendirilmişti. Kautsky ve David ayrı ayrı öneride bulunmuşlardı. Kautsky'nin hazırladığı gerekçeli açıklama kabul edilmemiş ve yaşlı Kautsky, David'in açıklamasını düzeltip, iyileştirmek zorunda kalmıştı.

Fraksiyon oturumuna tam sayı katılınmamıştı. Stadthagen'ın görüşüne göre, şu anki durum karşısında azınlığın düşünceleri sadece bir «çocukluk»tu. Savaş bir olguydu. Sosyalistler oy vermezlerse, kitleler nezdinde tüm sempatilerini yitirebilirlerdi. Sosyalistler «Anavatanın düşmanları» olarak görülecek, bu da Partinin geleceğini olumsuz yönde etkileyecekti. İşçi kitleleri savaştan yanaydı. Almanya kendini «savunmak» zorundaydı. Stadthagen, Almanya'nın bu arada yalnızca Rusya ve Fransa tarafından değil, İngiltere tarafından da tehdit edildiğini söylüyor.

«Evim haydutların saldırısına uğradığında, onlara ateş etmek

yerine, 'hümanizm' üzerine düşünceler üretmem çok aptalca olurdu!»

«Ya işçilerin evrensel dayanışması?»

«N'apalım! Savaşı önlemek için, şimdilik çok güçsüz bu dayanışma.»

Bu tarifsiz acı ve yabancılık duygusu...

Koridorlar hala boş. Personel arasında tanıdık yüz yok, hepsi askere alınmış. Yalnızca yaşlılar kalmış.

Frank, David ve Wendel içeri giriyorlar. Wendel'in şöyle dediğini duyuyorum:

«Vorwärts» redaksiyonundakiler görevimizin ne olduğunu hala kavrayamadılarsa, onları tımarhaneye yollamalı! Evrensel önemde olayların olduğu böylesi anlarda, hala kitabî bilgilerini geviş getiriyorlar. Bu insanlara gerekçeler işlemiyor demek ki. Şimdi herşeyin kurşunla halledildiği düşünülmeli!»

Wendel, Reichstag'ın en genç milletvekili. O yetenekli Wendel bir «yurtsever?»

«Cepheye gidiyorum. Orada bana, 'Vorwärts'in redaksiyonunda olduğundan çok gereksinim var.»

Frank'da gönüllü yazıldı. Çevresini sarıp, elini sıkıyorlar.

«Ön saflara yazılacağım. Yoldaşlar kurşun yağmuru altındayken rahat oturabilmek anlaşılmaz bir şey!»

Evet, neden «kurşun yağmuru altında» tutuluyorlar?

Frank'ın coşkusu oynanmış gibi geliyor bana. Ancak dürüst, korkunç derecede dürüst «yurtseverler» de var.

Haase'yi kolluyorum. Böylesi anlarda onu özel sorunlarımla yüklemek ayıp geliyor bana, çünkü şimdi yalnızca halkların değil, sosyal-demokrasinin de kaderi belirlenecek. Ancak Haase keyifli ve kibar.

«Bugün oturumdan sonra Bethmann'la, tüm tutuklu Rusların durumunu konuşacağım. Ah evet, şimdi hükümetin gözünde Persona grata'yız!» (Gözde kişi/Red.) Bu ne demek? Yoksa Haase savaş kredilerine karşı değil mi? Değişen ne?

Bunu araştırmaya fırsat bulamadan oturum başlıyor. Dinleyici balkonu için bir giriş kartıyla salona ulaşıyorum.

Oturum şansölyenin konuşmasına ayrılmış. Salonda atmosfer gergin. Tüm milletvekilleri hazır bulunuyor. İzleyiciler büyülen-

miş gibi dinliyorlar. Şansölyenin konuşması, amaca uygun ve kuşkusuz iyi düşünülmüş. Savaş meşalesini Rusya'nın yaktığı yolundaki suçlaması, salon ve balkondaki izleyiciler tarafından, isterik bir biçimde onaylanıyor. Sol sıralar da alkışlıyor. Şansölyenin konuşması bir çok kez alkışlarla kesiliyor. Bethmann Hollweg, olası ya da çoktan gerçekleştirilmiş (dün gerçekleştirilmiş) bir olgudan, Belçika'ya girilmesinden sözederken, salonda sessizlik egemen. Sol sıralarda zor farkedilir bir kıpırdanma görülüyor ve yerini gergin bir dikkate bırakıyor yeniden.

Ara. Oturum bir saat sonra devam edecek. Alt koridorlara iniyorum aceleyle. Salonda çok sayıda asker var. Bir çok milletvekili şimdiden üniformayla dolaşıyorlar. Liebknecht'i görüp, dünkü oturumu soruyorum.

«Umutsuz bir biçimde yitirilmiş durumdalar. 'Anavatan sevgisi' akıllarını karıştırdı. Elden bir şey gelmez. Bugün Fraksiyonun 'açıklaması' verilecek».*

Ya azınlık?

Azınlığın, «Parti disiplinine» uymaktan başka yapacağı bir şey kalmıyormuş. Ne var ki asıl korkunç olan, Fraksiyon «açıklamasının», savaş kredilerine karşı olan Haase tarafından okunacak olmasıymış.

Liebknecht, yoldaşların gönüllü yazılmasını kesinlikle onaylamıyor. Bunun hiç bir haklı gerekçesi olamazmış.

Bu büyük, önemli olaylardan duyduğu kaygıya rağmen, Liebknecht, her zamanki gibi, oğlumla ilgili üzüntülerimi paylaşıyor. Tutuklanan yoldaşların kaderi onu da rahatsız ediyor. Başkomutanlıktan bilgi almak için aradan yararlanmayı öneriyor.

Savaşı şiddetle yargıladığı ve «açıklamayı» reddettiği için, kendi yoldaşlarının bile yan baktığı Reichstag'ın koridorlarında bulunmak, ona zor geliyormuş gibi bir izlenim ediniyorum.

Tıka basa dolu bir otobüsle gittiğimiz Başkomutanlıkta, uzun süre danışmada bekletiliyoruz. Liebknecht sinirli. Başka zamanlar sihirli bir ünvan olan «Reichstag üyesi», bugün etkili olmuyor. Yukarıdan gelen talimatları bir makine gibi kusursuz, düşünmeden uygulayan bu üniformalı kalın kafalılar için, bir Reichstag üyesi ne ki?

«Bakın, orada sağda, kamuoyu oluşturuluyor, Almanya'nın saldırıya uğradığı üzerine efsaneler yaratılıyor» diyerek, üzerin-

de «Basın Bölümü» yazılı bir kapıya dikkatimi çekiyor Liebknecht. «O kapının ardında zaferlerimize ilişkin telgraflar ve casusluk üzerine çeşitli haberler üretilir. Gerçi bütün bunlar ertesi gün tekzip edilir, ne var ki, tekzipler, kimsenin okuyamayacağı kadar küçük yazılır.»

Liebknecht, subayların kendi aralarında görüştükleri bir masaya doğru bir kaç adım atıp, bir sandalye almak istiyor.

«Bir adım daha yaklaşmayın» diye azarlıyor onu görevli.

Sonra nihayet Liebknecht, Kessel'in yaveriyle görüşmek için çağrılıyor. Yeni bir şey öğrenememiş, listeler tamamlanana dek beklemek gerekiyormuş. Bu iş belki bir kaç gün, ama belki de iki üç hafta sürebilirmiş. Sürecin hızlandırılması amacıyla, oğlumla görüşmek ve eşya vs. götürmek için başvurulabilirmiş.

Kumandanlığa da gidiyoruz, ancak orada da bir şey bilinmiyor.

Tekrar Unter den Linden'e geldiğimizde, Liebknecht'in eski enerjisini yeniden kazandığını görüyorum. Rus yoldaşların hapisten çıkarılmaları ve içerde kaldıkları sürece onlara yardımcı olabilmek için şevkle, bir plan düşünüyor.

Hızla Reichstag'a dönüyoruz. Belirleyici an geldi. Hala oy verileceğine inanmıyor, Fraksiyonun düşüncesini son anda değiştireceğini düşünmek istiyorum.

Oturumun ikinci yarısı saat beşte başlıyor. İzleyiciler yeniden balkona akın ediyorlar. Ancak gerilim öğleden önceki gibi büyük değil artık. Tersine, yüz ifadeleri sanki yumuşamış, neredeyse memnun. Hatta şakalaşanlar bile var.

Haase, Fraksiyonun «açıklamasını» okuyor. Genel alkışla kesiliyor okuması. Aşırı sağ da alkışlıyor. Sosyal-demokrasinin tehlike saatinde anavatanını yarı yolda bırakmadığı sözleri, ateşli bir coşkuya yol açıyor.

Sanki bir uçurumdan aşağıya yuvarlanıyor gibiyim.

«Sayılan gerekçelerden hareketle, Sosyal-demokrat Fraksiyon, krediler lehine oy veriyor...»

Bunun ardından olup biteni, Reichstag duvarları daha önce hiç görmemiştir! İzleyiciler sandalyelerin üzerine sıçrıyor, bağırıp, çağırarak, el kol işaretleri yapıyorlar. Başkan yardımcısı Paasche'nin, kredinin «oybirliğiyle kabul edildiğini»ni açıklaması

üzerine, yeniden bir bağırtı, «yurtseverlik» isterisinin yeni bir fırtınası kopuyor. Sol sıralarda da «yurtseverlik» krizi içinde şamata yapıldığını farkediyorum.

Oldu. Ama yine de inanmak istemiyorum. Koridorlara koşuyorum. Belki de kesin değildir?

Wurm'la karşılaşıyorum.

«Buraya nasıl geldiniz? Reichstag'ın böylesi bir oturumuna katılmaya hakkınız yok — ne de olsa bir Rus'sunuz!»

Hayır, gerçekten, bu «daha aklıma gelmemişti!» Ben buraya, «benimkilerin» yanına, yoldaşlarımın yanına geldim, şimdi yanıldığımı anlıyorum!

Liebknecht'in çevresine toplanan bir grup, onunla şiddetli bir tartışmaya girişmiş. Wendel, Liebknecht'e kızgınlıkla bakıyor.

«Bir deli, bir çılgın! Böyle birini parmaklıkların ardına koymak gerekir. Şu anda duygusallığın hiç yeri değil.»

Anlaşılan Liebknecht'i, sevgili militarist anavatanına, gerçekten «ihanet eden biri» olarak görüyor.

Yanıma milletvekillerinin hanımları yaklaşıyor. Onlarla tanışıyoruz. Oturumun sonucundan çok hoşnutlar. «Ondörtler»in* etkisinden çekiniyorlardı.

«Eğer üstünlük kazanmış olsalardı, kocam hain olarak vurulurdu!»

Yüzüne karşı, eh, harika! — diye bağırarak yanıtlamak geçiyor içimden.

«Evet, biz Almanlar, birlik olabilmeyi beceriyoruz. Ne büyük, ne törensel bir an!» diye konuşan birini duyuyorum.

Kiminle «birlik» olunuyor? General Kessel'le mi? Başkomutanlıktaki aptallarla mı? «Sağ sıralarla» mı? Çaresiz öfkeden, umarsızlıktan boğulacağımı sanıyorum...

Reichstag dağılıyor. Süngüye dayanan bir hükümetin tutumu üzerinde, halk denetiminin son kıvılcımı da söndürülüyor.

Liebknecht'le birlikte Reichstag'tan ayrılıp, uzun süre hayvanat bahçesinde dolaşıyoruz. Tramvaylar seyrekleşmiş, otobüsler artık savaşın hizmetinde.

«Enternasyonal ne olacak? Bugün o yok edildi. Onu yeniden

yaşama döndürmek için, yeni, başka bir nesil yetişmeli. Dünya işçi sınıfı, biz Alman sosyal-demokratlarının bugünkü tutumunu hiç bir zaman bağışlamayacak.»

Kendimi sanki bir idamın infazında bulunmuş gibi duyumsuyorum.

Yeniden, aktivite çağrısında bulunan Liebknecht'in sesini duyuyorum:

«Ama böyle bırakamayız! Hemen harekete geçmeliyiz, derhal barış yapılması için mücadele etmeliyiz, hükümetin iki yüzlülüğünü açıklamalı, yüzündeki maskeyi indirmeliyiz!»

Yüreğim biraz hafifliyor, artık o kadar umutsuz değil her şey...

5 Ağustos. Gece.

Kurşun grisi bir gün daha.

İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti.

Bu yeni haber dün ulaştı bize. Ancak zayıf sinirler, yeni olayları kavramayı reddediyor. Haberin büyük olasılıkla bir söylentiden ibaret olduğuna inanmayı yeğliyor insan...

Liebknecht'e gidiyorum. Avukatlık bürosunda sadece erkek kardeşi Theodor var. Karl'ın orada bulunmamasından dolayı özür diliyor. Can sıkıcı bir durum: Liebknecht henüz büroya gelmemiş, evinde arama olduğunu bildiren bir telefon gelmiş sadece.

Nasıl? Ev araması mı? Bir milletvekilinin evi de mi?

Her şey o kadar sıkıntılı ve iğrenç ki.

Sonra Liebknecht geliyor. Yüzünden kaygılı olduğunu anlıyorum. Şaşılacak bir şey yok! Kendisi evde değilken arama yapılmış, iki saat boyunca ortalığı karıştırmışlar. Arama süresince Sofya Borissovna'nın üzerine bir tabanca namlusu çevriliymiş. Neden? Bunun mantığı ne? Bunun anlamı ne?

Liebknecht evin arandığını komşularından öğrenmiş. Eve geldiğinde her şey çoktan bitmişti. Hiç bir şey bulamamışlardı elbette. Neydi aradıkları?

«Bunun nedeni, kısa süre önce Fransa'ya yaptığım gezi ve yabancı yoldaşlarla ilişkilerim tabii ki.»

Ve yine Liebknecht'in kısa anlatımını, yalnızca olanları, yorumsuz aktarışını dinliyorum. İçimi bir tiksinti, sıkıntı veren bir korku duygusu kaplıyor. Sanki caddenin ortasında ellerim bağlı yatıyorum ve atlar hızla üzerime geliyor. Şimdi ezileceğim. Beni farketmeyecekler. Kimse farketmeyecek. İnsanın değeri ne ki artık!

Sofya Borissovna'yı soruyorum, fakat Liebknecht sözümü kesiyor. Esas meseleye bakmalıyız. Öncelikle yoldaşların kurtulmasını sağlamalıyız. Liebknecht, tutuklananların eşleri ve anaları için, belki de yakınlarıyla görüşme olanağı sağlayabilecek bir dilekçe hazırlıyor.

«Bethmann'a baskı yaparak serbest bırakılmaları sağlanamaz mı? Haase, dün bana, Sosyal-demokratların şimdi hükümet nezdinde Persona grat olduklarını söyledi.»

«Yaa! Demek bunu bile söyledi size? Harika! Kendi kendimizi imha etmeye doğru, yelkenlerimizi açmış gidiyoruz.»

Liebknecht yerinden fırlayıp, odanın içinde sinirli sinirli dolaşıyor.

«Hayır, harekete geçmeliyiz. Böyle sürerse geriye Enternasyonal'den iz kalmaz. Ulusal hipnoz örtüsünü yırtmalıyız. Proletarya tüm bu militarist entrikaları, yalanla aldatmacaları, sonuçta görmek zorunda. Bunları açığa çıkarmak zorundayız! Maskeleri düşürmek! Şimdi görevimiz bu.»

Liebknecht kısa süre önce Kuzey Fransa'daydı. Roubaix'da, binlerce kişinin katıldığı olağanüstü gösterilerde konuşmuştu. Onun inancına göre Fransız proletaryası kesinlikle savaşa karşıydı. Seferberliğe karşı mücadele edecekler ve koyun sürüsü gibi şövenizm tuzağına düşmeyeceklerdi. Ne var ki, Alman yoldaşların savaş kredilerini onaylamaları dayanışmayı tabii ki yok etmişti. Fransız işçiler önce inanmayacaklar, ama sonra öfkeleneceklerdi. Şimdi artık Enternasyonal için kurtuluş yoktu. Oysa Kuzey Şubesindeki hava ne kadar harikaydı!

Liebknecht bana, Fransa işçilerinin ruh halini canlı renklerle çizerek anlatıyor. Gösterilerin tümü, savaşa karşı mücadele sembolü taşıyormuş. Canlı anlatımı karşısında, neredeyse buraya ne

için geldiğimi unutuyorum. Ancak o anda Liebknecht telefona çağrılıyor ve resmi ses tonuna dönüyor yine.

Pansiyonda ortaya çıkan aksiliği anlatıyorum ve öğüt istiyorum. Liebknecht belediyeden birine telefon ediyor. O da evden kapı dışarı edilmemizi ertelemek için, elinden geleni yapacağına söz veriyor.

Liebknecht, oğlum ve diğer tutuklananlara ilişkin hemen bugün bilgi alacağma ve serbest bırakılmaları için çalışacağına söz veriyor. Aklıma gelen isimleri not alıp listeyi tamamlayarak kendisine yollamamı rica ediyor.

Vedalaşıyoruz.

Yine evde, pansiyondayım. Evden çıkarılmamız yirmidört saat ertelendi.

Ancak savaş var — bu değişmiyor.

Oğlum ve yoldaşlar onların elinde.

Bu karanlık, boğucu, korkunç.

6 Ağustos.

Gün erken başlıyor. Saat altıda kapı çalınıyor.

«Kim var orada?»

Ah, evet, tabii, polis devriyesi. Kimlik kontrolü. Kağıtlarımı uzun uzun inceleyip tartışıyorlar. Yeterli ve inandırıcı bulmuyorlar.

Tılsımım — Uluslararası Kongre için vekaletim geliyor aklıma.

«Aha, demek sizi daha önce de tutukladık?»

Gidiyorlar.

Ancak yarım saat sonra tekrar kapıdalar: «Lütfen bugün taşının. Daha fazla erteleme yapılmayacak.»

Yine Liebknecht'e başvuruyorum.

Merdivenlerde karşılaşıyoruz. Acelesi var. Tramvaya götürüyorum onu.

Şövenizm salgın hastalık gibi, o zamana dek en kararlı olan-

ları da beraberinde sürüklüyor. Daha dün kredilerin reddinden yana olan Lensch, bugün Wendel ve Frank'ın yanına geçmeye hazırdı. Haase ıkınıp sıkınıyor. Seçilen taktiğin tüm saçmalığını kavrıyor olmasına rağmen, açıklamayı okuduktan sonra kendisini bağlı duyumsuyor. Parti saflarında tam anlamıyla çılgınlık egemen. Herkes, Kaiser'e «Çok yaşa!» diye bağırmaya hazır, «yurtsever»lere dönüştü. Ya kitleler? Proletarya ne düşünüyor? Kitleler? Bugüne kadar, Partiden gelecek bir şiarı beklediler. Gergin bir bekleyiş içinde olmalarına rağmen kararlılardı. Savaş kredileri üzerine oylamadan sonra hava birden bire değişti. Gerilim düştü, ne var ki mevcut enerji vahşi bir şövenizme aktı. Parti, su bendini zamanında açmayı ve mevcut havayı başka yöne kanalize etmeyi başaramadı. Şimdi artık çok geç. Kitleler, «anavatanın kurtarılması» şiarından sarhoş olmuş durumda.

Karl'ın Parti merkeziyle başı dertte. Buna rağmen sözünü unutmadı. Tutuklananlara yarın eşya götürebileceklerini Rus yoldaşlara bildirmemi rica ediyor. Saati ve adresi not ediyorum. Liebknecht'e göre, Rus sığınmacıların tutuklulukları uzun sürmeyecek. Polis karakoluna bizzat gidip, evden çıkarmanın yeniden ertelenmesi için ricada bulunmamı öğütlüyor.

7 Ağustos.

Sabah saat altıda kapı çalınıyor.

Polis mi?

Hayır, gelen oğlum. Döberitz'den yaya gelmiş. Serbest bırakılan ilk kişi o. Tutuklular önce bir cezaevinden diğerine götürülmüşler. Islak yerde uyumak zorunda bırakılmışlar, bazıları dövülmüş. Neden olduğunu kimse bilmiyor. Sonra bir kampa atılmışlar. Bu kamp, önceki cezaevlerinden daha iyiymiş. Gündüzleri hiç olmazsa temiz havaya çıkabiliyorlarmış.

Oğlumun kurtulması nedeniyle yüreğimin üstünden tam bir taş kalkmışken, dünkü üzücü olay yineleniyor: Polis belgelerimi kontrol edip, taşınmam gerektiğini bildiriyor yeniden...

8 Ağustos.

Az önce «Vorwärts» redaksiyonuna ve yönetim kuruluna gidip, tutuklanan yoldaşları savundum. «Vorwärts» bürosunun pencerelerinde büyük bir tabela asılı: «Rus casuslarını yakala!»

Şövenizm Alman yoldaşları buralara dek getirdi demek!

Redaksiyonda bana coşkuyla, çok sayıda sosyalistin gönüllü yazıldığını anlattılar. Bu yetmemiş olacak ki, naif, aptalca bir kendinden hoşnutlukla: «Doğu cephesine yazılıyoruz. Rusya'nın Çarizmden kurtulması için savaşmak istiyoruz» diyorlardı bana. Ve söylediklerinin beni coşkulandırmadığına şaşıyorlardı.

Yönetim Kurulu binasında Ebert'e uğradım. Soğuktan da öte bir tavırla karşıladı beni. Başkomutanlık karargahına gidip, oradan bilgi almalıymışım.

«Tutuklamalar güvenlik açısından yapıldı. Askeri makamların işine karışamayız.»

Böylece yine eli boş gitmek zorunda kaldım.

Kocasının serbest bırakılması için uğraşırken, Henriette Derman'da Yönetim Kurulu'na ilişkin benzer izlenimler edindiğini söyledi bana.

Demek ki bu «ilkeleri» oluyor? Karışmamak ve engel olmamak? Bu işin sonu nereye varacak? «Evrensel dayanışma» nerede kaldı?

10 Ağustos.

Bad Kohlgrub'tan Berlin'e aceleyle dönerken, Alman sosyaldemokrasisinin savaşa karşı eylemlerine katılmak için, orada olmam gerektiğine naif bir biçimde inanmıştım.

Geçen zaman içinde, ne şimdi ne de sonra herhangi bir eylem olmayacağını anladım. İlkel bir hipnoz. «Anavatan.» «Almanyamız.» «Kahrolsun İngilizler.» «Rus barbarları.» «Yaşasın kültür ülkesi Almanya'nın zaferi!» Alman sosyalistleri böyle konuşuyorlar.

Mathilde W. ve Luise Ziets ile buluştum. İkisinin de «korkunç derecede çok işi var.» Ne mi yapıyorlar? «Sosyetedeki» (aynen

böyle dediler!) bayanlarla birlikte, babaları askere alınmış çocuklar için yiyecek topluyorlar.

Yani savaş için çalışıyorlar?

Çok sayıda işçi kadının hemşire olarak yazıldığını anlattılar. Mathilde'nin düşüncesine göre «sosyalist görevlerini» böyle yerine getiriyorlarmış.

Yanlarından tarifsiz bir üzüntü ve yalnızlık duygusu içinde ayrıldım.

En kötüsü de, pansiyonda da, şövenist isteriden kurtulamamam...

11 Ağustos, akşam.

Yoldaş Larin, Döberitz'den serbest bırakıldı. Başkalarını da bıraktılar. Ancak bir çokları hala içerde. Larin'in evine gittim. Açıkca izleniyorlar. Birbirimizle ilişki halinde olmamızın tehlikeli olduğu söyleniyor. Neredeyse tüm aktif koloni, biraraya toplanıyor. Yoldaşların aşağılanmamalarını sağlamak ve tutuklananları serbest bıraktırmak için ne yapabileceğimizi konuştuk. En aktüel sorunumuzu —para— nasıl çözecektik? Bir çoğu şimdiden açlık çekmeye başlamıştı. Hiç birimiz oda kiramızı ödeyecek durumda değiliz. Ev sahibeleri, bizi dışarıya atmakla tehdit ediyorlar.

Günlük sorunlar, dünya çapındaki olayı bilincimizden itiyor her nasılsa. Herkes dengesiz bir ruh hali içinde, sinirli. Herkes hem kendini, hem de diğerlerini söylentilerle korkutuyor. Anlatılan her şeyde, gerçekle gerçek olmayanın birbirine karıştığı anlaşılıyor. Sanki insanlar, «kendilerine, dehşet duymayı» öğretmek istiyorlarmış gibi, her şey daha korkunç ve iğrenç görünsün diye, abarttıkça abartılıyor.

En fazla yaşam cesaretine sahip olan Larin. Yönetim Kurulundan, Rus yoldaşları «korumalarını», karşı karşıya kaldıkları zorbalıkların ve hakaretlerin resmi makamlarca incelenmesini sağlamalarını istemek önerisi ondan geldi.

Ne var ki ben, şu anda, Almanlardan bir şey elde edemeyeceğimizi duyumsuyorum. Liebknecht'in yardımıyla belki. Ancak ona da şimdilerde çok iyi gözle bakılmıyor!

12 Ağustos.

Haase'nin evindeydik. Her zamanki gibi çok acelesi vardı. «Ne yapalım ki, zaman şimdi böyle!» Bizi, görünür bir sabırsızlıkla dinliyordu. Bethmann'ı gördüğünde, tutuklananlar için konuşacağına söz verdi. Rusların karşı karşıya kaldıkları, dayak, evden çıkarma gibi zorbalıklar sözkonusu edildiğinde, çaresizlik içinde ellerini kaldırdı.

«Ne yapılabilir? Savaş! Bir yurtseverlik taşkınlığı! Kendiliğindenci! Elbette bütün bunlar çok üzücü, ancak Partinin yapabileceği bir şey yok.»

Para konusunu gündeme getirdik.

«Para? Şu anda çözülmesi en zor sorun bu. Savaşın ilk haftasında Parti, milyonlarca zararı kabullenmek zorunda kaldı. Otomatik olarak üye aidatları azalıyor. Yerel gazetelerin çoğu kapanma tehlikesi altında. Aboneler artık ödeme yapmıyor. İşsizlik artıyor. Yoldaşlar zorluk içinde. Hayır, maddi yardım beklemeyin, bunu anlamalısınız.»

Haase'ye, sıkıntı içinde olan Rus yoldaşlara yapılacak bir yardımın şu anda temel bir öneme sahip olduğunu anlatmaya çalıştık. Ne kadar az olursa olsun, bir kaç yüz Mark bile, bir işçi dayanışması olduğunu kanıtlayacaktı. Bu, politik bir eylem, bir gösteri olarak yapılmalıydı.

Haase karşı çıkmadı. Böyle bir eylemin ilkesel önemi konusunda bize katılıyordu. Ancak ben, Partinin bu yardımı onaylamayacağından eminim.

Ayrılırken Haase, her zaman kendisine başvurabileceğimizi ve evinden arayabileceğimizi söyledi. Başka yoldaşlar, bundan bile çekiniyorlar. Ruslar izleniyor. O yüzden, komploculukla suçlanmaktan korkuluyor.

Akşamları pansiyon özellikle rahatsız edici oluyor. Ruslar pogrom tehditi altında. Oda komşumuz Alman kadının odası, bugün, bir ihbar nedeniyle arandı. İhbarlar gündemde. Buna da «kahramanlık» diyorlar.

Liebknecht telefon edip, Clara Zetkin'in, Stuttgart'ta evinde olduğunu, çok büyük, «özel» bir güçlükle karşı karşıya bulunduğunu bildirdi. Ne tür bir güçlük acaba? Anlaşılan telefonda ko-

nuşmak istemiyordu. Oğulları mı askere alınmıştı? Kocası mı şövenist olmuştu? «Gleichheit»m savaşa karşı sayısı çıkacak mı acaba?* Luise Zietz, verdiğim makaleyi gönderip göndermeme konusunda kuşkuluydu.

13 Ağustos. Gece.

Liebknecht'lerdeydik; oğlum, «kahramanın elini sıkmak» istemişti. Evet, Liebknecht, bir istisna. Ona saldırıyorlar, «hain» olduğu söyleniyor, ona «deli» diyorlar.

Liebknecht, «savaşı kabullenmeyen» sosyalistleri toplayıp, işçi sınıfında sönen dayanışma ruhunu canlandırmak istiyor. Yanında Georg Ledebour, Otto Rühle, Thaldeimer olduğu gibi Luise Zietz'de var. Buna çok şaşırıyorum. Liebknecht, onun «iyi koku» aldığını, kitlelerin ruh halini yansıttığını söylüyor.

Yoldaşların savaşa karşı protestosunun nasıl olacağı, nasıl ifade edileceği daha pek net değil, ancak Liebknecht, önce «aynı düşüncede olanları» biraraya toplamak gerektiğini, daha sonra Almanya'nın gerçek politikasını açığa çıkarmaya, Almanya'nın savaş istemesinin nedenlerini açıklamaya ve hükümetin yüzünden maskesini düşürmeye başlanabileceği kanısında. «Anavatanın savunulması» şiarı kafaları bulandırmış. Liebknecht, öncelikle, savaşın çıkmasında Almanya'nın suçlu olduğunun gösterilmesi gerektiğini vurguluyor, yani Partinin savaştan önce sürekli söylediği, şimdi ise ısrarla söylememekte direndiği şey, yüksek sesle tekrarlanmalı.

Proletarya savaşı, hiç bir biçimde coşkuyla karşılamadı. O akşam Liebknecht'in evinde, savaşın ilk günlerinde işçilerin, yerel yönetimleri kuşatarak, Partiden gelecek bir parolayı, bir şiarı nasıl bekledikleri anlatılıyor. Herkes, Parti'nin direniş hazırlığı içinde olduğuna inanmıştı. Geçen zaman içinde hava çok değişmişti tabii. Ama bir işçiyle teke tek konuşulduğunda, genel olarak savaşı onaylamaz ve kellesini anavatan için feda etmekten, hiç bir «doyum» bulmaz...

Liebknecht'lerde geçirdiğim akşam çok garipti. Bu hafta içinde yaşadığımız akşamlardan çok farklı. Liebknecht'lerin konukları

vardı, bizden birileri, ama yine de konuk. Hava aydınlıktı, akşam yemeği yedik, çocuklarda yanımızdaydı. İnsan, herkes tarafından düşman gibi değerlendirildiği duygusuna kapılmıyor, «pogrom» da beklemiyordu...

Eduard Fuch, ilginç, orijinal bir adam. Çok ciltli sanat kitabı, «Karikatürde Kadın»ın yazarı. Onu her zaman kuru bir insan olarak düşünmüştüm, ressamlığın, kültürün vs. tarihi üzerine çalışmaları o kadar kalın ve ayrıntılı ki. Oysa şimdi, daha çok bohem bir tipe benzediğini görüyorum. Kısa süre önce döndüğü son Mısır gezisinden izlenimlerle dolu, renklerden, havadan, Mısır güneşinin özel tonlarından sözediyor. Onu dinlerken, savaşı, saldırıları, Liège'yi* unuttum...

«Güneşin ne olduğunu kavramak için, Mısır'a gitmiş olmak gerekir. İnsan ancak ondan sonra, kuzeyde ışık efektlerini doğru görmeye başlayabiliyor...»

Sofya Borissovna ve Fuchs çeşitli ressamlık okulları üzerine şiddetli tartışmalar yapıyorlar. — Savaş artık yalnızca bir düş gibi görünüyordu.

Ne var ki, ekspres istasyonuna geldiğimizde, acımasız gerçekliğin buz gibi soluğu duyumsanıyordu.

Yük trenleri birbiri ardından, yeni eratlarla hareket ediyordu. Hepsi sağlıklı, genç insanlar — Almanya'nın gençliği vagonların basamaklarında oturuyor, açık kapıların önünde itişip kakışıyorlar. Sanki şenliğe gidiyormuş gibi, şarkı söyleyip şapkalarını sallıyorlar. Ancak yüreklerinden neler geçiyor acaba? Gecenin sessizliğinde, onları yolcu edenler uzaktayken, artık birer «kahraman» değil, sadece «taze top yemi»yken [Kanonenfutter - «top yemi» — ÇN.]; erat ne düşünüyor?

Berlin'e yaralılarla dolu trenler geldi. Caddelerde çok sayıda Kızılhaç hemşireleri var. Savaş çok yakınımda gibi. Sanki Stuck'un süvarisi* Berlin'in ortasında marifetlerini sergiliyor.

Her geçen gün, sadece Mark bozdurmak bile zorlaşıyor. Gümüş para ortadan kalktı. Tümüyle parasızız. Bu, hepimiz için, son derece ciddi bir sorun halini aldı.

Bu arada, Fransızların da savaştan yana oy kullandıkları öğreniliyor.* Alman partisi, kendi tutumunun gerekçesini orada görüyor. Ancak Müller, oylamadan önce Paris'ten ayrıldı! O sıra-

da Fransa'da genel hava kesinlikle savaş karşıtıydı. Alman sosyal-demokratlarının krediler lehinde oy verdiğinden de Fransızların haberi yoktu. Dolayısıyla her iki partide, birbirinden bağımsız hareket ettiler.

Burada herkes Weill'i* yargılıyor. Ateşli bir Fransız yurtseveri oldu. Oysa ne kadar «yasalara bağlıydı», yönetimde «disiplinli» oluşu yüzünden takdir edilirdi! Liebknecht Weill'ı, Frank ve şürekasından daha kolay anladığım söylüyor.

Yoldaşlar, Fransa'nın Almanya'ya karşı ciddi bir direniş göstermeyeceği görüşündeler. Alman birliklerinin durumu çok iyiymiş. Kessel gibi generallere büyük ümit bağlanıyor. Savaş fazla uzamazmış.

Rosa Luxemburg, krediler lehine oy kullanılmasını onaylamıyor. Ne var ki, Liebknecht'in düzenlediği toplantıda bulunmadı.

Sofya Borissovna, Liège'de üniversite öğrencisi olan erkek kardeşi için çok kaygılanıyor. Liège'deki tüm Rus öğrencilerin, sosyalistlerin bile, gönüllü olarak Belçika ordusuna katıldığı söyleniyor. İnanılır gibi değil!

Fransız birlikleri Alsas'ta geri püskürtüldüler. Almanların yeni bir zaferi.

Montenogro Almanya'ya savaş ilan etti, bu onsekizinci savaş ilanı.

Ve işçiler hiç bir yerde direniş göstermiyor...

15 Ağustos.

Düşündüğüm gibi, Alman Partisinden bir türlü yardım gelmiyor. «Vorwärts» 6'sında ve 7'sinde, yabancılara karşı yürütülen çirkin kışkırtmaların sona ermesi gerektiğini, onların arasında yoldaşların, özellikle Rus yoldaşların, bulunduğunu açıklayan bir not yayınladı. «Vorwärts»te bundan başka bir şey yok.

Buchholz, Çhenkeli ve ben, üç noktada anlaşma sağlamak amacıyla, Haase'ye gitmeye karar veriyoruz. Birincisi: Rusların Almanya'dan çıkmalarına izin verilmesi umudu var mı? Eğer

yoksa, yoldaşların Rusya'ya ulaşmaları için Parti ne yapabilir? İkincisi: Rus sosyalistlerini pogromlardan korumak için Parti ne yapıyor? Üçüncüsü yine para sorunu.

Haase bu kez bizi karşılarken oldukça keyifliydi ve kurnaz bir gülümsemeyle: «Şimdi bizi hesaba katıyorlar! Şimdi bizsiz yapamıyorlar!» diyor.

«Fakat, Rus Sosyal-demokratlarına karşı girişilen şiddet uygulamalarına karşı, bugüne dek 'Vorwärts'te tek bir satır çıkmadı», diye uyarıyorum Haase'yi.

«Elden ne gelir! Askeri sansür! Redaksiyon uygun bir fırsat bekliyor.»

Çhenkeli'nin Rusya'ya gitme olanağı ile ilgili sorusuna Haase, cansıkıcı bir yanıt veriyor. Savaş bitmeden askerlik çağındaki erkeklere çıkış izni verilmezmiş herhalde. Rusların korkacakları ne varmış ki? Sonuçta Almanlar barbar değillermiş.

Çhenkeli, Rusya'ya neden gitmek istediğini Haase'ye açıklamaya çalışıyor.

Haase birden kulak kesildi.

«Sosyalistlerin böyle bir andan yararlanıp Rusya'da savaşa karşı bir protesto başlatabileceklerine inanıyor musunuz? Ayaklanmayı olası görüyor musunuz?»

Bize bu tür sorular sorarken gösterdiği ani ilgiden rahatsız oluyorum. Belki de, Rus sosyalistlerinin Kaiser'i destekleyeceğini sanıyor?

Çhenkeli, Rusya'daki çalışmayı nasıl düşündüğünü anlattı — Toplumsal güçlerin, savaşın gündeme getirdiği görevler etrafında toplanması ve yurtseverliğin, otokrasiye karşı mücadelede kullanılması.

Çhenkeli'yi dinleyen Haase gözle görülür biçimde soğuk davranmaya başladı. Sonunda Belçika ve Fransa üzerine tartışma çıktı. Haase, cumhuriyetçi Fransa ile monarşist - otokratik Rusyanın doğaya aykırı ittifakının savaşa neden olduğunu ve şimdi Fransa'nın, temelden yanlış olan politikasının meyvelerini topladığını kanıtlamaya çalışıyordu.

Haase'ye Fransız işçilerini anımsatmaya denediğimde, kederli bir ifade takınıp, Enternasyonal'in zaaflarından yakınmaya başla-

dı ve Fransız sosyalistlerinin savaş kredilerinden yana oy kullandıklarını belirtti. Aramızdaki duvar gittikçe yükseliyor...

Haase'ye, Rus yoldaşların dayanılmaz bir sinirsel gerilim içinde yaşadıklarını, her an bir pogrom beklediklerini anlattık. Haase yeniden canlandı.

«Evet, evet, bunu biliyoruz. Yönetim Kurulunun, Rus yoldaşları unuttuğunu sanmayın sakın. İşimiz başımızdan aşkın olmasına rağmen, dün bu sorunu görüştük. Yönetim, Linden caddesindeki Parti binasında iki boş büro odasına yataklar koydurarak buraları hazır tutma kararı aldı. Bir pogrom durumunda, Rus yoldaşlar orada güvenlikte olacaklar. Sosyal-Demokrat Parti binasını tahrip etmeye çılgın yurtseverler hiç bir zaman cesaret edemezler. Resmi makamlar da bize güçlük çıkarmak istemiyorlar. Bu yüzden orada güvenlikte olursunuz. Yönetim Kurulu, kırk yatak ve lavobanın alımını şimdiden onayladı. Gördüğünüz gibi enternasyonalist görevlerimizi unutmuyoruz.»

Çhenkeli ve Buchholz hoşnut kaldılar, ne var ki karar bana ütopik göründü. Gerçekten pogrom başladığında, yoldaşlar önceden saptanan sığınağa nasıl ulaşacaklardı? Ayrıca bir barınak bulmak o kadar önemli miydi? Bana göre söz konusu olan bambaşka bir şeydi. Biz, Alman Partisinin pogromları açık bir biçimde protesto etmesini beklemiştik. Çhenkeli, şimdi böyle bir şeyin talep edilemeyeceğini söylüyor «benim yükseklerden uçtuğumu» düşünüyordu.

17 Ağustos.

Sofya Borissovna Liebknecht, korkunç derecede üzgün. Gazetede Karl'ın bir fotoğrafı çıktı. Resmin aslına bir üniforma monte edilmiş. Yanında da Liebknecht'in gönüllü olarak cepheye yazıldığı bildiriliyor. Ne büyük alçaklık! En önemlisi de bu yalan haberlerin tekzip edilememesi.

Liebknecht askere alınacağını düşünüyor.

«Eğer gerçekleşirse, sıhhiyeci olarak yazılacağım», diyor.

Fransız ya da Rus proleterlerine, kendi yoldaşlarına karşı sa-

vaşan biri rolünü oynamak zorunda bırakılmış olmaya, neredeyse maddi bir antipati duyuyor.

Ancak Alman partisi gittikçe daha derin batıyor şövenizm bataklığına. Hala parti var mı gerçekten? «Birleşmiş bir Almanya» var...

Belçika'da olanlar konusunda karanlık söylentiler ulaşıyor bize. Gazeteler bütünüyle palavra dolu, zafer haberleri birbirini kovalıyor.

«Gazetelerimiz size de sirk afişlerini anımsatmıyor mu? Zafersiz tek bir gün geçmiyor, bu zaferlerin hiç biri de sıradan zaferler değil üstelik, ezici, muazzam, örneği olmayan zaferler. Aynı gala gösterisi için hazırlanmış sirk afişlerindeki gibi», diyor Liebknecht acıyla.

Sadece onunla birlikteyken içim rahat. Bizimkilerde de (Kolonide), her geçen gün daha da açığa çıkan ve şiddetlenen «yurtseverlik» gündemde.

23 Ağustos.

Alman partisinin yıkılmış olması, böylesi bir tutumdan sonra, itibarının her zaman için yok olacağını bilmek, ilk günlerde bana ıstırap vermişti.

Şimdi farklı düşünüyorum. Aslında tarihsel açıdan böylesi daha iyi. Sosyal-demokrasi bir çıkmaza girmişti, artık yaratıcı olamıyordu. Tüm eylemleri, basmakalıp tekrarlardan oluşuyordu. Eski biçimler içinde donup kalmıştı. «Canlı düşünce» eksikliği çekiliyordu, ileriye doğru gelişme yoktu artık. Geleneğin, rutin olanın gücü başlamıştı.

Parti de yeni, büyük lider kişiliklerin ortaya çıkmamasını hep şaşkınlıkla karşıladım. Bu, durgunluğun bir belirtisidir. Yaratıcılık ve araştırma dönemleri her zaman, ünlü kişilikler çıkarır ortaya. Yirmi, otuz yıl önce, politikasını inşaa ettiği dönemde, Sosyal-Demokrat Parti içinden ne kadar çok büyük önder çıkmıştı! Oysa son yıllarda bir tek kişi bile yok. Yaratıcı kişilik, yaratıcı etkinlik için faaliyet alanı, «düşünsel» gelişim için uygun ortam bulunduğunda çıkar ortaya. Ne var ki, böylesine bürokratikleşmiş

bir çevrede, yeni düşüncelerden bile korkuluyor. Tanrı korusun, aman «eleştiri» olmasın. Yönetim Kurulu kararları kutsaldır.

Kitlelerin bağımsız düşünme, tartma ve bir düşünce oluşturmaya alışık olmamaları, savaş çıktıktan sonra sadık ve uslu bir halde «parola»yı beklemeleri doğaldı! Yerel birimleri kuşattılar. Ne yapılmalıydı? Yerel örgütlerde ise, Yönetim Kurulu'nun diyeceği bekleniyordu. Oysa yönetim aklını yitirmişti. O da sürprizlere alışkın değildi çünkü.

Café Josty'de, Heine, Frank ve Stampfer'in —çok şey vaadeden bu «yeni nesil»in— toplandıkları akşamları anımsıyorum. Gerçekte, inanılmaz ölçüde yavan ve yasalara bağlı, her konuda Yönetim Kurulu'nun peşindeydiler. Bu söz dinlerlik, bu «bağlılık» olmadan, Partide kariyer yapmak olanaksızdı artık.

Liebknecht'ten sakınılıyordu. Ya Rosa? Yönetim Kurulu ondan biraz korkmuş ve olabildiğince uzak tutmaya çalışmıştı. Kariyeristlerin, sınıf için hiç bir zaman en ufak özveriye katlanmamış olan «proletarya temsilcilerinin» sırtları sıvazlanıyor, Reichstag için aday gösteriliyor, kongrelere delege seçiliyorlardı.

Bu çok şey «vaadeden» Frank ve Stampfer, bana, putperestliğin çöküş döneminde ortaya çıkan kurban ayinlerini yöneten rahipleri anımsatıyor. Akşamları Café Josty'de oturup, onu bunu çekiştiriyorlar... Bu çok şey «vaadedenler», Partiye, bir milletvekili koltuğu için gereksinim duyuyorlardı. İşçi hareketi mi? «Bir devrimci süreçten geçiyor» ve politika aslında bir oyundan başka bir şey değil. «Her şey yığınlar için... Biz daha akıllıyız. Bu yüzden öncelikle kişisel çıkarlarımızı koruruz.» Sosyalizmin bu zavallı kariyeristleri, böyle düşünmüş olmalı. Ve bunların sayısı gittikçe artıyordu. Özveri, ıstıraplı yeni yol arayışları, parti önderlerinin sabırsızca ileri atılışları yerine, ihtiyat, disiplin ve şematik örgütlenme vaazeden bürokratik bir mekanizma. Böyle bir parti, savaşa karşı nasıl direnebilirdi? «Yurtsever» coşku sarhoşluğunun reaksiyonu karşısında, cesaretini nasıl yitirmezdi?

Savaş Partiyi tümüyle bir çıkmaza soktu, ne var ki, kendisini çıkmaza götüren yola, daha savaştan önce girmişti.

Fakat belki de, tam da bugün, bir yeniden gözden geçirme, eleştiri ve onunla birlikte yaratıcılık başlayabilir.

İlk günler acı ve öfke duyuyordum. Şimdi, böyle olması gerek-

tiğini, böylesinin daha iyi olduğunu düşünüyorum. Yeni bir şey çıkmalı ortaya.

Tüm değerleri yeniden gözden geçirilmeli! Ancak o zaman Alman Sosyal-demokrasisi, inanılmaz ölçüdeki hantal bürokratik mekanizması ve yavaş yavaş boğulmamıza yol açan «kusursuzluğu»yla, tüm dünya işçi hareketi üzerinde yük olmaktan çıkacaktır...

24 Ağustos.

Bayan Stube geldi, suskun ve üzgün görünüyordu. Geliş nedenini sormak istiyor, ama cesaret edemiyordum. Kendiliğinden anlatmaya başladı:

«Dün oğlumdan bir mektup aldım. Yaralı; 'Anne üzülme, yaram tehlikeli değil...' diye yazmış askerî hastaneden. Ama mektubu başka biri kaleme almış. Para istiyor.»

Ağlamıyordu. Elem, beklemenin verdiği acının yerine geçmişti. Demek sonunda oldu. Fakat, anaların gösteri düzenlemesinden sözetmiyor artık.

Bayan Stube'yi uğurladıktan sonra, gerçek bir proleter kadın olan Yoldaş B.'ye gittim. Onu belirleyen şey, her zaman sağlıklı bir mantığa sahip oluşuydu. Yoksa o da mı sorunu anlayamayacaktı?

B.'nin yanında başka kadın yoldaşlar da vardı. Hepsi de, savaştan zarar görenler için yardım organize etme «çağrısı»na hemen uymak istiyorlardı.

Sözü, işçi kadınların yapacağı bir gösterinin gerekliliğine getirdim. Varsın erkekler lehte oy kullanmış olsunlar, anaların da söyleyecek bir sözü var!

«Bir gösteri mi? Şimdi? Savaşa karşı?»

Şaşkın, kuşkulu bakışlar.

«Bu olanaksız... Savaş hali varken... Kitleler bunu anlamayacaktır...»

Uluslararası proleter dayanışmanın kırıldığını bilmek bana sıkıntı veriyor. Şimdi ne olacak?

«Hiç olmazsa, savaşı reddettiğimizi bildiren ve dayanışmayı

anımsatan bir manifesto yayınlayabiliriz; zulümleri, şövenizmin kudurganlığını protesto edebilir, barışa çağrı yapabiliriz.»

«Olmaz. 'Die Gleichheit' toplantıldı. Clara Zetkin'in evi arandı. Savaş bir olgu. Bunu, manifestolar ya da çağrılar değiştiremez. Şimdi kadınların yapabileceği tek şey, savaştan zarar gören halkın durumunu kolaylaştırmak, bakım yerleri ve askeri hastaneler kurmak, yardım derneklerinde çalışmaktır.»

«Ama bu tam da burjuvazinin vaazettiği şey. Kızılhaç'ın uğraştığı doğrultuda çalışmayı amaçlıyorsunuz.»

«Kızılhaç, şimdi yararlı şeyler yapıyor», diye konuşmanın arasma girdi B. öğretici bir tarzda. «Şimdi, siyasi hesapları görmek için uygun bir zaman değil. Almanya kurtarılmalı. Çok fazla düşmanı ve kıskananı var. Almanya'nın hızlı ekonomik başarılarını bağışlayamıyorlar. Burjuvaziyle geçici olarak, bilinçli bir ateşkes yapıyoruz. Ancak bu, ideallerimizden vazgeçtiğimiz anlamına gelmiyor. Metal işçileri grevini nasıl sürdürdüğümüzü ve kazandığımızı gördünüz. Tek tek işverenlerle barış yapmıyoruz. Fakat düşman karşısında Almanya birleşmeli.»

Kısa süre önce radikallere dahil olan Mathilde W., her çeşit «prenses» ve «kontes»lerle birlikte, Bayan Komiteleri denen yerlerde çalışmanın «yararlılığını» kanıtlamaya çalışıyordu. «Prensesler» bu komitelerde işçi kadınlara «saygı» duymayı öğreniyorlardı. İşçi kadınlar ise, bu yardım örgütlerinde «öz inisiyatif»lerini göstermeyi öğreniyorlardı —daha iyisi olabilir miydi? Kabul, proleterlerin sefaleti her geçen gün artıyor, açlık gittikçe kötüleşiyordu. Fakat, belediye bir yardım programı hazırlamıştı. Asker eşi kadınlar daha fazla yardım alıyor, asker aileleri oturdukları evlerden çıkarılamıyorlardı. Tek sözcükle, savaşan Almanya neredeyse «sosyalist bir cennet» kuruyordu.

«Ama işçi kadınlar şimdiden barış istiyor!»

«Evet, savaşı düşünmüyorlar, ama bu, onu kavrayamadıklarından ileri geliyor. Ancak, kendimizi Rus birliklerinin saldırısına karşı güvenceye aldıktan sonra barış için mücadele edebiliriz. Bir şeyi unutmamalısınız — Çarizmin zaferi, Sosyal-demokrasinin yıkımı anlamına gelecektir.»

Sanki çoktan yıkılmamış gibi!

Böyle ayrıldık; soğuk, birbirimizi anlamadan.

Ben Rusya'nın zaferini istemiyorum! Onlar neden Kaiser'in zaferini istiyor ki?

Liebknecht benimle eğleniyordu:

«Eğer Rusya'nın yenilgisini istiyorsanız, siz kötü bir enternasyonalistsiniz! Almanya'nın yenilgisi daha az istenmeye değer değildir.»

Demek ikisinin birden yenilgisi istenmeli? Yalnız bu nasıl olacak?

31 Ağustos. Akşam.

Eve geç geldim. Tutuklanan biriyle ilgilenmem gerekmiş ve sonra da hasta bir yoldaşı ziyaret etmiştim.

Grunewald'tan geçtim. Terkedilmiş, ölü gibi şimdi. Oysa harika bir yaz akşamı, ılık, güzel kokularla dolu.

Sofya Borissovna ve Karl Liebknecht'le karşılaşıyorum. Sofya sık sık bize uğruyor. Belli anlamda yakınlığımıza gereksinim duyuyor sanki. «Yurtsever»lerle bağları yok. Liebknecht tükenmiş, çok yorgun görünüyor. Askere çağrılma tehditi altında.

Yoldaşlar arasından ölenler var.

Enternasyonal'in hangi biçimde yeniden oluşması gerektiği ve anti-militarizm üzerine konuşuyoruz. Kautsky'nin durumu umutsuz. Wurm, «yurtsever». Ledebour şimdilik dayanıyor. Ama Karl, savaş ne kadar uzun sürerse, o kadar az aklı başında insan kalacağını söylüyor.

3 Eylül.

Sosyal-demokrasinin kaderini düşünüyorum sürekli. En önemli işçi partisi, büyük «günahı» işledi. Ya sonuç? Politika alanında hiç bir rol oynamıyor artık. Sesi soluğu duyulmuyor. Olaylar onu çoktan aşmış.

Yönetim Kurulu, Parti'nin, imparatorluk hükümetiyle «kutsal ittifak»a girerek, olayların gidişi üzerinde büyük etki kazanacağı-

na inanmış —en azından bize bunun güvencesini vermişti. Ne varki, yaptığı hesap yanlıştı.

«Birleşmiş Almanya» safsatası boş bir laf değil. Hiç kimse, tüm partilerin şövenist tutku içinde tamamen erimesini sağlamaya, Sosyal demokratlar kadar uğraşmıyor.

Yerel örgütlerin toplantılarında hala, Parti'nin tutumunu eleştiren ve sınıf politikasının unutulmuş şiarlarını anımsatan bazı yürekliler bulunuyor. Savaştan sonra «hesap sormak»la tehdit ediyorlar. Ancak bunlar susturuluyor. Hem de parti yönetimince değil, hayır, kurnazca düşünülmüş «birlik» safsatasıyla kandırılmış işçiler tarafından.

Liebknecht bugünlerde, polis ve asker tarafından tutuklulara yapılan eziyetleri incelemek için Döberitz'e gitti. Sevinçli tezahüratlarla karşılandı: «Yaşasm Yoldaş Liebknecht!» Potsdam seçim çevresindeki işçiler tarafından seçilmiş olduğu ortaya çıkmıştı.

Sendikalar ne yapıyor? «Savaş kurbanları»nı desteklemek için, mücadele fonlarını kullanmakla meşguller.

Grevler? Evet, grevler de var-ekonomik. Ama kesin olarak yerel çerçevede sınırlanmış, güçsüz, aynı zamanda, neredeyse her şeye rağmen sürdüğünden dolayı «utangaç».

Sendikalar, savaşın sosyal ve maddi açıdan toplumsal organizmada her geçen gün daha da derinleştirdiği yaraları Partiyle birlikte sarmaya uğraşıyorlar.

Rus kolonisinde, Sosyal-demokratların, her koşul altında çalışmak için, «can alıcı noktayı» bulmayı nasıl başardıklarına hayranlık duyuluyor. Erkekleri askere alınan aileler için desteğin arttırılması, aşevlerinin kurulması, çocukların bakımı konusundaki mücadeleye hayran kalınıyor. Oportünizmin daniskası! Oysa bizimkiler* buna «akılcıl uyum yeteneği» diyorlar.

Belirli bir politika yürüten, politik bir bütün olarak partiden, tek söz duyulmuyor. «Vorwärts» burjuva gazetelerinden kopya çekiyor. Tek fark, haberlerin bir gün sonra gelmesi.

Tek bir protesto yok. Sukûnet ve birlik egemen! Silah altına alınmalara karşı ne kendiliğinden çıkışlar var ne de askerlik hizmeti reddediliyor.

Bu konu üzerine dün Liebknecht'le uzun uzun konuştum. O da

genel olarak bu körelmiş düşünme yeteneği ve kötü, aşırı disiplinden acı duyuyor.

Savaş popüler. Oysa ilk günlerde böyle değildi. Suçlu kim?

Alman partisi, savaşın popüler olmasına izin vermekle ağır bir günah işledi. İlk günden başlayarak eleştirel bir tavır takınsaydı, enternasyonalist rotadan sapmamış olacak, şimdiki duruma yol açmayacaktı.

«Vorwärts», inanılmayacak ölçüde alçaldı. Schagrin diye birinin (anlaşılan bir takma ad) yazdığı, Rusya üzerine bir dizi utanmazca yalandan ibaret, bir makale yayınlıyor! Rus işçiler, zulüm yapmakla suçlanıyorlar. Redaksiyonu, bu tür makalelerin yayınlanmasının yanlışlığına ilişkin hemen uyardık. Redaksiyonun yanıtı şu oldu: «Yanlışlıkla basıldı.»

«Yanlışlık» —askeri sansüre rağmen? Ya Berstein'ın şövenist makaleleri— onlarda mı «yanlışlık?»

«'Vorwärts' artık istasyonlarda bile satılabiliyor» diye öğünüyorlar bir de.

«Savaştan önce böyle bir ton kullanmış olsaydı, 'Vorwärts' istasyonlarda çoktan satılırdı», diye isabetle yanıtladı bir yoldaş.

Parti üyelerinin aşırı sağcılar gibi, bütün komite ve komisyonlara seçilmesiyle gururlanıyorlar. Bunu bir «zafer» olarak değerlendiriyorlar.

«Partiye, daha şimdiden, örgütlerinin fiili yıkımına ve uluslararası saygınlığını yitirmesine mal olan, bir zafer bu», diye saptıyor, enternasyonalist düşünceye sahip az sayıdaki muhalifler acı içinde.

Biri, illegal bir gazete ya da yalnızca bir bildiri çıkarmayı akıl etse! Liebknecht, bunun bir anlamı olmayacağını, Almanya için açıkça ortaya çıkmanın daha önemli olduğunu düşünüyor.

Almanların, oy kullandıkları için Fransızları yargılamamaları ilgi çekici. Guesde ve Sembat'ın* bakan oluşları veya Vandervelde'nin hükümete katılımı* onları ne şaşırtıyor ne de kızdırıyor. Bizi, Guesde konusu çok üzdü. Uzun süre inanmak istemedik. Oysa Alman Sosyal-demokratları bunu «doğal» buluyor. Belki Haase de bir Bakanlık koltuğuna oynuyordur. Yoksa roman sosyalistlerinin davranışlarında kendileri için dolaylı bir savunma mı arıyor-

lar? Savaş sonrasında Enternasyonal'de «af»fa uğramalarının ön hazırlığını mı yapıyorlar?

Yalnızca tek tük sesler, asla enternasyonalistler değil, en koyu «yurtseverler», Guesde'yi ihanetle suçluyordu. Neye ihanet? «Almanya'yla dayanışmaya»; haince saldırıya uğrayan «zavallı» Almanya'yla.

Kafalarda garip bir kargaşa egemen. Fransız Cumhuriyeti, «baştan sona çürümüş» denerek aşağılanıyor. Rusya, Çarlık boyunduruğundan, top atışlarıyla ve Rus işçileriyle köylülerini kitle halinde öldürerek «kurtarılmak» isteniyor.

Ve bütün bunlar, saflarında «ilkelerin arılığı» m sağlamak için, yıllarca inanılmaz ölçüde çok enerji harcamış olan bir partide oluyor. Görüşleri yeterince «arı olmayan» üyeleri, kapı dışarı eden bir partide (Scheidemann, Wendel yada Ebert'le karşılaştırıldığında, Hildebrand ne kadar yumuşak bir «yurtsever»di). «İlkesel bir denge» bulmak ve dünya görüşünün «arılığını» korumak için hem sağa, ama öncelikle sola vuran bir partide.

Hükümete gösterdiği «güven»le, parti kendi elini ve ayağını bağladı. Bundan sonra artık yokuşaşağı inmesi kaçınılmaz.

5 Eylül.

Rosa Luxemburg'la karşılaştım. Kısa bir görüşme olmasına rağmen, bana güç verdi. Rosa'nın kafası açıktı. Acımasız, dokunaklı alaycılığı bir çok şeyi doğru bir biçimde aydınlatıyordu.

İllegal çalışma için henüz erken olduğunu söylüyor. Dar çevrelerde görüşmeler oluyormuş zaten. Kitlelerle ilişkilerini koruyormuş. Teke tek konuşmalarda işçiler, savaştan hiç de hoşnut görünmüyorlar.

Artan pahalılık karşısında kadınların oynayabileceği role dikkat çekiyorum. Rosa bana katılıyor. Clara'yı anlatıyor. Guesde'yi yargılıyor. Vandervelde'den başka bir şey beklemiyormuş zaten.

12 Eylül.

Kararlaştırıldı: Sabah erkenden Berlin'den ayrılacağız. Beklenmedik bir biçimde oldu. Henriette Derman, ülke dışına çıkacak olan Rusların Kumandanlıkta toplandığı haberiyle daldı içeriye. Antant-Devletlerinin vatandaşı olan kadın çocuk ve hastaların Almanya'dan özel trenlerle çıkarılması talimatı gelmiş. Ama öyle anlaşılıyor ki, sadece hastalar ve kadınlar değil çıkmasına izin verilenler. Henriette, komutanlıkta karşılaştığı Çhenkeli ve Sasonov'un geçiş belgelerini ve biletlerini görmüştü. İlk tren yarın kalkıyordu. Henriette, koloninin örgütsüzlüğü, «arkadaşça olmayan» tutumu yüzünden kızgındı.

Hemen işe koyulduk. Larin'in evine gittik, ulaşabildiğimiz herkesi bilgilendirdik. Yolculuğun «planlı» olması için başkalarını da harekete geçirdik. Çıkış koşullarını da öğrendik: Hasta ve askeri hizmet için işe yaramaz olunduğunu kanıtlayan bir doktor raporu gerekliydi.

Sabah derhal Komutanlığa gittik. Kapıda çok sayıda —yüzlerce değil, binlerce— Rus itişip kakışıyordu. Polisin düzen kurmaya çalışması boşunaydı. Korkunç bir itiş kakış vardı; ağlayanlar ve bayılanlar oluyordu.

Fuchs'un, bu boş gezenin boş kalfasının bir mektubu, özlenen kapıyı açtı.

Bekleyenlerden oluşmuş bir kuyruk vardı. Fuchs oradaydı. Talimatlar veriyordu. Heine ve Witt'de oradaydılar.

İki tane doktor raporum var. İki geçiş belgesi alıyorum, ancak bir tane biletim var. Trenler aşırı dolu. Homurdanan yoldaşlara rastlıyorum: «Neden bazılarına bilet verilip, diğerlerine verilmiyor?» «Komisyon»dan hoşnut değiller; suçlamalarda bulunuyorlar.

Henriette ilgileniyor. Komisyonla, hoşnutsuzlar arasında arabuluculuk yapıyor.

İlk tren yarın kalkıyor. Oğlumla benim Pazartesi için biletimiz var.

Herhalde bir sonraki kafileyi beklemek zorunda kalacağız. Trenlerin yalnızca ilk üç gün çalışacağı, sonra bu işin biteceği,

kulaktan kulağa yayılıyor. Pek hoş bir durum değil. Özellikle de yoldaşların Almanya'yı terkettikleri şu anda.

Bu düşüncelerle, uzun, kötü bir gece geçirmek zorunda kaldım. Henriette erkenden geldi, yarınki trene iki bilet vardı elinde. Kızgındı: Neden burada kalaymışım? Sözkonusu bile olamazmış! Ve başardı. Henriette her zaman gerçek bir dosttur!

Dün akşam yola çıkmadan önce, Larin'in evinde çeşitli konulara ilişkin konuşmak üzere, Yönetim Kurulu üyeleriyle bir kez daha biraraya gelmeyi kararlaştırdık: Parti'nin bundan sonraki politikası nasıl olacak? İlhaklara karşı tutum ne? Enternasyonal konusunda, Parti hangi perspektiflere sahip? Antant-Devletlerindeki partilerle ilişki kurmak düşünülüyor mu? Rus partisiyle ilişki sürdürmek isteniyor mu?

Savaşa ilişkin iki zıt taktiğin —bir yanda Alman ve Fransızların taktiği (savaş kredilerinin onaylanması) öte yanda Rus taktiği— birbiriyle nasıl uyumlu hale getirilebileceğini, kesin bir biçimde sormayı kararlaştırdık.* Savaş tehlikesi karşısında sosyalistlerin alması gereken tavra ilişkin, uluslararası kongrelerin ve ulusal parti kongrelerinin kararlarını topladık ve Basel Kararı'na* dayanmaya karar verdik.

Toplantı bugün öğleden önce gerçekleşti. Aslında resmi, enformasyon tonuyla konuşmak istiyorduk. Ancak bir süre sonra dayanamadık, tutkular alevlendi. «Saldırı»yı Larin başlattı. Çhenkeli son derece açık bir biçimde sordu:

«Pekala! Şu anda, inancınıza göre, 'demokrasi ve Rus işçileri yararına', Rus otokrasisine karşı mücadele ediyorsunuz. Güzel! Ancak, Rusya'da bir devrimin patlak verdiğini düşünün. Savaşın etkisiyle olası bir şey bu. Mali kriz, pahalılık, köylülerin hoşnutsuzluğu... Kısaca, Rusya'da iktidar devriliyor. Rusya, Cumhuriyet oluyor. Otokrasi ortadan kalkıyor. Tüm özgürlükler yürürlüğe giriyor. O zaman ne yapardınız? Topraklarımızdan çıkmanızı istediğimizde yanıtınız ne olurdu?»

Yönetim Kurulu kaçamak yanıtlıyor. Haase, Partinin «enternasyonalist konumundan» vazgeçmeyeceğine ilişkin güvence veriyor. Rus yoldaşların partiler arasında «ilişki» kurma önerisini Yönetim Kurulu adına onaylıyor. Yönetim Kurulu'nun diğer üyeleri suskun.

Belçika'nın ilhakını protesto eden ve genel olarak sosyalist partilerle burjuva partilerinin görüşleri arasına ayırım çizgisi çeken bir parti manifestosunun hazır olduğunu öğreniyoruz: Sosyalistler ülke savunması sözkonusu olduğunda savaştan yana, bu savaş fethetmeye dönüştüğünde, savaşm karşısında tavır alırlarmış.

Ancak, bunun sınırı nerede?

Sonuç alamadan şiddetle tartışıyoruz.

Vedalaşma oldukça resmi geçiyor. Yine de, tarafsız ülkeler üzerinden haberleşme ve olanaklar elverdiğinde ilişkileri sürdürme kararı alıyoruz...

Bugün herkesin keyfi yerinde. Şaşılacak bir şey yok. Ne de olsa tutsaklık sona eriyor. Istırap verici faaliyetsizliğe son.

«Rusya'ya gider gitmez, hemşirelere katılacağım», diyor Gordon'un karısı.

Nasıl? Yanlış duyuyorum galiba!

«Bir Bolşevik olan siz, hemşirelerle mi çalışmak istiyorsunuz?»

Sasonov onu destekliyor. Şu anda reel çalışma gerekliymiş.

«Savaş için mi?»

«Ne demek —savaş için mi? Mevcut atmosferden yararlanmalı ve bürokrasinin karşı gücü olarak, toplumsal güçleri, canlı bir eser etrafında toplamalıyız.»

«Yani Alman sosyalistlerinin hatalarını yinelemeliyiz!»

Yine kavga ediyoruz. Kolonide yalnızca Derman'lar bana katılıyor. Ötekilerin neredeyse tümü, hangi safsatalarla örtbas etmeye çalışırlarsa çalışsınlar, gizli Rus «yurtseverleri». U. savaşın gidişatını, küçük bayrakçıklarla işaretlediği, bir harita edindi.

Komutanlığın emri gereği, ne yazılı belgelerin, ne de kitapların Almanya'dan çıkarılması mümkün.

«Üretim araçları» olmadan ben ne yaparım?

Ne olursa olsun, yürekten bağlı olduğum günlükleri yanıma alacağım. Burada, polisin eline geçmeyecek gibi gizlemeyi başardığıma göre, sınırdan geçirmeyi de becerebilirim!

16 Eylül. Sabah.

Az önce, bu iyi dostlara acele elveda demek için Liebknecht'leri aradım. Acaba birbirimizi bir daha görebilecek miyiz? Ne zaman? Hangi koşullar altında? Faaliyetsizlik içindeki tutsaklığın sona ereceğine inanamıyorum. Yarın sabah artık tarafsız topraklarda olacağız. Yarın parti merkezlerimizin ne düşündüğünü, ne yaptığını öğreneceğim sonunda. Yarın Rusya'ya ilişkin, Kessel gibi generallerin sansüründen geçmeyen haberler okuyacağım.

İşim, güçleri toparlamak olacak. Şiar şu: Savaşa karşı savaş! «Tarafsız» yoldaşların yardımıyla, çok daha fazla şeyler yapılabileceğinden eminim. Çocukluğumun bayram öncesi günlerindeki gibi, bekleyemiyorum: Keşke sabah olmuş olsa!

Güneşli olmasına rağmen bir sonbahar havası. Pencerelerin önündeki sevgili kestanelerimin yaprakları artık sararıyor. Sonbaharın berrak mavisiyle gökyüzü, yüksek.

İki saat sonra, Berlin'den, Almanya'dan ayrılmış olacağız...

Pencereden dışarıya bakıyorum. Yalnızca kendi yaşamımın bir safhasına değil, daha büyük, çok daha büyük, daha önemli bir şeye veda ediyorum.

Acaba dünya savaştan sonra değişecek mi?

Nasıl olacak?

Çiçekler. Pansiyon sahibi kadının armağanı.

Hoşçakal Berlin! Bir zamanlar çok sevdiğim, şimdi ise bana bu kadar yabancılaşan Parti, hoşçakal! Bakışlarım, geçmişten ayrılırken gözyaşı dökmüyorum. İleriye, geleceğe bakıyorum...

LENİN'İN SESİ

Liebknecht'in yardımıyla, Almanya'dan Stokholm'e ulaşmayı başarmıştım. II. Enternasyonal'in, dünya çapındaki katliama karşı harekete geçirilebileceğine inanıyordum hala, ne var ki, politikamızın nasıl olması, neye dayanması gerektiği konusunda, ne ben ne de başkaları bilgi sahibiydik. Ormanda kaybolmuş gibi, oraya buraya koşuyorduk.

II. Enternasyonal'in tümüyle aklını yitirdiği ve dağıldığı, bur-

juva kapitalist partilerin sınıflararası birliği övdüğü ve zafer çığlıkları atmaya hazırlandığı bir dönemde, uzaklara kadar ulaşan Lenin'in sesi duyuldu. Tüm dünyaya karşı tek başına, acımasız analiziyle, emperyalist savaşın gerçek karakterini açığa çıkardı. Daha da önemlisi bu savaşın, bir iç savaşa ve bir sosyalist devrime dönüştürülmesinin yol ve yöntemlerini açık ve anlaşılır biçimde gösterdi. Barış isteyen, oportünizme, uzlaşmacılığa ve kendi burjuvazisine karşı savaşmak zorundadır.

Merkezi yayın organı «Sosyal-Demokrat»ın*, Lenin'in savaşa ve görevlerimize ilişkin direktiflerinin yer aldığı sayısı, İsviçre'den Stockholm'e geldi. Yaşamımdaki en önemli anlardan biriydi bu. Lenin'in makalesi, sürekli yeniden çarptığım duvarı yıkıyordu. Sanki, derin, karanlık bir kuyudan tekrar gün ışığına kavuşmuşum gibi geliyordu bana. Bundan sonraki yolumu görebiliyordum artık; açık ve net biçimde, önümde uzanıyordu.

Lenin'in, tüm insanlıktan ileride olduğunu, olağanüstü düşünme yeteneğiyle, hiç birimizin göremediğini görebildiğini kavradım. Hiç bir engel ya da sınır tanımayan ahlakî ve düşünsel cesaretini gördüm. Kautsky ve onun en yakın ardçıları gibi oportünistler alçaldıkları oranda, bu kanlı kaos içinde, somut bir yol gösteren o yürekli adamın görüntüsü yükseliyordu.

Vladimir İlyiç'e ilk mektubumu Ekim 1914'te yazdım.* Bir Rus yoldaşın getirdiği yanıtta, hemen işe koyulmam ve işçi sınıfının bundan sonraki mücadelesinin, Lenin tarafından oluşturulan politikasını gerçekleştirmeye yardımcı olacak İskandinavya'daki sosyalistlerle ilişkiye geçmem için talimat veriliyordu. O zamandan beri, Lenin'in yönetimi altındayım.

Aynı zamanda bana ve buradaki yoldaşlara, Lenin'le Rusya'daki Merkez Komite Bürosu arasında, İskandinavya üzerinden sürekli bir bağ kurma görevi verildi. Bu bağ kuruldu ve Hammarskjöld'ün tutucu hükümeti, «Bolşevik merkezi» tasfiye etmeye karar verdiği ana dek çalıştı. Tutuklandım, Kungsholmen'de hapsedildim ve İsveç'ten sınırdışı edildim.*

Norveç'li dostların yardımıyla, Norveç'te Oslo (Kristiania) yakınlarındaki Holmenkollen'a yerleştim.

Benim soracaklarım ve benden istenen broşürlerle makaleler, kırmızı tuğlalı küçük evden, Fyord üzerinden, Vladimir İlyiç'e

uçuyordu. Vladimir İlyiç'in bana ve arkadaşlarıma yazdığı mektupları, bu küçük evde açıyordum.* Zimmerwald Solunu destekleyen, Vladimir İlyiç'in de onayladığı, Norveç solunun karar metnini de, Holmenkollen'daki bu küçük kırmızı evde hazırladık.*

O yıllarda Vladimir İlyiç'i, bir insan olarak değil, insanlığın binlerce yıllık sosyo-ekonomik tabakalarını yıkan bir kozmik elemanter gücün cisimleşmesi olarak düşünüyordum. Sosyal ilişkilerin değiştirilmesi ve toplumun yeniden yapılanması için plan olgunlaşıyor ve şekil alıyordu.

Gündemde olan sadece emperyalist savaş değildi; Lenin'in etkisiyle, toplumun sosyal yapısında ilk çatlaklar da kendini göstermeye başlamıştı. II. Enternasyonal parçalanmış, ancak Lenin'in çevresinde yeni, taze güçler toplanmaya başlamıştı. Vladimir İlyiç, 1915 ve 1916 yıllarında, devrimci düşüncelere sahip, daha iyi nitelikteki sosyalist gençliği, lekelenmiş II. Enternasyonal'den koparıp, Zimmerwald solu etrafında toplama görevini vermişti. Bu iş, düşündüğümden de kolay oldu.

LENİN'İN VERDİĞİ GÖREVLERİ YERİNE GETİRİYORUM

Holmenkollen, Kristiania'nın kuzeyinde bulunuyor. Garip, ikircikli bir duygu bu — bir yanda harika bir sukûnet, diğer yanda, bu korkunç, müthiş, kanlı zamanda, karın ve güzelliğin büyülü ülkesinde olmaktan kaynaklanan vicdan azabı. Bir hafta önce, Kopenhag'tan, nihayet ayrılabilmiştik. İsveç üzerinden gittik. Tabii geçebilecek miyiz diye biraz heyecanlandık. Ancak, yolculukta aksilik çıkmadı.

Norveç'i seveceğimi hemen anladım. Sakin, rahat, düzenli bir yer burası. Bir sürü bahçeli villanın yer aldığı cadde. Çok kar. Temizlik. Kayak. Çıngırak sesleri. Uzun zamandan beri yaşamadığım bir dünya. Yoldaşlar dostça davranıyorlar. Bayan Niessen,* 8 Mart'ta tüm tarafsız ülkelerde, yalnızca barış için Kadın Gününü kutlamak değil, savaşan ülkelerin sosyalistlerinin, bir tür kardeşlik gösterisi yapmaları yönündeki önerilerime hemen ilgi gösterdi.* Acaba bu başarılabilecek mi? Bu gün bu sorun, bir sosyalist kadınlar toplantısında tartışılacak.

Kristiania dağlarına çıkmaya ikna oldum. Şimdi, doğa, güzellik ve kültürün birbirine karıştığı bu büyülü ülkedeyiz. Elektrikli trenle yarım saat yol aldıktan sonra, karların üstünde yaklaşık yirmi dakika süren yürüyüşün ardından, karla ormanın ortasında, irili ufaklı kür otellerinin, dağınık biçimde yer aldığı Holmenkollen'deyiz. Küçük kırmızı bir köy evinde oturuyoruz, ancak bu köy evinin elektrik ışığı, merkezi ısıtması ve telefonu var. Her yer pırıl pırıl. Sade, ama rahat döşenmiş — gereksinim duyulan her şey mevcut. Bir de köy usulü, sağlıklı yiyecekler. Pencerelerden görünen manzara tek sözcükle, harika! Dolaşıp, çevrenin tadını çıkarıyorum. Kar, çeşitli çam ağaçları kaba kırağıyla kaplı. Altımızda Kristiania ve Fyord.

Bunun bu kadar harika, bu kadar güzel, böylesine sakinleştirici olabileceğine inanmazdım. Başka yerlerde korkunç şeylerin olduğunu, kan döküldüğünü aklım almıyor. Yaşam durmuş, bu karla yüklü çam ağaçları sukûnet içinde donmuş kalmış gibi görünüyor. Dün, Pazar günü, harika bir şey oldu: Kristiania'dan, sağlıklı, yaşam sevinciyle dolu gençler akın ettiler buraya. Orman ve dağlar neşeli seslerle yankılandı. Yanımızdan hızla geçen kızaklar, aşağıya, vadiye doğru kayıyor, tek ya da iki kişilik kızaklardan neşeli gülüşmeler duyuluyordu. Ağaçların arasından, beyaz karın üstünde, kayak yapan kızların kırmızı, mavi ve alaca renkli yün bereleri parıldıyor, yüzleri kızarmış delikanlılar kayaklarıyla cesur atlayışlar yapıyorlardı. Bütün bunlar, yeni, güzel, sağlıklı, berrak ve ferahlatıcıydı. Genç bir halk, çokça tükenmemiş güçlere sahip bir halk. Ayaklarında kar ayakkabılarıyla, kızaklardaki kızlar, ışık saçan gençlikleriyle ne kadar güzellerdi! Cana can katan, taze ve temiz, karla kaplı bu doğada, delikanlılarla genç kızlar arasındaki ilişkilerin de doğal, neşeli ve bozulmamış olması gerektiğini sanıyorum.

Küçük evimiz öylesine sessiz, öylesine huzur verici, sade ve rahat ki. Sanki akşamın sessizliğinin ve güzelliğinin yol açtığı etkiyi taçlandırmak istercesine, müzikten anlayan birisi, Grieg'in parçalarını, güzel ve yumuşak bir tarzda çalıyordu. Sonradan öğreniyorum, otelin odalarından birinde, Grieg'in piyanosu duruyor. Bu oda, kimseye kiralanmıyor. Ara sıra Grieg'in dul karısı, «onun» parçalarını, «onun» piyanosunda çalmak için otele geliyor.

Bu haç yolculuklarının ardında ne gizli acaba? Neden Grieg'in piyanosu burada kalmış? Belki de, köşedeki bu küçücük odayla, değerli anılar birbirine bağlı? Bu duygulu ve gösterişsiz çalışı dinlerken içime büyük bir hüzün çöküyor. Aslında sukûnetin ve güzelliğin tadını böylesine çıkarmak çok ayıp. Ama sanırım, buna gereksinmem var; sinirlerimin ne kadar bozuk olduğunu, ancak şimdi burada duyumsuyorum. Geceleri sürekli kalbim çarpıyor, bazen elim, bazen ayağım uyuşuyor. Burada kalışımı, kür olarak değerlendirmeliyim.

Polis beni, Holmenkollen'de rahat bıraktı. Burası, «her türlü insanın» bulunduğu, «turistik bir bölge» sayılıyordu.

Stockholm'den buraya, Bolşevik Partisi'nin verdiği görevle, bir sürü insan geliyordu. Vladimir İlyiç'in onayıyla, «sevkiyat» işiyle uğraşmaya başladım. Norveç'lilerle ilişkilerim vardı. Ayrıca İskandinavya dillerini az da olsa konuşabiliyordum. Bu işin en önemli yanı, Lenin'den materyalleri aldıktan sonra, bunların bir bölümünü Rusya'ya iletirken, diğer bölümünü, çeşitli ülkelerdeki gruplara ulaştırmaktı. Ayrıca, Lenin'in ve başka yazarların makalelerinin çevrilip, basında yer almasını sağlamak gerekiyordu. Ben öncelikle Almanca çevirileri yapıyordum.*

Norveç'te «ilişkiler» kurmam hemen mümkün olmadı. Acı deneylerden akıllanmış olduğum için, Stockholm'dekinden daha dikkatli davranıyordum. İlk «ilişki» nakliye işçileriyle (yaşlı Andersen'le) kuruldu. Limandaki dumanlı Café'de, Andersen'i ve bize devrettiği kişileri kaç saat beklemiştik! Halkevinde, «Social - Demokrat»*ın redaksiyonunda «sempatizanlar» arıyor ve buluyorduk.

Politik çizginin saptanmasında temel dayanağımız tabiiki Gençlik Derneği* ve küçük gazete «Klassekampen»*di. Gerçi burada da «bilinçlendirme çalışması» yapılması gerekiyordu, ancak Norveç Gençlik Derneği, çok daha radikal düşünceliydi ve Lenin'in çizgisini çabuk benimsedi.

Rus sığınmacıları, güvenlik nedeniyle çalışmaya («ilişkiler» kurma çalışmasına) çok az katıyorduk. Göçmenler kolonisi çok renkli politik olarak da donanımlı değildi. Batı eyaletlerindeki

pogromlardan kaçanlar, asker kaçakları, Sosyal-Devrimciler, Bund'çular, Menşevikler ve Anarşistler vardı.

O yıllarda iki adrese sahiptik — saatçi Danielsen'in (daha sonra yıllarca, Norveç'teki elçiliğimizin kapıcılığını yaptı) ve Erika Rotheim'ın adresleriydi bunlar.

1915'te, Holmenkolen'ın harika havasında geçirdiğim yedi ay boyunca, daha sonraki yıllar için, sağlık ve güç topladığımı düşünürüm sık sık.

Zimmerwald Konferansının hazırlıkları başladığında, İsveç solcuları (Höglund ve diğerleri) danışmak için bana geldiler. Onlarla birlikte, Vladimir İlyiç'le karalaştırılmış olan bir deklarasyon kaleme aldım. Zimmerwald Konferansına bu deklarasyonla gittiler. Vladimir İlyiç onlardan övgüyle sözetti.

1915 — NORVEÇ GÜNLÜĞÜ'NDEN

Holmenkollen

2 Haziran.

Elektrikli trende yazıyorum bunları. «İşle ilgili» Kristiania'ya gidiyorum.

Defterim —günlüğüm— benim sırdaşım ve avutucum oldu. Burada hiç kimseye içimi dökemiyorum. Kendi kendime sürekli şöyle düşünüyorum: Sadece kendin için değil, başkaları için de yazmalısın. Daha sonra yaşayacak olan, uzaklardaki, tanımadığın kadınlar için... Birer «kahraman» değil, son derece basit insanlar olduğumuzu görsünler. Ne var ki, inancımız tutkulu ve ateşli. Amacımıza inanıyor, ileriye doğru yürüyorduk... Hem güçlüyüz, hem de çok zayıf...

Trondheim'dan ayrıldığım gün, Transmael hapse girdi. «On gün, yalnızca ekmek ve su.» Ona hapisaneye dek eşlik edip, yanına bir losyon şişesine koyduğumuz besleyici et suyu verdik. Ben bir de çiçek sundum kendisine. Utandı. Girişe dek birlikteydik.

Sonra ağır kapının kapandığını gördük. İnsanın yakınlık duyduğu kişilerde olduğu gibi, yüreğim sıkıştı.

Bugün Lenin'den bir mektup geldi. İsviçre'de, enternasyonalist-devrimci çizgide bir gazete («Kommunist»*) çıkarılmasının kararlaştırıldığını yazıyor. «Komünist» iyi bir isim. Sosyalistler ne istediğimizi, neyi amaçladığımızı bugünden ifade edemiyorlar artık. Bu sözcüğü, sosyal uzlaşmacılar kirlettiler, ırzına geçtiler, kanla lekelediler. Gazetenin adının, baştan çok şey vaadedici olmasına sevindim. Birlikte çalışmaya hazır olduğumu bildiriyorum.

Bu, «Naşe Slovo»* ile kesin ayrılık anlamına geliyor. Aslında bunun çoktan olması gerekirdi, çünkü onlarla hiç bir ilişkim yok. Gerçi «Naşe Slovo»da da aynı düşüncede olduğumuz bir kaç yoldaş var (Besrabotny-Nanuilski, Antonov-Ovseyenko); fakat diğerlerinin tümü sosyal hain. Akselrod'un makaleleri insanın gerçekten midesini bulandırıyor. Geçen yıl, Malinovski'yle ilgili hikayeden dolayı ona nasıl kin duyduğumu hala anımsıyorum.*

Böylece yeni gazeteyle birlikte çalışmaya karar verdim. Bu yalnızca «Naşe Slovo»dan kopma anlamına gelmiyor, bunun ötesinde, savaşa ve kapitalizme karşı pratik mücadeleye başlayan Lenin'ci devrimci kanada katılım demek oluyordu. Yıllarca iftiraya uğrayacak ve izleneceğiz. Teslim olanların, sosyal-şövenistlerin sırtları sıvazlanırken, bizi... Bizi bu yolda çok acı bekliyor, daha büyük fedakarlıklar yapmamız gerekecek. Lenin'in mektubunu sevinçle okurken, kalp atışlarım garip bir biçimde hızlandı. Bunun, yeni, çok dikenli bir yol olduğunu bilmeme rağmen sevinçliydim; tek doğru yol buydu. Böyle olmalıydı. Daha önce doğru yolu bulamamış, yapmam gereken şeyi tamamlayamamıştım sanki. Artık tamamlayabilecektim!

«Solcu sayılan» Vidnes'le bir konuşma. Bana göre, gerçekten yalnızca böyle sayılıyor. «Social-Demokrat»ın redaksiyonuna uğramıştım; kadınların örgütlenmesi konusunu açıp, düşüncelerimi söyledim: Çok az şey yapılıyordu, yapılanlar doğru değildi ve benzeri şeyler. Vidnes beni dinledi, hak verdi. Fakat ne yapacak? Beni anlayabildi mi acaba? Ya komite? Kendisine Kongre* üzerine bir makale sundum. Kısaca göz gezdirdi, korkmuştu.

«Hayır, bunu basamayız. Şu sıra Parti içinde kriz var. Bölün-

me olmamalı. Storting (Parlamento. Red.) üyeleri kızgın. Temkinli bir rota izlememiz gerekiyor.»

«Neden bölünmeden korkuyorsunuz? Şu anda hiç bir zararı olmaz, tersine uluslararası işçi hareketine yardımı dokunurdu. Norveç'liler yol göstermiş olurlardı.»

Ancak bunun lafını bile duymak istemiyor. Seçimlere az kaldı. Taktiği, Partinin tüm faaliyetini seçimlere göre ayarlıyorlar. Hem de tüm dünyanın alevler içinde olduğu bir dönemde! Etraf ateşler içinde! Emperyalizmin şerefine, onbinlerce proleter ölüyor, onlar ise sadece seçimleri düşünüyorlar! İnsanın tükürüp gidesi geliyor. Fakat, militarizm sorununu açıklığa kavuşturmam gerek.

«Yoldaş Vidnes, Parti Kongresinin, uzlaşmaya kaydığını düşünmüyor musunuz? Hazırlık komisyonunun çizgisi çok daha açıktı.»

Alnını kırıştırıyor, söylediklerimi onaylamıyor. Daha açık konuşuyorum:

«Kongre, Almanya ve Fransa'yı, savaş kredilerinin onaylanması nedeniyle sert bir biçimde yargılasaydı, bu, uluslararası hareket için, tam da bugün, daha yararlı olurdu! Ne de olsa savaş tehditi altında değildiniz.»

O böyle düşünmüyor, «dargınlık» istemiyormuş, Storting üyelerini «kızdırmamak» sözkonusu olduğunda, prensipler bir işe yaramıyor! Hayır, Vidnes enternasyonalist değil. Lenin'i okumalı...

6 Haziran.

Dün, «Kommunist» için küçük bir makale yolladım.* Ne var ki pek başarılı olmadı; iyi yazamadım. Yapamıyorum, sipariş üzerine, kısa süre içinde yazmayı beceremiyorum. İçimden gelmeli, o zaman ifade edebiliyorum, yoksa olmuyor. Üç gün, gece ikiye dek oturdum, sabah ta sekizde kalkıp yine yazmaya devam ettim.

Özellikle «Kommunist» için ilginç ve başarılı bir şey yazmak istiyordum...

Bu gün canım çalışmak istemiyor. Aslında savaş üzerine, basit, küçük bir broşür yazmayı amaçlıyordum, ama nasıl, hangi

olanaklarla yayınlanacağını bilmeyince zevk vermiyor insana. Geçen yıl ilkbaharda, aynı zamanda yani, nasıl günde sekiz on saat çalıştığımı anımsıyorum. Boş yere! «Toplum ve Analık»* kitabım bugüne dek basılmadı! Basılsa bile, artık bir yıl önce sağlayacağı etkiyi yapamaz. Bonç'un,* 27 sayfalık bibliyografiyi yitirmiş olacağından çok korkuyorum. Her şeyi tekrar bir araya getirmek? Olanaksız! Bütün kitaplar Berlin'de kaldı!

«Analık Istırabı»* basılmadı. Analık üzerine yazdığım broşürlere el kondu. Viyana'daki Konferans* nedeniyle, Analık üzerine yazılmış, beş ya da altı kısa makale de, araya savaş girdiği için basılmadı. Sosyalist Kadın Sekretaryası, savaş nedeniyle, raporların hiç birini yayınlamadığı için, yine Viyana Konferansı için yazılmış. Rus işçi kadınların çalışmalarına ilişkin rapor da aynı şekilde basılmadı.

Bunca çok çalıştıktan, güç harcadıktan sonra, her şeyin boşa gitmesi çok can sıkıcı. Günün birinde öldüğümde, notlarımı, günlüklerimi, mektuplarımı ve belki belli bir psikolojik, belki de tarihsel anlamı olan her şeyi, yayınlanması için kimseye veremeyeceğimi düşünür oldum sık sık. Bütün bunlar, şimdi yanımda olanlardan kimin için önemlidir acaba?

13 Haziran.

«Kommunist» redaksiyonundan bir telgraf geldi. Makalem henüz ellerine geçmemiş, ancak Norveç'teki Kongre'ye ilişkin bir şeyler yazma önerimi onaylıyorlar. Bir önceki makaleden o kadar hoşnutsuzum ki, daha iyisini yazma olanağını bulmuş olmama seviniyorum.

3 Temmuz.

Rusya'da bir şeyler oluyor, bir şeyler olgunlaşıyor. «Daha devrime çok var, ama insanlar uyandıkları, bilinçlendikleri için, bir şeyler olmak zorunda», dedi, buraya gelen bir Rus. Bugünlerde Duma toplanacakmış. Moskova'da sanayicilerin muhalefetinin

artışı, özellikle açıkça hissediliyormuş. Tabii Lenin, Rusya'nın «yenilgisinin küçük bir olumsuzluk... olacağı»nı söylerken haklı. Tüm sosyalistler böyle düşünüp, böyle davransaydı, o zaman devletler birbirlerine böyle hiddetle saldıramazlardı. Her ülkede iç düzenin bozulması, iç savaş anlamına gelir.

Evet, evet, Lenin haklı. Başlangıçta bu şiarı* anlamadım, yeterince açık tanımlanmamış gib geliyordu bana, ama şimdi kavrıyor ve tüm benliğimle destekliyorum.

Buradaki lokavt ve genel grev havası son buldu anlaşılan. Yapı işçileri hala grevdeler, bugün onikinci hafta. Mutlaka bu anlaşmazlık da ortadan kalkacak. Grevciler haftada topu topu dokuz, daha sonra da on Krone aldılar. Bununla nasıl yaşanır! Ama tam da bu noktada, o büyük, harika güç, işçi dayanışması gücü kendisini gösteriyor.

Ah keşke bu ruh, tüm yaşamı etkisi altına almış olsa! Bu, o denli güzel, yüce ve etkileyici ki! Beş bin insan, on iki hafta boyunca, haftada on Krone ile geçiniyor. Buna karşılık, eğer kazanırlarsa, bu, yalnızca onların değil, sınıfın bir kazanımı olacak, dayanışma ve mücadele ruhu güçlenecektir. Uluslararası işçi hareketinin anlaşmazlıkları gözönüne alındığında, bu şimdi çok gerekli. Önemli olan şey bu — uluslararası dayanışma...

5 Temmuz.

Kazanmadılar. Sendikalar Merkez Bürosu uzlaşmaya gitti, tavizler verdi. Yapı işçileri, oniki haftalık grevden sonra, fiili olarak bir şey elde etmeden, yeniden işlerinin başına dönüyorlar. Merkez Büro, lokavt tehditi karşısında geri adım attı. Beş bin işçi, sonunda eli boş kalmak için, oniki hafta boyunca cesaretle mücadele etti. Örgütlü proletarya onlar için harekete geçmemişti. Kale, son ve belirleyici saldırı yapılmadan, son çarpışma gerçekleşmeksizin, teslim edildi. Kötü. Özellikle onlar için. Gençlik örgütleri bunu anlıyor. Olaussen kendinden geçmiş durumda, bakışları yırtıcı. Buna karşılık, aynı zamanda bir diplomat olan sendika lideri, anlaşmazlığın ortadan kaldırılmasını harika buluyordu —bu an, «hesaplaşma» için uygun zaman değilmiş.

Dünya çapındaki olay devam ediyor. Top sesleri dinmek bilmiyor. Tüm sınırlarda kan akıyor. Bu günlerde ülkelerin, halkların, proletaryanın kaderiydi belirlenen. Ne var ki, burada, dar ulusal çerçevede küçük özel bir savaş var.

Bugün, birbirinden tümüyle farklı iki mektup aldım, biri Lenin'den diğeri Martov'dan.

Lenin'in mektubu, temel bir sorunu içeriyor. Benim düşüncemi öğrenmek istemesinin yanısıra, tek kabul edilebilir **kendi** düşüncesini de koyuyor. Mektup ve içerdiği ilkesel soru ciddi biçimde düşünmeye itti beni. Sorun şu: **«Tamamen silahsızlanma»** şiarı, milis talebiyle karşılaştırıldığında, makalemde yazdığım gibi, daha mı ileri bir talep, yoksa sorunun bu şekilde konması yanlış mı? Lenin'e göre sosyal devrim arefesindeyiz. Silahlı olmak, halkın yararınadır. «Bir devrim yapmak için, silahlanmış olmak gerekiyor.» Güzel, ama biz enternasyonalistler, şimdi bu talebi savunabilr miyiz? Bu talep, sosyal şövenistlerle aramızdaki ayrımı silmesi mi?

Bu konuda düşüncelerim henüz net değil...

11 Temmuz.

Az önce Mişulya'dan, sevgili, iyi, paylaşımcı oğlumdan ayrıldım. İşte yine gitti. Ayın 6'sında, istasyonda heyecanla onu beklerken, yalnızca dört günümüz olduğunu hiç düşünmemiştim.

Ne çok sevinç ve keder yaşadık bu günlerde! Canım oğlum, şimdi askere alınma tehlikesiyle karşı karşıya. Ancak Mişa, kesinlikle savaşa karşı. Temelde tümüyle anlaşıyor olmamız ne büyük şans! Elbette, savaşa karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğini daha bilmiyor, görmüyor. Ama önemli olan, Mişa'nın, Çarlık Rusyası «anavatanının» «yurtseveri» olmaması, bu savaşın bir emperyalist savaş olduğunu kavraması.

Mişa'nın işi kolay değil. Aslında babasının ya da benim, onun adına çekmemiz gereken bir sürü sıkıntıyı,genç yaşında, yetiş-

kin biri gibi kaldırdı. Bu günlerde, dürüst, duyarlı ve anlayışlı oğluma saygı duymaya başladım.

Artık gitti ve şimdilik yine gelmesini bekleyemem. Onu tekrar ne zaman göreceğim?

Rusya'da gelişen olaylar üzerine karakteristik haberler geliyor. Orduda, ordu komutanları arasında inanılmaz bir rekabet var. Herkes yalnızca kendisini düşünüyor, yükselmek için yanındakini yokolmaya itiyor. Yüzbinlerce genç insan yaşamı böyle harcanıyor... Kariyerizm, rekabet, kötü niyet. Bütün bunlar kime karşı? Kendi silah arkadaşına karşı. Sistemin «parçalanması» açısından, böylesi iyi. Ama neden, neden köylülerin ve işçilerin genç yaşamları yok ediliyor?

Karpatlar'daki yenilginin bir örneği daha yok.* Yenilgiden önce kulaktan kulağa, barış sözleri yayılıyordu. Şimdi artık bunu duymak bile istemiyorlar. Bütün bir birliğin teslim olması örneğine gittikçe daha sık rastlanıyor. «Askerler savaşmak istemiyor.» Bu çok önemli. Lenin'e bunu yazacağım.

Donanım yetersiz. Savaşa yeterince hazırlanılmadığından, iletişim bağlarının, yolların yetersizliğinden şikayetler duyuluyor. Arhangelsk limanı aşırı yüklü. Mallar boşaltılmıyor. Yeterli tren yok. Nik. Nik.*in komutası şiddetle «eleştiriliyor.» Ne var ki politikada «yeni bir rota» sözkonusu olamaz. Suhomlinov, Myassoyedov hikayesi yüzünden görevinden alındı.* Rüşvet, pahalılık ve vurgunculuk.

«Emperyalist savaşı, iç savaşla yanıtlamak.» Objektif olarak her şey, halkların yani işçilerin, daha fazla susamayacaklarını ve duramayacaklarını gösteriyor. Ama hükümetlerine ne zaman: «Dur! Artık yeter!» diyecekler?

Hala Mişa'nın sevgili sesini duyuyorum. Aynı çatı altında olduğumuzu bilerek, uykuya dalmak ne harikaydı. Onsuz ne kadar boş burası!

20 Temmuz.

Rusların yenilgisi. 32.000 tutsak. Almanlar Riga'ya ilerliyor.* Varşova'da, Hinterland'tan bir kuşatma manevrası.

Nik. Nik. 30 000 kişilik «taze güç» istiyor!

22 Temmuz.

«Berner Tagwacht»ı* okuyorum. Şu anda sosyal şövenizme karşı mücadele eden ve bütün cephelerdeki savaşta suçlu olanları açığa çıkaran tek gazete bu. Elbette, «Berner Tagwacht», Lenin'in pozisyonuna yaklaşamıyor bile, açıklık ve devrimci bir çizgi eksik. En önemli şiar, emperyalist savaşı, devrimci savaşa dönüştürme şiarına sahip değil. Ancak, gazete, savaşa karşı olanları çevresine topluyor. Bu bir ilk adım.

Dün akşam, «Gençlerle» (Norveç Gençlik Birliği) toplantı yaptık. Onlara Lenin'in tezlerini (Nisan Tezleri)* çevirdim. Tartıştık, açıklamalarda bulundum.

İnsan bu önemli belgenin derinliğine indikçe, Lenin'in tezleri daha açık, yolgösterici oluyor. Bu, basit bir «analiz» değil, bu, taktik bir aksiyon, bu bir politik program. Önce tüm ülkelerde, bütün «sosyal-yurtseverlerle ilişki kararlı ve hoşgörüsüz bir biçimde koparılacak. Sonra da her ülkede —özellikle de savaşan ülkelerde— işçi sınıfı güçleri, kendi burjuvazilerine karşı yöneltilecek. Bugün olduğu gibi, «sınıfların işbirliği» değil, en şiddetli, en acımasız, açık sınıf savaşıdır söz konusu olan. Savaşa yanıt, barikatlardır.

Bu, benim yüreğimden geçen şeydi. 4. Ağustos'ta* gündeme gelmeliydi. Karl Liebknecht'le konuşurken, açık biçimde ifade edemediğimiz, şiarı bulamadığımız, ama hissettiğimiz buydu.

Emperyalist savaştan yararlanarak, onu bir iç savaşa dönüştürmek — şiar bu. Barış değil, mevcut emperyalist savaşın, bir iç savaşa dönüştürülmesi. Kısa süre önceye kadar, barış şiarının her şeyi kapsadığını düşünüyordum. Artık, bunun da oportünizm olduğuna inanıyorum. Savaşın nedenlerini kavramak ve savaş

karşıtı olmak yeterli değil, savaşa karşı hangi araçlarla mücadele edilmesi gerektiğini de bilmek gerekiyor. En önemlisi bu.

Lenin'in söylediği, ama «Naşe Slovo»da olmayan şey bu.

İşçi sınıfı, savaşa karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğini öğrendiği zaman, savaşa karşı harekete geçecektir.

Rusya için şiarlar basit ve çok net: Demokratik Cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü ve toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi.

Bu savaş zorunlu olarak, sosyal devrime yol açacak, bu açık ve kaçınılmaz.

Almanya'da Spartakistler* kovuşturuluyor, ancak onlar canlı bir faaliyet içerisindeler. İlişkiler sürüyor. Karl, Rosa ve Clara — bu günlerde insanın içini ısıtan üç isim.

Vandervelde, Gueste ve Scheidemann gibi şövenist hainlere karşı bir güç oluşturuyorlar.

26 Temmuz.

Eve geç geldim, Lenin'in bir mektubu beni bekliyordu.* 11 Temmuz'da, Bern'de enternasyonalistlerin (Enternasyonal'in) ön konferansı yapılmıştı.* Ancak Konferansın, yeterince açık bir tavır almaktan kaçındığı görülmüştü. Bu, III. Enternasyonal'ın ilk temel taşlarını koyacak olanların konferansı değil, sağcılarla solcularla solcular, sosyal şövenistlerle devrimci enternasyonalistler arasında «barışyapıcılarının» konferansıydı. Konferansta Akselrod büyük rol oynamıştı. Bolşeviklerin (Merkez komite) önerisi kabul edilmemiş, Alman solcuları çağrılmamıştı vs.

Lenin, İskandinav solcularını kazanmamı ve harekete geçirmemi istiyor. Bana çok iş düşecek. Solcu bir Enternasyonal'in oluşumuna yardımcı olmak zorundayım...

27 Temmuz.

«Naşe Slovo»daki «sol akım» artık beni doyurmuyor. Eksiklik çok. Yazacağım (eğer basılırsa), fakat onlarla birlikte yürüyemem. Bütün yüreğimle inanmadığım hiç bir şeyi destekleyemem.

Şimdi yolun açık olması ve düz bir hattın izlenmesi gerekli, bunu da Lenin'in tüm makalelerinde buluyorum. Norveç'li dostlarımı bilgilendirmeye ve Bolşeviklerin çizgisine çekmeye çalışıyordum. Bu çizgiye ilişkin açıklığa kavuştuğum oranda, buradaki solcuların, tezlerimize (yani Lenin'in düşüncelerine) katılmalarını sağlamak isteği büyüyor.

28 Temmuz.

Lyolja Danielsen (onun adresini kullanıyorduk), «mektuplarla birlikte geldi. Dört çocuğu var. Kocası tam bir hayalperest, hiç bir kazancı yok (saat onarıyor). Maddi durumları felaket. Ama Lyolja canlılığını yitirmiyor, kendini bize yakın hissediyor.

Dün onunla, bir süre önce yoğun biçimde uğraştığım konular —kadının yolu, içindeki insanın uyanışı, özgür ve eşit kadın— üzerine uzun uzun konuştum. O gittikten sonra uyuyamadım. Kadınların kaderini, tarihin onlar için ne hazırladığını düşündüm sürekli. Acaba bu savaş, kadınlar için «geçiş aşamasını» hızlandıracak ve kolaylaştıracak mı?

Görünüşe göre, evet. Artık, hayatın her alanında onun işgücüne gereksinim duyuluyor, değeri arttı. Kadın, dar aile çevresini terketti. Bu bir artı puan.

Yine kaygı dolu günler — İsveç'le Rusya arasındaki ilişkilerin kopması bekleniyor. Bunun burada da etkisi olacak. «Savaşın tuzaklarını», Holmenkollen'ın eşsiz güzellikleri arasındayken bile duyumsuyoruz. Göçmenler ne yapmalı? Kendimi de düşünüyorum: İngiltere ya da Fransa'ya gidemem, İsviçre'ye geçiş yok. Öyleyse, yine Danimarka'ya mı?

Hannes Sköld, İsveç'in de savaşa çekilebileceğini yazıyor: «İnsan ölebilir, ama ben böyle bir savaşta yaşamını yitirmek istemiyorum. Devrim için yaşamak istiyorum.»

Evet, evet, «ONUN» için yaşamak gerektiği, her geçen gün daha iyi anlaşılıyor. Her geçen gün, daha iyi somutlaşıyor!

Çatışmalar sürüyor. Yenilgi ya da zafer — hepsi onbinlerce yaşama mal oluyor...

Fyord'u görebildiğim, en sevdiğim yerdeydim. Nasıl bir görkem! Ayaklarımın altında karıncalar kaynıyordu. Yuvadan, birbiri ardından sürünerek çıkıyor, ve yumurtalarını yosun ot sapları arasından geçirerek, küçük taşların üzerinden sürüklüyorlardı. Ne kadar becerikliler! O kadar küçük, ve buna rağmen bu kadar olağanüstü örgütlü.

Kötü — insanın bunca aptallığı ve kapitalist sistemin gücü. İnsanlık bu tür savaşları daha önce yaşamadı.

Bu günlerde aceleyle bazı şeyler yazdım: Jaurès üzerine bir makale (dün «Social-Demokrat»da çıktı), sonra «Gençlik Enternasyonal'i* için, bana göre sıkıcı bir yazı ve son olarak, enternasyonalistlerin İkinci Konferansı'na,* Norveç Gençlik Birliği için —bu kez bana göre başarılı— bir deklarasyon kaleme aldım. Bu deklarasyon tartışmasız kabul edildi, tek bir sözcük değiştirilmedi. Lenin'in buna ne diyeceği ilgilendiriyor beni. Bu benim «ilk deneyimim», şimdiye dek hiç böyle bir deklarasyon hazırlamadım. Nasıl karşılanacak? Askerlere, takas edilen yaralılara, bir «çağrı» yazmam isteniyor.

Rusya'da proletaryanın görevi, burjuva-demokratik devrimi gerçekleştirmek ve böylece dünya çapında bir sosyal devrimi başlatmaktır. Daha azıyla yetinemeyiz. Sadece bir devrim, sadece tüm ülkelerde gündeme girecek barikat savaşları savaşı durdurabilir. Sağcılar bunu anlamıyor mu gerçekten? Bir uzlaşmadan diğerine geçiyorlar. Enternasyonal'den geriye ne kaldı?

Ama yeni Enternasyonal olgunlaşıyor. Zorunlu olarak tam da şimdi, tam da bu korkunç, kanlı dönemde oluşacak. Şiarı, «Kahrolsun Emperyalist Savaş, Yaşasın Sosyal Devrim!» olan bir Enternasyonal.

1 Ağustos.

Dün Jaurès'in ölümünün birinci yılıydı. Halkevinde zorlamam

üzerine yapılan toplantıda, konuştum. Çevirmene gereksinim duymak beni rahatsız etti. Yoldaşlar hoşnuttu.

Hareketli bir zamandı. Solcularımızı (Norveç'lileri) sık sık görüyorum, Lenin'in düşüncelerinin doğruluğuna gün geçtikçe daha çok inanıyorlar. Sonunda, Olaussen, Tranmael ve Höglund'un, Enternasyonalistlerin ikinci önkonferansına (İsviçre'ye) gönderilmesi kararlaştırıldı. Parti tarafından değil, Gençlik Birliği tarafından. Böylesi daha iyi. Dolayısıyla daha bağımsız davranabilecekler.

2 Ağustos.

Varşova düşmek üzere. Almanlar Rus birliklerini kuşattı. Almanların yeni bir zaferi, kanlı kâbusun sürmesi anlamına geliyor. O hainlerden, o korkaklardan, o şövenist sosyalistlerden nasıl nefret ediyorum!

Bu arada, yüreğimin derinliklerinde, Mişa'ya ne olduğuna ilişkin, ıstırap verici bir kaygı duyuyorum.

Hepsi bir arada korkunç bir şey.

O hainler, bir yıl önce öyle oy vermeselerdi!* Belki kurşuna dizilirlerdi? Ama işçi sınıfı, ne için öldüklerini bilir ve son hedefe giden yolu daha çabuk bulurdu.

Akşam.

«Sozial-Demokrat» şimdi, uluslararası işçi sınıfının en önemli ve tek organı, daha doğrusu öncüsü. Burada, sosyal şövenistlerle enternasyonalistler arasındaki ayrım çizgisi çok açık ve keskin. Rusça yayınlanıyor olması yazık. Dağıtımıyla ilgilenmemiz gerekiyor. Buna, «Kommunist» gazetesinin de katkısı olacak.

Şimdi Halkevinden döndüm. Uzun süre, Olaussen ve Arvid Hansen ile «temel tezi» tartıştım: Şiar, tüm ülkelerde hükümetin ve burjuvazinin yenilgisi olmalı. Aynı şeyi Karl Liebknecht'te söylüyor. Oysa Lenin daha öteye gidiyor — onun sözünü ettiği yalnızca yenilgi değil, emperyalist savaşın, iç savaşa dönüştürülmesi.

Bu, son derece devrimci bir düşünce. Harekete geçmenin yolunu gösteriyor. Norveç'liler konferansa hazırlanıyorlar.

Almanya'da, işçiler arasında hoşnutsuzluğun arttığı söylentileri dolaşıyor. Spartakistler yorulmaksızın illegalitede çalışıyorlar. Norveçlileri, oraya birini yollamaları için ikna etmeye çalıştım. Bunu yapabilirler, çünkü savaşta tarafsızlar. Ancak, şimdi bir yolculuk izni almanın, kendileri için pek kolay olmadığını söylüyorlar.

Bu arada, savaşa karşı kimsenin Lenin'den daha etkili mücadele etmediğini anlıyorum. Geri kalanlar, yarım yamalak uğraşlarla yetiniyorlar. Savaşa, sadece kitlelerin vuracağı bir darbeyle, proletaryanın iradesiyle dur denilebilir. Ve bu irade dayanışma ve mücadele kararlığıyla barikatlarda birleştirilmeli. Görevimiz bu.

3 Ağustos.

Almanların saldırısı sürüyor. Müstahkem bir Duma Oturumu yapıldı*. Goremykin, Polonya'ya «Öz yönetim» veriyor. (Ona kim inanır? Rodsyanko, Sasonov?) İvangorod'daki ilk müstahkem mevki tesisleri düştü. Varşova yitirildi.

Bu kadar çok kan akıtılması karşısında insanın yüreği duruyor. Bütün saatler bu işkenceyle dolu. Bir zamanlar, bu kabus olmaksızın yaşadık mı gerçekten? Şimdi, şu anda çarpışmalar oluyor, granitler patlıyor, binlerce kişi ölüyor, inliyor ve ıstırap çekiyor. Saat-be saat yaşanıyor bu dehşet. Binlerce kişinin ölmediği tek gün geçmiyor. Barbarca bir şey bu, çılgınlık.

Öğretmenim Maria İvanovna'yı* düşündüm. O bir «yurtsever» olabilir miydi? «Rejime», sosyal haksızlığa karşı ilk eleştirel tavrı bana öğreten kişi? Huzur içindeki çevremize, mücadelenin, eleştirinin, mevcut olana karşı hoşnutsuzluğun taze esintisini getiren, «halk için» bir şeyler yapma, «halk için» savaşma uğraşını taşıyan kişi?

Lenin'den kalın bir mektup.* Bir sonraki konferans için dek-

larasyon, ekte. Kadınlar için bir deklarasyon kaleme almış olduğuna sevindim, yalnızca ufak tefek düzeltmeler yapmak gerekecekti. Bu deklarasyonda yeni olan, «halkların özgürlüğü»nün tanınmasına değinmesiydi. Şimdi bunu açıklamanın zamanı mı? Daha emin değilim. Düşüncelerimi Lenin'e ileteceğim.

Yeni bir dert. Gazeteler, Clara Zetkin'in tutuklandığını yazıyor.* Şaşılacak bir şey yok! Öylesine cesurca mücadele ediyor ki, özgür bırakılamaz. Alçaklar!

4 Ağustos.

Bugün bayan Dundas, çikolata ve kahve ikram etmek için beni çağırdı. Doğum günü var. Erika ve Dundas'ın bazı bayan arkadaşları —bir avukat ve belediyede çalışan iki memura— geldiler. Norveç'li kadınlar çok özgür ve bağımsızlar, orta tabakadan kadınlar arasında bile çok çalışan var. Hepsi de kayak yapmayı ve dağlarda gezmeyi çok seviyor. Bayan Dundas yarın sırt çantası sırtına vurup, üç haftalık tatil boyunca, tek başına, Hardanger dağlarına çıkacak.

Onu kıskanıyorum. Birlikte gitmemi öneriyor, ancak şimdi olmaz. Yerine getirmem gereken görevler var.

Bugün, Reichstag'ta savaş kredilerinin oylanmasının birinci yıldönümü. Korkunç bir gündü. O gün, Karl Liebknecht'le beraber hayvanat bahçesinde dolaşmış ve olanlara inanmak istememiştik. O gün enternasyonalist pozisyonlar terkedilmişti. Bir uçurum açılmıştı. Başka yol yoktu artık.

Şimdi herşey daha kolay. Sol güçlerin muhalefetinin artışını görüyor ve duyumsuyorum. Bu yılın, daha doğrusu Lenin'in, bize çok şey öğrettiğini biliyorum. Lenin'in çevresinde «genç» güçler toplanıyor. Donmaya başlamış olan «Alman okulunun» yapısı yıkıldı; oportünizm onu bataklığa götürdü. Ama arayışın canlı, devrimci ruhu hemen hareketlenip eyleme geçiyor. Tüm ülkelerin solcuları, Lenin'in düşünceleri etrafında gruplaşıyor ve örgütleniyorlar. Sayımız az, ama varız. Lenin'in düşünceleri, mantıkları

sağlamlaştırıyor. Şu anda kafası en açık olan kişi Lenin. Norveç soluyla çok uğraşıyorum. En önemlisi başarıldı artık; gidiyorlar ve dolayısıyla Lenin'le doğrudan ve canlı bağ kuracaklar...

5 Ağustos.

Duma'da Sasonov'un «çok şey vaadeden» konuşması, korunaklı bir oturum. Bir kez daha «yeni liberal bir çağ». Öfkelendirici ve gülünç. Bu tür sözlerin ne değeri olduğunu çok iyi biliyoruz. Ama hiç olmazsa Rusya'da endişe egemen. Lenin, Rusya'nın «yenilgisinin», bir zaferden daha az kötü olduğunu söylerken haklıydı demek? Şimdi Rusya'da, Rus olmayanlara «eşit haklar» sözü veriliyor!

Bir saatçinin karısı olan, örgücü küçük kadın (Lyolya Danielsen), ayrılırken şöyle dedi: «Kentte oturmamanız ne kadar iyi. Sizi düşündüğüm zaman, düşüncelerimde dağa çıkmak zorundayım. Bunda sembolik bir şeyler var.»

Küçük, tuhaf bir kadın, canlı, duyarlı. Küçük burjuvalığın bu karanlık imparatorluğunda, nasıl böyle bozulmamış kaldı? Kaynana, koca — hepsi Ostrovski'nin «Karanlık İmparatorluk»una benziyor; yalnızca buradaki, hiç bitmeyen günlük ekmek kaygısı, tek kuruş için mücadele, cimrilik, açlık, sürekli yarın kaygısı ve kocasının «milyonlarla ilgili» düşleriyle daha sıkıcı, daha tatsızdı...

Buradaki tipik küçük burjuva çevreyi henüz tanımıyorum. O yüzden, onun canlı anlatımlarını ilgiyle dinliyorum: Bir tütüncü dükkanında geçen çocukluk, müşteriler — tıp öğrencileri, işçiler, küçük memurlar. Sonra, ailede yarı hizmetçi olarak, «hizmeti». Ardından evlilik. Kocası zanaatçı, bir işçi, şimdi «atölyesini», işçi olarak çalışan iki oğluyla birlikte ayakta tutabilme mücadelesi veriyor. Borçlar. Oysa satış yok gibi bir şey. Çocuklara süt içirebilmek için örgücü olmuş. Ve yazıyor, çocukluğundan beri yazıyor. Dün getirdiği şiirler ve küçük sahneler, içinde bir «kıvılcım» olduğunun kanıtı. Yetenek? Ya da sadece gözlem yeteneği? Veya duygulu kadın ruhu? Daha bilmiyorum.

Onu bir doğa araştırmacısı gibi izliyorum. Daha çok, mantığımla ilgileniyorum onunla. Kalbimi şimdiye dek etkileyemedi.

O kadar kolay kimseyi bırakmıyorum artık oraya.
Konferans için Lenin'in deklarasyonunu çevirmeliyim...*

6 Ağustos.

Varşova ele geçirildi. «Reç»te durum, olduğundan daha pembe gösterilmeye çalışılıyor. Finlandiya'dan bir haber geldi — baskı, daha fazla Ruslaştırma. Liberalizme güzel bir gidiş!

Burzev, «yurtseverliği» için affedildi!

K. ve M. Duma milletvekillerimiz için uğraşıyorlar.* Ama acaba avukatlar affı kabul edecek mi? Petrovski? Asla!

10 Ağustos.

Gerçek bir mucize. Gücümü kullanmak için böyle bir rastlantı, böyle bir olanak; tam özlediğim gibi. Böyle bir şey beklemiyordum artık. Kendimi «geliştirmek» için bir olanak bu.

Amerika Sosyalist Partisi'nin Alman (sol) seksiyonundan bir mektup aldım, dört aylığına çeşitli eyaletleri (San Francisco ile birlikte yaklaşık 80 kent) dolaşmak ve savaşa karşı ajitasyon yürütmek için Birleşik Devletler'e çağrılıyordum. Esas olarak salt işçi toplantılarında, bir kaç kez de büyük merkezlerde, daha geniş izleyici kitlesine konuşacaktım. Bu o kadar güzel bir şey ki, sevinçten soluğum kesiliyor, gerçek olduğuna inanamıyorum.

Ama mektup masamda duruyor. Akşam Erika'dan (Kristiania'dan) döndüğümde buldum. Mektubu iki kez okuduktan sonra bir telgraf çektim: «Kabul. Koşullar mektupla.»

Gece oldu, ne var ki sevinçten ne uyuyabiliyor ne de çalışabiliyorum. Hemen yarın Lenin'e soracağım. Şu anda gereksindiğimiz şey tam da bu; geniş kitlelere ulaşmanın yolunu bulmak, onları sarsarak uyandırmak. Aksi halde Amerika'da savaş için bir taban oluşabilir...

Mektupta, Karl Liebknecht'in Amerika'dayken* benden sözettiği ve beni ancak şimdi bulabildikleri yazıyor.

24 Ağustos.

Hareketli bir dönem bıraktım arkamda. Norveç'lileri Zimmerwald Konferansına hazırladık. Oraya buraya bir çok şey göndermek ve daha başka şeyler yapmak gerekti. İsveç'li ve Norveç'li yoldaşlarla çeşitli noktalarda tartışma çıktı, ancak genel olarak uyum egemen.

Savaş alanında bir şeyler oluyor: sürekli yeni yenilgiler. Kovno, Ossuvez ve Brest-Litovsk düştü.

İmparatorluk Duma'sında «tarihsel» bir oturum yapıldı.* Konu neydi? Basit bir hükümet değişikliği. Çhenkeli, uygunsuz ifade tarzı yüzünden oturumdan atıldı, ancak onun da hiç bir politik çizgisi yok, hepsi salt ayrıntı. **Gerçek devrimci eleştiri yok.** Duma'da doğru yolu bilmiyorlar. Lenin'in sesi, onlara dek ulaşmıyor. Maklakov'un konuşması övüldü, fakat ne anlatmak istiyordu? The right man in the right place — uygun işe uygun adam!

Bu nasıl bir politika! Hem de böyle bir zamanda!

Rusya'da **şimdi** devrim olmazsa, ne zaman olur bilmem.

Bu dönemde iki olay daha gerçekleşti. Birincisi, Höglund'un gelişi, onunla ve Olaussen'la görüşme, Uluslararası Konferans'a hazırlık. İsveçliler de deklarasyonuma tümüyle katılıyorlar.

İkincisi, dört aylık ajitasyon gezisi için, Amerikan Sosyalist Partisinin sol seksiyonu tarafından Amerika'ya çağrılmam.

27 Ağustos.

Almanlar aralıksız saldırıyor.

Almanya gelişimine, İngiltere'nin yüzyıllarca süren kapitalist birikiminden sonra vardığı yerden başladı, en yeni tekniği ve ona uygun üretim organizasyonunu devralabildi. Bu, tabii ki üretici güçlerin gelişimini kolaylaştırıyordu.

İngiltere geride kalmıştı. Almanya pazarları kaptı. Dünya pazarında Almanya'nın rekabetine dayanabilmek için, İngiltere'nin, tüm eski üretim araçlarından kurtulması, kendini bir anlamda «yenilemesi», tüm birikmiş «değişmez kapitalini» dolaşımdan çekmesi zorunluydu. Zor, neredeyse çözümü olanaksız bir görev.

Rusya'yı düşünüyorum. Kim kazanırsa kazansın, İngiltere ile Almanya arasındaki mücadele onlarca yıl sürecek, ikisi de dünya pazarında gücü ve onunla birlikte de politik egemenliği ele geçirmeye çalışacak. Rusya ne olacak? Üretici güçlerinin ve tekniğinin gelişimi, Almanya ve Amerika'nın ulaştığı noktadan başlamak zorunda. Tabiiki, üretici güçlerin ve tekniğin gelişimi yolunda, objektif olarak çok daha hızlı ilerleyebilir.

Acaba o zaman Rusya'yla Almanya arasında bir savaş kaçınılmaz mı olur? Yine bir savaş, yine ıstırap mı?

Bu arada Çin ve Japonya'da kapitalizm şekilleniyor, Kuzey Amerika'da kapitalizm gelişiyordu.

Tüm bu sınavlardan başarıyla çıkabilecek mi insanlık? Bir şey kesin: Kapitalizm gerçekten doruğuna ulaştı. Tarihte bir dönüm noktasına geldik, şövalye orduları ve kaleleriyle orta çağ feodal devletinden geçiş dönemine benzer bir süreç yaşıyoruz. Sosyalizme geçiş aşamasındayız. Şimdi olanlar, olasılıkla bu mücadelenin yalnızca ilk adımlarıdır; olumsuz, yıkıcı güçler bunlar. «Yapıcı unsur», devrimci güç, daha yeterince güçlü değil. Belki bu mücadele onlarca yıl sürecek. Ama bir şey kesin: bu dünya savaşı, bilimsel sosyalizm teorisini yıkmadı, aksine **güçlendirdi**.

Olağanüstü büyük, dünya çapındaki yıkımlar ve ulusal kapitallerin mücadelesi sonucunda, uygar insanlık, yok olmak ya da üretimi, toplumsallaştırılmış emek temelinde reorganize etmek, ulusal değil, uluslararası bir üretim örgütlemek sorunuyla karşı karşıya olacağı ana yaklaşıyor. Bu ikilemin, «krizler» tarafından ortaya çıkarıldığını sanıyorduk, ne var ki bu bir yanılgıydı. Gerçek neden krizler değil. Savaş yaygınlaştı; bu, ulusal kapitallerin, dünya egemenliği için mücadelesidir. Ekonominin gelişimi teorisini — köy ekonomisinden bölgesel ekonomiye, bölgesel ekonomiden ulusal ekonomiye ve şimdi de ulusal ekonomiden dünya ekonomisine aşamalı geçişi — anımsatırım.

Kapitalizm bu geçiş için **objektif** koşulları oluşturuyor, böylece şimdi, tarihsel gelişimin seyrine **sübjektif** etki, işçi sınıfına bağlı. İşçi sınıfı bu geçişi hızlandırabilir, bu geçişin hızı ona bağlıdır. Ve bu tek normal çıkış yoludur. Başka bir yol yok!

Amerika'ya çektiğim telgrafın yanıtını bekliyorum sabırsızlıkla. Parti'nin çağrısını kabul etmek için bir an bile tereddüt et-

medim. Kararım kesin. Tam dört ay için çağrıldım. Eğer gidersem, 26 Eylül'de yola çıkmam gerekiyor, gezi 12 Ekim'de başlayacak.

Sonbahar buraya erken geldi. Sonbahar çiçekleri açıyor. Günler hala sıcak, ancak sonbahar havası var, üvez ağaçları kırmızı kırmızı parıldıyor. Geceler, gerçek ağustos geceleri, sessiz, mehtaplı.

28 Ağustos.

Clara Zetkin, hasta olmasına rağmen tutuklandı. Hastalığı ciddi. Bunun karşısında çaresiz kalmamız beni üzüyor. Bir protesto bile örgütlenemiyor. Bir protestoya sadece solcular katılabilir, bunlar da, deyim yerindeyse bir avuç insan. Yalnız burada değil, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de böyle.

Belki Amerika'da daha fazla şeyler yapılabilir?

Bugün Liebknecht, Rosa ve Otto Rühle'yi düşünüyorum. Onlar şimdi «meşale» oldular. İnsanın yüreğini hafifletiyorlar. «Düşüncenin gücüne» olan inancı bu insanlar kurtarıyor. Bizim çizgimizi anlamak daha zor, ne var ki işçiler, sağlıklı iç güdüleriyle kavrıyorlar bu çizgiyi. İşte bu yüzden, şimdi Amerika'ya gitmeyi çok istiyorum, çünkü orada işçi kitleleriyle geniş, tam ve sıkı bağlarım olacak.

Lenin gezimi onaylamakla kalmadı, bana bir görev de verdi.* Bu, cesaretimi ve sevincimi daha da arttırıyor...

1 Eylül.

Egede Nissen, partili yaşlı bir devrimci. Vardö'de, daha 1905'de, illegal bir matbaa çalıştıran ve Rus partisinin yayınlarını basan, o ünlü postane müdürü. Hiç Norveç'liye benzemiyor, aşırı ölçüde nazik, kravat yerine, sanatçıların taktığı ipekten büyük bir

boyunbağı takıyor. Bir bütün olarak, oldukça sempatik. Leninistlerin tavrını kendisine anlattığımda hemen şöyle dedi:

«Elbette, Lenin haklı.»

Bize yararlı olacak.

Ayrıca, E. Wessel'le de ilgileniyoruz. En kuzeyde, kutup medarının ötesinde, Kirkenes'te yaşıyor. Tedavisi olanaksız biçimde hasta, ama cesur bir devrimci ve savaş karşıtı bir kadın. Kendisine ait, küçük bir gazete çıkarıyor. Lenin'le mektuplaşıyorlar. Lenin'e tapıyor. Egede Nissen onun hakkında çok şey anlattı. İlginç bir kadın.

Bir gün, biz üç kadın —Lyuba, Erika ve ben— her zamankinden değişik bir akşam geçirmeye karar verdik. Süslenip, Fyord' da, bir tür yüzer restoran olan «Dronning»e gittik. Harika bir akşamdı, alışılmadık biçimde ışıldayan renklerle, gerçek bir yaz akşamı, hava sonbahardaki gibi temiz ve açık, ama yaz günlerine benzer ılıklıkta.

Dronning'te terasta oturduk. Oradan, «beyaz kelebekleri» andıran yelkenlilerin, Fyord'dan, gece demirledikleri koya dönüşleri görülebiliyordu. Büyüleyici bir manzara — koyu mavi su, gökyüzünün açık pembeye dönüşen mavisi ve sessizce kayıp giden sayısız beyaz yelkenli.

Hepimiz, canımızın istediğini sipariş verdik. Erika ve Lyuboçka sandviç ve yarım şişe kırmızı şarap ısmarladılar, Lyuboçka ayrıca sigara istedi, bense Malz birasıyla çörek söyledim. Zevkim, Erika ve Lyuba'yı şaşırttı tabii. Sorulardan usandım: «Ne? Russunuz ve sigara içmiyorsunuz, öyle mi?» — «İçmiyorum ve hiç bir zaman gereksinim duymadım.» — «Ve şarap ta içmiyorsunuz?» Aynı yanıtı verdim. «Ne kadar erdemlisiniz!» Sanki bunun «erdem»le bir ilgisi varmış gibi! Onun yerine çok miktarda şekerleme yiyiyorum. Erika, günlük yemek paramın (ikibuçuk - üç Krone) 50 Öre'sini tatlılara harcadığımı duyunca dehşete düştü.

Dronning'teki akşam harikaydı. Çok fazla güldük. Lyuboçka, Dronning'e hiç gelmemiş olmama ve Kristiania'daki diğer yerleri tanımamama çok şaşırdı. Birincisi; buna zamanım yok, ikincisi; olanaklarım pek yeterli sayılmaz.

2 Eylül.

Höglund ve T. Nerman Bern'e Konferansa gittiler.* Neler olacak acaba? Savaşa karşı uluslararası bir hareketin gelişimi için, ilk gerçek adım olarak görüyoruz. Almanlar da orada olacak. Yeni Enternasyonal'in, bir tür toplantısı bu. Fakat Almanlar ve diğerleri, Leninistlerin tutumunu anlayacaklar mı? Şu anda önemli olan bu.

Temiçev'le çok konuşuyorum. Sosyal-devrimci olmasına rağmen, savaşla ilgili tutumumuz aynı. Ayrıca, bu iki ay içinde, «dağınık kafasını» düzeltmek için epey çalıştım. Ne de olsa, benim de, «barış» şiarının herşeyi içerdiğini düşündüğüm günler pek o kadar geride değil. Oysa önemli olan şey, barışın nasıl sağlanabileceği. Bu amaca ulaşmak için hareket, irade, «devrimci taktik» önemli.

Savaş alanında hep aynı şey. Almanlar ilerliyor. Kovno-Vilna demiryolu hattı ellerinde. «Ruslar düzenli bir biçimde geri çekilirken, Almanlar panik halinde saldırıyor», denmesi darağacına çıkan birinin neşesine benziyor tam anlamıyla. Çarlık hükümetinin durumu çok kötü görünüyor.

Mektuplardan, hatta gazetelerden, Rusya'da bir şeylerin olduğu anlaşılıyor. Belki de belirleyici an sandığımızdan daha yakın! Hoşnutsuzluğun kendiliğinden arttığı reddedilemez. Bunu, Moskova'da tekrarlanan grevler ve huzursuzluklar kanıtlıyor. Gösteriler yapılıyor ve bu gösterilerde vurulanlar var. Halk harekete geçiyor...

Lenin'e yazıyorum; hepsi buraya, İskandinavya'ya gelsin.* Ne de olsa burada, Rus yaşamının nabzı daha net duyuluyor, ilişki kurmak, tepki göstermek ve yönlendirmek daha kolay. Öğüdümü tutacaklar mı?

Amerika'dan hala bir yanıt gelmedi, yavaş yavaş huzursuzlanıyorum. Ne pahasına olursa olsun, oraya gitmek istiyorum. Kışı burada Kristiania'da geçirmeyi düşünemiyorum...

Petersburg'tan bir mektup. Şöyle diyor: «İsterseniz, buraya gelebilmenizi sağlayabilirim. Ülkeye geri dönüşünüz için uğraşabilirim. Ve meydan okumaz, zararlı ajitasyon yürütmezseniz, dönebileceğinizi garanti ediyorum.» (!!) Haha! Fakat ben bir «meydan okuyucuyum», eğer oraya ulaşmayı başarabilsem, gerçekten susacağımı mı sanıyorlar? Susacaksam neden oraya gideyim?

7 Eylül.

Bugünlerde küçük evimizin içi sessiz. Telefona kasıtlı olarak çıkmıyorum, kendi kendime olmak istiyorum. Soğuk almışım, kendimi iyi hissetmiyorum. Hareketli günlerden sonra, bilinen güçsüzlük. Düşünceler tembel tembel akıyor, her şeye karşı tuhaf bir ilgisizlik içindeyim. Yalnızca Mişa'yı, Mimoçkamı düşündüğümde, yüreğim daralıyor. Bir türlü haber gelmiyor.

Soya'dan kaygılı — sevecen bir mektup. Amerika gezim için kaygılanıyor. Ama ben gitmeyi çok istiyorum. Mayınlar, dalgalar ve tehlikeler, hiç bir şey beni caydıramıyor. Belki mantığım, tehlikeli olabileceğini söylüyor, ama öyle hissetmiyorum.

Yola çıkmadan önce herşeyi ayarlayacağım, yazılı belgelerin ne yapılması gerektiğine karar vereceğim. Eğer yaşarsam daha iyi. O zaman çok daha fazla işim olacak, ilginç, zengin bir yaşam. Eğer yaşamım son bulursa; n'apalım!

Lenin gönderdiği mektupta, geçici olarak Clara Zetkin'in yerine aday olmayı kabul edip etmeyeceğimi soruyor.* Ne kadar garip. Anlaşılan Leninistler istiyor bunu, Merkez Komite, sorumluluğu bu kadar fazla olan bir yere beni önermeye hazır; burada ise Norveç'liler, Rebekka* diye birisine inanıyor.

«Naşe Slovo» gittikçe kötüleşiyor. Tümüyle renksiz, yararsız, daha açıkçası zararlı oldu. Hiç bir ilkesel yazı, yaşamın nabzından hiç bir iz yok. Kıyaslanamayacak ölçüde büyük bir ilgiyle «Russkiye Vedomosti»yi* okuyorum. Rusya beni kendisine nasıl çekiyor!

Rus gazeteleri ve Rusya'dan gelen mektuplar, orada özenle ve ciddiyetle çalışıldığını gösteriyor — her şeyin yeniden değerlendirilmesi, eleştiri, alt tabakaların hoşnutsuzluğu. Trudoviki ve sosyal-demokratların Duma'ya götürdükleri önerilerin, oy birliğiyle kabul edilmesi dikkate değer değil mi yoksa? Ya bu dükkan yağmaları, para değişimi için bu panik, sürekli yeniden alevlenen grevler? Bütün bunlar, şimdi çok şey yapılabileceğine, halktaki kendiliğindenci heyecanın bir çıkış yolu aradığına ilişkin belirtiler değil mi?

Oraya gitmek istiyorum. Dün bu konu üzerine uzun uzun konuştuk...

13 Eylül.

Rusya'da olaysız tek gün geçmiyor. Duma'da, Kadetlerden, Oktobristlere kadar varan, politik partilerden bir blok oluşturuldu.* Meşruti bir program: Bakanların sorumlu tutulması, af, Polonya ve Finlandiya için politik özgürlük. İçinde daha neler yok ki! Blokta yalnızca Trodovikler ve sosyal-demokratlar bulunmuyor (bir bu eksikti zaten!). Özetle ortaya şu çıkıyor: Burjuzavi, savaş karşısında radikalleşiyor. Kârları için endişeleniyor.

Ne var ki, savaşın ve devrimin kaderi, orada, İmparatorluk Duması'nda belirlenmiyor. «Sosyal-nasyonalistler»e, bu hainlere ne kadar kızıyorum! Hiç olmazsa şimdi, Rusya'daki durumu kavrayabilirler! Ama hayır, sadık ve uslu, «yurtseverler»in peşine takılmış gidiyorlar. Biz, bin kez haklıyız...

15 Eylül.

Bugün, önemli bir gün. New York'tan, yolculuk için para geldi. Gidiyorum. Yanıt o kadar gecikmişti ki, suskunluğu, geri çevirme olarak değerlendirmeye başlamıştım...

26 Eylül'de, «Bergsensfyord» ile gidiyorum, şimdiden yer ayırttım. «Koşullara» göre, ondört-onbeş gün yolda olacağım sanırım. Norveç vapurları, Alman denizaltılarına yakalanmamaya

çalışıyorlar... İngiliz Shetland adalarına uğranıyor olması hoş değil. Denetim olmamasını ve Rusya'nın «müttefiklerinin» beni gemiden indirmemesini umuyorum sadece. Böyle şeylerin olduğu anlatılıyor.

Sevincime, üzüntü karışıyor artık. Holmenkollen'den, sığınağım «küçük kırmızı evden» ayrılmak zorunda kalışıma üzülüyorum. Oysa burada sonbahar harikadır. Sonra Rusya'dan daha da uzaklaşmış olacağım. Ya hareket başlarsa? Okyanusun öte yanında kimseyi de tanımıyorum.

Torpillenmekten korkmuyor muyum? — Neden böyle bir rizikoya girdiğim soruluyor. Neden olduğunu bilmiyorum, ne var ki birazcık olsun kararsız değilim, en ufak bir korku duymuyorum. İnsan bir şeyi çok istedi mi, artık «ihtiyatlı duygular»a yer olmuyor. Ben de ne olursa olsun Okyanusu geçip, kitleler arasında olmak istiyordum. Bu yarım yamalak faaliyetten bıktım.

Hüzün mü? Evet, o da var. Ama o bile iyi geliyor.

16 Eylül.

Nihayet İsviçre'den haber aldım. Konferans yapılmış, ancak Bern'de değil, küçük bir yerleşim bölgesi olan Zimmerwald'te. Bizimkiler son derece yiğitçe mücadele etmişler. Neredeyse bölünme olacakmış. Lenin ödün vermemiş. Kendimize ait, solcu bir merkez oluşturduk. Bu merkezin görevi, devrimci şiarlar için (yani emperyalist savaşın, iç savaşa dönüştürülmesi vs. için) mücadele etmektir. Buna rağmen bizimkiler, savaşın mahkum edildiği ortak bildiriyi imzaladılar. Formülasyon yüzünden uzun tartışmalar olmuş; bizimkiler, savaş kredilerinin onaylanmasını ve sosyal şövenistlerin diğer/hainçe eylemlerini mutlaka yargılamak istiyorlardı. Bütün bunları kabul ettirmek başarılamamış olsa da, manifesto çok daha sert bir biçim almış oldu. Bu büyük bir başarı. Etkisi güçlü olacak. Bu bir deney; Enternasyonal'i sosyal şövenizmin külleri arasından kurtarma deneyi.

Almanlardan, diğerlerinin yanısıra Ledebour ve Hoffmann gelmişti. Ledebour'un tamamen sağda olduğu görülüyor. Roland -Holst'ta orada, Fransa'dan da Merrheim.

Bizimkilere, Polonya'lılar ve benim İskandinavlarım katıldı. Demek ki onlarla boşuna «çalışmamışım». Sosyal devrimcilerden Çernov.

Robert Grimm (Tagwacht), büyük bir rol oynuyor, ancak sağcılar arasında.

«Burjuva anavatan savunması» sorunu üzerine de tartışmalar olmuş, sağcılar bizimkilerin — «Toplumun sosyalist organizasyonu için tam iktidar uğruna mücadele» — formülasyonunu desteklememişler.

Başka türlü nasıl olabilirdi?

Almanya'da Spartakistler, Karl'la birlikte, enerjik ve korkusuzca çalışıyorlar. Karl olağanüstü!

Sağcılar, Leninistleri «Bakuninci» olarak tanımlıyorlar. Lenin'in açık formülasyonlarına, «Enternasyonal'in yeniden oluşturulması davasına engel teşkil eden demagoji» diyorlardı! Troçki daha uzlaşmacı bir tutum takındı, ne var ki böyle yaparak aslında sağcıları desteklemiş oluyordu.

21 Eylül.

Lenin'den bir broşür geldi.* Orada çevrilip yayınlanacak. Yolda hazırlayacağım. Sosyal şövenistlere karşı güçlü bir polemik, çok net tezler —bu bir platform. Bizimkiler (Leninistler)— Grimm, Naine, Balabanova'dan oluşan Uluslararası Sosyalist Komisyon'un yanısıra, kendi merkezlerini oluşturdular.* Manifesto oy birliğiyle kabul edildi, ancak «barış için mücadele» gibi, çok büyük bir belirsizliği içeriyor: Nasıl, hangi biçimde yapılmalı bu? Lenin'de bu nokta, o kadar açık ve gerçek ki. Proletarya bunu kavramalı, bu düşünceleri benimsemeli. Acaba, bizim görüşümüze Amerika'da ne denilecek? «Silahlanmış» olarak gidiyorum ve şövenistlere karşı savaşmak için sabırsızlıktan tutuşuyorum. Platformumuz, proletaryayı sosyal şövenizmin çıkmazından kurtarabilecek tek platform.

Akşam oldu. Az önce Erika'yı trene götürdüm. Benim için hem seviniyor, hem kaygılanıyor. İnsanların bugün okyanusu geçmek için «caseret» gerektiğini düşünmeleri tuhaf. «Her gün dört Nor-

veç gemisi batıyor.» Bunu biliyorum, ne var ki, «tehlike» şu anda beni etkilemeyen bir kavram.

Sevdiğim manzaranın tadını bir kez daha çıkarıyorum. Mavi Fyord, masalımsı bir güzellik içinde, yanısıra pembe gökyüzü. Buradaki renkler inanılmaz, gerçekten inanılmaz güzellikte.

Kırkın üzerinde veda mektubu yazdım.

Bayan Dundans'a teşekkür borçluyum, yazılı belgelerimi ve materyallerimi koruyacak.

Başıma bir şey gelirse, enternasyonalist yoldaşların, bir platform kurmuş olmalarına, yolumuzun çizilmiş, Leninistlerin uluslararası bir örgütte birleşmiş olmalarına ne kadar sevindiğimi bilmelerini istiyorum.

Devrimci taktik görüşünü savunan tüm yoldaşlara yürekten selamlarımı gönderiyorum. Ama en içten selam Lenin'e. Savaşa karşı savaş: Yerli burjuvazinin yenilgisi yoluyla proletaryanın iktidarına doğru.

Sevinçli bir coşkuya kapıldım. Görüşümüzü savunmak ve kitlelere yaymak — bundan daha güzel ne olabilir?

Buraya geri döneceğim için, elveda değil, güzel Kristiania, tekrar görüşmek üzere!

Defterimi kapıyorum. Nokta. Önümde yaşantımın yeni bir bölümü uzanıyor.

AMERİKA GÜNLÜĞÜNDEN

1915 — 1916

1915

28 Eylül. Bergen. Amerika yolculuğundan önce.

Davamız için mücadele etme ve düşüncelerimizin propagandasını yapma gücüne sahip olan kişi, boş oturmamalı...

Bugüne dek tehlikeyi hiç düşünmedim. Deniz tutmasından hastalanıp, üç ay sürecek olan zor çalışma için yeterli güce sahip olup olamayacağım düşüncesi, beni daha çok rahatsız ediyordu.

Asıl zor ve yorucu olan, ajitasyon ve o sırada sinirlerin yıpranması değil, ajitasyon esnasında kaçınılmaz olan «aksilikler» dir.

Bu iki gün için kalacağım odaya çok para ödemek zorunda kalmama rağmen üşüyorum. Sanki inanılmaz derecede uzun süredir buradaymışım gibi geliyor bana. Saatler geçmek bilmiyor. Ancak hızlandırmak da istemiyorum. Ne de olsa önümde, yalpa vuran bir gemi ve üç yabancı kadınla küçük bir delikte ortak yaşantı gibi, hoş olmayan şeyler var.

Rusya'da olaylar gittikçe olgunlaşıyor. Moskova'da grev.* Acaba ne olacak? İşçi sınıfı savaşın korkunçluklarına katlanmak, grevlerin ve devrimci mücadelenin yükünü taşımak zorunda.

Bergen sıkıcı bir kent, onunla kıyaslandığında Trondheim çok daha ilginç.

3 Ekim. Okyanus. «Bergenfyordu.»

Bugün, Okyanusta, dalgaların üzerinde sallanışımın beşinci günü. Gemide çok sayıda Rus var. Hükümet görevlisi olarak iş

yolculuğu yapıyorlar. Rusya üzerine temkinli konuşuyorlar, ne var ki, bir nokta da hepsi birleşiyor: Çarizmin sonu geldi. Hiç biri «savaş sarhoşu» değil, hepsi, hatta bir havacı subay bile, başarısızlıkların, Rusya'da her şeyin çok kötü düzenlenmiş olmasından kaynaklandığını açıkça söylüyorlar. Çar ordu içinde hiç sevilmiyormuş. Öte yandan N.N.*'de gözden düşmüş, içmeye başlamış ve Çartoriskaya isimli bir prenses ile ilişkiye girmiş. Yenilerde halk arasında onunla ilgili çok kötü söylentiler dolaşıyor. İçki alemleri düzenlemekten başka hiç bir şeyle ilgilenmediği söyleniyormuş. Onbinlerce Yahudiyi ve Polonyalıyı göç ettiren, bütün bir bölgeyi boşaltan Yanuşkeviç'e de çok kızıyormuş halk. Burada «kaçaklar» değil, zorla göç ettirilen halklar sözkonusu. Şimdi de bu aç, öfkeli kitle gittikçe Moskova'ya yaklaşıyor. Moskova'lı para babaları korkuyor, korkudan titriyor ve hâç çıkarıyorlar. «Anarşi»den korkuyorlar, «yeniden kan akmasından», «ayaklanma ve dehşet»ten korkuyorlar.

Duma'nın feshedilmesinden sonraki tramvay grevi*nin, Putilov-Fabrikalarındaki grevin* sanırım büyük etkisi oldu. Örgütlülüğe şaşılıyor. «Öyle anlaşılıyor ki, alt tabakalar sandığımızdan çok daha iyi örgütlü.»

Çok uzun zaman önce yola çıkmış gibiyim. Norveç ve Holmenkollen çok uzaklarda. Acaba neden bu kadar üzüntülüyüm?

Bergen'den ayrıldığımda üzüntülü olmaktan çok, ümitsizdim. Ümitsiz ve garip bir biçimde ilgisiz. Gemi, debdebeyle değil, sessizce demir aldı; karayla, Avrupa'yla vedalaşma olmadı.

Ayışığıyla aydınlanmış, sessiz sedasız duran kaya adacıklarının yanından geçtik. Uzun süre yatmadık. Bir çokları Almanlardan korkuyordu. Ben hiç bir şey düşünmüyor, bu yabancı gemide ilgisizce hareket ediyordum.

Kamarada dört kişiyiz; dar olması, kendime ait tek bir «köşenin» bulunmaması hoşuma gitmiyor. Oysa gemide çok hoş dost selamları buldum, Holmenkollen'deki büro memuru, iyi yürekli Dundas'tan menekşe, Mişa'dan bir telgraf ve Alexander'den bir mektup. Yüreğim ısındı. Yakınlıklarının bu sevgi dolu kanıtları için onlara teşekkür borçluyum.

Aslında hazırlanmam gerekiyor. Ancak yapamıyorum, henüz yapamıyorum.

Gemide çok rahatsız edici, kuşkulu bir kişi var gibi geliyor bana. Bazen, beni kötü bir şey bekliyormuş gibi, ani bir duyguya kapılıyorum. Ama o kötü şey ne? Gerçekten beni bekliyor mu? «Russkoje Slovo»* gazetesinin muhabiriyle konuştuğum için suç bende değil mi?

7 Ekim.

Tok, tembel, küçük dağları ben yarattım diyen bu yolculardan nefret ediyorum. Bana ne kadar yabancılar! Bu anlamsız tembel yaşamdan, bu zaman öldüren yemek ziyafetlerinden boş gevezeliklerden, maskeli balolardan, konserlerden nefret ediyorum...

15 Ekim. New York ile Chicago arası, trende.

Bugün Amerika'ya geleli bir hafta oluyor. Bir hafta, gergin, sorumluluk dolu çalışmayla geçti. Ancak burada olduğum için memnunum. Davamız için, yani III. Enternasyonal'in tohumu olan sol kanadımız için gerekli olduğumu görüyor ve anlıyorum! Burada, «sosyal yurtseverler»le, Enternasyonalistler arasında acımasız bir savaş sürüyor. Tam anlamıyla solda olanlar (Leninistler) çok azınlıkta.

Hillquit, büyük bir diplomat, aynı zamanda aşağılık bir revizyonist. Gelişmenin, politik(!) tröstlerin yardımıyla, büyük devletler arasındaki mücadelenin «zayıflatılması» sayesinde gerçekleşeceği görüşünü savunuyor. Şimdiye kadar ki taktik, elbette ki buradan kaynaklanıyor! Devletler arasında şiddetli çatışma aşamasına, «emperyalist savaşlar» aşamasına, girmediğimize göre, taktik değişimiyle ilgilenmek ve proletaryayı devrime hazırlamak gerekmezmiş. Zimmerwald, «temel bir yanılgı» olmuş. Bu «sosyal yurtseverler» Enternasyonal'den atılmaktan çok korkuyorlar. Ancak ben ısrarlıyım: Onları biz atmayacağız, işçi kitleleri, sınıf

mücadelesi görüşünü savunmaya başladıkları zaman, onlardan hesap soracaklar!

Şimdi duygularımı kontrol etmeliyim, Mişa'yı, tüm sevdiklerimi ve değer verdiklerimi özleme «düksünü» bile tanımamalıyım kendime.

Şimdi, hizmet ettiğim davaya, tüm düşüncelerimi, tüm duygularımı adamalıyım, ancak o zaman bir şey yapabilir, bir şeye ulaşabilir, misyonumu yerine getirebilirim...

1000-1200 kişinin katıldığı bir toplantıda bizim karar bildirimizin kabul edilmesi, büyük bir sevinç anıydı! Toplantıda «sosyal yurtseverler» bulunmasına ve tartışına çıkmasına rağmen, kabul ettirdik.

Konuşmalarım bugüne kadar iyi karşılandı. Övgü alıyorum. Ancak ben, örneğin, Trondheim'daki düzeyime, daha bir kez bile ulaşamadığımı düşünüyorum. O kadar hoşlandığım şey, içimden bir sesin aniden, en güçlü ve en açık biçimde nasıl ifade edilebileceğini «kulağıma fısıldaması», henüz gerçekleşmedi. Suç kısmen, bir kez bile doğru dürüst hazırlanamamış olmamda yatıyor. Hep aceleye geliyor, sürekli yüzeysel kalıyor söylediklerim. Kısmen de salt fiziksel yorgunluktan kaynaklanıyor. Gemiden iner inmez işe koyuldum! Yolculuktan sonra üç gece boyunca, her şey sallanmaya devam etti ve kalbim çarptı. Ayrıca burada yaşam hiç rahat geçmiyor. Otel, New York'un merkezinde, olağanüstü büyük yapıların ortasında bulunuyor...

Chicago'ya doğru yolculuk. Yarın Racine'de konuşacağım. Pazar günü Milwaukee'de, çeşitli konular üzerine, iki dilde iki toplantı. Sonra beş gün Chicago. Ardından Saint Louis, Denver (Colorado), San Francisco ve Los Angeles (Kalifornia). Kasım sonundan önce New York'a geri döneceğim.

Tren çok büyük bir ırmak sanki, Hudson'dan tanımadığım kentlerden ve köylerden hızla geçiyor. Her şey çok güzel, ama yabancı. Tuhaf, demek Amerika burası!

19 Ekim.

Milwaukee'de, Rus yoldaşlarla, işçilerle karşılaştım. Çekişmeleri, gereksinimleri ve ilgi alanlarıyla tipik bir koloniydi duyumsanan. Tiplerin de yabancısı değildim; sanki daha önce bir çok kez onları görmüş, onlarla konuşmuş gibiydim. Parti yaşamının yerel koşulları üzerine yakınmaların yinelenmesi, şaşırtıcı. Elbette insan burada uzun süre yaşayınca, madalyanın öteki yüzü farkediliyor, fakat tüm bu yakınmalar birbirine ne kadar benziyor! Bu durumda, «yurtdışındaki» harekete karşı alınan bu tavrı etkileyen, derinlikli, kendini yineleyen nedenler araştırılmamalı mı?

İki toplantı da —Almanca ve İngilizce— çok hareketli geçti. Günde yaklaşık beş saat konuştum. Şimdi Milwaukee'den Chicago'ya gidiyorum. Milwaukee revizyonistlerin merkezi. Acaba Chicago'da beni ne bekliyor?

29 Ekim. Staunton. Taşkömürü Bölgesi.

Günlüğümü düşünmek bile olanaksızdı. Şimdi 21 gündür Amerika'dayım, 23 toplantı geride kaldı!

New York 4+1, Racine 1, Milwaukee 3, Chicago 10, Saint Lous 4, Staunton 1 (23+1)=24

Gezinin gerçek düzenleyicisi Dreyfus, benden «yararlanabildiği kadar yararlanmak» amacında. Bu yüzden, anlaşmamıza göre tatil günümün olmaması bir yana, toplantılardan önce biraz dinlenmek için zaman bile bulamıyorum. Bu arada günde iki hatta üç kez konuşmak zorunda oluşumdan sözetmek bile gereksiz. Kendime ait tek bir gecem bile yok. Ve bu durum, sanırım aralık'a dek değişmeyecek. Çok katı ve hiç dostça olmayan bir tutum bu. «İsyan»mı etmeliyim? Bunu yapmam, uğruna buraya geldiğim davaya zarar verir. Suç, gezi boyunca çok tutumlu davranan Dreyfus'ta. Örneğin, Chicago'daki yorucu çalışmadan sonra —bir hafta içinde on toplantı— son toplantının hemen ardından, gece boyunca trenle yolculuk ediyorum. Sabah saat yedide Saint Louis'te karşılıyorlar beni. Yoldaşlar benim adıma karar verip kenti gezdiriyorlar. En çok bu yoruyor! Yıkanmak, kendime gelmek,

biraz okumak, düşünmek, dinlenmek istiyorum. Tren yolculuğu ve az çok uykusuz geçirdiğim gecenin ardından başım dönüyor. Ama hayır! Herhangi bir dağı ya da Mississippi'yi görmem için 30 mil araba yolculuğu. Akşam saat yedide oteldeyim. Hızla yıkanıp giysi değiştirip toplantıya gidiyorum. Ertesi gün de iki toplantım var, hayır üç! Sabahına Staunton'a yolculuk. Staunton'da akşam konuşuyorum. Aynı gün yola devam ediyorum. Pazar gecesine kadar böyle sürüyor. Pazar günü geceyarısı yine Saint Louis'teyim. Pazartesi sabahı Denver'e hareket ediyorum. Yolculuk iki gün sürüyor. Akşam altıbuçukta oradayım. Saat sekizde konuşmam gerekiyor. Ertesi gün bir konuşmam daha var. Bir gün sonra yedi treni beni Los Angeles'e götürüyor. Üç tam gün yoldayım. İkibuçukta varıyorum, toplantı üçte. Tek sözcükle korkunç...

Dreyfus, tipik bir «işadamı». Tüm bunlara, bir de, sürekli değişen izlenimler, insanlar, röportajlar vs. ekleniyor. Sonra toplantılardaki yorucu çalışma. Nasyonalistleri ve sosyal şövenistleri alt etmek gerekiyor. Kararlarımızın kabul edilmesini sağlamak ve daha bir çok işi yerine getirmek zorundayız. Bu işler güç istiyor! Konuşmalara ön hazırlık, düşüncelerin tazelenmesi veya kitap okumak, sözkonusu bile değil! Üstelik yorgunluk, yolculuklar, neredeyse tamamen uykusuz geçen geceler...

Toplantılara bakarak karar verilirse, alkışlar, yargılar, herhangi bir kentteki her yeni toplantının artan sayıda dinleyici çekmesi temel alınırsa, başarının büyük olduğu, benden hoşnut kalındığı düşünülebilir. Ne var ki bu çalışma beni doyurmuyor.

Chicago'da yalnızca iki kez iyi konuştum. «Düzeyli». Ancak bu da koşulların sayesinde gerçekleşebildi; biraz dinlenebilmiş ve konuşma öncesi yoğunlaşabilmiştim. O gün bütün öğleden önceyi kendime ayırabilmiştim. Sonra iki toplantıda konuştum — biri saat üçte İngilizce, öteki, saat sekizde Almanca, verebileceğimin en fazlasını verdim. Her şey ağırlıklı, mantıklı ve «canlı»ydı.

Yapay coşkuyla konuşmaktan nefret etmeme rağmen, yorgun

olduğum zamanlar yapıyorum. Dinleyiciler bunu duyumsadıkları için, kendileri de yoruluyorlar.

Chicago'da bir kaç kez Rus yoldaşlarla karşılaştım. Onlarla, Lenin yüzünden çılgınca kavga ettim. Menşevikler, Lenin'e ne kadar büyük bir kin duyuyorlar. Ondan nefret ettikleri ölçüde (ve ne için? Haklı olduğu için) Lenin'den yana olduğumu daha açık olarak duyumsuyorum...

Tren, iki saati aşan bir süredir İllinois eyaletinin sonbahar ıssızlığına gömülmüş, çıplak tarlaların arasında, kıvrılarak yol alıyor. Kirli havası ve gürültüsüyle dünya kenti Chicago, iki dirhem bir çekirdek sıkıcı Saint Louis geride kaldılar. Taşkömürü bölgesine, ajitasyon çalışması için gidiyorum.

Bugün, tarihi Mount Olive'i göreceğim. Doksanlı yılların sonunda, gerçek bir yaşam trajedisine sahne olan emekle sermaye arasındaki savaşın gerçekleştiği yeri ziyaret edeceğim. Grevde vurulan işçilerin mezarına gideceğim bugün.

Ateşli bir merakla, gözümü ayırmadan pencereden bakıyor, yeni dünyanın karakteristik renklerini boş yere arıyorum. Burası gerçekten Amerika mı?

Aylardan Ekim. Bir buğu örtüsünün ardından donuk ışıklar saçıyor güneş. Tozbulutlarını önüne katıp sürükleyen rüzgar, trenin aralıklarından içeriye sızıyor. İstasyonlarda üzerimize kuru yapraklar savruluyor. Biçilmiş tarlalar ıssız ve kasvetli; kahverengi toprak kurumuş, çatlamış, yağmurun hasretini çekiyor. Ara sıra bir çiftlik görüyoruz; tek başına. Tarlaların arasında gri, iki katlı ahşap evler yükseliyor bazen; binanın arkasında çiftlik tesisi, ağaçlığın yeşiliyle gölgelenmiş küçük bir kuyu veya göl var. Sonra yine tarlalar, tarlalar, başka bir şey görünmüyor. Bu görüntüde Amerikalı olan ne? Bir yanda, gözümün ulaşabildiği yere kadar tarlalar, öte yanda, göldeki yeşillik ve gri ahşap evler, daha çok Orta Rusya'yı anımsatıyor.

Trenimiz, sanırım iki kez, küçük bir kasabadan, ya da burada dendiği gibi, «kent»ten geçti. Daha çok, alçak ahşap evlerin yer aldığı bir kaç insansız caddeydi görünen. Sonra, kentin gururu olan banal, zevksiz, kaba bir belediye binası ve çok pencereli ge-

niş bir okulun bulunduğu kent merkezi. Sonra anacadde, ucuz küçük dükkanların sıralandığı bir Market Street. Ve yine tekdüze, ıssız sonbahar tarlaları. Tipik Amerikalı olan hiç bir şey yok, oysa İllinois en merkezi eyaletlerden biri. Gerçek Amerika nerede başlıyor acaba?

Saint Louis'de «siyahlar»ın oturduğu bir banliyö belleğimden hiç silinmeyecek sanırım. Ama burası da Avrupa kentlerinin varoşlarını anımsatmıyor mu bana, Batı Avrupa'dan çok, Rus kentlerinde yoksulların oturduğu semtleri? Kötü kaldırımlarla tozlu caddeler, çürük merdivenli eğri büğrü evler, yoksul kiracılar için tuğladan yapılmış, zevksiz, ucuz kira evleri, çok sayıda «Salon». Bizde bunlara «meyhane» denir, «namuslu bir kadın» adımını atmaz buralara. Tek fark, merdivenlerin çürük basamaklarında, bizim başörtülü Rus kadınlarımızın değil, kara kıvırcık saçlarıyla iri yarı zenci kadınların oturuyor olmasıydı.

Çamaşır asan iki komşu kadının çekişmesi açık ve anlaşılır biçimde duyuluyor. Zencilerin o biraz kayıtsız konuşma tarzıyla atışıyorlar. Tozlu caddede eşelenen yarı çıplak bacaksızlar, beyaz değil, bronz renkli. Okuldan sarışın öğrenciler değil, siyah kıvırcık saçlı çocuklar dönüyor; gözleri olgun kirazlar gibi büyük ve parlak.

«Zenciler çocuklarını genel okullara göndermiyor mu?» diye soruyorum bir rahibe.

«Bu ilgili yerel yönetime bağlı. Genellikle zenci çocuklar için özel okullar mevcut. Kötü koktukları için, çocuklarımız onlarla yanyana oturmak istemiyor», diye açıkladı rahip, inanç ve kararlılıkla.

Art niyetsiz sordum: «Zenciler için kiliseleriniz de var mı?»

Rahip, zencilerin kendi kiliselerine gittiklerini ya da duruma göre, ortak kullanılan kilisede kendilerine özel yer ayrıldığını ayrıntılarıyla anlatıyor. Rahip, olanların doğallığından öylesine emin ki, onunla bu konuda daha fazla konuşmak için en ufak bir istek duymuyorum.

Yoldaşların beni karşılayacağı taşkömürü bölgesi Staunton'a daha çok var mı acaba? Tarlalar, tarlalar, tarlaların dışında gö-

rünen birşey yok... Ormanlar, çok önce, kaçak kesimlerin kurbanı olmuş, öyle ki, bir zamanlar, çok bereketli, dengeli ılımlı olan İllinois'in iklimi, bugün, yazları yakıcı sıcak, kışları ise karsız, sert havasıyla, çiftçiler için bir felaket haline gelmiştir.

«Staunton'a geliyoruz» diyor rahip kibarca, bavulumu dışarıya taşıyacak kadar da nazik.

İniyorum. Çevreme bakıp beni karşılamaya gelen kişiyi hemen buluyorum: Yaşlı bir adam, hafif kambur, solgun bir yüzü ve gözlükleri var. Kravat takıp şehirlik giysilerini giymiş. Madenciler için tipik olan, adımlarını sürükleyerek yavaşça geliyor bana doğru. İkimiz de yanılmadık, el sıkışıyoruz.

«Önce sizi otele yerleştireceğim. Yol yorgunluğunu atabilirsiniz. Daha sonra isterseniz çay içebiliriz. Size kentimizi de göstereceğim. Toplantı akşama Mount Olive'de.»

«Biliyorum. Fakat oraya, biraz daha erken, gün ışığında gidemez miyiz? Grevcilerin mezarlarını ziyaret etmeyi çok istiyordum.»

«Mezarları mı? Hmm... Aslında görülecek bir şey yok. Ölüm yıldönümlerinde görülmeye değer bir manzara vardı. Ama şimdi... Yine de nasıl isterseniz.»

Maden işçileri bölgesinde yazıyorum. Nüfus 30.000, hepsi madenci, madencilerin dışında kimse yok. Aslında burası bir köy: Sinemalarda sık sık görülen, küçük bahçeli, ahşap, tek ailelik evler, geniş, şose benzeri caddeler, taştan bir okul, yine taştan «Emeğin Tapınakları» binası, iki katlı yapıların ve işyerlerinin bulunduğu bir cadde. Ucuz konukevinde kalıyorum, adı çok tumturaklı: «City Hotel». İki katlı, yoksul, ahşap bir ev. Odaları Fin konukevlerine benziyor; tahtadan yataklar, bir lavabo, ağzı kırık bir su testisi, bir masa ve bir sandalye. Bunların temiz olup olmadığı da belli değil. Buna karşılık elektrik ışığı var.

Hava harika; sıcak. Tahta merdivende oturmuş yazıyorum. Üç ya da dört yabancı daha, basamaklarda ve burada hemen her evde bulunan salıncakta oturuyor. Bunlar, gezici ticari temsilciler. Yerlilerden hemen hiç kimse dışarda değil, yerin altındalar.

Kanlı olmasına rağmen, işçilerin zaferiyle biten tarihi grev hakkında bilgi alıyorum.

Yıl 1898. Sendika o dönemde devrimci ajitasyon yürütüyordu. Sindirilmiş boyunduruk altına alınmış, yeraltında ağır koşullarda çalışan kölelerin, kendilerini ezen maden ocağı sahiplerine karşı başkaldırmalarını sağlamak amacındaydı. Sömürü, her geçen gün azgınlaşıyor, çalışma koşulları dayanılmaz oluyordu. Bundan başka, bu yörelerde kimsenin tanımadığı, ekmek parasını yitirmemek için, maden ocağı sahiplerine her türlü tavizi veren yabancı işçi akımı artıyordu. Zor yıllardı.

Eskiden madencilik, babadan oğula geçen saygıdeğer bir meslekti. Maden ocağı sahipleri işçilerini adlarıyla tanır, kaç çocukları olduğunu bilir, bir oğlan çocuğu doğduğunda sevinirlerdi, çünkü bu, ocak için yeni işgücü demekti. Başka yerlerden gelmiş işçilerin ocaklarda çalıştırılmasına pek sık rastlanmazdı. Yer altında çıkarma işlemi, planlı bir biçimde acele edilmeksizin gerçekleştiriliyordu. Gerçi işçilerin durumu pek iyi sayılmazdı, ama şöyle ya da böyle geçiniyorlardı. Ne var ki yabancılar —Almanlar, Polonyalılar, Çekoslovaklar vs.— ortaya çıkmaya başladığından bu yana, her şey tamamen değişmişti. Artık ocak sahipleri, kendi işçilerini de sıkıştırmaya yabancıların kabul ettikleri çalışma koşullarını dayatmaya başlamışlardı. Aksi halde işten çıkarma ile tehdit ediyorlardı.

Mount Olive'deki işçiler açısından işten çıkarılmalarının anlamı neydi? Bu, varlarını, yoklarını, ocak sahibine ait arazideki baba mirası küçük evlerini yitirmeleri demekti. Ailenin dilenmek zorunda kalması demekti. Böylece, başlangıçta teslim olmuşlardı. Sendika üyeleri, işçilere doğru yolu göstermek için boş yere uğraştılar, kızıp kendilerinden geçtiler, işçilerden altedilmelerine izin vermemelerini istediler. Ceza olarak, içlerinden en dikkafalıları sendikadan atıldı. İşçiler, atılmayı bile göze alıyorlardı. Küçük evlerine sıkı sıkı sarılmışlardı. Bu arada, gelirler gittikçe azalırken, yaşam pahalılaşıyordu. Fazla mesailerin yardımıyla gelirlerindeki düşmeyi dengelemek için, günde 13-14 saat çalışıyorlardı. Fakat hiç bir şeyin yararı yoktu! Bugünkü haliyle kıyaslanmayacak kadar güçsüz ve etkisiz bir durumda olan sendika, ajitasyon yürütmeye başlayınca, ocak sahipleri sendikaya karşı savaş

açtılar. Mücadele alevlendi. Sendika, bir dizi ekonomik talep öne sürerek hareketin başına geçti. Greve gidildi. Ocak sahipleri tüm grevcileri evlerinden atmakla tehdit ettiler. Ancak işçiler boyun eğmedi. Greve sadece örgütlü işçiler katılmamıştı: Tüm işçiler, yabancılar bile grevdeydi. Açlık çekmelerine rağmen, birlik içinde, bilinçli ve kararlılardı. Bunun üzerine ocak sahipleri işçilerin bükülmez iradesini kırmaya karar verdiler: Grevcilerin bölgeden çıkarılması için polisten yardım istendi.

Grevcilerle polis arasında kanlı çatışma bu sırada patlak verdi. Çok sayıda yaralı ve üç ölü vardı. Fakat işçilerin kanı boş yere akmamıştı. Grevciler sonuçta zafer kazandılar.

Mezarlık büyük, geniş, ancak tamamen bakımsız. Ne ağaç var ne çiçek. Taş döşemenin bulunduğu yerlerde, bunu çimenden ayırmak olası değil, her yer o kadar tozlu. Mezarların çoğu, sadece birer küçük yeşil tepeden ibaret.

Mezarlıkta uzun süre boş yere dolaşıyoruz. Refakatçim, mezarları, hep tören günleri kalabalıkla birlikte ziyaret ettiğini, o yüzden, o kadar insan arasında, tarihi mezarların nerede olduğunu saptamanın zor olduğunu söyleyerek özürlüyor kendisini. Dediğine göre. biraz ötede, özel biçimde çevrelenmiş olması gerekiyordu. Mezarların yerini sorabileceğimiz ne bekçi ne de ziyaretçi vardı ortada. Tarihi mezarları bulamadan geri dönmemiz çok aptalca olurdu.

Refakatçim aniden sağ tarafı göstererek hızla o yana saptı.

«Ne kadar unutkanım! Elbette, önce mezarlıktan dışarıya sağa doğru yürümemiz gerek. Oradaki parmaklığı görüyor musunuz? Mezarlar da orada işte.»

Basit bir demir parmaklık. Kilitli olmayan kapıdan giriyoruz. Mezarlığın diğer yerlerinden daha yeşil görünen bir yerden geçtik. Belki mezarlar yoldan uzakta olduğu için, yeşil kalmıştı. Üzerine isim kazınmış üç gri mezar taşı. Mezar taşlarına solmuş çelenkler konmuş, bir tanesinde rengi atmış kırmızı bir kordela var. Mezarların çevresinde sessizce dolaşıyoruz. Adları okuyup davamızın bu kurbanlarını gözümde canlandırmaya çalışıyorum.

«Onları tanıyor muydunuz?» diye soruyorum refakatçime.

Hayır, ama ölenlerden birinin kızkardeşini tanıyormuş. Her yıl şehitlerin onuruna düzenlenen törene gelirmiş.

«Burası neden bu kadar çıplak? Neden hiç çiçek ya da ağaç yok?»

«Kömür tozu nedeniyle kuruyorlar.»

Bir kaç dakika daha düşüncelere dalarak duruyoruz mezarların başında. Koyu bir bulut güneşin önüne geçtiği için, görüntü şimdi daha kasvetli.

Nedense bu tarihi mezarlıkların bulunduğu yeri başka türlü canlandırmıştım kafamda. Burada her şey çok fazla umutsuz, çok fazla bakımsız. Mezarların gerçekten yılda bir kez, anma töreninde anımsandığı görülüyor.

Mezarlar için çiçek getirmediğime üzülüyorum. Garip bir hüzünle ayrılıyorum mezarlıktan. Bana acı veren bir şey var; sanki gerekli olanı yapmamışım gibi rahat bırakmıyor beni.

«Gördüğünüz gibi burada pek ilginç bir şey yok» diyor refakatçim. Özür diler gibi duyuluyor söyledikleri.

«Hayır, hayır, mezarları gördüğüme, ziyaret ettiğime memnunum. Onlar ortak davamız için öldüler!»

30 Ekim. Staunton.

Mount Olive'de bir maden işçileri kenti. Hepsi Alman. Bir zamanlar başkaldırmışlardı. Fakat bu, uzun süre önceydi. Bu arada hemen hepsi birer küçük ev edinip, küçük-burjuva zevksizliğiyle döşediler. Her şey lüksmüş gibi görünmeliydi. (Rusya'daki her memur hanımı bu aynalı dolapları, boydan boya halıları ve odayı dolduran bu süs eşyalarını kıskanırdı.) «Dikkafalılık ruhu» Mount Olive'de yaşayan insanları terketti.

Hepsi örgütlü. Ama bunun ne yararı var? Sosyalistler —sadece bir avuçlar— siyaset yapmanın belediye başkanı seçmek demek olduğunu sanıyorlar. «Kendi adamlarımızı bu göreve getirmeliyiz ki, iyi yasalara sahip olalım.» Düşünceleri bu. Grevden korkuyorlar. «Gesetzliche Arbeit» (orijinalinde Almanca redaktör/yasal iş anlamına geliyor - Ç.N.)... Ve İWW'nun (Dünya Sanayi İşçileri)

«huzur bozucuları»ndan, «uzlaşmasızlık»ları ve itaatsizlikleri nedeniyle nefret ediyorlar.

Mount Olive'deki yaşam pek hoş değil. Haftalık ücretler 30 - 36 Dolar, ama işverenler işçileri son güçlerine kadar sömürüyorlar. Sık sık aylarca süren işsizlik yaşanıyor. Ocakların faaliyeti durduğunda, madenciler yılda yedi sekiz ay işsiz kalıyorlar. İşbaşı yaptıktan sonra da, daha da hızlandırılan bir çalışma temposu başlıyor, fazla mesai yapılması gerekiyor. Sendikalar biraz baskı yapmaya kalksalar, ocak sahiplerinin gücü hemen hissediliyor; ocakları geçici olarak kapıyorlar. Buna karşı hiç bir şey yapamıyor sendika. Sendikalarda sadece yerel çalışma var; mücadele daha büyük bir alanı kapsasa, bir çok şeyin görünümü değişecek. Ne var ki yerel güçlerle mücadele etmeye alışmışlar. «Sempati grevleri» pek sık yapılmıyor, daha doğrusu hiç bilinmiyor.

Almanlar'da reddedilmez gizli bir «yurtseverlik» var. Almanya'nın kazanmasını istiyorlar. Buradaki harekete yönelik eleştirileri de çoklukla, Alman kendini beğenmişliğini içeriyor.

Bu insanların küçük burjuvalığından, kendi kendileriyle hoşnutluklarından ve her türlü devrimci çabaya karşı çıkmalarından usandım. Şöyle yakınıyorlar: Madenciler oyunu yitirdi. Kömürün yerini hidrolik enerji alacak. Ocaklarda insanlar değil, makineler çalışacak. Sendikanın elinden bir şey gelmez.» Fakat bu söylediklerinden sonuç çıkarmaya yanaşmıyorlar, çünkü korkuyorlar. Herkes «siyasi hareket»in yararlarından söz ediyor, anladıkları ise, seçimler ve «yasa yapmak».

Hayır, bin kez hayır! Sosyalizmin yenilenmeye gereksinimi var. Sosyal-demokrat hareket, revizyonizm ve parlamenterizmin batağına düştü.

Her yerde rahiplerle kiliseye öfke duyuluyor, işçilerin harekete geçmemesinin, örgüte katılmamasının baş suçlusu olarak onlar gösteriliyor.

«Rahipler becerikli davranıyor. Burada onbeş ayrı tarikat var. Kiliselerin sayısı belli değil; giderlerini de cemaat karşılıyor. Her

kilise cemaati, kendi kilisesinin komşu cemaatinkinden daha iyi olmasını istiyor. Rahiplerin nasıl yaşadıklarını, karılarımızın onlara ne tür armağanlar yaptığını görmelisiniz! Hepsi Rahipler için çalışıyor. Rahiplerin doğum günlerine mutlaka para bulurlar, ama parti gazetesi için, üç ayda birbuçuk dolar vermeye acırlar! Yeni bir vaiz geldiğinde kilise tıka basa dolar, fakat aynı insanları kolaysa bir toplantıya getirin bakalım!»

Çok sinirleniyorum; ne kadar umutsuz bir kadercilik! Böyle bir şey nasıl olabilir; Özgür Amerika'da yaşayıp, Partinin her geçen yıl gelişip güçlenerek bu bölgede siyasi yaşamın ilk sırasında yer almasını sağlayacak ajitasyon şekillendirememek? Nüfus 30.000, hepsi işçi. Sosyalist kazanımlar için ne kadar uygun bir zemin!

Bu geceyi bir maden işçisinin kulübesinde geçirdim. Harika bir halk, bize çok benziyor.

4 Kasım

Tüm gezim boyunca, sadece bir kez, New York'ta yapılan bir toplantıda, Zimmerwald'a katılım kararı kabul edildiğinde, gerçek bir sevinç duydum. Fakat karar metnini yakından incelediğimde, sevinçten son buldu. Anlaşılır ve yeterince açık değildi, düşündüğüm gibi olmamıştı. Henüz, yeni III. Enternasyonale katılım değil bu!

Yaşam deneyimi, «bilgelik», sevinç çığlıkları atmamayı öğretiyor insana. Sevinç duygusu genellikle (bu karar metninde de olduğu gibi) yanlış izlenimlere dayanır. Gerçi bu tür örnekler öğreticidir, ne var ki insanı aşırı dikkatli ve kuşkucu da yapabilir.

Sosyalist bir ülkede, maddi kaygılar bir kez ortadan kalktığında, insanların nihayet, ruh bilimiyle nasıl ilgileneceğine, en yüksek gelişim noktalarına ulaşmalarını sağlayacak, henüz harekete geçmemiş güçleri uyandıracak yasaların nasıl oluşturulacağına, bizler için bugün anlaşılmaz olan her şeye, dikkat çekilmeli.

Belki o zaman, psişik yasaları ve bunların mantıki esaslarını bilmeden insan «ruhu»nun neler yapabileceğini, sinir sisteminin neler başarabileceğini, beden ve diğer maddi şeyler üzerinde na-

sıl bir güce sahip olduğunu, deneylerine dayanarak pratikte keşfeden Hindu Brahmanlarının bilimine de sahip çıkılır.

İster istemez bir benzetme dayatıyor kendisini: Bugün deneyimli bir bahçıvan, sadece kendini geliştirme gücüne sahip silik bir kır çiçeğine, öylesine bir renk ahengi, biçim zenginliği ve bereketlilik kazandırabilir ki. Geleceğin insanlığı, deneyimli bir bahçıvan —yani psikolog— kendisiyle ilgilendiğinde, insan ruhunun nelere yetenekli olduğunu, özellikle bu psişik kaygı nesilden nesile geçtiğinde görecek.

5 Kasım. Denver'den Salt Lake City'e, Trende.

Rocky Mountains'ın yanından geçiyoruz. Canonlar hızla akıp gidiyor. İnsanın aklına yine çocukluğu, coğrafya dersleri düşüyor.

Vagon insan dolu. Bir sergiye gidiyorlar. Yolculuklarının amacı manzaranın tadını çıkarmak...

Bölgelerin birbirine bu kadar çok benzemesi tuhaf. Kısmen de Simferopol yakınlarındaki bir bölgeyi çağrıştırıyor. Ama bu arada manzara değişti. Karanlık çöktü. Çölü seyretmeye devam edemeyeceğim için üzgünüm.

Babamın elleri gibi ince elleri olan ak saçlı saygı değer bir ihtiyar görünce yüreğim sıkışıyor. Bugün hala babamı özlüyor, geçmişimi iyi duygularla anımsıyorum. Ne zaman Mişa'ya benzeyen bir gençle karşılaşsam, hemen arkadaş oluyorum. Bu «acemi çaylaklar»ın birbirlerine benzemeleri çok eğlenceli! Sevgili oğlumu ne zaman görebileceğim?

Küçük istasyonların tuhaf adları var...

Dün trende, American Federation of Labor* Kongresine giden 40 delege vardı.

İllinois'te madencilerin durumu Colorado'kilerden çok daha iyi. Burada maden işçilerinin evleri bahçesiz ve yoksul. Çepeçevre kömür tozundan başka hiç bir şey yok. İnsanlar daha devrimci... İlk kez Çin'li bir işçi gördüm. Üzerinde mavi bir iştulumu vardı. İnsan hemen bu adamın bir proleter olduğunu hissediyor.

Çin kültürünün, Çin dilinin, Çin dininin ve diğer ırkların özelliklerinin, kapitalist sömürünün pençelerinde olduktan sonra, ne önemi var?! Sermaye bütün insanlığı düzleştiriyor!

Trade-union'cu Gomper'in adamlarına* bakınca insanın midesi bulanabilir. Ümitsizlik duyuyor insan.

Çöle aşık olabileceğime inanmazdım! Ne var ki bugün gördüklerim tüm beklentilerimi aştı! O nasıl hava, ne güzellik; en ince, en yumuşak suluboya tonlarının o zengin çeşitliliği! Bu bir kum çölü, ama ortasından vahşi dağlar geçiyor. Bu çöl dağları, sanki kahverengiden uçuk pembeye, uçuk yeşilden açık toprak rengine kadar, yumuşak renkli kadifelerle kaplanmış gibi, olağanüstü güzellikteydi. Tren, kumun ortasında, gergin ve ince bir şerit gibi, düz bir hatta hızla yol alırken, aniden uzun bir köprü çıkıyor karşımıza, sonra yine sağlam zemine ulaşıyoruz. Bir istasyonda topladığım o kokulu bitkilerden (okaliptus, selvinin kokusu doğuyu çağrıştırıyor) oluşan renkli çalılıklar görülüyor. Aniden istasyon. Çöl, kum, bunun yanı sıra, görkemli, tehditkar ve herşeye rağmen ölü olmayan çöl dağları (dağlara yaşam veren renkler). Yine aniden hızla kayıp giden ağaçlar görünüyor. Sonbahar yapraklarıyla örtünmüş iri güney ağaçlarından oluşan bir koruluk bu. Bir vaha demek. İstasyon uzakta değildir.

İstasyonların görünüşü çok güzel; bahçelerinde palmiye ve kaktüsler var...

Ancak şimdi, parıldayan güneyi özlediğimi anlıyorum. Bu istasyonlardan birinde inip bir daha geri dönmemek istiyorum; «sığınmacı» olarak çölde kalabilsem. İnsan burada doğaya öyle yakın ki! Ve güneş! Sıcak ve dost...

Kahvaltı verilen Casa del Deserta istasyonu olağanüstü. Bir kavun türü olan Casaba, her türlü leziz orijinal yemek, hatta mercimekli çörek bile var!

Şimdi bir kum tepesinden geçiyoruz. Observation Car'ın (seyir vagonu/Redaktör) küçük sahanlığında yazıyorum.

Aşık oldum! Çöle aşık oldum!

Aniden kum çölünün ortasından bize doğru siyah bir nokta yaklaşıyor; bir otomobil!

22 Kasım Seattle ve Minneapolis arasında, trende:

Kar. Lapa lapa kar. Tipi. Köylerde ve kentlerde ahşap evler. Çam ağaçları. Kendimi sanki Norveç'e, geçen yılın kışına geri dönmüş gibi duyumsuyorum. Düşünce ve duyumlarımda zaman birbirine karışıyor. Holmenkollen'deki kış günleri elle tutulur kadar yakın, ulaşılmaz kadar uzakta görünüyor.

Bugünlerde savaşı ve onun korkunçluklarını özellikle net duyumsadım. Okudum, düşündüm, savaşı yaşadım. Savaş eziyor, üstüne çöküyor insanın. Savaşın anlamını bilmeyen ve duyumsamayan bu rahat, tok hoşnut insanlara kızıyorum.

Toplantılarda çoğu kez, rahatlarını bozmak, onları karşı çıkmaya yönlendirmek için, bütün öfkemi, gökgürültüsü gibi bir sesle haykırmak istiyorum. Ne var ki ya benim beceriksizliğimden ya da mücadeleyle pek arası olmayan dinleyicilerin kayıtsızlığından ve sakinliğinden, her seferinde, öfkeli mücadele konuşması yerine, coşkulu, gürleyen tehditkar mesaj yerine, savaşa ve «anavatan savunması»na karşı, artık benimde bıktığım o «gerekçelendirme» çıkıyordu ortaya. Bunun yapmak istediğim şeyle ilgisi yok! Dinleyiciler alkışlasa da «etkilendikleri»ni söyleseler de, çevremi sarıp kutlasalar da, yapılması gereken bu değil...

Dün caddede bir gösteri yürüyüşüne rastladım. «Aç», solgun yüzlü, iş önlüklerini giymiş, göğüslerinde kızıl rozetler taşıyan 300-400 işçi, IWW üyesi Hillstrom*un kurşuna dizilmesine karşı gösteri yapıyorlardı, Yanlarına gitme isteği duydum, beni mutlaka anlayacaklardı. Belki, onlarla ileriye doğru yürümek için, coşturabilirdim onları: İleri! Gömlekleri ve modaya uygun kravatlarıyla salonlardaki «uslular» ateş almıyorlar! Onların önünde insan «becerikli» okullu bir konuşmacı oluyor, doğru olan bu değil. Dünkü konuşmamda kendime egemendim, dinleyecileri de etkiledim. Ama şimdi gerekli olan şey sözcükler değil, eylem, tekrar tekrar eylem!

Eğer söze gerek duyuluyorsa hiç olmazsa bunlar, yeni sözcükler olmalı. Oysa burada yeni sözcüklerden dehşetle korkuluyor, üstelik anlamıyorlar...

Devrimci işçiler, «özgür Amerika»da daha mı özgür yaşıyor?

Prusya, Rus veya Fransız rejimi arasında büyük bir fark yok. Bundan hükümetler yararlanıyor. Almanlar'ı Fransızlar'la, Fransızlar'ı Almanlar'la korkutuyorlar. Bu değişmeli. Değişecek! Aleksinski Plehanov ve devrimci-sosyalistlerin «Rossiya'i Svaboda»* sını okudum, argümantasyonlarının sınıf temelini bu kadar yitirmiş olması beni şaşırttı. Ulusal çıkarlar? Rusya? Belçika'nın ya da Cumhuriyetçi Fransa'nın savunulması bile değil artık, hayır Rusya'nın savunulması gündemde! Tamamen körler! Bugün dünyanın uluslara değil, sınıflara ayrıldığını, mevcut ekonomi biçiminin, insanlığın dikey değil, yatay ayrışımına yol açtığını nasıl görmez, duyumsamaz, kavramazlar. Yolculuklar sırasında dünyayı dolaşırken, çeşitli uluslardan olmalarına rağmen, yine de ortak özellikler gösteren insanlarla karşılaştığında, insan, bunu o kadar net ve açık görüyor ki. Elbette ulusal özellikler de var, bunlar henüz yitmedi. Fakat insanlar, ulusallıklarından çok, meslekleriyle, ait oldukları toplumsal tabakalarla ayırdediliyorlar. Ulusallığın önemi ikincildir. Töreler ve gelenekler, kapitalizm tarafından, belli ölçülerde siliniyor.

O nedenle, Sibirya'lı devrimci idealistlerden Nikolayev gibi akıllı bir adamın, «Rus» olduğum için «benimle öğünmesi»ni, komik buluyorum: «Amerikalıların nasıl kıyameti kopardıklarını duyuyor, kendi kendime 'ne kadar iyi bir konuşmacımız var! Bizden biri, bir Rus' diyorum.*»

Aralarında yaşadığım ve çalıştığım tüm halklara içten bağlı duyuyorum kendimi. Hepsini özel bir biçimde seviyorum. Yurtsever denilenlerden nefret ediyorum. Dine yaklaşımım biraz tuhaf: Benim için din yok. Ne var ki dinci birini, bir sosyal-şövenist kadar itici bulmuyorum.

San Francisco ya da buralıların dediği gibi, Frisco'ya geldiğimden beri, izlenimler yığını üzerime akın etmesine rağmen, bu izlenimleri işlemek için, ne zaman bulabildim ne de istek duydum.

Palmiyeler ülkesi Los Angeles'ten, San Francisco yoluyla meyve sebze ülkesi Oregon'a, oradan da Seattle'e (Washington eyaleti). Parlak güneşi, okaliptus ağaçları, palmiyeleri, portakalları ve tropik doğasıyla çekici pasifik kıyılarından sonra, şimdi yine kar ve «Big Patato» (tam karşılığı: büyük patates. Mecazi anlamı:

büyük işler/Redaktör) ülkesindeyim. Kaliforniya'nın pasifik kıyılarının güzelliği sisli hülyalara daldırıyor insanı...

Frisco'ya akşam geç vakit varmıştım. İki Alman işçi yoldaş tarafından karşılandım. Gürültülü caddelerden tramvayla geçerek kentin öteki ucuna gittik. Otele —bu bir otel garni'ydi (sadece kahvaltı veren otel/Redaktör)— geldiğimizde, boş oda olmadığı ortaya çıktı. Yola devam. Bir sonraki otel, çok pis olduğu için kalmak istemedim. Daha iyi bir otel arayıp arayamayacağımızı sordum. İyi oteller kentteydi, oraya gitmek uzun sürerdi, ayrıca yeniden yol parası vermemiz gerekecekti. Bunun olanaksız olduğunu anladım. Gerçi ben, araba ücretimi bile ödemeye hazırdım, fakat ajitasyon çalışmasında «lüks» davranmak uygun değildir. Zaten böyle bir şey önermeye utanırdım: İnsanlar her on cent'i evirip çevirerek harcarken, ben araba tutmak istiyorum! Böylece zavallı ben, 50 centlik bir gece barınağında kalacaktım. Pek güven uyandırmayan bir oda ve kirli bir yatak örtüsü. Burada gecelemek zorundaydım. Soğuk ve nemli oda küf kokuyordu. Yatmak mı? Yatak örtüsü kir içindeydi. Sabah altıya kadar oturdum. Bitkindim; başım ağrıyordu. Aslında tren yolculuğundan sonra yıkanmak, biraz uzanmak istiyordum...

Bavulumu alıp bir başka otelde oda aramaya koyuldum. Gece, karanlık, yabancı bir kent. Bavullar kollarımı koparıyor, başım dönüyordu. Yayalara, tramvay biletçisine sora sora, nihayet bir otel buldum. Çok iyi olmasa da idare ederdi. Banyolu bir oda tuttum, iyice yıkanıp yattım. Ancak uyuyamıyordum. İnsanların beni arayacağı düşüncesi rahat vermiyordu. Kalkıp, redaksiyona, Alman yoldaşların yanına koştum. Bir başka otelde oda kiralamışlardı benim için, gece barınağından bavullarımı oraya taşımak istiyorlardı. Oradan «kaçtığımı» itiraf edemedim, hele içlerinden biri, «ben orada üç hafta kaldım. Oldukça iyidir. Yalnız uzun süre kalınca pahalı geliyor» dedikten sonra... «Kibirliliğim»den utandım, otelime koşup bavullarımı topladığım gibi, kimseye görünmeksizin, beni, temizliği kuşkulu, «oldukça iyi bir oda»nın beklediği, yeni otele gittim.

Frisco'da dört kez konuştum. En etkileyici olan, İngilizce konuştuğum toplantıydı; «yüksek form» göstermiştim. Rusça toplan-

tıda ise biraz duygulu konuştum. Bu toplantıya da mükemmel insanlar katılmıştı.

Oysa herşey aniden oldu. Eski bir kürek mahkumu ziyaretime gelmişti. Yaşlıydı, Sibirya'dan kaçmış eski entellektüellerdendi. Otellerin ve restoranların temizliğini yaparak sağlıyordu geçimini... «Büyükbaba» diyorlardı. Ona hemen yakınlık duydum. Böylelerinin hala var olması ne kadar güven verici, ne kadar güzel! Bu tür insanların önünde, her zaman, derin, içten bir alçakgönüllülükle eğilirim. Bir grup Rus'un önünde konuşmamı istemişti.

«Tamam, yalnız küçük bir toplantı düzenleyin.» Bayrama gidiyormuşum gibi geldi bana. Yanılmamıştım. Salon küçük, ancak tıka basa doluydu; mükemmel Rus simaları, işçiler. Ve beni anladılar! Kendimden geçmiştim. Toplantının ardından bir sürü Rus, beni, gerçek Rus tarzında bir tezahüratla otele götürdü. Çok içten davranmaları hoşuma gitmişti. Akşam da, İngilizce konuşmamı dinlemeye geldiler. Sonra birlikte, kenti dolaşarak deniz kıyısına indik. Soğuk ve rüzgârlıydı hava, ama çok eğlendik! Kendimi hafiflemiş ve sevinçli duyumsuyordum. Onlara, izlememiz gereken yolu gösterdiğimi samyorum, bu bizi birbirimize bağlıyor. Ertesi gün, beni geçirmeye geldiler. Yanıma bir sürü meyve koymuşlardı yolluk olarak.

İçlerinden en çok «Büyükbaba»dan hoşlandım. Eski kürek mahkumları arasında böyle insanlara sık sık rastlanmasının nedeni ne acaba? «Evet, konuşma yeteneğiniz büyük» demesine sevinmiş, gücüme tekrar inanmaya başlamıştım. «Rusya için uygun biçimlerde işe koşulmalısınız. Binlerce kişinin katıldığı toplantılar düzenlenmeli ve insanlar devrim için bir araya getirilmeli.»

İşte o an, gezim sırasında neyin eksikliğini duyduğumu birden anladım: Yararlı bir iş yaptığımın, bana gereksinim duyulduğunun onaylanmasıydı bu. Almanlar bu gezide, tüm olanakların maksimal kullanımını hiç bir biçimde gerçekleştirmediler.

Sıradan bir ajitasyon gezisi olmuştu. Oysa bir politik gösteri haline getirilebilirdi: Rus kadın yoldaşlardan biri, Alman yoldaşların çağrısı üzerine, emperyalist savaşa karşı mücadele etmek ve İşçi Enternasyonali'ni, gerçek devrimci ruh, savaşa karşı mücadele ve daha güçlü enternasyonal devrimci sınıf dayanışması te-

melinde, yeniden canlandırmak için, Amerika'ya gidiyor. Hayır, gerekeni yapmadılar...

Sık sık öngörünün gücünü düşünüyorum. Neden ve nasıl olduğunu bilmiyorum ama, beni neyin beklediğini önceden görüyorum. Hayal etmek değil, özel bir sezgiyle, bu gezinin nasıl geçeceğini, nerede ilginç olacağını, nerede olmayacağını önceden kafamda şekillendirmiştim. Şimdiye dek hepsi çıktı. İnsan ruhunun gücü, bu keşfedilmemiş potansiyel enerji, daha etraflıca araştırılmalı.

İnsanlık, insan ruhunun «kültürü» ile ilgilenmeye başlayınca yaşam ne kadar ilginç olacak! O zaman nelere ulaşılmaz ki!

Şu kesin: Bugünkü savaş, tarihçilerin, **büyük sosyalist devrimin** başlangıcı olarak tanımlayacakları bir çağı başlatıyor. Tüm kapitalist sanayi ülkelerinin işçi sınıfı, şimdiden isyan bayrağını, proletarya diktatörlüğü ve sosyalist üretimi amaçlayan bu bayrağı yükseltmeli. Kapitalist düzen, kendini korumak için, ölüm dirim mücadelesi verecektir. Ne var ki, işçi sınıfının, kapitalizme karşı, **proletaryanın sınıf egemenliği** için, her yeni devrimci saldırısı, gelişmiş ülkelerde kapitalizmi sarsacak, sosyalist düzene giden yolu açacaktır...

Amerikan sosyalist literatürü, düşündüğümden daha zengin ve ilginç.

10 Aralık. Indianapolis ve Louisville (Kentucky) arası, Trende.

Hayır, gerçekten, «falcı» gibi bir şeyim ben! Küçük kentler arasında gidip geldiğim ajitasyon gezimin bu son bölümünün en zor bölüm olacağını biliyordum. Çılgınca bir koşuşturma içindeyim. Yerleşim yerleri birbirine yakın, dört-yedi saat sürüyor. Genellikle gündüz yolculuk ediyorum. Bazen de kısa gece saatlerine kalmam gerekiyor. Yani yoğunlaşma olanağı yok. Çevremde her zaman bir sürü yoldaşla, konferansı düzenleyenler bulunuyor.

Hemen her gün konuşuyorum. 62 gündür Amerika'dayım, 53 toplantıda konuştum! Bazen artık yapamayacağımı sanıyor, 'bırakın gideyim!' diye yalvarmak istiyorum.

Kendimi gözlüyor, her defasında, salona bakar bakmaz, nasıl

—iyi mi kötü mü— konuşacağımı bildiğimi saptıyorum. Konuşma öncesi, her yanımı ateş basması hoşuma gidiyor. Ancak salona ayak basıp, kendini beğenmiş küçük burjuvaları gördüğümde, geri dönüp gitmek isteği duyduğum zamanlar seyrek değil. Bu tür durumlarda, izleyiciler arasında, tipik proleter yüzler, gömlekleri kolalanmamış, yüzlerinde amansız bir öfke ve güvensizlik ifadesi olmayan insanları arıyorum...

Konferanslarıma gelen Amerika'lı işçiler, Almanlar'dan daha içten, daha anlayışlı. Konuşmanın ortasında da sözlerime tepki gösteriyorlar, hem sadece, tatsız kaba espriler yaptığım zamanlar değil, daha zekice sözlere, öfkeli ifadelere de yanıt veriyorlar. Konuşmam bittikten sonra, yanıma gelip söyleyecek içten bir söz buluyorlar her zaman.

Son iki hafta içinde bazı ilginç karşılaşmalarım oldu: Debs'i gördüm, dinledim ve Haywood'la tekrar buluştum.* Debs gerçekten büyük bir adam; bir çocuğun yüreğiyle, bir arslanın cesaretine sahip, savaşçı bir doğası var. Gözleri bile kimseyle kıyaslanamaz; ruhu gözlerine yansıyor. Neredeyse boynuma atılacaktı. Sevinçliydim. Ne var ki daha sonra kuşkuya düştüm; acaba bu, büyük ve cömert bir yüreğin, insanlara dostça davranmasının, dostça ilişki kurmasının «alışılmış» tarzımıydı? Ne olursa olsun, ona teşekkürler! Debs, iyi ve orijinal bir konuşmacı. Her şeyden önce de çekici bir kişilik.

Sonra Haywood. Eski yoldaşlar gibi öpüştük. O gerçek bir «anıt sütun». Bir hayalperest, bir romantik, ancak dürüst bir insan, bir «asi». Ve onun IWW'si hapisten ve grevlerden gelenlerden oluşuyor. «Asiler» işte!

Hayır! Bana göre Sosyal-demokrat hareket fazlaca iyi halli. Seçimlerde sadece «oy» saymayı, sadece saf parlamentarizmden sözetmeyi sürdürürse her şeyin gerisinde kalacak. Sosyal-demokrasinin durumu üzücü! Yeni bir Enternasyonal kurulmalı!

Savaş hala sürüyor. Ne zaman sona ereceğini bilmek olası değil. Burada «Preparedness» (Savaşa hazırlık/Redaktör) dalgası gittikçe güçleniyor. Wilson'ın konuşmaları bununla dolu. Onlar,

yani kapitalistler, Amerika'nın savaşa girmesini çok istiyorlar! Oysa kitlelerin bunu kavradığı yok. Trajik olan bu.

Mişa'dan bir mektup geldi. Yanımda taşıyorum, seviniyorum. Böyle herşeyden yalıtılmış olmak daha da ağır geliyor. Soya'dan ses yok. Yurt özlemi duyuyorum, bazen şiddetli, bazen belirsiz bir duygu bu. Amerika'dan ayrılacağım, bizimkilere daha yakın olacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Hiç olmazsa mektup alabileceğim.

11 Aralık. Yine trende.

Bazen, ayağa kalkacak gücüm yokmuş gibi geliyor bana. Başım ağır. Üstelik üşütmüşüm, öksürüyorum, boğazım ağrıyor ve ateşim var. Fakat, soluk almadan, dinlenmeden yola devam etmek zorundayım; vagonun bu sonsuz takırtısından, trenlerden, sıcak, kuru ve tozlu havadan bıktım.

Buranın kışı ne kadar kederli. Karsız. Uzun, çıplak, kasvetli, gri, ıslak bir sonbahar! Yastığa başımı gömüp ağlamak istiyorum, durmadan ağlamak!

Soya'dan haber alamamak bana çok acı veriyor. Hiç kimseden haber yok! Lenin nasıl? Parti ne yapıyor? Burada hiç bir şey bilinmiyor. Avrupa'ya geri dönmek istiyorum, Avrupa'ya. Amerika'yı beğenmediğimden dolayı değil, burada demirden kıskaçlarla kuşatılmış olduğum, «özgür», bağımsız olamadığım için istiyorum bunu. Dreyfus tarafından «kiralandım».

Chicago'da 600 kişilik büyük bir Rus toplantısı yapıldı. Konuşmam kötü olmamasına rağmen, yine de bir şeyler eksikti. Bana göre, dinleyiciler için «doyurucu değildi». Özellikle benden, bir «sansasyon» ve karşı çıkışlarla, sinirleri hareketlendirici tartışmalar bekleniyordu.

Daha çok, konuşma yeteneğim var. Karşılıklar, yanıtlar sonradan, gece, ertesi gün aklıma geliyor. Bu yüzden iyi bir konuş-

macı olduğuma inanmıyorum. Ben bir «vaiz»im. Belki konuşmama yardımcı olan bir «sanatsal damar»a sahibim. Fakat aslında bir konuşmacı değilim. Yine de...

Debs'i dinlemeye gittim, onu takdir ediyordum mutlaka. Fakat bu toplantıda ben de konuşmayı çok isterdim. Debs'in yanında mahçup düşmeyeceğimi, özel bir şey sunabileceğimi duyumsuyordum...

12 Aralık. Cincinnati.

Biraz önce Alman yoldaşlar tarafından örgütlenmiş olan tipik bir toplantıdan döndüm. Büyük salon tıka basa doluydu. Şaşılacak bir şey yok, sosyalistler, bir Rus'un, üstelikte enternasyonalist düşüncede bir Rus'un konuşacağını söylemeksizin, bir «Alman toplantısı» yapılacağını ilan etmişlerdi! Her türden insan gelmişti, çok sayıda dar ufuklu, uslu Alman vatandaşları vardı. Bir kaç kişiye, bir-iki düzine kadın düşüyordu.

Toplantı sonrası her şey, Amerikan toplantılarından çok farklı. O toplantılarda insanlar yanıma gelip, içten bir tonla; «Kusursuz bir konuşma. Tam istediğimiz gibi: harekette daha çok devrimci ruh» diyorlardı. Gelenler genellikle, sempatik, dürüst yüzlü proleterler; yöneticilere kızıyorlar, coşku dolular, kitle hareketine inanıyorlar.

«Amerikalı işçiler, fedakârlık yapamıyor», diye yakınıyor Almanlar. «Daha yeni bir sendika kurdular, ama önce düzenli aidat ödeyeceklerine, hemen bir grev düzenliyorlar.»

Tipik Alman argümantasyonu: Amaç, örgütün kendisi.

Bugün, buradaki Almanları örgütlemenin ne kadar zor olduğu üzerine tüm bilinen öyküleri gına gelesiye kadar dinlemek zorunda kaldım. Ülkelerinde hepsi sosyalistmiş, ama burada örgüte on at bile getiremezmiş onları. Savaşın başlangıcında hepsinin, Liebknecht'in vurulduğuna nasıl inanmış olduklarını ve «yurtseverler»le enternasyonalistlerin neler yaptıklarını yüzüncü kez dinledim. Yine Amerikalıların inançlılıkları üzerine yakınmalar ve burada savaş olsa, Amerikalıların Almanlardan daha kötü, daha «yurtsever» olacaklarına ilişkin yorumlar. Amerikalı ve Alman iş-

çiler arasındaki bu uzlaşmaz zıtlaşmayı, bu bilinçsiz, derinlerde yatan çift taraflı milliyetçiliği, diğer ulusun ve hareketin karşılıklı küçümsenmesini görmek acı verici.

İyi ve tartışmasız olan şey, her yerde, enternasyonalist iki ya da üç bilinçli yoldaşın varlığı. Hatta içlerinden biri bugün, durumu Leninist düşünce temelinde açıkladı: Sosyalistlerin ihaneti, revizyonizmin sonucudur.

22 Aralık. Toledo'dan New York'a, Trende.

Amerika'da gezimin ilk bölümü sona erdi. Dinlenmek için on-iki günlüğüne New York'a gidiyorum. Son hafta çok çeşitli izlenimler edindim...

Aralık sonu. New York.

Gün boyunca insanlar arasındaydım: roportajlar, Amerikalı gazetecilerle bir kahvaltı, Alman yoldaşlarla bir gezinti ve mektuplar, benimkilerden —Mişa'dan, Sonya'dan ve Soya'dan, Lenin'den* ve başkalarından bir sürü mektup. Bu beni şaşırttı, allak bullak etti. Sonra da akşam için gücüm kalmadı.

Lenin'den iyi bir mektup. Soya'nın ve Mişa'nınkiler eski tarihli.

73 günde 65 kez konuştum ve neredeyse 17 tam günü trende geçirdim. Şimdi 5 Ocak'a dek dinlenebilirim, sonra yine devam! Herkes gezimin sonuçlarından hoşnut görünüyor. Umarım gerçekten öyledirler!

Bugünlerde yeniden savaşın gücünü duyumsuyorum. Bugün Noel. Ancak insan, bunun, Avrupa için günlük acıların daha da keskinleşmesi anlamına geldiğini anlıyor. Hergün, evet her saat, ne kadar çok kan dökülüyor, ne kadar çok suç işleniyor... Ve savaş herkes üzerinde egemenlik kurmuş. Görünmeksizin hepimizin kaderini belirliyor. Savaşın karşısında tek tek kişilerin iradesi

güçsüz kalıyor. Tam da bu güçsüzlük duygusu —savaş süresince de— genel hava için, ruh hali için belirleyici. Berlin'deyken, savaşın henüz ilk günlerinde hissettiğim o önüne geçilmez, dizginlenmez duygu...

Savaş, ağır bir fırtına bulutu gibi atmosfere basınç yapıyor, öyle ki soluk bile alamıyor insan. Savaş şu an sona erse, barışın gerçekleştiği söylense, sanıyorum sevinç göz yaşları dökülür. Kimbilir kaç kişi mutluluktan hüngür hüngür ağlamaya başlar! Ancak, bu dehşetin, bir gün sona ereceğini umut etmeye bile cesaret edilemiyor. Hükümetler artık ölçü tanımıyor, gittikçe daha fazla yuvarlanıyorlar uçuruma. Bu, tek tek ülkelerde devrimci çatışmaya, iç savaşa yol açmalı!

Size, kendi savaşımızla yanıt vereceğiz. Ortamı iç savaş için kullanıyoruz! Taktiği, bu çizgiye yöneltmek, sosyalistlerin tüm çalışmasını, emperyalist savaşın, işçi sınıfının kurtuluşu için savaşa, bir iç savaşa dönüştürülmesine yoğunlaştırmak gerekli!

1916

23 Ocak.

Dünkü toplantıda çok tipik bir şey oldu. Fraksiyondan ihraç edilmesi nedeniyle, Liebknecht'e bir selam mesajı gönderilmesini önermiştim. Spargo birden yerinden fırlayarak, karşı çıkmaya, protesto etmeye başladı: Neden? Niçin? Belki de çıkarılmamıştı? Beklemek daha iyi olmaz mıydı? Ve buna benzer şeyler. Tabii heyecanla bu korkağın üzerine atıldım, açıkca, Enternasyonal'den yana olmaktan korktuğunu söyledim.

25 Ocak.

Sevinçli bir heyecan nedeniyle uyuyamadım: Mişa'nın, büyük olasılıkla buraya geleceği haberini aldım. Sevinçten ağlayabilirdim. Sonra Mişa'yı görebilme umudu. Elbette henüz ikircikli bir duygu içerisindeyim. Sakin Norveç'i, Holmenkollen'i özlüyorum!

Ne var ki, Mişa'yla birlikte yaşabilmenin, onun sevgili yüzünü görebilmenin verdiği sevinç duygusu, beni kendimden geçiriyor, üstün geliyor. N'apalım! Öyle olsun! Yaşam bir şeyler kuruyor! Ah, yaşamımı boşa geçirmemiş olduğuma, deneylerimin birilerine yardımı dokunacağına emin olsam, her şeye katlanmaya hazırım. Ama, böylesine bir tarihi geçiş sürecinde yaşayan birinin deneyleri yararlı olabilir mi? Reformasyon dönemine, din savaşları dönemine benzeyen, yeni gelişim aşamalarının belirginleştiği ve modern kapitalizmin ortaya çıktığı bir dönemde yaşıyoruz gibi geliyor bana. Şimdi, bir kez daha bir dönüm noktasında bulunan insanlığı bekleyen ne? Emperyalizm mi? Sonsuz kanlı çatışmalar mı? Uluslar arasında korku ve kan dökmenin yüzyılı mı? Ve nihayet doruk noktası olarak, kapitalist dünyanın eziyetli, acı dolu ölümü ve yeni bir çağın doğumu, sosyalist düzenin ilk tohumları, bir sosyalist dönüşüm gerçekleştirmenin ilk deneyleri mi?

Ne olursa olsun, gelişen yeni bir şey var, güçlenen yeni bir şey doğuyor. Kapitalist burjuva düzenin temel direkleri sarsılıyor. Tarihçi mutlaka şöyle diyecek: İnsanlar. Büyük Savaş çağında yaşadılar ve dünya ölçüsünde bir dönüşümün eşiğinde bulunduklarını, bunun, yeni bir çağın başlangıcı olduğunu anlamadılar. **Tarihsel materyalizmin** bilimsel değerine her zamankinden çok inanıyorum. Olayların açıklık kazanmasına ve uzak geleceğin öngörülmesine, uzak gelecekte, gelecek tarihsel dönemlerin geniş ufuklarında, bugünü anlamanın anahtarını bulmaya, ne kadar yardımcı oluyor.

Ama her şeye rağmen! Savaş Kâbusundan sıyrılmak olası değil. İnsanlar yaşıyor, yiyor, içiyor ve çalışıyorlar, ne var ki yürekler taşlaşmış gibi. Herkes için duyduğum bu acılara, bu kaygılara yüreğim dayanamayacakmış gibi geliyor bana... Sanki kendim cephede bulunmuşum gibi, savaş tabloları peşimi bırakmıyor geceleri. Bugün düşümde ölülerle ve yaralılarla dolu, karla kaplı meydanlar gördüm. Her yer onlarla doluydu, yaralılar inliyor, oraya buraya sürünüyorlardı. Wereçşagin'den tablolar! Ama geceleri bunlar, tek sözcükle korkunç! Oysa gerçek bunlar, gerçek! İnsan bunu nasıl kavrayabilir?

Uyandım. Kalbim çarpıyor, soluk alamıyorum. Elimde olmadan kendi kendime düşündüm: Mişa buraya gelirse, böylece sava-

şa bulaşmamayı başarabilirse, o zaman yaşam bana karşı yine de insaflı davranmış sayılır. Fakat sonra, evet tam da bundan sonra, acı çeken diğer anneler için mücadeleye atılmak istiyorum...

Hergün, New York çevresinde konuşuyorum. 7 Şubat'ta Hillquit'te, «benim onuruma bir akşam»(!). Fakat Hillquit, Debs gibi değil! Hala o, San Francisco'lu ihtiyar, o «Büyükbaba!» Akıllı insanlardan hoşlanıyorum. Onlar olmasa, çok sıkıcı olurdu her şey! Philadelphia'da, Volodarski ve Gurviç'in oğulları gibi mükemmel öğrencilerle (Bolşevikler) karşılaştım. Lyolya Stassova'yı tanıyorlar. Lyolya Stassova hakkında, uzaktaki Petersburg'lu arkadaşlar hakkında böyle konuşmak komik! İnsanın, burada Petersburg'luları tanıyan birinin olduğuna inanası gelmiyor. Burada «duyumsanan», Avrupa'ya özgü tek şey savaş!

27 Ocak.

Tam buradaki durumumun iyileştiği, içimdeki buradan ayrılma isteğini bastırdığım ve kendimi uzun süre Amerika'da kalmaya hazırladığım, duygularımı ve düşüncelerimi bu duruma uydurmaya, işim için planlar kurmaya başladığım sırada, bir telgraf alıyorum: «Petrograd'ta kalıyorum. Mişa.»

Planlarım, düşüncelerim ve duygularım yeniden tepe taklak oluyor. Yine ruhsal olarak kendimi ayarlamam, umutlarımı ve çalışma planlarımı değiştirmem gerekiyor!

28 Ocak. Boston'a trende.

Dün akşam gittiğim bir sosyalist kadınlar toplantısında, hiç beklenmedik biçimde hoş bir saat geçirdim. Oraya isteksiz gittim. Aralarında çatışmalar olduğunu duymuştum. Fakat, öylesine sempatik ve içten işçi kadınlarla karşılaştım ki. Yıpranmışlar, ancak bir hedefleri var: her yerde olduğu gibi mücadele etmek. Kalbim,

sevgiliyle buluşmuşum gibi hızla çarpıyordu! Hiç kuşku yok, işçi kadınları, kadınları kendime daha yakın buluyorum. Savaşa karşı kararlılıkla mücadele ediyorlar. Fakat Parti (yani Merkez Komite) bunun kesinlikle kadın sorunu olmadığı, kadın seksiyonunun bu işe karışmaması gerektiği, bizzat merkezi organın militarizme karşı mücadele edeceği görüşünde. Oysa mücadele ettiği yok! O halde kadın işçilere neden izin vermiyor?

Sadece savaş üzerine değil, kadın işçilerin örgütü üzerine de konuştum. Görüşlerimi açıkladım. Bana öyle geliyor ki, dediklerimi anladılar.

Dün Rusya'dan «Toplum ve Analık» adlı kitabım geldi, kalın bir kitap, bir başvuru kitabına benziyor.

Bugün, «Novy Mir»* gazetesinde çalışan işçi yoldaşlar bendeydi. Burada kalıp, gazeteyi redakte etmemi önerdiler. Şu anda gazete tümüyle «sosyal-yurtseverlerin» elinde. Çekici bir iş, ama bana göre değil. Deneyimim yok. Çevremde bir grup, enternasyonalist görüşlü çalışma arkadaşım olsa, kabul ederdim, ama Amerika'da böylelerini nereden bulacağız?

Lenin'in, savaş üzerine broşürünün İngilizce yayınlanması için çalışıyorum.* Görüşmeler ağır aksak ilerliyor; para ve yayıncı yok. Ama her şeyden önce, bu kitabın ne kadar gerekli olduğunun anlaşılmadığını düşünüyorum. Yeni Enternasyonal'e eğilim az, çok az ilerleme gösteriyor.

29 Ocak.

Eski arkadaşlar ve tanıdıklar: Boston'da Derman'lar, Pittsburgh'ta Ostrovmovlar. Derman çiftini seviyor sayıyorum. Duyarlı ve sıcak kalpliler, ve cesur. Dürüst bir Rus devrimcisi olan erkeği, kürek mahkumiyeti mahvetmiş. Aşırı sinirli ve yaşamla başa çıkamıyor. Kürek cezasının insanları böylesine yıkması korkunç, tek kelimeyle korkunç! Bugün hala, bizlerden birilerinin orada eriyip gitmesi ne kadar korkunç, ne kadar kızgınlık verici. Henriette Derman'la birlikte olmak, benim için mutluluktu, onunla birlikteyken, insanın içi ısınıyor. İki eski dost gibiyiz. Oysa sadece «Almanya'daki hapisliği» birlikte geçirmiştik. Göhre ve Fuchs üze-

rine konuşuyor, «Rus devrimcilerini» Almanya'dan dışarı çıkarma planlarını anımsıyoruz...

Şimdi bir istasyondan diğerine, Boston'u boydan boya katetmek zorundaydım. Bulanık hava, is, kirli su yolları. Gergin, sevimsiz yüzler. Ve yorucu, bavul sürükleme. Bu arada yine trende oturuyorum, yine boğucu hava, is, dolup taşan bir vagon ve artık usandığım tanıdık görüntüler: Sanayi kentleri, ahşap tek aile evleri, evlerin önbahçelerinin baktığı dümdüz caddeler, birbirini kesen uçsuz bucaksız demiryolu hatları. Sanayi kentlerinin isi ve ağır havası, Pennsylvania'ya dek, tüm Doğu Amerika için tipik bir şey. Kendimi yolculuğa «ayarlamaktan», aceleyle diş fırçalarını toplamaktan, çabucak bir kahve yuvarlayıp, trene koşturmaktan bıktım. Taşra kentlerinin gürültülü, karanlık istasyonlarından bıktım. Manevra lokomotifinin usandırıcı düdüğünden gına geldi, istasyonlarda geçirdiğim işsiz güçsüz bekleme saatlerinden tiksiniyorum.

2 Şubat. New Jersey.

Amerika'yı yalnızca kitaplardan tanıyan, Eski Dünya'lı birisi, Amerika'nın gerçekten Yeni Dünya olduğunu sanır hala!

Büyük Cumhuriyet'in, onun demokratik düzeninin eseri olarak gördükleri, önemli teknik gelişmeler, bazılarının başını döndürüyor. Başkalarına ise Amerika, «Business»in önplanda olduğu, doların her şeyden önce geldiği ve canlı düşüncenin gelişmek için ortam bulamadığı bir ülke olarak, itici etki yapıyor. Yine başkalarını, sözümona herkes için varolan geniş perspektiflerden, barındırdığı «olanaklardan» dolayı kendine çekiyor. Kimileri Amerika'yı, taştan gökdelenlerin ülkesi olarak düşünüyor, kimilerinin gözünün önünde ise, hala pitoresk kovboyların, el değmemiş çayırlarda at koşturdukları ve en ufak bir vesileyle tabancalarına davrandıkları saçma film sahnelerinden kalma resimler var.

Yeni gelenler, Amerika ile ilgili hangi görüşe sahip olurlarsa olsunlar, şu noktada herkes birleşiyor: Amerika'da her şey farklı, Avrupa'dakinden iyi mi kötü mü olduğu ayrı bir konu, ama farklı.

Bu düşünceden daha yanlış bir şey olamaz. Amerika'nın fark-

lılığı, aynen, büyük Amerikan «özgürlüğü» masalı gibi, eskimiş bir efsanedir. Bu farklılık bir zamanlar vardı, ne var ki artık geri getirilmez biçimde yitirildi; Birleşik Devletler'de yaşamın, uluslararası banka şirketlerinin ve ulusal tröstlerin kralları tarafından değil, varolma mücadelelerinin son şahlanışının, sansasyon yaratan roman «The Octopus»ta* anlatılan, «özgür çiftçiler» tarafından belirlendiği zamanlar sözkonusuydu bu farklılık. Birleşik Devletlerin, politik ve kültürel alanda, hatta günlük yaşam alanında, kendine özgü orijinalliği, «Sanayi Dostları Ligası»nın, yerli sanayinin zayıf hamlelerinin korunması için, ülkeyi dolaşan ajitatörler göndermek ve ülkede egemen olan, Birleşik Devletlerin geleceğini tarımın sürekli gelişiminde gören ekonomi politika rotasının eleştirildiği broşür ve bildiriler çıkarmak zorunda kaldığı dönemlerde vardı. «Büyük adamları»nın ilk önemli sanayi işletmelerini ziyaret ettikleri ve Amerika'nın elde ettiği başarılar üzerine hayretlerini ifade ettikleri günlerde, Amerika özel bir görünüme sahipti. Hükümet ve yerel yönetimler, «sanayileşme amacıyla», fabrikalarda çocuk emeğini her biçimde teşvik ederken, saygı değer çiftçilerin, kırklı yıllarda, çocuklarını, bir tür «üniversiteye» gönderirmiş gibi Neuengland eyaletlerinin tekstil fabrikalarına çalışmaya gönderdikleri ve Hamilton, ülkeyi endüstriyel ilerlemenin yoluna sokmak için, tutucu çiftçilerin inatçı direnişini kırmak zorunda kaldığı dönemde, Amerika'nın gözler önüne serebileceği özellikleri vardı...

O sıralar Amerika, bağımsızlık savaşı zamanından kalma gelenekleri, hala kutsal bir şey gibi koruyordu. O zamanlar, Avrupa'dan yeni gelen biri, Yeni Dünya'nın kendine özgülüğünden söz edebilir, başka bir kıtada olduğunu hissedebilirdi. Bugün bir zamanların Amerika'sından ne kaldı? Amerika'ya gelen bir Avrupa'lıyı şaşırtan şey, Birleşik Devletler'in orijinalliği değil, aksine bunun sözkonusu olmaması, Avrupa'lının düşüncesinde, Yeni Dünya'yı, aklını yitirmiş Avrupa'dan ayıracak olan, o özgül, yeni, orijinal, beklenmeyen şeyin eksikliğidir. İnsan Amerika'ya baktığında, burada gerçekleşen süreçleri yakından incelediğinde, bir tek şeye; dünyanın ne kadar aynı ve tekdüze olduğuna şaşıyor! Toplumsal yaşamda aynı eğilimler, ailelerde aynı yaşam biçimleri, egemen çevrelerin politikasında aynı rota, toplumsal olarak düşman

kamplarda bulunan gruplar arasında aynı mücadele, ulus, ülke ve kıta tarafından değil, ait olunan toplumsal sınıf tarafından belirlenen aynı insan tipleri, aynı karakter özellikleri ve çizgileri.

Kapitalizm, ülkelerin ve halkların arasındaki farklılıkların yok edilmesi işini, başdöndürücü bir hızla sürdürüyor; acımasız bir ilgisizlikle, amaçlarına uymayan yaşamın tüm temel karakter özelliklerini, tüm ulusal özellikleri, halkın tüm geleneklerini kaldırıyor, yok ediyor, boğuyor. Kapitalizm, tüm halkları ve ülkeleri bir tutuyor ve böylece şu anki en yüksek gelişme aşamasında, ulusal ve ırksal özellikler ve sınırlarla ilgili tüm düşünceleri kesin olarak birbirine katıyor, halkların gelenek ve görenekleri yerine, hızla kozmopolit davranış kuralları koyuyor, ulusal kültürü, bir «dünya kültürü»yle yerinden ediyor ve yavaş yavaş, halkların «ulusal görüntüsü»nü siliyor.

21 Şubat. Akşam saat 6.

Az önce New York'un son müstahkem mevki tesislerini geçtik. Önümüzde okyanus, ardımda Amerika'da çalışmayla geçen, gürültülü dörtbuçuk ay. Artık tanıdığım «Bergenfyord» ile yolculuk ediyorum yine. Hatta gemide New York'a gelirken, birlikte yolculuk ettiğimiz, iki ya da üç yolcu bile var.

Ancak benim ruh halim çok farklı. Yaşamıma yeni bir sayfa daha ekledim, ardımda çalışma ve sorumlulukla dolu bir süreç yatıyor.

Amerika'dan ayrıldığıma üzülmüyor daha çok seviniyorum. Beni bekleyen ne? Kiminle karşılacağım? Orada da yalnızlık mı çekeceğim? Ama, tüm sevdiklerime daha yakın olacağım kesin.

Mimoçka'dan haber alacağım.

Şu an, hava kararırken ortalık ne güzel! Deniz şimdilik dingin, resimli kitaplardaki gibi; bu dinginliğin üzerine, akşam saatlerinin gökyüzü yansıyor. İnsan bu ayna gibi yüzeye bakınca, daha sonra bizi bir güzel sallayacağına inanası gelmiyor. Manevi yorgunluktan çok, bedensel olarak yorgun hissediyorum kendimi. Son güne dek çalıştım. Bugün neredeyse hiç uyumadım; Kadınlar Günü* için bir makale yazdım.

Pencerenin önünden fener kuleleri ve parlak ışıklı gemiler geçiyor. Az sonra sadece okyanus olacak, onun muazzam ve tehditkar görüntüsü ile karşı karşıya kalacağız.

Hoşçakal Amerika!

Gözümü ayırmaksızın pencereden dışarıya bakıyor, bir türlü oradan kopamıyorum. Ne yüce güzellik! İnsanın içini nasıl sevinçle dolduruyor ve New York'un gürültüsünden, koşuşturmasından sonra nasıl huzur verici...

HEMEN RUSYA'YA!

Norveç'te
1917 Şubat Devrimi'ni Nasıl Öğreniyoruz.

Kentten, Holmenkollen'e geri dönmüştüm. Aslında bir gazete almak istemiş, ama buna fırsat bulamamıştım.

Trende yanımdakinin okuduğu gazetenin baş sayfasında, büyük harflerle basılmış şu sözcükleri okudum: **RUSYA'DA DEVRİM.** Yüreğimde depremler oldu. Nedenini ben de bilmiyorum, ama hemen inandım: Bu bir gazete uydurması değildi, ciddiye alınmalıydı. O tarafa doğru eğilip okumaya çalıştım. Bir gazete satın almak için çok geçti, tren hareket etmişti. Komşumdan: «Gazeteyi siz okuduktan sonra, bir saniye için alabilir miyim? Ben Rus'um ve oradaki olaylarla ilgileniyorum doğal olarak», diye ricada bulundum.

«Tabii. Yalnız tüm bunlar gazete sansasyonundan başka bir şey değildir mutlaka. Haber, Haparanda'dan yeni gelen birisi tarafından getirilmiş. Yarın herhalde bir tekzip çıkar», dedi komşum.

Ancak, bu yetersiz kıt haberler, bende farklı bir etki yapıyor: ardında çok büyük olayların varlığını hissediyorum. Halk ayaklandı. Sokaklarda ateş ediliyor. Askerler göstericilere katıldı. Bir an bile kuşku duymuyorum, çok açık hissediyorum: Evet, bu kez gerçek. Devrim başladı. Başka bir gazetede olaylar doğrulanıyor. Akşam boyunca, herhangi bir şey yapmakta güçlük çektim. Tüm düşünce ve duygularımla Rusya'dayım.

Ertesi sabah birbiriyle çelişkili iki haber var. Bir tanesi, geçen Perşembe Petrograd'tan ayrılan birisinden; her şeyin sessiz ve sakin olduğuna dair güvence veriyor. Huzursuzluk, gösteri ve çatışma söylentilerini doğrulayan diğer haber, «devrimcilerin» herhangi bir yerde, bir köprü havaya uçurduklarını ve Petrograd ile Finlandiya arasındaki bağlantının kopuk olduğunu bildiriyor.

Merakla tüm gazeteleri okuyoruz, satır aralarından bir şeyler çıkarmaya çalışıyoruz. Haberler çok sınırlı, üstelik te karışık, ancak şu açık: Rusya'da bir şeyler oluyor. Fırtına patladı. Kim kazanacak? Saati geldi mi? Halk barış istiyor, barış için mücadele yoluyla iktidara gelecek.

Perşembe günü haberler artık daha netleşti. Bir Duma Komitesi* oluşturulmuş. Devrimcilerin hapisanelere saldırdığı, bir işçi — ve Asker Sovyet'inin* kurulduğu söyleniyor.

Bu arada, Rus gazeteleri hala bulunamıyor.

Perşembe günü Holmenkollen'de kalıyorum, «Çar'a Kimin Gereksinimi Var?»* adlı ajitasyon broşürümü tamamlıyorum. Zaferin, bir anayasa getireceğinden daha ileri bir nokta düşünülemiyor henüz, bu yüzden hemen Cumhuriyet için ajitasyona başlamak gerek. Yazmak, alışılmadık biçimde kolay geliyor, tablo gibi oluyor yazı. Fakat, akşamın geç saatlerinde yorgunluk kendini gösteriyor, üslup açıklığını yitiriyor, yaratıcı unsur yok oluyor, yazılanlar yapaymış gibi bir etki bırakıyor. Son bölümü bitirmiyorum, yarın sabah erkenden, dinlenmiş kafayla yeniden çalışmaya başlarım.

Ertesi sabah, kapı sesiyle uyanıyorum.

«Kim o?»

Gelen, büro memuresi Bayan Dundas.

«Ne var?»

«Çar çekildi!* Halk kazandı!»

«Doğru mu bu?»

Hole fırlayıp, boynuna atılıyorum, bir yerlere koşmak geliyor içimden. Kazandık! Kazandık! Savaş bitti!

Pek sevince benzemiyor, daha çok başdöndürücü bir şenlik bu.

Yolda Bayan Danielsen'le karşılaşıyorum, her şeyin doğruluğundan emin olmak için birlikte acele «Social-Demokrat»ın redaksiyonuna gidiyoruz.

Redaktör Vidnes, şişman, kibirli Vidnes beni neredeyse kucaklayacak. «Bu bir zafer! Kutlarım! Ruslar harika! Demek siz sosyalistler boşuna acı çekip, çalışmadınız. Çabalarınızın meyvesini aldınız işte!»

Redaktör, şimdi hemen bir röportaj yapmamı kararlaştırıyor. Ne var ki, bu o kadar kolay değil. Konuşma partnerimin, olayın büyüklüğünü doğru düzgün kavramadığını duyumsuyorum. Uzaklarda bir yerlerde, o yabancı, bilinmeyen Rusya'da «iktidar devrilmiş». Ancak bu Norveç'te neyi değiştirecek?

Uluslararası sosyalistlerin bu olaydaki rolü üzerine de partnerimin kafası açık değil. Bu noktada, küçük ülkelerin alışılmış «taşracılığı» kendisini gösteriyor. Oysa Vidnes'in yüzü ışıldıyor, o «Avrupa'lı», dış politikayı daha iyi biliyor, olayların derinliğini ve etkisini kavrıyor.

Merdivende karşılaştığım Norveç'li yoldaşlar kutlamalara boğuyorlar beni. Tanrı biliyor ya, insanın başını döndüren, ortak, harika bir bayram bu. Caddelerde gazeteler alışılmadık biçimde kapışılıyor ve hemen okunuyor. Göründüğü kadarıyla, Çar'ın çekilmesi ve Rusya'daki olaylar genelde Norveç vatandaşlarını da ilgilendirmeye başlıyor sanırım.

Sosyalist Gençlik Birliği'nin yayın organı, «Klassekamp»ın redaksiyonunda özellikle içten karşılanıyorum. Sempatik, mesafeli ve delikanlı çekingenliğiyle Hansen sessizce, ancak çok şey ifade eder biçimde elimi sıkıyor. Redaksiyon sekreteri benden hemen, Rusya üzerine bir makale istiyor. Rusya'daki olaylarla ilgili bir gösteri düzenlememiz gerektiğini konuşuyoruz.

Akşam gazeteleri, devrimin seyriyle ilgili daha net haberler yazıyor. Geçici bir Duma Komitesi'nin yanısıra, işçi milletvekillerinden oluşan, başında Çheidse'nin bulunduğu bir Sovyet'in varlığı kesin. Okuduklarımız masal gibi geliyor.

Çheidse'nin, Duma Komitesi'ne üye olmasının gerekip gerekmediğini tartışıyoruz. Binlerce soru üstüste yığılıyor, birbirini kovalıyor. Ve şu soru, giderek daha şiddetle öne çıkıyor: Bize de af çıkacak mı? Geri dönebilecek miyiz?

Cumartesi günü sabah saatlerinden başlayarak kendi «devlet şuramız» toplantı yapıyor.

Ne yapmalıyız? Gerçi gerçekten bir af çıkacak gibi görünü-

yor, fakat yine de gitmek riskli olmaz mı? Ne var ki, böylesi olaylar yaşanırken, burada kalmak da düşünülemez. Norveç'li genç Hansen'i* gözlemci olarak göndermeyi kararlaştırıyoruz. Ancak, en geç iki gün içinde yola çıkabilmesi için, bugün her şeyi ayarlamalıyız. Küçük Hansen, kendisine verilen görevde, etkileyici bir ciddiyet gösteriyor.

Gazetelerden, önce Mihael'in hükümdarlığa seçildiğini öğreniyoruz. Daha sonra, Mihael'in reddettiği haberi geliyor.

Ancak, akşama doğru rahatsız edici haberler ulaşıyor. Prens Nikolay Nikolayeviç'in olası bir diktatörlüğünden sözediliyor, monarşistlerin henüz silahlarını teslim etmedikleri, taşrada faaliyet içerisinde oldukları yazılıyor. Daha sonra bu haberlerin uydurma olduğu ortaya çıktı. Araştırmamız olanaksız olduğu için, bütün haberleri en büyük dikkatle karşılıyorduk.

İngiliz gazetelerinden birinde çıkan, sokaktaki olaylara ilişkin; işçilerin ve kadınların, yaşlı bir askerin koruduğu silah deposunu nasıl kuşattıklarına ilişkin haberi, ilginçti. Kalabalığın, ihtiyarı tehdit etmesi bile gerekmemişti, adam kendiliğinden kasketini eline almış, haç çıkarmış ve şu sözlerle anahtarları teslim etmişti:

«Alın kardeşler! Görüyorum, kazandınız!»

Gazeteler, «görgü tanıklarının», orada bulunmuş insanların anlatımlarıyla dolu. Karışık olan çok şey var. Ancak yavaş yavaş olayın derinlikli, önemli karakteri netleşiyor. Oysa biz, devrimin gerçekleştiğine, «eski rejime» karşı zafer kazanıldığına hala doğru dürüst inanamıyoruz. Ayrıca, soyluluğun ve sermayenin temsilcileriyle nasıl bir mücadelenin bizi beklediğini de gayet iyi biliyoruz.

Akşamları, ne yapmamız gerektiğini konuşuyoruz. Sınıra daha yakın bir yere mi gitmeliyiz? Yoksa en iyisi burada Hansen'i beklemek mi? Belki de öylece yola çıkmalıyız? Rusya'daki arkadaşlara ve tanıdıklara telgraflar çekiyor, İsviçre'deki Merkez Komite'den yoldaşlara yazıp öğüt ve talimat istiyor, düşüncelerimizi iletiyoruz.* Bu arada yüreğimiz, ışıldayan bir meşale gibi yanıp coşuyor.

Otelde herkes olağanüstü iyi davranıyor bana. Yabancılar bile benimle konuşuyor. Bir sürü aptalca sorular soruyorlar, fakat

bugünlerde Rusya'da, tarihi, büyük bir şeyler olduğunu kavradıkları açık.

Pazar'ı yine sinirli, ateşli, tutkulu bir şekilde, olayları tartışarak geçiriyoruz. Geçici bir hükümet kuruldu; Lvov, Milyukov ve Guçkov tarafından yönetiliyor.*

Hansen ertesi sabah yola çıkacak. Ona bir sürü öğüt verirken, «eski rejimin» yaşam koşullarına göre hareket ediyor, yani partinin illegalitesine uygun davranıyoruz. Zavallı Hansen, soluk kırmızı kirpiklerin çevrelediği gözlerini şiddetle kırpıştırıyor, her şeyi aklında tutmaya çalışıyor; bu sorumluluk dolu misyon karşısında iyice ürkekleşmiş, bir şeyleri unutmaktan ya da birbirine karıştırmaktan korkuyor.

«Kuryemiz», on gün içinde bize ne getirecek acaba? Devrimci süreçte bu, bir yıl kadar uzun bir süre.

Ertesi sabah «Social Demokrat»ın redaksiyonuna koşuyorum.

Birnes'i ziyaret edip, Partiye, Rusya'daki olaylar nedeniyle bir açıklama hazırlamayı öneriyorum. Ancak Vidnes, büyük yeniliği artık hazmetmiş, yeniden eski bürokrat tavrına dönmüş, alışkanlıkla önemli işler görüyormuş gibi davranıyor.

«Evet, evet, tabii, bu çok önemli ve gerekli. Yönetim Kuruluyla konuşacağım.»

Ne var ki, bundan bir şey çıkmayacağını hemen anlıyorum. Norveç'li (sağcı) sosyalistlerin bürokrasisi işliyor: «Tüm mercilere sormak zorundayız; bir yer bulmak çok zor», vs. Bu meseleyi, Sosyalist Gençlik Birliği'yle, Zimmerwald'çılarla konuşmaya karar veriyorum, onlar daha enerjik ve henüz bürokrasiye bulaşmamışlar.

Rusya'dan, giderek daha eksiksiz ve sevindirici haberler geliyor. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyeti'nin Yürütme Komitesi kuruldu ve faaliyete geçti. Protopopov'un ve başka bakanların tutuklanmasına ilişkin ayrıntıları öğreniyoruz. İngiliz muhabir, bakanların tutuklandıktan sonra birbirlerini nasıl suçladıklarını, götürüldükleri Taurus Sarayı'nın salonunda, Protopopov bir divana uzanıp hiç bir şey duymak bilmek istemezken, diğerlerinin nasıl bir aşağı bir yukarı yürüdüklerini anlatıyor. Çheidse, Steklov ve Skobelev'in konuşmalarını okuyoruz. Askerler gösteriler düzenli-

yorlar. Ancak en önemlisi, şimdiye dek görülmemiş bir «mutlu bayram», dokunaklı, kardeşçe bir birlik havasının yaşanması.

«Af!» Petrograd Sovyet Yürütme Komitesi üyelerinden birinden telgraf geldi. Tüm siyasi sığınmacılar için af çıkarılmış. Hemen Rusya'ya geri dönebiliriz.

Ancak masamda, Lenin'in İsviçre'den çektiği bir başka telgraf daha var; Merkez Komite, Rusya Bürosu'na yönelik mektubunu beklememi istiyor.* Yani yolculuğumu beş-altı gün geciktirmek ve Lyolya Danielsen'e, İsviçre'den gelen mektubun acil olduğunu ve bana hemen telefon etmesi gerektiğini bildirmek zorundayım.

AF

Bir af! Yine de hala Rusya'daki özgürlüklere inanamıyorum. Bu Geçici Hükümet, nasıl bir şey? Kadetler, büyük burjuvazi mi! Herkesin belgeleri sahte olduğundan, pasaport işleri sorun yaratıyor. Yoksa belgesiz, gelişigüzel mi yola çıkmalı? Sığınmacılardan biri, Rus Konsolusluğuna başvurdu. Bu arada komik bir sahne yaşandı. Konsolosluk memurları, içeriye giren iriyarı ve kararlı iki Rus sığınmacısını gördüklerinde (Kristiania'da herkesin birbiriyle göz aşinalığı vardır), ölesiye korkmuşlar, herhalde Rus siyasi sığınmacıların, kendilerini tutuklamaya geldiğini düşünmüşlerdi. Konsoloslukta hiç bir şey bilinmiyor ve hiç bir bilgi verilmiyordu.

Kopenhag ve Stockholm'den yoldaşlarımız, kimlerin gideceğini, İsviçre ile Rusya arasında bağlantıyı sürdürmek için, kimlerin geçici olarak kalması gerektiğini bizimle konuşmak için geldiler. Partinin Yurtdışı Merkez Komitesi ve özellikle Lenin, henüz Bern' deler. Ancak kimse bağlantıyı sağlamak için kalmak istemediğinden, Bern'e danışıyoruz. Hepimiz «devrim şölenine» koşmak için yanıp tutuşuyoruz, Rusya hepimizi çağırıyor.

Röportajım sağ Sosyal-demokratların hoşuna gitmedi. Onlar «kan dökülmemiş» olmasının övülmesini ve Geçici Hükümeti iltifatlar yağdırılmasını istiyorlardı. «Rusya'da tüm uygar ülkelerdeki gibi bir parlamento ve sorumlu bir sivil hükümet kurulacak.

Daha ne istiyorsunuz? diye sordu bana Vidnes. Bense röportajımda, Bolşevik görüşü; Rus burjuvazisine karşı mücadelenin kaçınılmazlığını anlattım. Geçici Hükümet, ne de olsa «işçilerin iktidarı» değildi, ama biz savaşın yalnızca, işçiler iktidara geldiğinde, proletarya kendi diktatörlüğünü kurduğunda biteceğini biliyorduk. Asıl mücadele daha önümüzdeydi. Çar'ın devrilmesi, devrimin sadece ilk fırtınasıydı. «Biz Bolşevikler, gerçek devrimi, burjuva değil, sosyalist devrimi gerçekleştirebilmek için Rusya'ya gitmeyi çok istiyoruz.»

Redaktör Vidnes, sözlerimi küçümseyici bir gülümsemeyle dinledi.

«Siz Ruslar iflah olmaz hayalcilersiniz» dedi. «Ancak, Çar'ı devirdiğiniz için size saygı duyuyorum. Rusya artık gericiliğin odağı olmayacak.»

Yoldaşların gidişinden sonra, bir hafta daha Kristiania'da kalıyorum. Pazar günü için, «Rusya'daki olaylar»la ilgili bir gösteri yapma kararlaştırıldı. Baş konuşmacı benim. Gösteriyi düzenleyen, Sosyalist Gençlik Birliği, Zimmerwald solcuları. Rusya üzerine çok şey yazılıyor, ancak ilk haftların ateşli ilgisi artık söndü. Rus devrimi artık «sansasyon» değil, yabancı bir ülkeye ilişkin haberlere yapıldığı gibi, ikinci sayfada sütun ayrılıyor. Yerel sorunlar ve savaş tekrar ön plana geçti.

Alman basınında çok zayıf bir yankı gözlemleniyor. Sanki resmi Almanya, Rus devrimi karşısında nasıl bir tutum takınacağına, Almanya'da kamuoyunun düşüncesini oluşturmak için nasıl bir ton benimseyeceğine karar verememiş gibi görünüyor. Kuru ve renksiz «Vorwärts», Rusya'da meydana gelen olayları yapay bir çekimserlikle yorumlarken, tam ve güvenilir bilginin noksanlığıyla kendini haklı göstermeye çalışıyor.

Buraya İngiliz gazeteleri geç geliyor, Fransız gazeteleri ise hemen hiç yok. Can sıkıcı bir şey. İnsan, dünyanın bu büyük olaya nasıl tepki gösterdiğini bilmek istiyor! Yalnız, Norveç ve İsveç gazetelerinin muhabirlerinin verdikleri haberlerden, «devletler»in, «devrim»in büyüklüğünü nasıl kabul ettikleri anlaşılabiliyor.

Yabancı basın en çok Milyukov hakkında yazıyor, ondan, hay-

ranlık ve saygıyla sözediliyor. Rodsyonko'ya büyük önem veriyor yabancı basın. Çheidse ismi ise elden geldiğince çarpıtıldığı için, kim olduğu doğru dürüst anlaşılmıyor; herhangi bir partinin lideri mi? Çar'a ve Çar ailesine hala çok yer ayrılıyor gazetelerde. Bu, «sansasyonel» bir konu, aynı zamanda etkileyici bir film sahnesi gibi. Norveç vatandaşı, devrimimize hala kuşkuyla bakıyor. Bir çok kez, şu soruyla karşılaştım: «Gitmeye korkmuyor musunuz? Ya monarşistler yeniden iktidara geliverirse?»

Ancak, Çarlığa karşı zaferin tamamlandığı kesin. Gazetemiz? «Pravda»nın* çıkmaya başladığını öğrenmem beni çok sevindiriyor. Bolşeviklerin Sovyetlerde aktif faaliyet gösterdiklerini öğreniyorum, ne de olsa Sovyetleri yaşama geçirenler onlar.

Pazar günü Kristiania'da, Sosyalist Gençlik Birliği'nin, daha doğrusu Lenin'in, Zimmerwald Solunun Olaussen liderliğindeki taraftarlarının düzenlediği, Rusya'daki olaylara adanan bir toplantı yapıldı. O kadar çok dinleyici gelmişti ki, zorunlu olarak sıralar kaldırıldı. Miting sırasında ayakta durulması ve böylece, deyim yerindeyse, Rusya'daki işçilerle dayanışma ve sempatinin gösterilmesi kararlaştırıldı. Coşkulu bir hava vardı; ateşli bir biçimde selamlandım: devrimci Rusya'ya gideceğim biliniyordu.

Devrimin kazanımlarından değil, devrimin (burjuva değil, sosyalist devrimimizin) daha tümüyle önümüzde bulunduğundan, iktidarın hala burjuvazinin elinde olduğundan, Rus işçilerinin ve askerlerinin iktidar için mücadele etme zorunluluğundan, ancak işçi iktidarının yeni organı — İşçi ve Asker Sovyeti'nin artık kurulmuş olduğundan sözettim. Egemenliği parlamento değil, emekçi sınıfın iktidar organı olan Sovyetler ele geçirip sağlamlaştırdıkları zaman, savaşa son verecek ve nihayet diğer halklarla barış yapacaklardı. Ne var ki bunun için, bütün ülkelerin işçilerinin desteği gerekiyordu. Rus işçileri, savaşı sona erdirir erdirmez, «Köylülere Toprak!», «Fabrikaların Ulusallaştırılması!», «Kahrolsun Kapitalizm!» gibi şiarlarla, Rusya'da sosyalizmin gerçekleştirilmesine yöneleceklerdi. Sermayenin iktidarını devirecektik. İşçiler, tüm emekçiler, kendi ülkelerinin efendileri olacaklardı. Ama bunun için acımasız ve zorlu bir mücadele verilmeliydi. Rusya'da bugün gerçekleşen devrim yalnızca bir ilk adımdı. Fakat şimdi, proletarya için mücadele zamanı gelmişti.

Dinleyiciler etkilenmişti. Sakin, disiplinli Norveç'li işçi dinleyici kitlesi, Rusya'da meydana gelen olaylara coşku ve sempati besliyordu.

«Rus işçilerine ve askerlerine, sizin adınıza ne söyleyeyim? Emperyalizme karşı, sosyalizm ve barış mücadelesinde bizi destekleyecek misiniz?»

«Evet, destekleyeceğiz!» yanıtı çınladı ve salonda. «Sizin yanınızda olacağız, Rusya'ya gidince bunu söyleyin. Rus yoldaşları selamlıyoruz!»

Başkan, düzeni zorlukla yeniden sağladı ve toplantıdan önce onunla birlikte hazırladığım karar metnini okudu. Metin, onaylayıcı tezahüratla, oybirliğiyle kabul edildi.

«Lenin için bir Urra!» önerisinde bulundu başkan. Toplantının sonunda, hepimiz birlikte «Enternasyonal»i söyledik. Hemen çevreme toplandılar, elimi sıkıyorlar, Rus işçilerine selam götürmemi istiyorlardı.

Çıkış kapısına yöneldiğimde, ardımdan şöyle bağırılıyordu: «İyi yolculuklar yoldaş! Zafer Sovyetlerin olsun! Kahrolsun emperyalistler! Kahrolsun savaş!»

Kadınlar kucaklıyorlardı. Beni kapıda durduran yaşlı denizci, «Norveç'te daha önce böyle coşkulu bir toplantı hiç yaşamadım. Yaşasın sosyal devrim!» diye bağırdı. «Sizin yanınızdayız, zafer bizim olacak. Lenin'e selam! Urra!»

RUSYA'YA DOĞRU

Siyasi sığınmacılar için çıkarılan aftan ve Rusya'ya dönebilme olanağından beni, Tatyana Şçepkina-Kupernik'te bir telgrafla haberdar etmiş ve bu arada kendisinde kalmam için çağrıda bulunmuştu. Lenin'den, uzun süredir beklediğim mektup* geldikten sonra, zaman geçirmeden Petrograd'a gitmek istiyordum, ancak sonra, İsveç'ten sınırdışı edilmiş olduğumu ve bu yüzden, Rusya'ya geçiş için, İsveç hükümetinin izni gerektiğini anımsadım. Tabii hemen Branding'ten yardım istedim. Bir kaç gün sonra izin verildi, ancak Stockholm'e girişim yasaklanmıştı. Stockholm'e uğra-

madan, Krylbo üzerinden Haparanda'ya, oradan da Tornio'ya giden özel bir rotayı izlemek zorundaydım.*

Ertesi sabah (toplantıdan sonra), Rusya'ya doğru yola çıktım. İsveç sınırında bulunan Charlottenberg'de, İsveç polisinin sivil giyinmiş bir ajanı bindi trene. Kibarca eğilip, Finlandiya'ya kadar bana eşlik edeceğini açıkladı. Bir çok istasyonda, küçük işçi grupları toplanmıştı. Fakat bekçim, onlarla konuşmamı yasakladı. «İsveç'ten sınırdışı edilmiş bir kişi olarak yolculuk ediyorsunuz», diye açıklama yaptı.

Yolculuğun ilk günü can sıkıcı ve uyuşukluk içinde geçti. Gerçekten yurda dönüyor olmama inanamıyorum.

Akşama doğru, aktarma yapılan Krylbo istasyonunda, İsveç'te zorluklarla karşılaşabileceğim olasılığına karşı, Hanecki'nin Stockholm'den gönderdiği Yoldaş Chawkin tarafından karşılanıyorum. Chawkin öyle coşkulu ki, bir saniye sessiz oturamıyor, çılgınca el kol hareketleri yapıyor.

«Size ne haberlerim var! Hepsi çok önemli! Neler olduğunu düşünemezsiniz bile! Üçüncü gününde, Petrograd'tan bir 'kurye' geldi — Maria İvanovna. Ne anlattığını sanıyorsunuz! Harika bir şey! Gerçek bir mucize! Ve nasıl bir pasaportla geldiğini biliyor musunuz? Bizden bir yoldaşın imzaladığı, basit bir kimlikle. Onunla geçmiş! Tek sözcüksüz! Ama esas İsveç basını! Kuryemiz Maria İvanovna'yı neredeyse parçalayacaklar, herkes bir röportaj istiyor! Geceleri bile telefonu çalıyor. Ve gazetelerimiz Petrograd'ta yayınlanıyor! Kolonideki insanlarımız* ülkeye gidiyor artık, üçü dün yola çıktı bile.»

Chawkin bir türlü susmuyor, verdiği haberler, karman çormanlığına rağmen, birden bire Rus gerçekliğinin asıl görüntüsünü iletiyor bana. Kalbim mutlu bir heyecanla çarpıyor, Rusya hakkında daha çok şey öğrenmek istiyorum. Tornio'ya gerçekten daha bir gün mü var?

Gece geç saatlere dek, Chawkin'le, vagonun dar koridorunda dikiliyorum. Rusya'dan haberlere ilişkin, birbiriyle bağıntısız raporunu açgözlülükle dinliyorum; ikinci elden bir rapor bu.

Gündüz, içinde Rusların bulunduğu, Tornio'dan gelen karşı treni görüyor, yanlarına koşuyoruz! Bunlar, İsveç'ten bazı maki-

neler alacak olan montörler. Şevk ve coşkuyla yeni Rusya'yı anlatıyorlar.

Her şey değişmiş! Artık Çar yokmuş, halk kendi kendisinin efendisiymiş. Artık herkes, sadece bir işgücü değil, bir vatandaş olduğunu duyumsuyormuş. Bu sözcüğü öylesine büyük bir gururla söylüyorlar ki!

«Gidin! Yeni Rusya'yı görün, tanıyamayacaksınız!» diye sesleniyorlar bize, tren hareket ederken. Ve birden koro halinde Rusça «Marseillaise»i söylemeye başlıyorlar. Chawkin'le birlikte arkalarından el sallıyoruz.

İstasyonların birinde iki İsveç'li çevremden hiç ayrılmıyorlar. Birisinin üzerinde demiryolcuların giydiği ceket var, diğeri sivil. Belki işçi değil, bir ajandır, diye düşünüyorum. İsveç hükümeti, İsveç topraklarından geçişimi yasaklamış olmasın? Birden yanıma yaklaşıyorlar, demiryolcu ceketlisi soruyor: «Siz Aleksandra Kollontai değil misiniz?»

Demek doğru! Şimdi tutuklanacağım. Çevreme bakınıyor, hemen telefon etmesi, telgraf çekmesi, kısaca patırtı koparması için Yoldaş Chawkin'i arıyorum.

«Sizi burada gördüğümüz, elinizi sıkabildiğimiz için çok sevinçliyiz! Biz İsveç Gençlik Birliği'ndeniz, sizi makalelerinizden biliyoruz. Gazetede çıkan fotoğrafınızdan tanıdık, ama yine de, ya siz değilseniz diye kuşkuluyduk. Rus işçilerine selamlarımızı iletin! Onlarla birlikte bayram ediyoruz. Onların zaferi, bizim sevincimizdir.»

Ayrılırken, uzun uzun ve içtenlikle elimi sıkıyorlar.

YENİ RUSYA

İsveç'in, kuzey sınır istasyonu Haparanda'da eşyalarım aranıyor. Ayrıca üst araması için bir de bayan memure var. Lenin'in mektubunu* tedbirli davranıp korsemin içine sokmuştum, fakat görevli bayan, gösterişli saç tuvaletimle daha çok ilgilenip, tüm tokaları çıkarmamı istiyor. Bir şey bulamıyor tabii.

Haparanda'daki kontrol bitti. Önüne bir tilki koşulmuş olan, o çok iyi tanıdığım düz Fin kızaklarından birine biniyorum. Ülkem-

deymişim gibi duyumsuyorum kendimi. Fin'li köylüler, küçük atların çektiği bu tür kızaklarla, karnaval zamanı Petersburg'a gelirlerdi hep, çocuklar için, bu kızaklarla dolaşmaktan daha büyük bir eğlence olamadı.

Küçük, hızlı atçıklar, donmuş körfez üzerinden, küçük Rus sınır kenti Tornio'ya, çıngırak sesleriyle götürüyorlar beni. «Rusya Ananın», iç kapayıcı kışla benzeri yapılarını, daha uzaktan tanıyorum.

Don var. Yolculuk rahat geçiyor, ama yine de biraz huzursuzum. «Yeni Rusya» bizi nasıl karşılayacak?

Sınır karakolu görünüyor. Karlı bir tepeye çıkıyor ve kapısı kapalı bir parmaklığa yaklaşıyoruz. Nöbetçi yanımıza gelip soruyor:

«Pasaportunuz var mı?»

«Siyasi sığınmacıyım», yanıtını verip, adımı söylüyorum.

«Kollontai? Sizinle ilgili telgraf aldık. Geçebilirsiniz.»

«Telgraf mı?»

«Evet, zorluk çıkarmadan geçirmemiz için.»

«Telgrafı gönderen kim?»

«Yürütme Komitesi.» Kendisini daha fazla tutamıyor ve ekliyor: «Özgürlüğü söke söke elde ettik! Biz olmasaydık, daha uzun süre yabancı ülkelerde dolaşır dururdunuz.»

Bu inançta ne kadar büyük bir gurur yatıyor! Ve bu Rus'un gözleri, iyi yürekliliğini ne kadar çok ele veriyor!

Gümrük binasından, göğsünde kırmızı rozet, elinde kağıt olan bir subay çıkıp yanıma geliyor.

«Siz Aleksandra Mihailovna Kollontai'sınız?»

Biraz şaşkınım.

«Bu kadar çok sığınmacı arasında, listeden beni hemen nasıl çıkarabildiniz?»

«Çok basit», diye yanıtladı subay. «İsveç polisi bize, bir Rus siyasi sığınmacısını ülkeden çıkardığını bildirdi.»

Kendi kendime şöyle düşünüyorum: dünya jandarmalığı arasında gerçekten sıkı bağlar var!

Gümrükte örnek bir düzen egemen, her şey hızlı ve kusursuz yürüyor. Arada konuşmalar:

Aleksandra Kollontai altı yaşında. 1878

Büyükbabanın Kuusa'daki Çiftliği. Doksanlı Yıllar

Genç Kızlığı. 1888

Aleksandra Kollontai kocası ve oğluyla. 1897

Aleksandra Kollontai ve Yelena Stassova (en solda). Rubakin Kütüphanesi'nde. Doksanlı yılların sonu.

1905 ylimda Aleksandra Kollontai.

Aleksandra Kollontai, maden işçileri grevi sırasında Belçika'da. 1912

Birinci Emperyalist Dünya Savaşı. Cepheden yaralı nakli.

Aleksandra Kollontai ve P. J. Dybenko, İskandinav ülkelerinin, aralarında K. Brandhagen ve Z. Höglund'un bulunduğu yöneticilerden bir grupla birlikte. Petrograd. 1918

Aleksandra Kollontai, Ukrayna Ajitasyon ve Propaganda Halk Komiseri. 1919

Aleksandra Kollontai (en üst sıranın ortasında) Kiev'in boşaltılması sırasında, kendi adını taşıyan bir çocuk yuvasındaki çocuklar arasında. 1919.

Aleksandra Kollontai, Doğlu Kadınlar Arasında Örgütçü Olarak Çalışan Komünist Kadınlar Koferansı delegeleri arasında. Nisan 1921.

Aleksandra Kollontai, (en sağda). K. İ. Nikolayeve, M. Dokşina, L. R. Menshinskaya. 1921

Aleksandra Kollontai, II. Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı'nda, konuşmacı kürsüsünde. Haziran 1921

II. Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı'nın Başkanlık Divanı. Ön planda Clara Zetkin ve Aleksandra Kollontai

Aleksandra Kollontay, Kral VII. Hakon'a güven mektubunu sunmadan önce, Oslo, Eylül 1924

Aleksandra Kollontai ve Meksika Başkanı Calles, güven mektubunun sunulmasından sonra.
Mexico-city
24 Aralık 1926

Aleksandra Kollontai'nin V. Gustav'a güven mektubunu sunmak için İsveç Kraliyet sarayına gelişi.
Stockholm, 30 Ekim 1930

Milletler Birliği'nin Genel Kurul toplantısında, Sovyet delegasyonu üyeleri, M. M. Litvinov ve Aleksandra Kollontai. Cenevre, 1936

Aleksandra Kollontai. Ocak 1952

«Yeni düzeni tamamen kurduk! Eskisinden geriye hiç bir şey kalmadı!» diye öğünüyor askerler.

«Jandarmalara ne yaptınız?»

«Ne mi yaptık? Kibarca dışarı attık onları!»

«Ama nereye? Onları tutukladınız mı?»

«Bazılarını tutukladık, bazıları da kendiliğinden kaçtı! Korktular! Pabucun pahalı olduğunu görünce, inanılmayacak ölçüde korktular, ağladılar, bağışlanmaları için yalvardılar... Bir kısmı da kılık değiştirip kaçmaya çalıştı. Eh, bir kaçını yakaladık. Ama çoğunu bıraktık. Şimdi burası güzel! Her şey yeni. Şimdi artık asker de bir vatandaş.»

Gereksinim duymadığım bir ambalaj kağıdını yere atınca, bir asker gelip kaldırıyor.

«Size gerekmiyorsa, çöp kutusuna atalım bunu. Neden yerde durup, pislik yapsın?» Ve kağıdı, bu iş için konmuş kutuya atıyor.

Yanıma verdikleri bir nöbetçi askerle, beni karşılamaları için telgraf çekmeye gidiyorum. «Savaş ne olacak?» diye soruyorlar. «Bu zulme, daha uzun süre katılmak zorunda mıyız?»

Yanımıza başka askerler de geliyor, yurtdışında savaş hakkında neler konuşulduğunu öğrenmek istiyorlar. Hepsi de aynı soruyu, savaşın yakında bitip bitmeyeceğini soruyor.

Başka bir havayla karşılaşmaktan, o tipik «bunların üstesinden geliriz» lafını duymaktan korkmuştum, fakat endişe ve kararsızlık buluyorum. Söz devrime gelince canlanıyorlar, anlatacakları hiç bitmiyor.

Bugün, Helsingsfors'ta yaşamlarını yitiren «devrim şehitleri» nin toprağa verilişi nedeniyle, işçilerin düzenlediği bir gösteri yapılacakmış. Rus askerleri katılmak istiyor.

«Finlilerle artık dostuz» diyorlar.

Tornio istasyonundaki temiz restorantta Rus gazetelerine aç gözlülükle saldırıyorum. Sosyalist gazeteler henüz bulunmuyor, «Birshovka» ve «Reç» satılıyor. Fakat gazeteleri okumaya başlamadan önce, geride kalan Norveç'li ve İsveç'li yoldaşlara aceleyle bir kaç satır sevinçli selamlar yazdım.

Mutluyum! Rusya, yeni Rusya, bir düş, bir fantazi değil, gerçek. Görüyorum, hissediyorum. Benim tanımadığım bir Rusya bu. O kadar mutluyum ki, başım dönüyor.

Tren karlı ormanlar ve koruluklar arasında yavaş yavaş ilerlerken, istasyonlarda yaşam çok hareketli. Ortalıkta en çok, kırmızı rozetleri ve yüzlerinde gururlu gülümsemeleriyle, devrim askerleri görünüyor. Günün kahramanları bunlar. Herkes bir şeyler bekliyor sanki.

Bu durumda trende kalmak, konuşma yapmamak olası mı? Böylece her istasyonda konuşuyorum ve her seferinde, devrim ve devrim kahramanları onuruna bir «Urra» yankılanıyor uzaklaşan trenimizin ardından.

Özgür Rusya, bu demek! Ne kadar büyük değişiklikler yaşandı Rusya'da. Halk iradesinin baskısıyla gerçekleştirilen ne büyük değişiklikler oldu! Finlandiya'nın özerkliğinin yeniden kurulması! «Dört özgürlükler!» Af! Bu insanın hemen kavrayamadığı bir dönüşüm.

Tüm yazılı belgelerim, mektuplarım ve kağıtlarım ne kadar sorunsuz geçti.

«Elbette, tabii, listemizde adınız var; sizi engellemeden geçirmemiz için talimat var. Belgeleriniz, mektuplarınız, kağıtlarınız yanınızda mı? Hepsini eşyalarınızın yanına koyun lütfen. Finlandiya istasyonundaki komiser, hepsini size teslim eder. Her halükarda ona başvurun. Ev ve benzeri gereksinimleriniz ile de ilgilenir.»

Ne kadar kolay! Tornio'da ki sorgulama subayı nezaketin ta kendisiydi. Bir sonra ki kontrol Beloostrov'da yapılıyor. Burası daha az düzenli, daha aceleyle yürüyor işler, ama burası daha kalabalık. Açıklamalarım dikkate alınmaksızın eşyalarım gümrüğe götürülüyor. Şans eseri yakınlarda bir subay var, ona kim olduğumu söyleyip eşyalarımın aranmamasını «istiyorum». Subay hemen onaylıyor; eşyalarım vagona geri götürülüyor, bu arada ben, subayla birlikte, geldiğimi bildirmek için komutan odasına gidiyorum.

Burada da hakkımda gerekli bilgileri edinmişler. Yine kırmızı rozetler parlıyor, yine olaylar üzerine karışık, ama coşkulu anlatımlar dinliyorum.

Kağıtları karıştıran bir subay, kırmızı bir kağıdı gösterip:

«Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?» diyor.

«Hayır.»

«Bunlar eski rejimden kalıntılar. Bu kağıtta sizin adınız ve 'acil' aranıyor ibaresi yazılı. Eski rejim altında hemen tutuklanırdınız. Ama şimdi —kırmızı kağıdı yırtıyor— bu belgeyi yok ediyorum, böylece özgür Rusya'nın özgür bir yurtdaşısınız artık, sizi kutlarım!» Beloostrov'da kompartımanıma bir teknisyen ve genç güzel bir Rus kadını biniyor. Konuşmalarını dinliyorum. Ne basmakalıp, ne bayağı saçmalıklar konuşuyorlar! Rusya'da neler olduğunu unuttular mı? Varsan baksan Şubat günlerinde, halk sokaklarda barikatlar kurarken, evlerine saklanıp, korkudan titremişlerdir!

Fakat yanıldım! Konuşmayı kasıtlı olarak devrim günlerine getirince, ikisi de aniden canlanıyor, değişiyorlar. Putilov-Fabrikalarında çalışan erkeğin işçilerle birlikte yürüdüğü ortaya çıkıyor, kadın ise, anneleri kaygısızca gösterilere gidebilsin diye, çocukları yanına almış. «Telgraf memurluğundayım» diye açıklıyor bana. Mühendis, başlangıcı Putilov-işçilerinin yaptığını temin ediyor, «her şey oradan başladı»*. İkisinin anlatımları da ne kadar canlı —kitlelerin kahramanlığı, kaçınılmaz çatışmalar, dizginlenemez özgürlük isteği.

Yol arkadaşlarımı tanımak mümkün değil. Devrim, onun ışığı, büyüklüğü, onları da etkiledi, onları daha soylu, daha yüce yaptı...

Trenimiz yavaş yavaş ilerliyor, Petrograd'a kadar dakikalar çok yavaş geçiyor. Daha bir saatlik yolumuz olmasına rağmen, sonsuz gibi görünüyor. Sevgili kente, devrimin artık zafere ulaştığı değişmiş ve yeni kente ulaşacağım anı zor bekliyorum: Rusya artık bir Cumhuriyet. Önümüzde yeni mücadeleler duruyor, o yüzden olabildiğince çabuk gitmek istiyorum oraya.

İstasyona giden yolda mavi yeşil sinyal ışıkları hızla geçiyor yanımızdan. Tren yavaşlıyor...

Selam sana değerli, güzel kent! Tarih seninle övünecek.

BÜYÜK YIL 1917

PETROGRAD SOVYET'İ İÇİN VEKALET

1917 Mart sonunda, Lenin henüz gelmemişti. Ben, yurtdışında sekiz yıl siyasi sığınmacı olarak kaldıktan sonra, bir kaç gün önce, Rusya'ya dönmüştüm.

Çar'ın olmadığı yeni bir Rusya'daydım artık. Çar'ın yerini geçici hükümet ve ona paralel olarak, büyük tarihsel rolünü daha kavramamış olan işçi ve asker Sovyeti almıştı.

O zamanlar Sovyet'te çok az Bolşevik bulunuyor, çoğunluğu Menşevikler ve Sosyal devrimciler ve «Anavatan savunucuları» oluşturuyordu.

Bir sabah Petrograd Parti Komitesi'ne gittim.

Schmidt yoldaş beni şu sözlerle karşıladı:

«Sovyet için bir vekaletiniz var mı?»

«Hayır, daha yeni geldim.»

«O zaman hemen gidip kendinize bir tane bulun. Sovyet içinde Bolşevik fraksiyonu hızla çoğaltmalıyız.»

«Nereden alacağım? Ve nasıl?»

«Bir bakalım, hangi sendika henüz delege göndermemiş.» Kağıtları karıştırıp, muzaffer bir edayla Odun İşçileri Birliğinin adresini çıkardı.

«Bu Birlik sallantılı bir tutum sergiliyor, bize eğilimli görünüyor.

İşte adres, Yönetim Kuruluna gidin, onlarla konuşun, meseleleri kavratın, eh işte, onları kazanmaya çalışın. Size mutlaka bir vekalet verirler.»

Böylece, Sovyet için kendime bir vekalet bulmak amacıyla Petersburg yakasında kirli yollara düştüm.

Yönetim Kurulu, o günlerdeki tüm yönetim kurulları gibi bir bodrumdaydı, odada iki uzun boyasız masa ve sıra vardı. Küf kokan küçük bodrumun penceresinden içeriye çok az ışık sızıyordu.

Boş olan odada yalnızca baş örtülü bir kadın işsiz güçsüz oturuyordu.

«Odun İşçileri Birliğinin Yönetim Kurulu burada mı?»

«Evet.»

«Yönetimden kimse var mı?»

«Görüyorsunuz ya, hayır.»

«Ne zaman gelirler?»

«Ben nerden bileyim? Biri gelir herhalde, daha sonra. Kimi istiyorsunuz? Timofey İvanyç'i mi yoksa?»

«Kim bu - Timofey Ivanyç?»

«Timofey İvanyç?! Timofey İvanyç işte. O mutlaka gelir. Oturun ve bekleyin; herkes onu bekliyor.»

Eh pekala, madem herkes Timofey İvanyç'i bekliyor, o zaman bende beklerim onu.

Oturup, başörtülü kadınla konuşmaya başlıyorum. Bir asker karısı olduğu ortaya çıkıyor. Kadın savaştan yakınıyor; odun işçisi olan kocasını savaşa götürmüşler.

«Her şey o kadar pahalı oldu ki, anlatmak olanaksız. Ya kuyruklar! Bir parça ekmek için saatlerce ayakta beklemek gerekiyor.»

Tabii bekçi kadını «işlemeye» çalıştım: savaşı başlatan kim, nedeni ne ve benzeri şeyler. Bana karşı çıkmıyor, ama hiç ilgi de göstermiyordu. Yüzünden açıkça okunuyor: İstediğin kadar saçmalayabilirsin!

Yarım saat oturdum, sonra bir saat oldu.

«Yönetim Kurulu üyeleri buraya ne zaman gelir? Belki oturum belirli bir saatte yapılıyordur? Ya da saptanmış kabul saatleri vardır?»

«Bilmiyorum, herkes istediği zaman geliyor. Oturumlar da yapılıyor. Ama Timofey İvanyç, günde neredeyse beş kez buraya uğrar.»

Beklemeyi sürdürüyorum. O an aniden kapı gıcırdıyor. İçeriye giren üç adam kendi aralarında konuşuyorlar.

«İçlerinde Timofey İvanyç var mı?»

«Onların mı? Ne sanıyorsunuz? Bunlar sadece üye.»

O üçlü bana yan yan bakıyor, —bu da nasıl bir kuş, diyorlar sanırım. Köşeye oturup, kendi aralarında konuşmayı sürdürüyorlar. Konu fiyatlar ve ücret indirimleri. Yanlarına gidiyorum.

«Sizin Yönetim Kurulu üyeleri ne zaman gelir, yoldaşlar?»

«Bilmiyoruz. Matryosa, Yönetim Kurulu ne zaman buraya gelir?»

«Söyledim ya, Timofey İvanyç günde beş kez uğrar diye.»

Üçlüye, Sovyet'e bir milletvekili gönderip göndermediklerini sordum. Kem küm ediyor, bana güvenmiyorlardı. Kimdim, buraya neden gelmiştim. Bir türlü konuşmaya giremedim.

Yine bekliyordum. Bir saat daha geçti. Daha fazla bekleyemeyeceğim, diye düşündüm kendi kendime. Tam kapıya yönelmiştim ki, arkasında başkalarıyla, uzun boylu, sakallı bir adam karşıma çıktı.

«İşte Timofey İvanyç», diye açıklamada bulundu bekçi kadın.

Timofey İvanyç, yaşamı olduğu gibi görmeye alışmış ve herhalde odunlarla uğraşırken de hataya izin vermeyen, akıllı bakışlarıyla beni ölçtü. Karşılıklı selamlaştık. Geliş nedenimi sordu. Birlik aracılığıyla sipariş mi vermek istiyordum.

«Hayır», diye yanıtladım, «tamamen farklı bir meseleyle ilgili olarak geldim.»

«Yoksa iş mi arıyorsunuz? Büro işimiz yok. Bayan çalıştırmıyoruz, kendimiz idare ediyoruz.»

Artık ciddi bir biçimde yöneldim ona. Yönetim Kurulu başkanı olduğuna göre onunla konuşmak zorundaydım. Meseleyi anlattım. İş aceleydi, çünkü vekaleti ertesi güne dek göstermek gerekiyordu.

«Bizi haberdar edesin diye, sizi Sovyet yolladı galiba?»

«Hayır, Parti. Bolşevik Merkez Komitesi.»

«Bolşevik mi?» diye uzatarak, şaşırmış bir halde sordu Timofey İvanyç ve düşünceye daldı. «Onlar bizimle neden ilgileniyor?»

«Peki, siz Bolşevik bir Birlik değil misiniz?»

«Biz? Biz partisiziz», dedi Timofey İvanyç kuru bir sesle ve

vurgulayarak. Buna rağmen ilgilendi, birini çağırttı ve oturmam için yer gösterdi.

Timofey İvanyç gelir gelmez Yönetim Kurulu'na bir sürü insan yığıldı, gürültüyle çevresini almaya başladılar. Bütün konuşmalar aylıkların kesilmesiyle ilgiliydi. Bu durumu protesto ediyorlardı. Yönetim Kurulu bir araya geldi, masaya oturdu. Önce kendi sorunları üzerine, fiyatlar üzerine konuşmaya başladılar, sonra önerim üzerine konuşuldu.

Sovyet hakkında aydınlatıcı bilgi verdim. Söylediklerimi dinlediler. Timofey İvanyç birini göndermekten yanaydı. Yaşlıca bir adam ise karşı çıkıyordu.

«Bu bize ne kazandırır? Sonuçta bu Sovyet, odun işçilerinin başına iş açar. Sovyetler üzerine neler söylenmiyor ki.»

Sıra, önerimle birlikte bana gelmişti.

«Kollontai? Bir Bolşevik? Gazetelerin, yenilgiden yana olduğunu yazdığı kişi değil mi bu? Alman tutsakların yararına çalışıyormuş. Bizden ne istiyor ki? Biz anavatanımızın yanındayız. Almanlara kendimizi satmayız. Biz dürüst odun işçileriyiz.»

Gürültü artmıştı. Durumumun kötü olduğunu görüyordum. Demek «Anavatan-savunucularına» gelmiştim.

Fakat Timofey İvanyç susuyor, yüzüme bakıp düşünüyordu.

«Sakin olun bakalım... Ne biçim gürültü çıkarıyorsunuz! Sorun gerektiği gibi tartışılmalı.»

Timofey İvanyç'in Bolşeviklere pek öyle karşı olmadığını anladım. Çok gerilere gitti ve işçiler için çok zor olan savaşa ilişkin konuştu. Aydınlatmaya çalışıyordu. Yapacağı öneriyi hazırladığını görüyordum. O anda, gözlüklü, küçük, zayıf bir adam aniden içeriye daldı. İşçi olmadığı anlaşılıyordu.

Timofey İvanyç konuşmasını kesip, yeni gelenle görüşmeye başladı. Yeni gelen kollarını öfkeyle havaya kaldırdı. Hayır, olamaz!

«Bolşeviklerle ilişkiye girmenizi kim tavsiye etti size? Yoksa bu, odun işçilerinin aklına mı geldi?» diye, sanki buranın hakimi kendisiymiş gibi, Yönetim Kurulu'na bağırdı.

Timofey İvanyç ayağa kalkıp, onu bir köşeye çekti. Adamın Menşevik olduğu çok açık. Timofey İvanyç'le Menşevik fısıldaşıyorlar. Timofey İvanyç pek kolay ikna olmuyor herhalde.

«O Bolşevik Komitenize söyleyin, bize Sovyet için sokaktan milletvekili göndermesinler. Sovyetlere birini gönderip göndermemek bizim sorunumuz, bu sadece Birliği ilgilendirir. Biz hiç bir partiye bağlı değiliz.»

«Doğru», diye onaylıyor, Yönetim Kurulu üyeleri. Menşevik ellerini cebine sokmuş, muzaffer bir edayla bakıyor bana.

«Şunların yaptığına bak! Vatan hainlerini yolluyorlar bize! Bolşevikleri!»

«Bağıraşacak ne var? Her şey halloldu.»

Böylece odun işçilerinin yanından vekalet alamadan, elim boş ayrıldım. Schmidt'e içten içe kızıyordum: Beni nereye gönderdi? «Anavatan-savunucuları»nın ortasına!

Fakat Timofey İvanyç ile yine karşılaşacaktım.

Oldukça yoğun yaşanan, her şeyin gerilim içinde olduğu Ekim günlerindeydi. İlk Kızıl Cepheden haberler gelmişti. Bizimkiler Gaçina'yı almış, Kazaklar silahsızlandırılmış, Kerenski kaçmıştı.

Çevreme göz gezdirirken, elinde tüfek, başında da siperlikli kasketiyle, sakallı, güçlü, geniş omuzlu bir kızıl muhafız gördüm. Karşı karşıya geldiğimiz zaman ise hemen tanıdım: Bu, odun işçisi Timofey İvanyç'ti!

«Siz bizim tarafımızdasınız, Timofey İvanyç?»

«Hem de nasıl... Menşeviklerin çizgisinin doğru olmadığını çoktan anladım. Eğri kesiyorlar. Neyin önemli olduğunu görmüyorlar. Nedense proleter mantığıma güvenmedim. Bize bir menşevik danışmanlık yapıyordu, kültürlü bir adam. Benden daha iyi bilir diye düşündüm. Vekalet için geldiğinizde kendi kendime, savaştan yana çıkmamızın doğru olmadığını söylüyordum artık. İşçilerin bundan kazancı ne ki? Şimdi doğrudan cepheden geliyorum, Gaçina'da savunduğumuz Petrograd'tı, gelecekte de Sovyetleri koruyacağız. Bizim Birliğe bir uğrayın, artık kesinlikle kapı dışarı etmeyiz sizi. Çünkü şimdi Birliğimiz Bolşevik.»

Eski dostlar gibi vedalaştık, herkes kendi işine döndü. O zamanlar yapılacak çok iş vardı. Birliğe gitmeye zaman kalmıyordu.

1918 başında Timofey İvanyç'in cephede düştüğünü öğrendim.

Beyazlara karşı mücadelede, Sovyetlerin iktidarı için, işçi ve köylü devrimi için bir kahraman olarak ölmüştü. Odun işçileri, sömürücülerin eski dünyasının yıkıldığı, büyük Ekim eserini ileriye taşıyorlardı...

Bir zamanlar hiç bir partiye bağlı olmayan Odun İşçileri Birliği, Leninci görüşlere sahip güçlü bir sendika oldu.

Daha sonra, Bolşevik Askeri Örgütümüz tarafından Sovyet'e delege olarak gönderildim. Askerlerin; neden bir kadın delege yolladıkları soruluyordu. Bu alışılmamış bir şeydi. Fakat şaşkınlık kısa sürede geçti...

Daha sonra Bolşevik Askeri Örgüt tarafından, Petrograd Yürütme Komitesi'ne delege olarak gönderildim; Sovyet'te bir çok kadın bulunuyordu, aralarında üç ya da dört Bolşevik işçi kadın da vardı. Sovyet'e girer girmez, Sovyet Fraksiyon Bürosu'na seçildim...

MART 1917

17 yılının Mart'ı. Hareketli ve güneşli bir ay. Devrim hızla ilerliyor. Elemanlar zincirden kurtulmuş gibi görünüyor. Ne var ki, büyük devrimci-yaratıcı güç, bolşevik partimiz tarafından farkettirmeden, beceriyle ve güçlü bir şekilde yönlendiriliyor.

20 Mart, güneşli bir ilkbahar günü. Mücadeleci bir hava, bahar günlerine benziyor, cesur umutlar ve irade gücüyle dolu.

Öğleden önce, «Pravda»nın mütevazi, ciddi bir etki uyandıran redaksiyonunda, Merkez Komite Bürosu'nun* oturumu var. Lenin'in bir mektubu tartışılacak. Aynı düşüncede olduğumuz belleğimde kalmış. «Geçici Hükümet hiç bir biçimde desteklenmeyecek», küçük burjuva partilerle hiç bir «anlaşma» yapılmayacak. Bu, o günlerde yaygınlaşan, Geçici Hükümetin desteklenmesi anlamına gelen Menşevik formülün tam karşıtıydı.

Büro oturumundan sonra, Kadın hakları savunucularının bir toplantısının yapıldığı Kent Duması'na gidiyorum. Bir sürü saçma

sapan konuşma yapılıyor — Bunlar su katılmamış «Anavatan-savunucuları!» Onlarla kapışayım mı? Hayır değmez.

Buradan çıktıktan sonrada Taurus Sarayı'na, işçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyeti'ne gittim. Çeşitli birlikler miting yapıyorlar. Konuşmacılar karmakarışık; kırmızı rozetli generaller, Sosyal-Devrimciler, Kadetler ve Menşevikler. Salonda cepheden gelen birlikler, siperlerden çıkıp gelen askerler var. Bunlar beni anlar, bizim tarafımıza geçmek, Bolşeviklere katılmak zorundalar. Kürsüye doğru yol açıyorum kendime.

«Çılgınsınız. Bolşevik şiarlarınız yüzünden, parça parça edecekler sizi!» «Ara» partilere mensup «iyi yürekliler» kulağıma bunları fısıldayıp, beni engellemeye çalışıyorlar.

Ne var ki, parçalanmadım. Tam tersine, siperlerden gelen askerler beni çok iyi anladılar. «Kahrolsun Emperyalist Savaş!», «Halka Toprak!» «Yaşasın İşçi-ve Asker Sovyetleri!»

Taurus Sarayı'nın önünde itişip kakışan asker eşi kadınlar... «Kocalarımızı siperlerden geri verin bize!», «Çocuklar için ekmek!», diye bağrışıyorlar. Asker eşi kadınlar kısa süre içinde bize katılıyor. Beni havaya kaldırıp, birinin omuzlarına oturttular. Yukarıdan her şey daha iyi duyuluyor, binlerce insana daha iyi hitap ediliyor.

Taurus Sarayı'ndaki mitingler ve sokak gösterileri gece geç saatlere dek sürüyor...

«Anavatan-savunması» şiarına bağlı olan daha çok insan var. Henüz tüm dinleyiciler bizim Bolşevik şiarlarımızı benimsemiyor. Henüz, Menşeviklerin müttefikleri «Anavatan-savunucuları»yla şiddetli tartışmalarda insanın sesinin kısıldığı oluyor. Menşeviklerden de başka bir şey beklenmezdi zaten. Taurus Sarayı'nın salonlarında Kamenev'le yapılan bir konuşma çok öfkelendirici ve anlaşılmaz. Kamenev, Lenin'in çizgisini eleştiriyor. Geçici Hükümetin ilhaklardan vazgeçmeye zorlanabileceği ve bütün halklara «adil» bir barış önerilebileceği (Geçici Hükümet varken!) görüşünü savunuyor...

1917 Mart'ında ülke ekonomisinin çöküşü tehlikeli boyutlara varmış durumda. Fabrikalar çalışmıyor. Kömür yok. Kömür sanayii dağılmış. Yabancı imtiyaz sahipleri, anonim şirketleriyle inanılmaz kazançlar elde edip, dövizleri ülke dışına götürüyorlar.

Ancak fabrikalar restore edilmiyor. Gizli lokavt uygulaması sözkonusu. İşsizlik artıyor.

«Anavatan-savunucuları» da ekonomik felaketin kapıda olduğunu kabul ediyorlar, ancak Geçici Hükümet bürokratik önlemlerin ötesine geçmiyor, geçemez de. Devrimin gelişiminin devamından korkuyor çünkü.

«Savaş sona erdirilmeli, ülke ancak böyle açlık ve yıkımdan kurtarılabilir», diyor Bolşevikler.

Ancak Milyukov, «Antant'ın zaferine dek savaş» düşü görüyor.

Fakat, Almanlar durdurulmaz bir biçimde ilerlerken, nasıl bir «zafer» beklenebilir! Cepheden kaçışlar korkunç boyutlara ulaşıyor. Başka türlüsü olanaksız. Uğruna kan akıtılan topraklar, halkın anavatanı, gerçek anavatan değil ki. İktidarda, askere alınmış işçi ve köylüler yok. Hayır, sonuçta bu iktidar, işçilere ve köylülere ihanet etmiş olan Menşeviklerin ve Sosyal-devrimcilerin küçük burjuva partileri tarafından desteklenen toprak sahipleriyle kapitalistlerin iktidarı.

Mart sonunda Sovyetler Konferansı.* Bolşeviklerin Sovyetteki fraksiyonu, Petersburg Komitesi ve Merkez Komite Bürosu ile birlikte, Bolşevikler adına kimin konuşacağını (ve bir dizi başka sorunu) tartışıyor.*

Ben, Geçici Hükümetin karşısına Sovyetlerin konulması gerektiğini savunuyorum. Toplumsal uzlaşmacıların acımasızca teşhir edilmesinden yanayım, «Kardeşlikten» yanayım. yani Lenin'in çizgisini savunuyorum.

Ve yine Kamenev uzlaşmacı ihanet rotasını izliyor. Birbiriyle uzlaşmaz iki görüşü birleştirmeye uğraşıyor. Bolşevik Fraksiyon adına Sovyet Konferansında konuşacak olan iki aday için yapılan oylamayı az farkla Kamenev kazanıyor. Kötü, bu, o günlerde, Mart'ta, hala sallantıda olanların bulunduğunu gösteriyor...

Lenin sığınmacılık, tutsaklığından kurtulamadı henüz, hala İsviçre'de bulunuyor. Ne var ki sesi, yönetimi bize kadar ulaşarak, devrimci hareketin bu örneksiz zor yükselme sürecinde, Parti stratejisi için sağlam bir temel oluşturmamıza yardımcı oluyor.

LENİN'İN PETROGRAD'A GELİŞİ

3 Nisan'da Lenin'i Beloostrov istasyonunda karşıladık. Nadejda Konstantinovna'yla Lenin'in çevresi çok kalabalıktı —hemen soru yağmuruna tutulmuşlardı—, Belenin'le ben yanlarına ulaşmakta güçlük çekiyorduk. Petersburg Komitesi, Lenin'i kısa bir konuşmayla selamlayarak çiçek sunma görevini bana vermişti.

Belenin'le Lenin kucaklaştılar. Ben elini sıktım, fakat Belenin beni ittirdi. «Mademki konuşma yok, o zaman İlyiç'e bir hoşgeldin öpücüğü verin bari.»

Nadejda Konstantinovna kaygılıydı: «Yol boyunca İlyiç'i çok yordular, her istasyonda konuşma yaptı, Finlandiya'da her yerde karşılama konuşmaları oldu. Finliler de onu selamladılar. Bize eşlik eden Rovio çok iyi çeviri yaptı. İlyiç'e hiç olmazsa bir bardak çay verin, ne kadar yorgun olduğunu görüyorsunuz.»

Vagona gittik. Lenin'le ikimiz bir kompartımana oturduk. Nadejda Konstantinovna ve İnès Armand yandaki kompartımana girdiler. Koridorda yine Petrograd'lı yoldaşlar itişip kakışıyorlar, İlyiç'le konuşmak istiyorlardı. Lenin paltosunu ve kasketini çıkarmış, sanki böylece yorgunluğunu da atmış gibi, sorular soruyor, yoldaşların anlattıklarını dikkatle dinliyor, sadece Kamenev, bazı nidalar ve eklemelerle onların sözünü kestiği zaman, alnını kırıştırıyordu.

4 Nisan'da, Petrograd Sovyeti Bolşevik Fraksiyonu'nun bir toplantısı yapılacaktı. Fraksiyon Bürosu'na dahil olduğumdan sabahtan Taurus Sarayı'na gittim. O zamanlar Tatyana Şçepkina-Kupernik'in Kiroçnaya'daki evinde oturduğum için, Taurus Sarayı'na genellikle yaya gidiyordum; şansım yaver giderse bir fayton çevirdiğim de oluyordu.

Bu sabah başarılı değildim. Aslında yaya gidebildiğim için de memnun olmuştum. Güneş parlıyor, her yer ilkbahar kokuyordu. Coşku ve mücadele havasıyla doluydum. Lenin'in gelişi, onun konuşmaları, işçi ve asker kitleleri tarafından Finlandiya istasyonunda ve sonra Bolşevik Askeri Merkezin yerleştiği, Krzesinska'nın* eski evinin önünde sevinçle karşılanışı, insanların hem yürek-

leri hem de mantıklarıyla onu anlamış olmaları, hala etkisini sürdürüyordu bende.

Lenin'in ifade ettiği düşünceleri, gerek bana yazdığı mektuplardan, gerekse de makalelerinden biliyordum. Fakat, onun burada, her şeyin birbirine karıştığı, kaos içindeki yeni Rusya'da olduğunu bilmek, insana güven ve sağlamlık duygusu veriyordu. Bolşeviklerin içinde, hala varlığını sürdüren yalpalayanlar arasında düzen sağlanacaktı...

Bu arada Petrograd Sovyeti'ne varmıştım. Sovyet üyesi Bolşevik Fraksiyon Bürosunun genelde toplandığı koridora çıktım aceleyle.

Fraksiyonun keyifli, heyecanlı bir havada olması doğaldı. Lenin'in tezleri tutkuyla tartışılıyordu. Lenin'in bu düşünceleri bir çok kişi için yeniydi, beklenmedik biçimde çıkmıştı ortaya. Emperyalist savaş sırasında, yurtdışında Vladimir İlyiç'le sürekli ilişki halinde olduğumu bilenler, çevremi sarıp sorularını ve kuşkularını iletiyorlardı. Kendi adamlarımızın böylesine bir hücumunu beklememiştim. Yüksek sesle sorulan sorulara acele yanıtlar verip, açıklamalar yapıyordum. Bu yıllarda, Lenin'in yazıları ve mektuplarının Rusya'ya ulaştırılmasının gerçekten bu kadar kötü mü işlediğini soruyordum kendi kendime. Bizler, İskandinavya'daki «bağlantı adamları», Lenin'in kaleminden çıkan değerli materyalleri, Rus yoldaşlara, gerçekten bu kadar az mı göndermiştik? Burjuva devriminden sosyalist devrime geçiş üzerine yeni ve muazzam düşünceleri ve savaşın sona ermesine yol açacak olan politikası neden hala herkesçe bilinmiyordu? Bu konuyu daha fazla düşünecek zamanım yoktu, harekete geçmek gerekiyordu.

Fraksiyon Bürosunun bu oturumunu Paderin açtı. Fraksiyona, Lenin'in aynı gün, Sovyet'e dahil tüm sosyalist grupların ortak bir oturumunda konuşmayı amaçladığı bildirildi. Bazıları Lenin'in, Sovyet milletvekilleri önünde konuşmasını erken buluyorlardı. Lenin'in tezlerine ilişkin, önce biz açıklığa kavuşmalıydık. Birisi, Kamenev'in de aynı görüşte olduğuna dayanıyor. Ancak Fraksiyon Bürosu, Lenin'in hemen, yani aynı günde konuşmasını ateşli biçimde istedi. Bununla, partinin, taktiği kesin olarak saptanmış ve kararsız yoldaşlara karşı çıkanlara destek sağlanmış oldu...*

Günün ilerleyen saatlerinde, Petrograd Sovyeti Sosyal Demok-

rat fraksiyonlarının ortak oturumunun yapıldığı yuvarlak salona gittik. Koridorlardan geçerken, milletvekilleri arasında olağanüstü bir canlılığın egemen olduğunu farkettim. Gruplar halinde ayakta durmuş, ateşli konuşmalr yapıyorlardı. Kulağıma bölük pörçük konuşmalar geliyordu: «Dün kendim duydum: Sovyetler iktidarı devralıp, barış yapmalıymış.»

Bir grup Menşevik arasında duran Martov, Sovyetin aklı başında hiç bir üyesinin, Lenin'in «Blankist» önerilerini desteklemeyeceğini iddia ediyordu: «Rus halkının ütopyolarla işi yoktur.»

Bir grup asker yolumu kesti.

«İyi günler, Yoldaş Kollontai. Lenin'in bugün konuşacağı doğru demek? Ama belki de gelmez?»

Lenin'in çoktan Taurus Sarayı'na geldiğini öğrenince, sevinçle tepki gösterdiler: «Harika bir şey bu!» Salona girerken, Lenin'in dünkü sözlerini anımsadılar; bu askerler artık bizim yanımızdaydı...

Taurus Sarayı'nın, 'Petrograd Sovyeti Genel Kurulu' oturumlarının yapıldığı yarım daire şeklindeki salonunda, milletvekilleri için ayrılan yerler tıkabasa doluydu. Lenin'in her şeyi hemen düzeltecek ve öncelikle halkın mantığının almadığı ve nefret ettiği kanlı savaşa son verecek olan, yeni bir şeyler söyleyeceği merakı ve umudu hissediliyordu...

Lenin kürsüye hiç dikkat çekmeden çıkarak başkanlık masasına değil, gerideki bir sandalyeye oturdu. «Lenin!» diye bir fısıltı dolaştı salonda.

Vladimir İlyiç ve ona eşlik eden Bolşevikler kürsüde göründüklerinde, salonda düşmanca bir atmosferin egemen olduğunu duyumsadım. Küçük burjuva milletvekillerinin, sosyal demokratların, Lenin'in «ütopyalarını» dinlemeye hazırlanırken, küçümseyici kuşkuları seziliyordu. Bolşeviklerin oturduğu sol bölüm, Vladimir İlyiç'i alkışlarla karşıladı.

Ancak, salonun sol köşesindeki bolşevik bölüm o zamanlar çok dardı. Ama 4 Nisan'dan sonra bu bölüm öylesine güçlendi ki, giderek, emekçi halka ihanet edenleri, toplumsal uzlaşmacıları,

Sovyetin milletvekili sıralarından sürüp çıkardı. Hem de yalnızca Petrograd'ta değil, yavaş yavaş büyük Rusya'nın bütününde.

Oturum başkanlığına, o günlerde sürekli olduğu gibi, Menşevik Çheidse seçildi. Çheidse sözü Lenin'e verdi.

Lenin kürsüye değil, milletvekillerine mümkün olduğunca yakın olmak istiyormuşçasına, Cenevre'de ya da Paris'te siyasi sığınmacılarla her zaman yaptığı gibi, onlarla sohbet etmek istiyormuş gibi, sahnenin kenarına dek geldi. Askerlerle işçilerin gruplar halinde birlikte oturdukları sıralarda milletvekilleri dikkatli ve beklentili bir halde, gözlerini ayırmaksızın Lenin'e bakıyorlardı.

Lenin, düzenli, sakin bir sesle, şaşılacak derecede basit ve anlaşılır bir dille konuşmaya başladı. Daha sonra bir çok kişi bana: «Lenin, uzun süredir kendi kendime düşündüğüm, ama ifade etmek için sözcükleri bulamadığım şeyleri söylemeyi nasıl başarıyor», demiştir.

Lenin büyük ve önemli şeylerden; genç devrimin tüm politikasının yeni bir raya oturması gerektiğinden sözetti. Rus emekçi halkı, işçi, köylü, asker ve bahriyeliler, Sovyet iktidarı sayesinde, kendisi ve çocukları için yeni, mutlu bir ülke kurabilecekti. Eğer kendisini yabancıların yönlendirmesine, Rus tüccarları ve sanayicilerinin iktidarı ele geçirmelerine izin vermezse, kendi gücüyle, sağlıklı zekasıyla, Marx'ın öğretisine dayanarak, sosyalizmi kurabilirdi. Ne var ki önce, milyonlarca Rus insanının, Antant'ın şanı uğruna öldüğü kanlı katliama son verilmeliydi.

Salon Lenin'i büyülenmiş gibi, soluğunu tutmuş, sessizce dinliyordu. Sadece halkın, Sovyet iktidarının savaşı sona erdirebileceğini söylediğinde, Lenin'in konuşması, coşkun alkışlarla kesildi.

Lenin konuşmasını sürdürdü. Sesi biraz daha şiddetli ve kavgacıydı. İşçi sınıfının çıkarlarına ihanet edenlerle, uzlaşmacılarla Bolşeviklerin birarada yürümesinin sözkonusu olmayacağını, savaşın sona ermesi, Rusya'nın anarşi ve ekonomik yıkıntıdan kurtulması, emekçilerin kapitalistler ve toprak sahiplerince sömürülmesine son vermek için tek yolun Sovyetlerin iktidarı alması olduğunu, bu amaçlara, sadece bu kararlı yoldan ulaşılabileceğini açıklıyordu... Yine salonda bir alkış tufanı koptu...

Partinin bundan sonraki politikasının temelini atan ve devrimin sürdürülmesi, iktidarın işçi ve köylüler tarafından ele geçiril-

mesi taktiğini saptayan Nisan Tezleri, Sovyetlerin gerçek önemini ve anlamını belirginleştiriyordu.

Bir çok kişi için Tezler bir manifestoydu. Başkaları için bir defada kavranamayacak, işlenemeyecekti. Üçüncüler, devrimin düşmanları için ise, Tezler, son derece tehlikeli bir politik platformdu.

Lenin'in mükemmel Tezlerinin mantık zinciri ilerledikçe, orada bulunanların havasının ne kadar çabuk farklılaştığı açıkça görülüyordu. Yüzlerdeki ifade değişti. Menşevik liderler önce şaşırdılar, sonra korku ve kızgınlık yayıldı yüzlerine. Buna karşılık sıradan milletvekillerinin, askerlerin, işçilerin yüzleri, sanki yeni bir yol keşfetmişler gibi gittikçe aydınlanıyordu.

Sovyetin bu büyük, bol ışıklı salonu, Menşeviklerle sosyal devrimcilerin anlamsız konuşmalarına alışıktı. Bugün ise devrimin amaçlarını ve yollarını bilen ve saptayan, halkı savaşlardan ve sermayenin iktidarından kurtuluşa götüren bir halk lideri, insanlığın bir dehası konuşuyordu.

Uzlaşmacılar için, kararsızlığın savunucuları için en kötüsü de, Lenin'in, dahiyane tezlerini ortaya koyuşundaki o açıklık ve mantıktı. Vladimir İlyiç'in konuşması, karanlık işlerin avukatı Kerenski'ye ya da o herkesin bildiği geveze yaltakçı Zereteli'ye hiç benzemiyordu. Lenin konuşma yapmıyor, adeta Sovyet milletvekilleriyle işsel, ciddi, politik sohbet yürütüyordu. Sanki herkesle tek tek konuşuyor gibiydi. Tezleri çok anlaşılır ve açıktı. Her işçi, her askerin anlayabileceği sadelikte konuşuyordu.

Konuşmasını bitirdiğinde, Lenin'i, neredeyse tüm salon coşkuyla alkışladı.

Lenin'in tezlerine Y.P. Meşkovski-Goldenberg ve V.S. Voitinski karşı çıktılar. Meşkovski, Lenin'in tezlerinin, devrim için çok büyük bir tehlike oluşturduğunu «kanıtlamaya» çalıştı: Lenin, devrimci güçlerin birliğini yok etmek ve Rusya'da iç savaş bayrağını yükseltmek istiyordu (!?)

Meşkovski ve Voitinski'yi başka muhalifler izledi. Muhalifler arasında sadece Menşevikler ve ara grubun üyeleri (K.K. Yurenev) değil, Sovyet'teki Bolşevik Fraksiyonun bir kaç üyesi de vardı.

Öfkelenmiştim. Fraksiyon Bürosunun, Lenin'in pozisyonuyla

dayanışmadan yana, tezlerinin desteklenmesinden yana oy kullanmaları için Fraksiyonu teşvik etmemiş olmasına içten içe kızıyordum. Sovyet'te, benim, Bolşevik Büronun aktif bir üyesi olduğum biliniyordu. Bu yüzden söz almaya karar verdim. Önemli olan Vladimir İlyiç'in tezlerini desteklediğimizi göstermek ve bu korkaklara ağızlarının payını vermekti. O kadar kızmıştım ki, bana yönelik kötü bakışları farketmiş ve karşı çıkış seslerini duymuş olmama rağmen, konuşurken, her zaman heyecanlandığım kadar bile heyecanlı değildim.

İlk sıralardan birinde Nadejda Konstantinovna, onun yanında da İnès Armand oturuyorlardı. Cesaret vermek için ikisi de bana gülümsedi. Konuşmamı bitirdikten sonra Vladimir İlyiç'in yakınına oturdum.

Lenin, ona karşı çıkan konuşmacıları, kendine has sakinliğiyle dinliyordu, milletvekillerini etraflıca incelediği görülüyordu. Sanki Sovyet'in bileşimi onu, konuşmacıların söylediklerinden daha çok ilgilendiriyormuş gibiydi.

Salonda olağanüstü heyecanlı bir hava, hatta karışıklık egemendi. Bu, Vladimir İlyiç'in gözünden kaçmış olamazdı. Tezlerinin, bugüne dek sarsılmaz Menşevik otoritelere darbe vurduğunu ve bir çok kişiyi düşünmeye sevk ettiğini hissetmiş olmalıydı. Zaten Lenin'in istediği de buydu.

Vladimir İlyiç, bir kaç kez Bolşevik Fraksiyondan yoldaşları yanına çağırıp, çeşitli kişiler ve mevcut hava üzerine sorular sordu. Konuşmacıları dinlemiyordu artık. Ancak (toplantıya başkanlık eden) Çheidse sözü Zereteli'ye verdiğinde, Lenin ona doğru döndü ve Zereteli'nin konuşmasını dikkatle dinlemeye hazırlandı.

Ne var ki Zereteli, bu konferansı toplantıya çağırmış olan Sosyal Demokrat İnisiyatif Grubu'na övgüler yağdırmaya başlayınca ve tüm fraksiyonların katılacağı bir Sosyal-Demokrat Kongre yapılması için hemen bir merkez oluşturulmasını önerince, Vladimir İlyiç ironiyle gülümsemek zorunda kalmış, bana dönerek şöyle demişti: «Bu uzlaştırıcılar da nasıl soysuzlaşıyor. Bu adam aptal değil, ama şu biraraya getirip konuştuğu burjuva saçmalıklarına bakın.»

Bir birleşme kongresi hazırlanması için organ seçimlerine geçmeden önce, Bolşevik Merkez Komitesi adına, Bolşeviklerin

böyle bir organın seçilmesini yararsız buldukları ve Bolşevik Fraksiyonun bir birleşme kongresi toplanması için yapılacak oylamaya katılmayacağı açıklandı.

Bu açıklama Sovyet üyeleri arasında karışıklık yarattı, oysa bu, Lenin'in konuşmasının mantıki sonucuydu. Fakat, oylamaya katılmayı reddetme artık sadece bir söz değil, eylemdi. Bolşevikler devrimi yeni bir yolda yükseltmeye hazırlanıyorlardı. Ve «Anavatan savunucuları» ile birleşmekten yana oy kullanmamak, Lenin'in ünlü ve açık tezleri temelinde yükselen ilk fiili adımdı. Petrograd Sovyetinin üyeleri heyecanla birbirleriyle fısıldaşıyorlar ve artık toplantının devamına neredeyse hiç ilgi göstermiyorlardı. Çheidse, salonda düzenin sağlanması için defalarca çağrı yapmak zorunda kaldı...

4 Nisan oturumundan biz, Sovyet Fraksiyonu üyeleri, bir manevi zafer kazandığımız duygusuyla ayrıldık.

Lenin'in tezlerinin savunusunu yaptığım konuşmam, bana sadece, Petrograd Sovyeti'ndeki rakiplerimizin kinini değil, geçici hükümetin de düşmanlığını kazandırdı. O günden sonra, bana karşı savaş ilan eden burjuva gazeteleri, hakkımda sadece düşmanca makaleler yazmakla kalmıyorlar, ironik tefrikalar da yayınlıyorlar, muhabirler ise bana, «Devrimin başpapazı» diyorlardı.

Lenin'in tezleri şiddetli gökgürültüsü etkisi yarattı. Sosyal-devrimcilerin ve Menşeviklerin saflarında karışıklık yaratıp, devrimi geride bıraktıklarına inanmayı çok isteyen kapitalist bakanları korku ve dehşete düşürdü. İşçi kitleleriyle askerler, Lenin'in düşüncelerini anladılar, sahip çıktılar; bu andan başlayarak devrim yolunda, partimizin disiplinli yönetimi altında ilerlediler...

Benim açımdan ise, barış, Sovyet iktidarı, cephede kardeşlik, kadının kurtuluşu ve eşitliğinin tanınması için, yoğun bir ajitasyon dönemi başlıyordu.

4 NİSAN'DAN SONRA

4 Nisan'dan sonra Leninistler, düşmanları tarafından özellikle şiddetle izlendiler. O zamanlar bir pogrom tehditi altındaydık. 1917 ilkbaharında, savaşın sona ermesinden ve Sovyet iktidarın-

dan yana çıkan Lenin ve Bolşeviklerin mi, yoksa Rusya'da yabancı ülkelerdekine benzer bir burjuva düzeni kurma isteğinde olan Kerenski ve şürekasıyla Sosyal-şövenistlerin mi haklı olduğu konusunda, her zamanki kavga patlak verdiğinde, tramvayda tanınmak tehlikeliydi.

Tüm toplantılarda (O zamanlar Petrograd'ta neredeyse günün hersaati miting vardı), Menşevikler, Sosyal devrimciler, Liberaller, Plehanovcular ve diğerleri bir blok halinde bize saldırıyorlardı. Petrograd Sovyeti'nin oturumlarında söz alma isteklerime karşılık (o zamanlar Yürütme Komitesi üyesiydim), karşıtlarımızın birleşmiş kütlesi, şu tür bağırtılarla yanıt veriyordu: «Bir Leninist, ardından ne geleceğini biliyoruz! Gözümüze görünmesin, defolsun!» Ve toplantıyı yönetenler, söz istediğim zaman, can sıkıcı bir görevin kendilerini beklediğini bildiklerinden, alınlarını kırıştırıyorlardı: Bir yanda dinleyicileri yatıştırmak, öte yanda, konuşma yetkisi olan herkese söz vermeyi gerektiren Sovyet kurallarını yerine getirmek zorundalardı çünkü.

Oysa fabrikalardaki işçiler, kışlalardaki askerler, gemilerdeki bahriyeliler ve kadınların yaptıkları gösterilerde asker eşi kadınlar ve işçi kadınlar beni severek dinliyorlar, her zaman içten karşılıyorlardı. Onlar için, yani emekçi halk için Lenin adı, o günlerde, emperyalist katliamın sona ermesi ve «Tüm İktidar Emekçi Halka», yani Sovyetlere, şiarının zaferi için, çoktan sembol olmuştu.

Fırtınalı, güvensiz, tehlikeli, mücadele dolu ve sürükleyici bir dönemdi. Umutlarla, planlarla dolu, biz Bolşeviklerin, Lenin'in liderliği altında kazanacağımıza sarsılmaz inanç beslediğimiz bir dönemdi. Rus halkı, emekçilerin iktidarı sayesinde yeni, mutlu bir yaşam kuracaktı.

Partinin şiarlarını halk kendine yakın buluyor ve anlıyordu. «Cephede emperyalistlerin yenilgisi, cephe gerisinde karşı devrimcilerin zaferinden iyidir.» Burjuva egemenliğinin sağlamlaştırılmasına ve karşı-devrimin gerçekleşmesine yardımcı olacak bütün çabalar, henüz tohum halindeyken boğulmalıdır. Yeni bir iktidar, halkın iktidarı kurulmalıdır. Toprak sahiplerinin toprakları, onu işleyenlere verilmelidir. Üretim üzerinde denetim kurulmalıdır. Sovyetler iktidarı almalıdır. O zaman, sadece o zaman, halk ger-

çek bir anavatana sahip olacak, onu kimsenin yenemeyeceği bir güç haline getirecektir. Bolşevikler ne istediklerini biliyorlar. Bolşevikler emperyalist katliamı durdurma gücüne sahipler.

Ne var ki Bolşeviklerin çevresi çok, pek çok direnişle kuşatılmıştı. Burjuvazi ve onun maşaları Sosyal-devrimcilerle Menşevikler tehlikeyi hissettiler ve son gayretleriyle bize karşı faaliyet yürüttüler. «Liberalnaya Reç», Plehanov'un «Yedinstvo»su ve başka yayın organları, bize karşı çeşitli iftiralar yayıp, cephedeki yenilginin suçunu bile bizim üzerimize atarken, askerler, Ordu Sovyeti için, Bolşevikleri milletvekili seçiyorlardı. Kışlalardaki toplantılarda genellikle en sevilen konuşmacılar biz Bolşeviklerdik. Arabayla, olmazsa panzerle beni alıp, sürekli bir o kışlaya, bir bu kışlaya götürüyorlardı. Orada her şey gri askeri renkteydi. Bazen askerlerin yüzünde önce güvensizlik ve kuşku görülüyordu, sanki; «yeterince konuşma dinledik, en iyisi siz bize savaşın nasıl sona erdirileceğini anlatın» diyorlardı. Savaş ve toprakla ilgili konuşmaya başlar başlamaz «Çok doğru!» diye bir ses duyuluyordu.

«Anavatan savunucuları»nın hala pozisyonlarını koruduğu birliklere de rastlandığı oluyordu. Bu birliklerde askerler arkalarda üst üste yığılmış dururken, ön sıralarda subaylar oturuyordu. Böyle durumlarda dinleyicileri kazanmak kolay değildi. Konuşmaya başlar başlamaz, gürültü de başlardı. Ama mitingin sonuna doğru askerler Bolşevik konuşmacıların çevresini alarak, bizi soru yağmuruna tutup, sonra da Bolşevik karar metnini onaylarken, subayların farkettirmeden yan kapılardan aceleyle kaçmaya çalışmaları, nasıl bir zaferdi.

Böyle zamanlarda hoşnutluk içinde diğer kışlalara koşuyordu insan.

O günlerde araba ender bulunurdu. Genellikle yaya ya da tramvayla gidiyordum. Bazen tramvayda otururken, çevrede, savaşın sürmesi gerekip gerekmediği ve bir saldırının neler getirebileceği, her zamanki gibi şiddetle tartışılıyordu. Burjuvaziye dahil olanlar, sövüp sayarak Bolşeviklere kızıyor, askerlerle işçiler ise bizi ve Sovyetleri koruyorlardı. Neredeyse yumruk yumruğa kavgaya dönüşecek sert tartışmalar oluyordu. Ben de burjuvalardan payıma düşeni aldım. Benim adım o günlerde çok kişinin nefretini çekiyordu.

Bir keresinde tartışmanın döğüşe döndüğünü anımsıyorum. Yumruklarla devam ettirilen ağız dalaşının hararetiyle, düşmanlarımız şöyle bağırıyordu: «O alçak Bolşevik Kollontai elimize bir geçse, kötü yapacağız! Vurup öldürmeli onu! Neden dürüst insanların aklını çeliyor!» Yapabileceğim tek şey sessizce inmeye hazırlanıp, bir sonraki durakta aşağıya atlamaktı. Tanınmamış olmam büyük şans.

Nevski-Prospekt'te kısa toplantılar yapılıyordu. İnsanlar cadde köşelerine sıkışıp, tartışıyorlardı. «Tüm İktidar Sovyetlere!» şiarı duyulduğunda, bu yığını, bizden birinin etkilediği anlaşılıyordu. Konuşmacı bağıra bağıra emperyalist savaştan söz ediyorsa, o zaman isterik bir Sosyal-devrimci işbaşında demekti.

Sovyet Fraksiyonu Bürosu'nda biz Leninistler, Avilov gibi yalpalayanlara karşı gayretle mücadele etmek zorundaydık, fakat 4 Nisan'dan sonra hemen güçlenerek yönetimi aldık. Bizi bekleyen sayısız görev vardı. İşçi - ve Asker Sovyetlerini sağlamlaştırmamız gerekiyordu, Geçici Hükümetin politikasına karşı, Sovyetlerin politikası çıkarılmalıydı. Küçük - burjuva partilere hiç bir taviz verilmemeliydi. Emperyalist savaşın gerçek karakteri ve burjuvazinin politikasının yüzü her fırsatta açığa çıkarılmalıydı.

Taurus Sarayı'nın büyük salonundaki bolşevik sıralar, Mart'ta daha çok darken, şimdi Nisan'da, gözle görülür biçimde genişliyordu. Fabrikalar ve Birlikler Sovyet'e, Bolşeviklerin yandaşlarını gönderiyorlardı.

Lenin adı, orman yangınında alevler gibi yürekleri tutuşturuyordu. Lenin adı, kapitalist Rusya'nın nefretini üzerine çekiyordu. Lenin adı, kentte ve kırda en geniş emekçi kitleler için, kapitalizmin boyunduruğundan kurtuluşun sembolü olmuştu.

Anlayışsızlık ve yalpalama çokça gündemdeydi. Fakat işçiler ve askerler politika alfabesini, kendilerini ilgilendiren, işçi ücretlerinin kesilmesi, fabrikalarda toplu işten çıkarmalar ve zamlar gibi pratik aktüel günlük sorunlarda iki önemli sınıfın birbirlerine karşı verdikleri sıcak çatışma içinde, öğrendiler. Toprak sahipleriyle onların uşakları Sosyal-devrimciler, halka toprak vermeye niyetli değillerdi, sadece sözünü etmekle yetiniyorlardı. Köylerden

gittikçe artan sayıda işgücü cepheye sürülüyordu. Çeşitli eyaletlerden, köylülerin «kendiliklerinden», toprak sahiplerinin topraklarına el koydukları söylentileri geliyordu. Sosyal-devrimciler, bu «izinsiz eylemlere» karşı, bu «dayatmacılığa» karşı köpürdüler. Bunun üzerine işçiler fabrikalara el koyup, çalışmayan fabrikalarda, kendi denetimleri altında yeniden üretime geçtiler. Ne var ki, karşı devrim tehditine karşı öz savunmanın kaynayan kazanında, zararlı anarko-sendikalist bir hava oluşmaya başladı. Partimiz bu durumu hemen dikkate aldı. Devrimin doğal, kaçınılmaz gelişimine göre izliyordu rotasını, fakat aynı zamanda, zararlı sol radikalizme de karşı çıkıyordu. Bunu açık ve anlaşılır bir biçimde, sarsılmaksızın, sinirli bir telaşa ve maceracılığa kapılmaksızın yapıyordu.

Nisan Konferansı, ayın son günlerinde yapılmıştı.* Toplantı salonunu, heyecanı, tartışmaları, yönetimin sarsılmazlığını ve hedef koymadaki açıklığı anımsıyorum. Konferans salonu nispeten doluydu, delegelerin dışında,partili başka aktif yoldaşlar da sürekli orada bulunmuştu. Sovyet delegeleri, danışmak ve dinlemek için sık sık geliyorlar, sonra yeni bilgiler ve yeni düşüncelerle geri dönüyorlardı. «Şimdi her şey çok açık. Ne kadar basitmiş. Oysa buraya geldiğimde bir çok şey karmaşık ve gerçek dışı görünüyordu bana.» Bir gün ya da bir akşam konferansa katılabilme şansına sahip olanların çoğu böyle düşünüyordu.

Bu konferansta alınan kararlar son derece önemliydi. Parti çizgisinin açıklığı, devrimin bu kadar erken bir aşamasındaki uzak görüşlülüğü hayret uyandırıcıydı.

Lenin'in, emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme tezi karara bağlandı.

Yalnızca proleter devrimi ve proletarya diktatörlüğü, insanlığı, kapitalist düzenin ve savaşın korkunçluklarından kurtarabilirdi. Objektif koşullar Rusya proletaryasını, tüm dünya devrimci proletaryasının öncüsü yapmıştı. Lenin'in bu tezlerine Parti tümüyle sahip çıktı.

Son derece önemli bir karar, devrimin gelişim sürecindeki bir aşamayla ilgiliydi. Bu, bütün iktidarın İşçi -, asker -, köylü - ve bütün Rusya'daki diğer milletvekillerine verilmesiydi. Sınıfsal açı-

dan doğru olan bu yeni karar, devrimi sosyalist bir devrime dönüştürme sorununun çözümünü yakınlaştıran bir basamaktı.

Rusya'da sosyalist devrim için yeterli koşulların bulunmadığı görüşünde olan sallantılı unsurlar vardı. Konferans bu korkakların ve kararsızların düşüncesini reddetti.

Banka ve şirketler üzerinde denetim; tüm toprakların ulusallaştırılması; büyük çiftliklerin örnek çiftliklere dönüştürülmesi; kollektif çiftlik biçimlerine geçiş; sosyal devrimin devrimci yoldan gerçekleştirilmesi - Lenin'in bütün bu açık direktifleri kabul edildi, onaylandı, yürürlüğe girdi.

Ekim devrimini hazırlayan ve Sovyet iktidarı için temel oluşturan önemli bir karar, ulusal sorun konferansının saptadığı çizgiydi. Ulusal azınlıklar sorunu keskin ve karmaşık bir sorundu. Bu sorun da güçlü bir devrimci iktidar tarafından çözümlenebilirdi. Ulusal soruna ilişkin raporu Stalin hazırladı. Tek doğru Marxist-Leninist rota kabul edildi: «Ayrılmaya kadar varan kendi kendini tayin hakkı». Bu direktifimiz «Anavatan savunucuları» arasında ve sonra Haziran'da ki I. Sovyet Kongresi'nde Plehanov'da büyük bir infiale yolaçmıştı!

1 Mayıs, yani bizim takvimimize göre daha 18 Nisan. Aydınlık, güneşli, sıcak bir gün. Harika, bir yaz gününde şafak söküşüne benziyor. Bir sürü bolşevik bayrağı. Uzlaşmacı «Anavatan savunucularına» karşı açık mücadele. Konuşma üzerine konuşma... Kâh bir geminin çanaklığında, kâh alanlarda zırhlı tankların üzerinde, ya da birinin omuzlarında konuşuyordum. İyi konuşuyordum; sürükleyici ve anlaşılır. Kadınlar ağlıyor, askerler, «şu Kollontai»ı bir kez daha dinlemek için kürsüden kürsüye koşuyorlardı. Barıştan, barışın nasıl elde edilmesi gerektiğinden, kardeşlikten, Sovyet şekillenişinde halkın iktidarından söz ediyordum...

İlk açık Bolşevik yönelim, kitlelerin bizim yanımızda olduklarını gösterdikleri, 21 Nisan gösterisinde* görüldü.

Sosyal-devrimciler hedeflerine ulaşmışlardı; Menşevikler «iktidarı paylaşmaya» hazır olduklarını açıkladılar. Bir koalisyon hü-

kümeti, yani burjuva hükümeti kurdular.* Akla gelebilecek her türlü «hazırlıklar»dan oluşan Menşevik-sosyal devrimci öneriler kabul ediliyordu. Eylemler değil, «hazırlıklar». Devrimin kaderinin tayin edildiği, «Kahrolsun Emperyalist Savaş!» ve «Burjuva İktidarına Karşı Sovyetler!» gibi taleplerin öne çıkarılması gereken bir dönemde, «hazırlıkları»yla çıkıyorlardı ortaya: «Bir Kurucu Meclis'in hazırlığı», «Bir Toprak Reformu hazırlığı» vs. Tabii Kadetler, Sosyal-devrimcilerin politikasına hayrandı. Bakanlıklar paylaşıldı; Sosyal-devrimciler «Tarım reformlarını», Menşevikler ise Devlet Bakanlığı ['Portefeuille' sandalyesiz bakanlık/Ç.N.] çalışmasını aldılar.

Kitleler buna bir gösteriyle tepki gösterdiler. 21 Nisan, hain «sosyal yurtseverlerin», Rus emperyalistleriyle «anlaşmasına» yanıttı. Bizim Bolşevik şiarlarımız, «Kahrolsun Kapitalist Bakanlar!» ve «Kahrolsun Koalisyon!», işçi kitleleri tarafından benimsenmişti. Bu bizim günümüzdü. İşçiler kendiliklerinden, bizim yanımızda hissediyorlardı kendilerini. Cephedeki askerler de öyle...

Vassilyevski Ostrov'da askeri okulda yapılan I. Bütün Rusya Sovyet Kongresi*. Olağanüstü bir olay. Biz enternasyonalist düşüncedeki Bolşevikler kim olduğumuzu gösterdik. Konuşmalarımız net bir çizgiyi belirtiyordu.

Salonun ilk sıralarında Plehanov'u gördüm. Saçları ağarmıştı. Bizim yanımızda değildi, «Anavatan savunucuları»nın saflarındaydı. Üzerinde hissettiğim zeki, canlı bakışlarında, görülmemesi olanaksız bir karşı çıkış vardı. Plehanov'un bizden olmaması acı veriyordu bana... Heyecanlıydım, galeyana gelerek karşıtlarımıza gereksiz ifadelerle hakaret ettim. Bu her zaman kötüdür - bir zaaf belirtisidir. Konuşurken kendime tümüyle egemen olabildiğimde, keskin sözcükler olmaksızın da ikna edebiliyorum.

Koridorda aniden yüz yüze geldiğim Plehanov, beni tanımamış gibi davrandı. Selamlaşmadan birbirimizin yanından geçtik. Cenevre'yi, Plehanov'la ilk karşılaşmamı, Zürih'te öğrencilik yıllarımı, «Zarya» dergisini anımsıyorum. Şimdi, onun yanına gitmediğim için kızıyorum kendime. Siyasi hasımlardık kuşkusuz, ama geçmişin değeri yok muydu? Plehanov için ben bir düşman, bir

bozguncuydum. O, «Monizm»i* kaleme almış olan, benim öğrencilik dönemimde İsviçre'de tanıdığım Plehanov değildi artık. Devrim için yoktu. Ona ne söyleyebilirdim ki?

Haziran sonunda, Lenin benden, Krassin'e gitmemi istedi; benim aracılığımla ilişkiye geçmeyi amaçlıyordu.* Aynı gece Zarskoye Selo'da oturan Krassinlere gittim. Aydınlık bir ilkbahar gecesiydi, leylaklar yeni açmaya başlamıştı. Krassin, Vladimir İlyiç' le buluşmak üzere bir randevu verdi.

Lenin, elektrik fabrikasını «baştan sona» gezdikten sonra, dönüş yolunda, bana biraz hayretle, ama serzenişte bulunmaksızın şöyle dedi: «Bu mühendisler tuhaf insanlar. Krassin azimli ve korkusuz bir parti üyesi, ama şu anda elektro enerjisinden başka bir şeyi görmüyor gözü, başka hiç bir şey düşünmüyor. Sanki devrim olmamış, sanki onu hiç algılamıyormuş gibi. Krassin' için önemli olan tek şey, türbinlerinin ve jeneratörlerinin kusursuz çalışması. Yeni teknik üzerine öyle büyük bir zevkle konuşuyor ki, altı saat boyunca, zamanın nasıl geçtiğini anlamadan onunla birlikte fabrikayı dolaştım. Evet bu mühendisler tuhaf oluyor, ama gelecekte, yeni Rusya'yı inşa etmeye başladığımızda, Krassin gibi insanlara gereksinimimiz olacak. Bir düzine değil, hayır, binlerce Krassin...»

Bu üç ay içinde çok şey yaşandı. Geri döndürülemeyecek önemli tarihsel olaylar gerçekleşti. Biz Ruslar, daha doğrusu biz bolşevikler, tarih yapıyor, dünya proletaryasının yolunu açıyoruz. Bu yüzden insan hep keyifli oluyor, sevinç duyuyor. Partimize ve onun mücadelesine aşık gibiyim.

Diğer ülkelerden II. Enternasyonal'in liderleri ziyaretimize gelmeye başladılar. İlk gelen Hjalmar Branting (İsveç'ten). Ona, Finlandiya istasyonunda, selamlama konuşmaları, bayraklar ve orkestra müziğiyle etkileyici ve güzel bir karşılama hazırladık. Branting şaşkın ve memnundu. «Evet, görüyorum ki sizde gerçekten özgürlük egemen.»

Gerçek özgürlüğe kadar önümüzde daha uzun bir yol bulunduğunu, şimdilik henüz yeni sosyalist düzen için mücadele ettiğimizi söyledim yanıt olarak. Burjuva özgürlüğü bize yetmiyordu. Bran-

ting'in öğrenmek istediği çok şey vardı, fakat Leninist çizgiyi kavrayamadı.

Branting'le ilgili küçük bir olay yaşandı. Onu yerleştirdiğimiz «Avrupa» otelinde, iki parça sabunu (biri banyo, diğeri traş için) çalınmıştı.

«Evet», dedi, «Çarizm altında soysuzlaşmış Rus halkını eğitmek ve ona ahlaki terbiye vermek için daha çok şey yapmanız gerekecek.»

«Bunun için öncelikle halk, iktidarı kendi eline almalı», diye karşılık verdim.

«Bunu tüm ülkelerin sosyalistleri istiyor.»

«Yalnız yollarımız farklı», dedim. «Biz iktidarı Sovyetlerin yardımıyla, devrimci yoldan alacağız.»

Branting bunu onaylayamazdı: «Neden tarihsel olarak denenmiş - Kurucu Meclis'ten geçen yol değil?»

1917 YILINDA HELSİNGFORS

Savaş ve yıkım, kitleleri ezdi ve devrimci güçlerin gelişimi için objektif koşulları oluşturdu.

«Kardeşlik», cephede yaygınlaşan bir şiar oldu. «Okopnaya Pravda»*ya çok talep var. «Voyenka»* faaliyette. «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?»* adlı broşürüm onbinlerce adet basıldı. Birliklerde biz Bolşevik konuşmacılar büyük sevgi görüyoruz.

Petrograd garnizonundaki hava öyle ki, ürken Geçici Hükümet, Petrograd'ı devrimci garnizondan «kurtarma» talimatını verdi.

Ancak emir yerine getirilmedi. Birliklerin itaatsizliği, «on kapitalist bakanın»* otoritesini yerle bir ediyor. «Sosyalist Bakanlar»* da durumu kurtarma olanağına sahip değil. Kitleler açık açık onlarla alay etmeye başladı.

«Özgürlük borçları»* ne maddi sonuçlar doğuruyor, ne de «yurtseverliğin» şahlanmasına yol açıyor.

Donanmada, Geçici Hükümet için yeni bir tehlike büyüyor: Helsingfors ve Kronstadt'ta gemiler, öncelikle «Respublika», «Bolşevizm mikrobunu kapmış.» Baltık Donanması Merkez Komitesi*,

Kerenski ve onun koruması altındakilere karşı açıkça mücadele ediyor. Helsingfors'ta çıkan gazetemiz «Volna»,* Bolşevizmin aktif bir merkezi halinde geliyor.

Merkez Komitesi beni, gemilerdeki çalışma için Helsingfors'a yolluyor...

Helsingfors'taki konuşmalarım, savaş gemileri «Gangut» ve «Respublika» daki toplantılar, tıkabasa dolu, bunaltıcı salonda, daha sonra güvertede yapılan tartışmalar belleğimden silinmiyor. Karar metinlerimiz kabul edildi, fakat her seferinde zorlu mücadeleler oluyordu. Zafer duygusu içinde tekrar Petrograd'a dönüyorum, Lenin'e sevinçli haberi verebilirim; filo bizim yanımızda olacak!

Helsingfors'a ikinci gidişim, «Özgürlük borçlarını» açıklamak, Sovyet'te ve gemilerde çizgimizi kabul ettirmek içindi.

Aleksandra - Tiyatrosunda bir oturum. Baltık Donanması Merkez Komitesi'nin Bolşevik başkanı Dybenko konuştu. Helsingforslu bahriyeliler, Kerenski'yi sevmiyorlar. Bir keresinde Dybenko'nun, onu neredeyse gemiden aşağı atacağını, hayranlıkla anlatıyorlar. Güçlü ve azimli Dybenko, Baltık Donanması Merkez Komitesi'nin ruhu. «Anavatan savunucuları» ondan korkuyorlar.

Helsingfors'a üçüncü kez, Vladimir İlyiç'in verdiği özel görevle Fin Partisi'nin Kongresine gidiyorum. Görevim Parti'yi II. Enternasyonal'den koparıp, Zimmerwald solunun çizgisine çekmek...

Mayıs ayında, Merkez Komite'mizin bir oturumunda, Helsingfors'a kimi yollayacağımız tartışıldı. Vladimir İlyiç, Fin'li sosyaldemokratların durumundan kaygı duyuyor. «Solcular II. Enternasyonal'den koparılmalı, Zimmerwald soluna katılmalılar.» Vladimir İlyiç, Finlilerle ilişkilerimi ve İskandinavlarla çalışmalarımı anımsıyor. «Kollontai'ı bir Merkez Komite vekaletiyle gönderelim. Hemen yarın yola çıkmanız gerek. Karar metnini orada hazırlarsınız. Temel olan, Bolşevik hedeflerimizdir.»

Gidiyorum. Bundan hoşlanıyorum. Petrograd'taki yoğun çalışmaya «ara» vermek anlamına geliyor. Helsingfors'u ve Sosyal-

demokrat Parti'li arkadaşlarımı yine göreceğim: Hilja Pärsinen, Kuusinen ve Sirola. Ne güzel!

Helsingfors. Harika, güneşli bir sabah. Ne kadar güzel bir istasyon! Temiz; çekirdek kabukları ve toz yok. İstasyonun önündeki alanda otel «Fenia». Bir koltukla bir halının bulunduğu küçük bir oda. Keyfim yerinde, gülümsüyorum. Sıcak suyla yıkanıyorum, gerçek bir lüks! Pişirmek zorunda olmadığım kahve. Ve artık çalışmaya başlayabiliriz!

Kongre, Parti binasında* yapılıyor. Aydınlık, büyük ve temiz salonlar, Taurus Sarayı artık biraz eskimiş, ihtişamı yok. Birinci gün, Bolşevik Partisi Merkez Komitesi adına bir selamlama konuşması yaptım. Ardından esas önemli olan gayri resmi çalışma geliyor. Bu o kadar kolay değil! Başlangıçta, sanki karmakarışık konuşuyormuşum gibi dinliyorlardı beni. Lenin onlar için, o günlerde, bir otorite değil henüz. 'Zimmerwald solu,' bulanık, kuşkulu, büyük bir olasılıkla da «tehlikeli» bir kavram. Bir çok kişi böyle düşünüyor. Burada geçerli olan «tartmak», düşünüp taşınmak.

Rovio bir Bolşevik. Uzun boylu Manner'de yanımızda. Pärsinen bizi onaylıyor. Bir ara, kentin kıyısındaki ormana gidiyoruz birlikte. Harika bir gün! Bu ilkbahar henüz çimen kokusu «solumadım». Güneşin ısıttığı toprağı, dikenli yaprakları ve kumu doğru dürüst duyumsayabilmek için çizme ve çoraplarımızı çıkarıyoruz...

«Volna» redaksiyonunda eski dostum Smirnov. Geniş omuzlu, kararlı denizciler. Alanlardan birinde bir toplantı. Konuşmayı Katedral'in merdivenlerinde yapıyoruz. Aşağıda basamakların her yeri denizcilerle dolu. Bana, «burada daha çok 'anavatan savunucusu' var, dikkatli olun», diyorlar. Ne var ki benim tutkum ve Merkez Komitesi'nin bana verdiği görev, dikkatle hiç bağdaşmıyor. Savaşa kimin gereksinimi var? Kardeşlik! Sovyetler!

Sonra savaş gemilerine gidiliyor. Beni bir kotrayla götürüyorlar. Dar, rahatsız merdivenler. Denizciler bana özenle yardım ediyorlar. Gemilerdeki toplantılarda, bahriyelilerin arasında subaylar da bulunuyor. «Sosyal-yurtseverlere» Kerenski-rejimine, koalisyon hükümetine karşı gürlüyorum. «Sovyetler İçin!», «Kardeşlik İçin!», «Toprağın Köylülere Verilmesi İçin!», «Kahrolsun Emperyalist Savaş!» Sosyal-devrimciler tarafından, «Anavatan sa-

vunması» şiarlarıyla, itirazlar yükseliyor. Tartışma çıkıyor. İknada başarılı olmam, sunduğum gerekçelerden çok, kendilerini Bolşevizme yakın bulan bahriyelilerin yarattığı hava sayesinde oluyor. Böylece gemiden gemiye gidiliyor.

Akşam Sovyet'te büyük bir toplantı yapılıyor. Salonda çok sayıda aydın var, ilk sıralarda subaylar oturuyor. Çevrelerine soğukluk yayıyorlar. Fakat dolu salonun arkalarında, bahriyelilerin muhteşem içten yüzlerini görüyorum. Onlarla anlaşabiliyorum. Coşkulu alkış, ilk sıralardaki buzu kırıyor, eritiyor. Toplantının sonunda ilk sıralar da kazanıldı. Hava bizden, bolşeviklerden yana.

Çıkışta bir deniz subayı beni selamlıyor. Kim bu? Mişenko Bukovski, bir çocukluk arkadaşım. Otele dek bana eşlik ediyor ve içten bir ilgiyle nasıl olduğumu, nerede ve nasıl yaşadığımı, benim için yorucu olup olmadığını soruyor. Kendisi, «Vsryv» (Galeyan - Alm. Red.) gibi devrimci bir ad taşıyan bir mayın arama botunda kaptan. Ne Bolşevik ne Sosyal-devrimci. Hiç bir şey. Kavrayamadığı için, gelişen olaylar, onu yabancılaştırıyor ve korkutuyor.

Ertesi gün sıra, Fin'li sosyal-demokratların Kongresinin asıl resmi bölümünde. Yorucu bir gün. Gruplar halinde ya da tek tek kişilerle görüşme ve tartışmalar. Bana pek fazla karşı çıkıldığı yok, daha çok sessiz kalınıyor. Böyle olmayacak! Burada kimin sözü geçer! Pärsinen, Kuusinen'le konuşmamı öğütlüyor. Onu görmek için redaksiyona gidiyorum. Kuusinen, II. Enternasyonal'den çıkışı onaylıyor, ancak Zimmerwald soluna katılım konusu hala itirazlarla karşılanıyor. Karar taslağı tamamen baltalanmış durumda.

Vedalaşıyoruz. Kuusinen meseleyi Merkez Komite'yle konuşacağına söz veriyor. Bundan sonra, yarın öneriyi sunacağım. Yarın en önemli, en sorumluluk yüklü çarpışma yapılacak. Fakat gerekçeler o kadar açık ve bana göre o kadar ikna edici ki, daha fazla söylenecek bir şey yok.

Çıkışta Mişenka bir aşağı bir yukarı yürüyor.

«Burada ne yapıyor sunuz?»

«Burada olduğunuzu biliyordum. İki saattir sizi bekliyorum. Sordum, hala içeride olduğunuzu söylediler.»

Birlikte Sovyet'e gidiyoruz, orada katılacağım bir oturum var.

«Yorgun değil misiniz? Bir şey yediniz mi?»

«Aslında yemedim»,derken mücadeleci, gururlu bir sevinç ve kişisel mutluluk duyuyorum. Birisi benimle ilgilendi, aç olup olmadığımı sordu.

Bir Café'ye gidiyoruz. Bir şeyler atıştırıp, kahve içerken, Kuusa üzerine, annem ve babam üzerine, bize düş gibi gelen, çok uzak zamanlarda kalmış şeyler üzerine konuşuyoruz...

Sonra Sovyet oturumuna katılıyorum. Başkanlığı, şaşkın Scheiman yapıyor. Sosyal-devrimcilerle yine şiddetli tartışmalar. Burada Menşevikler, Sosyal-devrimcilerin peşine takılmışlar. Hiç yorgunluk duymuyorum, yine tamamen genel olanın içinde, görevimin başındayım. İçim içime sığmıyor.

Finlandiya Sosyal-demokrat Partisi Kongresi'nde konuşmamı yapıyorum. Konuşma yararlı oluyor. Karar metni önerildi, oylandı. Roviobeni zafer için kutluyor. Brunnspraken'e gidiyor, Bolşevizm, savaş ve Kerenski rejimi üzerine konuşuyoruz. Sonra yine bir toplantı, Akşam treniyle Petrograd'a dönüş. Yataklı vagonda yerim ayırtıldı.

Trenin kalkmasına yarım saat var. Acele «Fenia»ya koşuyorum, kapıda Mişenka duruyor.

«Daha eşyalarımı toplamadım, çok acelem var.»

«Toplanmanıza yardımcı olabilirim Şuroşka.»

Şuroşka? Komik duyulmasına rağmen hoşuma gidiyor. «Eh, öyleyse yardımcı olun, Mişenka.»

Ve yardım etti. Benim adıma otel hesabını ödedi ve trene kadar da geçirdi beni. Orada yoldaşlar, denizciler ve Finli Sosyal-demokratlar toplanmıştı. Mişa aradan çekildi. Daha sonra kompartımanda, güllerini buldum.

Bu işte büyük coşkular böyle yaşanıyor, zafer duygusuna (Merkez Komitesi'nin verdiği görev yerine getirildi) ek olarak, ışık saçan kişisel bir mutluluk. Hiç kimse bir şey bilmiyor, ne var ki ben mutlanıyorum. Mişenka, çocukluk arkadaşım, teşekkürler, canım! Beni mutlu kıldın.

1917 YILINDA KADINLAR

Büyük bir sorun beni kaygılandırıyor: Kadınlar arasında severek yaptığım çalışma, ihmal edilmiş, geri planda kalmış durumda. O kadar çok şeyle ilgileniyorum ki, işçi kadınlar ve asker eşi kadmlar için ne zaman ne de güç kalıyor.

Lenin'in geri dönüşünden kısa süre sonra, Lenin ve Nadejda Konstantinovna'yla birlikte, Kiroçnaya'dan Taurus Sarayı'na yürürken, asker eşi kadınlar arasında yaptığım çalışmayı anlatmıştım. Liberal «Anavatan-savunucusu kadınlar» tüm güçleriyle onları örgütlemeye, ayrı bir Asker eşi Kadınlar Birliği kurdurup, onları yedeklemeye çalışsa da, haksız yere «Anavatan-savunucusu» sayılıyorlardı. Biz ise hiç bir şey yapmadan seyrediyorduk. Ben, tek başıma uğraşıyordum onlarla. Konuşmam için beni kendileri gelip alıyorlar, pahalılıktan yakınıyorlardı. «Erkeklerimizi siperlerden bize geri versinler, savaş istemiyoruz.» Çok sayıda asker anası, bundan daha fazla da çocuklu asker eşi vardı. Bu durumda gıda maddeleri dağıtımı yeterli olmuyordu. Ama, çocuklarını bırakacak yer yoksa, nasıl çalışsınlar?

Lenin ilgi gösterdi:

«Elbette, asker eşlerini kazanmalıyız ve kazanabiliriz», diyerek bana hak verdi.

«Yalnız, onlara özel bir tarzla, özel bir hedefle gidilmeli», diye ekledim.

«Peki nasıl?»

O zaman Partinin bu alanda hiç bir şey yapmadığından yakındım acı acı. Parti içinde, kadınlar arasında çalışma için bir komisyon ya da bir büro kurulmalı ve fiyatların yükselmesi sorunu dile getirilmeliydi.

Nadejda Konstantinovna itiraz ederek, asker eşleri arasındaki çalışmanın, genel parti çalışmasına aktığını, «özel bir örgüt» kurmanın gereksiz olduğunu söyledi. Paris'te sığınmacı olarak yaşadığı dönemde, bu tür bir denemenin başarısızlığına işaret etti.

«Bunun 'özel bir örgüt'le ne ilgisi var? Parti içinde sorumlu bir organ, büro ya da istediğiniz gibi adlandırabileceğiniz bir oluşumun, bu işle uğraşmasından söz ediyorum. Bununla, hiç bir biçimde özel bir kadın örgütlülüğünü kastetmiyorum.»

Heyecanlanmıştım, Nadejda Konstantinovna'dan çok, böyle bir çalışma tarzının gerekliliğini kavramak istemeyen tüm yoldaşlara karşı çıkıyordum. Ne kadar heyecanlı olduğumu farkeden Lenin sordu:

«Ne öneriyor sunuz? Planlar hazırlayın, kadın yoldaşları bir araya getirin ve sorunu görüşün, ama şimdilik asker eşleriyle sessiz, sizin deyiminizle 'kendi başınıza' çalışın. Sizi dinleyip, ayrıca 'Okopnaya Pravda'yı okuduklarında, ilk adım atılmış sayılır.»

Kadın işçiler Nikoloyeva ve Fyodorova ile birlikte bir çalışma planı hazırladım. (Bu plan daha sonraki süreçte, kadınlar arasında örgütlenme için, Parti tarafından kabul edilen şemayla yaklaşık aynı içerikteydi.) Kadın yoldaşları bir araya getirdik, ne var ki, bu mesele o kadar basit değildi.

Nikolayeva ve Fyodorova, tasarı'nın tümünü onaylayanlardandı. İnès Armand karşı olmamakla birlikte, tasarıdan yana da değildi. Benim için ise farketmiyordu; isterlerse yeni bir tane hazırlasınlar, önemli olan formülasyon değil, içerikti. Planlanan kadın konferansı* için bir karar metni hazırlamak üzere Lilina, Stal ve İnès seçildiler. Ertesi sabah İnes, bana, kendileri tarafından değiştirilmiş olan metni okudu. Kendisinin, sonuçtan hoşnut olmadığını, ne var ki, diğerlerinin çoğunluğu oluşturduğunu ekledi. Dinliyor ve kulaklarıma inanamıyordum. Öneri kadınlar arasında her türlü ayrı çalışmaya temelsiz bir karşı çıkışa varan bir biçimde kaleme alınmıştı. Oysa benim önerim, her parti örgütünün, kadınlar arasında çalışma için özel bir büroya sahip olmasını ve parti örgütünün bir üyesinin bu alan için sorumlu tutulmasını öngörmüştü.

Bu arada işçi kadınlar ve asker eşi kadınlarla çalışma sürüyordu. Bu girişimimde örgüt açısından başarısızlığa uğramış olsam da, benim olan bu alanda, salt pratik başarılar gerçekleştirebilirdim. Bu, yalnızca çamaşırhanelerdeki işçi kadınların grevi de olsa, Cumhuriyet yönetimi altında, Menşevik Çalışma Bakanı Gvosdev'e karşı ilk grevdi...

Almanların artan saldırıları karşısında ortaya çıkan büyük

sorunlar ve gergin bir atmosferin ortasında, Rusya burjuva cumhuriyetinde, birdenbire grevler patlak verdi. Çamaşırcı kadınlar, fırıncılar, küçük dükkanlarda çalışanlar grev yapıyordu.

Parti beni, çamaşırcı kadınların hareketini ele almakla görevlendirdi. Çamaşırcı kadınlar, yeni özel çamaşırhanelerin kadın işçileri, kararlı bir biçimde mücadele ediyorlar; talepleri daha yüksek ücret, işgününün standardizasyonu ve çamaşırhanelerin belediyelere bağlanması. Proletaryanın «geri bir kesimi» söz konusu olmasına rağmen, örgütlü ve kararlı biçimde sürdürüyorlar mücadeleyi. Önderlik, harika bir kadın yoldaşın, Bolşevik Saharova'nın elinde. Kentin her yerinde toplantılar yapılıyor, korkunç çalışma koşulları gün yüzüne çıkarılıyor. Şişmiş bacaklar, romatizma, genç yaşlarda sakatlık ve içler acısı bir ücret.

Fakat daha iyi çalışma koşulları ve çamaşırhanelerin belediyelere verilmesi (bu talebe Çalışma Bakanı Bay Grosdev özellikle karşı çıkıyor) taleplerinin yanı sıra, çamaşırcı kadınların mitinglerinde savaşa, Sovyetlere ve hain uzlaşmacılara ilişkin Bolşevik karar metinleri kabul ediliyor.

Çamaşırhanelerde çalışan grevci işçi kadınların bu toplantıları benim için gerçek bir dinlenme oluyor.

Vladimir İlyiç öğüt veriyor: «Küçük burjuva unsurları işçi kadınlardan ve proleterlerin eşlerinden soyutlamaya bakın ve esas olarak bu sonunculara dayanın. Diğerleri daha sonra sizi izler.»

Evet, Lenin haklı. Kadınlar, özellikle fabrika işçileri, emperyalist katliamdan nefret ediyorlar. İki kamp var: bir tarafta, «Anavatan savunması»ndan yana çıkan, Geçici Burjuva Hükümetin yanında olan, Antant'ın zaferine dek savaşın devamını isteyen, Kerenski'nin portrelerini satın alıp, karısına çiçekler gönderen burjuva kadın hakları savunucuları; diğer tarafta, Sovyetlerden, Bolşeviklerden yana olan işçi kadınlarla asker eşlerinden oluşan geniş kitle...

Mayıs'tan itibaren «Rabotniza»* dergisi yeniden çıkmaya başladı. Redaksiyonda Samoilova, A.İ. Yelisarova, Kudelli, Veliçkina (Bonç-Bruyeviç), Lilina, Stal, Nikolayeva ve ben vardık. Dergi, işçi kadınların çevresinde toplandığı, doğal bir merkez oluşturdu.

Samoilova yoldaş, bu biçimde, kadınlar arasında o çok gerekli özel çalışmayı yaptığımız görüşündeydi. Özel bir mekanizma kurulmasını da bir çokları «kadın hakları sapması» olarak değerlendiriyorlardı.

Mayıs'ta, pahalılığa karşı mücadeleyle ilgili olarak, işçi kadınlara yönelik, benim hazırlamış olduğum bir çağrı yayınladık.*

Savaşı protesto etmek için, enternasyonalizmin ışığı altında, yabancı kadın yoldaşların da katılacağı işçi kadınlar toplantıları ve gösterileri düzenlemeyi düşündük. Bu düşünceyi savunmamız gerekti, çok kişi bunu zamansız buluyordu. Resmi «yurtseverliğin» doruğa ulaştığı, Kerenski'nin saldırı boruları çaldığı, savaş malüllerinin Nevski-Prospekt boyunca yürüyüp, Aleksander Fyodoroviç Kerenski'nin bir resmini ikona gibi taşıdıkları Haziran başlarında oluyordu bunlar. 11 Haziran'da «Rabotniza» tarafından düzenlenen bir toplantı yapıldı.* Bu toplantının başarısı her türlü beklentileri aştı. Ciniselli sirki binlerce insanı alamadığı için, alanda ve sirkin bahçesinde ek mitingler yapmak gerekmişti.

Aslında bu, bizim önerdiğimiz çalışma planının pratiğe geçirilmesiydi.

Sendika Kongresi* sonunda, 'kadın emeğinin korunması ve standardizasyonu, aynı zamanda analıkta yardım' üzerine raporumu kabul etti. Bu rapora temel olarak «Toplum ve Analık» adlı kitabımdaki tezleri almıştım.

Bütün bunlar, onları politikaya çekmek, özgüvenlerini güçlendirmek, aynı zamanda, onların öznel çıkarlarıyla bağıntılı sorunları partiye, daha sonra da Sovyet iktidarına götürmek için, partinin emekçi kadınlar arasında, gelecekte yapacağı çalışmanın kilometre taşıdır...

Bu ayların bilançosu nasıl görünüyor? Devrim için hangi perspektifler ortaya çıkıyor?

Ayrışma derinleşiyor. Daha yurtdışında öngördüğümüz süreç, gittikçe belirginleşiyor. Mart günlerinde gözlemlenebilen devrimin «birleşik» cephesi, zorunlu olarak dağılıyor. Kadetlerin ve diğer karşı devrimcilerin Bolşeviklere karşı kini artıyor, fakat aynı zamanda Lenin'in tezleri, işçilerin, askerlerin ve bahriyelilerin

bilincine iyice yerleşiyor. Görevlerimiz tüm Rusya'da yankı buluyor. Dayanağımız işçiler, kısmen de askerler. Bahriyeliler kararlılık ve güç dolular ve sert bir mücadele için sıkıştırıyorlar. Fakat bunlar sosyalist mi? Onlar ve askerler iktidar mücadelesinde bizimle birlikte yürümeye devam edecekler mi? Yeni toplumun inşaasında görevlerimizi kavrayacaklar mı? Partiye tabi olacaklar mı?

Lenin bu konuda tümüyle haklı. En önemlisi, evet şimdi en önemlisi tüm emekçi kitlelerin hareketi. Her tabaka, her sosyal grup kendi özel hedeflerini izliyor, ama bütün bunlar ortak ve öncelikli göreve, iktidarın halk tarafından ele geçirilmesi görevine varıyor. Söz konusu olan sadece bizler değiliz, sadece Bolşevikler değil. Biz öncü gücüz. Önemli olan, kentte ve kırda üretimle organik bağa sahip her türlü işin temsilcilerinin, yani işçilerin ve orduda hizmet gören köylülerin, ülkenin efendisi haline gelmesi. Bolşevik çizginin gücü burada yatıyor. Biz herhangi bir parti değiliz; emekçilerin iradesini ifade ediyoruz. Çizgimiz açıkça sınıfsal bir çizgi, taktiğimiz kitlesel eylem. Bizler Marx'ın devrimci öğretisinin savunucularıyız. Gücümüz burada yatıyor.

İŞÇİ DEVRİMİ İLKBAHARININ BAYRAMI

Sıcak, tarihi «Haziran günleri»ydi, kapitalizmin burcuna ilk kendiliğinden işçi saldırılarının olduğu günlerdi. Yalnızca bilimsel Marksist düşünmeyi bilen Bolşeviklerin sağlam ve sarsılmaz biçimde inandıkları, kaçınılmaz işçi devriminin dalgaları gittikçe yükseliyordu. Haziran ortasında doruğuna çıkan «yurtseverlik» sarhoşluğu, cephede ilk yenilgilerden sonra, sosyal uzlaşmacıların beklemediği bir hızla sönmeye başladı. Siperlerde askerler, işçiler ve bahriyeliler, savaşın baş karşıtı olarak görülüyor, sokaklarda yürütülen canlı tartışmalarda, Bolşevik konuşmacılar giderek daha sık zafer kazanıyorlardı. «Rabotniza» redaksiyonu tarafından düzenlenen, binlerce kişinin katıldığı, açıkça enternasyonalist ilk toplantıdan sonra, Bolşevik toplantılar, uzlaşmacıların mitinglerini geride bırakmaya başladı. Birliklerden her geçen gün daha çok Bolşevik konuşmacı isteniyordu. İşçi semtlerinde, «Tüm iktidar

Sovyetlere!» Bolşevik şiarı, sağlam kökler salmıştı. Uzlaşmacı hükümet, pahalılığa karşı mücadelede ve cephede beceriksizliğini gösterdikçe, Bolşeviklerin düşünceleri o ölçüde hızla yayılıyordu. Burjuvazi ve onun uşakları, ölçüsüz öfkeye kapılıyorlar ve gazetelerinde Bolşeviklere her gün sayfalar dolusu pislik atıyorlardı. «İhanet» ve casuslukla suçluyorlar, onların İmparator Wilhelm'in hizmetinde olduğunu yayıyorlar ve tüm Bolşeviklere olduğu gibi, tek tek her Bolşevike en inanılmaz, en aşağılık suçlamalar getiriyorlardı.

İşçiler, bahriyeliler ve askerler, şimdiye dek iki kez, saldırıya geçmenin zorunluluğunu Parti önünde dile getirmişlerdi. Hatta bir keresinde bu sorun, Petrograd Sovyeti Bolşevik Fraksiyon'unun bir oturumunda olumlu kararara bağlanıp, eylemin günü ve saati saptandı.* Özellikle bahriyeliler sıkıştırıyorlardı. Baltık Donanması Merkez Komitesi, eğer Parti «çekinir» ve «korkarsa», Helsingfors'ta kendi kendilerine saldırıya geçecekleri tehditinde bulunuyordu. Ancak Merkez Komite sarsılmaz bir ısrarla yanıtlıyordu; daha erkendi. Önce güç toplayın! Ajitasyon yürütün, Sovyetlerde ve fabrika komitelerinde konumlarınızı sağlamlaştırın!

Bolşeviklerin başarısı, Geçici Hükümet saflarında şaşkınlık yarattı. Kişisel gruplandırmalara gidildi. Halk kitlelerinin kendiliğinden baskısını hisseden burjuvazi, hükümete daha fazla Menşevik ve Sosyal devrimci alarak durumu kurtarmaya çalışıyordu.* O sıralar Sovyetlerin çoğu, Geçici Hükümetin itaatkar birer aletinden başka bir şey değillerdi.

Bu arada uzlaşmacıların siyasi rotasının doğruluğuna inancını yitirmiş, aynı zamanda kendilerine, kendi güçlerine inançla dolu olan, devrim tarafından uyandırılmış ve beklenti dolu emekçi kitleler, bizzat kendi fikirlerine göre devlet cihazını ele geçirip yönetmek için büyük bir istekle fırsat bekliyorlardı. «Sovyetler bizim elimize geçmedikçe, ne savaşı ne de pahalılığı durdurabileceğiz.» — «Ve toprak sahibi olamayacağız», diye gri askeri paltolar içinde köylüler ekliyordu. Inanılmaz ölçüde kendini beğenen Kerenski, «İknacıbaşı» rolünde cepheleri teftiş ederken ve Kadetler, Sosyal-devrimciler, Menşevikler, Antant'ın uslu çocuğu olmak için Sovyetlerde ve kabinede birbirleriyle yarışırken, halk kitleleri ara-

sında, bir anlamda deneme olarak, ilk devrimci fırtına yaklaşıyordu.

1917 Haziran sonunda, Merkez Komite tarafından Stockholm'de yapılan bir Zimmerwald Konferansına delege olarak gönderildim.* Kısa bir süre için, bir buçuk iki haftalığına gidiyordum, ama isteksizdim. Havada, gittikçe yaklaşan kaçınılmaz fırtına seziliyordu. Küçük, loş bir odasında Vladimir İlyiç'in çalıştığı «Pravda»nın Moika'daki redaksiyonuna, sürekli işçi, asker ve bahriyeli milletvekilleri geliyordu. Delegasyonlar Merkez Komite'yi sıkıştırıyor ve «şimdi saldırıya geçilmezse, daha sonra çok geç olacağı»na Vladimir İlyiç'i inandırmaya çalışıyorlardı. Ne var ki, Vladimir İlyiç gülümseyerek, sakin ve kararlı bir biçimde yineliyordu: «Daha erken.»

Bir akşam alarm havası egemen oldu. Proletaryanın örgütlü kesimi yeterince hazırlanmadan, kitleler kendiliğinden mücadeleye atılacakmış gibi görünüyordu...

Zimmerwald Konferansına, Zimmerwald solunun Bolşevik çizgiyi tanımasını sağlamak için gitmek gerekiyordu. O tarihte bu, oldukça umutsuz bir misyondu. Zimmerwaldçıların çoğu, evet büyük çoğunluğu, «Bolşevizm»e kuşkuyla bakıyor ve anlamıyorlardı; yabancı yoldaşların kafasında hala Şubat Devriminin şöhreti ve Kerenski'nin popülaritesi egemendi. Bolşevizm, cesareti, yeniliği ve devrimci ruhuyla korkutuyordu onları. Bir çoklarına ütopya gibi görünüyordu. Bolşevikler, «aklıbaşında» ve «deneyimli» politikacılar tarafından politika çaylakları olarak değerlendiriliyorlardı. «Üstelik de bir avuç kişisiniz», diyorlardı. «Ordu, köylüler ve geniş işçi kitleleri hiç bir zaman peşinizden gelmeyecek. Sizleri anlamayacaklar.»

Konferansa beklenen delegeler tam sayı gelmediler, o nedenle «enformasyon» konferansı oldu. Yaklaşık üç gün tartıştık, ancak karar alınmadı. Anımsayabildiğim kadarıyla konferansa, Bolşeviklerden Vorovski ile ben katıldık. Grimm (Zimmerwald Bürosu), Balabanova (İtalya'dan), Zeth Höglund ve Fredrik Ström (İsveç) ve Menşeviklerden bir kişi de konferanstaydı. Menşevikler Konferansta «devlet adamı» tonunda konuştular. Bolşeviklerin çiz-

gisine karşı temel gerekçeleri, Bolşeviklerin güya «çok küçük bir topluluk» olduğu, kitlelerin «Sovyet iktidarı» düşüncesine tümüyle yabancı bulunduğu iddiasına dayanıyordu. Konferans verimsiz tartışmalara ve görüşmelere dönüştü. Konferans kararlarının kesinleşmiş formülasyonunu hazırlamakla Zimmerwald Bürosu görevlendirildi. Yabancı yoldaşlar bize sempati duysalar da, Menşeviklerin haklı olduğu görüşündeydiler: Rusya'daki kitle; politik ve ekonomik olarak bu kadar geri bir noktada bulunan Rusya'daki kitle, Bolşeviklerin safına geçmezmiş. Ne çok yanılıyorlardı, devrimci dalgaların kaçınılmaz yükselişini, ne kadar kötü düşünebiliyorlardı...

5 Temmuz'da telefon sesiyle uyandım.

«Petrograd'ta ki ayaklanmayı okudunuz mu?* Geçici Hükümet ayaklanmayı bastırma kararı aldı. Bolşevikler tutuklanıyor. Mesele ciddi.»

Bir haftayı aşan bir süredir kaldığım yurtdışında, Temmuz olaylarından bana ulaşan ilk haber buydu. Burjuva basını, Bolşeviklerin, bir bahriyeli ve asker «ayaklanması» çıkarma çabalarını keyifle anlatıyordu. Bolşeviklerin eylemlerinin maddi ve düşünsel olarak Alman Genelkurmay'ı tarafından «telkin» edildiği bile yazılıyordu...

Gazete telgrafları ve tesadüfen orada bulunmuş görgü tanıklarının «en yeni anlatımları»ndan, parça parça, sansasyonel mizansenlerle süslenmiş çelişkili haberler alıyoruz. Ancak haberler çoğaldıkça, ayaklanmanın, Parti'nin iradesine ve isteğine karşın, kendiliğinden patlak vermiş olduğu gerçeği sağlamlık kazanıyor; buna rağmen işçiler, bahriyeliler ve askerler tarafından gerçekleştirilen ayaklanma tamamen Bolşevik şiarlara sahipti.

Bu, yabancı yoldaşlara, yalpalayan Zimmerwaldçılara, devrimci dalganın tarihsel bir zorunlulukla, proletarya diktatörlüğüne, devlet düzeninin yeni bir biçimine, Sovyet iktidarına varması gerektiği yönünde en iyi yanıt değil miydi? Yalnızca bir avuç Bolşevik değil bunu isteyen, işçi sınıfının kendisi, diktatörlüğü süresince devlet yönetiminin kendisi için en uygun biçimini arıyor,

oluşturuyor ve sınıf çıkarlarına uyumlu hale getiriyor. Ve emperyalist savaşın devamına yalnızca Bolşevikler değil, Rusya'daki emekçi halk kitlesi de karşı çıkıyor.

Olaylar üzerine ilk haberi aldıktan bir saat sonra, Vorovski'yle birlikte, durumu gözden geçirdiğimiz bir küçük Café'de oturuyordum. Şu açıktı: bu kez Geçici Hükümet kazanmıştı. «Tüm İktidar Sovyetlere!» şiarının yandaşlarıyla hesaplaşacaktı ve bu pek masum bir hesaplaşma olmayacaktı...

Café'de Hanecki'ye yakalandık, bize Rusya'dan en yeni haberleri getirmişti. Ayaklanmayı Baltık Donanması bahriyelileri başlatmıştı. Bir çok parti üyesi tutuklanmış, Lenin henüz ele geçmemişti, fakat aranıyordu. Basın, Lenin'in «gizlenişini», ona karşı bir kanıt, Bolşeviklerin Alman ajanından başka bir şey olmadıklarının kesin bir göstergesi olarak işliyordu.

Akşam, benden de sözediyordu gazeteler, «özel bir görevle» yurtdışına çıkmışım. Bu haberler İsveç'te kalışımı zorlaştırıyordu. Savaşın başlangıcında, anti-emperyalist propaganda yüzünden İsveç'ten sınırdışı edilmiştim. İsveç'li yoldaşlar, Konferansın Stockholm'de sürdüğü on gün için, ülkeye girmeme izin verilmesini resmi makamlardan zorlukla sağlamışlardı. Bu on gün neredeyse sona ermişti. Temmuz olaylarından sonra vizenin uzatılma umudu hiç yoktu.

Ertesi gün yabancı burjuva basını, «ayaklanmanın» kesin olarak bastırıldığını, Kerenski ve adamlarının, Bolşeviklerin bir ayaklanma başlatarak Almanya'ya yardımcı olma çabalarını, henüz başlangıç aşamasındayken yokettiğini büyük bir hoşnutlukla yazıyordu...

Temmuz günleri, Bolşevizme görünüşte bir yenilgi getirmiş olsa da, sadece bir ayaklanmanın yapılması gerçeği ve kitlenin, kendi devrimci seyri içinde, Partinin inceden inceye düşünülmüş taktiğinden önce davranmış olması olgusu, Bolşevizmin gelecekteki zaferinin tohumunu barındırıyordu içinde.

Zimmerwald grubuna dahil olan yabancı yoldaşlar, Temmuz günlerinin yenilgisinde, «Bolşevizmin ütopik karakteri» için yeni bir kanıt görme eğilimindeydiler. Ancak, kitlenin Bolşevizmi izlediğini kabul etmek zorundaydılar. Ve Zimmerwald Konferansının en iyi, en dürüst üyeleri düşünmeye, Bolşevizmin Rusya'da temele de, desteğe de sahip olmadığı yolundaki Menşevik iddianın doğruluğundan kuşkulanmaya başladılar...

Dış görünüşte Bolşevikler yenilmişti, ayaklanma bastırılmıştı. Ancak Geçici Hükümet çevrelerinde tam bir şaşkınlık egemendi, Kabinede Bakanlar, ha gittik ha gideceğiz diye bekliyorlardı, hükümet Sovyetlere dalkavukluk etmeye başladı. Bolşevizmin düşüncelerinden çılgınca korku giderek artıyordu. Ve günleri sayılı olan uzlaşmacı burjuva iktidar, tarihte ilk kez, kendi görüşlerine inanmaya başlayan yeni, yükselen sınıfa karşı ne kadar acımasızca mücadele ederse, zaferin, kaçınılmaz bir biçimde, yeni sınıfın ve onun öncüsü Bolşeviklerin olacağı o kadar açıktı!

Rusya'da en ağır devlet suçlarıyla suçlanan Bolşeviklere karşı bir mahkeme sahneye konacağı belli olur olmaz, hemen Rusya'ya dönme kararı verdim.

Vorovski'nin acele hareket etmememi öğütlediğini ve şimdi yurtdışında büyük olasılıkla güce çok gereksinim duyulacağını kanıtlamaya çalıştığını anımsıyorum. Rusya'ya gitmek zorunlu olarak tutuklanmak anlamına geliyordu. Ancak Rusya'yla ilişkimin kopmasından duyduğum korku, her türlü mantıktan daha güçlüydü. Gitmeye karar verdim. Daha yeni Paris'ten gelmiş olan Soya Şadurskaya da bana katıldı.

Geri dönüş yolculuğu için yeterli paramız yoktu. Vorovski'den, hem de Merkez Komite hesabından (bu «hesap» son derece sorunlu ve mütevaziydi, oysa gazeteler, Bolşeviklerin üzerine sözümona «yağan Alman altınlarının yaygarasını yapıyorlardı), bir miktar almak zorunda kaldım.

Stockholm istasyonunda peron. Dostça, ama biraz kaygılı bakan Rus ve İsveç'li yoldaşlar. «Kerenski'nin Zindanına» yolculuğa uğurluyorlardı beni. Aynı gün (sanırım yeni takvime göre 20 Tem-

muz'da, İsveç'li sol sosyalistlerin organı «Politiken» gazetesinde) aynen bu ifade kullanıldı, fakat tabii ki en az düşündüğüm şey tutuklanmaydı. O zamanlar emekçi Rus halkının gerçekleştirdiği o güçlü ve muazzam şeye nasıl uzak olabilirdim?

KERENSKİ'NİN ZİNDANINDA

Temmuz 1917. Tornio, Finlandiya ile İsveç arasındaki sınır istasyonu. Yöre o kadar kuzeyde ki, yazın güneş hiç batmıyor. Savaştan önce, bu sınır istasyonu hemen hiç kullanılmazdı. Savaş çıktığından bu yana, Rusya'ya açık olan tek transit demiryolu hattı Avrupa'ya buradan geçiyor.

Sıkıcı bir istasyon. Resmi bina kışla stilinde. Bataklık. Kuzeyin bodur kayın ağaçları. Tornio'dan önce İsveç'in sınır istasyonu Haparanda. Çıplak kutup doğası, fakat pırıl pırıl köy evleri, kaçaklar ve hem Rusya'dan hem Rusya'ya gönderilecek savaş tutsakları için öngörülen şık barakalar.

Daha dört ay önce Rusya'ya, halkın Çar'ı devirerek ülkede cumhuriyeti ilan etmeyi başardığı «kurtarılmış» Rusya'ya aynı yoldan gitmiştim. Siyasiler için af çıkarılmıştı.

O günlerde, 1917 Mart'ında sert bir kış egemendi. Beyaz kar örtüsü, kutup bataklıklarının ıssız görüntüsünü gizliyordu. Sınır ırmakçığı Tornio'yu, kızakların çıkardığı çan sesleriyle geçmek eğlenceliydi. Önümde duran yeni Rusya'ydı. Henüz bizim Rusya'mız değildi, hala «burjuvaydı», ne var ki işçilerin ve köylülerin barış talebi, eski Rusya'nın kökten temizlenmesi talebi, kendi Sovyetlerini oluşturmuş olmalarıyla kanıtlanmıyor muydu? Önümde mücadele ve iş, iş ve mücadele vardı. Sevinçliydim, her şey sınır ırmakçığının soğuk kar havası gibi taze ve canlıydı. Neşeli düşüncelerim, küçük çanların sesinden daha hızlı koşuyordu yeni, devrimci Rusya'ya...

Bu arada Temmuz olmuştu, emekçi halkın Rusya'da «yerleşmeye» çalışan burjuva düzene karşı ilk saldırısını arkada bırakmıştık.

Yurtdışından gelen trenden (şimdi trenler Tornio'ya dek gidiyordu) aşağıya indirildik ve pasaportlarımız alındı. Çok dar, oldukça da pis, gürültülü ve dumanlı istasyon binasına gittik. Tek bir kırmızı rozetli bile yoktu ortalıkta. Küçük bir masaya oturup, çay içtik. Komutanlıktan durmadan subaylar çıkıyor, bize merakla bakıp, yeniden içeriye dalıyorlardı. İkimiz (Soya Şadurskaya'yla ben) sessizce, bunun rastlantısal bir şey olmadığını düşünüyorduk.

O an bir tanıdığı görüyorum, «siyasilerin» yeni Rusya'ya girmelerine izin verildiği zaman, geçiş işlemlerimi yapmış olan, o genç, kırmızı yanaklı subay bu. Selam vermeksizin asık suratla bakıyor bana. Demek bir niyetleri var.

Bir saat geçiyor, bir saat daha, sonra bir saat daha.

Bir subayın oturduğu küçük bir masaya çağrılıyoruz, soru formları doldurmamız isteniyor. Dolduruyoruz.

Yolcular hoşnutsuz: tren neden gecikmeyle hazırlanıyor? Temmuz ayaklanmasından sözediliyor. Bolşeviklere karşı «korkunç zor uygulamaları» yapılacakmış, «Pravda» redaksiyonu paramparça edilmiş, bir çok tutuklamalar olmuş. «Ve bu Alman ajanları, vatan hainlerine yaraşır biçimde, bir savaş mahkemesi tarafından cezalandırılacaklar!»

Orada oturup dinliyoruz.

Trene binme zamanı geldi. Bir hamal bizim eşyalarımızı da alıyor.

«Ya pasaportlar?»

«Pasaportlarınız vagonda geri verilecek.»

Tuhaf, gerçekten geçmemize izin mi verecekler? İnanılır gibi değil. Kompartımanımızın kapısında bir subay görünüyor.

«Siz Yurttaş Kollontai'mısınız? O halde Komutanlığa kadar benimle gelin. Hayır, hayır» —Soya Şadurskaya'ya dönerek—, «şimdilik yalnızca siz geleceksiniz.»

Mesele açık; beni tutuklayacaklar.

Çok alışılmış bir komutanlık binası; küçük pencereler, her şey kirli. Duvarların kenarında askerler, sanki toplantı yapılıyormuş gibi dipdibe sıkışık dikiliyorlar. Onların önünde, biraz sabırsız, biraz mahçup subaylar. Orada bulunanlar arasında denizci

üniformalı, uzun boylu, vakur biri göze çarpıyor; Prens Belosselski - Boleserski.

Bir an gergin bir sessizlik ve suskunluk egemen oluyor.

«Yurttaş Kollontai, tutuklusunuz.»

Bunu açıklayan Prens.

«Kimin emriyle? Ben İşçi - ve Asker Milletvekilleri Sovyeti Yürütme Komitesi üyesiyim. Yoksa Rusya'da bir darbe mi oldu, yine monarşiye mi döndük?»

«Düşündüğünüz şeye bakın! Tutuklanmanızı Geçici Hükümet emretti!»

«Kerenski mi? Lütfen bana tutuklama emrini gösterin.»

Prens kağıdı, baştarafını göremeyeceğim gibi açıyor ve imzayı gösteriyor.

Gerçekten Kerenski.

«O halde eşyalarımın vagondan indirilmesini sağlayın, yoksa yitip gidecekler.»

«Elbette! Üstteğmen, bu işle ilgilenin!»

Aynı anda gerilim çözülüyor, insanlar hareketleniyor, faaliyet başlıyor.

Oysa askerler tehditkar ve hoşnutsuz bakıyorlar. Gönülsüz dağıldıkları belli. Gerçekleşmemiş bir toplantıda olduğu gibi yavaşça homurdanıyorlar.

Subaylar ise açıkça bir hoşnutluk içinde. Acaba ne oluyor?

Daha sonra Petrograd'a giderken, bize eşlik eden nöbetçi, tutuklanacağımı öğrenen askerlerin, Alay Komitesi yetkisiyle, tutuklama sırasında orada bulunma kararı aldıklarını anlatıyor. Subaylar bunu bir tür «protesto» olarak algılamış, benim «sözü alıp», Bolşevik propagandaya başlayabileceğimden korkarak paniğe kapılmışlardı. «O zaman işimiz bitikti!» diye itirafta bulunuyor beni götüren subaylar. «O zaman büyük bir olasılıkla tutuklanan sizin yerinize biz olurduk. Belki de iş salt tutuklanmayla kalmazdı!»

Ne var ki üstteğmen hizmet aşkıyla, bavullarımı almaya koşarken bunu bilmiyordum ve askerlerin neden böyle gözden kaçmayacak biçimde hoşnutsuz olduklarını kavrayamamıştım.

Ben öylece düşüncelerime dalmışken, Soya Şadurskaya'yı getiriyorlar.

Gülümsüyor.

«Ve sen de yeni Rusya'yı övdün durdun! Yeni olan ne ki? Bu çok eski ve tanıdık bir şey üstelik. Her şey Rusya Anamıza yakışır biçimde, yalnızca jandarmalar bu kez başka üniformalar taşıyor.»

«Yurttaş Şadurskaya! Alaycı sözlerinize son verin lütfen!» diye araya giriyor tehditkar ve güçlü etki uyandıran Prens.

«İsterik gözyaşlarına boğulmamızı istemezsiniz mutlaka? O halde hiç olmazsa alay etmemize izin verin!»

Subaylar kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Onları rahatsız eden bir şey var. Dışarıya çıkıp, tartışıyorlar. Sonradan, tutuklama emrinin Şadurskaya değil, Şadurski adına yazılmış olduğunu öğrendik. O yüzden ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Prens bizimle siyasi tartışmaya giriyor. Bolşeviklerin —tabii bizim de— «vatan haini» olduklarını, «özgür cumhuriyeti» yıktığımızı, «düşmanın yararına çalıştığımızı», aramızda («tabii ki sizi kastetmiyorum» diye ekliyor Prens sevecen ve görmüş geçirmiş bir insan tavırlarıyla), açıkça Alman ajanlarının bulunduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Bunun kanıtları varmış.

«Kanıtlar kime ait?»

«Yoldaşlarınıza, aynı sizin gibi devrimci olan, Aleksinski ve Burzev'e*.»

Yayınlandığı dönemde büyük sansasyon yaratmış olan, Burzev'in iftiracı makalesini burnumuzun ucuna dayıyor Prens. Bu makalede bir çok tanıdık isim var. Kollontai adının altı, mavi kalemle kalın çizilmiş.

«Bir gazete makalesi ne zamandan beri sağlam ve itiraz kabul etmez bir yazılı belge oluyor?» diye soruyor Soya Şadurskaya.

Prens kızgın kızgın omuz silkerek, Aleksinski'nin «belgelere» dayandığını ve bütün bunların mahkemede ortaya çıkarılacağını kanıtlamaya çalışıyor.

Sıkı koruma altında, trene eklenmiş özel bir vagona götürülüyoruz. Tren sarılmış, yolcuların vagonlardan ayrılması yasak. Peronda Tornio'dan birkaç kişi var. Bunlar; «Alman ajanları! Bolşevikler, Rusya'ya ihanet edenler!» diye bağırıyorlar.

Koltuğunun altında peçeteler bulunan, yemek vagonunun şişman sahibi de arkamızdan koşarak gelip, yüksek sesle ve anlaşılır biçimde «karşıtlığını» bildiriyor:

«İşte Alman ajanı Kollontai'ı getiriyorlar. O iğrenç Bolşevik köpek, o kana susamış Kollontai! Rusya'ya ihanet edenlerle birlikte ipe gideceksin! Yaşasın Rusya Cumhuriyeti ve müttefikleri! Hurra!»

Ne var ki, yemek vagonu sahibinin «Hurra»sına kimse katılmıyor. Ve elindeki peçete, Tornio'nun gri istasyonunda, kimsesiz bir beyaz leke olarak dalgalanıyor.

Finlandiya. Henüz «kızıl» değil, ancak işçiler ve yoksul köylülük, Bolşeviklerin sesine dikkatle, sessizce ve düşünceli kulak veriyorlar. Geçici hükümete itaat etmeyi reddeden Baltık Donanması Merkez Komitesi'nin inandırıcı, tuttuğunu koparan eylemlerine sempati duyuyorlar. Finlandiya Sosyalist Partisi, daha kısa süre önce II. Enternasyonal'den ayrılıp, Zimmerwald'e katıldı. Liberal Fin burjuvazisinin kopardığı büyük yaygara sürerken, Bolşevizm ülkede kök salıyor.

Rahatına düşkünlüğüyle tanınmış, dikkatli ve çalışkan Finlandiya'da sadece dış görünüş olarak değişen bir şey yok. Alçak gönüllü, tertemiz ve yeni boyanmış ahşap istasyon binası, tarlalar arasından geçen özenle düzeltilmiş yollar, çok pencereli aydınlık okul binası, tüten fabrika bacası ve temiz işçi semtleri.

Finlandiya'da bir gün, sonra bir gün daha yol alıyoruz. Vagonumuz ikinci sınıf, ama banliyö trenlerine benziyor; dar sıralara yatmak olanaksız. O yüzden oturarak uyumaya çalışmak zorundayız. Kapının önünde nöbetçi duruyor. Bize eşlik eden iki subay da genç, çok genç. Tabii yol boyunca, savaş, Sovyetler, Bolşevikler üzerine tartışıyoruz. Subaylar hararetli konuşuyorlar. Özellikle anavatanın savunulması onları etkiliyor.

«Cumhuriyetçi Rusya'yı nasıl savunmayız? Evet, hala Çarlık olsa neyse, ama şimdi, cumhuriyet varken, özgürlük varken!»

«Özgürlük? Nerede, o? Burada bize suçlu gibi davranıyorsunuz, oysa düşüncelerimizi savunmak dışında hiç bir şey yapmadık. Bu, herkes düşünce özgürlüğünden yararlanamıyor demek değil midir? Liberal Geçici Hükümet, yalnızca belirli bir sınıra dek özgürlük tanıyor. Sovyetlerden yana olan, deliğe tıkılıyor.»

Kavga ediyor, karşı çıkıyorlar. Bolşeviklerin, bu «vatansız he-

rifler»in herhangi bir biçimde haklı olduklarını nasıl kabul edebilirler?

Kuşkulu bakışlı Finli köylülerin oturup, uysal uysal pipolarını tüttürdükleri, sakin Fin istasyonlarında tren yolcuları «Casus Kollontai»i görmeye çalışıyorlar. Bize eşlik eden subaylar hemen perdeleri aşağıya çekiyorlar. Bunu önlem olsun diye mi yapıyorlar, yoksa bizi rahatsız edici, meraklı bakışlardan korumak mı istiyorlar?

Açlık kendini belli etmeye başladı, susuyoruz. Ne de olsa mevsim yaz, aylardan Temmuz. Subaylar yemek vagonuna gitmeyi öneriyorlar.

Uzun bir tren. Her sahanlıkta, çam ve bahar kokan canlandırıcı Finlandiya havasını solumak için duruyoruz. O arada düşüncelerim, çok çok gerilere, çocukluğuma, Finli büyükbabamın süt işletmesini kurduğu ve barışçıl günlük yaşantı içinde, büyük savaşları, sosyal devrimlerin büyük olanaklarını kimsenin düşünmediği, Kuusa'daki çiftliğe gidiyor.

Yemek vagonu çok dar. Oturuyoruz. Birden bire öfkeli ve amansız düşmanımız, yemek ve vagonunun şişko sahibi başımıza dikiliyor.

«Casus Kollontai'a, bu Bolşevike, Rus Cumhuriyetinin bu düşmanına, restoranımda yemek yeme izni vermiyorum!»

Yanımızdaki subaylar utangaç ve şaşkın. Müşteriler «skandal»ın sonucunu merakla izliyorlar. Subaylar, «vatan uğruna» dört müşterinin getireceği kazançtan bile vazgeçmeye hazır «yurtsevere» alçak sesle bir şeyler anlatmaya çalışıyorlar. Ama «yurtsever» kararlı ve acımasız. Ona göre «casusların» sadece «ekmek ve suyla» hapsedilmesi gerekiyordu. Fakat yemek vagonunda Bolşeviklere bir bardak su bile yok!

Biz geri dönerken yemek vagonu sahibi, Rus silahlarının şanı ve vatan sevgisi üzerine arkamız sıra uzun tiradlarını sürdürüyor. Subayların bir istasyonda alabildiği sandviçlerle birlikte, Petrograd gazeteleri de geliyor.

Cephede yeniden ölüm cezası yürürlüğe konmuş. Kurşuna dizilenler olmuş. Bu haber bütün durumu aydınlatıyor neredeyse. Sallanan Geçici Hükümet, Bolşevizmi boğmak için her türlü araca şiddetle sarılıyor. İtaatsizlikten, ölümden korkar gibi korkan

Geçici Hükümet, halkı yönetmek istiyor, ne var ki halkın, emekçi halkın, neyi elde etmek istediğini duymak ve kavramak istemiyor. Evet, Geçici Hükümet, Temmuz günlerinden önce, halkın, bu hükümetin iradesine uymasını sağlayacak, gerçekten devrimci olan ne yaptı ki?

Rusya'nın ekonomik temellerinde değişen bir şey olmadı. Toprak sorunu? Kerenski ve şürekası «Kurucu Meclis'i» toplamak için uğraşırken, köylüler kendi güçleriyle ve kendi kendilerine çözüyorlar bu sorunu. Daha fazla bekleyemezler. Koalisyon hükümeti daha «toprak bedelinin ödenmesini» görüşürken, tamamen çekingen bir biçimde görüşürken, köylüler, soylu çiftlik sahiplerinin eski topraklarını işletmeye başladılar bile. Hayır, Geçici Hükümet köylülüğün sesini duymuyor, onların iradesini algılayamıyor.

Sonra savaş. Petrograd'taki koalisyon hükümeti, Kerenski'nin ve sosyal uzlaşmacıların, saldırının yararları üzerine yaptıkları konuşmaları dinlerken, gri askeri paltoları içindekiler, tüfekleri siperlere atıp, sessiz ve gizlice cepheden toz oluyorlar. Bazıları «Okopnaya Pravda»yı hiç görmemiş, ama buna rağmen sıradan Alman askerleriyle kardeş olmaya hazır. Tıka basa dolu yük vagonlarında, oldukça yıpranmış, camsız yolcu vagonlarında ve vagonların üstünde silahsız askerler kalabalık gruplar halinde, geldikleri yerlere, kaza ve köylerine ulaşmaya çalışıyorlar. Ve oralara vardıkları gibi, hemen işe koyulup, işçi ve Asker Sovyeti'nin sağlamlaşmasına yardımcı oluyor, toprak sahiplerinin çiftlik ve arazilerine el koyma talebinde köylüleri destekliyorlar. Neden olmasın? Sonuç olarak savaşta el koyma da doğaldı. Bu yeni kavram kendisini kabul ettiriyor. Öyleyse burada «bedel ödemek» neden? Ordunun cephede el koyduklarına kim bir şey ödedi ki? Kim mal sahibinin hakkıyla ilgilendi? Böylece askerler, köylerindeki insanlara, toprak sorununun çözümünde kestirmeden yardım ediyorlardı.

Bu arada Geçici Hükümet de bu olanlar karşısında kızgınlığını belirterek; köylerde gelişen 'çatışma'ları mahkum eden «emirler» yayınladı. O bu konuda da emekçi halkın sesine kulak vermedi.

İşçilerin temel sorunları üretim ve gıda maddeleri krizi. İşçiler içgüdüsel olarak, üretimin düzenlenmesini düşünmeye başlı-

yorlar. Fabrika komiteleri kuruluyor.* Aynı dönemde, Kabine, köylülerin gereksinimlerini ve röprodüksiyonun çıkarlarını dikkate almadan «silah endüstrisini güçlendirme»ye karar veriyor. İşçiler toplantılarında, endüstriyi tamamen yıkılmaktan korumayı, demiryolu ulaşımını kurtarmayı ve kentlerin gıda maddeleri gereksinimini karşılamayı amaçlayan önlemleri tartışıyorlar. Fakat önce toplar susturulmalı. Savaş, işçilerin ve köylülerin yarattıkları toplumsal artı-değerin bütününü acımasızca yuttuğundan, onu durdurmak gerek. Fabrikalar artık halkın gereksinimine göre değil, sadece cephenin gereksinimine göre üretim yaptığından, birikim, stok yok. Açlık ve yoksullaşma kaçınılmaz. Tek kurtuluş savaşın sona erdirilmesi ve ekonominin yeniden düzenlenmesi.

İşçiler, «düzenlenmiş» ve «planlı» ekonomi gibi bu kadar temel öneme sahip bir sorunu çözmek için gerekli önlemleri alırken, Geçici Hükümet, «silah üretimini güçlendirmeyi» emretti. Toplantı kararlarında ve 1917 yazında Fabrika Komitelerinin resmi kararlarında, parça parça düşünceler biçiminde ifadesini bulan hazırlıklar, kendiliğinden olmuştu. Ve o günlerde, Rusya'da yeni, canlı, yaratıcı ne oluştuysa, burjuvazinin kendisini burjuva cumhuriyeti temelinde var etmek ve eski Rusya'nın esaslarının mümkün olduğunca çoğunu günlük yaşamda, kavramlarda ve öncelikle de ekonomide kurtarmak için giriştiği şiddetli çabaya ters düşen ne varsa, o nefret edilen «Bolşevizm» sözcüğü altında sürüyor. Hayır, Geçici Hükümet gerçekten devrimci olan hiç bir şey yapmadı. Ne var ki cephede ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konması ve «vatan hainlerine», Bolşeviklere karşı bir kamu davası açılması, ne durumu ne de kendisini kurtarabilecektir...

«Peki, Geçici Hükümeti devirdiğinizde ne olacak?» diye merakla soruyor, bize eşlik eden subaylardan daha genç olan; «O zaman kim yönetecek? Bolşevikler mi?»

«Hayır, Sovyetler! İşçi ve Köylü Sovyetleri.»

«Ama Bolşevik tarzda?»

«Evet, Bolşevik tarzda.»

Tren yavaş, sıkıntıyla zar zor yol alıyor. Sürekli oturmak yoruyor insanı. Üç uykusuz geceyi geride bıraktık ve önümüzde uzun bir gün daha var. Ancak akşama doğru Petrograd'a varacağımız söyleniyor.

Wiborg'tan sonra yazlık ev kolonilerinden geçiyoruz. Sakin burjuva yaşantısının tanıdık tablolarını görmek insana tuhaf bir etki yapıyor. Canları sıkılan yazlıkçılar, pembe yazlık giysili bir genç kıza göz süzen telgraf memuru...

Bir istasyonda sabırsızlıkla gazete satın alıyoruz. Bolşeviklerin tutuklanmaları sürüyor. Geçici Hükümette yeniden değişiklik yapılıyor.* Güzel bir gidiş - geliş!

Ya Sovyetler? Neden Sovyetler hala, üyeleri için çaba sarfetmiyor? Koalisyon hükümetinin yaptıklarına karşı neden Sovyetlerden protesto sesi yükselmiyor? Tüm Bolşevikler tutuklanmış olamaz! Gericilik gerçekten bu kadar güçlü mü? Sovyetleri kurma hareketi boğuldu mu yoksa? Ne zamana kadar? Aylar, yıllar mı sürer?

Beloostrov. Rus sınır istasyonu. Yürütme Komitesi Başkanı'na çektiğim telgrafın hiç olmazsa buradan gönderilmesini rica ediyorum koruma subaylarından. Ne de olsa, İşçi ve Asker Sovyeti, bir Yürütme Komitesi üyesinin tutuklanmasını öylece kabullenemez.

Sınır yetkililerinin gelmesini bekliyoruz. Vagonumuzdaki koruma arttırıldı. Penceremize kimsenin sokulmasına izin verilmiyor; perdeler de indirildi. Vagonun içi karanlık, sadece soluk ışıklı bir lamba yanıyor. Lokomotif dumanı ve toz kokan vagonda hava boğucu. Ara sıra bir kaç söz ediyor, işlemlerin ne zaman biteceğini, yola ne zaman devam edebileceğimizi soruyoruz birbirimize.

Yeni bir nöbet değişimi. Gürültü patırtıyla gelip, tüfekleriyle yerleşiyorlar vagona. Bize eşlik eden subaylar, Beloostrov sınır memurlarıyla fısıldaşıyorlar. Bir an için ellerinde bir telgraf formu görülüyor.

Yanlarına gitmeye çalışıyorum. Fakat yeni gelen askerlerden biri tüfeğiyle yolumu kapatıyor.

Yine bekliyoruz. Nöbetçilerimiz vagona geri dönüyor.

Sanki büyük ve bizim için olumlu bir haber iletirlermiş gibi, «sizinle birlikte Petrograd'a dek geliyoruz» diyorlar.

«Başka ne olabilirdi ki?»

«Evet, biliyor musunuz, aslında sizi burada teslim etmemiz gerekiyordu. Ama şimdi mesele halledildi.»

«Ya benim Yürütme Komitesine çektiğim telgraf?»

«Evet, evet, onu ilettim.»

«Ama gönderecekler mi?»

«Bunu yapmak zorundalar sanırım.»

Beklemeye devam ediyoruz. Sıkıcı ve ıstırap verici bir şey bu. Vagonun içi cansıkıcı ve boğucu. Ruh halimiz de öyle.

Taze akşam havası. Sınır memurları içeriye giriyorlar.

«Sizin tüm eşyanızı almamız emredildi.»

«Siz» — bununla kastedilen biziz.

Bir aramamı? Arasınlar, yeni bir çift ayakkabı dışında «yasak» hiç bir şey yok yanımda. Bu bir çift düğmeli ayakkabının, anti-bolşevik yalancı basının fantazisinde, Alman parasıyla aldığım «ondört çift çizme» olabileceği aklımın ucundan geçmezdi!

Bavullarımız götürülüyor.

«Vera (oyuncu Yureneva) için aldığım makyaj malzemesine el koymak akıllarına gelmese bari», diye yakınıyordu Soya Şadurskaya. Ama tiyatroda kullanılan makyaj malzemesine el kondu ve bu, «tehlikeli dişi Bolşevik»in yanında taşıdığı bütün bir kozmetik deposu üzerine, yeni gazete yalanları için, güzel bir konu oluşturdu.

Tavırlarıyla tümüyle eski rejimi anımsatan sınır karakolundaki bir albay, Soya Şadurskaya'ya, tutukluluğunun «kesinleştiğini» —şimdiye dek «geçici» karakterdeymiş— bildirmek için vagonumuza geliyor. Bilgilenmiş oluyoruz.

Bu arada gece oldu. Kuzeyin gri mavi gecesi. Yola çıktıktan bir saat sonra hedefimize varıyoruz: Petrograd.

Finlandiya istasyonunun peronu. Yolcu kalabalığı dağılana dek beklemek zorundayız. Vagon penceresinde duruyorum. İstasyon bana yabancı değil. Çocukluk ve ilk gençlik günlerinin unutulmuş rengarenk tabloları gözümün önünden geçiyor peşpeşe. O zamanlar bu peron, ya büyükbabanın Kuusa'daki çiftliğinde tatil sevinci, ya da kış yarı yılında okulun alışılmış sıkıcılığı ve yeknesaklığını vaadediyordu. Şimdi ise, büyük olasılıkla, Kerenski'nin hapishanesinde bir hücreye çıkıyor bu yol.

Çağrılıyoruz. Bir kamyon. Yukarı tırmanıyoruz. Neredeyse gün doğacak. Gri mavi parıldayan gökyüzüne, yumuşak altın-pembe tonlar egemen oluyor.

Nereye götürüyorlar bizi?

Kamyon Wiborg yakasında takırdayarak yol alıyor, bir süre sonra Neva üzerinden geçiyoruz. Sahil yolunda, Karşı-casusluk binası önünde duruyor kamyon.

Büyük, boş bir oda, pencereler Neva'ya bakıyor. Sabahın ilk ışıkları içeriye sızmakta. Elektrik ışığı yanıyor. Bu alaca karanlıkta, Karşı-casusluğun albayı tiyatrovari bir figür görünümü veriyor. Büyük yazı masasına oturmuş. Yüzü solgun, mavimtırak, sivri sakallı. Gözleri camsı, dik dik bakıyor, deli gibi. Hareketleri dağınık ve kararsız; bir sarhoşun ya da kokainmanın hareketlerine benziyor. (Daha sonra, kokainman olduğu ortaya çıktı.)

«Casusları mı getirdiniz? Bolşevikleri? Alman parası karşılığında Rusya'yı yıkmak istiyorlardı, öyle mi? Bunu başaramayacaklar! İzin vermeyeceğiz!»

Sesi sanki boğuluyormuş gibi çıkıyor; sözcükleri isterik bir biçimde, var gücüyle bağırarak söylüyor. Albayın bu durumundan subaylar gözle görünür biçimde mahçup oluyorlar. Resmi sorgulama yapmak yerine, yumruğuyla masaya vurup, lanetler ve tehditler savuruyor çevreye.

Aptalca bir şey bu, ayrıca da can sıkıcı.

Albay aniden sakinleşip, susuyor. Saçlarını düzelttikten sonra, uykulu uykulu bakıyor bize, kimin hangi amaçla önüne getirildiğini ancak şimdi kavramış gibi. Kağıtlarını karıştırmaya başlıyor.

Birden beklenmedik bir soru atıyor ortaya.

«Makinelitüfek alayından bayraktar Semaşko'yu uzun süreden beri tanıyor musunuz?»

Sorgu esnasında, Temmuz ayaklanmasını aydınlatan bir kaç olguyu öğreniyorum. İlk başlayanlar Baltık Donanması'nın bahriyelileri. Olayın kendiliğinden geliştiği açık, ama Petrograd'ın dışına sıçrayamadı. Roşal, Dybenko... ve Albayın söylediği gibi, «bütün önemli ajanlarınız» tutuklandı. En ağır devlet suçuyla itham ediliyorum: Rusya'nın cephede yenilgisine neden olacak ordunun düzenini bozma, düşmanla bağlantı, ayaklanma hazırlığı ve buna benzer bir çok şey. Ama her şeyden önce, Albay, bayraktar Semaşko ile ilgileniyor. Onunla tanışıklığım hakkında bir şeyler

anlatırsam, her şey yoluna girermiş! Bu Semaşko'da ne demek oluyor? Onu alay toplantılarından tanıyorum, fakat Bolşeviklere karşı mücadelede ne zaman ilginin odak noktası haline geldi?

Soya Şadurskaya'nın ifadesi alınıyor. Ona karşı kullanılan kanıtlardan biri mektuplaşmalarımız.

Soya Şadurskaya açıklıyor:

«Bu mektuplaşma özel türdendir.»

«Demek öyle! Mektuplaşmanız demek salt özeldi? O halde, Yurttaş Şadurskaya, bana, Kristiania'dan Yurttaş Kollontai'a gönderdiğiniz telgrafın anlamını açıklayın bakalım: 'Diş tedavisinden dolayı gelemiyorum. Bana 60 Krone gönder, yoksa Vera'dan al.' 'Diş tedavisi' ne demek? Ve kim bu Vera?»

«Diş tedavisinin ne demek olduğunu bilmiyor musunuz? Ne kadar şanslısınız! Vera'ya gelince, o benim kızkardeşim.»

«Aha, demek açıklamanız bu. Pekala, bunu unutmayalım. Kurnazca düşünülmüş! Fakat Fürstenberg (Hanecki) diye birinden para havalesinin bununla ne ilgisi var? Yaa! Demek bu, Bayan Kollontai'ın «yoldaş»larından biri? Bunu da unutmayalım.

Peki, arkadaşınız Lenin nerede? Casuslukla suçlanırken, dürüst bir insanın gizlenmesi pek doğru bir şey olmasa gerek?»

Gizlenmek mi? Demek Lenin ellerinde değil? Yeniden cesaretimi kazanıyorum.

Karşı-casusluktaki sorgu sona erdi.

Götürülüyoruz. Yine bir kamyon. Bu kez Fontanka'ya, savcıya gidiyoruz.

Kent henüz uyuyor. Cadde köşelerinde arabacılar uyukluyor, tek başına bir yaya, caddeyi hızla geçiyor. Her şey o kadar olağan, o kadar büyük sukûnetle dolu ki. Daha bir kaç gün önce, kentin yeni bir ayaklanmanın ateşiyle sarılmış olduğuna, silahlı çatışmalar yapıldığına inanası gelmiyor insanın.

Marien Palas'ta hükümet sinirli bir halde toplantı yapıyordu. Sovyete dahil olan Menşevikler ve Sosyal-devrimciler, koalisyon hükümetini «Bolşevizm» tehlikesinden kurtarmak için, şaşkınlıkla denenmiş bir silaha sarıldılar: Karşı-casusluk ve tutuklamalar. Buna karşılık bahriyeliler, askerler ve işçiler, yeni Rusya'ya, Sov-

yet Rusya'ya giden yolu açmak için, yaşamlarını ortaya koyarak, birleşik cephe halinde ilerliyorlardı. Ne var ki, Kerenski'nin ve suç ortaklarının iktidarı bir kez daha, daha güçlü olduğunu kanıtladı. Menşeviklerden ve Sosyal-devrimcilerden oluşan bugünkü Sovyet bileşiminin, Bolşevik üyelerini koruyacağını sanmak aptallık olurdu. Fakat Sovyetsiz Geçici Hükümet ne işe yarar ki? Temel olan Sovyetler yiterse, Geçici Hükümet de kalmaz. Yoksa Sovyetler şimdiden mi iktidarı oluşturuyor?

Eski jandarma yönetim binasına götürüldük ve büyük, boş, aynalı bir salona sokulduk. (Bina, II. Katerina döneminden bir yüksek makam sahibinin Villa'sıydı.)

«Formalitelerin» halledilmesi için yine bekliyoruz. Ara sıra, şüpheli görünümlü, esrarengiz birileri giriyor içeriye. Rus gömleği ve cilalı çizmeler giymiş, elleri çok bakımlı bir adam. Sonra da, üzerine iyi oturmuş bir ceket giymiş, sefil, ayyaş suratlı bir bay. Üniformalı memurlarla fısıldaşıp, aynalı kapılardan çıkıp gidiyorlar.

Uzun süre beklememiz gerekiyor. Savcı bulunamıyor bir türlü. Daha evine dönmemiş. Oysa saat sabahın dördü.

Birden canlanıyor ortalık; merdivenlerden hızla inip çıkanlar oluyor. Savcı geldi.

Yarım saat sonra benim için yolculuğun «devam» edeceği bildiriliyor. Ya Soya Şadurskaya ne olacak? Ayrılıyoruz.

Bu kez beni bekleyen kamyon değil, bir özel araba. Tüfekli iki asker ve subaylardan daha genç olanı, bana eşlik ediyorlar.

Yine savaş üzerine, Bolşevizm üzerine, Sovyetler üzerine konuşuyoruz.

«İşçilerle, emekçilerle olmadığınız için bir gün pişman olacaksınız. Çünkü tarihsel gerçek onlardan yana.»

Bunu öylesine söylemiştim, ancak yıllar sonra aynı subaydan, o zaman «ne kadar haklı olduğumu» acıyla itiraf eden bir mektup aldım...

Gericiliğin, acaba ne kadar güçlü olduğu sorusu ilgilendiriyordu beni. Çok fazla bir şeyler yapabileceğini sanmıyorum. Alay kışlalarında, fabrikalarda ve Baltık Donanması'na ait gemilerde yapılan büyük toplantıları gözümün önünde canlandırıyorum. Emekçiler daha o zamandan istedikleri şeyin, kendilerine gereke-

nin Sovyet iktidarı olduğunu anladılar, içgüdüsel olarak kavradılar. Yönetilmek değil, yönetmek, karar vermek, bir şeyler başarmak istiyorlar. Ve bu korkunç, uğursuz katliamı sona erdirmek istiyorlar. Kitleler bunu kavradı. Yalnızca dümenin başındakiler kabullenmek istemiyorlar...

Subay Riga'daki yenilgiyi anlatıyor. Alman ordusunun saldırısı devam ediyor. Ayaklanmayı bastırmak bu yüzden mi o kadar kolay oldu? Ayaklanmanın «Bolşevikler tarafından başlatıldığını» sanıyorlar. Oysa ben, Partinin ayaklanmayı sürekli frenlediğini, Lenin'in kitlelerin patlamalarını azaltmaya çalıştığını biliyorum: «Henüz zaman olgunlaşmadı, daha çok erken. Kadrolarınız nerede? Hazırlıklarınız ne durumda?» Ve birliklerin, deniz birliklerinin delegeleri Vladimir İlyiç'in yanından hep biraz hayal kırıklığına uğramış ve şaşırmış olarak ayrılıyorlar, fakat daha dikkatli ve düşünerek davranıyorlardı.

Wiborg yakası. Oradaki kadın hapishanesine götürüleceğim.

«Nedense hapishaneye hep geceleri giriyorum.»

«Ne kadar komik ifade ettiniz! Hapishane insanın tüylerini ürpertir.»

Bana eşlik eden subay daha çok genç. Ve birden heyecanla kısık sesle ekliyor:

«Kaçmanıza izin vereyim mi? Sorumluluğu üzerime alıyorum...»

Ne kadar da genç!

Hapishane kasvetli havasıyla çok etkileyici. Açılıyor ve otomobilimizi yutuyor. Kağıtlar hapishane kalemine götürülürken, subayın, görevli bayan gardiyana şöyle ricada bulunduğunu duyuyorum:

«Ona biraz doğru dürüst bir hücre verirsiniz değil mi?..»

«Burası otel değil», diye sözünü kesiyor bayan gardiyan.

Her yanı açık demir merdivenlerden yukarıya, sağ koridora çıkılıyor. Hücre No: 58

Kilit iki kez çevriliyor. Hareketten, Partiden bir demir kapıyla ayrılıyorum.

Yüksekteki, parmaklıklı pencereden, içinde küçük toz taneciklerinin dans ettiği güneş ışığı düşüyor içeriye.

Wiborg yakasındaki kadın hapishanesi yeni tamir edildi. Şubat Devrimi hapishaneleri temizledi. Şimdi, yeni, burjuva cumhuriyetiyle yönetilen Rusya'da, siyasi tutuklular bölümünün açılışını yapıyorum. Sert kerevet üzerinde, sıcak su ve büyük bir parça siyah ekmek getirilene dek derin uyudum. Çay satın alınmasına izin veriliyor.

Hapishanede gün başladı. Önce hücreyi düzenlemeli. Soya Şadurskaya'nın, kendi yün örtüsünü almam için beni ikna etmiş olması iyi, onu örtünce kerevet pek hapishane işi gibi görünmüyor. Bulaşık için küçük bir konsol, bir de yıkanılabilecek bir yer var.

Beynim çalışıyor: Gericilik ne kadar güçlü? Bizimkiler ne yapıyor? Öğleye doğru hapishane müdürü geliyor, küçük favorileri olan, göbekli bir adam bu; «yeni iktidar» kendisini burada görevlendirmiş. Kendisini bana böyle tanıtıyor. Konuşkan biri, ama çoğunlukla, «Bolşeviklerin alçaklığı» üzerine ayrıntılara giriyor.

Suskunluğa bürünüyorum.

Sözlerine bakılırsa, tüm «Bolşevik önderler» tutuklanmıştı. Lenin'in de izini bulmuşlar, büyük olasılıkla da tutuklanmıştı. Diğerleri «suçlarını kabul etmiş» ve her şeyi «itiraf etmişlerdi.»

«Neyi itiraf etmişler?»

«Bolşeviklerin, Alman Genelkurmayı ile doğrudan bağlantısı olduğunu. Dehşetli kanıtlar var. Size karşı da... Ama bu beni ilgilendirmez.»

Öğle yemeği geliyor; yağ ile hazırlanmış sebze salatası. O zamanki koşullar gözönüne alındığında oldukça iyi.

Parasıyla bir gazete istiyorum, ama alamıyorum. Akşama, benim için «özellikle katı kuralların» geçerli olduğunu, gazete verilmesinin yasaklandığını öğreniyorum. Ne yürüyüş, ne de ziyaretçi kabulü var. Böylece beni yine de, hareketten ve Partiden ayırmış oluyorlar.

Sonsuz uzunlukta, boş geçen hapishane günü. Acaba önümde böyle daha kaç gün var?

Akşam yine sıcak su ve bir dilim ekmek.

Saat dokuzda ışık söndürülüyor. Hapishane penceresinden beyaz gecenin mavimtrak ışığı sızıyor içeriye. Sessizlik, ölüm sessizliği.

Kerenski'nin zindanında tek düze, boş günler başladı.

Hapishane müdürü konuşkan, evet, hatta geveze. Her gün saat oniki dolaylarında gelip soruyor: «Şikayetiniz var mı?» Sonra tabureye oturup, büyük konuşmalar savuruyor. İlk günlerde öncelikle Bolşeviklere karşı sövüp sayıyor. Benim onların «ağına düşmüş» olmama üzülüyor, belki de onların ne tür haydutlar olduklarını bilmiyordum? «Devlete karşı suç işleyen» kimseleriz, basit suçlular değiliz. Anavatana ihanetten daha kötü ne olabilir?

Hapishane müdüründen, tüm tutuklu yoldaşların «Kresty» - hapishanesinde olduklarını öğreniyorum. «Komşu» sayılırız onlarla. Ne var ki onların çok daha fazla özgürlükleri vardı: gündüzleri birbirleriyle görüşebiliyor, yürüyüş yapabiliyorlardı. Yalnızca bana, «yukarıdan» gelen talimatla özellikle sıkı önlemler uyguluyorlar. En önemli materyal benim aleyhimde olandı.

«Ne materyali? Konuşmalarım ve makalelerim mi?»

«Hayır, daha ağırlıklı materyal var; mektuplar ve tanık ifadeleri.»

Şaşırıyordum. Bu davanın, Bolşeviklere iftira atmak için, Menşevikler ve Sosyal—devrimciler tarafından «sahneye konduğunu» henüz kavrayamamıştım. «Diş tedavisi» gibi ifadeler, gizli şifre sayıldıktan sonra, Bolşeviklere karşı önemli «belgeler» bulunduğundan nasıl kuşku duyulabilir?

Hapishane müdürünün en sevdiği ikinci konu, hapishane işletmesi. Bu adam gerçekten yerini bulmuş. «Hapishanesini» seviyor. Kış için yakacak odun, doğru düzgün gıda maddeleri ve benzeri şeyler bulacağım diye paralanıyor. Kendisi için de bir şeyler «kırpıyor» olabilir. Yaptıklarıyla, hapishanenin temizliğiyle, ekmeğin kenttekinden daha iyi olmasıyla, banyonun yenilenmesiyle, hapishanenin hizmetinde olan araçların tutumlu kullanılmasıyla gurur duyuyor. Geldiği zaman önce görevli bir kişi olarak, yüksek sesle ve anlaşılır bir biçimde, olası şikayetlere ilişkin soru soruyor, ama sonra kendisini tutamıyor:

«Dün öğle yemeğinde çıkan bulgurun ne kadar iyi olduğunu

farkettiniz mi? Yumuşak ve lezzetli. Bir düşeşti. El altından temin ettim. Çok ucuz.»

Bir başka sefer, ekmeğin iyi olup olmadığını öğrenmek için özellikle uğruyor.

Evet, işletmeciliği biliyor bu adam!

Ne var ki, hapishane duvarlarının ötesinde olup bitenlerle ilgili, tek sözcük kaçırmıyor ağzından.

Bir dilekçe vererek, kitap ve not almak için defter istedim. Bayan gardiyanlar soğuk bir kibarlık içindeler. Ancak, «Bolşevik kadın» için idam hükmünü çoktan vermiş oldukları hissediliyor. Kendileri «yurtseverler», zafere dek savaştan yanalar. Burada eski rejim altında da çalışmışlar. Şubat Devriminde hapishanenin «yıkılmasından» hiç hoşnut değillerdi.

«Ama çok rica ederim, kerevetlerin yeni minderlerini yaktılar, suçluları ve serserileri serbest bıraktılar.»

İki ya da üç gün kitapları beklemek zorunda kaldım. Herhalde bunun için özel bir izin gerekiyordu. «Feragatte Pallas»* ve bir Hamsun verildi. İlk paketim geldi; yiyecek bir şeyler ve bir baş yastığı. Bayan gardiyana biraz yiyecek verdim, açlık çekiyor gibi görünüyor. Biraz daha konuşkanlaşarak, herhangi bir şey almasının yasak olduğunu söyledi. Ancak biraz şekerle bir parça pastayı yine de cebine soktu.

«Bunu kedilerim için alıyorum. Başka kimsem yok zaten; ne ailem ne de tanıdıklarım. Yalnızca kedilerim var. Beş taneler. Çornyaça yeni yavruladı. Kendisi kurum gibi kara olmasına rağmen, dört yavru da birbirinden farksız, duman rengindeler. Bunun nasıl olduğunu anlayamıyorum. Oysa iki erkek kedim de beyaz benekliler.»

Ona bir kutu da kondanse süt verdim. O günden beri buzlar çözüldü ve artık kediler diyarındaki gelişmeler üzerine sürekli bilgi alıyorum.

Günler birbiri ardından bomboş geçiyor. 58 numaralı hücrenin dışında neler olduğuna ilişkin en ufak bir şey öğrenemiyorum.

Neden yürüyüş yapmama izin verilmiyor?

Sovyetler neden susuyor? Çheidse, Sovyette Bolşeviklerin ezilmesi yönünde etkili olabilir, ancak toplantılarda bizi alkışlayan ve Sovyetlerin iktidarı için karar metinlerini kabul eden on binler-

ce, evet onbinlerce «sempatizan» nerede? Zaman henüz olgunlaşmadı? Henüz çok erken? Beklememiz gerek? İnsan aktifse, çalışabiliyorsa, beklenebilir. Ancak burada, herkesten yalıtılmış bir halde, faaliyetsizlik içinde, bu olanaksız.

Özellikle akşamları saat altıdan sonra hücre çok can sıkıcı. Saat altıda son kez sıcak su verildikten sonra anahtar iki kez çevriliyor, artık hiç bir beklentinin kalmadığını, bugün artık yeni hiç bir şeyin içeriye giremeyeceğini biliyor insan. Önünde yalnızca gece var. Hapishanenin uzaktan tınlayan gürültüleriyle bozulan, ölüm sessizliğinde bir gece.

Sabah birden kapım açılıyor. Meraktan çatlıyorum. Kapıda tanımadığım iki kişi var: Boylu poslu, yaşını almış bir adamla, her şeyi görmeye alışkın, fıldır fıldır dönen gözleriyle, daha kısa boylu biri. Arkalarında ise hapishane müdürü.

«Yurttaş Kollontai, yurttaş savcı, bir şikayetiniz olup olmadığını öğrenmek istiyor?»

Ancak savcının biraz da meraktan buraya geldiğini görüyorum. Beni ve hücreyi oldukça rahat bir halde inceliyor.

«Hiç te kötü sayılmaz sizin burası. Hücre aydınlık ve temiz. Daha ne istiyorsunuz?»

«Ya yemekler nasıl?» diye araya giriyor hapishane müdürü. «O konuda şikayetiniz yoktur herhalde?»

Yürüyüşe çıkma, ziyaretçi kabul etme olanaklarını ve asıl öğrenmek istediğim şeyi, tutuklanma nedenimi soruyorum.

Savcı, sert, üzgün bir ifade takınıyor.

«Bolşevik davası fazlasıyla ciddi. Meseleyi açıklığa kavuşturmak için, bir hafta yeterli değil. Çok sayıda ve önemli ipuçları var. Delilleri doğru ve objektif yargılayabilmek ve materyali değerlendirmek için aylar gerekli. Ama siz tek başınıza değilsiniz. En ünlü yoldaşlarınızın tümüne karşı, zor önlemleri alındı. Sayınız yeniden arttı bugünlerde.»

Kimler tutuklandı? Tabii bunun yanıtını alamıyorum. Onun yerine, «Kresty» de bulunan diğerlerinin, çok daha fazla özgürlüğe sahip olduklarını öğreniyorum. Benim içinse özel tutukluluk koşulları geçerli. Bunun için elde «materyal» var, bunların ne olduğunu «herkesten» iyi benim bilmem gerektiğini söylüyor savcı. Hakkımdaki iddianın son derece önemli bir maddeye dayandığını

vurguluyor. En iyi durumda, kürek cezası bekliyor bizi. Ziyaretçi kabul etme söz konusu bile olamazdı. Yürüyüş mü? Bu konuda ne yapılabileceğine bir bakması gerekti.

«Bolşeviklere karşı açılan davada tek kadın olduğunuzu biliyor musunuz? Lenin'i iyi tanır mısınız? Kişisel dostluğunuz var mı?»

«Evet, yoldaşız.»

«Ah, doğru, sizde bu yoldaşlık olarak tanımlanıyor. Memnum oldum!»

Mesafeli biçimde vedalaşıyoruz. Savcı gitti, geride ahlaki iğrençlik benzeri bir şey bıraktı. Uzun süre tiksinti duygusunu üzerimden atamıyor, hücrenin içinde amaçsızca dolanıyor, daha doğrusu daire çiziyorum. Düşüncelerden kurtulup, elime bir kitap almam bile olanaksız.

Dışarıda, hapishane duvarlarının öte yanında neler oluyor? Geçici Hükümet, hesabını vermek zorunda kalmadan, siyasi karşıtlarını hapise atabilecek kadar güçlendi mi gerçekten? Ya Baltık Donanması Merkez Komitesi? Metal İşçileri Birliği? Wiborg yakasındaki işçiler? Parti tümüyle dağılmış olamaz? Ne de olsa, daha kötü dönemler geçirdi. Bu faaliyetsizlik, bu yalıtılmışlık gerçekten daha aylar, yoksa yıllarca mı sürecek?

Akşama hapishane müdürü, beklenmedik biçimde yeniden geliyor.

«Savcının ziyareti beni çok üzdü. Gördüğünüz gibi, bir şey yapamıyorum. Şimdilik yürüyüşe bile izin vermedi. Sizin durumunuz, öyle görünüyor ki, çok çok ciddi. Her şey o Lenin'in başının altından çıktı. Nasıl biri Lenin? Bir tüccar mı? Ve neden gizleniyor?»

Gizleniyor mu? Harika! Demek Vladimir İlyiç tutuklanmadı. Neşem neredeyse yine yerine geliyor.

Hapishane müdüründen, «Kresty»deki Bolşeviklerin, «isyan»a benzer bir şey çıkardıklarını öğreniyorum.

Kırk yılın başında bir haber ulaşıyor, o da can sıkıcı.

Bir sabah, bayan gardiyanlardan biri, «İsvestiya»* gazetesi getiriyor. Herhalde, «İsvestiya»nın tonu ve içerdiği haberler, Bolşeviklerin ve Bolşevizmin tamamen dağıtılmış olduğunu bildirdiğinden, «talimat» üzerine verilmişti bu gazete. Bu arada Alman ordusunun saldırısı sürüyor. Bu durum sosyal tabakaları kaynaş-

tırıp, koalisyon hükümetini geçici olarak sağlamlaştıracak mı? Yoksa tersi mi olacak; halkın tüm acıları, yoksunlukları, artan gıda maddeleri sıkıntısı ve hükümetin güçsüzlüğü karşısında duyulan öfke, saldırıyı durdurup, emekçileri «öz savunmaya», yani Sovyet iktidarı için mücadeleye mi yöneltecek?

Yine yalnızca düşüncelerle dolu olan uzun bir gün.

Akşama sıcak suyu, yeni rejim zamanında göreve başlamış olan genç bir bayan gardiyan getiriyor. Ağladığı gözlerinden belli.

«Neyiniz var? Derdiniz ne?»

Biraz soruşturunca, suçlunun bir «erkek» olduğunu öğreniyorum. Kızla evlenmek istemiyor. Kendisini gerçekten seviyor mu yoksa sadece «gönül eğlendirmek»mi istiyor bilemiyor kız. Oysa kendisi bütün kalbiyle erkeğe bağlı.

Hücrede bulunduğunu ve tutuklularla konuşmanın «kurallara aykırı» olduğunu tümüyle unutup konuşmaya daldı. Fakat «içini dökmek» istiyordu. Ben iyi bir dinleyiciyim, düşünce darbeleri vermeyi, olayları «açıklamayı» iyi beceriyorum.

Açıklamalarım üzerine şaşkınlıkla, «bunu nereden biliyorsunuz?» diye soruyor.

Ama birden aklı başına geliyor; bu kadar açık açık konuştuğu kişi kim? Bir Bolşevik!

«Eh, tüm Bolşevikler böyle düşünüyorsa, o halde iyi insanlar bunlar ve onlara ilişkin söylenenler boş laf.»

Giderken, öylesine söylüyormuş gibi:

«Başgardiyan büroya gider gitmez, sizin yanınıza geleceğim. Biraz daha konuşabiliriz o zaman», diyor.

Bu iyi gardiyan, daha sonra da, hapishaneye gecenin sessizliği düştüğünde, sık sık yanıma geliyor. Ailesi işçi kökenli. Kısa sürede ortak bir dil buluyoruz. Ona Sovyet iktidarını ve Bolşeviklerin ne istediklerini açıklamak zor olmuyor. Bu kadın beni anlıyor ve buna kendisi de seviniyor. Sevdiği «erkek»in de Bolşevik taraftarı olduğu ortaya çıktı. Şimdi ailevi meseleleri de daha kolay düzene girecek.

Saat onbir. Olmadık bir zamanda anahtar kilidin içinde dönüyor, kapı açılıyor. Gelen kim? Ne var? Gelen bayan gardiyan.

«Soruşturma yargıcına, lütfen.»

İçgüdüsel olarak bluzümü ve saçlarımı düzeltiyorum. Karşı casusluktan sonra ilk sorgu. Demek «ilerlemeler» var.

Gün ışığında demir merdiven daha uzun ve daha saydam görünüyor. Hücrelerin demir kapısı, kiralık banka kasalarını andırıyor. Yalnız bu demir sürgülerin ardında banka havaleleri, değerli mücevherler veya altından daha değerli bir şey, insan hayatı bulunuyor. Canlı bir enerji kaynağı. Dünyada, canlı insandan daha değerli ne olabilir?

«Burada çok tutuklu var mı şimdi?» diye soruyorum bayan gardiyana.

«Bu blokta siz yalnızsınız. Ama duyduğuma göre, bu gece buraya yabancı bir kadın getireceklermiş. O da casusmuş.»

Demek onun gözünde ben de «bir casusum?»

Soruşturma yargıcı masada oturuyor. Zayıf, renksiz, silik biri. Önünde yazılı kağıtlar var.

«Oturun.»

Sorgu oldukça karışık. Anlaşılan sağlam bir belge yok ellerinde. Yine bayraktar Semaşko'yla makineli tüfek alayı ve Soya Şadurskaya'yla mektuplaşmam soruluyor. Hanecki ile telgraflaşmamız ve Lenin'e, gelişiyle ilgili benim çektiğim bir telgraftan da* sözediliyor. Soruşturma yargıcı, Yermolayev ya da Yermolenko diye birinin ifadelerine (söylendiğine göre suçlayıcı ifadeler bunlar) dayanıyor. Bu kişiyi tanımıyorum. Bu da hemen tutanağa geçiriliyor.

Soruşturma yargıcı sorularıyla soğukkanlılığımı yitirtmeye çalışıyor:

«Krzesinska-Palas'taki Bolşevik Askeri Örgütünde konuşmadınız mı?»

«Elbette konuştum, zaten Sovyet'e, askeri klüp tarafından delege olarak gönderildim, Sovyet Yürütme Komitesi üyesi olarak ta onu temsil ediyorum.»

Soruların hepsi bu türden. Saçma sapan bir sorgu.

Fakat sorgudan sonra, «yukarıdakilerin» hiç te o kadar çok malzemeye, bu malzemenin büyük bölümü uydurma olsa da, sahip olmadıkları izlenimini ediniyorum.

Ertesi gün yürüyüş için izin veriliyor. Ama ziyarete hala izin yok. Ne posta ne de gazete. Hapishane müdürü, Soya Şadurskaya'nın her gün hapishaneye geldiğini, sağlığım için çok endişelendiğini bildiriyor. Doktor tarafından muayene edilmemi sağlamaya çalışıyormuş. Gece bir kalp krizi geçirdiğim söylenmişti kendisine.

Bir doktor muayenesi? Hiç fena fikir değil. Belki, zor önlemlerinin kaldırılmasını sağlayabilirim.

İlk yürüyüşe çıkış, korkunç eğlendiriyor beni. Karşılaştığım bayan gardiyanlarla şakalaşıyorum. Hapishane merdivenlerinde yükselen kahkahalar, duvarlarda yoğun ve alışılmadık yankılar yapıyor.

Hapishane avlusu geniş. Bir tarafta siyasi tutukluların kaldığı bizim blok, diğer tarafta öteki cezaevi. Pencerelerde kadınların itişip kakıştığı bu blokla, erkek blokları arasında sözcükler uçuşuyor. Yukarıda yoğun bulutlar halinde dolaşan güvercinler ekmek kırıntıları bekliyorlar.

Avludaki yol daire çiziyor. Ortada otlarla kaplı bir çiçek tarhı var, otların içinde, yolunu şaşıran bir kaç papatya görünüyor. Yalnızca bu bile göze hoş geliyor. Avlunun sonunda önünde pıtrak çalılığıyla solmuş leylak ağaçları bulunan yüksek tuğladan bir duvar var. Bu yeşilliği içime çekiyorum. Ama en önemlisi gökyüzü. Başımın üstünde tavan yok, kişiliksiz gri hücre duvarları yok, yalnızca gökyüzü. Geçip giden bulutlar ve sıcak temmuz güneşiyle bir gökyüzü.

Kapıyla duvarın önünde birer nöbetçi duruyor. Bayan gardiyanla birlikte daire çiziyorum. Yarım saat, sonra bitiyor.

Hücreye dönmek için merdiveni çıkmak, yürüyüşe inmekten daha az keyif verici.

Beni yürüyüşe, daha yaşlı bayan gardiyan çıkarıyor. Bu gardiyan sürekli sıkıntılı ve kaygılı görünüyor, özellikle de bugün. Oysa harika bir gün, gerçek bir yaz günü. Böylesi sıcak, güneşli günler, sonbahara girerken sık sık yaşanır. Avluyu geçiyoruz. Bir tur, ikincisi, üçüncüsü. Tek sözcük konuşmuyoruz. Bayan gardi-

yanın geride kaldığını, gözlerini yere indirip ağladığını farkedip, duruyorum.

«Neyiniz var Maria Dmitriyevna? Derdiniz ne?

Yanıt olarak gözyaşlarını salıveriyor. Oğlu, sevgili dayanağı ve biricik avuntusu askere alınmış.

«O daha bir çocuk (annelerin genel kanısı!), o kadar sevecen ve iyi kalpli ki, bir köpeğin bile canını acıtamaz, şimdi insan öldürecek!»

«O halde neden savaştan yanasınız? Sadece kendinizin mi böyle düşündüğünü sanıyorsunuz? Ya diğer anneler?»

Ana acısından - Bolşevizme, Sovyet iktidarına... Neredeyse yarım saatlik yürüyüşün sonunu kaçıracaktık!

Hücrenin önünde ikimiz de, «halkın savaşa gereksinimi olmadığı, savaşın insanlara sadece mutsuzluk ve acı getirdiği» sonucuna vardık. Ama yine de Maria Dmitriyevna anahtarı hücrenin kilidinde iki kez çeviriyor ve ben «Anavatan savunucularının» tutsağı olmaya devam ediyorum.

Ne var ki, bir hapishane gardiyanının, eski rejim zamanında hizmet etmiş olan bir «yurtsever»in, savaşa ilişkin böyle konuşabilmesi, halkın duygularının ve isteklerinin ne yönde olduğu konusunda açıklığa kavuşmamı sağlıyor. Milyonların istek ve duyguları aynı yönde olduğu için, bu irade, emekçilerin iradesi, etkisiz kalmayacak!

Birden bir kuşku uyanıyor içimde: Maria Dmitriyevna'yla konuşmam, bir provokasyon mu yoksa? Ama hayır, hiç bir provokatör, böyle sessiz sedasız, kendi kendine ağlayamaz. Ayrıca ona, daha önce alanlarda ve büyük mitinglerde yüzlerce kez söylememiş olduğum ne söyledim ki?

Bir gün geçiyor, bir ikincisi, bir üçüncüsü daha. Ve hala paket yok. Yavaş yavaş huzursuzlanıyorum. Başka tutuklanmalar mı oldu? Dış dünyayla her türlü ilişkinin kopabileceğinin verdiği bilinçli korku.

Gürültüler duyuyorum, kapı önünde mırıltılar oluyor, Şadurskaya'nın sesini duyduğumu sanıyorum. Demek tutuklanmalar sürüyor?

«Beklemeyi bilmeliyiz. Daha zaman olgunlaşmadı... Henüz yeterince güç toplamadık.» Moika'daki «Pravda» redaksiyonunu anımsıyorum. Gündüzleri de elektrik ışığının sürekli yandığı, minicik, karanlık bir oda. Temmuz'a dek Vladimir İlyiç'in «çalışma odası» burasıydı.

Stockholm'e, Zimmerwald Konferansı'na gitmeden önce, direktifleri almak için gitmiştim oraya. Vladimir İlyiç bana, Helsingfors'ta mola vermeyi ve gemileri ziyaret etmeyi önermişti. Benden az önce, Baltık Donanması Merkez Komitesi delegasyonu Lenin'in yanındaydı ve Lenin onların, «Anavatan savunucuları» ile açık bir mücadeleye girişme yönündeki atılgan planlarını onaylamamıştı.

«Beklemeyi bilmeliyiz...»

Burada, hapishane duvarları ardında da, «beklemeyi bilmek» gerekiyor.

Bir paket. İçeriğinden, Soya Şadurskaya'nın göndermiş olduğunu anlıyorum. Demek hala özgür. Rahat bir soluk alabilirim.

İkinci sorgu. Sorgu yargıcı Aleksandrov «bizzat» ifademi alıyor. Kısa boylu bir adam, insanları söylediklerinden bağımsız «görmeye» alışmış, birbirine yakın canlı gözleri var. Bilinçli bir düşmanla karşı karşıya olduğunu hemen anlıyor insan. Ama hiç olmazsa akıllı.

Sorgu yine aynı konular üzerinde dönüyor: Birliklere, savaşa karşı ve «kardeşlik»ten yana çağrılar içeren konuşmalar yapmam, Alman savaş tutsaklarını korumam*, «Pravda»da çıkan makalem, Hanecki ile benim aramda ki telgraflaşmalar (aralarında Lenin yoldaşa iletilecek olanlar da vardı), Soya Şadurskaya ile mektuplaşmalar vs. Aleksandrov, davamızın ihanet maddesiyle açılacağını anlamamı sağlıyor.

Sorgu iki saat sürüyor. Tutanağı dikkatle okuyup, «düzeltilmesi» gereken yerleri gösteriyorum. İşim bittikten sonra, sorgulamaların ardından hep olduğu gibi, sinirsel olarak bitik durumdayım.

Hücrede birden, ev sahibimin yabancı olduğu, Peski'deki odamda, sadece eşyalarımın değil, içinde adreslerin bulunduğu küçük bir defterin de kaldığını anımsıyorum; hem de açıkta. Hanecki'nin adreslerinin yanısıra, Petrograd'tan partili başka yol-

daşların da adresleri var. Eğer bu defter ele geçtiyse, yoldaşlara kötü bir oyun oynadım demektir. Bunu neden daha önce akıl edip, buraya gelirken yolda Soya Şadurskaya'ya, öncelikle odamı «temizlemesini» söylemedim? Ama belki ev daha aranmamıştır? Belki de İsveç'e gitmeden önce nerede oturduğumu bilmiyorlardı? Adres defterimi nasıl güvenceye alabilirim? Bütün akşam boyunca, ne davayı ne de sorguyu düşünebiliyorum, adres defteri kafamı kurcalıyor. Gece de uyuyamıyorum: Arama yapıldı mı yapılmadı mı?

Ertesi sabah Maria Dmitriyevne sıcak suyu getiriyor. Bugün biraz daha neşeli; cephedeki oğlundan ilk haber gelmiş. O anda karar veriyorum.

«Maria Dmitriyevna, sizden küçük bir ricam olacak. Arkadaşım Şadurskaya'ya söyleyin, eski ev sahibime gitsin ve çalışma masasının sağ gözünden tüm pılı pırtımı alsın. Özellikle, mavi kaplı not defterimde yazılı olan bir reçeteye gereksinimim var. Şadurskaya her şeyi alsın; not defteri, toplu iğneler, pudra ve benzeri şeyler. Reçeteye göre bana Brom temin etsin. Bunu benim için yapabilir misiniz?»

«Ama neden? Reçeteyle bizim hapishane eczanesinden de alınabilir.»

İsteğimi yerine getirecek mi? Şadurskaya anlayacak mı? Ev araması yapılıp yapılmadığını öğrenecek miyim? Benim ihmalkarlığımdan dolayı yoldaşların tehlikeye düşmüş olması, bana, Bolşeviklere karşı yürütülen davadan daha önemli, çok daha kötü görünüyor.

Hapishanede belirli şeyler, öylesine çarpık boyutlar alır ki: daha önemli olanın yerine ikincil derecede önemli olan geçer ve ikincil derecede önemli olan en önemli şeymiş gibi görünür.

Hava birden bire değişti. İnce sonbahar yağmuru yağıyor, hücre soğuk ve nemli. Yağmurluğuma sarınıyorum. Ben de bezgin ve kasvetli bir ruh hali içindeyim. Suç o adres defterinde!

Adli suçlular bloğunda, «çiçek kuşkusu» var. Tüm tutuklulara çiçek aşısı yapılması emrediliyor. Parmaklıklı pencerelerin olduğu ve ağır bir çürük kokusu duyulan koridorda, bir grup suçlu

kadın duruyor. Çok gürültü yapıyorlar, yaş, giyim ve yüz ifadeleri açısından, karışık bir bileşim söz konusu. İçlerinden iki-üçü, neredeyse daha buluğa ermemişler. En çok şamatayı, güzel, temiz yüzlü, elleri bakımlı, temiz giysili, etine dolgun bir kadın yapıyor. «Bir hırsız çetesinin elebaşı» diye açıklamada bulunuyor bayan gardiyan. Dümdüz göğüslü, zayıf bir kızın, çocuk katili olduğunu öğreniyorum. Yaşı kaç acaba?

«Ondört!»

Siyah ipek elbiseli yaşlı bir kadın, «Barones»; hırsız.

Merakla süzüyorlar beni. İçlerinden biri söyleyiveriyor:

«İşte o Bolşevik, o Alman ajanı, o Kollontai geliyor!»

Sesler yükseliyor, küfürler duyuyorum, Bayan gardiyan beni aceleyle seyyar hastaneye itiyor. İçerisi aydınlık ve temiz, ne var ki hava, burada da dayanılmaz ölçüde boğucu. Bir cam dolabın önünde, uzun boylu, beyaz önlüklü bir kadın duruyor. Güzel, fakat ilgisiz-soğuk yüzü, sanki şöyle diyor: tıp hizmetini bilir, onu yaparım, başka hiç bir şey beni ilgilendirmez. Hiç konuşkan değil. «Bluzunuzu çıkarın!» «Oturun!» «Sağ kolunuzu!» Fakat kusursuz ve güvenli çalışıyor. Bluzu yeniden giyiyorum, aslında seyyar hastaneden çıkmak istemiyor canım. Oda ne kadar güzel, büyük, aydınlık ve temiz. Buradan çıkıp, 58 nolu hücreye dönmek istemiyor insan!

Bayan gardiyan, Maria Dmitriyevna çiçek getirdi. Daha çok çiçek olduğunu, fakat hapishane müdürünün, bir hücreye bu kadar çok çiçek verilmesini «uygun» bulmadığını söylüyor.

Acaba çiçekler kimden? Bir şey söylenmedi, yani içindeki kartı bana vermediler. Bu «soyutlanmışlık» daha uzun sürer mi acaba? Neden «Kresty»dekilerin başkalarıyla temasına ve ziyaretçi kabul etmelerine izin veriliyor?

Maria Dmitriyevna, Şadurskaya'ya reçeteyle ilgili ricamı iletiğini, Şadurskaya'nın ilacı temin etmeye söz verdiğini söylüyor. Acaba Şadurskaya, reçeteyle işimin olmadığını kavradı mı?

Hapishane müdürü, kentte görüldüğü kadarıyla, Bolşeviklere karşı büyük bir öfkenin egemen olduğunu bildiriyor bana. Ordunun cephelerdeki yenilgisinin baş suçluları olarak görülüyorlarmış. Olası «pogromlar»dan sözediliyormuş kentte.

Ve yine düşüncelerim adres defterinin çevresinde dönüyor. Pogrom kışkırtıcılarının işini kolaylaştıracak!

Bahçeye çıkışlar çekiciliğini yitirdi. Kışlık yakacak odun hazırlandığı için, adli suçluların pencerelerinin hemen altında bir köşede yürüyebiliyorum. Pencerelerden sürekli ağır bir çürük kokusu geliyor dışarıya, kavga sesleri duyuluyor. Ardına dek açılmış yan kapıdan, yakacak odunla dolu kamyonlar giriyor bahçeye. Hapishane müdürü de orada, talimatlar veriyor.

Böylece yarım saatlik dinginlikten de oluyoruz. Oysa sessizlik ne kadar canlıydı,. ardındaki yaşam algılanıyordu. Yürüyüşler zevk vermiyor artık. Vazgeçip, gerekçe olarak rahatsızlığımı öne sürüyorum.

Bir komşum var. Amerikalı bir dansöz. Casuslukla suçlanıyor. Gürültücü, zor beğenir biri. Bir çevirmen yardımıyla, hapishane yönetimine karşı «mücadele ediyor», «cezaevi müfettişliğinin» kendisini ziyarete gelmesi talebinde bulunuyor.

«Yemeklerden çok hoşnutsuz», diye anlatıyor, bayan gardiyan. «Ayrıca her gün, bacaklarını çalıştırabilmek için —yoksa sertleşirmiş ve daha sonra dans edemezmiş— büyük bir yere götürülmesini istiyor. Ve ne zaman hücresine gitseniz, ya bir ayağı üzerinde duruyor ya da takla atıyor.»

Bayan gardiyanlar, ipek çamaşırları yüzünden ona saygı gösterseler de, hakkında iyi şeyler düşünmüyorlar.

Bir gece alışılmadık gürültüyle uyanıyorum. İsterik bir kadın sesi bağırıyor: «İmdat! Beni öldürüyorlar! Beni öldürmek istiyorlar!» Sonra ayak sesleri, erkek sesleri duyuluyor. Gürültü ve yine o kadının yürek paralayıcı, isterik bağırtısı.

İçgüdüsel olarak kapıya gidiyorum. Ama kapı çift sürgülü. Bağırtılar gittikçe yükselip, isterikleşiyor.

Sonra birden sessizlik. Merdivende ayak sesleri, erkek sesleri çınlıyor. Hücre kapılarının ardından, yine o çatallaşmış, tiz kadın sesi —artık boğuk— duyuluyor: «İmdat! Beni öldürüyorlar!»

Böyle gecelerde kötüdür hapishaneler.

Ertesi sabah, bayan gardiyan —beş kedisi olan—, adli tutukluların bloğu dolu olduğundan, gece «batakhanelerde» yakalanan sokak orospularının buraya getirildiğini açıklıyor. İçlerinden biri, bayan gardiyana göre «çok isterik biri», direnmiş, ne pahasına

olursa olsun hücreye girmek istememişti. O nedenle, erkekler bölümünden gardiyan çağırmak gerekmişti. Kadın vurmuş, ısırmıştı. Ellerini bağlayıp, hücreye atmışlardı sonunda.

O günden beri binamız huzursuz. Gece gündüz «skandallar» patlak veriyor. Ve günler çok yavaş geçiyor.

Hapishane müdürü, arkadaşlarımın, benimle ilgili, örneğin kefalet gibi, başka bir önleyici önlem alınması için ısrarla uğraştıklarını, ancak pek umut olmadığını «aramızda kalması» koşuluyla söylüyor.

«Diğerleri büyük bir olasılıkla serbest bırakılacak. Ama siz bırakılmayacaksınız. Bunu güvenilir kaynaklardan öğrendim. Eh, burada durumumuz pek kötü sayılmaz! Beslenme, olabileceğin en iyisi, dışardaki insanlar daha kötü besleniyorlar, kabul etmek zorundasınız ki, size karşı davranışımızda da bir kusur yok. Daha ne istersiniz?»

Hapishane müdürünün anlattıkları, kefaletle serbest bırakılmam için daha etkin biçimde uğraşmama yol açıyor. Kalp krizlerimi gerekçe göstererek, doktor muayenesi talep ettiğim bir dilekçe veriyorum. Solcu liberal, «son derece insancıl bir kişi» olarak adlandırılan Adalet Bakanı Sarudyn'nin, oğlumu görmemi yeniden engellediğini düşünmek, tuhaf! Ama mücadele mücadeledir. Sonuçta devrim daha son sözünü söylemedi. Sosyal gruplar şimdilik birbirlerini «yokluyorlar», sadece. Kim daha güçlü? Menşevikler ve Sosyal-devrimcilerle birlikte burjuva liberaller mi, yoksa tüm emekçi halk ve onunla birlikte, en iyi savunmanı Bolşevikler mi?

Cezaevi müfettişi İssayev ziyaretime geldi. Kendisi eski bir fabrika müfettişi, solcu Kadetlerden. Önceki yıllarda, daha 1904'lerde, Svyatopolk-Mirski döneminde, «siyasi ilkbahar» sırasında, siyasi davetlerde, Literatür klubünde ve konferanslarda sık sık karşılaşmıştık onunla.

Benim şimdi durup dururken «tutsak» edilmem, beni hapsedenlerin kendi arkadaşları olması, Menşeviklerin ve Sosyal-devrimcilerin talimatıyla daha katı tutukluluk koşullarında yaşamam, ziyaretçi bile kabul edememem, İssayev'i, gözle görünür biçimde mahçup düşürüyor. Bir «özür» arıyor ve «iktidar sahiplerini» eleş-

tiriyor. «Eski tanışım», Adalet Bakanı Sarudny'nin, zor önlemleri yerine, kefaletle serbest bırakılmama çok eğilimli olduğunu, ancak böyle bir zaaf gösterisine kesinlikle karşı olan «kişilerin» (Kerenski) bulunduğunu anlatıyor. Başlıca engel, yeniden «konuşmalar yapabileceğim»den korkmalarıydı.

«Konuşmalarınız zaten çok insanı 'mahvetti'. Bu benim düşüncem değil, diğerleri böyle söylüyorlar. Aslında bütün bunlar çok tuhaf ve saçma, sonuçta hepiniz sosyalistsiniz, siz, Kerenski, Avksentyev ya da Zereteli. Gerçekten komik!»

Bir Kadet, bir liberal olarak, sosyal sınıfların başlayan mücadelesinin ne kadar şiddetli olduğunu, devrimin kendisine yol açtığını kavrayamıyor. Buna rağmen «iyi niyetle» dolu ve hem muayene için doktor komisyonu, hem de ziyaretçi izini için «elinden gelen her şeyi» yapma sözü veriyor.

O gittikten hemen sonra, iki bayan gardiyan görünüyor kapıda. İkisinin de elleri paketlerle dolu.

«Bugün de paketleriniz var! Tam bir toptan ticaret! Küçük beyaz ekmekler, salam, konserveler, tereyağı, yumurtalar, bal...»

Yanında birde kağıt var: «Baltık Donanması bahriyelileri, Yoldaş Kollontai'ı selamlıyor.» Bu harika bir armağan! Demek Baltık Donanması Merkez Komitesi dağılmamış? Tayfaların morali yıkılmamış? Kazanan taraf «Anavatan savunucuları» değil mi yoksa? Her şey kendiliğinden çıkıyor ortaya!

Sevinçten hücrenin içinde, aynı Amerikalı komşum gibi zıp zıp zıplayabilirdim.

Artık sürekli paketler geliyor; bazen bir fabrikanın işçilerinden, bazen bir semtten, belediye garajı bayan tramvaycılarından, ya da tekstil işkolundaki kadın işçilerden. Belki daha önceden de paketler gönderilmişti, ama bana verilmiyordu. Durumu İssayev «düzeltti».

Paketler moralimi hemen yükseltiyor. Başka türlüsü olabilir mi! Semtlerde, fabrikalarda, donanmada «Bolşevizm ruhu»nun yaşadığının en güzel belirtisi bunlar. «Anavatan savunucuları» onu boğamadılar. Başgardiyan şimdi boş yere konuşuyor:

«Artık Bolşevikler yok! İşçiler de, askerler ve tayfalar da sizden, kuduz köpekten kaçar gibi kaçıyorlar.»

Konuş sen, konuş! Ya paketler? Pis pis sırıtıyorum. Hayır,

artık inanmıyorum! Artık her şey açıklığa kavuştu! Halk arasında, «Anavatan savunucularının» uğursuz politikasına karşı sağlıklı bir protesto yaygınlaşıyor. Zindan duvarlarının ötesinde mücadelenin sürdüğünü bilince, burada oturmak artık o kadar zor gelmiyor insana...

Akşam oldu. Güneş batıyor. Gökyüzü pembe-kızıl. Masanın üzerine tırmandım, dışarda olup biteni görmeyi çok istiyorum. Fakat sadece evlerin çatılarıyla sarı bir binanın beşinci katının bir bölümü görünüyor. Dinliyorum: kent ses veriyor, yaşıyor. Biz, ölümcül bir faaliyetsizliğe hüküm giydik. Oysa kent, bir kişi fazla bir kişi eksik farketmeden, alışılmış yaşamını yaşıyor. Devrimci harekette de bu böyle; yüzlercesi gider, ancak geride milyonlar kalır. Mücadelenin sürdüğünü bilmek iyi geliyor insana.

Ziyaretçim var. Hapishane müdürünün kaleminde, Adalet Bakanlığı'ndan bir memurun gözetiminde, Bakan Sarudny'nin özel iziniyle gerçekleşiyor görüş. Anlaşılan Kadet İssayev etkili oldu. Çok tuhaf: Kadetler, Menşeviklerle Sosyal-devrimcilerin karşısında, bize arka çıkıyorlar.

Ziyaret çok kısa sürüyor; on beş dakika. Yine de bazı şeyleri öğrenmeyi başarıyorum. Krassin ve Gorki bana kefil olmak istiyorlar. Dakikalar çok kısa, soru sormak yerine, sessizce oturup saate bakıyorum. Düşündüklerimin yüzde birini bile soramadım! Kapının önünde reçeteyi anımsıyorum!

«Reçeteyi diğer notların arasında (bu vurgulanıyor) buldum; yarın ilacı alacağım.»

Yüreğimden bir yük kalkıyor!

Ertesi gün, Dr. A. —o da eski bir tanıdık— başkanlığında bir heyet geliyor. Ancak doktorlardan yeni bir şey öğrenemiyorum. Zaten bayan gardiyan da yanımızda.

Kalp genişlemesi, yüksek kan basıncı, şiş bacaklar ve şiş bir yüz... Hepsi bir not defterine geçiriliyor.

Tek haber: Moskova'da, Bublikov ve «ülkenin diğer zinde güçlerinin» katıldığı, «büyük umutlar» bağlanan bir sanayiciler konferansı yapılıyor. Umut bağlayanlar kim?

Doktor heyeti gitti. Birden açıklanması güç bir üzüntü kaplı-

yor içimi. Sanki onlardan başka bir şeyler beklemişim gibi. «Ülkenin zinde güçlerinin» konferans haberi, soğukkanlılığımı yitirmeme mi yol açtı yoksa? Herhalükârda umutsuz biçimde kederli duyumsuyorum kendimi.

Gece yeni bir grup adli suçlu geliyor. Ya bizden birileriyse? Belki yeni bir tutuklama dalgasıdır?

Burası dipsiz, yalnız ve boş.

«Kresty»dekiler ne kadar şanslılar! Hiç olmazsa bir aradalar.

Doktor muayenesinden sonra her şeyin daha çabuk yürüyeceğini, kefaletle ve güvenceyle serbest bırakılacağımı düşünüyordum. İlk günlerde, kibarlığın ta kendisi olan cezaevi müdürü, alışılmadık zamanlarda yanıma geliyor, ilaç istiyor muyum, cezaevi doktorunu çağırsın mı diye soruyor. Ve her seferinde ekliyor: «Şimdiye dek hiç bir belge gelmedi. Ama etkili arkadaşlarınızın başarılı olmasını umut edelim.»

Günler hiç bir gelişme olmaksızın geçiyor.

«Hükümet şimdi sizinle ilgili değil», diye ağzından kaçırıyor bir seferinde hapishane müdürü.

«Neden benimle ilgilenmiyor?» Kulaklarımı dikiyorum. Uygun sorularla, müdürü yoklamak istiyorum, ancak her defasında kaçıyor.

Ziyaretlerinin arası gittikçe uzadı; zaman yetersizliğini bahane ediyor. Ve yine ziyaretçi kabul etmeme izin yok. Artık nefret ettiğim soğuk hücremi, canlı dünyaya bağlayan tek şey gelen paketler.

Ortalığı topluyorum, çiçekleri bir kaba yerleştirip, kağıda sarılı gıda maddeleriyle dolu kesekağıtlarını yere diziyorum. Her şey yerli yerinde gibi görünüyor, ama yine de hücre kasvetli. Çok mu bıktım buradan? Gerçekten bütün bir yıl ya da iki, belki de üç yıl burada mı yatacağım? Bunu düşününce fiziki olarak da epey kötüleşiyorum. Geceleri, aynı adli suçluların yaptığı gibi, birden isterik biçimde bağırmaya başlayacak kadar korkuyorum.

Zaman sonsuz uzuyor. Hapishanede bir gün bir aymış gibi geçiyor.

Şimdi Ağustos'un sonu. Sabahları hücreye, zevk ve sevgiyle

izlediğim eğri güneş ışınları düşüyor. Güneş ışınları hücrede kaldığı sürece, sanki sevgili bir konuğum varmış gibi duyumsuyorum. Gittikçe yukarı tırmanıp, tavan boyunca süzülüyor, sonra pencere parmaklığına takılıp, bir süre sonra kayboluyor. Hücre boş. Sevgili konuk gitti.

Saat onbirde müdür geliyor.

«Sizi kötü haberlere alıştırmak için geldim, şimdilik gayri resmi. Zor önlemlerinin kaldırılması talebiyle ilgili dilekçeye olumsuz yanıt verildiğini öğrendim gizlice. Ayrıca bazı Bolşeviklerin kaleye getirileceği söylentileri dolaşıyor ortalıkta.»

Sonra müdür gidiyor. Uzun, kasvetli bir gün. Beynim işliyor, fakat boğucu bir baygınlık duyuyorum.

Fabrikalardan ve Donanmadan gelen paketlerin arkası aniden kesiliyor. Ne oldu? Bunun nedeni ne?

Geceleri uyuyamıyorum. Adli suçluların gece şamatalarına çoktan alıştım, ama artık uyanıyor ve düşünüyorum, uzun süre düşünüyorum...

Yürüyüşte fenalaştım. Resmi davranan suratsız cezaevi doktoru bayan getirildi. Digitalis yazıp, yatak istirahati verdi.

Düşüncelerim hep aynı şey etrafında dönüyor: Parti illegaliteye mi geçti? Hala kimler özgür? Faaliyetini sürdüren Metal işçileri Birliği bizim yanımızda. Donanma da öyle. Öyleyse neden gösteriler yapmıyorlar, neden serbest bırakılmamızı talep etmiyorlar? Belki de bütün bunlar çoktan yapıldı? Ve bir kez daha darbe yediler, ezildiler, bastırıldılar? Belki bu yüzden paket gelmiyor?

Gece. Gündüz. Ve yine gece.

Açıklaması olmayan bir keyifle, neredeyse «yaşam sevinci» duygusuyla, uyanıyorum. Mutlaka aydınlık, güneşli bir güne uyandığım içindir. Hücreyi toplayıp, yürüyüşe çıkmayı bekliyorum. Yürürken, kedileri olan bayan gardiyanla şakalaşıyorum. Küçük avlu bu arada tümüyle yakacak odun deposuna döndü. Üst üste yığılmış odun parçalarından yayılan tazelik ve reçine kokusu insana, gözünü kapayınca, ormandaymış duygusu veriyor.

Hücreye geri döndüm. Önceki günlerin moral bozukluğu çoktan geçti. Kendimi toparladım. Üç yılsa üç yıl, beşse beş. Ama o kadar sürmez. Ne de olsa, Geçici Hükümet bütün işlerin üstesin-

den gelemiyor. Halkın taleplerini —Kahrolsun savaş! Köylülere toprak! Sanayinin düzenlenmesi ve iktidarın emekçilere devredilmesi!— yerine getiremiyor. Hayır, bu hükümet yerinde sayacak, tarihin, ileriye, yeni sosyalist geleceğe doğru adım atılmasını istediğini, ısrarla istediğini kavramıyor. Bütün bu sorunlar çözümlenmezse, Kerenski tutunamaz. Köylü, savaşa bir yıl daha katlanmayacaktır. Toprağın, hemen, gecikmeksizin, «Kurucu Meclis»e dek ertelenmeden kendisine verilmesini istiyor köylü.

Hayır, bizi ömür boyu hapsetme kararı alsalar bile, tarih başka türlü karar verecek!

Eşyalarımı düzeltiyorum biraz. Çevremde her şey derli toplu ve düzenli olmalı. Düşüncelerimi sayfaları numaralı küçük bir deftere not ediyorum.* Her şeyin yazılamaması ne yazık!

Yine bir paket aldım. Bugün başarılı bir gün. Göz açıp kapayana dek geçiverdi. Sanki bir şey bekliyormuş gibiydim, ama neyi beklediğimi ben de bilmiyorum.

Akşam oldu. Son kez sıcak su geliyor.

«İyi geceler, Aleksandra Mihailovna!»

«İyi geceler, Maria Dmitriyevna!»

Artık sabaha kadar beklenecek bir şey yok. Hücrenin içi sıkıntılı. Elektrik ampulü loş bir ışık veriyor. Az sonra o da sönecek. Oysa daha uyumak istemiyorum...

Ortalığı toplamayı geceye dek sürdürdükten sonra ellerimi yıkıyorum. O ne? Ayak sesleri. Gittikçe yaklaşıyor. Evet, evet, şimdi 58 nolu hücrenin önünde duruyorlar; kilit açılıyor. Beni almaya mı geliyorlar? Peter-Paul kalesine mi götürüleceğim?

Kapı sonuna dek açılıyor. Önümde duran şişman hapishane müdürü, gülümseyip, elini uzatıyor.

«Kutlarım! Bir yazı geldi. Adalet Bakanı Sarudny'nin emriyle, beşbinlik bir kefalet karşılığında, serbest bırakılıyorsunuz.»

«Parayı kim ödedi?»

«Arkadaşlarınız. Maksim Gorki ve Mühendis Krassin uğraştılar herhalde. Aşağıda bekleniyorsunuz.»

Beş dakika içinde eşyalarımı topluyorum. Kalbim, sevinçten duracakmış gibi çarpıyor.

Faaliyetsizlik, soyutlanmışlık sona eriyor. Yaşamımın, 58 nolu hücreyle ilgili sayfası kapanıyor.

Aşağıda vedalaşmak için bayan gardiyanlar toplanmış.

«Sizsiz burası sıkıcı olacak, şimdi kiminle şakalaşıp, biraz gevezelik edeceğiz?»

Artık Bolşevikleri küçümsemiyor, onları casus olarak görmüyorlar. Başgardiyan hariç.

Girişte beni bir fayton bekliyor.

Caddeler karanlık. 1917 sonbaharında, savaş döneminin Petrograd'ı kasvetli. Yeni, büyük olayların beklentisi içinde sinmiş durumda. Merakla Partideki yenilikleri soruyorum. Bir Kongre yapılmış, Merkez Komite'ye seçilmişim.* Vladimir İlyiç güvenli bir yerde gizleniyor. Bir çokları hala «Kresty»de.

Ancak, havanın Bolşevikler lehine değiştiğini görmemek olanaksız. Kerenski'nin popülaritesi her geçen gün azalıyor. Kendisine «iknacıbaşı» deniyor. Kerenski, saldırı borusunu çalıyor, ne var ki ordunun ikmal ve iaşe işini organize etmeyi bile başaramadı. Orta-Avrupa devletlerinin saldırısı sürüyor. Gıda maddeleri sıkıntısı gittikçe artıyor. Karşı devrimciler seslerini daha güçlü duyurmaya başladılar. Sovyetler, zorunlu olarak, koalisyon hükümetiyle antagonizmaya düşüyor. Bolşevikler, emekçi kitlelerin güvenini ve sempatisini giderek daha fazla kazanıyorlar. «Okopnaya Pravda» nın okuyucu sayısı şimdiye dek görülmemiş bir düzeye ulaşıyor. Daha ne istenebilir! Yine çalışmak ve savaşmak, savaşmak ve çalışmak bekliyor beni.

58 nolu hücreden sonra kalacağım eve giderken, bunu düşünüyor, buna inanıyordum.

Kerenski'nin düşünceleri ise farklıydı. Beni, kefalet karşılığında serbest bırakma kararı, onun yokluğunda alınmıştı. Uygulanan zor önlemlerinin kaldırıldığından haberi olduğunda, duyduğuma göre, hiddetlenmiş, hemen orada, daha o gece, ev hapsinde tutulmam için emir vermişti. Nöbetçisiz sadece bir gece uyuyabildim. Bir gece sonra, saat birde kapı çalındı.

Gece gelen konukların kim olduğunu hemen anladık.

Ev hapsi emrini* Kerenski, Savinkov ve Avksentyev imzalamışlardı. Sosyal gruplar, Sosyal-devrimcilerle Menşeviklerin oluşturduğu hükümetin, Sovyet iktidarından yana olanlara karşı her-

gün tutuklama emirleri imzalamasına yolaçacak kadar, dağılmıştı artık.

«Gece konukları» gitti. Geriye odamın kapısı önünde, tüfekli bir milis üyesi kaldı.

Ancak Petrograd Sovyeti, hakkımdaki ev hapsi kararını, Demokratik Konferans'ın* açıldığı gün, kaldırdı.

EKİM DEVRİMİ VE KİTLELER

Petersburg'ta son bahar ıslak geçer, durmadan yağmur çiseler. Daha önceki yıllarda Petersburg, böyle günlerde insanı üzgün ve melankolik bir havaya sokardı. Ama 1917 Ekim'inde buna kimsenin dikkat ettiği yok, hava hissedilmiyor, farkedilmiyor. Atmosfer, olayların yaratacağı fırtına bulutlarıyla yüklü gibi. İşçiler, tayfalar ve askerlerin kararlılığı ve enerjisi her geçen gün artıyor. Geçici Hükümet ve onu destekleyen çevrelerde aciz bir öfke, güvensizlik, alarm havası egemen. Kerenski'nin «albenisi», havadaki duman gibi çözülüyor. Işık saçan son başarısı, Demokratik Konferans'tı. O gün, aydınlatılmış Aleksandra - Tiyatrosunda toplanan binlerce kişi, üniformalar içindeki popüler bakanı, ayakta coşkun alkışlarla selamlamıştı.

Yalnızca, nispeten küçük Bolşevikler grubu yerinden kalkmamıştı. Bu grup, sonra, Demokratik Konferans sürerken, koalisyon sorununa ilişkin yapılan tartışmada, gittikçe daha fazla yandaş kazanmıştı. 14 Eylül ile büyük Ekim günleri arasında, bir yandan, «Önparlamento soytarılığı»* ve onunla birlikte beşinci geçici koalisyon hükümetinin bir aylık boşboğaz aciz saltanatı*, diğer yandan, geniş işçi, asker, tayfa ve köylü kitlelerinin, toplumsal ve siyasal bir güç oluşturduklarının bilincine varmaları, yaşanıyordu.

İşçiler, saldırı için kesin kararlı. Geçici Hükümetin güçsüzlüğürden dolayı, koalisyonlar genelde öfke, kızgınlık ve nefret uyandırıyor. Kırsal alan da kaynamakta; işgücü cepheye aktarıldığından ötürü, hoşnutsuzluk var. İzinlerin kaldırılmasına, asker ailelerine verilen gıda maddelerinin yetersizliğine ve orduda baskıcı

önlemlere kızan asker kitleleri, köylerde egemen olan havaya duyarlı tepki gösteriyorlar.

Baltık Donanması Merkez Komitesi tarafından yönlendirilen bahriyeliler, etkili ve güvenilir eylemler hazırlıyorlar. Parti Bölge Kongresi* ve ardından Sovyetler Bölge Kongresi,* devrimin gerçekleşmesini örgütsel olarak yakınlaştıran aşamalar.

Parti merkezleriyle Bolşeviklerin egemen oldukları Sovyetler, proletarya ve yoksul köylülüğün ısrarla ve büyük tarihsel eylem için ortak sınıfsal iradeyle ileri doğru sürüklediği halk kitlelerinin devrim taleplerine, örgütlülük sağlamaya çalışıyorlar. Partinin, Bolşeviklerin gücü, sadece devrimi hazırlamakta değil, kitlelerin umutlarını, ruh hallerini, isteklerini kavramayı ve ifade etmeyi başarabilmesinde, bunları anlaşılır şiarlara dönüştürmesinde, işçi sınıfının ve köylülüğün iradesini örgütlülüğe yönlendirebilmesinde yatıyordu.

Büyük olayların arefesinde, iki etkileyici toplantı anımsıyorum; biri Krzesinska'nın evinin yakınlarında, tarihi sirk «Modern» de, diğeri ise Wiborg yakasındaki bir kışlada yapılmıştı.

Ahşap sirkin, zayıf aydınlatılmış yuvarlak salonu, neredeyse soluk alınamayacak kadar dolu. İnsanlar, omuz omuza durmuş, etten duvar oluşturuyorlar. Kim bunlar? Kentli işçiler, açık, dürüst bakışlarından iradeleri sezilen bahriyeliler, garnizonlardan, cephelerden gelen, kavruk yüzlü, kararlı bakışlı askerler, yüzlerinden, devrim uğruna her türlü fedakarlığı yapmaya hazır oldukları okunabilen işçi kadınlar.

Kerenski ve Geçici Hükümet, Bolşevikleri altedeceğini, böylece, gittikçe kabaran hoşnutsuzluk dalgasını ortadan kaldırabileceğini sanıyor hala. Ancak kitleler, «Modern» sirkindeki toplantıda (20 veya 21 Ekim)* kabul edilen karar metniyle ve başka mitinglerde alınan binlerce benzeri kararla gürleyerek yanıt veriyor: «Devrim tehlikede. Koalisyon Hükümeti, savaşın sona ermesini isteyen işçi, asker ve köylülerin sesine kulağını tıkamakla kalmıyor, iki yüzlü politikasıyla savaşı daha da uzatıyor. Hükümet, bizlerin, işçilerin, askerlerin ve köylülerin çıkarlarını değil, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin çıkarlarını savunuyor. Savaş ve barış üzerine karar verme görevini emperyalistlerin eline bırakıyor. İşçilerin gereksinimlerini karşılamaya çalışmıyor; köylü-

lere toprak vermiyor; askerlerle tayfaların, orduda ve donanmada çıkarlarını savunmalarına olanak tanımıyor. Gıda maddeleri sıkıntısına karşı hiç bir şey yapmıyor, kapitalistleri destekleyerek, ekmek fiyatlarının artmasına kolaylık sağlıyor sadece. Emperyalistlerin hizmetinde olan bu hükümet yıkılsın! Devrimi sadece Sovyetler kurtarabilir! Tüm iktidar işçi ve köylülere! Tüm iktidar Sovyetlere! Kahrolsun savaş!»

«Modern» sirkin salonu, uzun süren coşkulu alkış fırtınasıyla sarsılıyor. Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerle tartışmalar yok artık. Kaçıp gittiler. Sosyal-devrimcilerle Menşevikler, güçlerini, kitlelere yabancı, onlara düşman olan Kışlık Saray'da, Kerenski'nin ve onun yandaşlarının çevresinde topluyorlar. Proletarya içinde, devrimi yapanların içinde, onlara yer yok. Sesleri, çaresizlik içinde kısılıyor; gittikçe daha yüksek sesle söylenen, onlar için tehlikeli olan şu şiar, üstün geliyor: «Tüm iktidar Sovyetlere!»

Halk içinden, kitle içinden birbiri ardına, kasketli ya da başörtülü konuşmacılar çıkıyor. Konuşmacı olarak deneyimsiz olmalarına rağmen, dinleyicilerde nasıl bir coşku yaratıyorlar! Önemli olan konuşmacı değil, kişiliğin kendisi değil. Önemli olan, genel çabayı, büyük bir güçle mücadeleye yönelen iradeyi ifade eden sözcüklerin kendisi.

Gece yarısından çok sonraya dek süren toplantı sona erdi. Dinmek bilmeyen oy kargaşasından sonra, karar metni kabul edildi. Binlerce işçi, kadın işçi, asker ve bahriyelilerden oluşan izleyici kitlesi, dağılmak için acele etmiyor. Sanki birinin, «Haydi, iktidarı ele alalım!» diye seslenmesini bekliyorlarmış gibi, çıkışa doğru isteksiz isteksiz ilerliyorlar. «Haydi» denilse, —daha bu gece, Petrograd'ın bu nemli, soğuk sonbahar gecesinde, sisin; insanın içine işleyen nemini duymaksızın, kurban vermekten korkmadan, kaçınılmaz katliamdan ürkmeden saldırıya geçerler; hemen oracıkta, büyük sözler etmeksizin, en büyük sosyal gücün, yükselmekte olan sınıfın sağlıklı içgüdüsünün peşinden, doğallıkla ve inançla giderlerdi...

Sirkin önündeki alanda binlerce insan, yine sık kümeler halinde bir araya geliyor. Yoldan geçenler de katılıyor onlara. Gri asker paltoları gittikçe çoğalıyor. Birden bire toplantı, ince sonbahar yağmuru altında sokakta devam ediyor. Birisi beni, oradan

konuşabileyim diye, dizine çıkarıyor, elimle yabancı bir omuza tutunuyorum. Ve yine bir coşku dalgası büyüyüp, kabarıyor, öyle ki, ben de genel havadan etkilenerek, hemen bugün «hiddetle» saldırmak istiyorum. «Tüm iktidar Sovyetlere!» diye tek bir ses yükseliyor binlerce kişilik kalabalıktan. Güçle çınlıyor bu ses. Kalabalık, konuşmacıları omuzlarına alıp Krzesinska'nın evine yollanıyor; direktif bekliyor, direktif istiyorlar.

Bu gece gerçekten, aynen öncekiler gibi, yalnızca kağıt üzerinde alınan kararlarla mı bitecek?

«Silahlarımız hazır. Örgütlüyüz. Wiborg yakasındaki adamlarımız tek yumruk gibi, ortaya çıkmaları için tek söz yeter!» diyor Kızıl Muhafızlar'da görevli bir işçi heyecanla ve sanki sinyali vermek benim elimdeymiş gibi, yalvaran gözlerle bakıyor bana,

«Baltık Donanmasının tümü sizinle, Bolşeviklerle birlikte olduğunu bilmelisiniz, yoldaş», diye araya giriyor bir tayfa. «Yalnızca emir vermeniz yeter, yarın erkenden bir filo yollayabiliriz size. Gemiler istim üzerinde. Bağlantı kurulmuş durumda, nöbetçiler yerinde.»

«Neden çekiniyorsunuz? Neyi bekliyoruz? Zaten siperlerde yeterince bekledik... Tek bir sözcük söylemeniz yeter, hepimiz tüfeklerimizi toprak sahipleriyle kan emicilere karşı doğrulturuz», diye açıklıyor cepheden gelen bir asker sakin, ama kararlı.

«Zamanıdır» diye onaylıyor gri sakallı bir köylü. «Ne kadar çok beklersek, o kadar kötüleşecek. Toprak sahiplerini kovalayıp, toprağı alıverelim. Hiç olmazsa çocukların koşullarının düzelmesi için iktidarı en kısa zamanda almalısınız! Çocuklar şimdi ekmeksiz ve sütsüz...»

«Ya biz işçilerin durumu nasıl? Çocuklar yüzünden bizim yüreğimiz de üzüntüden daralıyor. Söylemeniz yeter, iktidarı almaya en önde giderim», diyor bir işçi kadın, enerjik bir biçimde.

O ıslak, sisli sonbahar gecesinde işçi, asker, köylü aynı şeyi tekrarlıyor: iktidarı almanın zamanı geldi. Toprak sahipleri ve kapitalistlerin hükümeti yıkılsın! Yaşasın Sovyetlerin iktidarı!

Kışladaki miting. Petrograd'a barış talep etmek için gelen, gri asker paltolu adamların çoğu, bugün burada toplandı. Salondaki hava, temkinli, çekingen, aynı zamanda sakin ve kararlı.

II. Sovyet Kongresi* bugünlerde yapılacak. Delegelerin bir

bölümü şimdiden geldi ve mitinge katıldı. Orada, Smolny'de, örgütlenme, planlama yapılıyor. Burada, kitlelerin duygularının bir irade beyanı haline geldiği mitinglerde, devrimin gücü ve yaratıcılığı oluşuyor, güçleniyor. Orada kurmay, burada ordu. Sonuçta çarpışmanın kaderini ordu belirliyor.

Başkanlık Divanı'nda askerler oturuyor; salonda subaylar yok. Miting, yapılacak olan Sovyet Kongresi'ne adandı. Fakat havada barut kokusu var. «Voyenka» da bir çarpışma öncesindeymiş gibi, kusursuz, sıkı, yoğun ve her şeye tepki göstererek çalışıyor.

«Voyenka»dan konuşmacılar, ama büyük kitleyi oluşturan, onun çekirdeği ve gücü olan çok sayıda partisiz «Bolşevikler» de var.

Orda burda, «zafere kadar savaş» ilan eden ve Menşeviklerin, Sosyal-devrimcilerin çoktan zamanı geçmiş şiarlarını tekrarlayan askerler görülüyor. Ancak bunlar yüzeyde kalıyor, kitlede destek bulamıyorlar. «Koalisyon»un ve «zafere kadar savaş»ın savunucularından kürsüye çıkan biri, bir kaç sözcük bile söyleyemeden, arkadaşlarının alayları ve gülüşleri arasında, eskimiş paltosunu düzelterek, utangaç ve şaşkın yerine geri dönüyor. Aslında öyle demek istemediğini söyleyerek kendisini savunmaya başlıyor...

Asker kitlesi Bolşevik. Onlar için Bolşevizm barış, toprak, samanlık dolusu tahıl, iyi beslenmiş davar ve soyluluk inlerinden kovulmuş toprak sahipleri anlamına geliyor. Bugünkü mitingte, biz parti konuşmacılarını dinlemekten çok, kendileri konuşuyorlar. Sağlam inanç ve hiç bir şeyin sarsamayacağı coşku var sözlerinin ardında. Bazıları tutkulu, sabırsız, diğerleri temkinli ama ısrarlı. Hepsinin motivasyonu aynı, onları birleştiren soluğu kesilmeyen bir ses: «İktidarı ele almamızın zamanıdır. Sovyetler bize ait olmalı, iktidar bizim olmalı. O zaman her şey yoluna girer.»

Yalpalamak yok, kuşku yok, gelecekten korku yok. Gelecek aydınlık ve açık. Ordu için tipik olan bir karar metni kabul ediliyor. Karar metninde, savaş ve barış konusundaki kararsız politikası, ordudaki Bolşeviklere karşı baskı önlemleri alması, siperler için çıkarılan Bolşevik gazetelerine el konması ve ordu örgütlerinin haklarının kısıtlanması nedeniyle hükümet yargılanıyor. An-

cak bazı yol gösterici ekler de var: «Halkın çektiği acıdan kimin sorumlu olduğunu biliyoruz ve bunlarla, Çarla olduğundan daha acımasızca hesaplaşacağız.» Ve öte yandan yine: «Kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin hükümeti yıkılsın! Yaşasın Sovyet iktidarı —işçi ve köylülerin iktidarı!»

Karar metni kabul edildi, ancak toplantı daha dağılmadı. «Voyenka»nın bir üyesi şu açıklamada bulunuyor: «Hükümet güçlerini örgütlüyor, orduya güveniyor. Ordu ona bir ders vermeye hazır olmalı.» Bolşevik «Voyenka» ile daha sıkı ilişki sürdürmeleri için, birliklerden delegeler seçiliyor. Önümüzdeki günler için birliklerde sıkı resmi toplantılar yapılması kararlaştırılıyor. Bu toplantı yerleri gizli. Askerlerden güvendikleri kişilere başvurmaları isteniyor.

Bu artık, sadece bir toplantı değil, bu artık, bir saldırı hazırlığı. Yönetici çevrelere, kitlelerin iradesini ileten, dikte eden bir toplantı.

Esas miting sona erdi; toplantı bitti. Gri askeri paltolu yüzlerce asker, düzenli bir biçimde caddeye akın ediyorlar. Yüzlerinden konsantrasyon ve temkinli bir kararlılık okunuyor. Mücadelenin kaçınılmaz olduğu duyumsanıyor. Ordu, kızıl devrim ordusu, güçlerini çoktan düzenledi. Bekliyor...

Sonra ilk top atışı. «Pravda» matbaasının kapatılması ve Kerenski'nin emriyle ordunun «Pravda»yı basması, çarpışmanın başlangıcı için sinyal olmuştu.

Kitlelerin iradesi eyleme dönüştü. Ekim günleri başlamıştı.

TARİHSEL KONFERANSTA

10 Ekim 1917.* Parti Merkez Komitesi, Bolşevikleri özel bir toplantıya çağırdı. Toplantının yeri, katı bir gizlilik içinde veriliyor. Zaman da çok olağan dışı; gece saat onda yapılacak.

Merkez Komite, Petrograd yakasında, uzaklarda bir yerlerde toplanıyor. Tramvaylar tıkabasa dolu. Kamennoostrovski-yolu bitmek bilmiyor. Sapıyorum. Tanımadığım caddeler, büyük, yeni evler. Her şey tuhaf bir sessizlik içinde, sanki devrimci kent kendini gizlemiş gibi ıssız. Bekliyor; yeni bir saldırı için, yeni bir pat-

lama için güç topluyor. Askerlerin ayak sesleri düzenli bir ritimle çınlıyor. Gri asker paltoları belli belirsiz görülüyor. Dağınık gruplar halinde yürüyorlar, sohbet ediyorlar:

«Emperyalistler için ölecek aptalları buldu! Çanakkale Boğazını istiyor! 'İknacıbaşına' bak.»

«Bolşevik! Kapa çeneni, yoksa bir tane patlatırım!»

«Uzlaşmacı hain»e, tek sesli bir tehditle yanıt veriliyor. Gölgeler geçti, ayak sesleri kayboluyor.

Önümde iki işçi. Alçak sesle, düşünceli konuşuyorlar birbirleriyle. Bölük pörçük sözcükler geliyor kulağıma: «Sosyal hainler. Liber. Dan.»* Ve: «Bolşevikler haklı, Sovyetlerin iktidarı olmadan, savaş sona ermez.» Herkes aynı şeyden, en acil olan şeyden sözediyor: Savaş ve uzlaşmacılık, Sovyet iktidarı ve barış. Savaş çok kan akıtıyor, insanlar bıktı. Yabancı bir şey savaş, halkın gereksinim duymadığı bir şey, nefret duyulan kanlı bir kabus.

Karşıdan, başörtülü genç kızlar, işçi kadınlar geliyor.

«Uzlaşmacılara karşı olan Lenin, nasıl bir Alman ajanı olabilir? Dün «Modern»de söylenenleri daha iyi dinlemeliydin...»

Kadınlar da bizden yana! Bolşevizm geniş çevreleri çekti yanına! Devrimci dalga artık dizginlenemiyor. Her an uzlaşmacıları ezip geçebilir.

Merkez Komite'nin gizli toplantı yerini zorlukla buluyorum. Bir yazarın evi. Bizden değil, bir «sempatizan».

Toplantı başlamış...

Üstünde bir asma lambanın yandığı yemek masasının çevresinde Komite üyeleri. Ancak benim yanımda tanımadığım, saçları biraz ağarmış yaşlıca bir adam oturuyor. Biraz geri yaslanıp, yandan bakıyorum ona. O anda yabancının gözlerinde, o unutulmaz, zeki, yarı kurnaz, yarı alaycı gülümseme parıldıyor.

«Beni tanımadınız mı? Harika!»

«Vladimir İlyiç?»

Ölçüsüz bir sevinç duyuyorum. Lenin yanımızda. Zorunlu olarak illegaliteye geçmek, Kerenski'nin ajanlarından gizlenmek zorunda kalan ve uzun süre Merkez Komite'nin oturumlarına katılamayan Lenin, yine aramızda.

10 (23) Ekim'de tarihi Konferans! Bunu bilmeyen var mı? Coşku ve yoğun çalışma dolu bir Konferans. Proleter devriminin kaderi, emekçi insanların kaderi bu konferansta belirleniyor. Gündemde silahlı ayaklanma var. Lenin soruyu tüm kararlılığıyla soruyor. O zamanlar kısa olsun diye söylediğimiz gibi, «S.A.» rotası çizilmeli, yani artık, ayaklanmanın pratik hazırlığı kararı alınmalıydı. O an gelmişti.

Kitlelerde egemen olan hava üzerine yoldaşların verdikleri raporlar ve Kerenski hükümetine karşı devrimci mücadelenin keskinleşmesi, Lenin'in önerisinin doğruluğunu, yalnızca daha da güçlendiriyor.

Kuzey bölgesinde askerler ve bahriyeliler harekete geçtiler ve eylem istiyorlar. Moskova'lılar, Moskova da proletaryanın, Sovyet iktidarı için savaşmaya hazır olduğunu doğruluyorlar. Geçici Hükümet'in o kadar nefret ettiği Baltık Donanması Merkez Komitesi, Helsingfors'tan Merkez Komite'ye bir delegasyon gönderdi ve Sovyet iktidarı için «acımasız mücadeleye» atılabilmek için talimat istiyor. 3. Ordu, Bolşeviklerden yana. Demiryolcular ve posta görevlileri de Kerenski iktidarı ile anlaşmazlık içinde.

Lenin, yoldaşların raporlarını dikkatle dinliyor, bir anlamda, parti tarafından hazırlanan plana uygun olarak bir araya getiriyor. Basit, anlaşılır sözcüklerle, «krizin olgunlaştığı»ndan, köylü ayaklanmalarının, sosyalist devrimde köylülüğün hangi rolü oynayacağını gösterdiğinden söz ediyor Lenin.

Zinovyev ve Kamenev Lenin'e ve Merkez Komite'ye karşı çıkıyorlar, aşağılık, korkakça itirazları, dezorganizasyonu hedefleyen çirkin gerekçeleri var. Aslında istedikleri ne bu korkakların? Oportünist bir politikanın yardımıyla, «parlamanter yoldan» iktidarı ele geçirmek için Kurucu Meclis'i beklemek.

«Katıksız Saçmalık!» sözleri dökülüyor Lenin'in ağzından istemeyerek; kızgın ve öfkeli.

Hainleri sonuna dek, zorlukla dinleyebiliyor.

«Gerekçeleriniz tamamen geçersiz. Kitlelerin durumunu değil, kendi şaşkınlığınızı ve korkaklığınızı ifade ediyorsunuz, bu, Bolşevizmin ve devrimci proleter enternasyonalizminin tüm temel ilkelerinden sapmak anlamına geliyor.»

Lenin'in hainlerin yüzünü açığa çıkararak, onlara, darbe vurduğu temel düşünceler bunlardı.

Bu korkaklara ve hainlere karşı Lenin, daha illegalitedeyken yoldaşlara mektup yazıp, neden işlerin sürüncemeye bırakılmaması gerektiğini açıklarken, mücadele etmişti, «...kendi kişisel karaktersizliklerini kitlelerin üzerine atmak isteyenlerin... durumu ümitsiz... ezilen ve açlık çeken kitleler karaktersiz **değildir**»* diye yazmıştı Lenin.

10 Ekim Konferansı uzadı. Neredeyse sabah olacak. Sonra belirleyici an geliyor. Lenin tarafından önerilen Merkez Komite kararı üzerine oylama.

On el, kararın lehinde, ikisi aleyhinde kalkıyor. Sonuncular, Parti'ye ve devrime, yani komünizme ve onun zaferine de karşı olan iki hain.

Merkez Komite, kararı, rotayı, «S.A.»ya yöneltiyor: «... kaçınılmaz olan silahlı ayaklanma tamamen olgunlaşmıştır...»* Merkez Komite, tüm örgütlere hazırlanma talimatı veriyor.

Oturum kapandı. Pencereden içeriye yeni bir gün doğuyor...

Gerginlik hemen çözüldü. Açlık kendini hissettiriyor. Bir semaver kaynar su, peynir ve salam getiriliyor ortaya. Tartışma daha sürüyor, ne var ki artık şaka yollu, ya da diğerleriyle dalga geçmek için tartışılıyor.

Tarihi Konferans sona erdi. Bu konferansta alınan karar, dünyanın kaderini değiştirecek.

Hava aydınlanıyor. Kamenoostrovski-yolu, yine sonsuz uzun. Fayton uzun süre ve uyku getirici biçimde sarsılıyor. Ama ben, törensel bir ciddiyet içindeyim, neredeyse düşünceliyim, sanki önümüzde büyük bir anın varlığını hissediyorum. O an geldiğinde eski dünyanın işi bitmiş olacak. Bu düşünce, sevinçli bir ciddiyete boğuyor beni, biraz da sinirlilik duyumsuyorum. Sorumluluğu fazla olan bir konuşma öncesindeki gibi, içsel bir soğukluk, titrememe yol açıyor.

KAYNAYAN KAZAN SMOLNY

Devrim günleri bütün görkemiyle yaklaşıyor.

20 Ekim - Devrimci Askeri Komitelerin oturumu; buralarda yönetim partinin elinde.* 21 Ekim - DAK Bürosu yoğun çalışıyor. 22 Ekim - Petrograd Sovyeti, «Sovyet mitingleri günü»* düzenliyor. Karşı devrim, Kazakların katılacağı bir «yurtseverlik» gösterisi organize etmeye kalkışıyor, ne var ki Sovyetlerin Kazaklara çağrı yapması sonucu gösteri engelleniyor. DAK, ordu depolarının, fabrikaların ve cephaneliğin korunması için önlemler alarak, «Kendi adamlarını», Bolşevikleri, birliklere gönderiyor.

Petrograd Sovyeti, Devrimci Askeri Komite, Geçici Hükümet'in askeri dayanaklarını kontrol altına alıyor. Bu kısmen, iktidarı devralma anlamına geliyor. Sovyetler için, işçi ve köylü diktatörlüğü için, açık mücadele.

Bu günler, Ekim'in bu tarihi günleri, kaynaşmış tek bir mücadele aksiyonu yığını olarak yer etmiş anılara.

Karşı devrim korkmuş, çaresizce ihtiyatlarını topluyor; subay adayları, subay öğrencileri okulu, üniversite öğrencilerinden oluşan gönüllü birlikleri, kent milisi, Kerenski'nin kadın taburları. Geçici Hükümet kendisini Kışlık Saray'a istihkam etti.

Bolşevik Askeri Merkez, gerçekte karşı-devrimci olan «gönüllülere» silah verilmesini, DAK aracılığıyla durduruyor. Sestrorezk fabrikası, Kızıl Muhafızlara silah gönderiyor. Askeri bölge komutanının, durumun ciddiyetini ve Geçici Hükümetin saldırıya geçme niyetini açığa çıkaran, bir «gizli emir»ini ele geçiriyoruz.

Birlikler, kısa süre içinde yapılan toplantılarda, Sovyetlerin iktidarı için, toprak için ve emekçi halka ekmek için oy vererek, düşmana göğüs geriyorlar. Karşı devrimci hükümetin kurmayıyla, Devrimci Askeri Komite birbirlerine karşı açıkça mücadele ediyorlar.

Sonra önemli bir başarı, bizden yana bir zafer elde ediliyor. Petrograd garnizonu, Sovyetlerle ilişkisini kesen askeri bölge kurmayının emirlerini artık dinlemeyeceğini açıklıyor. DAK tarafından imzalanmamış, garnizonu ilgilendiren her türlü emir geçersiz sayılıyor.

Askeri yönetim, Sovyetlerin eline geçti ve Parti merkezince yönlendiriliyor. «Devrim tehlikede. Yaşasın devrimci garnizon!»

23 Ekim —Kızıl Muhafızların savaş hazırlıklarının denetlenmesi ve teftişi. Makineli tüfekler, tüfekler, cephane kasalarıyla

Smolny bir kaleyi andırıyor. Ve en iyi yoldaşlarımız, omuzlarında tüfeklerle işçiler, başlarında sıhhiyeci örtüleriyle işçi kadınlar. Devrim kurmayı saldırıyı hazırlıyor.

24 Ekim gecesi. Devrimin Bolşevik kurmayı hararetle çalışıyor. Gece gündüz birbirine karışmış. İşçiler ve askerler, Bolşevikler, Smolny'e akıyorlar. Ve görevlerini öğrenip, yine hızla geri dönüyorlar. Kararlılar, gençlere özgü hareket isteğiyle dolular.

24 Ekim gecesinde Geçici Hükümet, devrimi boğma kararı olarak, Bolşevik gazeteler «Raboçi Put» («Pravda») ve «Soldat»*'ın matbaalarını işgal etmeleri için, bir bölük subay öğrencisi yolluyor.

Devrimci Askeri Komite, hemen güvenilir Bolşevik birliklerden bir istihkam taburuyla bir Litvanya alayı yolluyor matbaaya. Subay öğrencileri kovalanıyor.

Geçici Hükümet öfkeli ve dağınık. Korkudan, garnizona emir üzerine emir yolluyor; «tehdit emirleri» bunlar. DAK ve Bolşevik yönetimin tutuklanması, emre uymayan herkesin mahkemeye sevk edilmesi ve benzeri şeyler. Ancak bu emirleri artık kimse takmıyor; kağıt üzerinde boş sözler olarak kalıyorlar.

Bolşevikler eylemlere yanıt veriyorlar. Savunma ve saldırıyı iyi hazırladılar.

Ayaklanma başladı.

24 Ekim. Bulanık bir sonbahar günü. Smolny'de toplantı yapan Merkez Komite bazı kararlar aldı: Merkez Komite'nin tüm üyeleri, sürekli Smolny'de bulunmakla yükümlü. Uzlaşmacı Merkez Yürütme Komitesi'yle ilişkiyi kesme kararı resmen alındı. Smolny'de nöbetçiler arttırılıp, makineli tüfekler yerleştirilecek. Haberleşme bağının o çok önemli noktalarını devrim için güvenceye almak amacıyla Dzierzynski posta - ve telgraf memurluğuna gönderilecek. Demiryolu hatlarına Bolşevik kontrolörler konacak. Smolny'nin saldırıya uğraması olasılığına karşı Peter - Paul kalesinde de yedek kurmay oluşturulacak.

Durum böyle. Sovyetlerin iktidarı için mücadelede silahlı ayaklanmanın elle tutulur bir olgu olduğunu kanıtlıyor bu durum.

Parti her şeyi o kadar açık önceden çizmişti ki ve olaylar öylesine planlı yürüyordu ki, zaferden kuşkuya düşmek anlamsız ve saçma olurdu.

Smolny'de, aşağıda bir kantin kuruldu. İnsanlar, sıcak lahana çorbasıyla, paylarına düşen ekmeği almak için yığınlar halinde geliyorlar.

Petrograd Sovyeti, olağanüstü bir oturumda buluştu. Jüdas* Troçki oturumda şu açıklamayı yaptı: «Önümüzdeki Sovyet Kongresi gözönüne alındığında, silahlı bir çatışma, bugün ya da yarın, planımıza uymaz.» Oysa, o anda silahlı ayaklanma artık değiştirilemez bir olguydu. Hain Jüdas kendi bayrağı altında yürüyordu; «gerçi gönüllü, ama çekince» kaydıyla katıldı ayaklanmaya. Bu tür haince ve son derece tehlikeli sadakatsizlikler ve yalpalamalar karşısında Lenin, 24 Ekim'de, illegal barınağı Lesnoi'dan, Merkez Komite'ye şöyle yazıyordu: «Şimdi, herşeyin pamuk ipliğine bağlı olduğuna, gündemde konferanslar, kongrelerle (Sovyet Kongreleriyle bile) belirlenemeyecek, yalnızca halkların, kitlenin, silahlı kitlelerin mücadelesinin belirleyebileceği sorunların bulunduğuna, yoldaşları tüm gücümle ikna etmeye çalışıyorum... Beklemeye yer yok! Her şey yitirilebilir!»*

Daha 24'ü 25'e bağlayan gece, hükümete bağlı birliklerle, isyancı işçiler, bahriyeliler ve Bolşevik garnizon askerleri arasında çarpışmalar başladı.

Geçici Hükümet'in, ciddi bir tehlike oluşturabilecek kadar çok birlikleri yok. Kızıl Muhafızlar istasyonları ve hükümet kurumlarını işgal etti. Helsingfors'a, Donanma'yı göndermeleri için şifre verildi. «Aurora» adlı kruvazör Petrograd proletaryasına yardıma geliyor.

Geçici Hükümet, subay öğrencileriyle Kerenski'nin «Kadınlar Taburu» tarafından korunan Kışlık Saray'da korumaya aldı kendisini. Kışlık Saray'ın çevresinde çarpışmalar oluyor. Haberler bir merkezde toplanıyor. DAK taze güç gönderiyor ve talimatlar veriyor.

Sovyet iktidarı yolunda, devrimci mücadele ateşinde saatler geçip gidiyor.

(*) Jüdas: İsa'yı ele veren havari mecazi anlamda hain. - Ç.N.

LENİN SMOLNY'DE

Vladimir İlyiç, 24 Ekim'i 25 Ekim'e (7 Kasım) bağlayan gece, Smolny'e, geldi. Kerenski'nin ajanlarından gizlenmek için illegalitede yaşadığı Lesnoi'den Parti kararıyla dönüyor.*

Lenin ertesi gün, Petrograd Sovyeti'nin oturumuna açıkça katıldı.*

Bazı yoldaşlar onu engellemeye çalışmışlardı; Sovyet'te açıkça görünmesinin yol açabileceği tehlikelerden onu korumak istiyorlardı. Orada bulunanlar, İlyiç için korkuyla titrediğimiz dakikaları unutamayacaklardır.

Ancak, illegalite dönemi geride kalmıştı. Lenin uyarıları duymak istemiyordu. Bize karşı bile çıkmadan, Sovyetin toplandığı Beyaz Salon'a giriverdi.

Kentte ve kırda proleter kitlelerin durumunu bizden daha iyi biliyor, cephedeki askerleri bizden daha iyi tanıyordu. Onların, kendisinden, belirleyici sözü söylemesini beklediklerini biliyordu.

Ve Lenin salona girdi.

Önce salonda bir fısıltı dolaştı: «Lenin!» Sonra Lenin'in konuşmasına uzun süre izin vermeyen, milletvekillerinin coşkun alkışları.

Vladimir İlyiç'in konuşması olağanüstü güçlüydü. Sovyet Milletvekillerinin iradesi elektriklenmişti sanki.

Toplantı salonundan dönerken Lenin, bizlere içtenlikli bir gülümsemeyle şöyle dedi:

«Milletvekillerinin nasıl tepki gösterdiğine bakın. Bir de siz kuşku duydunuz!» Hoşnutsuzlukla başını sallayıp, gayretli «koruyucuları»na alaycı bir bakış fırlattı.

Lenin, ayaklanmanın yönetimini bizzat ele almıştı.

Smolny'deki pencereleri Neva'ya bakan evi anımsıyorum. Akşam, karanlık bir ekim akşamı. Neva'dan sert bir rüzgar esiyordu. Kare şeklindeki masanın üzerindeki ampulden odaya ölgün bir ışık yayılıyordu. Masanın etrafında, VI. Kongre'de seçilmiş olan Merkez Komite üyeleri toplanmıştı. Birisi içeriye bir kaç bardak sıcak çay getirdi.

Lenin buradaydı. Lenin aramızdaydı. Bu bize cesaret ve kesin zafer inancı veriyordu. Lenin sakin ve kararlıydı. Talimatlarında,

bütün davranışlarında, fırtınalı havada, yalnızca deneyimli bir kaptanın gösterebileceği bir açıklık ve güç vardı. Ve bu, daha önce hiç görülmemiş bir fırtına, büyük sosyalist devrim fırtınasıydı.

Az sonra «Aurora» kruvazörünün salvosunu duyduk...

Yaşamımda en büyük ve en anlamlı anın hangisi olduğu sorulsa bana, hiç düşünmeden yanıtlayabilirim: Sovyet iktidarının ilan edildiği an.*

Smolny'de, II. Sovyet Kongresi'nde, tarihi kararın, basit ama yüce sözlerini algıladığımızda duyduğumuz aydınlık coşku, gururlu sevinç, unutulmaz ve başka hiç bir şeyle karşılaştırılamaz: «Tüm iktidar, her yerde, Işçi-, Asker- ve Köylü Milletvekilleri Sovyetlerine geçiyor...»*

Bu büyük anda Vladimir İlyiç Lenin'i unutamıyorum!* Sovyet iktidarının ünlü ilk kararlarını ilan ediyordu: Barışa ilişkin kararnameyle toprak ve araziye ilişkin kararname. Lenin, etkili, azimli ve düşünce dolu bakışlarını ileriye yöneltmişti. Daha bizim göremediklerimizi, az önce ilan edilen kararları, yaşayan gerçeklik, fethedilmesi gereken gelecek olarak görüyordu.

Sovyetlerin ilk yasa koyucu toplantısında, Bolşevikler, daha iktidarın ilk saatlerinde sosyalist inşaaya, yeni bir dünyanın inşaasına giriştiklerinde, başkanlık masasındaki Vladimir İlyiç'in yoğunlaşmış ve yaratıcı düşünceliliği de şaşırtıcı ve unutulmazdı.

DUVARDAKİ KARARNAME

Acaba Ekim Devrimi'nin büyük günlerinde bir çok insan, gözlerinin önünde gerçekleşenin, dünyanın en önemli olayı olduğunun, sosyal devrimin gerçekleştiğinin farkında mıydı?

İşçiler bunu anladılar, askerlerin öncü birlikleri de bunu hissetti. Ancak eski Petersburg'un dar ufuklu çevreleri, tüm küçük burjuva kitlesi, o önemli günlerde yalnızca boğucu bir yılgınlık gösterdi.

Kerenski hükümetine duyulan hoşnutsuzluk büyüktü. İnsanlar hükümetin savaşla ve gıda maddeleri problemiyle başa çıkabile-

ceğine inanmıyorlardı. Uzun süre kuyruklarda durmaktan bitkin düşmüşlerdi. Ne var ki henüz Bolşevikleri anlamıyorlar, bu yüzden onlardan korkuyorlardı.

Kongre, Sovyet iktidarını ilan ettiğinde, emekçi insanlık, kendisini yeni bir geleceğin beklediği başlangıçtaydı. Ancak, başkentin küçük burjuvaları bunu bilmiyordu. Böylece, iktidarın Sovyetler tarafından devralındığımn ilan edilmesi ilk günlerde, düşmanca olmaktan çok, ilgisizlikle karşılandı.

Petrograd'ta, nemli soğuk bir sonbahar sabahı. Gece o büyük aksiyon gerçekleştirildi: İkinci Kongre, iktidarın Sovyetlere geçtiğini duyurdu. Son aylarda o kadar çok duyulan bir şiar, gerçeklik oldu. Uykusuz bir geceden sonra, eve gidiyorum. Arabayı beklemedim. Smolny'den yürüyerek kentin içinden geçiyorum.

Tüm kentin şenlik yapacağını sanmıştım. Halkın istediği şey gerçekleşmişti: Kerenski hükümeti artık yoktu, onun yerini emekçilerin iktidarı almıştı. Fakat çok sayıda küçük burjuvasıyla eski Petersburg, daha olayın büyüklüğünü kavrayamamıştı. Kent günlük yaşamını sürdürüyor. Orada, devrimin kaynayan kazanı Smolyn'de, sevinç, uyanıklık ve sorumluluk bilinci büyük bir duygu oluştururken, Petrograd sokaklarında insanlar, bu kasvetli, ıslak sonbahar sabahında kayıtsızca, günlük küçük işlerin, olağan sorunlarının peşinden gidiyorlar. Biri işe, diğeri gıda maddeleri kuyruğuna koşturuyor. Sokak köşelerinde Halk Komiserleri'nin göreve çağrıldığını duyuran, Sovyet hükümetinin kısa kararnamesinin yazılı olduğu, duvara yapıştırılmış, hiç dikkat çekmeyen bir kağıt var. Yayalar kağıdın yanından aceleyle geçerek, işlerinin peşinden koşuyorlar. İlanı farkettikleri yok.

Arasıra biri, kısaca bir gözatıp, yoluna devam ediyor. Yeni bir hükümet mi? Menşeviklerle Sosyal-devrimcilerin hükümette yerleri Kerenski tarafından o kadar sık değiştirildi ki, hükümetin yeniden oluşturulması artık kimseyi şaşırtmıyor. Bir değişiklik fazla, bir değişiklik eksik... İnsanları durdurup bağırmak geliyor içimden: İyice baksanıza! İktidarı Sovyetler aldı artık!

Fakat yayalar, yeni hükümete ilişkin kararnamenin yanından aceleyle geçip gidiyor. Sonunda, subay emeklisi olduğunu sandığım bastonlu, yaşlı bir adamcık duruyor. İlanı dikkatle okuyup, başını sallıyor: «Bu isimleri de hiç duymadım. Halkın yönetime

gelmesi de nereden çıktı şimdi? Bu Halk Komiserleri de neyin nesi? Savaşa gönderilecekler zahir?» İhtiyar, kendi kendine böyle mırıldanıp, bastonuyla yere vurarak yoluna devam ediyor.

Onun ardından gözlüklü bir kadın, öğretmen ya da memur olmalı, ilana yaklaşıyor. Okuyor ve öfkeyle burnunun üzerindeki gözlüğü düzeltiyor. Kararnameyi onaylamadığı açık. «Neden Bolşevikler her şeye karışıyor? Şimdi bir de 'Halk Komiserleri' edindiler kendilerine». Yoluna devam ediyor. Bolşeviklerden, hükümetten ona ne? O kendi işini bilir, bunun dışında her şey vız gelir ona.

İki üniversite öğrencisi kararnamenin önünde ilgiyle duruyorlar. Bir şey söylemeden birbirlerine bakıyorlar yalnızca. Ve bu bakış şu anlama geliyor: «Al sana işte Bolşevikleri... Şimdi ne olacak?»

Kalın paltolu ve kolunun altında bir evrak çantası taşıyan şişman bir bay, basit bir daktilo kağıdından daha büyük olmayan duvardaki ilanı okumak için caddeyi aceleyle geçip geliyor. Yüz ifadesi kararıyor. Bir kez daha okuyor ve kızgınlığını yüksek sesle ifade etmeye başlıyor:

«Hayır, böyle bir şey... Bolşevikler hükümetlerini ilan etmişler! Peki, bu haydutları, casusları ve hainleri kim dinler? İyi fikir! Halk sen kendi hükümetini kur! Onlara gösteririz biz! Tepelerine güzel bir yumruk indiririz!»

Kalın paltolu ve kolunun altında pırıl pırıl, yepyeni evrak çantası taşıyan bay, gerçekten sinirlenmişti. Kararnamenin önünde durup, bu işe ateş püskürüyordu. Onun yanında, rüzgarı engellemeyen eski paltolu, zayıf, cılız bir memurcuk kasvetli bir ilgisizlikle okuyor kararnameyi.

«Bu Alman casuslarının —Bolşeviklerin— cüret ettiği terbiyesizliği kavrayabiliyor musunuz?» diye laf atıyor evrak çantalı adam.

«Elbette. Bolşeviklerde hiç bir şey sürpriz sayılmaz. Ama bizim söyleyecek bir şeyimiz yok, bizi ilgilendirmez» ve memur ruhlu adam gidiyor.

Kararnamenin yanından, onu farketmeksizin başka yayalar geçiyor.

Önlüklü, sepetli ve kasketli manav çırağı ilana iyice yaklaşıp, yüksek sesle ve anlaşılır biçimde okuyor: «Halk Komiserleri Kurulu...»

Birden yüzü ışıldıyor oğlanın.

«Sovyetlerin iktidarı... İşte bu iyi!... İktidar Sovyetlerde! Bu Bolşevikler harika herifler. Söylediler - Yaptılar! Hey, Vanka! Baksana, Bolşevikler iktidarı aldı...»

Koşarak gelen odacı Vanya'yı bir işçi, başörtülü bir kadın, bir asker izliyor. Olup bitene daha tam olarak inanamıyorlar ve kavrayamıyorlar. Ancak proleter olarak duyguları, bu iktidarın burjuvalar için iyi şeyler ifade etmediğini, işçiler ve köylüler içinse kurtuluş anlamına geldiğini söylüyor.

«Bu Halk Komiserleri de ne», diye soruyorlar işçiler birbirlerine.

«Eh işte Komiser yani, ama eskiden olduğu gibi değil, halkın içinden. Halkın Komiseri. Tamam mı?»

«İktidar Sovyetler'deyse, o zaman savaş ta sona erer», diyor asker, çekirdek çitleyerek. «Kesinlikle yeniden cepheye gitmem. Doğru köye, memleketime.»

Ama başörtülü, genç işçi kadın karşı çıkıyor:

«Hayır, savaş daha bitmedi. Savaşmadan iktidarı vermezler. Bütün gece ateş edildiğini duymadınız mı yoksa? Sıhhiyeci kadınların yanına gidiyorum. Bolşeviklere.»

Başörtüsünü sıkılayıp, Smolny yönünde yürüyor. Daha o günlerde, mücadelenin büyük Ekim günleriyle yeni başladığını biliyordu. Bildiği için de, sorumluluk duyarak atılıyordu bu mücadeleye.

YENİ BİR YAŞAMA DOĞRU

İLK SOSYAL YARDIM

1917 Ekim'inde hava kapalı ve rüzgarlıydı. Smolny'nin önündeki parkta ağaçların tepeleri rüzgardan eğiliyor ve bir labirenti andıran sonsuz koridorları, büyük, aydınlık, korkunç derecede boş salonlarıyla Smolny'nin içinde, dünyada daha önce görülmemiş bir çabayla çalışılıyordu.

Sovyetler, iktidarı devralalı, iki gün geçmişti aradan. Kışlık Saray artık işçi ve askerlerin elindeydi. Kerenski hükümeti artık yoktu. Fakat hepimiz bunun, emekçilerin kurtuluşuna, daha önce dünyada görülmemiş yeni işçi cumhuriyetinin kuruluşuna giden, zorluklarla dolu merdivenin ilk basamağı olduğunun bilincindeydik.

Bolşevik Parti Merkez Komitesi, ortasında basit bir masayla bir kaç sandalye bulunan, pencereleri gazeteyle kaplı küçük bir odaya yerleşmişti. O gün neden içeriye girmiş olduğumu bilmiyorum şimdi, ancak Vladimir İlyiç'in, soru sormama bile fırsat tanımadığını anımsıyorum. Beni görür görmez, o an yapmayı düşündüğüm şeyden daha ivedi bir şey yapmak zorunda olduğuma karar verdi.

«Hemen yola çıkın ve Devlet Yardımı Bakanlığı'nı devralın. Bunu ertelemeye gelmez.»

Vladimir İlyiç sakin, neredeyse neşeliydi. Herhangi bir konuya ilişkin şaka yapıp, hemen ardından talimat ya da bilgi almaya gelmiş olan başkalarına döndü.

Yola neden yalnız çıktığımı bilmiyorum. Kazanskaya-Caddesi'-

ndeki Devlet Yardımı Bakanlığı önüne arabayla geldiğimde, nemli soğuk bir Ekim günü olduğu kalmış belleğimde.

Kapıyı açan kır sakallı ve üniformasında nöbetçi kordonu olan uzun boylu, heybetli bir kapıcı, beni tepeden tırnağa süzdü.

«Şu anda yöneticilerden kim var?» diye sordum.

«Bugün artık dilekçeler kabul edilmiyor?» diye lafımın arasına girdi, kordonlu üniforma giymiş heybetli ihtiyar.

«Ben de zaten o yüzden gelmedim. Yönetici memurlarınızdan kim var içeride?»

«Rusça anlamıyorsunuz galiba? Dilekçeyle başvuranlar için konuşma saati birden üçe kadar. Şimdi ise gördüğünüz gibi saat beş oluyor.»

Konuşmasını sürdürüyor:

«Ben bilirim. Hepiniz, herhangi bir başvuruda bulunmayacağınızı söylersiniz. Ama içeriye bırakıldınız mı da, yukarıdan zılgıtı biz yeriz.»

«Anlasanıza, devlet işleriyle ilgili geliyorum. Kalem nerede? Nöbetçi yok mu?»

Yararı yoktu. Konuşma saati geçmişti, kimseyi içeriye sokamazdı.

Yasağa rağmen, yanından geçip, merdiveni çıkmayı denedim. Ne var ki inatçı ihtiyar, bir ağaç gibi önüme dikilip tek adım attırmadı.

Böylece görevi başaramadan, bir toplantıya yetişmek için, oradan ayrıldım. Çünkü o günlerde toplantılar çok önemliydi, hatta temel meseleydi. Sovyet iktidarının varlığını sürdürüp sürdürmemesi, işçilerle asker elbiseli köylüler tarafından desteklenmesi ya da burjuvazi tarafından yenilmesi, kentteki yoksullarla askerlerin oluşturduğu kalabalıklarca, oralarda belirleniyordu.

Ertesi sabah erkenden, Kerenski'nin hapishanesinden çıktıktan sonra kalmaya başladığım evin kapısı çaldı. Ara vermeden çalınıyordu kapı. Açtık. Uzun kürklü, bast* ayakkabılı ve sakallı gerçek bir köylü duruyordu karşımızda.

(*) Bast: Kenevir Tiftiği - ÇN.

«Halk Komiseri Kollontai'ın evi mi burası? Onu görmem gerek. Burada Bolşevik Lenin'den bir not var ona.»

Gerçekten de kağıt parçası üzerinde Vladimir İlyiç'in el yazısını gördüm:

«Devlet Yardımı paralarından, ona, bir at için gereken kadar ödeyin.»

«Bir at için mi? Ne atı?»

Köylü sakin sakin anlatıyor. Daha Çar varken, Şubat öncesinde, atına, ordu el koymuş, karşılığında «iyi bir miktar» ödemeye söz vermişler. Ne var ki, zaman geçmesine rağmen, ödemeden ses çıkmamıştı. Böylece köylücük, Petrograd'a gelmiş ve iki ay boyunca, Geçici Hükümet'in tüm kurumlarının kapılarını aşındırmıştı. Boşuna. Bir oraya, bir buraya, bir makamdan ötekine gönderiliyordu. Elindeki birazcık para suyunu çekmiş, sabrı da tükenmişti. Ama birden, Çarın ve toprak sahiplerinin halkın elinden aldıkları, halkın savaş sırasında vermek zorunda kaldığı her şeyi işçilere ve köylülere geri iade eden birilerinin, Bolşeviklerin adını duymuştu. Yalnızca, Bolşevik Lenin'den bir kağıt gerekiyordu. Böylece köylücağız, Vladimir İlyiç'i Smolny'de bulmuş, sabahın köründe yanına çıkmış ve şimdi bana gösterdiği, ama bir türlü elinden bırakmadığı kağıdını almıştı.

«Paramı verdiğiniz an, alırsınız kağıdı. O zamana dek bende kalacak. Böylesi daha emin.»

Bu köylü ve atıyla ne yapabilirdim? Bakanlık hala Geçici Hükümet'in memurlarının elindeydi. Gerçekten garip bir dönemdi: iktidar artık Sovyetlerdeydi, Bolşevik Halk Komiserleri Kurulu vardı, ancak kurumlar, rayından çıkmış vagonlar gibi, hala Geçici Hükümet'in politikası doğrultusunda yol alıyorlardı.

Bakanlığı nasıl devralmalı? Zorla? O zaman kaçıp giderler ve birlikte çalışacak kimse kalmaz.

Başka bir karar aldık. Küçük (teknik) Memurlar Birliği'nin delegeleri toplantıya çağrılacaktı. Birliğin başkanı, mekanikçi Yegorov'du. Çok özel tür bir Birlik'ti bu. Herhangi bir iş alanında, teknik personel olarak çalışan herkes, odacılar, hemşireler, kaloriferciler, muhasebecilêr, yazıcılar, mekanikçiler, oyun kağıdı fabrikasının işçileri, işçi kadınları, bekçiler ve doktor yardımcılarından oluşan çeşitli meslekler karmaşasıydı.

Durumu tamamen işsel açıdan tartıştık. Sonra bir kurul seçtik ve ertesi sabah, bakanlığı devralmak için yola koyulduk.

Binaya girdik. Yine o kordonlu kapıcı. Bolşeviklere sempati duymuyordu, toplantıya da gelmemişti. Bakışlarında hoşnutsuzluk vardı, ama hiç olmazsa geçmemize izin verdi. Karşımızdan bir insan seli —memurlar, daktilolar, muhasebeciler, müdürler aşağıya inerken, merdivenlerden yukarı çıktık. Dönüp bir kez bile bize bakmadan koşuyorlardı. Biz yukarıya, onlar aşağıya. Memurların sabotajı başlamış, biz Bolşeviklerle birlikte çalışmaya hazır olduklarını açıklayan sadece bir kaç kişi kalmıştı. Çalışma odalarına, Bakanlık kalemine girdik. Boş. Daktilolar terk edilmiş, yazılar ortalıkta duruyordu. Fakat, giriş — çıkış defterleri yoktu. Kilitli. Anahtarlar yok, kasanınkiler de öyle.

Anahtarlar kimde? Parasız nasıl çalışabiliriz? Devlet Yardımı, çalışmanın durmaksızın devam ettiği bir kuruluştur. Yetim evleri, savaş malülleri protez atölyeleri, hastaneler ve sağlık evleri, cüzzam hastaneleri, yetiştirme yurtları, kız pansiyonları, körler evi... Büyük bir faaliyet alanı! Dört bir yandan istekler geliyordu. Ve bizim anahtarımız yoktu. İstek sahiplerinin en inatçısı da, Lenin'in kağıdıyla çıkagelen köylücağızdı. Her sabah, gün ışır ışımaz, kapıya dikiliyordu.

«Atımın parası n'oldu? Gerçekten iyi bir hayvandı. O kadar güçlü ve dayanıklı olmasaydı, para için bu kadar uğraşmazdım. Ama şimdi Bolşeviklerin Başı'ndan kağıdım olduğuna göre, pes edecek değilim herhalde. Bir altı ay daha dolanmam gerekse de, alacağım paramı.»

Ve aldı.

Memurlar anahtarı vermiyor: «Nerede olduğunu bilmiyoruz. Kendiniz arayın», diyorlardı. Bu yüzden bazılarını tutuklamak zorunda kaldık.

İki gün sonra anahtarlar bulundu. Sosyal Yardım, o zamanki adıyla Devlet Yardımı Halk Komiserliği kasasından yapılan ilk ödeme, Çarlık hükümetinin yalan dolanla ve zorla, köylülerden birinin elinden aldığı bir atın bedelinin ödenmesiydi. Lenin'in talimatıyla, inatçı köylünün tüm zararı karşılandı.

BİZİMLE BİRLİKTE ÇALIŞACAK KİŞİLER ARIYORUZ

Yaklaşık bir haftadır iktidar Sovyetler'in elinde. Cephede de ilk zafer kazanıldı. Kerenski'nin birlikleri ve Kazaklar, Gaçina'da dağıldılar, Kerenski'nin kendisi ise acınacak halde kaçtı. Kurumlarda, Bakanlıklarda memurlar, sanki hiç bir şey olmamışcasına, eskisi gibi zaman geçiriyorlar.

Halk Komiserlikler'i boş duruyor. Benim sorumluluğum altına verilen Devlet Yardımı Halk Komiserliği'nde de kimse tek parmağını kıpırdatmıyor. Büroların önünde,koltuk değnekli, savaştan zarar görmüş, zayıf, bitkin düşmüş insanlar, üst başları lime lime bir halde, yangın ya da sel nedeniyle para yardımı almak için bölge idarelerince yollanmış köylülerin yanında sabırla bekliyorlar. Doktorlar, terkedilmiş çocuklar için yetimhane, hastane, doğumevi ya da sağır dilsizler evi için gerekli parayı zamanında alamadıkları için kızıyorlar. Hepsi de, yeni Bolşevik hükümetten yardım bekleyen ziyaretçilerden oluşan sonsuz bir akın.

Ne yapmalı? Ne olacak?

Memurları, muhasebecileri, kasiyerleri, müdürleri çağırıyoruz.

Her biri diğerinde olduğunu söylüyor. Anahtarları sanki arıyormuş gibi yapıyorlar.

Bakanlığın terkedilmiş odalarında günlerce dolaştıktan ve harap olmuş çalışma masalarının üzerindeki evrak yığınlarını artık göremez, yardım edemediğimiz ziyaretçilerin yakınmalarını duyamaz olunca, sonunda Smolny'de bir «Geçici Halk Komiserliği» kurmaya karar verdik. Hiç olmazsa kağıtlarla başedebilecek bir çalışma planı oluşturabilecektik. Burada inleyen, yakınan, ağlayan insanlar arasında evraklara nasıl ulaşılabilsin ki?

Söyledik ve yaptık.

Masaların üzerinden kağıtları toplayıp, arabayla Smolny'ye gittik.

İki kişiydik -sekreter Alyoşa Zvetkov'la Halk Komiseri ben olmak üzere sadece iki çalışanımız vardı.

O günlerde, içine çomak sokulmuş arı kovanına benzeyen Smolny'nin sonsuz koridorlarından sağa doğru, Devrimci Askeri

Komiteye ve sola doğru, Halk Komiserleri Kurulu'nun şimdilik yerleştiği odaya, sel gibi insan akıyordu.

İçinde sadece bir çekmece bulunan boş bir odayı sahiplenerek, kapıya elle yazılmış bir tabela yapıştırdık: «Devlet Yardımı Halk Komiserliği, Konuşma saati 12.00 - 16.00». Böylece faaliyetimize başladık.

Daha aynı gün, yırtık asker paltoları içinde bir kaç güçlü delikanlı paldır küldür daldılar içeriye.

«Bolşeviklerden yardım, buradan mı alınıyor? Açız. Başımızı sokacağımız bir yerimiz yok, orda burda dolaşmak zorundayız. Hiç kimse bizim için bir şey yapmak istemiyor. Daha önce Kazanskaya-Caddesi'ne gittik. Kapıcı bizi buraya yolladı. 'Bolşeviklere gidin, onlardan bir şeyler isteyin' dedi.

Bize yardım edecek misiniz?»

Kim olduklarını, nereden geldiklerini, sakat olup olmadıklarını öğrenmeye çalışıyorduk.

«Sakat da ne demek? Açız sadece! Görmüyor musunuz? Niye lafı dolandırıyorsunuz? Açıkça söyleyin. Bolşevik misiniz, değil misiniz?»

Bolşevik olmasına Bolşeviktik, ama yine de, onlar gibi güçlü kuvvetli delikanlıların, devlet yardımı kasasından destek istemelerinin nedenini bilmek zorunda olduğumuzu anlattık kendilerine.

Ama dinlemek istemiyorlardı: eğer Bolşeviksek, sefalet çeken insanlara yardım etmeliydik.

«Kimse açlık çekenlerle ilgilenmeyecekse, Sovyetler, iktidarı neden aldı ki?»

Genç, güçlü delikanlılar kolay kolay pes etmiyorlardı. Kötü bir durumdaydık, eski Yardım Bakanlığı'nın kasası hala Kerenski'nin memurlarından birinin elindeydi.

Ceplerimizi karıştırdık, ama pek bir şey bulamadık. Yoldaş Zvetkov'la cebimizdekileri birleştirerek, kişi başına yaklaşık yirmi kopek düşecek kadar para toplayıp «geçici destek» niyetine verdik. Sosyal yardım alanında ilk destek verdiğimiz bu delikanlılar, parayı almış olmalarına rağmen gitmek istemiyorlardı. Ya iş? Hadi onlara iş verin bakalım! Ne de olsa Bolşevikler, herkese iş vermek için iktidara geldiler. Hemen şimdi, bekletmeksizin, bürokrasiyi araya sokmadan!

Nasıl bir çare bulmalıyım? Onları Kızıl Muhafızlar'a göndermek tehlikeli olurdu. Pek bilinçli delikanlılar olmadıklarını göstermişlerdi. Ya milise? Tamam, orada böyle güçlü kuvvetli adamlara gereksinim vardır. Bir Halk Komiserliği yazısıyla onları oraya gönderdik, yazıya birde şöyle not düştük: «Onlara, ne olursa olsun, yiyecek bir şeyler verin.»

Gittiler.

Sonra, tek kollu bir işçi geldi; kolunu savaşta yitirmişti. Ancak kafasında destek alma değil, bütün bir plan vardı. Sakatların ve kolsuz işçilerin, özellikle tekstil işçilerinin, nasıl kurtarılabileceği üzerine bir plandı bu. Bu amaç için örgü makineleri satın alınması gerekiyordu. Kendisi tüm donanımı, atölye ve tezgahları üzerine alacaktı. Tek kollu adam, anlaşılan koridorda bir yerlerde Vladimir İlyiç'i yakalayıp hücuma geçmiş, Vladimir İlyiç'de atölye ve tezgahları onaylayarak işçiyi, makinelerin alımı için para vereyim diye, bana göndermişti.

Ama örgü makinelerinin satın alımı bizim işimiz miydi? Devlet Yardımı'nın işi miydi? Tek kollu tekstil işçisi üsteliyor, güzel sözlerle, «üretim planı» için ajite çekiyordu.

Böyle bir durumda, Halk Komiserliği, muhasebeci Yoldaş Adaşev'in anlatımlarına göre, «milyonlarca» nakit paranın yattığı, sağlam bakanlık kasasının anahtarını bile daha alamamışken, ne yapılabilir?

Bu kez, «bürokratik» davranmaya karar verdik ve tek kollu adamdan, «iki gün içinde» yeniden uğramasını rica ettik.

Hoşnutsuzluk içinde giderken, «Bolşeviklere yönelik bir kaç söz mırıldandı.

O gider gitmez. Savaş Sakatları Birliği'nin iki temsilcisi gürültüyle çıkageldiler. Heyecanla ve öfkeyle üzerimize saldırdılar hemen.

Savaş sakatlarına yardım etmezsek, desteği zamanında ödemezsek ve çvsiz barksızlarla ilgilenmezsek, bir gösteri kaçınılmaz olacaktı. Sakatların hoşnutsuzluğu artıyordu. Bolşeviklere kızmaya başlamışlar, sokağa dökülmelerine az kalmıştı.

Sonra odacı, Yoldaş Vassilyev göründü; doğrudan yoksullar evinden geliyordu.

«Yaşlı kadıncıklar isyan ediyor. Odun yokmuş, donuyorlarmış.

Yaşlıların orada sadece ölümü beklemeleri bir skandal demekmiş.»

Onun ardından oyun kağıdı fabrikasından (oyun kağıtları tekeli gibi, oyun kağıtları fabrikası da, Devlet Yardımı'nın yetki alanına giriyordu), Kaçan yoldaş geldi.

«Maaş günü yaklaştı ve bizim paramız yok. Bolşeviklerin yönetimi altında ilk maaş ödemesi ve hemen gecikme! Olanaksız. Buna izin vermemeliyiz.»

Yetimler evinden bir delegasyon.

«Çocuk bakıcıları kaçtı kaçacak. Çocuklar için yiyecek bir şey kalmadı.»

Sonra yetimhaneden Yoldaş Amossovo. Orada da yakınma var. Para havaleleri gönderilemiyor, bakıcılar süt bebelerini ortada bırakmakla tehdit ediyorlardı.

Sosyal Yardım Halk Komiserliği'nin yeni vaftiz edildiği küçük odacığımız epey gürültülüydü.

Tartışıyorduk.

Bu arada Yegorov kısa bir süre için uğradı. İlk günlerden beri Sovyetlere üye olan partili Yegorov. Ayrıca Yardım Bakanlığı'ndaki, Küçükmemurlar Birliği'nin başkanı ve asıl ruhuydu. Yeni Halk Komiserliği'nde Bolşevizmin kalesi olan bu Birliği, bu yaz, kendisi kurmuştu.

Onu aramızda görmekten memnunduk.

«Bir şeyler yapılmalı. Devlet Yardımı yüzünden skandal çıkarsa ve sakatlar, oyun kağıdı işçileri, çocuk bakıcıları ve süt anneleri sokağa dökülüp, onları aç bıraktığımızı haykırırlarsa, bu Kerenski'nin birliklerinden daha kötü etki yapar. Bu, moral olarak, Sovyet iktidarının gömülmesi anlamına gelir. Halk Komiserliği'ni açmanın zamanıdır, ama burada değil. Seyyar Komiserlikten değil; gerçek bir Komiserlikten —Kazanskaya Caddesi'ndekinden sözediyorum.»

Söylemesi kolay - açmak! Fakat çalışacak insanları nereden bulmalı; sadece bir avuçuz.

«Çalışacak insanları nereden bulmalı?» diye yanıtladı Yoldaş Yegorov. «Komiserliğin mekanizmasını kimlerle harekete geçirmeli? Bizimle, Bolşevik işçilerle, küçük memurlarla. Bu akşam, küçük memurların delegelerini toplantıya çağıracağız, her şeye

orada karar veririz. Ve göreceksiniz yarın, Halk Komiserliğimizin bütün çarkları dönecek.»

Toplantıdan önce acele Vladimir İlyiç'i görmek için - ilk aylarda Halk Komiserleri Kurulu'nun toplandığı mütevazi odaya uğradım.

Bu akşam orada sadece bir ampul yanıyordu. Oda yarı karanlıktı. İlk anda odanın boş olduğunu sandım, çünkü Vladimir İlyiç'i masadaki alışılmış yerinde görememiştim. Sırtı bana dönük, pencerenin önünde duruyordu. Pencereden, buz parlaklığındaki yıldızlı gökyüzü görünüyordu. Vladimir İlyiç yıldızları seyrediyordu.

Birinin odaya girdiğini farkedince hemen döndü.

«Yıldızlar!» dedi, başıyla gökyüzünü göstererek. Daha kafasındaki düşüncelerden kopamamış gibi görünüyordu. Sonra yine hemen işselleşti.

«Neden Komiserlik hiç bir şey yapmıyor? Kitleleri seferber edin, işçileri alın yanınıza. Fabrikalardan Bolşevikleri alın, sempatizanları bu işe çekin...»

Ancak, yetersiz, yüzeysel raporumun orta yerinde Vladimir İlyiç aniden sordu:

«Tek kollu işçi tezgah için size geldi mi? O delikanlıyı, planını gerçekleştirmesi için desteklemek gerek, hiçte fena bir düşünce değil.»

Vladimir İlyiç, çevresindeki bütün büyük ve önemli şeylerin yanısıra, bir örgü makinesi isteyen ve kafasında bir «üretim planı» olan tek kollu işçiyi düşünmeyi nasıl becerebiliyordu?

O gün, Yoldaş Yegorov benim yardımcılığıma atandı. Komiserlik oluşturuldu. Şimdi sadece çalışacak insan bulmamız gerekiyordu.

Ve bulduk.

SOSYAL YARDIMI KİM KURTARDI?

Akşam saat yedi. Devlet Yardımı Halk Komiserliği binası. 1917 Kasımının ilk günleri.

Gündem basit: Halk Komiseri olarak benim raporum ve ar-

dından tartışma. Yaklaşık 100 delege toplanmış. Başkanlığı Yoldaş Yegorov yapıyor. Başkanlık Divanı'nda, oyun kağıdı fabrikasından işçi Kaçan, doktor yardımcısı Yegorova, hasta bakıcı Amossova, odacı Vassilyev ve muhasebeci Adaşev oturuyorlar. Hepsi de Halk Komiserliği'nin çok çeşitli kurumlarının karmaşık ağıyla içli dışlılar.

Delege toplantısının yapıldığı salonda ciddi, biraz törensel bir hava egemen. Bu, 1917 yılında çokça yapılmış olan, sıradan «miting»lerden biri değil. Hayır, burada yoldaşların güvenlerini kazanmış, seçilmiş delegeler görüşme yapıyor. Uzun süre özlemnenen, büyük olay gerçekleşti: iktidar Sovyetlerin elinde. Toprak sahipleriyle burjuvazinin egemenliği son buldu. Şimdi, bir zamanlar hiç bir hakları bulunmayan ve aşağılanan kapitalizm ve Çarizmin köleleri, işçiler, köylüler, küçük memurlar, Sovyet Cumhuriyetinin efendisi oldular. Salondaki havanın törensel olması çok doğal. Toplantıda söylenen ilk sözler, orada bulunanların tümünü, tek bir tutkulu isteğin, Halk Komiserliği'ni kurtarma ve küçük memurların çoğunlukta olduğu kurumların dağılmasına izin vermeme isteğinin, birleştirdiğini açıkça kanıtlıyor. Memurların sabotajı yüzünden durmuş olan Halk Komiserliği mekanizmasını yeniden işlerliğe kavuşturmak için, «bizim» Halk Komiserliğimizi, Sovyet Halk Komiserliği'ni korumak için, herkes katkıda bulunmak, topladığı pratik deneyleri, o küçük püf noktalarını, aktarmak istiyor.

Kaçtılar... İşlerini bir kenara atıp kaçtılar... Yetimlerin, dulların gözyaşlarından, savaştan zarar görenlerin acılarından, yetimhanedeki sütbebelerinin kaderinden etkilenmeleri garip olurdu zaten? Sonuçta, hep yoksullar, proleterler acı çekiyor. Memurlar için önemli olan tek şey ücretlerini zamanında almak. Felaket anında halkın yanında olmak, onlara yardım etmek için görev başında değiller. Onlar için halkın ne önemi var ki? Önemli olan terfi etmeleri, tören günlerinde hizmet madalyalarını, nişanlarını almaları...»

Acımasız eleştiri... Öfke yağıyor. Özenle hazırlanmış çalışma planları aceleyle kağıda dökülüyor.

Ne kadar çok, faaliyete geçmeyi bekleyen güç, ne kadar çok yaratıcı, yetenekli beyin... Daha düne dek faaliyetsizliğe mahkum

edilmişlerdi. Güçleri, yaratıcılıkları geliştirilmediği için körelmişti. Fakat devrim, onlara keyif veren yaratıcı çalışmanın kapılarını açtı ve dünün küçük memuru bugün artık, Sovyet Cumhuriyetinin tam yetkili bir vatandaşı şeref ünvanına hak kazandı. Sabotajcı memurların yerine, kendi alanlarının görevleriyle organik biçimde birleşmiş, terkedilmiş çocuklar yetimhanesinde yetişenlerden başka kim geçebilirdi? Şimdiye dek, yaltakçı, iki yüzlü burjuva hayırseverliğinin küflü atmosferinin egemen olduğu bu duvarların içine, devrimci inşaanın ve sosyal görevlerin taze, yeni ruhunu, dünyayı yeni bir temelde değiştirmeye yönelen sınıfların üyeleri, odacılar, mekanikçiler, hastabakıcılar, çocukbakıcısı kadınlar ve ve kaloriferciler değilse, kim taşıyacak?

Kavga ediyor, heyecanlanıyorlar.

Ne üzerine?

Kendi sıkıntıları ve dertleri üzerine mi? Kendi talepleri mi sözkonusu olan? İlgisi yok. Herkes çalıştığı kurumun çıkarlarını savunuyor. Hem de nasıl savunuyor!

Bir «Halk Komiserliği Heyeti» oluşturma kararı alıyoruz; bugünkü adı komisyon olurdu. Bu heyetin her üyesi, Halk Komiserliği'nin bir çalışma alanını üstleniyor: Kaçak oyun kağıdı fabrikasını, Vassilyev yoksullar evini ve emeklileri, Adaşev kiralık evleri, Amossova ise yetimhaneleri.

Şimdi artık çalışma ilerleyecek, memurlar olmaksızın da başa çıkabiliriz. Ve biraz istekli olanlar, bizim doğrultumuzda çalışacaklardır.

Küçük memurlar hemen kendiliklerinden, doktorlar ve eski memurlardan kimi çalışmaya katabileceğimiz konusunda, öneri getiriyorlar.

«O uygun. İşini seviyor, birlikte çalışacaktır.»

Başkalarına ilişkin tartışma çıkıyor. Sonuçta önerilen kişiler reddediliyorlar.

«Bir sabotör, bizden değil. Halka acımıyor.»

«Acımak» sözcüğü, kaderin mağdur ettiği çevrelerde yapılan tüm çalışmanın, «mesleki terimi» olmuştu neredeyse. Bakanlığın adı boşuna «Devlet Yardımı» değildi.

Toplantı kapanmadan önce odacı Vassilyev, ertesi gün için izin istiyor: «Beş gündür uyumuyorum; alıp götürmesinler diye

daktiloların başını bekliyorum. «Ona kimse bu görevi vermemişti, ama o —Birliğin diğer üyeleri gibi— «Halkın malını» gözbebeği gibi korumuştu. Daha sonra ortaya çıktığı gibi, kasanın başında da aynı şekilde, gönüllü nöbet tutulmuştu. Ancak nöbetçilerin silahları bile yoktu. Hemen silahlı nöbetçiler talep ettik.

Toplantı bitti. Devlet işlerinin yönetimine ilk kez aktif biçimde katıldıkları ve bağlı oldukları Halk Komiserliği'nin bundan sonraki önlemlerini ve çalışmalarını planladıkları toplantıdan sonra, delegeler, neşeli, sevinçli bir halde ve Birliğin gücüne duydukları inançla, dağılıyorlar.

«Mekanizmayı şöyle ya da böyle, kendi gücümüzle çalıştırmayı öğreneceğiz», diyor Yoldaş Yegorov. Mutlaka «memurlardan daha iyi yaparız; çünkü ne olursa olsun, bizim proleter ruhumuz egemen olacak.»

«Ve bu yeni bir yaratım, sosyalizmin temellerini atıyoruz», diye ekliyorum. Yükselen sınıfın iktidarının verdiği canlı bir sevinçle dopdoluyum.

Gece neredeyse son bulacak. Toplantı sabaha dek sürdü. Bu sonbahar ayının, Petrograd gecesinde, gökyüzünde, alçalmış bulutların arasından söken şafağın ışıkları görünüyor. Bu tarihi Ekim günlerinde, yaşlı Petrograd'ın sonbahar göğündeki kızıl ışık çizgileri, ne vaad ediyor sunuz? İşçi devriminin zaferini, komünizmin şafağını değilse, ne!

Ertesi gün. Devlet Yardımı, daha sonraki Sosyal Yardım Halk Komiserliği, Halk Komiserleri Kurulu'nun sabah toplanan ilk, kısa süreli bir oturumundan sonra, çok yönlü ve ertelenemez çalışmasına başlıyor.

Memurların sabotajı büyük bir gücün —sınıf birliği ruhu ve Küçük Memurlar Birliği üyelerinin devrimci sorumluluk bilinci sayesinde, boşa çıkarıldı.

Ekim devrimi fırtınasının kopmasıyla, komünizmin inşaasının yeni, yaratıcı yaşamı, Kazanskaya-Caddesindeki makamın gri, kasvetli duvarları arasına giriyor.

Halk Komiserliği, Partimizin Bolşevik Merkez Komitesi bayrağı altında ilerleyen emekçilerden ortak iradesiyle kurtarıldı.

«TANRININ EMİRLERİNE UYGUN» BİR İŞ İÇİN RAHİPLER ARASINDA

Herkes Bir Şey İstemekte

Odalar ve merdivenler insan kaynıyor. Yaşamları Çarlık tarafından acımasızca ayaklar altında ezilmiş insanlara —süt bebekleriyle anneler, sokaktaki yetimler, körler ve cüzzamlı yaşlılar, dul asker karıları ve her şeyden önce Kerensky rejiminin getirdiği açlık ve kargaşanın öfkelendirdiği, kollarını, bacaklarını ya da gözlerini yitirmiş olan savaş sakatları— Geçici Hükümet de yardım elini uzatmazdı elbette.

Herkes gürültü çıkarıyor, istiyor, tehdit ediyor...

Ama en inatçı olanlar savaş sakatları. Bir Birlikleri var, örgütlüler. Sağlam ve ısrarlı davranıyorlar. Taleplerini reddetmek olanaksız.

Öncelikle —ve haklı olarak— başlarını sokacakları bir yer istiyorlar. Emperyalist savaş onları sakatladı, sonra da bir süprüntü gibi sokağa attı. «İşte sana kahraman! İşte sana anavatan savunması için ödül! Lanet olsun anavatana! Köye dönmeli... Ama benim gibi bir sakatı kim besler?»

Emperyalist savaşın dehşeti silinmez bir biçimde gözlerinden okunan solgun, mavimtrak bir sarıyla kaplanmış bu yüzleri, bu sinirli, duyarlı ve acınası insanları düşündüğüm zaman, bugün bile yüreğim titriyor. Aralarında, Rusya'nın her yerinden gelmiş, çok sayıda köylüler var. Durum gerçekten trajik. Halk Komiserleri Kurulu'nda, sakatlar için yardımın yükseltilmesini kabul ettiriyorum. Kararname onları bir süre için sakinleştiriyor. Ne var ki, kentteki fiyatlar giderek yükseliyor.

Kentte kalan sakatların sayısı durmadan artıyor, oysa barınak yok.

Ocak başında Halk Komiserleri Kurulu, savaş sakatları için, öncelikle bir barınak bulunmasının zorunlu olduğuna; aksi halde durumun tehlike arz edeceğine karar veriyor.

Henüz mesken işleriyle ilgili bir daire yok, bina bulunmasına aracılık edebilecek başka bir kuruluş da bulunmuyor. Kendimiz bir şeyler yapmak zorundayız.

İSTENİLEN HER ŞEYİN BULUNDUĞU BİR MANASTIR

Kurul sekreteri Alyoşa Zvetkov, araştırma gezisine çıktı. Dönüşünde şaşılacak derecede uygun bir yer bulduklarını bildirdi. Her şey vardı; tek tek odacıklar, yemek salonları, mutfaklar, bütün bir donanım ve bu açlık döneminde özellikle önemli olan bir şey; gıda maddeleri stoku.

Peki, bütün bu bolluk neredeydi?

Bir Yunan-Ortodoks manastırı olan «kutsal» Aleksander-Nevski Manastırında.*

O dönemde henüz kilise ve devlet işleri birbirinden ayrılmamış, kilise mallarına el sürülmemişti.

Konuyla ilgili tam bilgi edinerek meseleyi görüştük. Manastırda 1000 kişilik yer olduğu ortaya çıktı. Oysa 60 rahip ve bir kaç düzine mürit yaşıyordu. En önemlisi de, yataklar, iki yıl yetecek yakacak odun, un, yemeklik yağ ve fıçılar dolusu ringa balığıyla, bu manastırın, savaş sakatları için çok uygun oluşuydu... Tek sözcükle, daha iyisi olamazdı!

«Bakmanız için içeriye nasıl soktular sizi?» diye soruyoruz.

«Çok basit», diye yanıtlıyor Yoldaş Zvetkov. «Sınıf çelişkisini kullandık, sınıflar arası çatışmayı alevlendirdik.»

«Nasıl?»

«Manastırda da bir 'sınıf' savaşı sürüyor: bir tarafta yağ bağlamış rahipler, diğer tarafta rahipler tarafından kullanılan müritler var. Doğrudan müritlere başvurup, onlara şöyle dedik: 'mürit yoldaşlar, sizin burada neler oluyor? Sınıf düşmanlarınız, rahipler, sizleri boyunduruk altına mı aldı?' - 'Evet, aldılar', diye yanıtladı müritler. 'Biz onlar için yalnızca köleleriz. Yemek yemek isteyen çalışmalı, deniyor sürekli, oysa yalnızca ekmek ve su veriliyor bize. Rahipler ise midelerini, çatlayana kadar, her türlü güzel şeylerle dolduruyorlar. Onlara katlanmak olanaksız! Müritler bizim tarafımıza geçti yani. Bize rehberlik edip, odaları ve kilerleri gösterdiler. Yiyecek stokları üzerine her şeyi, en ince ayrıntısına dek anlattılar bana. Dost olarak ayrıldık onlarla. Genç müritlerden bir tanesi, kendisini Bolşevik ilan etti.»

Manastırı bulan arkadaşlarımızın raporu üzerine Kurul'da tartışarak, burayı elde etmemiz gerektiğine karar verdik, ancak bu,

«barışçıl yollardan» olmalıydı. Rahiplerden, biraz sıkışmalarını rica edecektik. Bir bölümde onlar kalacaklar, geri kalan bölüm savaş sakatları için barınak görevi görecekti.

Manastır başkanına, pazarlık etmek için bir komisyon gönderdik. Müritler komisyonu sevinçle karşılarken, rahipler gergin bir bekleyiş ve düşmanca bakışlarla dışarı akın ettiler hemen. Devlet Yardımı'ndaki yoldaşların, bu arada müritlerle dostluk kurmuş olmaları hoşlarına gitmemişti. Komisyon, başkanlarıyla görüşmek isteğini bildirdi. Şişman, sakallı bir rahibi, kim oldukları belirsiz, adı ve ünvanı olmayan laikleri, Eminans'ına bırakmaya ikna etmek olanaksızdı.

«Her gelenin, Eminans'a çıkıp ricada bulunması bizde adet değildir.»

«Bizim herhangi bir ricamız yok, bir mesele görüşeceğiz, bir devlet meselesi.»

Rahipler pes etmeyerek direniyorlar ve 'hayır'larında ısrar ediyorlardı. Bunun üzerine müritler, önce çekingen, sonra giderek yükselen bir sesle konuşmaya başladılar: «Neden karşı çıkıyorsunuz? Onlar tanrının emirlerine uygun bir iş yapmak istiyorlar. Savaş sakatlarıyla ilgileniyorlar, sizse onlara gereksiz zorluklar çıkarıyorsunuz. Bizi yağmalamak istemiyorlar ya!»

Sonunda başkan bizi kabul etti.

Bir deri bir kemik kalmış, üstelikte ağır işiten bir ihtiyardı bu. Yürüyen bir iskelete benziyor, anlaşılan kafasını da artık pek toparlayamıyordu. Bir şeye yanıt vermeden önce, sürekli olarak, kendisine vereceği yanıtı ima eden, öne çıkık göğsünde bir haç taşıyan şişman, yaşlı bir rahibe bakıyordu.

Doğrudan bir yanıt alamadık. Rahipler tehlike kokusunu alır almaz, dikkat kesilip, sadece boş konuşmalar yapmakla yetindiler: Ne de olsa kutsal manastır mekanı, barınma amacıyla kullanılamazdı. Elçilerimiz her türlü gerekçeyi öne sürmelerine rağmen, rahipler görüşlerinde ısrar ediyorlardı.

Böylece parlamenterlerimiz, görevlerini başaramadan oradan ayrıldılar.

Savaş Sakatları Birliği bunu öğrendiğinde, hemen şamata ve protesto koptu. «Eğer başımızı sokacak bir yer vermezseniz, Halk

Komiserliği'ni paramparça ederiz, kentte gösteri yaparız! İktidar Bolşeviklerde ve siz, biz sakatları soğukta bırakıyorsunuz!»

Bütün akşam boyu sakatlarla uğraştık; toplantıda hiç bir biçimde yatıştıramadık onları. Gece yarısına doğru, Halk Komiseri yardımcısı İvan Grigoryeviç Yegorov ve Kurul sekreteri Zvetkov, sonunda başka bir çare olmadığını söylediler: Manastırı işgal etmek zorundaydık. 60 şişko rahiple bu kadar çok uğraşmak niye?

RAHİPLER DİRENİYOR

Gece evime geldiler. Aleksander-Nevski-Manastırı'nın savaş sakatlarının barınması amacıyla işgal edilmesi emrini hazırlamışlardı. «İşgal etmezsek, sakatların bize sorun yaratacağını göreceksiniz. Sokak gösterisiyle tehdit ediyorlar, çok öfkeliler. Hem neden çekinelim? Tereyağından kıl çeker gibi olur bu iş. Müritler bizden yana. «Yoldaş Zvetkov, manastırı işgal etme planını bu sözlerle savunuyordu. Böylece manastırın işgali için emri imzaladım.

Ertesi sabah manastıra bir komisyon yolladık. Fakat artık içeriye bırakılmıyorlardı. Rahipler kendilerini içeriye kilitlemişler, bir kaledeymişçesine siperlenmişlerdi.

Ne yapılabilirdi?

Devlet Yardımı'nın hemen ateş alan görevlileri şu görüşteydi: «O zaman manastırı zorla alırız!» Bu tür kararlar o sıralar fazlaca düşünülüp taşınılmadan alınıyor, kimse «oylamayı» ya da «koordine etmeyi» düşünmüyordu. Tek tek eylemlerin, herkesin keyfince gerçekleştirdiği eylemlerin, ortak plana zarar verdiğinin, zaten daha tamamlanmamış devlet organizmasının içine örgütsüzlüğü taşıdığının ve Sovyet devletinin iktidarına zarar verdiğinin bilincinde değildi kimse.

Zor kullanma kararı alarak, Deniz Kuvvetleri Halk Komiserliği'nden Yoldaş Dybenko'ya telefon ettik.

«Baksana Dybenko! Güçlü kuvvetli bahriyelilerden bir müfreze yolla bize. Manastırı işgal etmek istiyoruz.»

Manastır işgal etmek mi? Yiye yiye şişmiş rahiplerin derisi

mi yüzülecek? Bunun için, göz açıp kapayana dek, bir takım bulunur!

Böylece yoldaşlarınız, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli seçme bahriyelilerden oluşan bir takım ve önlerinde de müzikle, manastıra hareket ettiler.

Ancak rahipler de hazırlanmışlardı. Bahriyelileri görür görmez, alarm çaldılar. Nevski-Manastırı'nın çanları şiddetle çalıyordu.

Halk heyecana kapıldı. Kadınlar, küçük esnaf ve zanaatkarlar sokağa dökülüp, manastıra koştular. Bağrışma, gürültü... «Ne? Halkın kutsal yerinin kutsallığını mı çiğnemek istiyorlar?! Bolşevikler manastırı yağmalamak istiyor! Buna izin vermeyiz! İnancımız için, imanlı kilisemiz için ölürüz daha iyi! «Fakat bahriyeliler, özellikle rahipler kalabalığın içinde göründüklerinde, öfkeye kapılmışlardı. «İşi bu kadar büyütmenin anlamı ne?! Manastıra bizi sokmazsanız, zorla alırız!»

Ateş etmeye kimin başladığı sonradan tespit edilemedi.

Ölüler arasında, manastırda bir rahip de vardı.

Olayın Smolny'ye bildirilişi. Halk Komiserleri Kurulu, bahriyelilerle manastır savunucuları arasındaki çatışmanın tüm şiddetiyle sürdüğü olay yerine hemen bir yoldaşı gönderdi. Emir, «taşkınlıkları» hemen durdurmak ve manastırın işgalinden vazgeçmek yönündeydi. Yoldaş Zvetkov «hesap vermek» için Smolny'ye çağırıldı. Ben de Smolny'ye gitmek zorundaydım; Vladimir İlyiç'e bir açıklama yapmam gerekiyordu.

Yoldaşlarımızın, manastırda bir müritler «Sovyeti» kurma düşüncesiyle kazandıkları müritleri, rahiplere karşı çıkararak devrim yapma kararı aldıklarını anlattığımda, Vladimir İlyiç'in yüzünde önce o sempatik, akıllı gülümseme belirdi, fakat hemen ardından yüz ifadesi karardı.

«Halk Komiserleri'nin bu tür başlarına buyruk davranışlarına izin verilemez. Genel politikanın böylesine önemli sorunlarında, başına buyruk davranılmamalı.»

Basit ve akla uygun sözcüklerle Vladimir İlyiç beni şiddetle azarladı. Bir süre düşündükten sonra ekledi: «Manastır olayı kiliseyle devletin birbirinden ayrılması sorununun pratik çözümünü ön plana itti.»

Ve gerçekten de bir kaç gün içinde, Halk Komiserleri Kurulu'nda, kilisenin devletten ayrılmasına ilişkin kararname* kabul edildi.

Manastır, sakatlara barınak olamadı. Sonuçta onlar için başka bir bina bulundu. Ne var ki ortodoks papazlarla rahipler sakinleşmediler. Nevski-Yolunda, ikonalarla törensel bir dini alay organize ederek halkı, «kutsal kilise mekanını Bolşeviklerden korumaya» çağırdılar. Peşlerine küçük burjuvaları takarak, Petrograd'ın cıvık, kirli sokaklarında günlerce dolaştılar.

Manastırı bir sosyal yardım binası yapma girişiminin «elebaşları» olarak beni ve Zvetkov yoldaşı, ortodoks papazlar ve ortodoks kilisesi, törenle aforoz etti.

Bunun üzerine Vladimir İlyiç, iyi niyetli ve alaycı bir gülümsemeyle bana, «gerçi artık aforoz edildiniz, ama hiçte kötü bir ortamda değilsiniz; Stenka Rasin ve Lev Tolstoy ile birlikte anılıyor adınız», dedi.

ANA KORUMAYA İLK ADIMLAR

Ana ve çocuğun korunması için bir bölüm oluşturma düşüncesi, Ekim çatışmalarının en sıcak anlarında ortaya çıkmıştı. Bu bölümün temel ilkeleri ve analarla hamile kadınların sosyal bakımıyla ilgili izlenecek çizgiler, hemen Ekim devriminin başlangıcında, ilk İşçi Kadınlar Konferansında* saptandı.

Konferans, Merkez Komite üyesi olarak benim inisiyatifimle toplanmış, «Rabotniza» dergisi redaksiyonunda, Bolşevik kadınlardan oluşan bir «inisiyatif grubu» kurmuştuk. Rusya'da, sanayi işçisi kadınların temsilcilerinin bu ilk konferansının görevi, kendiliğinden devrime yönelen, Sovyetlerden yana olan ve Bolşeviklerle yürüyen işçi kadın yığınlarını birleştirmek, birbirine bağlamaktı. Petrograd fabrikalarından 500'ü aşkın delege katılmıştı konferansa, Moskova, İvanovo-Vosnessensk, Tula ve Kaluga'dan da bazı delegeler gelmişti.

Alışılmadık bir canlılıkla hazırlanan konferans, uyanan kadın işçi yığınlarında canlı yankı ve ilgi buldu. «Rabotniza» çevresinde birleşmiş olan kadın işçilerin o sıralar artık kendi faaliyetleri var-

dı. Derginin ruhu Klavdiya Nikolayeva ve Konkordiya Samoilova'ydı.

Konferansta, Bolşevik kadın işçilerin en önemli talepleri saptanıp ifade edildi. Bu talepler arasında, annenin korunması ve bakımı sorununa büyük önem verilmişti. Bolotnaya-Caddesi'nde bir yerlerde, son derece basit binalarda işçi kadınlar, Ekim devriminin tüm şiddetiyle sürdüğü, Petrograd'a giriş yollarının henüz tümüyle Geçici Hükümet birliklerinden temizlenmediği ve Petrograd Kent Duması'nda hala, Menşeviklerle Sosyal-devrimcilerin, hükümete benzer bir oluşumu kendi başlarına topladıkları bir zamanda, çalışan annenin ve çocuğun korunması için, Sovyet iktidarının, ilk planda hangi önlemleri alması gerektiği üzerine, canlı ve pratik tartışmalar yapıyorlardı.

6 Kasım 1917'de, Parti Merkez Komite üyesi ve işçi kadınlar «inisiyatif grubu» sekreteri olarak, anaların korunmasına ilişkin bir rapor sunacaktım. Tezlerim temel olarak kabul edildi. Konferansta temsil edilen kadın işçiler, rapora büyük ilgi göstererek görüşme ve tartışmalara; tezlerin hazırlanmasına, son derece canlı biçimde katıldılar. Tezler daha sonra, o zamanlar sosyal yardım bölümünün dahil olduğu Devlet Yardımı Halk Komiserliği'ne, Çalışma Halk Komiserliği'ne «talimat olarak» iletildi.

Anaların korunması ve bakımı alanında yürürlükte olan yasalarla, ilk Kadın İşçiler Konferansı'nda kabul edilen tezler karşılaştırıldığında, o konferansın taleplerinin, Sovyet yasalarına, bu alanda, temel oluşturduğu ortaya çıkar.

Böylece, Ana-Çocuk Korunması ve bakımında, inisiyatifin, emekçi kadınların kendilerinden kaynaklandığı saptanmalıdır. O zamanlar kadın işçiler, Sovyetlerde pek aktif değillerdi, ne var ki Sovyet iktidarının varlığının daha ilk günlerinden başlayarak, Sovyetlerde, kadınların analık yükünün hafifletilmesi için, canlı ve yaratıcı çalışma yapılmasını sağladılar.

Anaların korunması ve bakımı için önlemler, Sovyet iktidarının ilk aylarında, iki Halk Komiserliği —Devlet Yardımı Halk Komiserliği ve Çalışma Halk Komiserliği— tarafından alınıyordu. Sonuncusu, sosyal yasamaya ilişkin bir dizi hükümler hazırladı. Devlet Yardımı Halk Komiserliği, çalışan annelerin desteklenmesi için adımlar attı.

Devlet Yardımı Halk Komiserliği'nin ilk isteği, Petrograd ve Moskova'daki mevcut yetimhane kuruluşlarını korumak aynı zamanda geliştirmekti. Halk Komiserliği, bu «melek fabrikaları»nı, ana ve çocuk evlerine dönüştürme görevini koymuştu önüne.

Halk Komiserliği'nin görev alanı içine, devrimden önce yardım kuruluşlarınca kurulmuş olan tüm çocuk yurtlarıyla (bunlardan çok az vardı) Ana-Danışma Merkezleri ve yetim evlerinin bakımı da giriyordu.

Bütün bu kuruluşları Sovyet iktidarının politikası doğrultusunda yönetebilmek için, Devlet Yardımı Halk Komiserliği, her şeyden önce, bir sosyal araştırma seksiyonu kurmalıydı. Bu seksiyonda, büyük ölçüde, fabrikalarda çalışan işçi kadınlar görev aldı. Seksiyon önce, ana ve çocuğun korunmasıyla ilgili tüm kurumları gözden geçirerek, bu arada gündeme gelen, memurlarla yöneticilerin açık sabotajıyla başa çıktı.

Aralık 1917'de, yani proletaryanın iktidarı devralışından bir buçuk ay sonra, ana ve çocuğun korunması için özel bir merkez kurulmaksızın, Halk Komiserliği'nin bu alanda artan talepleri ve görevleri, hakkıyla yerine getiremeyeceği anlaşıldı.

31 Aralık 1917'de Halk Komiserliği, ana ve çocuğun korunması için bir bölüm oluşturacak olan bir komisyon kurulmasına ilişkin kararname çıkardı. Bu bölümün yöneticiliğine, Doktor Korolyov atandı; komisyona Halk Komiseri başkanlık ediyordu.

Sovyet iktidarı, yasalarında, analığı, kadının sosyal fonksiyonu olarak resmen tanıyan ve emekçilerin cumhuriyetinde kadının, belli bir biçimde toplum için çalışma görevine sahip olacağı gerçeği temelinde, ana bakımı sorununun çözümünü, bu yeni bakış açısından ele alan, dünyanın ilk iktidarıydı.

Sovyet iktidarının ilk aylarında Halk Komiserliği'nin faaliyetinin ağırlık noktası, analık yükünü kolaylaştıracak ve aynı zamanda yüksek çocuk ölüm oranına karşı mücadele edebilecek olan kuruluşların organizasyonu ve reorganizasyonunda yatıyordu.

20 Ocak 1918 kararnamesiyle, Devlet Yardımı Halk Komiserliği, öncelikle doğumevlerinin yeniden düzenlenmesi ve reorganizasyonunu başlattı. Kararname, yurtlar, klinikler ve diğer doğum evleriyle, jinekoloji kuruluşlarının, Ana ve Çocuk Koruma Bölü-

mü'ne bağlanmasını karara bağlıyor, devamla, doğum yardımının, şu üç yeni prensip temelinde örgütlenmesi öngörülüyordu: 1) Parası olmayan tüm anneler için klinik yardım sağlanması. Bu, kadın nüfusun en yoksul kesimi olan işçi-köylü ve memur kadınlara, doğumevi kapılarının açılması anlamına geliyordu; 2) Daha varlıklı kadınların, doktorlara özel ücret vererek doğumda ayrıcalıklar sağlamalarını engellemek ve doğum yapan varlıklılarla yoksullar arasında eşitsizliği ortadan kaldırmak için, doktorların ücretinin devlet tarafından ödenmesi: 3) Doğum yapanların, temel olarak yoksul kadınların, deneyimsiz ebelerle yeni öğrencilerin, doğum yaptırmayı uygulamalı olarak öğrenmeleri için «bilime kurban» edilmelerinin engellenmesi. Hiç kimse, kutsal, ancak kendisi için ıstıraplı bir vatandaşlık görevi olan analığın yerine getirilmesinde, kadını «bilim kurbanı» olarak görme hakkına sahip değildir, deniliyordu kararnamede. Aynı kararname. ebelerin eğitiminin artık bir değil, iki yıl süreceği ve öğrencilerin, ancak ikinci eğitim yılında aktif doğum yaptırabileceklerini ifade ediyordu.

Komisyonun, ana ve çocuğun korunmasına yönelik bir sonraki adımı, kadınla çocuğun, doğum öncesinde ve sonrasında bakımını sağlayan bebek yuvalarından kırsal alandaki kreşlere kadar tüm kurumların bir resmi çatı altında toplanmasıydı. Halk Komiserliği'nin 31 Ocak 1918 tarihli kararnamesi gereğince, Ana ve Çocuk Koruma Bölümü, Sovyet Cumhuriyetinde ruhsal ve bedensel olarak güçlü ve sağlıklı vatandaşların yetişmesini sağlayacak kurumlar zincirini oluşturacaktı. Ayrıca, örnek bir Analık Sarayı'nın hayata geçirilmesi, Moskova ve Petrograd'daki doğumevleriyle, kimsesiz çocuklar yurtlarının, «Moskova Küçük Çocuk Enstitüsü» ve «Petrograd Küçük Çocuk Enstitüsü» adı altında toplanması kararlaştırıldı. Kimsesiz çocuklar yurtlarının adı, «Küçük Çocuk Sarayı» olarak değiştirildi.

Ana ve Çocuk Koruma Bölümü çerçevesinde Halk Komiserliği'nin faaliyetinin giderek boyut kazanması ve bu faaliyetin, kadın işçi kitlelerinde bulduğu canlı yanka, Halk Komiserliği'nin, Ana Koruma Komisyonunu genişletmesine yol açtı. Heyet'e, sendikaların, Hastalık sigortalarının, Petrograd Semt Sovyetleri'nin ve «Rabotniza» redaksiyonunun kadın ve erkek temsilcileri alındı.

31 Ocak kararnamesiyle heyet, bir komisyona dönüştürüldü; komisyon çalışmasında şu üç ilkeyi rehber edinecekti: 1) Anaların çocuklarını yitirmemeleri için, çocuk ölümlerine karşı savaş; 2) Çocuğun, çok yönlü sosyalist bir aile atmosferinde eğitilmesi (Ana ve Çocuk evleri kurulması, çocukların, ilk günlerinden başlayarak sosyal eğitim için temel taşların koyulması); 3) Çocukların bedensel ve ruhsal gelişimi için sağlıklı bir atmosferin oluşturulması.

Ocak 1918'de, daha kararname çıkarılmadan önce, Ana ve Çocuk Koruma Bölümü, Ana ve Çocuğun korunması için bir saray yapmaya girişmişti. Küçük Çocuk Sarayı (eski kimsesiz çocuklar yurdu) ve Analık Sarayı (eski Petrograd Doğumevi ve Jinekoloji Enstitüsü) ona dahil olacaktı. Ana ve Çocuk Koruma Bölümüyle Komisyonun geliştirdiği projeye göre, Saray içinde, Ana ve Çocuk Koruma Müzesi (daha sonra V.P. Lebedeva tarafından, Ana ve Çocuk Koruma sergisi olarak mükemmel biçimde gerçekleştirilen bir düşünce), örnek bir çocuk kreşi, Ana-danışma daireleri bir süt mutfağı, bir vasilik dairesi vs. barındıracaktı. Analık Sarayı için yer olarak, Nikolaus-Enstitüsünün bu iş için çok uygun binası seçildi.

ANALIK SARAYI YANIYOR

1918 Ocak sonunun soğuk bir kış gecesiydi. Büyük devrimin ilk kışı. Gece geç saatlere dek çalışıyor, iç savaşın getirdiği yüklere, Beyazlar'ın sabotajlarıyla ortaya çıkan zorluklara ve engellere karşı mücadele ediyorduk.

Gece Smolny'de Halk Komiserleri Kurulu'nun oturumuna gitmek zorundaydım. Üzücü haberler gelmişti. Alman ordusunun güneybatıdan ilerlediğini öğrenmiştik. Bizim cephemiz yeterince sağlam değildi. Yoksa eski Çarlık subayları ve generaller sabote mi ediyorlardı? Kızıl Ordu henüz kurulmamıştı. Bir çok yerde askerler cepheyi terk edip kaçıyorlardı. Orda burda, Çarlık ordusunun daha dağılmamış olan birlikleri, trenleri zorla ele geçiriyor ve canlarının istediği yere götürüyorlardı. Ne var ki, burjuva basını isterik bağırışlarını kesmiyordu: «Sovyet iktidarı devleti yönete-

miyor. Bu iktidar en fazla bir kaç hafta tutunabilir. Varlığı gerçek değil. Bunu görmek için, Bakanlıklarda ne kadar akılsızca çalışıldığına bakmak yeterli. Kollontai'ın Komiserliği'nde neler karıştırdığına bir bakmalı! Eski deneyimli memurların yerine, aşçı kadınları ve işçileri getiriyor.»

Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Lenin, bu gece özellikle kaygılı göründü bana; başka zamanlar olduğu gibi hiç şakalaşmıyordu. Geç vakit dağıldığımızda, sekreteri Gorbunov ile, tutanağı gözden geçirmek için yalnız kaldı. Oturumdan eve, kötü bir duyguyla döndüm. Hepimiz aç ve yorgunduk. Ama en çok, Komiserlikte işlerin istediğim gibi yürümemesi uğraştırıyordu beni. Sadece zorluklar, sadece engeller...

Sokaklar boş ve karanlıktı. Silah sesleri - bir tane, sonra bir tane daha. Makineli tüfeklerimiz karşılık veriyor. Devrimin sonu daha uzaktaydı. Sürücü soruyor: «Bekleyeyim mi, yoksa biraz dinlenebilir miyim?»

«Gidin ve dinlenin Yoldaş Gussev. Sabah her zamanki gibi, saat on dolaylarında alırsınız beni.»

Oğlum ve arkadaşım Soya Şadurskaya'yla birlikte, dördüncü katta bir evde kalıyordum. Kendi evimiz değildi, iyi bir tanıdığımız, kullanımımıza sunmuştu evi. Dördüncü kata çıkarken, Komiser olmanın, zaman zaman gücümü aştığını duyumsuyor, aynı zamanda dolapta yiyecek bir şeylerin olup olmadığını düşünüyordum. Oda mutlaka çok soğuktu. Elimde olmadan, Komiser değil, basit bir fonksiyoner olduğum, Parti tarafından çeşitli ülkelere gönderildiğim ve oralarda tutkuyla önümüzdeki devrim için ajitasyon konuşmaları yaptığım yılları düşündüm. İşte şimdi gerçekleşti devrim. Yeni bir dünya kuruyoruz. Daha çok cesaret Kollontai! Oda soğuksa ve dolapta belki bir parça ekmek bile yoksa ne çıkar. Ama arkadaşım Soya, elinden geldiğince bir şeyler yapmıştı. Masada dumanı tüten bir semaver, yanında bir kaç parça şeker ve hatta bir küçük ekmek duruyordu.

Neşem hemen yerine geldi. Sıcak çay ve en iyi arkadaşım. Daha fazla ne isteyebilirdim yaşamdan? Hemen Alman saldırısı üzerine konuşmaya başladık. Acaba cephemiz yeni saldırıya dayanabilecek miydi? Almanlar Petrograd'a yaklaşmadan önce, biz Bolşevikler, ordumuzda değişiklikler yapmayı başaracaktık elbet-

te. Bir yenilgi tehlikesi mi? Buna inanmıyorduk... Yarın büyük bir gün olacaktı. Yarın, Ana ve Çocuk Sarayı'nın tüm personeli, yorulmak nedir bilmeyen Doktor Korolyov'la birlikte, onarılmış olan binayı devralacaktık.

Sabah Sarayı dolaşmış, odaların büyük ve aydınlık olmasına, başlangıç için yeterli yatak bulunmasına sevinmiştim. Büyük yuvarlak bir odaya, okuma salonuyla birlikte bir kütüphane kurmuştuk. Tabii daha pek çok şey eksikti, ancak bu Sarayı yavaş yavaş örnek bir kuruluş haline getirecek ve masamdaki uzun listede sıralarını bekleyen tüm annelere açabilecektik. Ama şimdi hemen yatağa. Saat neredeyse dörde geliyordu. Kısa, fakat derin uyumayı öğrenmek gerekliydi. O anda birden telefon çaldı.

«Yangın mı? Nerede?»

«Saray yanıyor!»

Bunu bildiren Doktor Korolyov'du ve hemen oraya gitmemi istiyordu. Deniz Komiserliği'ne telefon ettim.

«Acele, bir bahriyeli birliğiyle gelin!»

Tabii Komiser* hemen yangın yerine ulaşmıştı. Ancak ben olaya hala inanamıyordum: Saray gerçekten yanıyor muydu? Neden?

Yine bomboş caddelerden geçtik. Kolluklu Kızıl Muhafızlar devriye geziyorlardı. Gökyüzünde kızıl bir ışık. Bu, gerçekten büyük bir yangın olduğunu gösteriyordu. Üşüyordum, soğuktan çok, heyecan ve kızgınlıktan. Saray yanıyordu! Aynı zamanda benim düşlerimdi yanan! Bu Ana ve Çocuk Evleri, kadınların bir çok sorunlarını çözecekti. Benim eserim! Alevlere kurban mı gidecekti gerçekten?

Eski Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na vardığımızda, yangın bütün binayı sarmıştı. Alevler, duman, sıkılan suyun sesi. İtfaiyeciler alevlere karşı ellerinden geleni yapıyorlardı. Çalışanlardan bir grup talimatlar veriyor ve söndürme çalışmalarına bizzat katılıyorlardı. Aslında beklediğim gibi, ortalıkta durup, alık alık seyredenler de yoktu. (Gecenin bir yarısı, hem de devrim tarafından kuşatılmış başkentte nasıl olsun?)

Denizciler hemen, enerjik biçimde çalışmaya koyuldular. Analık Sarayı'nı kurtarabilecek miydik? Doktor Korolyov kuşkuluydu. Yangının, binanın orta kısmında, tam da, ertesi gün küçük çocuk-

lu annelerin alınacağı bölümünü sarmış olması tuhaftı. Laboratuarımız, kreş, kütüphane —her şey yanıyordu. Kimsesiz çocuklar yurdundaki çocuklarla bakıcıları, geçici olarak yerleştirdiğimiz, bitişikteki iki kanat yanmıyordu. Eğer yangın yeni çıktıysa nasıl bu kadar çabuk yayılabilirdi?

Dumandan dolayı zorlukla soluk almaya çalışan, yeni görevlilerden biri seslendi: «Yangın binanın bir çok yerinde birden çıkmış, garip. Bu, sabotörlerin işi, başka türlü olamaz.»

Alevlerin yıkıcı eserini seyretmek acı vericiydi. Bu yeni kurumun oluşturulması ne kadar çok uykusuz geceye mal olmuştu! Eski Kimsesiz Çocuklar Yurdu'nun yönetimiyle ne kadar çok anlaşmazlıklar çıkmıştı! Şimdi, Analık Sarayı nihayet kurulmuş ve çalışmaya başlayabilecekken, sabotörler öclerini almaya karar vermişlerdi.

Doktor Korolyov, çocukları götürmüş olduğumuz bölümdeki acil çıkıştan yol gösterdi. Duman koridorların havasını kirletmişti, elektrik kesildiğinden dolayı her yer karanlıktı. Peki ama, ünlü Kontes neredeydi? Neden felaket yerinde değildi? Binanın merkez bölümüne şöyle bir baktım. Küçük çocuk yatakları cayır cayır yanıyordu. Tavan yangına daha fazla dayanamadı, kirişlerden biri düştü. Sonra pencere camları patladı ve küçük cam parçacıkları taş tabana şıngırdayarak saçıldı. Kar, pencereden pembe görünüyordu. Keskin duman kokusu boğazımızı, gözlerimizi yakıyordu.

Duman bulutları arasında birden garip bir topluluk çıktı ortaya. Kimsesiz çocuklar yurdunun yaklaşık otuz çocuk bakıcısı. Üstlerinde gecelikleri, karman çorman saçlarıyla öfkeyle bağırışarak merdivenden aşağıya iniyorlardı, kucaklarında bebekler vardı. «Burada ne arıyorsunuz? Bulunduğunuz yer, evin tek güvenli bölümü. Odalarınıza geri dönün» dedi Doktor Korolyov buyurgan bir ses tonuyla. Ancak çocuk bakıcıları yanıt vermek yerine, başlarında en kıdemlileri, çevremi alıp, ağızlarına geleni söylemeye başladılar. «İşte Kollontai, kana susamış Bolşevik! Evimizi o yaktı. Küçüklerle beraber yakmak, öldürmek istedi biz hıristiyanları. Komiserlerin gözü sadece çocuklara ayrılan yiyeceklerde! Siz Bolşevikler göreceksiniz, bunu size ödeteceğiz!»

Bağıran çocuk bakıcılarını sakinleştirmeye çalışıyorum, ama

boşuna. İkna etmeye uğraşmanın bir yararı olmadı. Odada yalnızca kadınların isterik bağırtıları duyuluyordu. «Kollontai'ı dinlemeyin. O bir anti-hıristiyandır. İkonalar onun emriyle kaldırıldı. Kimsesiz çocuklar yurdunu, bir cümbüş evine dönüştürmek; istediği şey bu!» Bakıcılardan biri gırtlağıma sarılıp sıkmaya başladı. Kavgayı bahriyelilerle itfaiyeciler sona erdirdiler. Bebeklerle beraber bakıcıları, neredeyse zorla evin zarar görmemiş bölümüne götürdüler. Bahriyelilerden biri, selam verip bildirdi: «Her şey yolunda, Yoldaş Komiser! Çocuklar ve bakıcılar güvenlikte. Kapıların önüne nöbetçi koyduk.»

Yangının nedenlerini hemen soruşturmaya karar verdik. Doktor Korolyov, yardımcım Yegorov ve Deniz Halk Komiseri Dybenko bir komisyon oluşturdular.

Tanıkların ifadesi alındı. En kıdemli görevli, uzun boylu bir kadın, içten içe öfkeden kaynıyordu, tüm sorulara, bir şey bilmediğini söyleyerek yanıt verdi. «Yangın neden mi çıktı? Bu, ikonaların kaldırılmasından dolayı, tanrının bir cezası. Yangın başladığında, derin uykudaydım.» Genç bakıcılardan biri, kıdemli görevlinin bir süre önce, geceleri bir petrol bidonuyla dolaştığının, çocuk odasında farkedildiğini anımsıyor. Elektrik ışığı bulunduğundan, petrole kimsenin gereksinimi yok. Çocuk bakıcıları arasında şiddetli bir kavga çıktı. Kimsesiz Çocuklar Yurdu'nun yöneticisi, eski Kontes'i çağırttım, ancak o, bir bakıcı gönderip, hasta olduğu için aşağıya, yanımıza gelemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine iki bahriyeli gönderdik. Sonunda Kontes göründü. Ak saçlı, gösterişli bir kadındı, omuzlarına gri bir atkı almış; güzel bir yüzü var, sıkılmış dudakları kötücül ve gözleri hepimize kinle bakıyor. Ona doğru yürüyünce ellerini atkısının altına sakladı. Bir kaç dakika konuşmadan karşılıklı durup, birbirimize baktık. Sanki şöyle düşünerek, gülümsüyormuş gibi geldi bana: «Sizden öcümü aldım işte!» Sorulara kısa ve kuru yanıtlar verdi. Ancak yanıtlarından, yangının nedeni ve nereden çıktığı, hiç bir biçimde anlaşılmıyordu.

«Böyle bir yangın, büyük bir şanssızlık», dedi. Ancak düzen ve disiplinin olmadığı bir evde, kolaylıkla çıkabilir. Bolşevikler, halkın aklını başından aldılar. Yangın da bu yüzden çıktı. Yangı-

nın neden çıktığını, en iyi sizin, yani yeni yönetimin bilmesi gerekiyor. Büyük bir olasılıkla, yeni çocuk bakıcılarından birinin içeriye aldığı bahriyeli ya da Kızıl Muhafızlar'dan biri, yere bir kibrit çöpü veya sigara izmariti atmıştır.»

Bu, bahriyelilerimiz için son damla oldu. «Yaşlı cadı! Bize böyle hakaret etmeye nasıl cesaret edebilir. Haydi tutuklayalım onu.» Ancak ben karşı çıktım: «Aptalca sözlerinden dolayı değil, yalnızca işlediği suçtan dolayı tutuklarız.» Kontes soruları yanıtlamaya devam etti.

«Yangın, tanrının sizi cezalandırması», dedi. «Burada, tanrı buyruğuna uygun yaşıyorduk. Sokağa bırakılacak çocukları, yardım severler olarak kurtardık. Ama sonra, siz her şeyi aldınız ve aziz babamıza artık hiç bir şey ödemediniz.»

Yangını aslında bizim çıkardığımızı açıkça ifade etmiyordu. Ne var ki kendisini temize çıkarmak için, o kadar çok uğraşıyordu ki, böylece kendisini ele vermiş oluyordu. Sabotajı yöneten ve belki de kundakçılık yapan, kesinlikle Kontes'ti.

Sorgulama bitmişti. Binadan ayrılırken, yıkılmış eserime son bir kez bakmak için tekrar arkamı döndüm. Daha dün kapının üstüne, «Ana ve Çocuk Sarayı» yazılı bir saç tabelayı gururla çakmıştık. Şimdi tabela, yamulmuş bir çivinin ucunda, acınacak bir halde sallanıyor. Saraydan geriye kalan bu mu? Soya elimi tuttu.

«Üzülme. Zaten pek uygun olmayan eski bir binaydı. Halkınız için, çocuklar ve anneler için, daha yeni, daha güzel evler yapacağız. Kaygılanma, Bolşeviklerin enerjisi tüm engelleri aşacak.»

Haklıydı. Geçen sürede, tüm Sovyetler Birliği'nde, Ana ve Çocuk sağlığıyla ilgili kuruluşlardan bir ağ oluştu. Tek değişiklik, bugün daha basit bir ad almış olmaları: «Ana ve Çocuk Evi.»

SMOLNY'DE

Devlet Yardımı Halk Komiseri* olarak, Birinci Sovyet Hükümeti'nde, Lenin'le birlikte çalışma şansına ve büyük onuruna sahip oldum.

Kuruluşunun ilk haftalarında, Halk Komiserleri Kurulu, Smolny'de, «Lenin'in çalışma odası» diye adlandırılan, ikinci kattaki odalardan birinde biraraya geliyordu.

Halk Komiserleri Kurulu'nun oturumunun dış koşulları çok kısıtlıydı, hatta kısıtlıdan da öte, çalışmak için yetersizdi. Vladimir İlyiç'in masası duvarın tam yanındaydı, üzerinde de bir lamba asılıydı. Biz Halk Komiserleri, Vladimir İlyiç'in çevresinde daire olup oturduğumuz için, bir kısmımız doğal olarak arkasına düşüyorduk. Pencerenin yanında, tutanağı tutan, Halk Komiserleri Kurulu Sekreteri Gorbunov için küçük bir masa vardı. Lenin bizlerden birine söz verince, ya da Gorbunov'a talimat verdiğinde, dönmek zorunda kalıyordu. Masayı daha iyi bir yere çekmek, o zamanlar kimsenin aklına gelmemişti; büyük işlerle uğraşıyorduk çünkü. Böyle durumda insan, kendisini düşünmüyor.

Burada bir olayı anlatmak istiyorum. Çünkü bu olay, Halk Komiserleri Kurulu üyelerinin ve bizzat Lenin'in o sıcak günlerde nasıl yaşadıklarını çok iyi karakterize ediyor.

II. Sovyet Kongresi'nin bitiminden kısa süre sonraydı. Stockholm'den İsveç'li yoldaşlar Vladimir İlyiç'le bana, eski dostluğumuz nedeniyle bir miktar Hollanda peyniri yollamışlardı.

Bu armağan tam zamanında gelmişti. Bir keresinde, bir toplantıda konuştuktan ve Sosyal-devrimcilerle yaptığım şiddetli bir söz düellosundan sonra, başımın nasıl döndüğünü anımsıyorum.

«Hasta mısınız, Yoldaş Kollontai?» diye sormuştu bir Kızıl Muhafız beni tutarak.

«Hayır, hasta olmaktan çok, `açım.»

Kızıl Muhafız, «bir parça ekmek satın almam» için bir Ruble verdi. Reddedince, adresimi alıp, eve ekmek getirdi ve adını bile bırakmadan, alçakgönüllülükle gitti.

Bu nedenle, İlyiç'i, peynirle ağırlama olanağına seviniyordum açıkcası. Hükümet başkanının da, bizler gibi, yeterince yiyeceği yoktu.

Halk Komiserleri Kurulu'nun bir oturumundan önce İlyiç'e, yuvarlak, kırmızı peynir tekerleklerini gösterdim. İlk aklına gelen, bizler olduk:

«Bunu herkese paylaştırmak gerek. Gorbunov'u da unutmayın. Lütfen, paylaştırma işini kendiniz yapın.»

Lenin çalışma odasına girdi, ben bitişikteki geçiş odasında masanın üzerine bir gazete yaydım, elime bir bıçak alıp, akşam yemeği için yoldaşlara peynir bölmeye başladım.

Fakat Halk Komiserleri Kurulu'nun oturumunda bulunmam zorunluydu. Bıçağı ve peyniri masanın üzerinde bırakıp içeri girdim. O günlerde alışılageldiği gibi, oturum, gece geç saatlere dek sürdü. Peyniri tümüyle unutmuştum. Geri döndüğümde ise artık yerinde yoktu. Bıçak ve gazete masanın üzerindeydi, ama peynirden bir kırıntı bile kalmamıştı... Gün boyunca, kapının önündeki nöbetçiler sürekli değişmişlerdi. Bunlar, masanın üzerindeki parçalara bölünmüş peynirin kendileri için ayrılmış olduğunu sanmışlardı. Peynirin, gün boyunca yoldaşlara dağıtılmış olması şaşırtıcı değildi.

Vladimir İlyiç'in, Gorbunov'la birlikte tutanağı gözden geçirdiği (bunu her seferinde yapardı —çalışmada gösterdiği bu olağanüstü titizliği ve düzenliliği, her gün yeniden öğrenebilirdik ondan), çalışma odasına döndüm.

«Ne var?» diye sordu. Olanları anlatınca, kahkahayla gülerek:

«Peki, peynir lezzetli miydi bari?» dedi. İçten gülüyordu. «Kendiniz bile tatmadınız mı? Yazık olmuş. Fakat felaketin o kadar büyük olmadığını düşünüyorum; biz yemesek de başkaları yedi peyniri.»

İlyiç'in gözlerinde sıcak, iyicil bir gülümseme vardı. Bu unutulmaz bakışı şöyle diyordu sanki: n'apalım, demek ki Halk Komiserleri değil de, askerler ya da işçiler peynirin tadını çıkardılar, akşama yiyecek bir şeyleri oldu; böylesi daha iyi.

Ve Lenin tekrar tutanağı okumaya başladı. Halk Komiserleri Kurulu Başkanı'nın günlük görevlerine döndü.

Bu büyük insan, dünyada ilk Sovyet devletinin inşaasında, devlere özgü çalışmasını, insanlık tarihine silinmez bir sayfa olarak yazılan çalışmasını sürdürdü.

LENİN KÜÇÜK ŞEYLERİ UNUTMAKSIZIN BÜYÜK ŞEYLERİ DÜŞÜNÜRDÜ

Vladimir İlyiç'in, günlük küçük şeyleri unutmaksızın, büyük ve önemli şeyleri düşünmeyi nasıl başardığına, dünyada daha önce örneği görülmemiş yeni bir devlet kurarken, bir devlet için, özellikle bir sosyalist devlet için, muhasebe ve düzenin kaçınılmaz olduğunu, küçük şeyleri de düşünmek gerektiğini bize anlatmak için, en ufak bir fırsatı bile kaçırmamasına, hep şaşırmışımdır.

Aralık 1917. Noel kutlamaları kapıda, ancak bu, Smolny'de kimsenin aklına gelmiyor. Smolny'de çalışma tüm hızıyla sürüyor. Kış henüz tam anlamıyla gelmedi. Sulu kar yağıyor, Neva üzerinden ise, soğuk bir rüzgar esiyor.

Nadejda Konstantinovna, Vladimir İlyiç'in dinlenmeye gereksinimi olduğunu düşündüğü için, onu bir kaç günlüğüne kent dışına çıkmaya ikna etmeye çalışıyor. İlyiç'in uykusu son günlerde iyi değil, anlaşılan çok bitkin.

Finlandiya'da, Karelya Kıstak'ında bulunan «Chalila» Sanatoryumu'nun şef doktoru, Devlet Yardımı Halk Komiserliği'ne gelip, Sanatoryumunda yeni, sıcak ve aydınlık küçük bir aile evinin bulunduğunu, orayı tümüyle Lenin'in kullanımına sunabileceğini söylemişti. Fakat, Vladimir İlyiç, tüm ikna çabalarımızı geri çeviriyor. Sanatoryumun çevresinde, harika bir orman olduğunu, istediği zaman ava çıkabileceğini söylememize rağmen, Vladimir İlyiç yanıt olarak: «Av iyi de, yapacak iş o kadar çok ki; gerçi çalışmaya başladık, ancak yeni bir devleti, iki ay içinde kurmayı Bolşevikler bile başaramaz. Bunun için en az on yıl gerekir.»

Nadejda Konstantinovna sözünü kesip: «Ne yani, bütün o yıllar boyunca, sürekli çalışma masasının ardında mı oturacaksın?» diyor - «Eh, bunu o zaman düşünürüz», diye karşılık veriyor Vladimir İlyiç.

Ancak, daha aradan bir kaç gün geçmeden, Vladimir İlyiç'in aklına, kent dışında geçireceği bu üç-beş gün içinde, Smolny'de zaman bulamadığı bir çalışmayı yazıp bitirebileceği düşüncesi geldi.* Ve bu düşünce onu o kadar coşturdu ki, bir sabah Nadejda Konstantinovna'ya: «Eğer Kollontai, Halk Komiserliği'nde

gerçekten, kimsenin beni rahatsız etmeyeceği, ormanda, küçük bir eve sahipse, yola çıkmaya hazırım», dedi.

24 Aralık'ta, Vladimir İlyiç'i sanatoryum yolculuğuna uğurlamak için, sabahtan Finlandiya istasyonuna geldim. Vladimir İlyiç, Nadejda Konstantinovna ve Maria İlyiniçna trene yeni binmişlerdi. Mümkün olduğunca tanınmamak için Vladimir İlyiç en köşeye, camın yanına oturdu. Yanında Maria İlyiniçna, karşılarında Nadejda Konstantinovna vardı. Vladimir İlyiç, sıradan bir yolcu treninde yolculuk etmesinin daha güvenli olacağı görüşündeydi. Aynı kompartımanda iki Kızıl Ordu üyesiyle güvenilir bir Fin'li yoldaş da yer aldılar.

Vladimir İlyiç, yurtdışından döndüğünde üzerinde olan, eski, mevsimlik paltosunu giymişti, başında da fötr şapka vardı, oysa dondurucu soğuktu hava. Benim arkamdan, kolunda üç kürk manto ve kulaklıklı bir kürk şapka taşıyan bir yoldaş bindi trene. «Bunu giyin» dedim Vladimir İlyiç'e, «açık alanda kızakla gitmek zorunda kaldığınızda çok üşüyeceksiniz. İstasyondan sanatoryuma dek yol çok uzun. Kürkler», diye ekledim, «Halk Komiserliği'nin demirbaşı.» —«Görülüyor», dedi Vladimir İlyiç ve mantolardan birinin içini dışa çevirdi. Mantoların içinde, depo ve envanter numarası dikiliydi. «Bunu, kürkleri dikkatli kullanmamız, onları bir yerlerde unutmamamız için yaptınız, değil mi? Devlet malı kayıtlı olmalı. Doğru olan bu.»

Vladimir İlyiç, benim de onlarla birlikte gitmemi istiyordu, ne var ki Halk Komiserliği'nin acil işleri, öncelikle Ana ve Çocuk için yardımın organizasyonu, yolculuğa katılmama izin vermiyordu. Arkalarından gideceğime söz verdim.

Birden, yanında Fin parası olmadığını anımsadı Vladimir İlyiç. «Hiç olmazsa yüz Fin Mark'ı bulabilseniz iyi olurdu, istasyondaki hamal ya da başka ufak tefek işler için», dedi.

Kasaya koştum, ancak yanımda az para olduğu için, yüz Fin Markı bile alamadım.

Vladimir İlyiç soruyordu: «Yani tek başına, sıcak, küçük bir ev ve ormanda da avlanılabilir, diyorsunuz, öyle mi? Orada tavşan var mı?» Tavşan için söz veremeyeceğimi, ama mutlaka sincap bulunacağını söyledim. «Eh, sincap vurmak çocuk oyuncağıdır.» Nadejda Konstantinovna araya girdi: «Umarım Vladimir İl-

yiç şu üç günü masasının ardında oturarak geçirmez de ormana gider.» - «Ama orada, odadaki hava bile daha temizdir», diye laf attı Vladimir İlyiç.

Tren hareket etti. Yolcular, Halk Komiserleri Kurulu Başkanı'nın, sıradan bir ikinci sınıf yolcusu olarak, kendileriyle birlikte yolculuk ettiğinden habersizdiler.

Bir kaç gün sonra Vladimir İlyiç, yine Smolny'de çalışıyordu.

O günlerde, Vladimir İlyiç'in el yazısıyla bir not aldım:

«Halk Komiserliği'nizin demirbaşından kürk mantoları, iyi korunmuş olarak, teşekkürle geri yolluyorum. Çok işimize yaradılar. Bir kar fırtınasıyla karşılaştık. 'Chalila' çok güzeldi. Fin parasını size henüz göndermiyorum, fakat Rus parasıyla ne kadar ettiğini yaklaşık olarak hesapladım, 83 Ruble'ye yakın tutuyor, ekte gönderiyorum. Para durumunuzun pek iyi olmadığını biliyorum. Sizin Lenin.»*

Bu, Vladimir İlyiç için çok tipik. O, devlet işlerinin büyük sorunları yanında, bu tür küçük şeyleri düşünebilirdi ve her zaman nazik bir yoldaştı.

İLK «ASİLER»İN KENTİ

Orehovo-Suyevo'ya giden «Petuşinski» treni, o zamanki bütün trenler gibi, tıkabasa dolu. İnsanlar sıkışık bir halde oturuyorlar, hatta tuvaletlerin üzerinde bile oturanlar var. Erkekler, kadınlar, neredeyse çocuk yaşta genç oğlanlar. Ekmek almaya gidiyorlar. Un alımının yasaklanacağı 25 Eylül gününe yalnızca 24 saat kaldı. «Günlük ekmek»ini yeterli miktarda stok edemeyenler, kent dışına koşuyorlar.

Güneşli, altınsı bir sonbahar gününün bitmesine az kaldı. Ormanda ağaçlar, renkli, kırmızımtrak-altınsı sonbahar yapraklarıyla uzun gölgeler oluşturuyorlar. Çimenin hala yumuşak ve sulu yeşil olduğu ormanın derinlikleri, kendine çekiyor insanı... Fakat tren, son hızla yol alıyor. Yer darlığından ve sıkışıklıktan sinirleri bozulmuş ve kızgın olan yolcuların yüreğinden geçen isteklerden ona ne.

Hava kararda. Vagonda ışıklar yanmıyor. Bu bir banliyö treni. Dresna'dan sonra hemen Orehovo gelir. Beni karşılayan olacak mı?

Orehovo-Suyevo! Her devrimci için, işçi hareketi içinde faaliyet gösteren herkes için, bu ad, ne çok güzel anıyla bağıntılıdır! Seksenli yıllarda, işçilerin Rusya'sı henüz ağır, kabus dolu bir uykudayken, henüz ezilirken ve bilinçlenmemişken, dışa karşı boyun eğen bir acizlik içinde, kendi derinliklerinde ise, «yeni» olan her şeye karşı kuşkucu ve düşmanca bir tavır alırken, öfkeli bir suskunluk içindeyken, Orehovo'da ilk «kızıl isyan»* patlak verdi. Dokumacı kadınlar doğrulup ayağa kalktılar ve sermayenin üzerine öfkeyle saldırdılar.

Tutuklamalar, sürgünler ve ağır cezalar grevi yenilgiye uğrattı. Çarlık, kadın ve erkek asilere karşı acımasızdı. Ne var ki Orehovo'nun «kızıl isyan»ı önemli sonuçlar doğurdu. Suyevo'lu işçilerin kendilerini kurban etmeleri, özverileri, etkisini göstermişti: Rusya'da ilk fabrika yasası, kadın ve çocuk emeğini koruma yolunda ilk deney, burada gerçekleşti. Dokuma ve iplikhanelerde kadın ve çocukların gece çalıştırılmasını yasaklayan 1885 yasasıydı bu. Rus proletaryası henüz genç olmasına rağmen açgözlü, acımasız yerli sermayenin sınırsız egemenliği karşısında ilk zaferini kazanmıştı. İşçi sınıfı bu zaferi. Orehovo-Suyevo'nun «isyancı kadınlar»ına borçluydu.

Bugün, 110 000 fabrika işçisinin bulunduğu bu kenti yeniden görüyorum. Tipik bir sanayi kenti. Daha önce, ilkbaharda bir kez buraya gelmiş, daha o zaman kapitalizmin nasıl herşeyi birbirine benzetip tüm dünyayı aynılaştırdığını şaşırarak saptamıştım. Ana caddesinde tüccarlarla küçük burjuvaların oturduğu, fabrika yöneticilerinin güzel, mutlu bir yaşam sürmüş oldukları küçük, tek katlı müstakil evleri, işçiler için yüksek kışla tipi kiralık binaları, cam ve demirden ibaret kocaman çalışma salonlarıyla Orehovo'nun, Amerika'da, ajitasyon amacıyla gittiğim Yeni İngiltere eyaletlerinde, Massachusetts çevresinde, ya da Belçika'da, daha doğrusu Belçika sınırında Fransız Tourcoing'de veya Saksonya'da gördüğüm küçük bir tekstil işçileri kentinden pek farkı yok. Her şey o kadar çok birbirine benziyor ki; sermaye sanayi bölgelerinde, ulusal olan, kendine özgü olan her şeyi ortadan kaldırmayı

becermiş, yarar sağlamak için, yaşamı kendi gereksinimlerine uydurmuş.

Aradaki fark, en fazla, Orehovo kaldırımlarının Amerika ya da Almanya'dakinden daha kötü olması, dükkanların, mağazaların daha yoksul görünmesiydi. Diğer bir fark da, Amerika'da olduğu gibi, merkezi alanda, gösterişli bir belediye binası ve kapıları davetkar biçimde her zaman açık duran, görkemli halk kütüphanesinin bulunmayışıydı.

İşçilerin durumu da hemen her yerde, Massachusetts'in Lawrence'inde, Fransa'nın Roubaix'ında ya da Rusya'nın Orehovo'sunda, aynı: Aynı sorunlar, aynı yoksunluklar, aynı çabalar, aynı umutlar ve istekler...

İlkbaharda Orehova'ya ilk gittiğim dönemde, Sovyet, kendisini sağlamlaştırmaya çalışıyordu; yaratıcı pratik çalışma pek az yapılabilmişti. Henüz iç örgütsel çalışmayla uğraşılıyor, düşmanlara karşı doğrudan mücadele etmek gerekiyordu. İşçiler arasında da anlaşmazlıklar vardı. Menşevikler, Sosyal-devrimciler, partisizler ve anarşistler, kitleyi yanlarına çekmek amacındaydılar.

Geçen sürede Orehovo'da durum nasıl bir gelişme göstermişti acaba?

İstasyon tıklım tıklım - bu stokçular! Ne kadar da kalabalıklar! Geçmek olası değil.

Yoldaşları arıyorum. Karşılamaya gelen yok mu yoksa?

«Yoldaş Kollontai siz misiniz? Gelmeyeceğinizden korkuyorduk!» Kitap deposunu yöneten bir işçi kadının genç ve dost sesini duyuyorum. «Buradan doğru konferansa gideceğiz.»

İyi beslenmiş iri bir atın çektiği, üstü açık bir faytona biniyoruz. Morosovların lüks arabası artık Sovyet'in kullanımında.

İlkbaharda verdiğim konferansı organize etmiş olan diğer bayan yoldaşın nerede olduğunu soruyorum. Onun dikkat çekici kişiliği belleğime iyice yerleşmiş. Krasnov'un adamlarının faaliyet alanına giren, beş ay kaldığı «Don'dan bugünlerde döndüğünü öğrendim. Hayatı, yaklaşan Krasnov çeteleri nedeniyle tehlikedeyken kurtulmuştu. Ancak çalışmasına hala sıkıca bağlıydı. Bizlere —ajitatörlere— orada inanılmaz ölçüde gereksinim olduğunu söylüyordu.

Salonda hemen hemen kimse yok. Beni saat yedide beklemiş-

ler, ama sonra dokuzda gelebileceğimi düşünerek, konferansı dokuza ertelemişlerdi. Böylesi daha iyi! Bir şeyler atıştırmak için kulübe gidiyoruz.

Az önce nerede olduğunu sorduğum yoldaş G. de orada. Hala aynı enerjik, atılgan kadın. Yeni tür bir insan; gençlik gücünün, haklarının gururla bilincinde olan yeni tür bir kadın, bir Sovyet vatandaşı...

Kulüpte yediğim şeyler harika. Biz Petrograd ya da Moskova'da yaşayanlar uzun süredir bu tür yiyecekler yemedik. Bir de burada hala açlıktan yakınılıyor!

Şakayla karışık bir serzeniş bu. Fakat anlatımlardan «Çar açlığı»nın, bu davetsiz konuğun, Orehovo da iyice yerleştiği anlaşılıyor. Yarın bana çocukların nasıl beslendiğini gösterecekler.

Orehovolular dışında çevre ilçelerden, çok uzak köylerden yoldaşlar da gelmişti. Oralarda Sovyet'lerin çalışması daha yeni başlayacak. Bu yoldaşların buradaki yöneticilerden öğrenmek istedikleri çok şey var. Yanıtlara kulak veriyorum. Geçen zaman içinde, Orehovo'da çalışmanın yolunda gittiği, deneyim kazanıldığı, zorluklarla ve engellerle başa çıkmanın öğrenildiği anlaşılıyor. Açıklamalar ayrıntılı, her türlü sürpriz ve olası komplikasyonu gözönünde bulunduruyor. En büyük zorluklar gıda maddeleri temininde ortaya çıkıyor.

«Hayır, ne derseniz deyin, işletmelerimize, bağımsız satın alma izini verilmemesi büyük bir hataydı. Biz daha ilkbaharda unumuzu sağlamış olurduk. O zamanlar daha Volga yolu da açıktı. Ama stokçuluk - o ne ki? Yarım bir önlem! Stok yapılarak herkes doyurulmaz! Oysa işletmeler toptan alım yapsaydı, bize, kollektife karşı güven artardı, ve bu da çok önemli!» Yoldaşların bir kısmı böyle diyor. Ancak, en küçük bir ayırım bile yapmaksızın «katı tekel»den yan olanlar da var.

Konferansa bir sürü insan geldi; yine de salon dolu değil, ilkbaharda olduğu gibi değil. Toplantılara ve konferanslara pek rağbet olmadığı anlatılıyor; insanlar somut, pratik talimatlar istiyordu: Yaşam yeniden nasıl kurulmalı? Ekonomi cihazı nasıl harekete geçirilir? Devlet mekanizması nasıl işletilmeli? Bunun dışında, binlerce işçi un peşindeydi...

Konferansımın konusu, «Sovyet Cumhuriyetinde Emekçi An-

ne»ydi. Dinleyiciler, özellikle kadınlar, dikkatle kulak kabartıyor, ancak soru sormuyor, «her şey açık zaten» diyorlar. Yazık; aslında dinleyicilerle, özellikle, dikkatle dinleyen ve bazen, onaylar şekilde baş sallayan, bazen, burada dile getirilen üzücü olaylar karşısında hoşnutsuzluklarını ifade eden bütün bu analarla, daha yakın ilişki kurmak istiyorum.

Beni, geceyi geçirmem için Savya Morosov'un «konukevi»ne götürüyorlar. Mülklerini-ceplerine altın akıtan sanayi kentini ziyaret eden «efendiler», sürekli burada konaklıyorlardı.

Artık burada sanatçılar konuk ediliyor, hatta «bizzat Şalyapin»in zaman zaman Orehovo'ya teşrif ettiği anlatılıyor.

«Konuk evi», gereksiz lüksü olmayan, temiz, rahat ve bakımlı bir yer. Ne var ki «eski hizmetkarlar» tarafından pek içten karşılanmıyoruz. Burada «ev sahibi» onlar ve bizi, başkalarının evine zorla giren yabancılar olarak görüyorlar.

Buna rağmen masada semaverin dumanı tütüyor ve çay içerken, Orehovo'da ki yaşam ve faaliyet üzerine daha çok şey öğreniyorum. Çalışma rayına oturuyormuş.

Menşevikler ortalıktan kaybolmuş ya da gizlenmişler. Yeni temeller, olabildiğince çabuk oluşturulmaya çalışılıyormuş. Ancak gıda maddeleri sorununun bütün bunları engelleyici bir etkisi varmış.

Mırıldanmalar oluyormuş, ancak Lenin'e suikastten sonra sesler kesilmiş. Mihelson-fabrikasındaki kurşun, işçileri, dikkatli olmaya, tehlikenin ne kadar yakın olduğunu kavramaya ve saflarını hızla sıklaştırmaya yönelten bir tür sinyal olmuştu...

Yoldaş G., Don'da, Kazaklar arasında yürüttüğü ajitasyon çalışmasını çok canlı bir tarzda anlatıyor.

«Merkez oraya neden ajitatörler yollamıyor? Yüzlerce, evet hatta binlerce ajitatör birlikleri gerekiyor orası için. Bu yapılırsa Krasnov çetelerinden geriye bir şey kalmaz. Krasnov için savaşan tüm Kazaklar'ın Kadet olduğu doğru değil! Öyle Kadet mi olur! Onları tutsak alındıklarında gördüm, yalınayak, yırtık mintanlı köy Kazakları işte, çoğunlukla okuma yazmaları bile yok. Krasnov-yandaşlarının Staniza'larından birine gidilip, gerçek olduğu gibi anlatıldığı, uyanmaları sağlanıp, Sovyetlerin ve Bolşeviklerin ne olduğu açıklandığı zaman, neden hemen bizim tarafı-

mıza geçiyorlar acaba? Don'da doğru dürüst ajitasyon yürütsek, köylerdeki tüm Kazaklar bizden yana olur ve Krasnov, kurmayıyla, o çaresiz subay sürüsüyle, tek başına kalakalır.»

Yoldaş G., akla dayanan sözün gücüne, gerçeğin ve hakkın bizden yana olduğuna, gerçeğin ve hakkın her zaman kazandığına, sağlam ve sarsılmaz biçimde inanıyor!

Böyle sağlam inançlı ve coşkulu daha çok ajitatörümüz olsaydı keşke!

LENİN VE İLK KADIN İŞÇİLER KONGRESİ

Kentte ve kırdaki kadın kitlelerin, sosyalist devletin inşaası faaliyetine katılmaları, Vladimir İlyiç'ten kaynaklandı.

Sovyetler Birliği bu alanda, dünyada olağanüstü bir yere sahiptir; diğer devletlerde bir benzeri yoktur.

Dünyanın tüm ülkelerinde kadınlar, hakları için kendiliklerinden savaştılar, savaşıyorlar ve ülkelerinin burjuva hükümetinin şiddetli direnişine, karşı çıkışına çarpıyorlar. Bir çok ülkede kadınlar, hakları için kahramanca mücadele ettiler, buna rağmen dünyanın hiç bir yerinde. Sovyet Cumhuriyeti'nde her kadına tanınan haklara ulaşamadılar.

Sovyetler Birliği'nde özel olan, kadınların çalışma, eğitim ve ana koruma konularında hükümetten hak talep etmek zorunda olmamaları, hükümetin onları, çoğu burjuva ülkelerinde, kadınların hiç bir biçimde giremediği iş alanlarına kendiliğinden sokması ve bunun ötesinde, kadının, ana olarak ta haklarını korumasıdır. Bu ilkeler, Sovyet Anayasasında saptanmıştır. Bu, dünyada tek örnektir.

Birinci Kadın İşçiler Kongresi*, Parti'nin, SSCB'ndeki milyonlarca kadın arasında yoğun çalışması için temel taşları attı. Bu kongreye, Vladimir İlyiç'te katıldı.

Sovyet iktidarı, Ekim devrimiyle kadınlara çeşitli haklar sağlamıştı, ne var ki, henüz bütün kadınlar bu hakları kullanmayı bilmiyorlardı. Yetersiz bilinç düzeyinden dolayı, Sovyet iktidarının karşıtlarının peşinden giden kadınlar da vardı.

Bir kez Vladimir İlyiç şöyle demişti: (bu sözleri belleğime iyice yazdım.)

«En kararlı ve en kahraman savaşçı, iç savaş cephesinden eve döndüğünde, her gün karısının yakınmaları ve homurdanmalarını dinlemek zorunda kalırsa, karısının kişiliğinde, politik bilince sahip olmadığından, Sovyet iktidarı uğruna mücadeleyi sürdürmek istemeyen birini görürse karşısında sürekli olarak, o zaman, kararlı bir savaşçının iradesi bile zayıflayabilir ve karşı devrime direnmiş biri, bir kadına teslim olup, onun zararlı etkisi altına girebilir.

Bu yüzden, emekçi kadınlar kitlesinden, Sovyet iktidarı için, karşı-devrime karşı sağlam bir dayanak oluşturmalıyız. Her kadın, Sovyet iktidarından yana tavır almakla, kendisinin ve çocuklarının hakları için mücadele ettiğini kavramalı.»

1918 sonbaharında Parti, bir grup aktif Bolşevik kadını, kadınlar arasında çalışma yapmak için, çeşitli bölgelere gönderdi. Ben, Sverdlov tarafından, Orehovo Suyevo, Kineşma, İvanovo ve başka yerlere yollanmıştım. Tekstil işçisi Anuçkina'nın evine davet edilişimi anımsıyorum hala. Bana çay ikram etti; ekmeği ve şekeri yoktu, ama büyük coşku içindeydi. Konuşma sırasında Yoldaş Anuçkina, tam da şimdi bir İşçi-ve Köylü Kadınlar Kongresi toplamanın zamanı olduğunu söyledi. Bu düşünceyi beğendim, döndükten sonra da Parti Merkez Komitesi'ne ilettim.

Vladimir İlyiç, düşünceyi onayladı ve destekledi.

«Şimdi ayrı kadın örgütleri oluşmamalı» dedi. «Ancak Parti'de, kadın kitlesinin özgüvenini arttıracak ve kadın haklarını, Sovyet devletinin inşaası için, yani daha iyi bir gelecek için, kullanmayı öğretecek uygun bir cihaza gereksinimimiz var. Kentte ve kırda kadınlar, yerel Sovyetlere alınarak, pratik görevlere uygun bilgi verilmeli. Sovyetler'de ve işletmelerde devlet için aktif çalışan kadınların, ana olarak üstesinden gelmek zorunda kaldıkları görevleri de kolaylaştıran kuruluşların gelişimine, özel dikkat gösterilmeli.»

Vladimir İlyiç'in bu düşünceleri ve önümüze koyduğumuz görevler, 16 - 21 Kasım 1918'de yapılan, I. Kadın İşçiler Kongresi'nin çalışmalarının temelini oluşturdu.

Nadejda Kanstantinovna Krupskaya, İnès Armand, ben ve

bir kaç başka kadın yoldaşın dahil olduğu —toplam 20-25 kişiydik— bir Bolşevik kadınlar İnisiyatif grubu, çeşitli sorunlara ilişkin raporlar ve kararlar hazırlamıştı.

Bana, kadınlar arasında çalışmanın yöntemleri ve Parti içinde uygun bir cihazın inşaası, yani Kadın Bölümü'nün kurulması üzerine bir rapor ve bir karar metni hazırlama görevi düştü. Bu konuyla ilgili Kongremiz tarafından kabul edilen karar, Parti içinde Kadın Bölümü'nün çalışmasına on yıl temel oluşturdu. 1921 yılında yapılan komünist kadınların, II. Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı'nda* da, Komintern'e dahil tüm partilerin faaliyet hattı olarak onaylandı.

Kongre'nin toplanacağı süreçte, bunun ne kadar önemli ve anlamlı olduğunu henüz herkes görememişti. Rykov, Zinovyev ve diğerlerinin karşı koyuşlarını anımsıyorum. Fakat Vladimir İlyiç, Kongre'nin gerekli olduğunu söyledi. İşlerin nasıl yürüdüğünü ve kadınların çağrımıza tepki verip vermediklerini soruyordu sürekli.

İlk kongremizin hazırlığı hiç te kolay olmamıştı. Posta hizmetleri kötü işliyordu, bu yüzden, delege gönderme çağrımıza, parti komitelerinden yanıt alamıyorduk. Yaklaşık 300 kadının geleceğini tahmin etmiştik. Sonra ortaya çıktı ki, gerçekte gelen delege sayısı 1147'ydi. Bize, Sovyetler Evi'nin (Moskova'da Sadovo-Karetnaya-Caddesi) odaları ayrılmıştı. Fakat sadece 300 ya da 500 kişilik gıda maddesi sağlamıştık. Gece, Podçufarovo ve Baranova yoldaşlar telefon edip, bildirdiler: «Delegeler geldi, fakat hoşnutsuzluklar başgöstermeye başladı — ekmek, şeker ve çay yok.»

Kongre'nin seyri üzerine «Kommunistka» dergisi, Nr. 11, 1923'de bir yazı çıktı: («Bütün Rusya I. İşçi-ve Köylü Kadınlar Kongresi'ni Nasıl Topladık?»)

Vladimir İlyiç, Kongre'nin gelişimini izliyor, başkanlık divanında olan Nadejda Konstantinovna'dan da her gün rapor alıyordu. Lenin'e, delegeler arasında çok sayıda yoksul köylü kadının bulunduğunu; bunların kulaklara karşı yöneldiklerini anlatıyordu Nadejda Konstantinovna. Bir çoğu iyi konuşmacıydı. Vladimir İlyiç, «Nadya, sizin oraya bir geleceğim», dedi sonunda.

Vladimir İlyiç, sürpriz bir biçimde, Yoldaş Soboleva raporunu

okuduğu sırada geldi. Ara vermek istedik, ne var ki Vladimir İlyiç, konuşmanın tamamlanmasını talep etti. Ama tabii artık kimse doğru dürüst dinlemiyordu.

19 Kasım'da Vladimir İlyiç, çalışmamızın temelini oluşturacak olan tarihi konuşmasını yaptı. Çalışma yöntemleri, Ana ve Çocuk Koruma ve daha bir çok konu için ilkeleri saptadı.

Vladimir İlyiç, kadına devlet cihazında çalışma, ama aynı zamanda anne olma olanağının sağlanması gerektiği görüşünü savundu. Kadın değerli, yaratıcı bir güçtü, ne var ki anne olma hakkı ve görevine de sahipti. Analık, büyük bir toplumsal görevdi.

Sovyet devletimiz, Vladimir İlyiç'in bu temel düşüncelerini tümüyle gerçekleştirdi.

Yalnızca Sovyet kadınları değil, dünyanın bütün kadınları, Vladimir İlyiç'in, kadının kurtuluşunu ilk başlatan kişi olduğunu bilmeli. Kadının hukuki haklar edinmesi yetmez. Önemli olan, pratikte de kurtarılmış olmasıdır. Bu kurtuluşun anlamı, ona, çocuklarını büyütme, eğitme ve aynı zamanda anne olarak görevlerini toplumsal çalışmayla uyumlu hale getirme olanağının sağlanmasıdır.

İnsanlık tarihinde, tüm dünyada, kadının kurtuluşu için, Vladimir İlyiç'ten çok şey yapmış bir düşünür ve devlet adamı daha yoktur.

OCAK 1919

Günlük Notları

Açlık büyük. Kitlelerden belli belirsiz homurtular yükseliyor. Bu, şu anda, kitlelerin bizden uzaklaşmasından çok, açlığın neden olduğu bir pasiflik. Ancak ben Zindel'dekine* benzer durumlara karşı mücadele etmeyi seviyorum: kadınlar, devletimizde, kendi kendilerine yardımcı olduklarını, çocuk kreşleri, çocuk yuvaları vs. sorunlarını dile getirebileceklerini kavramayı öğrenmek zorundalar sonuçta. Kadınların acısını derinden duyduğum için, beni anlayabilirler belki. Fakat, binlerce kişinin ruh haline karşı, bu

her günkü mücadele yoruyor; zaman zaman, bir kez daha, bir mitinge gitmeye güç bulamayacağı duygusuna kapılıyor insan.

Yeni yıl gecesini, Kızıl Genelkurmay'la geçirdim. Eski av kulübünde kutladık yeni yılı. Her şey eski zamanlardaki gibi —ayna, kristal avizeler ve benzeri şeyler. Ancak yemek, örtüsüz masalarda yendi. Sıcak çorba, ardından, bu ziyafetin doruk noktası olarak, bir parça şekerle bir bardak çay yanında peynirle bir dilim siyah ekmek verildi. Gerçek bir zevkti bu. Konser de başarılıydı; en fazla alkışı, dinleyicilerin sevgilisi sanatçı Gsovskaya aldı. Bir çok eski subay oradaydı, çoğunun üzerinde apoletsiz üniformalar vardı. Bayanlar, geçen zaman içinde demode olmuş şık giysiler giymişlerdi. Yurtdışında bu giysiler 1915/16 dolaylarında giyiliyordu —etekler aşağıya doğru dar, bel uzatılmış.

Temel olarak, kolayca bulunabilen elmayla besleniyorum. Yoldaş Barinova bana, bir elmayı çaydanlığın içine koyup, üzerine kaynar su dökmeyi, sonra da çaydanlığı başyastığıyla kapamayı öğretti. Bir kaç saat içinde elma güzelce yumuşuyor, ekşiliği de azalmış oluyor. Tadı güzel, hem de besleyici. Öğle yemeğini sekreterim Maria Petrovna'yla paylaşıyorum, fakat sadece sulu bir çorba ya da bazen patates kabuğundan yapılmış omlet veriyorlar. Kısa süre önce bana bir miktar havyar geldi, yoldaşlarla paylaştım.

Kısa süre önce, bir Sovyet plağı* için iki konuşma yaptım. Sempatik işçi ozanı Krillov da konuştu. Çok saygı duyduğum ve değer verdiğim Podvoyski ile beraber fotoğrafım çekildi. Oğlum Mişa'dan bir telgraf aldım; bir kaç günlüğüne buraya gelebilecek. Artık Petrograd Teknoloji Enstitü'sünde okuyor. Yurtta kalıyor ve anlaşıldığına göre açlık çekip, üşüyor. Oysa benim ona gönderebileceğim hiç bir şeyim yok. Bu beni çok huzursuz ediyor. Aynı kentte yaşıyor olmamızı yeğlerdim, ne var ki oğlum Enstitüsü'nden ayrılmak istemiyor.

Yeni yıl kutlamasında, Amerikalı bayan muhabir Louise Bryant'la karşılaştım. Bullitt'le yakın arkadaşlığı var. Bugün yanıma geldi; bize sempati duyuyor gibi görünüyor. Sovyet devleti, işçilerin devleti üzerine bir kitap yazmak istiyormuş. Acaba bizi gerçekten anlıyor mu? Benimle birlikte bir mitinge gelmek istedi, ama orada kimbilir nasıl bir hava olacak. Ona, 18. yüzyıl sonunda Amerika'daki kurtuluş savaşını anımsattım. O zaman da Amerika'da açlık egemendi, ekonomi mahvolmuştu ve tüm dünya yeni, özgür Amerika'yı tanımıyordu.

Moskova sokaklarında dolaşıp, gelecekte, 200 ya da 300 yıl sonra nasıl olacağını düşünüyorum. O zaman hiç kimse, Moskova'nın açlık çektiğine inanmak istemeyecektir.

Lenin'in eli, dünya tarihinin tekerleğini, bir kaç yüzyıl öne çevirdi. Daha bir kaç yıl önce sosyalizm, ulaşılmaz bir düş gibi görünüyordu; oysa şimdi onu gerçekleştirme yolundayız. Bunun bilincinde olmak, her gün çevrede acı, açlık ve olumsuzluk görüldüğü böylesi bir zamanda, insana cesaret veriyor...

DOĞU'LU KADINLAR ARASINDA ÖRGÜTÇÜ OLARAK ÇALIŞAN KOMÜNİST KADINLAR KONFERANSI

Sadece Sovyetler Birliği'nde değil, dünyada da ilk kez, Doğu Sovyet Cumhuriyetleri ve — bölgelerinde örgütçü olarak çalışan, Doğu Halkları Komünist ve İşçi Kadınlar Konferansı yapılıyordu. RKP(B) Merkez Komitesi'nde, kadınlar arasında çalışma için merkezi bölüm tarafından çağrılan konferans, son derece olumlu geçti. Doğulu kadınların ekonomik ve hukuksal durumu, evde çalışan kadın işçiler arasında faaliyet, örgüt biçimleri ve yöntemleri, ajitasyon ve propaganda ve Doğu Halkları İşçi-ve Köylü Kadınları I. Bütün Rusya Konferansı'nın hazırlığı gibi sorunlar tartışıldı. İlk gün kısa bir genel politik rapor verildi.

Doğu halkları kadınları arasında çalışan 45 örgütçü bir araya gelmişti. Tatar, Başkır, Türkistan, Azerbaycan, Kırım, Kırgizis-

tan, dağlı halklarıyla Kafkasya, Sibirya, Türk ve dağlı halkların oluşturduğu çeşitli eyaletler temsil ediliyorlardı.

Konferans, Kadın Bölümü sayesinde Partimizin yarattığı etkinin, şimdiden Sovyet Rusya'nın en uzak bölgelerine dek ulaştığını ve daha kısa süre önceye kadar, kadınların yüzlerce yıllık esaret altında yaşadığı bölgelerde, ifadesini sadece doğulu kadının peçeyi çıkarıp atması gerçeğinde değil, aynı zamanda, Sovyet toplumunun inşaasına katılımında bulan, güçlü bir başkaldırının gündemde olduğunu, açıkça gösterdi.

Konferansın gösterdiği bir başka nokta da, Partinin, kadın kitleleri. Komünist inşa faaliyetine çekmek için yaptığı çalışmanın temel ilkelerinin, doğuda da geçerli olduğudur. Yalnız bazı hallerde, motivasyon, yerel özellikler temelinde olmalıdır. Kadın Bölümleri, kadının aile içinde ve günlük yaşantıda köleleştirilmesinden hareket ediyor ve kadın işçi kitlelerinin, Sovyet toplumunun inşası doğrultusunda eğitimine, her zaman olduğu gibi ilk planda onları, Ana Koruma ve toplumun iaşe edilmesi alanında çalışmaya çekerek başlıyor. Kadının köleliğinin, temel olarak dinsel önyargılar, gayri meşru evlilik kalıntıları, kadının geçmişten kalma gelenek ve göreneklerin esiri olmasından kaynaklandığı doğu halklarında, çalışmanın ağırlık noktasını, doğal olarak baştan itibaren, bir yandan kulüpler okullar ve kapsamlı bir aydınlatma kampanyası yardımıyla genel kültürel düzeyi yükseltmek, daha çok bilgi aktarmak, öte yandan günlük yaşamı, daha çok özgürlükler sağlayan ve kadının çıkarlarını koruyan Sovyet yasalarıyla uyumlu hale getirmek oluşturuyor. Bundan, Başkır Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, delegelerin halk yargıçlığına atanmalarının gerektiği sonucu çıkıyor, böylece Kadın Bölümleri, yerel yasaların hazırlanması ve kabul ettirilmesinde katkı sahibi olabiliyorlar vs.

Konferans, doğulu kadınların en geri kitlelerini toplumsal ve politik yaşama katmanın bir ilk biçimi olarak, içinde okuma yazma öğretilen bir okul, çocuk kreşleri, yemek salonlarıyla, Türk ve Dağlı İşçi-ve köylü kadınlar inisiyatifi ele alınca, Sovyet iktidarının kendilerine neler verebileceğini canlı biçimde örnekleyebilecek bütün donanıma sahip kulüplere dikkat çekti. Kulüpler, konferans tarafından, Kırgızlar, Özbekler ve diğerleri gibi göçebe

halklarda bile kesinlikle uygulanabilecek, kadınların, Kadın Bölümü etrafında birleşmesinin ilk biçimi olarak değerlendirildi.

Bunun dışında Konferans, Kadın Bölümünün, ev kadınlarından çok, doğulu kadınların ait oldukları sınıf ve yaşam koşulları açısından komünizmi kavramaya daha yatkın olan kesimi, yani gündelikçilerle evde çalışan işçi kadınlar arasında destek araması gerektiği ilkesini koydu. Evde çalışan işçi kadınlar özellikle Türkistan'da çoktu. Kadın Bölümü'nün tüm ajitasyonu, kadının günlük yaşamda, hukuksal açıdan kurtuluşunun, sadece, tüm halkın feodalizmin kalıntılarından ekonomik olarak kurtulması ve ekonominin komünist temelde örgütlenmesiyle gerçekleşebileceği ilkesinden hareket etmek zorundaydı. Konferans, ev işçilerinin bazı atölyelere yerleştirilmesi sorununa altını çizerek dikkat çekti.

Bütün Rusya Doğulu Kadınlar Kongresi'nin toplantıya çağrılmasıyla ilgili canlı bir düşünce alışverişi yaşandı. Konferans, kongrenin 20 Haziran 1921'de Moskova'da* toplanmasını kararlaştırdı. Bu Kongre için kapsamlı hazırlık çalışması şimdiden yerine getirildi; uzak bölgelerde bile doğulu komünist kadınlar, bölge düzeyinde çeşitli konferanslar ve toplantılar düzenlediler.

Konferans şaşırtıcı derecede açık ve içten bir atmosferde geçti. Temsil edilen halkların farklılıklarına rağmen, enternasyonalizm ruhu egemendi. Konferans, gönderdiği bir telgrafa* yanıt olarak Vladimir İlyiç Lenin'e ve Komintern'le, Uluslararası Kadın Sekretaryası aracılığıyla Batılı kadın işçilere bir selam mesajı yolladı.

Bu küçük ama yetkin konferans, kuşkusuz çok verimli olacak ve sadece Bütün Rusya Kongresi'nin hazırlığına yararlı olmakla kalmayıp, Batının ve Doğunun erkek ve kadın komünistlerinin ortak uğraşıyla yavaş yavaş, işçi sınıfının diktatörlüğü yoluyla gerçekleştirilen yeni, komünist toplumun sağlam temellerini oluşturacak yapı taşlarından biri olacaktır.

TULA EYALETİ BİRİNCİ KÖYLÜ KADINLAR KONFERANSI

1920/21 kışında, Parti Merkez Komitesi Kadın Bölümü, 1919'da, İnès Armand tarafından başlatılmış olan köylü kadınlar ara-

sındaki faaliyetini güçlendirdi. Bununla bağıntılı olarak 1920'de Tula'da, delege toplantılarından gelmiş ve özel olarak bu amaçla seçilmiş delegelerin katıldığı köylü kadınların ilk eyalet konferansı, toplantıya çağrıldı.*

Parti Merkez Komitesi, Kadın Bölümü'nün yöneticisi olarak, bu konferansı yönetmek için Tula'ya gittim. Eyalet ve Tula kenti Kadın Bölümü çalışanları karşıladı beni. Konferansın nasıl geçeceği konusunda çok heyecanlıydılar. Zor zamanlardı; köylü kadınlar arasında çalışma henüz yeni başlamıştı.

Eskiden manastır olan bina içinde eski ve pitoresk, küçük bir eve yerleştirildim. Manastır genişti, adeta kendi başına eski bir semtti. Yüksek dereceli rahipler için, taştan, hücreli sağlam evlerin yamsıra, sıradan rahipler ve müridler için ahşap binalar da vardı. Eski Rusya'nın tüm bu zenginlikleri, orta çağdan kalmıştı. Gerçek, bozulmamış Rus yapı sanatıydı bu; özellikleri ve Tula eyaletinin yetenekli Rus mühendislerinin katkıları sayesinde değerli bir yapı. 13. yüzyıldan kalmış, keskin çizgiler taşıyan ve ağır kubbeleri olan kiliseler, yeni dönemin ışıldayan, hafif kubbeli, tuhaf, sevimli küçük kiliseleri. Her şey inanılmaz ölçüde pitoresk ve rengarenkti; küçük iç avlular, ahşap koridorlar ve az sayıda pencereler. Rahiplerin bakışları içeriye dönüktü; aradıkları şey dünya ve yaşam değildi, halkın acı kaderi onları etkilemiyordu.

Eski manastırın pitoresk görüntüsünden kendimi uzun süre alamadım, fakat Kadın Bölümü'nde çalışanlar acele ediyorlardı. Düzenli biçimde hazırlanmış, semaverli bir hücreye götürdüler beni ve hemen önüme sorular yığmaya başladılar. Benden önce, Moskova Kadın Bölümü'nde aktif çalışan, Yoldaş Panova gelmişti; Tula'lı yoldaşlara, bu önemli olaya —Tula eyaleti Köylü Kadınların ilk Konferansına— hazırlanmaları için yardım ediyordu.

Dar penceresi küçük bir avluya açılmasına rağmen, hücreyi çok beğendim. Burada yüzyıllar boyunca rahibeler yaşamış ve ruhlarını «kurtarmışlardı». Şimdi artık o hücrelere, Bolşevik Parti'nin, Tula Eyaleti Köylü Kadınlar (işçi kadınlar da vardı tabii ki) Birinci Konferansına çağırdığı delegeler yerleştirilmişti. Çoğu uzak, sapa köylerden gelmişler ve Tula'yı daha önce hiç görmemişlerdi. Ev dokuması tipik giysiler vardı üzerlerinde. Çoğu genç görünüyordu, güçlü kuvvetli ve kırmızı yanaklıydılar, pırıl pırıl

parlayan beyaz dişleri vardı. Saçları sıkıca, dümdüz geriye taranmış, renkli bir başörtüsüyle bağlanmıştı. Fakat yüzlerinde meraklı, mahçup ve sevinçli bir ifade vardı. Bu köylü kadınlar daha önce hiç konferansa gelmemişlerdi. Bu durumda insan «biraz korkabilirdi». Ama cesaretlerini topluyorlardı; ne de olsa çoğu, Denikin'e karşı cephede savaşmışlardı.

Konferans üç gün sürdü. Amacı köylü kadınları örgütlemek, Sovyetlerin inşasına katılmalarını sağlamak, onlara eski dünyanın kalıntılarına karşı mücadele etmeyi ve Lenin'in düşlediği gibi, yeni, mutlu bir sosyalist ülke kurmayı öğretmekti.

Kadın Bölümleri, işçi ve köylü kadınları, delege toplantıları aracılığıyla, yerel Sovyetlerin bölümlerini oluşturmaya —Sosyal Yardım Komiserliğinde yaz kreşleri için, Eğitim Halk Komiserliğinde okullar ve çocuk yuvaları için, Sağlık Halk Komiserliğinde anne adaylarının desteklenmesi, analığın korunması ve güvence altına alınması için— yöneltiyordu. Kadın Bölümleri'nin delegeleri, işçi kadınlar ve entellektüeller, üç aylığına Sovyet bölümlerine stajyer olarak gönderiliyordu (ücretinin ödenmesine devam edilerek). Belli bir alışma döneminden sonra öğretici ve ardından da denetleyici olarak eyaletleri dolaşacaklardı. Delege toplantılarında Sovyet iktidarı anayasasıyla, Sovyetlerdeki kadın yurttaşların hakları ve görevlerini inceliyorlar, Sovyet politikasının sorunlarını ve partinin görevlerini öğreniyorlar, kısaca, politik temel eğitim görüyorlardı.

Köylü kadınlar arasında çalışma, işçi kadınlar arasındakinden daha karmaşıktı. Eğer köylüler, Kadın Bölümüyle karşı karşıya getirilmek istenmiyorsa, geleneklerini tanımak zorunluydu. Tam da bu noktada bir hata yaptım. Tula'daki konferansımızda başkanlık divanı için adaylarımızı açıklarken, Tula Kadın Bölümü'nün bir görevlisini de saydım. Aktif komünist olarak çalışan genç bir kadın işçiydi bu, ne var ki Moskova'da, Tula eyaleti köylülerinin alışkın olmadıkları davranışlar edinmişti. Bu durum, köylülerin, özellikle de köylü kadınların ona güvensizlik duymalarına ve karşı çıkmalarına yol açmıştı. Kısa kesilmiş saçlar, kısa etek ve ağzında bir sigarayla çıktı kürsüye .Başkanlık divanına seçilmemesinden daha da kötü şeyler oldu. Salonda bulunan öteki adaylara karşı da bir homurdanma yükseldi. Bu, biz konferans

yöneticilerini hoş olmayan zor bir duruma düşürdü. Tabii ki sorunu hallettik, başkanlık divanı seçimlerinden sonra konferans, saptadığımız çizgi doğrultusunda sürtüşmesiz sürdü. Benim raporum, anlayış ve onay buldu. Yeni durumun özelliklerini gözönüne almış ve yörede yerleşik Bolşevik işçilerin öğütlerini dinlemiştim. Ancak Tula Kadın Bölümü'nden genç çalışma arkadaşlarımız, bizden hoşnut değildi; köylülerin mentalitesine uyum sağladığımız için suçlanıyorduk.

Dönüşümden sonra, hemen Moskova'da, Parti Merkez Komitesi Kadın Bölümü'yle Moskova Bölgesi Kadın Bölümü'nü özel bir oturuma çağırdım. Yerel parti komitelerinde bu bölümlerin ağını oluşturmaları için bölgelere gönderdiğimiz Kadın Bölümleri çalışanlarına yönelik bir talimat hazırladık. Talimat, bilinçlendirme çalışmasından önce, özellikle köylü kadınlar arasında çalışmada, yerel çalışma koşullarının, gelenek ve göreneklerin iyice incelenmesinin zorunlu olduğu direktifini içeriyordu. Ayrıca bu talimat, Kadın Bölümü'nde çalışan kadınların, sadece toplantılarda değil, normal yaşamda da nasıl davranmaları gerektiğini saptıyordu. «Mutlaka en son modaya göre giyinmek» gerekmediği ve özellikle köylülerle çalışırken, onların alışkanlıklarının gözardı edilmemesinin yazılı olduğunu anımsıyorum. Parti görevleri kararlılıkla yerine getirilmeli, kadınlar devlet inşasına yöneltilmeliydi, ancak bunlar yapılırken halk rencide edilmemeliydi. Doğulu kadınlarla diğer ulusal azınlıklar arasındaki çalışmada, bu, özellikle önemliydi.

Yıllar sonra bugün bile, çalışmamızın önemli bir etabını oluşturan, Tulada'ki Köylü Kadınlar Konferansı'nı anımsıyorum.

Ve Tula, sanayi işçilerinin bu eski merkezi, işlevi ve becerileriyle gurur duyan Rus Metal işçilerinin kenti, ne kadar güzeldi. Harika kokulu balla birlikte çay içtiğimiz büyük, sıcak sobaları ve masanın üzerindeki davetkar semaveri ile rahip hücrelerini de unutamıyorum.

Tula'da çok şey öğrendim. Deneyimlerimi daha sonra tüm Sovyet Rusya'da Kadın Bölümleri çalışanlarına aktardım.

BUGÜNE KADARKİ YAŞAMIMA BAKIŞ

SON YILLARIN NOT DEFTERLERİNDEN
1946—1951

Altmış yıllık devrimci çalışma ve devlet faaliyetinde, en değerli katkımın ne olduğunu düşünüyorum?

İlk katkım elbetteki, **emekçi kadınların kurtuluşu için** ve **onların**, tüm iş alanlarında, devlet görevlerinde, bilimde ve benzeri yerlerde **eşitliklerinin kabul ettirilmesi mücadelesinde** yaptıklarımdır. Kadının kurtuluşu ve eşitliği için mücadeleyi, her zaman, kadının bir vatandaş ve bir anne olarak ikili göreviyle ayrılmaz bir bağlantıda gördüm.

Parti, 20. yüzyıl başlarında, emekçi kadınlar arasında çalışmanın biçim ve yöntemleri sorunuyla uğraşacak durumda değilken; 1907'de Sablina, yani Nadejda Konstantinovna Krupskaya tarafından işçi kadınlar için yazılmış, sadece **bir** küçük broşür mevcutken; Partimizde, bu ilkelere yolu açmaya başladım.

1905'ten itibaren Petersburg'ta, tekstil fabrikalarında çalışan kadın işçiler arasında çalıştım. O sıralar, 1905'ten sonra yerden fışkıran burjuva kadın örgütlerine karşı bir güç olarak, onları, Partinin semt örgütlerine kazandım (Bk. «Kadın Sorununun Sosyal Temelleri» adlı kitabım, 1908, Gorki'nin yayınevi «Snaniye»).

Mannheim'da yapılan Sosyalist Kadınlar Konferansı* na katılımımdan sonra, işçi kadınlar arasında Parti çalışması için somut biçimler saptadım. O yıllarda çalışmanın odağı, emekçi kadınların, feministlerin tuzağından kurtarılmasıydı.

1908 Bütün Rusya Kadınlar Kongresi'nde feminizme yönelttiğim eleştirinin ardından İşçi Grubunun Kongreyi, gösteri niteliğinde terketmesini örgütledim. Olaydan sonra sığınmacı olarak yurtdışına kaçmak zorunda kaldım (1908'den 1917'ye dek).

Sığınmacılık döneminde, Clara Zetkin'le birlikte, çeşitli ülkelerde kadın işçilerin devrimci faaliyete katılması için ajitasyon yürüttüm ve çalıştım.

Rusya'dan ayrı düştüğümde, kadın işçilerle ilişkiyi illegal yoldan sürdürdüm. 1907'de, Petrograd Komitesi'ne bağlı benim inisiyatifimle, «Kadın İşçiler Yardımlaşma Derneği» legal tabelasıyla, Predteçenskaya Caddesinde bir kadın işçiler kulübü kurduk. En yakın yardımcıların Klavdiya Nikolayeva, Marusya Burko, Volkova, Soya Şadurskaya ve Pinus'tu. Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda (1910)*, Clara Zetkin'le birlikte, 8 Mart'ın her yıl kutlanması kararını kabul ettirdim. 1911'den 1917'ye dek her yıl, 8 Mart'ta, çeşitli ülkelerde kitleler önünde konuştum.

Kadın sorununa ilişkin, hem yabancı, hem de Rus basınında bir çok yazı yazdım. Bu konuya ilişkin, «Toplum ve Analık» adlı (bu kitap 1916'da yayımlandı), bilimsel bir çalışma kaleme aldım.

Biz iktidara geldikten ve ben Sovyet iktidarının ilk kabinesine Halk Komiseri olarak katıldıktan sonra, analığın korunması ilkelerini kabul ettirmek için somut olarak çalıştım (bk. «Toplum ve Analık» adlı çalışmam, ikinci baskı).

Benim inisiyatifimle 1918'de Moskova'da İşçi-ve köylü kadınların ilk kongresi toplandı (bk. o dönemde çıkan kitaplar, gazeteler, dergiler).

1917'de, Ekim devriminden önce, Yoldaş Sverdlov'un desteğiyle —Geçici Hükümete, Menşeviklere ve Sosyal-devrimcilere karşı Lenin'in politik rotasına uygun ajitasyonla ve seçimlerle bağıntılı olarak— Parti Merkez Komitesi'nde, kadınlar arasında çalışma için bir Büro kurmuştum.

Kadın Bölümü'nün kurulması ve Partinin buna ilişkin 1919'da aldığı karar, 1917'ye dek illegalitede, sığınmacılık döneminde ve Ekim devriminden sonra, bu yönde etkinlik göstermiş bir grup Bolşevik kadının faaliyetinin doğal sonucuydu. Clara Zetkin'in daha 1907'de Mannheim'da, 1910'da ise Kopenhag'da tasarladığı çalışma metotlarını vargücümle ve tutkuyla savundum.

Sovyet devletinde kadının birinci görevinin yanısıra sürdürdüğü, sağlıklı ve güvenceli analık görevinin güvence altına alınmasıyla birlikte, kadının tam eşitliğinden yana çıkarken, kadının eşitliğinin, burjuva ahlakının temelleri ortadan kaldırılmadan sağ-

lanamayacağı görüşündeydim, hala da böyle düşünüyorum. Yeni ahlak için mücadelem bu yüzdendir («Yeni Ahlak ve İşçi Sınıfı» broşürü, 1918). Bu broşürü sığınmacılık dönemimde, yani Ekim devriminden önce yazmış olmama rağmen, bir çok doğru düşünce ve Marksist ilkeler içeriyor. Bu konuyla ilgili olarak bazı başka makale ve broşürlerim ve «Ekonominin Evriminde Kadının Durumu» adlı kitabım, 1923, ikinci baskı 1927; ayrıca «Kommunistika» dergisinde makalelerim ve Hukuk bilimiyle ilgili bir dergide, ahlak, yaşam tarzı ve evlilik üzerine tezler yayınlandı.

Edebî anlatımlarım da aynı amaca —kadının kurtuluşu için, burjuva ahlakına karşı mücadeleye— adanmıştı. Kadının ahlaki tutumunu belirleyen şey, seksüel ilişkiler değil, onun çalışmada, topluma yararlı çalışmada gösterdiği değerdir. Bu düşünceyi, «Ekonominin Evriminde Kadının Durumu» adlı kitabımda da izliyorum.

Benim anlatımlarımın yurtdışında başarı kazanmasının nedeni, oralarda kadına ilişkin ahlaki yargının, kadının toplumdaki gerçek rolünü değerlendirmekten çok uzak olduğudur. «Arıcıklar»* adlı kitabım bir çok dile (on ya da onbir) çevrildi. Bu kitap Almanya'da altı baskı yaptı. «Yeni Ahlak» adlı denemem (Essay) nedeniyle, İngiliz Sosyalist Derneği'nin onur üyeliğine seçildim.

«Aile ve Komünist Devlet» adlı broşürüm, kadının günlük yaşamda eşit olması talebini, Marksist açıdan teorik olarak temellendirir. Ancak o zaman kadının yaratıcı olanakları tüm gücüyle geliştirilebilir; kadınlar, sanat, bilim ve devlet faaliyetine yeni katkılarda bulunabilirler.

1922'den 1945'e dek ülkemizin yetkili temsilcisi olarak, uluslararası politika ve Sovyet diplomasisinin önüme koyduğu görevlerle uğraşırken, kadın sorunlarına ilişkin makale yazacak zamanı yine de bulabiliyordum. Broşürlerim ve makalelerim bir çok dile çevrildi, büyük yaygınlık kazandı ve güçlü bir yankı buldu, tartışmalara yol açtı; fakat görüşlerimi onaylayan, SSCB'nin dostları saflarına katılan ve Partinin, insanlığı genel olarak ilgilendiren büyük görevlerini kavramaya başlayan kadın grupları da vardı.

Yeni toplumun inşası için mücadeleye **ikinci katkım, uluslararası plandaki çalışmamdır.** Bir çok ülkede, ama temel olarak,

birinci emperyalist savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ajitasyon ve propaganda çalışması yürütüp, Lenin'in talimatıyla, solcuların II. Enternasyonal'den ayrılmasını sağladım ve III. Enternasyonal'in hazırlık çalışmalarına katıldım.

1915'den 1916'ya dek süren Amerika'daki çalışmam da ürünlerini verdi. 81 kente ve sanayi merkezine gitmem, Amerikalı işçilerin devrimimizi anlamaları ve Amerika ile, yani onun işçi sınıfıyla (William D. Haywood, Eugene Debs ve diğerleri) yakınlaşmanın sağlanması için bir temel taş oluşturdu.

Sığınmacılık dönemi boyunca, Clara Zetkin'in yönettiği, emekçi kadınlar arasında faaliyet için kurulmuş olan Uluslararası Büro'da, uluslararası çalışma yürüttüm.

Lenin'in talimatıyla yazdığım ve onun redakte ettiği, yazıldığı dönem için başarılı broşürüm «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?» (1915), bu sürece aittir. Bu broşür bir çok dile çevrildi ve 10-15 milyon nüshalık bir baskıya ulaştı.

Sovyetler Birliği'nin güçlendirilmesi politikasına **üçüncü katkım**, 1922'den Mart 1945'e dek süren **diplomatik faaliyetimdir.**

Aslında, yalnızca bir tek yaşam değil, bir çok hayat yaşadım, yaşam kesitlerim birbirinden o kadar ayrıydı. Kolay bir yaşamım olmadı. İsveç'lilerin deyimiyle «gül bahçesinde» değildim. Yaşamadığım bir şey kalmadı —başarılar, korkunç derecede çok çalışma, takdir, kitlelerce sevilme, izlenmeler, nefret, cezaevleri, başarısızlıklar ve temel düşüncem için (kadın sorunu ve evlilik sorunu üzerine) yetersiz anlayış, yoldaşlarla bir çok acı farklılıklar, düşünce ayrılıkları, ama aynı zamanda Parti'de (Lenin'in yönetimi altında) uzun yıllar beraber ve uyumlu çalışma.

Çevremde her zaman çok arkadaşım vardı. Fakat bir sürü nefret, çekememezlik ve kıskançlık ta oldu. Büyük aşkı, ama öte yandan kıskançlığın acı tadını da yaşadım...

Her zaman «yaşamayı» bildim ve bugün hala bu yeteneğe sa-

hibim. Çok şey kazandım, çok mücadele ettim, çok çalıştım, ama her biçimde yaşamın tadını da çıkarabildim.

Çalışmak yaşamımın temeliydi. Ne var ki, şu an bile, düşüncelerin ve duyguların sadece işle değil, dıştan izlenimlerle belirlendiği saatleri seviyorum. Sakatlığım yüzünden şu anda bu pek olamıyor, fakat rahatlamamı, sevinç duymamı sağlayan bir şey var. Çalışma masamın durduğu pencerenin önünde bir balkon bulunuyor. İsketeleri ve sıradan serçeleri balkona alıştırdım. İsketeler için özel yapılmış, tereyağı ya da yağla dolu küçük ağ torbalarına böylesine güvenle gelmeleri, beni her zaman duygulandırıyor. Önceden sadece bir tane gelirdi, çok ta ürkekti o zamanlar, artık üçlendiler. Az önce isketelerden biri geldi yine, mavi siyah başları ve güven duyguları eğlendiriyor beni.

Akşamları tarih, monografi veya eski çağ üzerine bir inceleme kitabıyla dinleniyorum. Yaşanmış olaylardan, insanlığın geçmişi ve geleceği üzerine sonuçlar çıkarıyorum... Dünya çok kaygı verici bir görüntü içinde.

Dıştan bakıldığında durumum oldukça iyi. Dışişleri Bakanlığı danışmanı olarak, hükümet hiç bir şeyimi eksik etmiyor; her şeyim var. Emmi Lorensson* benimle birlikte oturuyor ve bu bir şans. Kendisi iyi geçindiğim, sıcak kalpli bir kadın ve küçük evimizi iyi idare ediyor.

Arasıra diplomat dostlarım, bir fincan çay ya da kahve içmek için ziyaretime geliyorlar.

Oğlumun geleceğiyle ve teşekkür borçlu olduğum, iyi yürekli Emmi'yle ilgileniyorum. Bu, sakatlığımı unutmama yardımcı oluyor. Saçlarım yapılmış, üzerimde beyaz kırmalı siyah kadife elbise ve yüzüm biraz pudralanmış olarak —insan yaşlanınca doğal olmalı— koltuğumda otururken, yabancılar sakat olduğumu anlamıyor bile.

Tuhaftır; İsveç'te elçi olarak ağır bir görevi yerine getirirken, Fin'lilerle görüşmeler yapıp, İsveç'in savaşa girmesini önlerken, sakatlığımı unutmuştum. Oysa sol kolum ve sol bacağım felç

olduktan sonra, daha iki yıl tüm sorumluluk ve çalışma yükü benim üzerimde kaldı. Böyle hastayken İsveç'te nasıl dayanabildim!

Şimdi ise sakatlığım, her şeyde yabancı yardıma bağlı olmam gerçeği sık sık kızdırıyor beni. En çok, yazarken, yaprakların tek elle zor düzeltilmesi veya sol elimi kullanamadığım için durmadan kapanan kitapları tutamamam canımı sıkıyor. Ama genel olarak, oldukça iyi alıştım ve sanıldığından daha az acı çekiyorum. Uyum sağlamayı biliyorum. Emmi'nin yaratıcılığı ve dikkati de yardımcı oluyor bana. Sağolsun!

Çok çelişkiler yaşadım; yaşamım, birbirinden çok farklı bölümlerden oluşuyor...

Bir zamanlar hareketlerim canlı ve yumuşaktı. 70 yaşıma kadar, yumuşak, çevik bir yürüyüşüm vardı. Her şeyi hızla yapar, yaşamı planlı biçimde düzenlerdim; her şey el altında olmalıydı, bir saniyeyi bile aramayla yitirmek istemiyordum. Hiç bir zaman, şu kağıt, mektup, kitap ya da benzeri şeyler nerede sorusuyla uğraşmadım.

Kısa sürede giyinmek ve saçlarımı yapmak için bile bir yöntem buldum. Kadınların genellikle bir iki saatte yaptıklarını, ben on-onbeş dakikaya sığdırıyordum, yaptıklarım baştansavma da olmuyordu, sadece el hareketlerimi planlıyordum. Bu yüzden gün boyu çok iş görüyordum. İnsan her şeyi yapmalı — yaşam çok kısa; yani insan tüm görevlerini yerine getirmeli ve yaşamın tüm zenginliğini duyumsamalı.

Neredeyse çocukluğumdan beri, mümkün olduğunca çok iş yapabilmek için günümü planlarım. Muzipliği, neşeyi, oyunu ve dans etmeyi olduğu gibi, yürüyüş yapmayı da her zaman sevdim, ama işsiz güçsüz dolaşmayı değil. Gevezelik, dedikodu ve insanlar üzerine düşüncesizce geliştirilen yargılardan hoşlanmadım, hoşlanmıyorum. İnsanlar ve olaylar üzerine yargılarımı kendim oluştururum. Didaktik ve yabancı düşüncelerin papağan gibi tekrarlanmasını sevmiyorum: insan, kendi düşüncelerinden, kendi yargılarından «sözetmeli».

Nefret ettiğim karakter özellikleri:

İnsan onurunun hakarete uğraması ve yaralanması,
Haksızlık ve zalimlik,
Kendini beğenmişlik,
İkiyüzlülük ve sahtelik,
Sadakatsizlik, Disiplinsizlik.

Değer verdiğim karakter özellikleri:

İnsan sevgisi — kendini değil başkalarını düşünmek,
Ahlaki cesaret,
Özdenetim,
Disiplin,
Öğrenme aşkı ve iyi gözlem yeteneği,
Yaşam, doğa ve hayvan sevgisi,
İş ve yaşamda düzen ve planlılık,
Sürekli öğrenme.

İnsanları sevmek, benim tipik bir karakter özelliğimdir. Düşman olmadığı sürece, herkese karşı iyi niyetliyim. Yalnızca zorbalardan ve insafsız insanlardan nefret ediyorum. Yaşamımda, çekememezlik ve kıskançlık değil, dostluk ve sevgi önemli bir rol oynadı. İnsan sevgisi sayesinde kıskançlığı bile yenebildim.

Kendini beğenmişliği her zaman itici buldum. Kendime karşı daima zor beğenirdim. Kendimi abartmaksızın, gücüme güvendim. Mutlu ve neşeli olmak istediğim için; çevremde sefalet, Çar'ın, daha doğrusu sermayenin zorbalığı, kadınların ıstırabı egemen olmasın istiyordum...

Beni düş kırıklığına uğratanları kalbimden ve anılarımdan tümüyle silip atabiliyordum. Bana yapılan yardımlara ise her zaman şükran duydum.

Yazmayı hep sevdim, bugün 78 yaşındayken bile seviyorum.

Ancak kendimi yetenekli değil, vasat bir yazar olarak görüyorum. Stilim iyi, temiz, evet temiz. Fakat figürler renksiz. İnsanları sadece yüzeysel çizsem daha iyi.

Bir çok işimin yanısıra, insanlarla, yanımda çalışanlarla ilgilenmeyi unutmamayı başardım. Ailemle (oğlum, gelinim, torunum) ilgilendim ve sempatik insanlarla bir arada olmak, okumak veya yürüyüş yapmak için zaman buldum.

Çok kapsamlı mektuplaşmalarım oldu ve tüm dünyadan sayısız mektuplar aldım.

Yaşam sevincine sahiptim, yaşam hakkında her şeyi bilmek ve mutlu olmak istedim. Ne var ki bunun için, çalışan insanların acılarını dindirmek, hak ve adalet düzenini yerleştirmek gerek.

Her zaman ve sürekli bir «görevim» oldu — bir büyük, geniş perspektifli görev ya da küçük, yakın bir hedef; bunun için mücadele eder, kendimi paralardım. Ve hemen hemen her zaman amaçladığım şeye ulaştım.

Bununla beraber çalışmalarımda kendimi hiç dağıtmadım. Ne yaparsam yapayım, her zaman sistemli, planlı yapardım.

Büyük, zor görevleri seviyordum, ne var ki küçük şeyleri de hiç bir zaman ihmal etmedim; çalışmada dayanıklı ve sebatlıydım.

Her yeni kent, her yeni yer, yeni insanlar bende daha önce yaşamadığım bir şeyler yaşamanın o sevinçli beklentisini uyandırıyordu her zaman. Bu arada, genel olarak insanlar, özel olarak ta kadınların yaşamının kolaylaştırılması ve böylece dünya üzerindeki yaşamın daha neşeli ve özgür olması için nelerin değiştirilmesi gerektiğini çok yakından inceliyordum.

Kadınlar ve onların kaderiyle yaşamım boyunca ilgilendim. Beni sosyalizme getiren, onların kaderiydi.

Sovyet ülkesine, gerçekleşmiş bir düş olarak, çok değer veriyorum. Bu, benim düşlerimin devletinin kusursuz olmasını ve orada insanların, kaygısız ve mutlu yaşamalarını istiyorum...

KENDİSİ VE DÖNEMİ ÜZERİNE ALEKSANDRA KOLLONTAİ

Parti ve devlet içinde ünlü bir isim olan Aleksandra Kollontai, gençliğinde bile, gelecek nesilleri, Rus komünistlerinin ilk neslinin yerine geçecek olanları, düşünenlerdendi. Duyguları ona, Kendisinin —«ihtiyarın»— deneyimlerinin, gelecek için sadece ilginç değil, yararlı da olacağını söylüyordu.

Bugün Aleksandra Kollontai'ın makaleleri, edebi yazıları ya da anılardan oluşan yazınsal mirasına baktığımızda karşımıza çıkan yalnızca bir yazar, olağanüstü geniş ilgi alanına sahip çok yönlü bir kadın değildir. Onun kişiliği, önemi büyük, fırtınalı tarihi olaylar açısından çok zengin 20. yüzyıllın ilk yarısını kapsayan dönemin geniş tablosuyla organik biçimde bütünleşmektedir.

Aleksandra parti yazarı olarak ilgisinin, sosyal ilerleme için proletaryanın ekonomik ve politik kurtuluşu yolunda savaşan bir parti üyesi olarak faaliyetinin odak noktasında bulunan sosyal problemlere büyük dikkat gösteriyordu. İlk kez 26 yaşındayken, 1898'de «Dobrolyubov»un Görüşlerine Göre Eğitimin Temelleri» adlı çalışmasının yayınlanmasıyla yazarlığa adım attı. O zamandan bu yana çalışmaları, yaşamı boyunca, Rusya'da ve yurtdışında sayısız basın organında yayınlandı.*

Aleksandra Kollontai, ajitasyon ve propagandaya hizmet eden yazıları ve konuşmalarında, her zaman, şu ya da bu somut görevi önüne koymasına rağmen, bazen anı yazarı ve kronikçi olarak çıkar karşımıza. Bu çalışmalar, o döneme ilişkin bir çok bilgiyi, yazarın kişisel gözlem ve yargılarını, tanıdığı insanlar üzerine notlarını, katıldığı olaylara ilişkin çeşitli anlatımları içerir.

Aleksandra Kollontai'ın bize bıraktığı esas anı çalışmaları da

oldukça kapsamlıdır. Bunların büyük bölümünü, kendisi hayattayken basılmış olan yayınlar, yaşamının ayrı periyodlarına ve faaliyetine adanmış kitap ve makaleler oluşturur. Ne yazık ki bunlar, giderek az bulunan bibliografik eser haline gelmektedir. Anı niteliğinde olan yayınlanmış belgeler, örneğin çocukluk yılları üzerine bir yazı, 1917 yılına, kişilere ve başka olaylara ilişkin anlatımlar, halen arvişlerde korunmaktadır. Günlükler, el yazmaları, not defterlerine ve defterlere üstün körü yazılmış anıların az ama önemsiz olmayan bir bölümü de henüz yayınlanmadı.

Aleksandra Kollontai'ın bize bıraktığı kapsamlı yazınsal mirasın «Kökleri», yazınsal yaratım dürtüsü çok eskilere dayanır. «Henüz çocukken yazmayı seviyordum. Kağıdı ve kalemi elimden zorla alırlardı», diye yazıyor otobiyografi'sinde*. Bu çocukluk yıllarındaydı. Sonra gençliğinde yazarlık yetenekleri özel eğitimle geliştirildi. «Çok öğreniyordum, özellikle evde ünlü edebiyat tarihçisi Viktor Petroviç Ostrogorski'nin doğrudan rehberliğinde çok şey öğreniyordum. Yazınsal yeteneğim olduğu kanısındaydı ve beni, akla gelebilecek her biçimde yazar olmaya itiyordu.»*

Keskin gözlem yeteneği, zengin bilgisi ve olağanüstü belleği, Aleksandra Kollontai'a yaratıcı çalışmasında yardımcı oluyordu. Ancak, anı yazarına en çok yardımcı olan, günlük notları, yaşamı boyunca yanından ayırmadığı ve en zor zamanlarda bile özenle koruduğu o değerli defterlerdi. Daha sonra, ilerlemiş yaşlarda, bir keresinde şöyle yazdı: «Yaşanmışlıkları sevmem, tanımam ve hemen kaydetmem, belleğimde depolamam, karakterimin özelliğidir (bu benim yazarlık yanımdan kaynaklanıyor).*

Günlükler herkes gibi Aleksandra Kollontai için de, bir tür konuşma partneri, samimi bir dosttu. «Defterim —günlüğüm— benim sırdaşım ve avutucum oldu. Burada hiç kimseye içimi dökemiyorum», diye yazmıştı. 1915'de, sığınmacıyken. Ama hemen ardından başka bir düşünce, gelecekle ilgili bir düşünce, yer alır: Defterlerde yalnızca kendisinden değil, mücadele arkadaşlarından, Partinin yürüttüğü mücadeleden de söz edilir. «Kendi kendime sürekli şöyle düşünüyorum: sadece kendin için yazmamalısın. Başkaları için de yapmalısın bunu. Senden sonra yaşayacak olan, uzaklardaki tanımadığın kadınlar için.* ...Günün birinde öldüğümde, notlarımı, günlüklerimi, mektuplarımı belki belli bir psikolo-

jik, belki de tarihsel anlamı olan her şeyi, yayınlanması için kimseye veremeyeceğimi düşünür oldum.»*

Günlük notları, Aleksandra Kollontai'ın ilk büyük anı cildi — «Baştan Başa İşçilerin Avrupası (Bir Lektör'ün Not Defterinden)» adlı kitabı için temel oluşturdu. Günlüğün kendisi ne yazık ki korunamamıştır. Fakat bu kitap, yazarın, olayların henüz taze izlerine dayanarak anı kaleme almak için, not defterlerini yazınsal olarak değerlendirdiği ilk deneyidir. Bu deneyi daha sonra, sayısız başka çalışmaları için kullandı.

Kitapta anlatılan, Aleksandra Kollontai'ın sığınmacılık döneminde geçen (1909 — 1910) yaşamının ilk periyodu, ajitasyon-propaganda faaliyetiyle belirlenmiştir. Aleksandra Mihailovna Kollontai, Aralık 1908'de Rusya'dan kaçmak zorunda kaldığında, Almanya'ya yerleşti ve Sosyal-demokrat Parti'ye üye oldu. Orada ajitatör, lektör ve Parti yazarı olarak kapsamlı bir çalışma yürüttü. Alman yoldaşların verdiği görevle, Almanya'da ajitasyon gezileri yaparak, başka bölgelerin yamsıra, Saksonya'yı da dolaştı. Büyük Britanya, Danimarka ve İsveç'te de konferanslar verdi. Aleksandra Kollontai, daha sonra şunları yazdı: «Bu yıllar benim için bir tür eğitim yıllarıydı. Değişik uluslardan emekçi kitleler arasında, her ülkenin sosyal demokrat partisinin karşı karşıya olduğu görevlerle bağıntılı yürütülen çalışmalar, sınıf olarak proletaryanın yaratıcı özelliklerine inancımı güçlendiren pratik bir çalışma okulu olmuştur.»*

Aleksandra Kollontai kitabına başladığında, önüne koyduğu görev şuydu: — Parti ajitatörünün zor ve sorunlu rolünü belirginleştirmek. Tek tek notların periyodik yayın organında yayınlanması, bir tür başlangıç oldu: 1911'de «Russkoye Bogatstvo»da, «Bir Yurtdışı Ajitatörü'nün Notlarından» aldı makalesini yayınladığını görüyoruz. Aynı zaman diliminde, Almanya'da, Uluslararası Kadınlar Günü'nün ilk kez nasıl kutlandığına ilişkin — «Bir Ajitatörün Notları» adlı broşür çıkıyor.

1911 baharında Aleksandra Kollontai, Paris'in banliyösü Passy'ye yerleşerek, gerçek bir yaratma sarhoşluğu içinde kitabını yazar. Bu aylarda Paul ve Laura Lafargue ile sıkı ilişki içinde olması, ona yaratıcı bir cesaret veriyordu. Uluslararası işçi hare-

ketinin bu akıllı ve kültürlü eski savaşçıları Lafargue'larla konuşarak geçirdiği günler ve geceler Aleksandra Kollontai'ın belleğinden hiç çıkmadı.

Kitapta, Alman Sosyal-demokrat Partisi'nin dayandığı emekçi insanlarla karşılaşıyoruz; ruh halleri ve ilgilerinin sosyal analizini, ajitatörün etkileyici sözleri karşısında duyarlılıklarının anlatımını ve kitleler arasındaki çalışmada kazanılan bu kısa, değerli deneyler için gösterilen içten özenin kanıtlarını buluyoruz. Bunun yanısıra, sayısız parti yöneticisi kısa fakat canlı biçimde anlatılarak, kolay olmayan çalışmaları gözler önüne seriliyor. Aynı zamanda Aleksandra Kollontai, daha o zamanlar, Alman Sosyal-demokrat Parti yönetiminin, oportünizme, kendini beğenmişliğe ve bürokratizme eğilimini, devrimci tavır alıştan vazgeçtiğini duyumsayarak, sıradan parti üyelerinin sağlıklı sınıf duyarlılığının karşısına, o zamanki parti yönetiminin tutuculuğunu koymaktadır. Kitabın son bölümü, 1910 Kopenhag Kongresi'ne ve bu uluslararası forum esnasında tüm ülkelerin sosyalistlerini kapsayan coşkuyla adanmıştı.

«Baştan Başa İşçilerin Avrupası (Bir Lektör'ün Not Defterinden)» adlı kitabı, 1912'de Rusya'da Rusça yayınlandı. Kitabı hemen okuyamayan Alman yoldaşlar, karşıtların anlatımları temelinde bir yargı oluşturabildiler. Bu yüzden kitap Almanya'da önce, iftira dolu bir yergi kitabı olarak görüldü. Aleksandra Kollontai'dan uzaklaştılar, artık parti çalışmasına da alınmıyordu. Yalnızca Karl Liebknecht, kitabı okuduktan sonra, Sosyal-demokrat Parti yöneticilerinin önyargılı oluşlarına ve eleştireden korkmalarına kızdı. Kitabın Almanca çevirisi elyazması olarak yaygınlaşıp parti üyelerinin büyük bölümü tarafından okununca, yazarın objektif olmadığı kuşkusu ortadan kalktı ve Aleksandra Kollontai'la, Alman Sosyal-demokrasi'si arasındaki eski ilişkiler yeniden kuruldu.

«Baştan Başa İşçilerin Avrupası'ndan» adlı kitabı, ilerici kamuoyu ve Parti çevrelerinde genel olarak iyi karşılandı. Yazar sayısız övücü eleştiriler aldı. Maksim Gorki, içten bir kutlama mektubu gönderdi. Clara Zetkin'den dostça bir mektup geldi. Paris'te yaşayan G.V. Çiçerin şöyle yazdı: «Kitabınızı çok ilginç, canlı ve duygulu buluyoruz, kitlelerin reel yaşamından, çok net anlatımlar iletiyor. Tam zamanında yayınlandı, çok yararlı olacak...»*

Bunun ardından Aleksandra Kollontai, anılarını yazmaya yaklaşık on yıllık bir ara verir. Dünyada olup bitenler — savaş tehlikesi, emperyalist savaş, Şubat Devrimi, sosyalist devrimin hazırlığı ve gerçekleştirilmesi, zamanını tümüyle dolduruyordu; anılarını yazacak fırsatı yoktu. Kitleler arasında yorgunluk nedir bilmeden çalışmak, sözlü ve yazılı propaganda, Parti çizgisinin kabul ettirilmesi için mücadele, ona soluklanma olanağı tanımıyordu. O fırtınalı günlerde, parti basını için makale yazmaya bile zaman kalmıyordu. Daha sonraları Aleksandra Kollontai o günleri şöyle anımsıyor: «Vladimir İlyiç Lenin, 1917 Haziran'ında beni, çok az yazmakla suçladı: 'En önemli sorunlarımıza ilişkin, «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?» adlı yazınıza benzer, en önemli tezlerimizi kolay anlaşılır biçimde, açık ve basit anlatan bir dizi broşüre gereksinimimiz var.' 'Her gün, kışlalarda, fabrikalarda ve gemilerde yapılan dört beş toplantıya gitmem gerekirken, nasıl yazayım', diye yanıt verdim. — 'Makale yazın, bu, toplantılardan daha önemli, basınımız aracılığıyla ulaşabileceğimiz çevre daha geniş.' Ne var ki ertesi gün beni Helsingfors'taki gemilere gönderdi.»*

Ekim Devrimi'nden sonraki ilk yıllar da ona, anılarını yazması için zaman bırakmadı. İlk Sovyet hükümetinin üyesi olarak, yorucu bir çalışma içerisindeydi ve iç savaş vardı. Bütün o yıllarda anıların sözü bile edilemezdi, ancak silinmez bir biçimde belleğine kazındılar ve Aleksandra Kollontai on yıl sonra bile, o dönemin olaylarına dönebildi.

Ancak 1921'de, önce «Proletarskaya Revoluziya» dergisinde, sonra Odessa'da, «Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan» başlığıyla, broşür olarak, bir «otobiyografik özet» yayınlanır. Yazı, çocukluk yıllarından X. Kongre'ye kadar Aleksandra Kollontai'ın yaşamını kapsamaktadır. Aslında tam anlamıyla bir otobiyografi değildir. Tarihsel olaylar, parti çalışması, uluslararası sosyal-demokrasiyle Rus sosyal-demokrasisi, aynı zamanda proleter kadın hareketinin çeşitli eğilimlerinin önde gelen temsilcileri üzerine canlı anlatımlar yer alır. Gerçi kitapta hala belirli bir şematizm ağır basar (sonuçta, yine de bir otobiyografi!), fakat daha sonra yazarın anılarını kaleme alırken uyguladığı bütün esaslar, şimdiden görülmektedir. Kitap, açık ve dürüstçe yazılmıştır: yazar, parti

yaşamında kendi hatalarını gizlemeden aydınlatmaya çalışır (bu, Ekim Devrimi öncesi için olduğu kadar sonrası için de geçerlidir).

Aleksandra Kollontai'ın otobiyografisini yazdığı dönem, yaşamının en zor bölümüydü. «İşçi Muhalefeti»ne katılımı, RKP(B)'in X. Kongresi'nde ve Komintern'in III. Kongresi'nde konuşmaları bu dönemdedir. Parti çizgisinden geçici olarak sapması Aleksandra Kololntai'ı çok üzmüştü. Lenin'in şiddetli eleştirisinden etkilenerek, yanılgısını çabuk anladı, böylece muhalefete katılım kısa sürdü.

Aleksandra Kollontai muhalefetle ilişkisini kestikten sonra, devlet ve parti içinde, aynı zamanda ajitasyon ve propaganda alanında, yine kapsamlı çalışmalar yaptı.

Yirmili yıllarda Aleksandra Kollontai anı yazarı olarak son derece üretkendi. Proleter devriminin ilk yıldönümü şenlikleri — Sovyet iktidarının beşinci ve onuncu yıldönümü—, bunun için vesile olmuştu. 1922 yılında anılarını iki yazıyla yayınladı: «İşçi Devrimi İlkbaharı'nın Bayramı» (1917 Ekim Devrimi'nden önceki aylar üzerine) ve «Ekim Devrimi ve Kitleler». Bunu, 1923 yılında, 1918 yılında toplanmış olan I. Bütün Rusya İşçi Kadınlar Kongresi ile ilgili anılar izledi. «Lenin» adlı yazı (yurtdışı basınında) ve II. Sovyet Kongresi üzerine bir makale, 1924 yılında yayınlandı. Bu çalışmalar, yaşamının sonunda, neredeyse tamamlanmış olarak geride bıraktığı o büyük tablonun ilk fırça darbeleriydi.

Yirmili yılların başında Aleksandra Kollontai, başka tarihi olayları da yeniden anımsadı. Öncelikle, birinci dünya savaşının başladığı döneme ait günlük notlarını gözden geçirdi. Önce bir dergide sonra tek basım olarak yayınlanan «1914 Günlüğü'nden Bölümler», orijinal ve olağanüstü ilginçtir. Savaşı, savaşın taraflarından düşman bir gücün topraklarında yaşayan siyasi sığınmacı, genelde Rusların, özelde sosyal-demokratların, Almanya'da militan şövenizmin yaygınlaştığı bir dönemde çektikleri acıları anlatır.

Okur, adım adım, gün gün, o dönemin siyasi atmosferine sokulur, II. Enternasyonal'ın parçalanmasına yol açan tarihsel olayların, bir anlamda görgü tanığı olur; II. Enternasyonal liderlerinin, uluslararası proleter dayanışmaya ihanetini birlikte yaşar. Yazarın anlatım biçimi çok sadedir. Yönetim Kurulu'yla, Alman

Sosyal-demokrat Partisi yönetimiyle karşılaşmaları ve konuşmaları, Ruslara karşı güvensizliğin boğucu atmosferi, Rusların hükümet ve polis görevlileri tarafından izlenişi konu edilir. Ancak bu dıştan görünen olağanlığın ardında, Almanya'da gittikçe güçlenen nasyonalizm ve insanlara duyulan nefretin havayı nasıl zehirlediği duyumsanmaktadır. Kitap, Rus anılar edebiyatında Alman Sosyal-demokratlarının, imparatorluk hükümetinin savaş kredilerini onayladıkları, yani proleter dayanışmayı ihlal ederek ulusal burjuvazilerinin savaş isteklerini destekledikleri, 4 Ağustos 1914'de yapılan tarihi Reichstag oturumunun tek ayrıntılı anlatımını içermektedir. Oportünist kişiler güçlü çizgilerle çizilip, tutumları yargılanır. Bunların karşısına, gerçek devrimci ve Marksist Karl Liebknecht'in su gibi berrak kişiliği konur. Aleksandra Mihailnovna Kollontai'ı Liebknecht ailesine bağlayan çok şey vardı; o zor günlerde Karl Liebknecht'in, yalnızca idealleri bakımından şaşmazlığına değil, insani yanının güçlülüğüne, dürüstlüğüne ve özverisine de bir çok kez tanık oldu. Kitapta anlatılan topu topu iki aylık bir dönemdeki olaylardır, ancak bunlar bize, tarihsel ve siyasal açıdan son derece önemli sorunların anlaşılması için ipuçları vermektedir.

Aleksandra Kollontai, Ekim Devrimi'nin 10. yıldönümü için, 1917 yılına ve Sovyet iktidarının ilk aylarına ilişkin başka anılar da kaleme aldı. O yılların kapsamlı bir çalışmasıyla —«Kerenski'nin Zindanında»— günlüklerin, yazınsal — belgesel işlenmesi denemesine bir kez daha girişti. Sadece kendi yaşamına değil, halkın, tüm ülkenin yaşamına da etkide bulunmuş karakteristik olanı belleğinde bulmayı ve yaratıcı biçimde işlemeyi başarmaktadır. Aleksandra Kollontai'ın anılarında kişisel olan toplumsallaşmaya başlar; toplumsal — tarihsel bir anlam kazanır. Çarlığın yıkılışından sonra «yeni» Rusya'da — «demokratik ruhunu» yüksek sesle ilan etmiş olan o Rusya'da, cezaevleri, izlenmeler, ihbarlar ve sorgular! Devrimi yapan devrimciler yine cezalandırılıp, hapishanelere atılırken, «çekici» liberal Kerenski, zindancıbaşı rolünü üstlenmişti! Ve okur, yazar tarafından, yine adım adım, gün gün, o dönemin atmosferine, 1917 yazında Rusya'daki yaşama götürülmekte, yine olayların tanığı olmaktadır...

Aleksandra Kollontai'ın 1927 yılına ait başka kısa anıları,

huzursuzluk ve kahramanlıkla dolu 1917 yılının bütünlüklü tablosunu adeta genişletmektedir. Yazar, Parti Merkez Komitesi'nin, silahlı halk ayaklanması rotasını çizdiği, 10 Ekim tarihli oturumunun anlatımını «Tarihin Kolu» olarak adlandırır. Aleksandra Kollontai bu konferansa katıldığı için, onun ifadeleri olağanüstü ilginçtir. (Daha sonraları bu anılar gözden geçirilerek «Silahlı Ayaklanma Rotası», «Silahlı Ayaklanma», «Tarihi Konferans'ta» vs. başlıkları altında yeniden yayınlandı). Sovyet iktidarı kurulduktan sonra ilk günlerin, daha doğrusu ilk saatlerin küçük bir epizoduyla ilgili olan, «Duvardaki Kararname» öyküsü de anlamlıdır...

1927 yılında Aleksandra Kollontai, Sovyet iktidarının ilk aylarıyla ilgili malzemeleri gözden geçirmeye başladı. Lenin'in başkanlığındaki hükümetin Halk Komiserleri'nden biri olarak Aleksandra Mihailovna Kollontai'ın anlatacak çok şeyi var. «İlk Sosyal Yardım» ve «Tanrının Emirlerine Uygun Bir İş İçin Rahipler Arasında» adlı öyküler, ilk Sovyet Hükümetinin zorlukları, başarıları, eski Çarlık memurlarının sabotajı ve ülkede yeni düzenin kurulmasında proletaryanın özverili uğraşı üzerine canlı ve etkileyici anlatımlardır.

Bunu izleyen on yıldan fazla bir süre Aleksandra Mihailovna Kollontai, anıları üzerinde hemen hiç çalışmadı, çünkü diplomatik faaliyet tüm zamanını ve gücünü alıyordu. Ancak 1937'de, Ekim Devrimi'nin 20. yıldönümü nedeniyle, çok az değiştirilmiş bir biçimle, Merkez Komite'nin 10 Ekim 1917 tarihli oturumu üzerine bir kaç not yayınlandı («Krasnoarmeyez», «İzveztiya» ve «Ny Dag»).

1939 ve 1940 yıllarında yükü biraz hafiflemiş gibidir, çünkü çocukluk yılları üzerine büyük bir otobiyografik yazı kaleme almayı başarır. İngilizce kaleme alınmış olan bu yazıda («And Dreams Came True» — «Düşler Gerçek Oldu»), Aleksandra Kollontai, kişiliğinin nasıl, hangi koşullar altında geliştiğini, bilgiye susamış, gerçeğe aşık kızın, nasıl devrimci ve devlet yöneticisi olduğunu açıklamaya çalışır. Bu çalışma, 19. yüzyılın son on yılına da, — liberal bir soylu ailenin gelenek ve göreneklerine, Rus-Türk savaşı döneminde aydınların durumuna ve popülist sosyal-demokrat hareketin oluşum yıllarında Rus-Bulgar ilişkilerine ışık tutmaktadır. Aleksandra Kollontai'ın bu eseri 1945'de, büyük anavatan sa-

vaşı bittiğinde basıldı. Rusçada özet biçimde «Anılardan» başlığıyla, diğer dillerde «Birinci Etap» adıyla yayınlandı.

Savaş sonrası, Aleksandra Kollontai'ın aslında artık diplomatik görevde bulunmadığı dönemde, anılar üzerinde yazınsal çalışmasının yeni bir hız kazandığı görülür. Bu yılların yayınlarında Lenin teması, evet Lenin'in kişiliği, daha çok ön plana çıkıyor. O dönemde yayınlanan çalışmalar şunlardır: «Moika'daki Ev» (Lenin'in 1917 ilkbaharı ve yazında «Pravda»daki faaliyeti üzerine), «Lenin Smolny'de» (1917 Ekim'inde silahlı ayaklanma üzerine), «1917 yılında Lenin ve Kadın İşçiler», «İlk Sosyal Yardım» (emekçi köylülerin gereksinimleri için Lenin'in dikkati üzerine) ve «Lenin Küçük Şeyleri İhmal Etmeksizin Büyük Şeyleri Düşünürdü» (Sosyal Yardım Halk Komiserliği'nin günlük çalışmasından bir epizod.)

Kırklı yılların sonu ve ellili yılların başı, anı yazarı Aleksandra Kollontai'ın çalışmasının en verimli dönemiydi. Yaşamının son yıllarını 75 yaşından 80 yaşına dek ağır hasta ve felçli olarak geçiren Aleksandra Mihailovna, yazısınsal mirasını gözden geçirme ve düzenlemeyle ilgilendi.

Bu yıllarda, anılarından bazı seriler hazırladı ve son biçimlerini verdi. Bunu yaparken, Vladimir İlyiç Lenin'e ilişkin oldukça kapsamlı bir anılar serisine özel bir özen gösterdi. Bu serinin içerdiği anlatımlar, Aleksandra Kollontai'ın, Lenin'in doğrudan yönetimi altında Bolşevik Partide çalışmaya başladığı, birinci dünya savaşından, Sovyet iktidarının ilk yıllarına, Lenin'in hastalığına kadarki zamanı kapsamaktadır. İki anı serisi daha, «1917 Yılı» ve «Ekim'deydi», aynı şekilde, Lenin'e adanmış çok sayıda anlatımlar içerir. Fakat bunların içinde başka tarihsel materyaller de vardır: Yurtdışında Şubat Devriminin nasıl öğrenildiği, «yeni» Rusya'nın Çarlığın yıkılışından sonra nasıl kurulduğu, Partinin illegaliteden çıktıktan sonra çalışmasını hangi koşullar altında sürdürdüğü, Lenin'in sığınmacılıktan dönüşünden sonra komünistlerin faaliyetinde hangi değişikliklerin olduğu ve Partinin, Merkez Komite ve Lenin'in yönetimi altında, proleter devriminin zaferi için nasıl mücadele ettiği anlatılır.*

Yine bu yıllarda Aleksandra Kollontai'ın eski günlükleri teme-

linde, anı taslakları, «1918 Yılı», «1919 Yılı», «Devrimci Çalışma ve Devlet Faaliyetine Katkım» ve başka çalışmalar üretildi.

Aleksandra Mihailovna Kollontai, 1948'de kendi özel günlüğüne şunları yazdı: «Kötü uyuyorum, kafamdan bir çok düşünce geçiyor — günlüklerim. Coşkuyla ve çok çalışıyorum... Günlükler yaşamımın uğraşı, özü oldular. Her şeyin hazır olması için acele ediyorum, çünkü bugünlerde 76 yaşıma gireceğim... Dün bir kalp krizi geçirdim. Bugün daha iyiyim ve hemen çalışmaya oturdum — keyifle... Daha önümde çok iş var; yaklaşık üç dört yıllık. Oldu! duygusuna sahip olabilmek için, o kadar daha yaşamak istiyorum.»*

Çalışmak Aleksandra Kollontai'a zor geliyordu. Yaklaşık aynı dönemde günlüğüne şöyle yazmıştı: «Şimdi ise sakatlığım, her şeyde yabancı yardıma bağlı olduğum gerçeği, oldukça sık kızdırıyor beni. En çok, yazarken yaprakların tek elle zor düzeltilmesi, ya da sol elimi kullanamadığım için, durmadan kapanan kitapları tutamamam canımı sıkıyor. Ama genel olarak oldukça iyi alıştım ve sanıldığından daha az acı çekiyorum. Uyum sağlamayı biliyorum.»*

Aleksandra Kollontai, yaşamının son yıllarında, yazınsal faaliyetinin bilançosunu çıkarmayı denedi. Günlüklerinde karakter çizgilerine ilişkin şunları yazdı: «Her zaman severek yazdım, bugün 78 yaşındayken bile seviyorum. Ancak kendimi yetenekli değil, vasat bir yazar olarak görüyorum. Stilim iyi, temiz, evet temiz. Ancak figürler renksiz. İnsanları sadece yüzeysel çizsem daha iyi.»* Ve başka bir yerde: «Yazıların düzeltilmesi dışında her şeyi çabuk hallederim. Bir makale ya da kitabı bir çok kez değiştirebilir ya da düzeltebilirdim. Her sözcük, söylemek istediğimi tam olarak ifade ettiğinde rahatlayabiliyorum ancak.»*

Aleksandra Mihailovna Kollontai, bir yurttaş, bir devrimci ve bir politikacı olarak uzun, zengin bir yaşam sürdü. Eldeki anılar cildinde, yazarın yayınlanmış ve şimdiye dek yalnızca el yazması olarak bulunan eserlerinin ana bölümü alınmıştır. Aleksandra Kollontai, gelecek nesillere, kendisi ve dönemine ilişkin anlatımları, ilk kez bu genişlikte sunmaktadır.

«Neden not alıyorum? Onlara kimin gereksinimi var?» diye soruyor son günlüklerinden birinde. «Bununla gençliğe, bizden son-

ra yaşayacak olanlara, nasıl çalıştığımızı, nasıl yaşadığımızı, bu arada nasıl sürekli zorlukların üstesinden gelmek zorunda olduğumuzu öğrettiğim duygusunu taşıyorum — bir günden diğerine öylesine yaşayıp gitmedik. Yaşamımız sürekli çaba, sürekli mücadele, sürekli zorlukların üstesinden gelmekti. Evet çalışmak! Geriye baktığımda, durmadan engelleri aştığımı görüyorum; gençliğimden beri 'isyankar'dım. 'Başkaları'nın ne diyeceği, ne düşüneceği beni yolumdan hiç alıkoymadı. Ne eziyetten ne de zorluklardan korktum. Bunların hiç önemi yoktu. Tehlikelerden de kaçmadım. Gelecek beni hep çekti. Ne işte ne de aşkta huzur bulabildim. Her şey bana az geldi. Şimdi bunu başkalarına öğretmek istiyorum. Bu huzursuzluk olmaksızın ilerleme olanaksız.»*

Aleksandra Kollontai'ın anı, günlük ve taslaklarından oluşan bu derleme, ondan kalan anıların ilk monografik basımıdır. Aleksandra Kollontai'ın bir arkadaşına yazdığı mektupta kehanette bulunduğu şey gerçekleşsin:

«Şöyle iki nesil sonra, önemli bir tarihi dönemin objeleri olarak inceleneceğiz...»*

I. Dashina

ÖNEMLİ TARİHLER*

1872

19 Mart (1 Nisan)

Aleksandra Kollontai Petersburg'ta soylu toprak sahibi M.A. Domontoviç'in kızı olarak doğar.

1888

Olgunluk sınavını vererek öğretmen olarak çalışma hakkını kazanır. Tarih ve Edebiyat seminerlerine ve özel kurslara katılır.

1892

Ailesiyle birlikte Berlin ve Paris'e ilk yurtdışı gezisi. İlk kez Marksist literatürle («Komünist Parti Manifestosu» ve başka şeyler) karşılaşır. İlk kez sosyalistlerin bir toplantısına katılır.

1893

V.L. Kollontai'la evlenir.

1895

Eğitim — ve Eğitim Araçları Gezginci Müzesi'nde, M.I. Strahova'nın yönetiminde, ünlü Rus bibliografı ve yazarı N.A. Rubakin'in yanında çalışır; siyasi tutuklulara yardım eder ve Schlüsselburg kalesinde kalan V. Figner, N. Morosov gibi ünlü Narodovolz'ler ve diğerleriyle ilişki sağlayan siyasi örgüt «Kızıl Haç»ta çalışan Y.D. Stassova ile tanışır ve dost olur.

---

* Önemli Tarihlerin alındığı yer: A.M. Kollontai: Seçme Yazıları ve Konuşmaları, Politisdat, Moskova 1972, Rus.

1896

İlkbahar

Rusya'nın en büyük fabrikalarından biri olan, 12.000'in üzerinde işçi sayısıyla Krenholm fabrikasında erkek ve kadın işçilerin yaşamını gördüğü Narva kentini ziyaret eder.

24 Mayıs—17 Haziran

Petersburg'ta ünlü tekstil işçileri grevi sırasında, grevcileri desteklemek için para toplar, işçileri kararlılığa ve örgütlülüğe çağıran bildiriler dağıtır.

1898

13 Ağustos

Kocasından ayrılıp, Zürih Üniversite'sinin Ekonomi ve İstatistik Fakültesinde, sosyal ve ekonomi bilimleri öğrenmek için, İsviçre'ye gider.

Eylül

Aleksandra Kollontai'ın, «Dobrolyubov'un Görüşlerine Göre Eğitimin Temelleri» başlıklı ilk yazınsal çalışması yayınlanır.

1899

Yaz

İngiliz işçi hareketini incelemek için İngiltere'ye gider.

Sonbahar

Rusya'ya, Petersburg'a dönüş.

Siyasi örgüt «Kızıl Haç» yararına, Y.D. Stassova'nın evinde düzenlenen gecede, Rus revizyonistlerine ve onların düşünsel lideri Struve'ye karşı çıkar. Bu, onun revizyonizme karşı ilk savaşıdır.

Kış

Kendisini edebi — bilimsel çalışmaya adar. İllegal devrimci faaliyete başlar.

1900

Aleksandra Kollontai'ın Finlandiya üzerine ilk makalesi, Alman sosyal politika gazetesi «Soziale Praxis»te yayınlanır.

1901

Marksist eğitimini tamamlamak için yurtdışına çıkar. Zürih'te Rosa Luxemburg, Paris'te Paul ve Laura Lafargue, Cenevre'de Karl Kautsky ve Georgi Plehanov ile kişisel ilişkiler kurar.

1901—1902

Fin sorununa ilişkin kapsamlı bilimsel yazın çalışması. Makalesini Elin Molin takma adı altında yayınlar.

1903

Ocak

İlk kez Petersburg'ta, açık öğrenci toplantısında konuşur ve Alman filozofu Friedrich Wilhelm Nietsche'nin teorisinin idealist karakterini açığa çıkarır, bunu yaparken sosyalist dünya görüşünü idealist dünya görüşüyle karşılaştırır.

Şubat

Aleksandra Kollontai'ın, «Fin'li İşçilerin Yaşamı» adlı kitabı çıkar.

Yaz

Yurtdışına kısa gezi. Rusya'ya dönüşünden sonra, ajitatör olarak çalışır, çevre yönetir, bildiriler kaleme alır, illegal yazıları saklar ve dağıtır.

Fin işçi hareketinin Rus işçi hareketine yakınlaşması için kapsamlı faaliyet.

Kasım

Bir öğrenci gösterisine katılım. Tutuklananların bakımı için gıda maddeleri gönderilmesini örgütler. Bolşevik örgütün verdiği görevde, bir gece okulunda, coğrafya dersi verme bahanesiyle, işçilere konuşmalar yapar.

1905

9 Ocak

İşçilerin Kışlık Saray'a yürüyüşüne katılır.

10 Ocak

Lenin, Rusya'ya yazdığı mektuplardan birinde, Aleksandra Kollontai'ın «Vperyod» gazetesinde çalışmasını önerir, çünkü **«Finlandiya üzerine** makalelere ivedi gereksinim var.» (V.I. Lenin: A.A. Bogdanov'a Mektup. Mektuplar, c. II. s. 6.)

Bahar

Çarlık otokrasisine karşı silahlı mücadeleye çağıran, illegal bildirilerin basım ve dağıtımında aktif çalışma.

Mart

RSDİP Petersburg Komitesi adına, Kurucu Meclis'e ilişkin bildiri kaleme alır. RSDİP Petersburg Komitesi'nin mali sorumlusu olarak çalışır.

Nisan

Tenişev — Okulunun salonunda ilk Petersburg Kadınlar toplantısına katılır. Devrimci sosyalistlerle, burjuva kadın hareketinin temsilcileriyle işbirliğine yanaşmayacağını açıkladığı bir konuşma yapar.

Temmuz

Aleksandra Kollontai'ın «Sınıf Mücadelesi Sorunu Üzerine» adlı broşürü yayınlanır.

Eylül — Ekim

Devrimci hareketin yükselme döneminde, kitleler arasında çalışır, atölye ve fabrikalarda, özellikle Nevskaya Sastava, Ohta ve Vassilyevski Ostrov semtlerinde ajitasyon yürütür.

Üniversitede, Tenişev — okulunda, Teknoloji Enstitüsünde, Halkevi vs.'de yapılan mitinglerde binlerce dinleyici önünde konuşur. Petersburg İşçi Milletvekilleri Sovyeti'nin, Teknoloji Enstitüsündeki ilk oturumuna katılır.

Bir çok legal Marksist gazetede: «Obrasovaniye», «Fabriçny Vestnik», «Raboçi Yeshegodnik» vs. çalışır. «Semski Sobor»a karşı ve Kurucu Meclis'ten yana bildiriler kaleme alır.

Ajitatör olarak çalıştığı RSDİP Petersburg Komitesi'nin verdiği görevle, işyerlerinde ve taşrada konferanslar verir.

8 Kasım'dan sonra

Bolşeviklerle Menşeviklerin Petersburg'ta yapılan bir toplantısında Aleksandra Kollontai ilk kez Lenin'le karşılaşır.

Kasım ortası

«Novoya Shisn» gazetesinin redaksiyonunda Lenin ve Nadejda Konstantinovna Krupskaya ile buluşur; Lenin'e partili yoldaşlardan bir mektup iletir.

1906

18 Ocak

Vilna'da, «Kadının Kurtuluş Hareketinde, Feminist Kadınların ve Proleter Kadınların Rolü» konusunda seminer verir.

Sosyal-demokratların moral ilkelerini eleştiren idealist felsefenin temsilcilerinin açığa çıkarıldığı, Aleksandra Kollontai'ın «Etik ve Sosyal-demokrasi» adlı makalesi yayınlanır.

Sonbahar

Finlandiya'da kaldığı kısa süre içinde Rosa Luxemburg ile buluşur.

Aleksandra Kollontai'ın makalelerinden oluşan bir Derleme cildi «Finlandiya — ve Sosyalizm» adı altında çıkar.

22 — 23 Eylül

Mannheim'da yapılan Almanya 4. Sosyal-demokrat Kadınlar Konferansı'na katılır.

23 — 29 Eylül

Alman Sosyal-demokrat Partisi Mannheim Kongresi'ne katılır. August Bebel, Karl Liebknecht, Clara Zetkin ve diğer Alman Sosyal-demokratlarıyla kişisel dostluklar kurar.

1907

Bahar

Petersburg'ta Tekstil İşçileri Birliği'nde çalışmanın başlangıcı.

17 ve 19 Ağustos

Stuttgart'ta yapılan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'na Rusya temsilcisi olarak katılır. Clara Zetkin'in genel seçme hakkına ilişkin raporunu destekler.

18 — 24 Ağustos

II. Enternasyonal'in Stuttgart'ta yapılan VII. Kongresi'ne katılır. Genel seçme hakkı sorununa ilişkin bir konuşma yapar.

Sonbahar

Rusya'ya dönüşünden sonra, Petersburg'ta işçi kadınların örgütlenmesi için mücadele eder. «Kadın Yardımlaşma Derneği» adıyla, legal bir işçi kadınlar kulübü kurar.

Kadın hakları savunucuları hareketi, işçi kadınların görevleri ve başka konularda seminerler verir.

1908

Bahar — Yaz

I. Bütün Rusya Kadınlar Kongresi'nin hazırlıkları döneminde, «Kadın Sorununun Sosyal Temelleri» adlı kitabı üzerinde çalışır ve İtalya'da Capri adasında bulunan Maksim Gorki'ye gözden geçirmesi için gönderir.

Eylül

Aleksandra Kollontai hakkında, Sosyal-demokrat Parti'ye üye olduğu gerekçesiyle dava açılır. «Finlandiya ve Sosyalizm» kitabıyla, Tekstil İşçileri Birliği'ndeki ajitasyon — ve propaganda çalışması koğuşturmaya neden olur. Kollontai illegaliteye geçer.

Ekim — Kasım

Petersburg'ta yapılacak I. Bütün Rusya Kadınlar Kongresi'ne hazırlık.

10 — 13 Aralık

Petersburg Kent Duması'nın Aleksander salonunda, I. Bütün Rusya Kadınlar Kongresi'ne katılır.

13 Aralık'ı 14'üne bağlayan gece

Aleksandra Kollontai, tutuklanma tehditi altında, Rusya'dan ayrılmak zorunda kalır. Sığınmacılık dönemi başlar.

1909

Ocak

«Kadın Sorununun Sosyal Temelleri» adlı kitabı yayınlanır. Aleksandra Kollontai Berlin'in bir semti olan Grunewald'a yerleşir; ajitatör, lektör ve muhabir olarak çalıştığı Alman Sosyal-demokrat Partisi'ne üye olur.

Nisan

Alman Sosyal-demokrat Partisi'nin verdiği görevle, propagandist ve ajitatör olarak, Ren kentleri ve köylerinde ve Pfalz [Palatinat] eyaletinde ajitasyon gezisi yapar. Bir çok sanayi kentinde konferanslar verir.

Nisan sonu — 2 Mayıs

Clara Zetkin'le Londra'da kalır, reşit olan herkese seçme hakkının tanınması için geniş kapsamlı bir kampanyaya aktif katılırlar; İngiliz işçi hareketinin yöneticileriyle ilişki kurar.

Mayıs

Berlin'e geri döner; Alman kent ve köylerinde, yine ajitasyon çalışması için yolculuk yapar.

Yıl sonu

Aleksandra Kollontai, Kuzey Endüstri Bölgesi Tekstil İşçileri Birliğinin Petersburg Yönetim Kurulu tarafından II. Enternasyonal'in VIII. Kongresi'ne ve Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'na delege seçilir.

1910

26 — 27 Ağustos

Kopenhag'ta, Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'na katılır; Ana ve Çocuk Koruma'ya ilişkin bir konuşma yapar; Clara Zetkin'le birlikte, 8 Mart'ı her yıl Uluslararası Kadınlar Günü olarak kutlama önerisinde bulunur; Sosyalist kadın hareketinin yönetimi için Uluslararası Sekretarya üyeliğine seçilir.

28 Ağustos — 16 Eylül

II. Enternasyonal VIII. Uluslararası Kongresi'ne (28 Ağustos — 3 Eylül) Kopenhag'da katılır.

Ağustos — Eylül

Kongre'nin bitiminden sonra Danimarka'da (William Haywood ile birlikte) ve İsveç'te (Jean Jaurès'le birlikte) mitinglerde konuşur.

1911

Şubat — Mart

Menşeviklerin İtalya'daki (Bologna) parti okulunda, Fin sorunu, ailenin evrimi ve başka konularda konferanslar verir.

İlkbahar

Berlin'den, Rus sığınmacılar Merkezinin bulunduğu Paris'e taşınır. Sekreteri G.V. Çiçerin olan, siyasi sığınmacıları destekleme bürosu da buradadır.

Paris'in banliyölerinden Passy'e yerleşir, «Baştan Başa İşçilerin Avrupası» adlı kitabını burada yazar.

Siyasi sığınmacıları destekleme bürosunun verdiği görevle, Fransa, Belçika, Almanya ve diğer ülkelerdeki Rus kolonilerini dolaşır; hasılatı büronun kasasına akan konferanslar verir.

Fransız Sosyalist Partisi'nde aktif çalışır.

Ağustos — Eylül

Güney Fransa'da, pahalılığa karşı «Ménagères» (kadın işçiler ve işçi eşi kadınları, ev kadınları) grevinin örgütlenmesine katılır; alanlarda, restoranlarda ve pazar yerlerinde konuşur.

3 Aralık

Paul ve Laura Lafargue'ın Paris'te yapılan cenaze törenine katılır; bu törende bir konuşma yapar.

1912

Şubat — Mart

Belçika Sosyalist Partisi'nin çağrısı üzerine, ajitatör olarak çalışmak için iki kez Belçika'ya gider; ayrıca G.V. Çiçerin'in talimatıyla Rus kolonilerinde konferanslar verir. Belçika'nın kömür merkezi Borinage'de madencilere, grev hazırlığında yardımcı olur; grev altı hafta sürer; Kollontai 21 gün içinde, çok kalabalık toplantılarda ondokuz kez konuşur.

İlkbahar

İsveç Sosyalist Gençlik Birliği ve İsveç Sosyal-demokrat Partisi'nin çağrısı üzerine, ülkede ajitasyon gezisine çıkar.

1 Mayıs

Stockholm'de, militaristlerin provokasyonunu teşhir ettiği, kalabalık bir toplantıda konuşur.

Yaz

İsviçre Sosyal-demokrat Partisi sol kanadının ve başkanı Fritz Platten'ın isteği üzerine, kadın sorunuyla ilgili konferanslar vermek için İsviçre'ye gider.

Eylül

İngiltere'de Trade-Union'ın kongresine katılır; kooperatif hareketi içinde kadının rolünü inceler. «Toplum ve Analık» kitabı için materyal topladığı, British Museum'da çalışır.

24 — 25 Kasım

II. Enternasyonal'in Basel Kongresi'ne katılır.

«Baştan Başa İşçiler'in Avrupası» adlı kitabı, Maksim Gorki'nin yönettiği «Snaniye» yayınevinden çıkar; Almanya, İngiltere, Danimarka ve İsveç'te işçi sınıfının yaşamı ve mücadelesinden

anlatımlar içerir. Bu kitaba, Aleksandra Kollontai'ın sözkonusu ülkeleri gezisi sırasında topladığı gözlem ve izlenimleri örnek olarak hizmet etmiştir.

1913

Şubat

Rusya'da kadınlar gününün örgütlenmesi ve gerçekleştirilmesine aktif olarak katılır; Uluslararası Kadınlar Günü için gazetelerin özel sayı çıkarmalarını sağlar. İsviçre Sosyal-demokrat Partisi'nin sol kanadı tarafından Kadınlar Günü'nün hazırlanması ve uygulanması için çağrılır.

İlkbahar

Berlin'e dönüş; yazın alanında çalışır; «Yeni Kadınlar» broşürünü ve kadın sorununa ilişkin bir dizi makale yayınlar.

Yaz — Sonbahar (Kasım ortasına dek)

Londra'da British Museum'da çalışır; «Toplum ve Analık» adlı kitabını yazar. Bebel — Evi'nde işçi kadınlar için konferanslar verir.

Kış

Almanya'ya dönüş. Kadın yazar Etta Federn ile birlikte, «Baştan Başa İşçilerin Avrupası» adlı kitabını Almanca'ya çevirir. Bu kitabın yayınlanması savaş nedeniyle gerçekleşmemiştir.

1914

Mayıs sonu

Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nı toplamak için, Uluslararası Kadınlar Sekretaryası Bürosu'nun oturumuna, Rusya temsilcisi olarak katılır. Berlin'de, savaşa ve militarizme karşı bir kadın işçiler toplantısının örgütlenmesine yardımcı olur. Polis, Aleksandra Kollontai'ın konuşmasına izin vermez; bu yüzden konuşması, toplantıyı örgütleyenlerden biri tarafından, Davydova takma adıyla okunur.

21 — 31 Temmuz

Bad Kohlgrub'ta (Tirol), Viyana'da yapılacak olan Uluslararası Kadınlar Konferansı'na hazırlanmayı sürdürür.

1 Ağustos

Savaşın ilan edildiği gün, Tirol'den Berlin'e gelir.

3 Ağustos

Aleksandra Kollontai Alman makamlarınca tutuklanır.

4 Ağustos

Serbest bırakılır; Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve diğer Alman Sosyal-demokratlarıyla savaş, barış ve devrim sorunları üzerine konuşur.

Eylül ortası

Karl Liebknecht'in yardımıyla, başka Rus sosyal-demokratlarıyla birlikte Almanya'dan Danimarka'ya geçer; Danimarka Sosyal-demokrat Partisi'yle ilişki kurar ve ajitasyon çalışması yapar.

Ekim

Danimarka makamları tarafından izlenmesi üzerine İsveç'e göç eder, orada da aktif bir savaş karşıtı olarak etkinliklerde bulunur.

Ekim sonu — Kasım başı

Stockholm'e gelir ve Birger Jarls Gatan da bir pansiyonda kalır; solcu İsveç sosyal-demokratlarıyla karşılaşmaları, konuşmaları ve tartışmaları olur; İsveç'te sosyal-demokrat basın için makaleler yazar.

Kasım ortası

Aleksandra Kollontai tutuklanır; anti-militarist propaganda ve İsveç'in devlet güvenliğini tehdit etmekle suçlanır; Stockholm hapishanesinden, Malmö kalesine götürülür.

Kasım sonu

Aleksandra Kollontai İsveç'ten sınırdışı edilir; Danimarka'ya yerleşir; Kopenhag'dan Lenin'e, tutuklanmasının gerçek nedenlerini anlatır: — sosyalist basında ve kalabalık toplantılarda savaşa karşı çıkışından dolayı tutuklanmıştır.

1915

Ocak

Kopenhag'da yapılan tarafsız ülkeler sosyalistlerinin konferansına konuk olarak katılır; İsveç, Norveç, Hollanda ve Danimarka temsilcileriyle bir araya gelir, görüşmeler yapar; «Sosyal-Demokrat» gazetesinin, Lenin tarafından kaleme alınmış RSDİP (B) Merkez Komitesi'nin Savaş Üzerine Manifestosunun yayınlandığı 33. sayısını onlara tanıtır.

İlk Şubat günleri

Norveç sosyal-demokratlarının çağrısıyla Norveç'te, Oslo (Kristiania) yakınında küçük Holmenkollen kasabasına yerleşir.

RSDİP(B) Merkez Komitesi'yle ilişki kurar ve Lenin'in talimatıyla, İskandinav sosyal-demokrasisinin sol güçleri arasında etkin biçimde çalışmaya başlar. Lenin'in yazışmalarının, İskandinav ülkeleri üzerinden Petersburg'a gidip gelmesini örgütler.

8 Mart

Bir kadın toplantısında savaşı protesto eder.

24 Mart

Bern'de yapılan Uluslararası Kadınlar Konferansı'na Lenin'in rotasını destekleyen yazılı bir açıklama yollar.

1 Mayıs

Kristiania'da 1 Mayıs toplantısında konuşur.

21 — 28 Mayıs

Trondheim'da yapılan, Norveç Sosyal-demokrat Partisi Kongresi'ne katılır; onun önerisi üzerine Kongre, Sibirya'da yaşam boyu sürgüne mahkum edilen IV. İmparatorluk Duması Bolşevik milletvekillerine bir selam mesajı gönderir.

Yaz

«Komünist» gazetesinde çalışmanın başlangıcı; Lenin'in verdiği görevle «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?» adlı broşürü yazar.

Temmuz — Ağustos

Zimmerwald, Uluslararası Sosyalistler Konferansı'na hazırlık. Lenin'le yoğun mektuplaşma; Lenin'in ricasıyla, onun tarafından hazırlanan bir deklarasyonu Norveç ve İsveç dillerine çeyirir; Norveç sosyal-demokratlarıyla deklarasyon üzerine tartışır ve sonra Lenin'e gönderir.

Eylül

Aleksandra Kollontai'ın Lenin tarafından düzeltilen «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?» adlı broşürü İsviçre'de Merkez Komite Yurtdışı Bürosu'nca ve Rusya'da RSDİP(B) Petersburg Komitesi'nce yayına hazırlanmıştır.

Amerikan Sosyalist Partisi'nin Alman Seksiyonu, Aleksandra Kollontai'ı, savaşa karşı ve Zimmerwald ilkeleri lehine ajitasyon yürütmesi için ABD'ye çağırır.

8 ve 13 Eylül arası

Lenin, Aleksandra Kollontai'a, «Sosyalizm ve Savaş» adlı kitabını Ingilizceye çevirmesi, Amerika'da literatürün yaygınlaşmasına katkıda bulunması, sosyalist propaganda için Liga'yla, sol güçlerin örgütüyle ilişkiye geçmesi, Parti için para toplaması gibi görevler verdiği bir mektup yazar (Bk. V.I. Lenin: A.M. Kollontai'a. Mektuplar, c. IV, s. 133/134.)

8 Ekim

New York'a varış. Amerika'da ajitasyon — ve propaganda gezisinin başlangıcı.

1916

ABD'den Norveç'e dönüş.

14 Mart — Ağustos

Vladimir İlyiç Lenin ve Nadejda Konstantinovna Krupskaya'-

ya Amerika gezisini anlattığı bir mektup yazar; yurtdışı ve Rus basını için makaleler kaleme alır; Rusya'yla bağlantıyı kurar; illegal literatürün iletilmesini örgütler ve gizli ve zahmetli küçük işlerle uğraşır. Petersburg'ta, Aleksandra Kollontai'ın «Toplum ve Analık» kitabı çıkar.

Ağustos sonu
İkinci kez Amerika'ya gider; Paterson'a, ipek dokumacılığının merkezine yerleşir.

Eylül — Aralık
Amerikan sosyalist hareketinde aktif politik faaliyet; kendisini yazınsal çalışmaya verir.

1917
28 Ocak
Amerika gezisinden Norveç'e döner.

28 Şubat (13 Mart)
«Çar'a Kimin Gereksinimi Var ve Onsuz Olunabilir mi?» adlı ajitasyon broşürünü yazar.

1 (14 Mart)
Rusya'da, Şubat Burjuva-Demokratik Devriminin olduğunu öğrenir; İsviçre'ye Lenin'e telgraf çekip, İskandinav ülkelerinden Rusya'ya dönmeye hazırlanan Bolşeviklere direktifler vermesini ister.

3 (16 Mart)
Lenin'e yazdığı bir mektupta, Rusya'daki devrimle bağıntılı olarak, İskandinavya'da olağanüstü durumlarda Merkez Komite adına konuşma yetkisine sahip olması gereken, RSDİP(B) Merkez Komitesi'ne destek için, geçici bir büro kurulmasının zorunluluğuna dikkat çeker.

Kristiania'da Sosyalist Gençlik Birliği'yle Zimmerwald solcuları tarafından düzenlenen ve Rusya'daki devrime adanan bir toplantıda konuşur.

9 (22) Mart'tan kısa süre sonra
Lenin, «Uzaktan Mektuplar» ın ilk makalelerini, Petrograd'a, «Pravda»nın redaksiyonuna iletmesi için gönderir.

18 (31) Mart
Norveç'ten Petrograd'a döner.

19 Mart (1 Nisan)
Pravda redaksiyonuna Lenin'in «Uzaktan Mektuplar» makalesini teslim eder; «Pravda» da çalışmaya başlar.

21 Mart (3 Nisan)
«Pravda», Aleksandra Kollontai'ın, «Kadın İşçiler ve Kurucu Meclis» başlıklı ilk makalesini yayınlar.

23 Mart (5 Nisan)
Devrim şehitlerinin Marsfeld'te cenaze törenine katılır; «Pravda», «Özgürlük Savaşçıları İçin Anıtımız» makalesini yayınlar.

26 — 27 Mart (10 — 11 Nisan)
RSDİP(B) Petrograd Komitesi'nin Askeri seksiyonunda bir rapor okur.

27 Mart (11 Nisan)
Bolşeviklerin askeri örgütü, Kollontai'ı Petrograd Sovyeti Milletvekili olarak seçer.

Mart (Nisan)
İşçi — ve Asker Milletvekilleri Sovyetleri Petrograd Yürütme Komitesi'ne ve Sovyetlerin Bolşevik Fraksiyon Bürosu'na seçilir.

3 (16) Nisan
Aleksandra Kollontai, Petrograd'taki Finlandiya istasyonunda, İsviçre'den gelen Vladimir İlyiç Lenin ve Nadejda Konstantinovna Krupskaya'yı karşılar.

4 (17) Nisan

Taurus Palas'ta, İşçi — ve Asker Milletvekilleri Sovyeti Bütün Rusya Konferansı Bolşevik delegeler toplantısına ve Lenin'in Nisan Tezleri üzerine bilgi verdiği, Sovyetler Konferansı Bolşevik ve Menşevik delegelerinin ortak oturumuna katılır. Bir konuşmayla Nisan Tezlerini destekler.

24 — 29 Nisan (7 — 12 Mayıs)

Petrograd örgütü delegesi olarak, RSDİP(B)'nin VII. Bütün Rusya Konferansı'na (Nisan Konferansı) katılır.

Nisan

Atölyelerde, fabrikalarda, kışlalarda ve asker kulüplerinde, Baltık Donanması bahriyelilerinin toplantılarında, kruvazör ve destroyerlerde, kadın işçilerin toplantılarında konuşur.

Mayıs

«Rabotniza» gazetesinin redaksiyon üyesi olur.

15 — 18 Haziran

RSDİP(B) Merkez Komitesi temsilcisi olarak Finlandiya Sosyal-demokrat Partisi IX. Kongre'sine katılır; Fin'li sosyal-demokratları II. Enternasyonal'le bağlarını koparmaya çağırır.

3 — 24 Haziran (16 Haziran — 7 Temmuz)

İşçi ve Asker Milletvekili Sovyetleri I. Bütün Rusya Kongresi'ne katılır; ulusal sorun ve Fin sorunu üzerine konuşur.

21 Haziran (4 Temmuz)

I. Bütün Rusya Sendikalar Konferansı'na katılır; kadınların sendikal harekete çekilmesi üzerine bir rapor verir.

Petrograd'ta 4000 çamaşırcı kadının grevini yönetir.

Haziran sonu (Temmuz ortası)

RSDİP(B) Merkez Komitesi temsilcisi olarak V.V. Vorovski ile birlikte, Stockholm'de yapılan Zimmerwald Birliği'nin Konferansı'na gider.

Temmuz başlangıcı

Aleksandra Kollontai, Kerenski hükümeti tarafından tutuklanır.

26 Temmuz — 3 Ağustos

RSDİP(B)'nin VI. Kongresi'nde Merkez Komite üyeliğine ve Kongre onur başkanlığına seçilir; ona ve cezaevindeki diğer yoldaşlara bir selam yazısı gönderilir.

21 Ağustos (3 Eylül)

Gorki'yle Krassin'in başvurusu üzerine 5000 Ruble kefaletle serbest bırakılır ve ev hapsine alınır.

Eylül

Kadınlar arasında çalışma için bir büro kurulmasına ön ayak olur.

Eylül sonu — Ekim

Petrograd'ta I. Kadın İşçiler Konferansı'nın toplanması için Petrograd Komitesi'nde İşçi Kadınlar İnisiyatif Grubu'nu yönetir.

10 (23) Ekim

RSDİP(B) Merkez Komitesi'nin, silahlı ayaklanma kararının alındığı oturumuna katılır.

11 (24) Ekim

Petrograd Sovyeti'nde, önparlamentoyla tüm bağın kesin olarak koparılması ve tüm iktidarın Sovyetlere geçmesinden yana tavır alır.

22 Ekim (4 Kasım)

«Petrograd Sovyeti Günü»ne ilişkin Parti'nin diğer olağanüstü konuşmacılarıyla birlikte işletmelerde, fabrikalarda ve birliklerde konuşur.

24 Ekim (6 Kasım)

Geçici Hükümet'in yasağına rağmen çıkan «Pravda», Alek-

sandra Kollontai'ın, «Kadın İşçiler Konferansı'nın Önündeki Görevler» adlı makalesini yayınlar.

24'ü 25 Ekim'e (6 Kasım'ı 7'ye) bağlayan gece
Smolny'de, ayaklanmanın karargahında bulunur.

25 Ekim (7 Kasım)
Petrograd İşçi — ve Asker Milletvekilleri . Sovyeti'nin oturumuna katılır.

25 — 26 Ekim (7 — 8 Kasım)
II. Sovyet Kongresi'ne katılır; Devlet Yardımı Halk Komiseri olarak, ilk Halk Komiserleri Kurulu'na alınır.

5 (18) Kasım
Birinci Petrograd Kadın İşçiler Konferansı'na katılır; Ana ve Çocuk Koruma'ya ilişkin bir rapor sunar.

Aralık
Aleksandra Kollontai'm «Çalışan Anne» ve «Kadın İşçiler ve Kurucu Meclis» adlı broşürleri çıkar.

1918
17 Şubat (2 Mart)
Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi kararıyla bir MYK — Delegasyonu başkanı olarak, Rusya'daki durum üzerine bilgi verme diplomatik misyonuyla yurtdışma —İsveç, İngiltere ve Fransa'ya— gider.

6 — 8 Mart
RKP(B) Merkez Komitesi delegesi olarak VII. Kongre'ye katılır; bir konuşmasmda Brest barışının yapılmasına karşı çıkar.

14 — 16 Mart
Sovyet Presidium'u üyesi olarak IV. Sovyet Kongresi'ne katılır. Kongreden sonra, Devlet Yardımı Halk Komiserliği'nden çekilir.

İlkbahar — Yaz

RKP(B) Merkez Komitesi kararıyla Volga bölgesinde ajitasyon ve propaganda çalışması yürütür.

Sonbahar

RKP(B) Merkez Komite kararıyla tekstil sanayinin merkezlerine (Orehovo — Suyevo, Kineşma ve diğerleri), kadın işçiler arasında propagandist olarak çalışmak için gider.

16 — 21 Kasım

I. Bütün Rusya İşçi-ve Köylü Kadınlar Kongresi'ne aktif katılır; «Aile ve Komünist Devlet», adlı bir rapor sunar.

Kış

Çalışma ve Ajitasyon Komisyonu'nun üyesi olarak Moskova'da RKP(B) Merkez Komitesi'nde kadınlar arasında çalışır; «Pravda», «İzvestiya», «Kommunar» ve diğer gazetelerde yazar.

Aleksandra Kollontai'ın, «Yeni Ahlak ve İşçi Sınıfı», «Aile ve Komünist Devlet», «Devrimin İlk Yılında Kadın İşçiler» ve «Uluslararası Sosyalist Kadın İşçiler Konferansı» (Stuttgart ve Kopenhag Konferansları) üzerine kısa anlatımları çıkar.

1919

2 — 6 Mart

III. Enternasyonal'in ilk kongresine katılır; kadın işçilerin komünist harekete çekilmesine ilişkin bir karar tasarısı hazırlar.

8 — 23 Mart

RKP(B) Merkez Komitesi'nde kadınlar arasında çalışma için merkez komisyon delegesi olarak, RKP(B)'nin VIII. Kongresi'ne katılır. Kadınlar arasında çalışma üzerine bir rapor sunar.

Nisan

RKP(B)'nin kararıyla Ukrayna'ya gönderilir; cephede ajitasyon yürütür ve komsomollor arasında çalışır. K. Samoilova ile birlikte Karkov'da işçi kadınları örgütleme uğraşı verir.

Metal İşçileri Birliği delegesi olarak, Karkov'da, Bütün Ukrayna Sendikalar Kongresi'ne katılır.

Mayıs

Bachmut ve Lugansk'ta, Donezbecken'de çalışır.

Haziran

Kırım — Cumhuriyeti polit-yönetimine başkan atanır.

Temmuz — Ağustos

Ukrayna Propaganda ve Ajitasyon Halk Komiseri olarak çalışır. Kiev'de, «Asker Kaçağı Olma!», «Kararlı Bir Savaşçı Ol!», «İşçi ve Köylü Kadınlar ve Cephe», «İşçi Kadınlar Hakları İçin Nasıl Mücadele Ederler?» adlı broşürleri yazar.

31 Ağustos — Eylül

Denikin — saldırısı yüzünden Kiev'in boşaltılmasından sonra Moskova'ya döner. RKP(B) Merkez Komitesi'nin İşçi-ve Köylü Kadınlar Arasında Çalışma Bölümünde faaliyet gösterir; Rusya Komünist Gençlik Birliği Merkez Komitesi'nde, Parti Merkez Komite temsilciliğine ve kırda çalışma bölümünde Kadın Bölümü temsilciliğine atanır.

Sonbahar 1919 — Kış 1920

İnès Armand'm ölümünden sonra Merkez Komite'de Kadın Bölümü'nü yönetir; fahişeliğe karşı mücadelede, Sosyal Yardım Halk Komiserliği daireler arası komisyonuna üye olur.

1920

22 — 29 Aralık

Sekizinci seçim dönemi VIII. Bütün Rusya Sovyet Kongresi'nde Merkez Yürütme Komitesi üyeliğine seçilir.

«Uluslararası Kadın İşçiler Günü» adlı broşürü çıkarır.

1921

Şubat — Temmuz

Moskova'daki Sverdlov — Üniversitesi'nde, «Ekonominin Ge-

lişimiyle Bağlantılı Olarak Kadının Durumu Üzerine» ve «Evlilik İlişkisi Alanında Komünist Ahlak Üzerine», konferanslar verir.

8 — 16 Mart

Lenin'in, çeşitli muhalif grupların temsilcilerini, bu arada liderleri arasında Aleksandra Kollontai'ın da bulunduğu «işçi muhalefeti»ni ve Aleksandra Kollontai'ın Kongre için yayınlanan, «'İşçi Muhalefeti' Nedir?» broşürünü sert biçimde eleştirdiği RKP(B) X. Kongresi'ne katılır.

9 — 15 Haziran

II. Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı'na katılır; kadınlar arasında çalışma biçimleri ve yöntemleri üzerine bir rapor sunar. Komünist Enternasyonal'de, Uluslararası Kadın Sekretaryası'nın başkan yardımcılığına atanır.

22 Haziran — 12 Temmuz

III. Komintern Kongresi'ne katılır; «İşçi Muhalefeti» görüşünü savunur. Kadınlar Arasında Komünist Partilerin Faaliyeti Üzerine bir rapor sunar. Kısa süre sonra Aleksandra Kollontai, muhalefetten ayrılır.

22 — 27 Aralık

IX. Bütün Rusya Sovyet Kongresi'nde, dokuzuncu seçim döneminin Bütün Rusya MYK üyeliğine seçilir.

Aleksandra Kollontai'ın, «Ekonominin Gelişimine Bağlı Olarak Kadının Durumu» ve «Sovyet Rusya'da İşçi ve Köylü Kadınlar» adlı kitapları yayınlanır.

1922

4 Ekim

Aleksandra Kollontai, Norveç'te, SSCB Yetkili Temsilcilik Kurulu'na atanır.

8 Aralık

Bir delegasyonla birlikte, Amsterdam Sendikalar Enternasyo-

nal'i tarafından toplantıya çağrılan Uluslararası Barış Kongresi'ne katılmak için Haag'e gider.

1923

30 Mayıs

Norveç, SSCB elçilik ve ticaret temsilciliği yetkili temsilcisi ve yöneticisi olarak atanır; böylece ilk kez bir kadın, yetkili temsilci ve ticaret temsilciliği yöneticisi olur.

1924

15 Şubat

Aleksandra Kollontai'ın aktif katkılarıyla, SSCB ile Norveç karşılıklı olarak birbirlerini tanırlar. Norveç, Sovyet hükümetini hukuken tanıyan ilk Avrupa ülkelerindendir.

9 Ağustos

Norveç, Sovyetler Birliği Elçiliği'ne atanma.

1926

İlkbahar

SSCB ile Norveç arasında Ticaret ve Deniztaşımacılığı anlaşmasını imzalar.

17 Eylül

SSCB Merkez Yürütme Kurulu, Aleksandra Kollontai'ı Meksika, ticaret temsilciliği yetkili temsilcisi ve yöneticisi olarak atar.

1927

4 Haziran

Aleksandra Kollontai sağlık nedenleriyle Meksika'dan Moskova'ya döner.

Ekim

Yeniden Norveç SSCB'nin Yetkili Temsilciliği'ne atanır. Aleksandra Kollontai'ın, «Kerenski'nin Zindanında» adlı kitabı yayınlanır.

1930

Sonbahar

İsveç Sovyetler Birliği Elçiliği'ne atanır.

1933

7 Mart

İşçi ve Köylü kadınlara komünist eğitim verilmesinde gösterdiği olağanüstü özverili etkinliğinden dolayı, Lenin nişanıyla ödüllendirilir.

Haziran

Aleksandra Kollontai, Kerenski hükümetinin İsveç bankalarındaki altın varlığının SSCB'ye geri verilmesi üzerine bir anlaşmanın imzalanması için uğraşır.

1935

20 Mayıs

Aleksandra Kollontai'ın aktif katılımıyla, kültürel ilişkiler için İsveç-Sovyet Kültür Derneği kurulur; Aleksandra Kollontai Yönetim Kurulu onur üyeliğine seçilir.

9 — 22 Eylül

Halklar Birliği'nin* XVI. Genel Kurul toplantısına, Sovyet delegasyonu üyesi olarak katılır; hukuk komisyonunda, kadının hukuki ve ekonomik konumu sorunlarıyla ilgili çalışır.

1936

20 Eylül — 1 Ekim

Halklar Birliği'nin XVII. Genel Kurul toplantısına, Sovyet delegasyonu üyesi olarak katılır.

---

* Halklar Birliği — Cemiyet-i Akvam: Bugünkü Birleşmiş Milletlerin öncüsü olan örgüt. 1919 — 1946 yılları arasında faaliyet göstermiştir.

1937

12 Eylül — 12 Ekim

Halklar Birliği'nin XVIII. Genel Kurul toplantısına Sovyet delegasyonu üyesi olarak katılır; hukuk komisyonunda çalışır.

1940

Ocak — Mart

Finlandiya'yla savaş sırasında, bir ateşkes anlaşmasının imzalanması için kapsamlı faaliyet.

1942

4 Nisan

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu kararıyla, Sovyet devleti için gösterdiği, olağanüstü yararlılıklar ve 70. doğum günü nedeniyle Kızıl Emek Bayrağı nişanıyla ödüllendirilir.

Aleksandra Kolontai, İsveç'te kordiplomasi duayeni olur.

1943

16 Eylül

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu kararıyla, Aleksandra Kollontai, olağanüstü ve tam yetkili Elçilik derecesine yükselir.

1945

5 Eylül

Büyük anavatan savaşı sırasında, Sovyet hükümetinin görevlerini başarıyla yerine getirdiği için, ikinci kez Kırmızı Emek Bayrağı nişanıyla ödüllendirilir.

1946 — 1952

SSCB Dışişleri Bakanlığı'nda danışman olarak kapsamlı çalışmalar yapar.

1952

9 Mart

Kalp krizi nedeniyle ölüm.

NOTLAR

Birinci Etap

1939-1940'da «And Dreams Came True» (Düşler Gerçek Oldu) başlığıyla İngilizce yazıldı. 1945 yılında, İsveç dilinde «Den Första Etappen» (Birinci Etap) başlığıyla, Stockholm'de yayınlandı. Daha sonra İsveççeden Norveç, Danimarka ve Finlandiya dillerine çevrildi. Rusçada Anılar'ın ilk bölümü 1945'te, «Anılar»dan başlığıyla «Oktyobr» gazetesinin 9. sayısında yayınlandı. Eldeki basımda, Moskova Parti Merkez Arşivi'nde korunan «Komünizme Giden Yolum» adlı el yazmalarının kısaltılmış biçimi temel alınmıştır.

14 — 1866 Avusturya-Prusya savaşı kastediliyor olmalı. Gerçi bu savaşta Rusya tarafsızlığını korumuş ancak ordusunu savaşa hazır halde tutmuştu.

16 — Bulgaristan'da Türk boyunduruğuna karşı ayaklanma, 1876 Nisan'ında başlamıştı. Türkiye, Bulgaristan, Bosna ve Hersek'in bağımsızlığını güvence altına alan, Rus diplomatlarının inisiyatifiyle hazırlanmış tasarıyı reddettikten sonra, Rusya Türkiye'ye 1877 Nisan'ında savaş ilan etmişti.

— Rus-Türk Savaşı 1877-1878, Balkanlar'da ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselmesinin ve Yakın-Doğu'da uluslararası çelişkilerin keskinleşmesinin sonucuydu.

— «Novoje Vremja» (Yeni Zaman) — Günlük gazete; 1868'den 1917'ye dek Petersburg'ta yayınlandı. Başlangıçta ılımlı liberal; 1876 yılında A.S. Suvorin gazetenin yayımcısı olduktan sonra, büyük devlet şövenizmi ve anti-semitizm propagandası yapan gerici bir organ oldu.

17 — Türk birliklerince yoğun biçimde tahkim edilmiş Plevne

kalesinin savunması uzun sürdü, bu yüzden Çarlık ordusu yöneticileri, 1877 Temmuz'unda Balkan seferinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Plevne Garnizonu 1877 Kasım'ının sonunda teslim oldu.

18 — Şipka Geçiti'ni savunanlar —Rus askerleri ve Bulgar ihtiyat ordusu erleri— kahramanca savaşarak düşmanın, Rusları Tuna nehrinin gerisine, Romanya'ya püskürtme planını boşa çıkardılar.

19 — 1735-1739, 1768-1774, 1787-1791, 1806-1812 ve 1828-1829 Rus-Türk Savaşları kastediliyor.

— San Stefano Barış Antlaşması, 19 Şubat (3 Mart) 1878'de Rusya'yla Türkiye arasında yapıldı. Türkiye Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıdı ve yeni devletin sınırları, Türkiye'nin izin verdiği biçimde saptandı. 1878 Berlin Kongresinde bu anlaşmanın koşulları Rusya'nın ve Balkan halklarının çıkarları doğrultusunda düzeltildi. Objektiv olarak savaşın ilerici anlamı, Rus ordusunun zaferinin, Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığını ve Bulgaristan'ın Türk boyunduruğundan kurtulmasını sağlamasında yatıyordu.

33 — Muhalefetin Bulgaristan'daki anti-nasyonal politikaya karşı mücadelesi kastediliyor. Bu mücadelenin liderlerinden biri, ülkenin demokratikleştirilmesi ve bu temelde Bulgaristan'la Rusya arasındaki ilişkilerin düzelmesi için mücadele eden Bulgar burjuva politikacısı P. Karavelov'du.

36 — «Kolokol» (Çan) — 1857'den 1867'ye kadar A.Y. Herzen ve N.P. Ogaryov tarafından Londra'da yayınlanan devrimci gazete. 1865'ten sonra Cenevre'de yayınlanmaya başlamıştır. Gazete, Rus devrimci hareketi tarihinde çok önemli bir rol oynadı.

41 — I Mart 1881'de Narodovolz'lar, II. Aleksander hakkında aldıkları ölüm kararını infaz ettiler. Çar, İ. Grinevizki'nin attığı bir bombayla öldürüldü. Patlamada, Grinevizki'nin kendisi de öldü. A. Shelyabov, S. Perovskaya ve N. Kibalçiç, suikaste katıldıkları için idam edildiler.

47 — Aleksandra Kollontai'ın annesinin ilk kocası mühendis Mravinski. Çar'a suikast planlayan devrimcilerin suç ortağı olarak, nedensiz yere tutuklanmış ve yargılanmıştı. (II. Aleksander arabayla geçtiği sırada patlamanın olduğu binada bulunan bir yeraltı geçiti üzerine, daha önce uzman olarak rapor hazırlamıştı.)

54 — Vasa Hanedanı, 1523'den beri varlığını sürdürüyor. Hanedanlık Danimarka'ya karşı ayaklanmayı yöneten ve I. Gustav olarak İsveç kralı seçilen soylu Gustav Vasa'ya kadar gitmektedir; Egemenliğinin miras yoluyla geçeceği ilan edilmişti.

56 — Bestusher Kursları — Bir ilerici aydınlar çevresi tarafından 1878'de Petersburg'ta kurulmuştu. Kadınlar için yüksek okul kursları, filoloji-tarih ve fizik-matematik fakülteleri vardı. Kurslar, Rus Tarihi Profesörü olan K.N. Bestushev-Ryumin tarafından yönetiliyor ve onun adıyla anılıyordu.

66 — G.V. Plehanov'un «Monistik Tarih Anlayışının Gelişimi Sorunu Üzerine», 1895'te N. Beltov takma adıyla Rusya'da yayınlanan kitabı kastediliyor.

77 — Lenin'in, «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» (1894) adlı kitabı kastediliyor.

78 — «Naçalo» (Başlangıç) — Aylık bilim, edebiyat ve politika dergisi, «legal marksistlerin yayın organı; 1899'da P.B. Struve, M.I. Tugan Baranovski ve başkalarının yönetimi altında Petersburgta yayınlandı.

— «Novoye Slovo» (Yeni Söz) — Günlük gazete, 1895'ten başlayarak Moskova'da «Russkoye Slovo» (Rus Sözü) adıyla yayınlandı; 1918'de «Novoye Slovo», daha sonra da «Naşe Slovo» (Bizim Sözümüz) adını aldı.

80 — «Russkoye Bogatstvo» (Rus Serveti) — 1876'dan 1918'e kadar Petersburg'ta aylık çıkan edebiyat ve bilim dergisi; 1892'den başlayarak liberal popülistlerin yayın organı oldu; 1906'da Kadetlere eğilim gösteren Halkçı Sosyalist İşçi Partisi'nin (Sosyal-devrimci) yayın organı haline dönüştü; Marksizme ve Rus Sosyal-demokrat hareketine karşı mücadele ediyordu.

— «Severny Vestnik» (Kuzey'in Ulağı) — Aylık edebiyat, bilim ve politika dergisi; 1885'ten 1898'e kadar Petersburg'ta çıktı; başlangıçta sosyo-ekonomik sorunlara büyük önem veriyordu. Çalışanları arasında liberal popülistler de vardı; 1891'den başlayarak gerici-idealist bir konum aldı ve Dekadansın organı oldu.

86 — Aleksandra Kollontai'ın «Dobrolyubov'un Görüşlerine Göre

Eğitimin Temelleri» adlı 1898'de «Obrasovaniye» (Eğitim) dergisinin 9-11 sayısında yayınlanan ve aynı yıl içinde ayrı bir basımı yapılan makalesi. Bu makalenin bazı bölümleri 1972'de «Narodnoye Obrasovaniye» (Halk Eğitimi) dergisinin 4. sayısında yayınlandı.

87 — Bernsteincılar — Felsefe, ekonomi, politika ve bilimsel komünizm teorisi alanında Marksizmin önemli ilkelerini revize eden, işçi hareketi içinde revizyonizm ve reformizmin kurucusu olan Bernstein'ın taraftarları.

— «Raboçeye Dyelo»cular — Rus Sosyal-demokratlarının Yurtdışı Birliğinin yayın organı olan «Raboçeye Dyelo» (İşçi Davası) dergisinin çevresinde gruplaşan ekonomistlere verilen addı; dergi 1899'dan 1902'ye kadar A.S. Martinov ve başkalarının yönetimi altında Cenevre'de periyodik olarak yayınlandı. Lenin bu dergiyi «Ne Yapmalı?» adlı çalışmasında eleştirdi.

Yaşamımdan, Çalışmalarımdan

İlk kez 1921'de yayınlandı, önce «Proletarskaya Revoluziya» (Proleter Devrimi) dergisinin 3. sayısında (Otobiyografik Özetler başlığıyla), sonra «Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan» adıyla Odessa'da ayrıca basıldı. Eldeki basımda Odessa baskısının kısaltılmış biçimi temel alınmış, bu arada, yazar tarafından yapılmış düzeltmelere dikkat edilmiştir. Ek olarak bu cilde Aleksandra Kollontai'ın başka el yazması materyalleri içinden, bağıntılı şu konular alınmıştır: 9 Ocak 1905 (Marksizm-Leninizm Enstitüsü Parti Merkez Arşivi, F. 134), Lenin'le 1905 sonu 1906 başında, ilk Rus Devrimi sırasında Stuttgart Kongresinde ve 1911'den 1913'e kadar Paris'te karşılaşmaları (Moskova, MLE PMA, F. 134).

93 — «Die Neue Zeit» (Yeni Zaman) — 1883'ten 1923'e kadar Stuttgart'ta yayınlanan Alman Sosyal-demokrat Partisi'nin teorik yayın organı. Friedrich Engels'ın ölümünden sonra dergi revizyonizme doğru kaymaya başladı. 1917'ye kadar Karl Kautsky tarafından yönetildi.

95 — «Nauçnoye Obosreniye» (Bilimsel Revü) — 1901'den 1903'e kadar Petersburg'ta aylık olarak yayınlanan felsefe, edebiyat ve bilim dergisi. Aleksandra Kollontai'm «Finlandiya Prensliğinde Endüstri ve Ticaret» (7. sayı 1901), «Finlandiya'da Toprak Sorunu» (2/3. sayı,

1902) ve «Finlandiya'da Tomrukçular» (9. sayı, 1902) adlı makalelerini yayınlandı.

— Bobrikov-egemenliği kavramıyla, Çarlık Genel Valisi N.I. Bobrikov tarafından Finlandiya'da yürütülen polis ve jandarma rejimi anlatılıyor. Bobrikov'un görev süresince (1898-1904) sansür ve baskılar, Çarlık hükümetinin keyfi davranışları özellikle zalimaneydi.

— «Sozialpolitisches Centralblatt» (Sosyalpolitik Merkezi Gazete), aynı zamanda «Soziale Praxis» (Sosyal Pratik) — 1892'den 1943'e kadar Berlin ve Leipzig'te yayımlanan sosyal politika dergisi.

— «Obrasovaniye» (Eğitim) — 1892'den 1909'a kadar Petersburg'ta çıkan pedagojik ve popüler aylık bilimsel dergi.

96 — «Zarya» (Şafak) — 1901 ve 1902 yıllarında «İskra» redaksiyonunca Stuttgart'ta legal olarak çıkan Marksist bilimsel-politik dergi. Derginin esas redaktörü Lenin'di. Plehanov «Zarya»da aktif çalışıyordu. Dergide (4. sayı, 1902) Aleksandra Kollontai'm «Sosyalizm ve Finlandiya» adlı makalesi de yayınlandı.

— Aleksandra Kollontai'm öğrenciler toplantısındaki konuşmasının metni yayınlanmadı. El yazması Moskova MLE, PMA'nde korunuyor.

— «Osvoboshdenzarler» olarak, Rus liberal-burjuvazisinin illegal politik organizasyonu Kurtuluş Birliği ve onun yurtdışı organı «Osvoboshdeniye» (Kurtuluş) dergisi çevresinde toplanan liberal burjuva aydınları tanımlanıyordu. Dergi 1902'den 1905'e kadar önce Stuttgart'ta, sonra Paris'te yayımlandı. Derginin redaktörü eski legal Marksist P.B. Struve'ydi. «Osvoboshdenzciler», 1905 yılında kurulan Rusya'nın en büyük burjuva partisi Kadetlerin çekirdeğini oluşturdular.

97 — «Pravda» (Gerçek) kastediliyor — sanat, edebiyat ve toplum için Menşevik aylık dergi. Ocak 1904'ten Şubat 1906'ya kadar Moskova'da yayınlandı.

— Aleksandra Kollontai'ın «Sınıf Mücadelesi Sorununa İlişkin» çalışması, 1972 yılında Moskova'da Politisdat'tan çıkan, «Seçme Yazılar ve Konuşmalar» derlemesine alındı.

98 — «Listok Osvoboshdeniya» da (Kurtuluş Gazetesi, 22/23. sayı 1904) bu miting üzerine bir not yayınlandı.

101 — Herhalde RSDİP Petersburg Komitesi'nin illegal gazetesi. «Petersburgkaya Raboçaya Nedelya» (Petersburg İşçi Haftası) sözkonusu ediliyor; bu gazetenin bir sayısı 20 Mart 1905'te çıkmıştı.

— Büyük bir olasılıkla RSDİP Petersburg Komitesi'nin, Kurucu Meclis üzerine bildirisi kastediliyor.

— «Fabriçny Vestnik» (Fabrika Ulağı) — Tekstil sanayi işçilerinin mesleki dergisi. 1909'da Petersburg'ta aylık olarak çıkıyordu.

— Aleksandra Kollontai'ın «Pozitif Bakışaçısıyla Ahlak Sorunları» adlı yazısı ve benzer bir konuya ilişkin yazılmış olan «Etik ve Sosyal demokrasi» adlı makalesi, «Obrasovaniye» dergisinde (9. sayı, 1905 ve 2. sayı 1906) yayınlandı.

— Feminizm — Yüzyılın başında ortaya çıkan kadının hukuksal eşitliği için, burjuva devleti çerçevesinde mücadele eden, burjuva kadın hareketi. Programı, kadınlar için seçme ve seçilme, eğitim, devlet görevine alınma, bağımsız ticaret yapabilme ve işletme yönetebilme hakkı gibi talepler içeriyordu.

— Rus Yardımlaşma Derneği — burjuva kadın örgütü. Kuruluş tarihi 1899. Derneğin üyeleri düşünsel alanda çalışan kadınlardı.

— Rusya'nın demokratik kesimleri, seçim sisteminin tamamlanması için, genellikle şu dört talebi koyuyorlardı: genel, eşit, doğrudan ve gizli seçim hakkı. Bu talepler kısaca «dört nokta formülü» diye anılıyordu. Aleksandra Kollontai, beşinci bir talep olarak seçim sisteminin kadınlar için de geçerli olması talebinin eklenmesi gerektiğini kastediyor.

— Kadının Eşitliği İçin Birlik — 20. yüzyılın başında kurulan feminist örgüt. Birlik, kadının politik eşitliğini ve kadınların çeşitli mesleklere girme hakkını talep ediyordu. İlk Rus devriminin yenilgisinden sonra varlığı sona erdi.

— Şidlovski —Komisyonu— «İşçilerin hoşnutsuzluğuna neden olan sorunların çözülmesi» için özel bir hükümet komisyonu. 29 Ocak 1905'te Kanlı pazar'dan sonraki grev hareketiyle bağlantılı olarak kuruldu. Bu komisyonun kurulmasıyla Çarlık, işçilerin devrimci mücadelesini durdurmak istiyordu. Bolşevikler Komisyon seçimlerini, hükümetin manevrasını açığa çıkarmak ve kitleleri politik olarak eğitmek için kullandılar.

102 — Rus Halkının Birliği — Rusya'da Ekim 1905'te, devrime karşı mücadele için kurulmuş olan monarşist Karayüzler örgütü.

— Petersburg İşçi Milletvekilleri Sovyeti 13 (26) Ekim 1905'te kuruldu. Sovyet'in ilk toplantısı gece yapıldı. Bunu izleyen süreçte Moskova ve diğer kentlerde de İşçi Milletvekilleri Sovyetleri kuruldu.

103 — Lenin, 8 Kasım 1905'te (eski tarih) Petersburg'a geldi. Sözkonusu karşılaşma herhalde Kasım ortalarında Teknoloji Enstitüsünün salonlarından birinde (Sagorodny Nr. 49), Menşeviklerle tarım sorunu üzerine bir tartışmada gerçekleşmiş olmalı.

104 — «Vperyod» (İleri) — 26 Mayıs (8 Haziran) 1906'dan başlayarak Peterburg'ta çıkan, legal Bolşevik günlük gazete; 14 (27) Haziran tarihli 17. sayının yayınlanmasından sonra yasaklandı.

105 — «Novaya Shisn» (Yeni Yaşam) gazetesi kastediliyor — 27 Ekim'den 3 Aralık 1905'e (eski tarih) kadar Petersburg'ta yayınlanan ilk legal Bolşevik günlük gazete. Fiili olarak RSDİP'in merkezi yayın organıydı.

— İlerici Kadın Partisi — Yayın organı «Shenski Vestnik» (Kadın Gazetesi) olan, sayıca küçük, liberal-burjuva örgüt. Redaktörü bayan doktor N.L. Pokrovskaya'ydı. Gazete 1904'den 1917'ye kadar Petersburg'ta yayınlandı. Burjuvazinin işçi hareketini bölme ve kadın işçileri sınıf mücadelesinden uzak tutma çabalarını yansıtıyordu.

— Nadejda Krupskaya'nın Sablina takma adıyla 1901'de çıkardığı «Çalışan Kadın» broşürü kastediliyor.

106 — Alman Sosyal-demokrat Partisi Mannheim Kongresi Eylül 1906'da yapıldı. Bu kongrede kitlesel siyasi grev ve sendikalar sorunu tartışıldı. Aym zamanda yapılan 4. Alman Sosyal-demokrat Kadınlar Konferansı, seçim hakkı için mücadele, tarım alanında çalışan kadın işçiler arasında yürütülecek ajitasyon, ev hizmetlerinde çalışanların kadın hareketi içine çekilmesi vs. gibi sorunlar üzerine tartışıldı. Bütün bu sorunlara ilişkin, kadınların hak ve talepleri yolunda mücadelenin güçlendirilmesine çağrı yapan kararlar alındı.

109 — Stuttgart'ta 1. Uluslararası Kadınlar Konferansı, II. Enternasyonal VII. Uluslararası Sosyalistler Kongresinin açılışından önce yapıldı. 15 ülkeden 58 delege vardı. Konferansın görevi, her iki cinsiyet için genel ve eşit seçim hakkıyla kadın işçilerin seçme hakkı için yürütülecek mücadelede, sosyalist partilerin izleyecekleri ortak taktiği saptamaktı.

— II. Enternasyonal VII. Uluslararası Sosyalistler Kongresi, 18 Ağustos'tan 24 Ağustos 1907'ye kadar Stuttgart'ta yapıldı. Bolşevik delegasyon sol güçleri uluslararası sosyal demokrasi çerçevesinde bir araya getirmek için büyük uğraşlar veren Lenin tarafından yönetili-

yordu. Kongre yaklaşan savaşa karşı sosyalistlerin mücadelesi üzerine bir karar aldı.

— Stuttgart Kadınlar Konferansında Clara Zetkin başkanlığında bir Uluslararası Kadın Sekretaryası kuruldu. Sekretaryanın görevlerinden biri kadın hareketi üzerine enformasyon materyali toplamak ve sosyalist kadın hareketini yönetmekti. Konferansın gidişatı ve orada yürütülen tartışmalar, Aleksandra Kollontai'ın bir çok yazısına ve 1918'de yayınlanan «Uluslararası Sosyalist Kadın İşçiler Konferansı» adlı broşürüne konu oluşturur. Broşürün metni kısaltılmış biçimiyle şu kitapta vardır: A.M. Kollontai: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, Moskova, 1972, Rus.

— II. Enternasyonal Stuttgart Kongresinde 25 ülkeden —Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Almanya, İngiltere, İtalya, Norveç, Avusturya, Polonya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri vs.— delegeler gelmişti. Toplam 884 delege vardı. En güçlü delegasyonlar 289 üyeyle Almanya ve 123 üyeyle İngiltere'ydi. ABD'den 22 delege vardı.

109 — Lenin, «Militarizm ve Uluslararası Çatışmalar»ı hazırlık mahiyetinde tartışan kongre karar bildirisini hazırlayan komisyonda çalışıyor, Rosa Luxemburg'la birlikte komisyon içinde devrimci-Marksist kanadı temsil ediyordu.

— Karar metni tam olarak şöyledir: «Bu yüzden Kongre, burjuva toplumun sınıf karakterine ve ulusal çelişkilerin sürdürülmesinin nedenlerine işaret ederek denizde ve karada silahlanmaya karşı bütün gücüyle mücadele etmeyi, silahlanmaya hizmet edecek tüm olanakları reddetmeyi, aynı zamanda işçi sınıfı gençliğinin, halklararası kardeşlik ve sosyalizm ruhuyla eğitilmesi ve sınıf bilinciyle donanmasını sağlamayı, işçi sınıfı ve özellikle onun parlamentolardaki temsilcilerinin görevi olarak görür...» (Barış İçin Mücadelede Devrimci İşçi Hareketi 1848-1964, Belgeler, Berlin 1964, s. 23-26)

— Formülasyon tam doğru değil. Lenin'in yazdığına göre, August Bebel'in hazırladığı karar metnine solcuların verdikleri değişiklik önergelerinde «Sosyal-demokrasinin görevinin sadece savaşların çıkmasına karşı veya çıkmış olan savaşların kısa sürede sona erdirilmesi için mücadele etmek değil, burjuvazinin devrilmesini hızlandırmak için savaşın neden olduğu krizden de yararlanmak olduğu» vurgulanmıştı. (V.I. Lenin: Stuttgart'ta yapılan Uluslararası Sosyalistler Kongresi. Eserler, cilt 13, s. 72) Solcuların önerdikleri ilaveler kabul edildi ve metne eksiksiz eklendi.

— V.I. Lenin: Marksizm ve Revizyonizmden alıntı. Bütün Eserler, cilt 15 s. 27/28

110 — Çar hükümeti 3 (16) Haziran 1907'de II. İmparatorluk Dumasını dağıttı (daha yarım yıl önce 20 Şubat (5 Mart 1907'de kurulmuştu) ve Dumadaki Sosyal demokrat fraksiyon üyelerini tutuklattı. Aynı zamanda, toprak sahiplerine ve büyük burjuvalara III. Duma'da tamamen çoğunluğu garanti eden yeni bir seçim yasası yapıldı. 3 Haziran 1907, karşı devrimci hükümet darbesi günü olarak ülke tarihine geçti.

— Tekstil İşçileri Birliği ve Merkezi Sendika Bürosu, o zamanlar ağırlıkla Menşevikti.

111 — Aleksandra Kollontai bu politikayı, Polonyalı sosyalist W. K. Machaiskiye atfen «Machaiski-rotası» diye adlandırıyor. 19. Yüzyılın sonunda Rusya'da ortaya çıkan Marksizm düşmanı küçük burjuva anarşist bir akım. «Machaiski-rotası»nın karşı devrimci ve gerici karakteri kendisini kötü iftiralarda, işçi sınıfıyla arasını bozmak için, devrimci aydınların suçlanmasında gösteriyordu.

— Aleksandra Kollontai'ın «Finlandiya ve Sosyalizm» adlı broşürü 1906'da yayınlandı. Bu kitaptaki bir yazı «Finlandiya Burjuvazisi ve Proletaryası (1905 ve 1906 yılının ilk yarısında ki olayların karakteristiği)», bazı kısaltmalarla A.M. Kollontai derlemesine: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, s. 45-60, Rus. alındı. «Finlandiya Seçim Sandığında» adlı makalesi 2. Mart 1907 tarihli «Russkaya Shisn»de (Rus Yaşamı) yayınlandı.

112 — I. Bütün Rusya Kadınlar Kongresi 10-16 (23-29. Aralık 1908'de Petersburg'ta yapıldı. Orada bulunan delegelerin 700'ü Kadet partisini temsil ediyordu, ayrıca kongrede kadın işçilerin ve aydınların temsilcilerinden oluşan bir grup (45 delege) vardı. Kongreyi düzenleyen feministler, kongreyi, «Kadın hareketi burjuva ya da proleter değil, tüm kadınları kapsamalı» şiarının belirlemesini istemişlerdi. Kadın işçilerin delegeleri konuşmalarında, proleter ve burjuva kadın hareketi arasındaki sınıf karşıtlığını açıkladılar. Kongre işçi kadınların baskısıyla, kadın ve çocuk emeğinin korunması ve köylü kadınların durumuna ilişkin vs. kararları kabul etti. Ayrıca kadın işçiler genel, eşit, doğrudan ve gizli seçim hakkını talep eden bir karar önerdiler. Başkanlık bu karar tasarılarını okumayı reddederek onun yerine burjuva liberalizmi ruhuyla kaleme alınmış bir başka karar çıkar-

dı. Bunun üzerine kadın işçiler grubu, protesto olarak kongreyi terketti. Aleksandra Kollontai, kadın işçiler grubunun kongreye hazırlanmasına aktif olarak katıldı.

114 — Aleksandra Kollontai'ın «Kadın Sorununun Sosyal Temelleri» (St. Petersburg 1909, Rus.) adlı kitabı, yazarın kadın sorununa ilişkin ilk esaslı çalışmasıdır (27 forma). Rus literatüründe bu kitap, Sablina'nın (Nadejda Krupskaya'nın takma adı) 1901'de yayınlanan «Çalışan Kadın» broşüründen sonra, kadın sorununa ilişkin marksist görüşlerin geliştirildiği ikinci kitaptır. Sorunun konduğu kitabın giriş bölümü A.M. Kollontai, Seçme Yazılar ve Konuşmalar, s. 61-81, Rus., Derleme'sine alındı.

— «Snaniye» — 1898'den 1913'e kadar Petersburg'ta varlığını sürdüren yayınevleri birliği; ilk önceleri bilinçlenmeye hizmet ediyordu Gorki'nin katılışıyla (1900) geniş demokratik okur çevresi için edebiyat yayınevine dönüştürüldü.

115 — 1908 Bütün Rusya Kadınlar Kongresinde işçi grubu yöneticisinin adı tam olarak bulunamadı. Kongrenin vekalet komisyonu listesinde S.G. Berednikov veriliyor. Berednikov bu kongrede «Kırsal Alanda Özyönetime Kadının Katılımı» adlı bir rapor okuyor.

116 — Aleksandra Kollontai'ın I. Bütün Rusya Kadınlar Kongresinde okuduğu «Modern Toplumda Kadın İşçi» adlı raporu bulunamadı. Narvzkaya Sastava'dan bir kadın işçi Varvara Volkova, işçi grubunun bir delegesi olarak, Aleksandra Kollontai'ın raporunu kongrede okudu. Raporda kadın işçilerin hangi ekonomik koşullar altında çalıştıkları etraflıca inceleniyor ve «kadın sorununun», öncelikle bir «her gün karın doyurma» ve kadının kapitalist sömürüden kurtulma sorunu olduğu kanıtlanıyor.

117 — «Eşitlik» — Sosyal-demokrat dergi, Almanya'da işçi eşi kadınları hareketinin yayın organı, daha sonra, uluslararası sosyalist kadın hareketinin yayın organı; 1881'den 1923'e kadar Stuttgart'ta onbeş günde bir yayınlandı; 1892'den 1917'ye kadar Clara Zetkin tarafından yönetildi.

— Suffragetler — Kadının seçim hakkı için uğraşan, burjuva kadın hareketinin yandaşları. Suffragetler, engelleme taktiği uyguluyorlar, sokak gösterileri düzenliyorlar ve kamu düzenini her biçimde bo-

zuyorlardı. Suffragetler hareketi emekçi kadınlara dayanmıyordu ve kitle hareketi alamadı.

118 — Ağustos 1910'da Kopenhag'ta yapılan II Uluslararası Kadınlar Konferansı kastediliyor. 17 ülkeden yaklaşık 100 delege vardı. Gündemde şu sorunlar bulunuyordu: I — Ana ve çocuk için sosyal yardım; 2 — Genel seçim hakkının elde edilmesi için araç ve yollar; 3 — Kadınlar arasında çalışmayı, tüm ülkelerin sosyalist kadın örgütleri arasında daha yakın ilişkiler kurarak güçlendirmek.

— II. Enternasyonal VIII. Uluslararası Sosyalistler Kongresi 28 Ağustos 3 Eylül arasında Kopenhag'ta yapıldı. RSDİP kongrede, V.İ. Lenin, G.V. Plehanov, A.M. Kollontai, A.V. Lunaçarski ve diğerleri tarafından temsil edildi. Kongre savaş tehlikesine karşı mücadele sorununa ilişkin «Mahkemeler ve Silahsızlanma» başlıklı karar metninde, Stuttgart Kongresinde (1907) kabul edilmiş, Vladimir İlyiç Lenin ve Rosa Luxemburg'un değişiklik önerilerini içeren, bütün ülkelerdeki sosyalistlerin, burjuvazinin devrilmesi için, savaşın neden olduğu ekonomik ve politik krizden yararlanmaya çağrıldığı «Militarizm ve Uluslararası Çatışmalar» başlıklı kararı pekiştirdi.

— «Sovremenny Mir» (Bugünün Dünyası) — Aylık edebiyat, bilim ve politika dergisi; 1906-1918 arası Petersburg'ta yayınlandı. Dergiyle en yakın bağı olanların çoğu Menşevikti. Bolşeviklerin, Partiye sadık Menşeviklerle blok oluşturduğu süreçte «Sovremenny Mir» de, Bolşevikler de çalıştı.

— «Shisn» (Yaşam) — 1906 ve 1907 yıllarında Petersburg'ta çıkarılan aylık edebi-sanatsal ve popüler bilimsel resimli dergi.

— Çarlık gizli polisinin öne sürdüğü suçlamalar temelinde, 3 Haziran 1907 gecesinde Çarlık Hükümeti tarafından tutuklanmış olan (Duma 3 Haziran sabahı dağıtıldı), II. İmparatorluk Duması Sosyaldemokrat fraksiyonu millet vekillerinin kaderi sözkonusu. Fraksiyonun 55 üyesi yargılandı. İçlerinden ikisi tutuklulukları sürerken öldüler. Lenin, II. Enternasyonalin Uluslararası Sosyalist Bürosu ve bir çok yabancı Sosyal-demokrat partiler bu milletvekilleri için çaba harcadılar.

119 — Long-jumeau (Paris) — Parti okulu, 1911 ilkbaharında V.İ. Lenin'in liderliğinde örgütlendi. Dinleyiciler büyük parti örgütlerinden —Petersburg, Moskova, Sormova, Yekaterinoslav, Nikolayev, Bakû, Tiflis, Dabrova (Polonya) bölgesi vs.— illegal çalışan 18 işçiydi. Lenin bu okulda, ekonomi, politika, felsefe ve sosyalist teori üzerine dersler verdi. İnès Armand, A.V. Lunaçarski, N.A. Semaşko ve

başkaları da konferans verdiler. Katılanlar, okul bittikten sonra, yine illegal çalışma için Rusya'ya dönüyorlardı.

120 — Paul Lafargue — Fransız ve uluslararası işçi hareketinin ünlü yöneticisi ve karısı Laura Lafargue (Karl Marks'ın kızı) 26 (13) Kasım 1911'de kendi istekleriyle yaşamlarına son verdiler.

— V.İ. Lenin'in 3 Aralık (20 Kasım) 1911'de, Père-Lachaise mezarlığında Paul ve Laura Lafargue'ın cenaze töreninde RSDİP adına yaptığı konuşma, Eserler cilt 17, s. 293/294'de yayınlandı.

121 — «Naşa Zarya» (Bizim Şafağımız) — Menşevik likidatörlerin aylık dergisi, 1910-1914 arasında Petersburg'ta yayınlandı. Aleksandra Kollontai'ın «Fransa'da Ménagères (evkadınları) Hareketi» adlı makalesi 1911'de bu derginin 9/10 sayısında yayınlandı.

123 — Yazarın metninde, yayınlandığı yıl doğru verilmemiştir. Aleksandra Kollontai'ın kapsamlı bilimsel çalışması «Toplum ve Analık» (40 forma) 1916 yılında «Shisni Snaniye» yayınevi tarafından basılmıştır. Yazar burada yalnızca konuya ilişkin önemli sorunları dile getirmekle kalmıyor, annelerin devletçe sigortalanması konusunda 15 ülkeye bir gezinti yapıyordu. Kitaba kapsamlı belgesel materyal eklenmiştir: Konuya ilişkin yasaların tam metni, cetveller ve çalışmada kullanılmış olan çok sayıda kaynak (altı Avrupa dilinde). Kitabın ikinci ve üçüncü baskısı Sovyet döneminde, 1921 ve 1923 yıllarında çıkmıştır. A.M. Kollontai Seçme Eserlerden, Seçme Yazılar ve Konuşmalar s. 160-175, Rus. alınmıştır.

— 1 Mayıs 1912'de Aleksandra Kollontai, Stockholm'de açık havada, binlerce dinleyicinin önünde konuştu. Konuşması, ünlü filolog Dr. Hannes Sköld tarafından İsveççeye çevrildi ve 2 Mayıs 1912 tarihli «Social-Demokraten» gazetesinde yayınlandı. Konuşma Rusçada, A.M. Kollontai Derleme'sinde Seçme Yazılar ve Konuşmalar s. 106-108'de vardır.

— Aleksandra Kollontai'm «Baştan Başa İşçilerin Avrupası» adlı kitabı 1912'de Petersburg'ta yayınlandı. Kitapta, yazarın Almanya, İngiltere, Danimarka ve İsveç kentlerinde yaptığı ajitasyon gezilerinde topladığı materyal bir araya getirilmişti.

124 — Trade-Union'lar (sayıları 45), Kongresi Newport'ta (Büyük Britanya), 2-7 Eylül 1912'de yapıldı.

— İskoçyalı madenci Keir Hardie'nin inisiyatifiyle kurulmuş olan, parlamentoda bağımsız bir işçi temsilciliğini savunan, Bağımsız İşçi

Partisi kastediliyor. Parti, bağımsız politika sürdürmeleri için Parlamentoya işçi milletvekillerinin gönderilmesini, toprağın ve üretim araçlarının ulusallaştırılmasını ve sendikal çalışmayı amaçladığını açıklamıştı. Ne var ki parti yönetimini oportünistler ele geçirip, partiye nereye çeksen gider tipinde bir sürü burjuva dolunca, mücadele ruhu yitti.

125 — Söz konusu olan II. Enternasyonal'in 24 ve 25 Kasım 1912'de Basel'da yapılan Olağanüstü Uluslararası Sosyalistler Kongresi'dir. Delegeler, işçileri savaş tehlikesine karşı mücadeleye çağıran savaş karşıtı manifestoyu, oybirliğiyle kabul ettiler. Manifesto sosyalistlere bir emperyalist savaşın çıkması durumunda, savaşın neden olacağı ekonomik ve siyasi krizden, sosyalist devrim mücadelesi için yararlanmayı tavsiye ediyordu.

126 — «Novaya Shisn» (Yeni Yaşam) — 1910-1916 arasında Moskova'da çıkan, edebi-toplumsal Almanak. Aleksandra Kollontai'ın «Yeni Kadınlar» adlı çalışması 1913 ilkbaharında broşür olarak da basıldı.

— «Pravda» (Gerçek) — Petersburg'lu işçilerin inisiyatifiyle kurulan Bolşevik, legal günlük gazete, ilk kez 22 Nisan (5 Mayıs) 1912'de yayınlandı. Gazetenin ideolojik yönetimi V.İ. Lenin'in elindeydi. Savaş başlamadan kısa süre önce 8 (21) Haziran 1914'de «Pravda» redaksiyonu tahrip edildi; çalışanlar tutuklandı, gazete yasaklandı. Çarlığın devrilmesinden sonra, Mart 1917'den itibaren yeniden çıkmaya başladı.

— «Luç» (Parıltı) — Menşevik likidatörlerin günlük gazetesi. Eylül 1912'den Temmuz 1913'e kadar Petersburg'ta yayınlandı. «Shivaya Shisn» (Canlı Yaşam), «Novaya Raboçaya Gaseta» (Yeni İşçi Gazetesi), «Naşa Raboçaya Gaseta» (Bizim İşçi Gazetemiz) ve «Severnaya Raboçaya Gaseta» (Kuzeyin İşçi Gazetesi), «Luç» gazetesinin devamı oldular.

— Aleksandra Kollontai'ın «Kadınlar Günü» adlı yazısı 17 Şubat 1913'te proleter kadınların uluslararası dayanışma gününün Rusya'da ilk kez kutlanmasından bir hafta önce «Pravda»da yayınlandı. Petersburg'ta Kadınlar Gününün şiarı kadının ekonomik ve politik kurtuluşu için mücadeleydi. Yazının tam metni A.M. Kollontai Derlemesinde, Seçme Yazılar ve Konuşmalar, s. 109-112 Rus. vardır.

— Çarlık Hükümeti'nin 1913 yılında Yahudi Beilis'e karşı açtığı dava kastediliyor. Beilis'i suçsuz olduğunu bile bile, bağnaz inançlar

nedeniyle insan kurban etmekle suçluyorlardı. Dava, Çarlığın şövenist, anti-semitist pogrom politikasının açık bir ifadesiydi.

127 — Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nin legal dergisi «Rabotniza» (Kadın İşçi) dergisinin (yedi sayı çıkmıştır) ve Menşeviklerin «Listok Rabotnizy» (Kadın İşçi Gazetesi) (bir sayı çıkmıştır) dergisinin Mayıs 1914'te yayınlanışı sözkonusu ediliyor. Yazar, Menşevik gazeteyi yanılgıyla «Golos Rabotnizy» (Kadın İşçinin Sesi) olarak adlandırmış. Yazarın bu gazeteyi 1917'de çıkan benzer bir yayınla karıştırmış olduğu görülüyor.

— II. Enternasyonal Uluslararası Kongresi ve bir sonraki Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı 1914 yaz sonu yapılacaktı. Kongrede, işçi sınıfının durumu ve emperyalizme karşı mücadelesi üzerine en önemli sorunlar savaş ve militarizm sorunları görüşülecekti. Savaşın başlaması, sosyalistlerin planlarını bozdu.

— İnès Armand kastediliyor.

1914 Günlüğünden Bölümler

İlk kez 1924'te «Svesda» (Yıldız) dergisinin 4. sayısında yayınlandı. 1925 yılında, «1914 Günlüğünden Bölümler» ayrıca yayınlandı. Eldeki basım 1925 baskısının kısaltılmış biçimidir.

131 — 27 ve 28 Haziran 1914'te savaş başlamadan hemen önce, Paris ve çevresinde, aynı şekilde, büyük sanayi merkezlerinde ve Fransa'nın başka yerlerinde savaşa karşı protesto gösterileri olmuştu.

— «Vorwärts» (İleri) — Günlük gazete. Alman Sosyal-demokrat Partisi merkezi yayın organı; 1890'dan 1933'e kadar yayınlandı. Emperyalist dünya savaşı yıllarında (1914-1918) sosyal-şövenizme saptı.

133 — Uluslararası Sosyalist Büro (ISB), 1900'de kurulmuş II. Enternasyonalin sürekli Yürütme ve Enformasyon Organı kastediliyor. Savaş başladıktan sonra Sosyal-şövenistlerin gönüllü hizmetine girdi.

— Jean Jaurès — Fransız Sosyalist Partisinin kurucularından biri; 31 Haziran 1914'te gericiliğin maşası Villain tarafından, savaşa karşı mücadele çağrısı yaptığı için öldürüldü.

135 — 3 Ağustos 1914'te Reichstag Sosyal-demokrat Fraksiyonu bir oturum yaptı, bu oturumda şu karar alındı: «Hükümetin istediği kredileri lehine oy verilecek ve bu karar bir açıklamayla gerekçelen-

dirilerek okunacak. «Soruna ilişkin fraksiyon içinde düşünce farklılıkları olmasına rağmen, Reichstagta lehte oy vermek için grup kararı alındı. 4 Ağustos'ta Reichstag Sosyal-demokrat Fraksiyonu, Almanya'nın burjuva partileriyle birlikte, İmparatorluk Hükümetine, silahlanma giderleri için beş milyar mark tahsis edilmesini onaylamıştı. Bununla Alman Sosyal-demokrasisi, II. Enternasyonal'in bu önde gelen partisi, emperyalist hükümetin savunucusu olarak, savaş anında proletaryanın çıkarlarına ihanet etti.

— 1914 yazında, II. Enternasyonal'in bir sonraki kongresini toplantıya çağırma düşüncesiyle bağıntılı olarak Viyana'da yapılacak olan Uluslararası Kadınlar Kongresine Aleksandra Kollontai'ın delege gönderilmesi kastediliyor.

139 — 4 Ağustos 1914'te, Reichstag'ın gece oturumunda, Alman Sosyal-demokrat Partisi Başkanı Hugo Haase tarafından okunan Sosyal-demokrat Fraksiyonun açıklaması kastediliyor.

141 — 3 Ağustos oturumunda kredilerin onaylanmasına karşı çıkmış olan Sosyal-demokrat Fraksiyonun 14 üyesi kastediliyor. 97 üyesiyle Fraksiyon çoğunluğu hükümetin beş milyar Marklık ilk savaş kredisini onaylamıştı.

149 — «Die Gleichheit» (Eşitlik), Alman solunun yayın organı. Savaş sırasında da yayınını durdurmadı. Daha 5 Ağustos 1914'te başyazısında, Alman işçi sınıfını savaşa karşı kitle halinde gösteriler yapmaya ve tüm ülkelerin proleterleriyle dayanışma içinde olmaya çağırdı. İşçilerden. Rus yoldaşlarıyla aynı tavrı almalarını istedi.

150 — 4 Ağustos'ta Alman birlikleri Belçika sınırını geçtiler ve Liège'ye doğru ilerlediler. Nispeten küçük Liege garnizonunun, özellikle tabyasının onbir gün süren kahramanca direnişi sayesinde, daha güçlü olan düşmanın ilerleyişi durdurulabildi, böylece Fransız başkomutanlığı savaşa devam etmek için gerekli mevzi değişikliklerini gerçekleştirebildi.

— Aleksandra Kollontai «Stuck'un Süvarisi» diye herhalde Alman ressamı Franz von Stuck'un (1894) ünlü bir eserini kastediyor. Tablo, uğursuzluğa gebe bir gökyüzü altında çok iri bir at sırtında dörtnala giden heybetli bir süvariyi canlandırır. At, yerdeki çıplak insan bedenlerini çiğnemektedir.

— Fransız Sosyalist Partisi'nin liderleri 4 Ağustos 1914'te parlamentoda savaş kredileri, savaş hali ilanı, askeri sansürün yürürlüğe

konması, grev, toplantı vs. yasağı gibi önlemleri oybirliğiyle onayladılar.

151 — Alman Sosyal-demokratı, Alsaslı, savaş başlangıcında Paris'te bulunuyordu.

159 — Aleksandra Kollontai'ın birlikte olduğu A.İ. Çhenkeli, Y. Larin (M.A. Lurye) ve diğer Menşevikler kastediliyor.

160 — Ağustos sonunda Fransız sosyalistleri Jules Guesde ve Marcel Sembat, kısa süre sonra Albert Thomas da emperyalist Fransız hükümetine katıldılar. (Ulusal Savunma «Bakanlığı»). Bakanlıklarda ve belediye öz yönetim organlarında sosyalistler ve önde gelen sendika fonksiyonerleri, savaşın sürdürülmesinde aktif yardıma başladılar.

— Emile Vandervelde, Belçika sosyalistlerinin lideri ve II. Enternasyonal Uluslararası Sosyalist Büro'nun başkanı, savaşın başlangıcında Belçika Hükümetinde yer aldı ve Adalet Bakanı oldu.

163 — Bolşevik Parti ilk günden başlayarak emperyalist savaşı aktif protesto eden tek sosyal-demokrat partiydi. V.İ. Lenin yurtdışında devrimci sosyal-demokrasinin şiarlarını eksiksiz formüle ediyordu, bu arada Rusya'da imparatorluk Duması'nın Sosyal-demokrat Fraksiyon üyeleri bile savaşa karşı bir deklarasyon okuyorlar ve Vandervelde'nin kutsal ittifaka katılma önerisine ret yanıtı veriyorlardı. Merkezde ve yerel düzeyde, savaşa karşı bir çok bildiri çıkarıldı.

— 1912'de Basel'de yapılan II. Enternasyonal Olağanüstü Sosyalistler Kongresinde kabul edilen savaş karşıtı manifesto kastediliyor.

Lenin'in Sesi

«Lenin'in Sesi» adıyla 1963'te «Oktjabr» (Ekim) dergisinde, Aleksandra Kollontai'ın Lenin'e ait anı serisinden bir bölümü yayınlandı. Yazının tamamı, yazarın Almanya'da geçirdiği savaşın ilk günleri üzerine anlatımları da içeriyor. Aynı konuları ayrıntıyla anlattığı «1914 Günlüğünden Bölümler» bu derlemeye alındığından, eldeki basım, biraz kısaltılmış biçimi temel almaktadır.

166 — «Sosyal-demokrat» — İllegal gazete, RSDİP Merkezi yayın organı. Şubat 1908'den Ocak 1917'ye kadar yayınlandı. 15 (28) Aralık 1913'te çıkan 32. sayısından sonra, «Sosyal Demokrat»ın yayını geçici olarak kesildi. I Kasım 1914'te beklenen 33. sayı çıktı. Başyazı

olarak Lenin'in «Savaş ve Rus Sosyal demokrasisi» adlı makalesi RSDİP (B) Merkez Komitesi Manifestosu, yer aldı. Aleksandra Kollontai'ın anılarında da bu makale söz konusu ediliyor.

— Vladimir İlyiç Lenin'le Aleksandra Kollontai arasındaki mektuplaşma, hemen savaşın ilk aylarında başladı. Aleksandra Kollontai'ın Lenin'e yazdığı mektuplardan korunmuş olanları Ekim ve Kasım 1914 tarihlidir (bk. Moskova MLE, PMA F. 2). Vladimir İlyiç Aleksandra Kollontai'ın, Bolşeviklerin görüşlerini paylaşmasından çok memnundu. 27 Ekim 1914'de şöyle yazıyordu: «Yoldaş Kollontai'ın bizimle aynı görüşte olmasına yürekten seviniyorum.» (Lenin: Şlyapnikov'a Mektuplar, cilt IV. s. 19)

— 1914 Kasım sonunda İsveç hükümeti Aleksandra Kollontai'ı «sürekli olarak» İsveç'ten sınır dışı etti. Gerekçesi, İsveç Sosyal-demokrasisinin sol çevrelerince organize edilen, savaşın emperyalist karakterini açığa çıkarma kampanyasına katılımıydı. Aleksandra Kollontai 24 Kasım 1914 tarihli bir mektupta, İsveç'ten sınır dışı edilmesinin nedenlerini Lenin'e şöyle açıklıyor: «Resmi olarak tutuklanmam ve sınırdışı edilmem, gençlerin anti militarist bir İsveç dergisinde basılmış olan 'Savaş ve Görevlerimiz Üzerine' adlı yazımdan dolayı oldu. Ama gerçek neden herhalde, İsveç Partisinin kapalı toplantılarından birinde aynı konuya ilişkin yaptığım bir konuşmaydı. Pazartesi konuştum ve Cuma günü tutuklanıp hapishane hapishane dolaştırıldım (Stockholm, Malmö). sonra polis eskortuyla Kopenhag'a sürüldüm.» (Moskova, MLE PMA F. 2)

167 — Vladimir İlyiç Lenin ve Aleksandra Kollontai arasında mektuplaşma, Kollontai'a yazılmış yaklaşık 20 mektubun yayınlandığı Lenin'in Eserlerinden (Mektuplar, cilt IV.) ve Aleksandra Kollontai'ın V.İ. Lenin'e ve N.K. Krupskaya'ya yazılmış 30'dan fazla mektubunun korunduğu Moskova'daki Marksizm Leninizm Enstitüsü Parti Merkez Arşivi materyalleri içinde bulunabilir.

— Zimmerwald Konferansının hazırlığı çerçevesinde Lenin, Aleksandra Kollontai'dan İskandinavya'nın; İsveç ve Norveç'in sol güçlerini Bolşeviklerin yanına çekmesini istedi. Lenin'in ricası üzerine Aleksandra Mihailovna, Konferans için hazırlanmış olan deklarasyon tasarısını Norveç ve İsveç diline çevirdi ve Norveç'li yoldaşların bir konferansında bu tasarının tartışılmasını örgütledi, ilke olarak onaylanmasını sağladı. Norveç'li solcuların açıklamasına daha sonra İsveçli sol Sosyal-demokratlar da katıldı. Lenin bu vesileyle şunları yazdı: Norveçlilerin açıklamasına ve İsveçlilerle ilgili çabalarınıza çok sevindik.» (V. İ. Lenin: A.M. Kollontai'a Mektuplar, cilt IV. s.

113) Aleksandra Kollontai'ın Lenin'e gönderdiği Norveçlilerin açıklaması Moskova, Marksizm Leninizm Enstitüsü, Parti Merkez Arşivi'nde korunuyor.

Lenin'in Verdiği Görevleri Yerine Getiriyorum

Bu anılar, Aleksandra Kollontai'ın Norveç'te kaldığı dönemde tuttuğu günlük notlarından bölümlerdir. Moskova Marksizm Leninizm Enstitüsü Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmalarında «1915 yılında Kristiania'da Yaşamım ve Çalışmalarım Üzerine Notlar ve Açıklamalar» başlığını taşıyor. Bu materyalin bir bölümü, 4 Temmuz 1964 tarihli «Nedelya» (Hafta) dergisinde yayınlandı. Eldeki «Lenin'in Verdiği Görevleri Yerine Getiriyorum» başlıklı baskı —çok az ilavelerle— «Nedelya» baskısından alınmıştır.

167 — Norveç Sosyalist Partisinin solcu devrimci kanadının temsilcilerinden biri olan, Rus işçi hareketiyle kardeşçe bağlara sahip Egede-Nissen'in karısı söz konusu ediliyor. Aleksandra Kollontai, Norveç'te (8 Mart 1915) Kadınlar Günü kutlamalarının örgütleyicileri arasındaydı. Kristiania'daki toplantıların belirleyici şiarı, savaşa karşı protesto olmuştu.

169 — Savaş süresince Aleksandra Kollontai'ın, Lenin'in ve Merkez Komite Rusya Bürosu'nun belgelerini sık sık çeşitli dillere çevirmesi gerekti. Lenin'in «Sosyalizm ve Savaş» adlı çalışmasını İngilizceye, Lenin'in savaş üzerine tezlerini ve solcuların Zimmerwald Konferansında yaptıkları açıklama tasarısını İskandinav dillerine, Merkez Komite Rusya Bürosu'nun «E. Vandervelde'ye Yanıt»ını Almancaya çevirdi. Bunun dışında da çeviriler yaptı.

— «Social-Demokraten» — 1884'den 1923'e kadar Kristiania (Oslo)'da çıkan Norveç Sosyal-demokrasisinin merkezi yayın organı.

— Norveç Sosyalist Gençlik Birliği, 1903'te kuruldu. Birlik, Birinci Dünya Savaşından önce kapsamlı anti-militarist propaganda yürüttü, ve savaş sırasında enternasyonalist bir tavır sergiledi.

— «Klassekampen» — Norveç Gençlik Birliği'nin yayın organı; 1909'da kuruldu. Gazetede 1916 yılında Lenin'in «Sosyalizm ve Savaş» çalışması tam olarak basıldı.

1915 Norveç Günlüğünden

Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmaları temelinde, ilk kez yayınlanıyor. 1915 günlüğünden bazı bölümler «Aleksandra Kollontai'ın Amerika Günlükleri» («İstoriçeski Arşivi» Nr. I, 1962) ve «Aleksandra Kollontai'ın Arşivinden» («İnostrannaya Literatura)» adlı yayınlardan alınmıştır.

171 — «Kommunist» — V.İ. Lenin tarafından organize edilen ve «Sozial-Demokrat» redaksiyonunun çıkardığı dergi. Sadece Eylül 1915'de sosyalistlerin Zimmerwald Konferansı için hazırlanmış olan bir çift sayısı çıktı. Günlükte herhalde, Nadejda Krupskaya'nın ve Vladimir İlyiç Lenin'in 9 (22) Mayıs 1915 ve sonraki mektupları söz konusu ediliyor (bk. Moskova, MLE PMA, F. 17 ve V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a mektuplar, cilt IV, s. 73/74)

— «Naşe Slovo» (Bizim Sözümüz) — Menşevik gazete; Troçki'nin yakın işbirliğiyle Ocak 1915'ten Eylül 1916'ya kadar «Golos» (Ses) gazetesi yerine Paris'te çıkarıldı.

— Parti yönetimine sızan ve İmparatorluk Duması'na milletvekili seçilen Moskova gizli polisinin gizli ajanı R. Malinovski'nin açığa çıkarılması sözkonusu ediliyor. 1914'de İçişleri Bakanlığı tarafından deşifre edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalınca milletvekili olarak yetkilerini bıraktı ve yurtdışında gizlendi. 1918'de Sovyet Rusya'ya döndü, mahkemeye çıkarıldı ve Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi kararı uyarınca kurşuna dizildi.

— Norveç Sosyal-demokrat Partisinin Mayıs 1915'te yapılan Parti kongresi kastediliyor. Aleksandra Kollontai, Kongreye Rusya'dan konuk olarak katıldı.

172 — Aleksandra Kollontai'ın «Alman Proletaryası Temmuz günlerinde Neden Sustu?» adlı yazısı, «Kommunist» dergisinin 1/2 sayısında (Eylül 1915) yayınlandı.

173 — «Toplum ve Analık» kitabındaki çalışmasıyla savaştan çok önce, III. İmparatorluk Duması Sosyal-demokrat Fraksiyonunun ricasıyla bağıntılı olarak İşçi Sigortası üzerine genel bir yasa tasarısı için, Analık Halinde Sigorta ile ilgili bölümü kaleme almaya başlamıştı.

— W.D. Bonç-Bruyeviç, Bolşevik gazete ve dergilerin ve parti yayınevlerinin organizasyonuna aktif katılan Bolşevik tarihçi ve yazar. Savaş sırasında Aleksandra Kollontai'ın «Toplum ve Analık» ad-

lı kitabını çıkarmış olan «Shisni Snaniye» (Yaşam ve Bilgi) Yayınevini yönetti.

— Aleksandra Kollontai'ın Kasım 1914'te «Sovremenny Mir» (Bugünün Dünyası) dergisinin II. sayısında yayınlanan «Analık Istırabı» adlı yazısından söz ediliyor.

— 1914 yazında Viyana'da toplanması planlanan Uluslararası Kadınlar Konferansı kastediliyor.

174 — Aleksandra Kollontai, Lenin'in «Emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi» taktik şiarını hemen kavramamıştı. Bir süre pasifist barış şiarını savunmaya çalıştı. Bu konuya ilişkin mektuplaşmalar Lenin'in Eserler'inde (Mektuplar cilt IV ve Moskova, MLE, PMA materyallerinden) izlenebilir.

176 — Rus birliklerinin 1915 Ocak ayından Nisan'a kadar süren Karpatlarda ki saldırı operasyonunun başarısızlığa uğraması söz konusu ediliyor. Görev, birlikleri Macaristan'a saldırı için hazırlamaktı. Ne var ki Mart'a kadar sadece Przemysl Kalesi ele geçirilebildi ve Avusturya-Alman birliklerinin uzun zaman için doğu cephesine bağlanması başarılabildi. Böylece İngiltere ve Fransa Savaşın devamı için gerekli yeni rezervler oluşturma fırsatı bulabildiler.

— Çar II. Nikolaus'un amcası olan Çarlık Ordusu Başkomutanı Prens Nikolay Nikolayeviç kastediliyor. Cephelerdeki yenilgilerden sonra bu görevden alınıp Eylül 1915'te Kafkas Cephesindeki birliklerin komutanlığına getirildi. Başkomutanlığı bu süre içinde II. Nikolaus yürüttü.

— Albay Myassoyedov, Savaş Bakanı Suhomlinov, polis memuru Freigant ve Çarlık hükümeti ve ordusunda yüksek makamlarda görevli başkalarının, Almanya adına casusluk yaptıkları gerekçesiyle suçlanmaları kastediliyor.

177 — 1915 Nisan sonundan itibaren Avusturya-Almanya birliklerinin Galiçya ve cephenin kuzey kanadında büyük çaplı saldırısı başladı. Silah, cephane ve donanım konusunda büyük eksikliğe rağmen Rus orduları inatçı bir direniş gösterdiler. Ama yine de Galiçya, Polonya ve Baltikum'un bir bölümünü bırakmak zorunda kaldılar. Almanların Rus birliklerini kuşatma planı başarısızlığa uğradı. Cephe Ekim'de Riga-Batı Dvina-Dvinsk Smorgan-Baranoviçi-Dubno Strypa hattı boyunca sağlamlaşmıştı.

— «Berner Tagwacht» (Bern Gündüz Postası) — İsviçre Sosyal-

Demokrat Partisi yayın organı; 1893'den beri Bern'de çıkıyor. Savaşın başlangıcında gazetede solcu sosyal-demokratların makaleleri de yayınlandı. Sonra açıkça sosyal şövenistleri desteklemeye başladı.

— Merkez Komite'nin ilk resmi belgesi RSDİP(B) Merkez Komitesinin «Savaş ve Rus Sosyal-demokrasisi» adlı bildirgesi kastediliyor. «Savaş Üzerine Tezler» adıyla Lenin'in 1914 Ağustos'unda yazdığı «Avrupa Savaşında Devrimci Sosyal-demokrasinin Görevleri» çalışması tanımlanıyor. Bu tezler Lenin tarafından daha sonra RSDİP (B) Merkez Komite Bildirgesi olarak değiştirildi; bu bildirge, 1 Kasım 1914 tarihli «Sozial-Demokrat» gazetesinin 33. sayısında yayınlandı.

— 4 Ağustos 1914'te Alman Sosyal-demokrasisi savaş kredilerini onayladı.

178 — Emperyalist dünya savaşının başında Alman solcuları Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Clara Zetkin, Wilhelm Pieck ve diğerlerinin liderliğinde, «Enternasyonal» grubu altında birleştiler. Grup Ocak 1916'da Reichs Konferansında «Spartaküs Grubu» olarak biçimlendi. Spartaküs grubunun üyeleri kitleler arasında devrimci propaganda yürütüyor, savaşa karşı büyük kitle eylemleri örgütlüyor, grevleri yönetiyor ve savaşın emperyalist karakteriyle Sosyal-demokrasinin oportünist liderliğinin ihanetini açığa çıkarıyorlardı.

— Lenin'in 11 Temmuz 1915'den sonra Aleksandra Kollontai'a yazdığı bir mektup kastediliyor. (V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a Mektuplar, cilt IV, s. 91/92).

— 11 Temmuz 1915'te Bern'de yapılan Konferans'ta merkeziyetçi bir çoğunluk sağlamaya amaçlayan Robert Grimm tarafından toplanan Zimmerwald Konferansının ilk önkonferansı kastediliyor.

180 — Aleksandra Kollontai'ın 27 Temmuz 1915'te Norveç gazetesi «Social-Demokraten» da yayınlanan «Jaures'in Sesi» ve Gençlik-Enternasyonal dergisinin 1. sayısında (1915) yayınlanan «Yeni Enternasyonal Ve İşçi Gençlik» yazılarından sözediliyor. Sosyalist Gençlik Örgütü'nü 4-6 Nisan 1915 tarihinde Bern'de yapılmış olan Uluslararası Sosyalist Gençlik Konferansında seçilen, Uluslararası Sosyalist Gençlik Bürosu yönetiyordu.

— Zimmerwald Konferansının önce 7 sonra 20 Ağustos'ta toplanması kararlaştırılan, ancak bir türlü toplanamayan ikinci önkonferansı kastediliyor.

181 — Almanya Fransa, İngiltere, Belçika ve diğer ülkelerin sosyalistlerinin savaş kredilerini onaylayarak emperyalist hükümetlere sağladıkları destek kastediliyor.

182 — 19 Temmuz 1915'te başlayan İmparatorluk Duması 4. Dönem toplantıları kastediliyor. Duma'nın hemen toplanması için çabalayan burjuvazi ve toprak sahiplerinin fraksiyonları, savaşı zaferle sürdürebilmek ve devrimi engellemek için ülkede iktidarı sağlamlaştırmayı amaçlıyorlardı.

— Aleksandra Kollontai'ın ilk öğretmeni Maria İvanovna Strahova kastediliyor.

— Olasılıkla Lenin'in Aleksandra Kollontai'a yazdığı 26 Temmuz 1915 tarihli mektup kastediliyor. (V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a, Mektuplar, cilt IV, s. 102/103)

183 — İmparatorluk Hükümeti Clara Zetkin'i 1915 ilkbaharında, Bern'de yapılan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansından döndükten sonra tutuklattırıp hapishaneye attırdı.

185 — Lenin tarafından Zimmerwald Konferansı için kaleme alınan Uluslararası Solcular Deklarasyonu kastediliyor olmalı. (V. İ. Lenin: İlk Uluslararası Sosyalist Konferans İçin Solcu Sosyal-demokratların Karar Tasarısı. Eserler cilt 21, s. 348-351.)

— İmparatorluk Duması Sosyal-demokrat Fraksiyonu Bolşevik üyeleri (G. I Petrovski, M.K. Muranov, A.J. Badayev, N.R. Şagov, F. N. Samoylov) savaşa karşı etkinlikleri yüzünden, 5 Kasım'ı 6 Kasım'a bağlayan gece (1914) tutuklanıp, Şubat 1915'te Turuhansk civarında ömür boyu sürgüne mahkum edildiler. Ağustos 1915'te artık Sibirya'da sürgündeydiler. İmparatorluk Duması'nın Temmuz ve Ağustos aylarında (1915), IV. Dönem oturumlarında 32 üye, tutuklu Bolşevik milletvekilleri sorununun gözden geçirilmesi önerisini içeren bir açıklama hazırlamışlardı. Günlükte adı geçen «K» ve «M», açıklamayı imzalayan ve 14 Ağustos 1915 tarihli oturumda sorun üzerine konuşan Duma üyeleri Kerenski ve Maklakov olsa gerek.

— Birinci dünya savaşından önceki yıllarda Karl Liebknecht, uluslararası proleter dayanışmayı güçlendirmek için bir çok yurdışı gezisi yaptı. İngiltere, Fransa, Belçika, Avusturya-Macaristan, Hollanda, ABD ve başka ülkelerin emekçileri önünde, bir dünya savaşı çıkarmaya uğraşan tekelci egemenlerin komplosunu açığa çıkardı.

186 — IV. İmparatorluk Duması'nın 1915 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan 4. Dönem oturumları kastediliyor.

188 — Lenin Aleksandra Kollontai'ı Amerika'daki enternasyonalistlerle ilişkiye geçmek, Partiye parasal yardım sağlamak, «Sosyalizm ve Savaş» broşürünü İngilizceye çevirmek ve Amerika'da yayınlamakla görevlendirdi. (V.İ. Lenin: A. Şlyapnikov'a Mektuplar, cilt IV, s. 133/134).

190 — Z. Höglund ve T. Nerman-Eylül 1915'te Zimmerwald'te (Bern/İsviçre) yapılan Enternasyonalistler Konferansına katılmış olan İsveç sol sosyal-demokrat delegeler.

— Aleksandra Kollontai'm 2 Eylül 1915'ten önce Lenin'e yazdığı bir mektup kastediliyor. Mektup bulunamamıştır. Bu mektuba yanıt için, bk. V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a, Mektuplar, cilt IV, s. 134.

191 — Lenin'in Aleksandra Kollontai'a yazdığı yayınlanmış mektuplar, Clara Zetkin'i Uluslararası Kadın Sekretaryası yöneticiliğinden alıp, Aleksandra Kollontai'ı aday gösterme düşüncesini içermiyor. Ne var ki Lenin, bu dönemde başka yoldaşlara yazdığı mektuplarda Clara Zetkin'in yanlış, merkeziyetçi görüşlerine sert sözcüklerle değiniyor. (V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a, Mektuplar, cilt IV, s. 91/92; D. Viynkoop'a. Agy., s. 94/95; G.Y. Zinovyev, A.g.y., s. 106; K. Radek'e, A.g.y., s. 112/113; H. Roland-holst, A.g.y., s. 185/186)

— Kristiania Rus sığınmacılar kolonisinde Aleksandra Kollontai ve Rebekka Bloch arasında, Norveç'li Sosyal-demokratların, RSDİP ve Rus işçi hareketinin durumuyla ilgili bilgilendirilmesi konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık kastediliyor. Aleksandra Kollontai, bu nedenle bir çok kez, Nadejda Krupskaya aracılığıyla Parti Anlaşmazlık Komisyonuna başvurmuştur (bk. Moskova, MLE, PMA F. 17).

— «Russkiye Vedemosti» (Rus Haberleri) — Liberal toprak sahiplerinin ve burjuvasinin çıkarlarını savunan gazete. 1905'ten itibaren sağ Kadetlerin yayın organı oldu, 1863'ten 1918'e kadar Moskova'da yayınlandı.

192 — Rusya'da 1915 Ağustos'unda İlerici Blok diye adlandırılan burjuvazi ve toprak sahiplerinin bir çok fraksiyonunun, IV. İmparatorluk Duması'nda ve İmparatorluk Kurulunda oluşturdukları birliktir. Blok'a altı fraksiyon, 236 milletvekiliyle, yani Dumanın üçte ikisi dahildi. Blok'un kuruluş amacı, burjuvazi ile Çar arasında, Devrimi

engellemek, monarşiyi korumak ve savaşı «muzaffer sona dek» sürdürmek için, asgari burjuva reformları temelinde belirli bir anlaşma sağlamaktı.

194 — Lenin'in «Sosyalizm ve Savaş» (RSDİP'in Savaşa Karşı Tavrı) adlı broşürü kastediliyor (Eserler, cilt 21, s. 295-341).

— Zimmerwald Konferansında (5-8 Eylül 1915) kurulmuş olan Zimmerwald Birliği Yürütme organı Uluslararası Sosyalist Komisyon (Bern'de) kastediliyor. Komisyonda, Merkezciler G. Grimm, O. Morgari, Ch. Naine ve A. Balabanova vardı.

1915-1916 Amerika Günlüğünden

Aleksandra Kollantai'ın Lenin'e ve Krupskaya'ya bu dönemde yazdığı bir çok mektupla birlikte, ilk kez 1962'de «İstoriçeski Arşiv» dergisi 1. sayısında yayınlandı. «Amerika Günlüklerinin yeni basımı, Aleksandra Kollontai'ın 1915 sonu 1916 başında yaptığı ikinci Amerika gezisi sırasında yazdığı günlüklerin bir bölümü yayınlanırken, («İnostrannaya Literatura» dergisi 1-2. sayısı) 1970 yılında yapıldı. Eldeki baskıya «İstoriçeski Arşiv» dergisinde yayınlanan metin, bazı kısaltmalarla temel oluşturmuştur.

197 — Eylül 1915'te Moskova'da tramvaycıların da katıldığı, «Dynamo» ve «Gnom» fabrikalarıyla diğer işletmelerde patlak veren grev kastediliyor. Grev inatla uzun süre devam ettirildi.

198 — Rus orduları Başkomutanı Prens Nikoloy Nikolayaviç kastediliyor.

— Eylül 1915'te İmparatorluk Dumasının dağıtılmasıyla bağıntılı olarak Rusya'yı politik kitle grevleri dalgası kapladı. Burada, kendiliğinden patlak veren ve sonra Bolşevik örgütlerce otokrasinin genel politikasına karşı protesto olarak desteklenen, Moskova'da üç gün sürmüş olan bir grev söz konusu ediliyor. 14 Eylülde Strastnaya-Alanı'nda barikatlar kuruldu. Polis, işçilerin üzerine ateş açtı.

— Dumanın dağıtılmasına karşı protesto ve grev hareketinin yükselişi ve proletaryanın artan politik aktivitesi ile birlikte yürüyordu. 1915 yılının 2-5 Eylül'ü arasında Petrograd'ta 70'e varan işyerinde toplam yaklaşık 83 000 işçi grevdeydi. Greve öncelikle, metal fabrikaları Putilov-işletmeleri, Putilov-tersanesi, Petrograd Metal fabrikası,

kurşun ve cephane üretimi yapan bir Rus şirketinin üç işletmesi. eski ve yeni Lessner fabrikası ve diğerlerinin işçileri katılıyordu.

199 — «Russkoye Slovo» (Rus Sözü) — Günlük gazete, 1895'ten başlayarak Moskova'da yayınlandı. Resmi olarak bir partiye bağlı değildi, ama gerçekte Rus burjuvazisinin çıkarlarını, ılımlı liberal görüşlerden hareketle savunuyordu. Kasım 1917'de iftiracı anti-Sovyet yayından dolayı kapatıldı.

211 — American Federation of Labor-Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) — ABD Sendikalar Birliği, 1881'de kuruldu, reformizm ve meslek çıkarlarıyla sınırlanmış dar görüşlülüğü belirleyiciydi. 1915 yılında AFL, bir başka sendika birliği, Endüstri Organizasyonları Kongresi (1935'te kuruldu) (CIO) ile birleşti. Yeni birliğin adı Amerikan İşçi Federasyonu — Endüstri Organizasyonları Kongresi AFL-CIO) oldu.

212 — Gomper'in adamları - S. Gomper'in yönetimi altındaki Amerikan İşçi Federasyonu üyeleri. Gompers, «sınıfsal çıkarların uyumu»nun propagandasını yapıyor ve proletarya içinde devrimci eğilimlere karşı mücadele ediyordu. Savaş sırasında, işçi hareketi içindeki sağcı unsurlara dayanarak, ABD hükümetinin emperyalist politikasını aktif biçimde destekledi.

213 — Gerçek dışı bir ihbar temelinde, 19 Kasım 1915'te Utah eyaletinde kurşuna dizilmiş olan IWW üyesi Joseph Hillstrom (Joe Hill) hakkında kararın infazı kastediliyor. Hillstrom, İsveç'li bir sığınmacı işçi ve aynı zamanda devrimci bir ozandı. Joseph Hillstrom'un cenazesi IWW tarafından Chicago'ya götürüldü. Gömme töreni işçi gösterilerine neden oldu.

214 — «Rossiya'i Svaboda» (Rusya ve Özgürlük) — 1915'in son yarısında, G.A. Aleksinski tarafından Paris'te çıkarılan haftalık yayın organı. Toplam dört sayı çıktı. Bu dergi Ekim 1915'ten Mart 1917'ye dek Paris'te yayınlanan «Anavatan savunması»na yönelik «Prisyv» (Çağrı) dergisinin öncüsüydü.

— Moskova MLE, PMA, Kollontai ile ilgili materyal arasında Amerika'da yaşayan Rus sığınmacı B. Nikolayev'in Aleksandra Kollontai'a yazdığı bir mektup var. Nikolayev, Kollontai'ın konuşmasının kendisinde uyandırdığı etkiyi şöyle anlatıyor: «Artık gittiniz kar-

deşim, neşeli saatleri de beraberinizde götürdünüz. Bizim için yine, kederli, can sıkıcı sürgün günleri başladı... Gelişinizle tekdüze yaşantımıza başka bir yaşamın, başka bir uğraşın unutulmuş tablolarını içimizde yeniden canlandıran bir canlılık getirmiştiniz... Bunu unutmak olanaksız... Sevgili kardeşim! Bugün Rusya'daki örgütlerle ilişkinin ne kadar önemli olduğunu biliyorsunuz. Öyleyse çalışmanızı sürdürerek bu ilişkinin kurulmasına yardımcı olun...» (Moskova, MLE, PMA F. 134)

218 — Debs, Eugene (1855-1926) — Amerikalı sosyalist. Amerika Sosyalist Partisi sol kanat lideri ve ABD proletaryasının en popüler önderlerinden biri. Savaş sırasında kararlı bir savaş karşıtıydı, bu yüzden on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Protesto olarak Sosyalist Parti Débs'i başkanlığa aday gösterdi. Debs 1920 seçimlerinde 900 000'den fazla oy topladı.

— Haywood, William (1869-1928) — ABD işçi hareketinin ünlü fonksiyoneri. Sosyalist Parti'nin sol kanat liderlerinden ve sendikal örgüt IWW'nin kurucularındandı. Birinci dünya savaşı sırasında militarizmi ve emperyalist savaşı yargıladı ve ABD'nin savaşa girmesine karşı mücadele etti.

221 — Lenin'in hangi mektubunun söz konusu olduğunu söylemek güç; 9 ya da 22 Kasım 1915 tarihli mektuplar olabilir. (Bk. V.İ. Lenin: A.M. Kollontai'a. Mektuplar, cilt IV, s. 158-160 ve 162-163.)

225 — «Novy Mir» (Yeni Dünya) — New York'ta bir grup Rus sığınmacı tarafından, 1911'den itibaren çıkarılan sosyal-demokrat gazete. İlk Redaktörü L. Deutsch'tu. 1912'den 1916'ya kadar J. Ellert (N. Nakaryakov) tarafından yönetildi.

— Lenin'in «Sosyalizm ve Savaş» (RSDİP'in Savaşa Karşı Tavrı) adlı broşürün Zimmerwald'taki I. Uluslararası Sosyalistler Konferansına hazırlıkla bağıntılıydı.

227 — Amerikalı yazar Frank Norris'in yazdığı «Octopus» romanı kastediliyor.

228 — Amerika Sosyalist Partisi Rus Seksiyonu Komitesinin «Yaşam Değil Kürek Cezası» başlığıyla ABD'de bildiri olarak bastığı Aleksandra Kollontai tarafından yazılmış makale kastediliyor olmalı. Bildiri «Kadın İşçiler Birleşin!» şiarı altında çıktı.

Hemen Rusya'ya!

«Hemen Rusya'ya» bölümüne alınan Aleksandra Kollontai'ın anıları, 1936-1937 yıllarında yazılmış ve 1943'te düzeltilmiştir. Bunlar 1917 Şubat Devrimi üzerine planladığı anı cildinin bir bölümünü oluşturur. Yazarın yaşadığı dönemde anılar yayınlanmamıştır. Redaksiyonun koyduğu «Hemen Rusya'ya» başlığıyla çıkan anıların eldeki bölümü, ilk kez 1967'de «Sovyetskiye Arşivy» dergisinin 2. sayısında yayınlanmıştır. Bu baskı bir ölçüde kısaltılmıştır.

230 — İmparatorluk Duması Geçici Komitesi'nin kuruluşu kastediliyor. 27 Şubat (12 Mart) 1917'de büyük burjuvazi ve toprak sahipleri tarafından yaşama geçirilmiştir.

— Petersburg işçileri Şubat Devriminin ilk günlerinde, 27 Şubat (12 Mart) ta kurulan işçi Milletvekilleri Kent Sovyeti için delege seçtiler. 28 Şubatta bu birleşik İşçi-ve Asker Milletvekilleri Kent Sovyeti, Petrograd Sovyetine dönüştü. Başkent örneğine uyarak tüm ülkede Sovyetler oluştu.

— «Çar'a Kimin Gereksinimi Var ve Onsuz Olunabilir mi?» adlı broşür söz konusu ediliyor. (Bk. A.M. Kollontai: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, s. 195-204, Rus.)

— II. Nikolaus tahtı 2 Mart 1917'de kardeşi Prens Michael Ramonov'a bırakarak çekildi.

232 — 1917 yılında, Norveç Sosyalist Gençlik Birliğinin sekreteri Sosyal-demokrat Hansen'in yardımıyla İskandinav ülkelerinde sığınmacı olan Parti üyeleri, yurtta durumun gerçekten nasıl olduğunu öğrenmek ve Rusya'ya dönüşlerini örgütlemek için Finlandiya üzerinden Rusya'yla doğrudan bağlantı kurmaya çalıştılar. Hansen 6 (19) Mart 1917'de Kristiania'dan yola çıktı.

— Aleksandra Kollontai'ın 16 (3) Mart 1917'de Parti Merkez Komitesine (Lenin'e) yazdığı mektup kastediliyor olmalı. Bu mektupta Rusya'daki devrimci süreçle bağlantılı olarak ilişki kurma ve önderlik faaliyetiyle ilgili acil önlemler öneriyor, hemen telgrafla yanıt verilmesini istiyordu. (Moskova MLE, PMA F. 17) Bunun dışında Lenin'den talimat isteyen bir telgraf (V.İ. Lenin A.M. Kollontai'a Mektuplar, cilt IV, s. 399'da sözü ediliyor), 16 (3) tarihli bir mektup, 28 (15) mart tarihli bir telgraf (Moskova MLE, PMA F. 2) ve 17 (4) Mart 1917 tarihli bir mektup (bk. «Novy Mir», 1967, 4. sayı s. 235-236) gönderilmişti.

233 — Rusya'da Geçici Hükümet 2 (15) Mart'ta İmparatorluk Du-

ması Geçici Komitesi tarafından, Petrograd Sovyetinin Menşevik-Sosyal devrimci yönetimiyle uzlaşma temelinde oluşturuldu. Hükümet başkanı Prens G.Y. Lvov'du. Devrimin büyük sorunlarından hiç birini çözecek durumda olmayan bu hükümet, burjuvazinin ve burjuvalaşmış toprak sahiplerinin hükümetiydi.

234 — Talimatlarının beklenmesi isteğini içeren Lenin'den bir telgraf, arşivlerde bulunamadı. Lenin'in eserlerinde Aleksandra Kollontai'a çeşitli mektuplar ve 16 (3), 17 (4) ve 22 (9) Mart tarihli telgraf, ayrıca mektuplar ve Kollontai'a gönderilmiş 19 (6) ve 22 (9) Mart tarihli telgraflar üzerine ifadeler yer almaktadır. Bu belgelerde Bolşeviklerin burjuva demokratik devrim aşamasındaki somut eylem programı sergileniyor (V. İ. Lenin. A.M. Kollontai'a Mektuplar, cilt IV, s. 398-401, 406. Lenin — Eserler XIII, s. 256-257, Rus. Moskova MLE, PMA F. 2.)

236 — 5 (18) Mart 1917'de Parti merkez yayın organı «Pravda», Pedrograd'ta yine çıkmaya başladı.

237 — O dönemde Rus Bolşeviklerinin nasıl davranacaklarına ilişkin direktiflerle birlikte (bk. V.İ. Lenin: Rusya'ya dönen, Bolşeviklere Telgraf. Eserler, cilt 23, s. 306) Lenin, Aleksandra Kollontai aracılığıyla «Uzaktan Mektuplar»ın ilk ikisini gönderdi. Belgeler 18 (5) Mart 1917'de yerine ulaştı. (Bk. Moskova MLE, PMA F. 2.)

238 — Aleksandra Kollontai 29 (16) Mart 1917'de Rusya'ya gitmek için yola çıktı.

— Devrimden önce Avrupa ve Amerika'nın çeşitli kentlerinde var olan siyasi sığınmacıların oluşturduğu koloniler kastediliyor. Bunların çoğu RSDİP yurtdışı örgütlerinin seksiyonlarıydı.

239 — Lenin'in 7 (20) ve 9 (22) mart tarihlerinde; Şubat Devrimi hakkında doğrudan doğruya bilgilendikten sonra Rusya'da yazdığı «Uzaktan Mektuplar»dan birincisi kastediliyor.

259 — 18 Şubat'ta (3 Mart) Petrograd Putilov işletmelerinde çalışan işçiler greve başladılar. Fabrika kapatıldı, ancak lokavt kararı Petrograd işçilerinin öfkeyle patlamasına yol açtı. Hareket, ekmek kıtlığı ve inanılmaz ölçülere varan pahalılık dalgasına karşı yapılan protesto grevleriyle iç içe geçti. Parti, bu büyük kendiliğindenci hareketi güçlendirmek, asker kitlelerini harekete çekerek Çarlığın devrilmesine yöneltmek için önlemler aldı.

Petrograd Sovyeti İçin Vekalet

İlk kez 1927'de «Krasny Derevoobdeloçnik» (Kızıl Odun İşçisi) dergisinin 3. sayısında «Sovyet İçin Odun İşçileri Vekaleti» başlığı altında yayınlandı. Eldeki baskı Aleksandra Kollontai'm 1917 yılına ilişkin anılar serisindeki metinle karşılaştırılarak yapılmıştır. Bu bölümün sonu. «Yaşamımdan ve Çalışmamdan» (1921) adlı kitaptan alınmıştır.

Mart 1917

İlk kez yayınlanmaktadır; Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü Parti Merkez Arşivi'nde korunan Aleksandra Kollontai'ın 1917 yılına ilişkin anılar serisi elyazmalarının kısaltılmış biçimidir. Arşivdeki el yazmaları «1917'de Nasıl Çalıştık?» ve «Zimmerwald Solu Konferansında Delege Olarak» başlıklarını taşıyor. Bu kitaptaki başlıklar yayıncı tarafından seçilmiştir.

268 — Aleksandra Kolontai'ın bir hata yaptığı anlaşılıyor. Söz konusu olan, büyük olasılıkla «Geçici Hükümet Üzerine» ve «Savaş ve Barış Üzerine» karar bildirilerinin tam metninin onaylandığı 22 Mart (4 Nisan) Merkez Komite Bürosu oturumudur. Bu oturumda Aleksandra Kollontai, İşçi ve Asker Milletvekilleri Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi için aday gösterilmişti.

270 — 29 Mart'dan 3 Nisan'a dek (11 Nisan-16 Nisan) Petrograd'ta yapılan İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyeti Bütün Rusya Konferansını toplantıya çağırma planı söz konusu ediliyor. Bu konferansta Menşeviklerle Sosyal-devrimciler büyük etkiye sahipti. Bu durum karar metinlerinde kendini gösterdi. Konferans «Devrimci anavatan savunması» konumuna düşerek Geçici Hükümetin desteklenmesinden yana oldu.

— Bütün Rusya Sovyet Konferansı Bolşevik Fraksiyonu üyeleri, Konferansta temsil edilmeyen Bolşevik örgütlerin delegeleri ve merkezi parti organlarının üyeleriyle 27 Mart-4 Nisan (9-17 Nisan) tarihleri arasında buluşması kastediliyor. Bolşeviklerin bu toplantısında savaşa ve Geçici Hükümete ilişkin tavır, devrimci güçlerin örgütlenmesi gibi daha bir çok sorun tartışma konusuydu.

Lenin'in Petrograd'a Gelişi

Aleksandra Kollontai'ın, Lenin'in sığınmacılıktan Petrograd'a dönüşü ve 3 ve 4 Nisan günü konuşmalarına ilişkin anıları bir çok kez yayınlanmıştır: «V. İ. Lenin. Anılar. 1900-1922 Seçme Eserler, Rus. (1963'te basıldı); «İlyiç. Petrograd'lıların Anıları», Seçme Eserler, Rus. (1970'de basıldı), 21 Nisan 1962 tarihli «Literaturnaya Gaseta»da ve 8 Nisan 1963 tarihli «Pravda»da. Eldeki basımda, «V. İ. Lenin» Seçme Eserlerde yayınlanan metin temel alınmıştır. Metin de bazı ilaveler, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan Lenin'e ilişkin anılar serisi el yazmalarına — «Lenin'in Tezleri» ve 4 Nisan 1917» — dayanarak yapılmıştır.

271 — 3 (16) Nisan'da Petrograd'a gelişi sırasında Lenin, Finlandiya istasyonunun önündeki alanda, bir panzerin üzerinde, Çarlığa karşı zaferlerinden dolayı Rus işçi ve askerlerini kutlayan ve onları sosyalist devrim için mücadeleye çağıran bir konuşma yaptı. 3 Nisan'ı 4 Nisan'a bağlayan gece Lenin, Krzesinska Saray'da bir toplantıda, parti fonksiyonerleri önünde, Bolşevik Partinin görevleri üzerine konuştu ve Saray'ın balkonundan, alana toplanmış olan işçi asker ve bahriyelileri bir çok kez selamladı.

272 — Aleksandra Kollontai anılarında Lenin'in 4 Nisan sabahı Merkez komite, Petersburg Komitesi üyeleriyle İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyeti bütün Rusya Konferansının Bolşevik üyeleri önünde sunduğu, «Mevcut Devrimde Proletaryanın Görevleri Üzerine», rapordan söz etmiyor. Bunun yerine, Lenin'in yine 4 Nisan'da Bolşevik, Menşevik ve Bütün Rusya Sovyet Konferansına katılan üyelerin ortak toplantısında, Nisan Tezleri üzerine yaptığı ikinci konuşmadan ayrıntısıyla söz ediyor.

4 Nisan'dan Sonra

Aleksandra Kollontai'ın Moskova MLE, PMA'da korunan, 1917 yılı anılar serisi el yazmalarına dayanarak ilk kez yayınlanıyor. Anılara «1917'de Nasıl Çalıştık» ve «Zimmerwald Solu Konferansında Delege Olarak» el yazmalarından çeşitli ilaveler yapılmıştır.

281 — RSDİP(B) VIII. Bütün Rusya Konferansı (Nisan-Konferansı) 24-29 Nisan (7-12 Mayıs) 1917'de Petrograd'ta yapıldı. Bu, par-

tinin ilk legal konferansıydı. Rusya'da devrimin, ikinci aşamasına geçişi öngören Leninci programı kabul etti, burjuva demokratik devrimmin sosyalist devrime doğru gelişmesi için mücadele planını tasarladı ve tüm iktidarın Sovyetlere geçmesi talebini yükseltti.

282 — 21 Nisan (4 Mayıs) da Bolşeviklerin çağrısına uyarak 100 000'den fazla Petrograd'lı işçi ve asker Geçici Hükümetin emperyalist politikasını protesto etmek ve demokratik bir barış yapılmasını talep etmek için sokağa döküldüler. Moskova'da, Ural'da, Ukrayna'da, Kronstadt'ta ve ülkenin diğer bölge ve kentlerinde gösteriler yapıldı.

283 — İlk Geçici Koalisyon Hükümeti, Nisan krizinin, savaşı sürdürme politikasına karşı kitlelerin protestosunun bir sonucu olarak 5 (18) Mayıs'ta kuruldu. Hükümete, burjuvazinin temsilcilerinin yanısıra, V.M. Çernov, A.F. Kerenski, İ.G. Zereteli ve M.İ. Skobelev gibi Sosyal devrimci ve Menşevik önderler alındı.

— İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyeti I. Bütün Rusya Kongresi 3-24 Haziran (16 Haziran-7 Temmuz) 1917'de Petrograd'ta yapıldı. Delegelerin çoğunluğu Menşevikti. Lenin bu kongrede, Geçici Hükümetle ilişki üzerine ve savaşa ilişkin konuştu. Parti adına Bolşeviklerin iktidarı almaya hazır olduklarını ifade etti. Aleksandra Kollontai bu kongrede ulusal sorun ve Fin sorunu üzerine konuştu.

284 — Plehanov'un «Monistik Tarih Anlayışının Gelişimi Sorununa İlişkin» adlı çalışması kastediliyor. Plehanov'un devrimci Marksizm bakış açısından yazdığı felsefi açıdan önemli, büyük bir eserdir söz konusu olan.

— Aleksandra Kollontai'ın tarihte yanıldığı anlaşılıyor. Olaylar büyük olasılıkla Mayıs sonu ya da Haziran başında gerçekleşmişti. Lenin'in Haziran 1917'de Zarskoye Selo'da, L.B. Krassin ile buluşmasına ilişkin başka kanıtlar yok. Lenin'le Krassin arasındaki diğer iki buluşma 1917 Nisan ve Mayıs aylarında A.S. Yenukidse'nin inisiyatifi ve katılımıyla gerçekleşti.

1917 Yılında Helsingfors

Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan Aleksandra Kollontai'ın 1917 yılıyla ilgili anılar serisi el yazmaları temel alınarak ilk kez yayınlanıyor. Anılara «1917'de Nasıl Çalıştık» ve «Zimmer-

wald Solu Konferansında Delege Olarak» el yazmalarından bazı ilaveler yapılmıştır.

285 — «Okopnaya Pravda» (Siper Gerçeği) — Nisan 1917'den Şubat 1918'e kadar, başlangıçta Riga'da, sonra Wenden'de çıkan Bolşevik gazete.

Birliklerde devrimci çalışmanın yönlendirilmesi ve devrimin silahlı güçlerinin oluşturulması ve güçlendirilmesi için kurulmuş olan RSDİP(B)'nin askeri örgütleri («Voyenka») kastediliyor.

— «Savaşa Kimin Gereksinimi Var?» broşürünü Aleksandra Kollontai 1915 yılında yazdı. Lenin tarafından düzeltildikten sonra, 1916'da Bern'de Parti Merkez Komitesi ve Petersburg Komitesince yayınlandı. 1917 Şubat Devrimi'nden sonra bu broşür Parti tarafından yeniden basıldı (Petrograd, Helsingfors ve Mensk'ta).

— «Kapitalist Bakanlar» kavramıyla burjuva partilerini temsil eden Geçici Hükümet üyeleri kastediliyor.

— «Sosyalist Bakanlar» tanımı, o zamanlar, Geçici Koalisyon Hükümetine katılmış Menşevik, Sosyal devrimci ve Halkçı sosyalistlerin «sosyalist» parti temsilcileri için kullanılıyordu. İlk koalisyon hükümeti 5 (18) Mayıs 1917'de kuruldu.

— «Özgürlük Borçlanması» Geçici Hükümet tarafından, savaş giderlerinin finansmanı için dolaşıma sokuldu. Borçlanma için subkripsiyon 6 (19) Nisan 1917'de başladı.

— Baltık Donanması Merkez Komitesi — 1917 Yılının Nisan sonunda, donanmanın temel dayanağı merkezi Helsingfors'ta (Helsinki) bulunan bahriyeli örgütlerinin inisiyatifiyle kurulmuş olan, bütün donanma komitelerinin seçilmiş en yüksek organı.

286 — «Volna» (Dalga) — 1917'de RSDİP Sveoborg Bahriyeliler Grubunun (daha sonra RSDİP(B) Helsingfors Komitesi) yayın organı olarak yayınlanan Bolşevik günlük gazete. Geçici Hükümet tarafından yasaklanmasından sonra, «Priboi» adıyla çıktı. Toplam 88 sayı yayınlandı.

287 — Finlandiya Sosyal demokrat Partisi Olağanüstü Kongresi 2-6 (15-9) Haziran 1917'de Helsingfors'ta yapıldı. Kongrede parti içindeki iki akım —oportünistlerle devrimciler— arasında mücadele oldu. Aleksandra Kollontai kongrede RSDİP(B) Merkez Komitesi adına konuştu. Rusya'ya dönüşünden sonra, 13 (26) Haziran'da «Pravda»da «Finlandiya Sosyal-demokrat Partisi Olağanüstü Kongresi» adlı ma-

kaleyi yazdı. Aleksandra Kollontai'ın 17 Haziran'da Finlandiya Sosyal-demokrat Partisi IX. Kongresinde yaptığı konuşma «Seçme Yazılar ve Konuşmalar», s. 214-216, Rus.'da yayınlandı.

1917 Yılında Kadınlar

Aleksandra Kollontai'ın Moskova MLE, PMA'da korunan 1917 yılına ilişkin anılar serisi «Zimmerwald Solu Konferansında Delege Olarak» ve «4 Nisan'dan Sonra» el yazmaları temelinde ilk kez yayınlanıyor. Bu kitabın bazı bölümleri «Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan» adlı kitaptan ve Kasım 1937'de «Rabotniza» (Kadın İşçi) dergisinin 31. sayısında, s. 12-13 yayınlanmış olan «1917 Yılında Kadınlar» adlı makaleden alınmıştır.

291 — RSDİP(B) Merkez Komitesi'nin inisiyatifiyle toplantıya çağrılan Petrograd I. Kadın İşçiler Konferansı hazırlıkları söz konusu ediliyor. Konferans, 1917 Ekim sonunda yapılacaktı. Ekim Devrimi olayları tarihin bir süre ertelenmesine yol açtı. Konferans 12-15 (25-28) Kasım arasında yapıldı. Kurucu Meclis, belediyelerde özyönetim faaliyetleri, kadın işçilerin görevleri ve taşrada ki durum görüşülen konular arasındaydı.

292 — «Rabotniza» (Kadın İşçi) — Legal kadın dergisi, RSDİP (B) Merkez Komitesi yayın organı. Petrograd'ta kadın işçilerin sağladıkları maddi olanaklarla 1914 Şubat'ından Haziran ayına kadar ve 1917 Mayıs'ından 1918 yılının Ocak ayına kadar yayınlandı. Toplam 25 sayı çıktı.

293 — Şubat Devriminden sonra RSDİP(B) Merkez Komite yayın organı «Rabotniza» dergisince yayınlanan Aleksandra Kollontai'ın kaleme aldığı «Savaş ve Pahalılık» adlı bildiri kastediliyor.

— El yazmalarında tarih yanlış olarak «10 Haziran» olarak verilmiş RSDİP(B) Merkez Komitesi yayın organı «Rabotniza» redaksiyonunca düzenlenen savaşa ve pahalılığa karşı protesto toplantısı 11 (24) Haziran 1917'de yapıldı. A. Kollontai, P. Kudelli, K. Nikolayeva, K. Samoilova, L. Stal ve başka ünlü Bolşevikler bu toplantıda 10.000 dinleyici önünde konuştular.

— 21-28 Haziran (4-11 Temmuz) 1917'de yapılan Bütün Rusya Sendikalar Konferansı kastediliyor. Rus sendikalarının ülke düzeyinde legal olarak bir araya geldiği ilk konferanstı. Aleksandra Kollon-

tai, kadın emeğinin korunmasına ve kadın işçilerin sendikal harekete katılımlarının sağlanmasına ilişkin konuşma yaptı. Konferans onun Parti adına önerdiği tezleri ve karar metnini kabul etti.

İşçi Devrimi İlkbaharının Bayramı

İlk kez 19 Haziran 1922 (Odessa) tarihli «İzvestiya» (Haberler) gazetesinde yayınlandı. Eldeki basım çok az kısaltılmış gazete metni temel alınarak yapılmıştır. Stockholm'den Rusya'ya dönüş konusu, «Kerenski'nin Zindanında» adlı bölümle genişletilmiştir.

295 — Geçici Hükümetin politikasına karşı barışçıl bir gösterinin hazırlanması ve gerçekleştirilmesi ile bağıntılı olan 8-18 Haziran (21 Haziran-1 Temmuz) 1917 arasında meydana gelen olaylar kastediliyor. Bolşevik Parti gösteriyi, kendi devrimci şiarlarıyla hazırladı. Gösteri 18 Haziran (1 Temmuz) da yapıldı ve kitlelerin devrimci ruhu ile Partinın büyük oranda artan saygınlığının kanıtı oldu.

— 2-7 (15-18) Temmuz arasında, cephedeki başarısızlık ve ülkenin en büyük işçi merkezlerinde yapılan gösterilerde ifadesini bulan, emekçilerin artan hoşnutsuzluğuyla bağıntılı olarak bakanların bir kısmı Geçici Hükümet'ten çekildi. İkinci Koalisyon Hükümeti 24 Temmuz (6 Ağustos) 1917'de kuruldu.

296 — III. Zimmerwald Konferansı'nın hazırlıkları çerçevesinde Uluslararası Sosyalist Komisyon kanalıyla Stockholm'de yapılan Zimmerwald Solu Enformasyon Konferansı kastediliyor. Lenin, Zimmerwald Birliğinden ayrılma ve III. Enternasyonal'in vakit geçirilmeksizin örgütlenmesinden yanaydı. A.M. Kollontai ve V.V. Vorovski, RSDİP(B) Merkez Komitesi temsilcileri olarak Stockholm'e gönderildiler. Konferans Alman Sosyal-demokrasisinin temsilcileri oradan ayrıldıkları için tam katılımla yapılamadı.

297 — Geçici Hükümet'in politikasına duyulan hoşnutsuzluk temelinde gerçekleşen, 3-4 (16-17) Temmuz'da, kitlelerin kendiliğindenci tepkisi kastediliyor. Bolşevikler eyleme karşıydılar. Onlara göre kriz henüz olgunlaşmamıştı Buna rağmen harekete örgütlü ve barışçıl bir karakter kazandırmak için, hareketin başına geçmeye karar verdiler. 4 (17) Temmuz'da, işçi, asker ve bahriyelilerin kitle gösterisi, üzerlerine ateş açılarak dağıtıldı. Hükümet, işçi örgütlerine ve Bolşevik Partisi'ne karşı saldırıya geçti ve tüm ülkede iktidarı kendi eline aldı. İkili iktidarın sonu gelmişti.

Kerenski'nin Zindanında

İlk kez 1927'de, «Katogargai Ssylka» (Kürek Cezası ve Sürgün) dergisinin 7. (36) sayısında yayınlandı. Eldeki basım, Moskova'daki siyasi kürek mahkumları ve sürgünlerin Birlik Yayınevi tarafından 1928'de basılan broşür metni temel alınarak, bazı kısıtlamalarla yapılmıştır.

303 — Temmuz günlerinde, G.A. Aleksinski, V.M. Burvez ve diğerlerinin, basında çıkan, Bolşevikleri Alman emperyalistleriyle ilişkide olmakla suçlayan gerçek dışı, iftiracı, makale ve belgeleri kastediliyor.

307 — Fabrika Komiteleri — Çarlığın devrilmesinden sonra, sendikaların yanısıra ortaya çıkan, Rus proletaryasının sınıf birliğinin biçimi. Fabrikalarda işçileri, mesleklerinden bağımsız olarak birleştiriyor ve üretimin yönlendirilmesi sorunlarını çözüyorlardı. Devrimin gelişim sürecinde, giderek, mücadeleci işçi demokrasisinin organları oldular.

308 — 24 Temmuz (6 Ağustos) 1917'de, İkinci Koalisyon Hükümeti'nin kurulması kastediliyor.

316 — İvan Gonçarov'un gezi anlatımı.

318 — «Isvestiya Petrogradskovo Sovyeta Raboçihi Soldatskih Depotatov» (Petrograd İşçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyeti Haberleri) — günlük gazete. İlk sayı, 28 Şubat (13 Mart) 1917'de çıktı. 1 (14) Ağustos'tan itibaren MYK ve Petrograd Sovyeti'nin yayın organı oldu. Gazetenin siyasi çizgisi, burjuva Geçici Hükümet ile uzlaşan ve proletaryanın devrimci eylemlerine karşı çıkan Sosyaldevrimci-Menşevik blokun temsilcileri tarafından belirleniyordu. 27 Ekim (9 Kasım) 1917'den itibaren gazete Bolşevik oldu ve Sovyet iktidarının resmi yayın organı olarak çıkmaya başladı.

320 — Lenin'in Rusya'ya gelişiyle ilgili, Aleksandra Kollontai'ın belgeleri, arşivlerde bulunamadı. Hemen Şubat devriminden sonra Lenin'e gönderdiği, 1-3 (14-16) ve 9 (22) Mart 1917 tarihli iki telgrafla ilgili veriler mevcut. (Bkz. V. İ. Lenin: A.M. Kollontai'a Mektuplar, C. IV, s. 399-400; Moskova, MLE, PMA, F. 2.)

323 — «Pravda»nın 16 Haziran 1917 tarihli 72. sayısında yayınlanan Aleksandra Kollontai'ın «Rus Emperyalistlerinin Tutsakları» adlı makalesi kastediliyor.

332 — Aleksandra Kollontai'ın, hapishanede not aldığı defter bulunamadı.

333 — 26 Temmuz'dan 3 Ağustos (8-16 Ağustos) 1907'ye dek Petrograd'ta yapılan RSDİP(B)'nin VI. Kongresi kastediliyor. Yarı legaldi; kararları, temel hedef olarak, proletaryanın ve yoksul köylülüğün, silahlı ayaklanmaya ve sosyalist devrimin zaferine hazırlanmasına yönelikti. Aleksandra Kollontai, başkalarının yanı sıra Kongre onur üyeliğine seçildi ve Parti Merkez Komite üyeliğine alındı. Ayrıca Kurucu Meclis için aday gösterildi.

— Sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle, Gorki ve Krassin'in başvurusu üzerine Aleksandra Kollontai kefaletle serbest bırakıldı. Ancak, hükümetin siyasal açıdan güvenilir bulmadığı kişilerin özgürlüklerinin, mahkeme kararı olmaksızın sınırlanmasını olanaklı kılan, 8 Ağustos tarihli yasa uyarınca, Aleksandra Kollontai, bir aydan fazla bir süre ev hapsinde tutuldu. (Bkz. A.M. Kollontai: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, s. 223-224, Rus.)

334 — Sovyetlerin Menşevik-Sosyaldevrimci MYK'sı tarafından, iktidar sorununun çözümü için çağrılan Bütün Rusya Demokratik Konferansı, 14-22 Eylül (27 Eylül-5 Ekim) 1917'de Petrograd'ta yapıldı.

Ekim Devrimi ve Kitleler

İlk kez «Molodaya Gvardiya» (Genç Muhafızlar) dergisinin, 1922 tarihli 6/7. sayısında yayınlandı. Bu basım, dergideki metne göre yapılmıştır.

— Önparlamento (Rus Cumhuriyeti Geçici Kurulu), Ekim 1917'de, Menşevik-Sosyaldevrimci, Demokratik Konferans'ın kararıyla kuruldu. Bununla, sanki Rusya'da parlamenter bir düzen varmış görüntüsü verilmek isteniyordu. Bu kurumun, devrimin görevlerini yerine getirebilecek durumda olduğu yanılsamasını yaratmamak için, Bolşevikler, açıklamalarını okuduktan sonra ilk gün Önparlamentoyu terkettiler.

— Rusya'da Geçici Hükümet'in bileşimi sık sık değişiyordu. Resmi olarak dört hükümet kuruldu, bunlardan üçü koalisyon hüküme-

tiydi. 25 Eylül'de kurulan üçüncü hükümet, (kaçmayı başaran Kerenski hariç) Kışlık Saray'da yakalanarak 26 Ekim 1917, saat 2:10'da tutuklandılar. Beş hükümetin kurulduğundan sözeden Aleksandra Kollontai, herhalde, otokrasinin devrilmesinden sonra oluşan, İmparatorluk Duması Geçici Komitesi'ni de sayıyor.

335 — 7-11 (20-24) Ekim 1917'de yapılan ve 50 000 üyeye sahip parti örgütlerinin sosyalist devrim için mücadele isteğini dile getiren, Bolşeviklerin çevre, eyalet parti örgütleri temsilcilerinin de katıldığı III. Petrograd Kent Konferansı kastediliyor.

— 11-13 (24-26) Ekim 1917'de, Petrograd'ta yapılan, Kuzey Bölgesi Sovyetleri Bölge Kongresi kastediliyor. Kongre kararları, Ekim devriminin zaferi için tüm güçlerin hazırlığı, organizasyonu ve mobilizasyonu için çok önemliydi.

— Petrograd İşçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyeti'nin 22 Ekim (4 Kasım) 1917'deki toplantısı kastediliyor olmalı. «Modern» sirkinde o gün, saat 11'de Petrograd Yakası emekçilerinin, saat 14'te ise işçi kadınların toplantısı olmak üzere, iki toplantı yapıldı. O gün Aleksandra Kollontai dört kez konuştu: Moskovskaya Sastava'da, Vassilyev Ostrov'da, «Modern» sirkte (işçi kadınların toplantısında) ve boru fabrikası kantininde.

337 — İşçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyetleri II. Bütün Rusya Kongresi 25-26 Ekim (7-8 Kasım) 1917'de, Petrograd'ta yapıldı ve iktidarın Sovyetlerin eline geçişini ilan etti. Lenin tarafından yazılmış olan, savaşa ve toprak sorununa ilişkin tarihi kararnameleri onayladı ve Lenin'in başkanlığında ilk İşçi-ve Köylü hükümetini — Halk Komiserleri Kurulu'nu kurdu.

Tarihi Konferans'ta

Rotanın, silahlı ayaklanmaya çevrildiği, RSDİP(B) Merkez Komitesi oturumu ile ilgili anılar, 1927 ve 1937'de, çeşitli başlıklar altında («Tarihin Kolu», «Ekim Günleri», «Silahlı Ayaklanma Rotası» ve «Silahlı Ayaklanma») çeşitli yayın organlarında («Krasnoarmeyez», «İsvestiya», «Ny Dag») basıldı. Eldeki basımda, «İlyiç. Petrograd'lıların Anıları» Leningrad 1970, Rus.) adlı kitaptaki metin temel alınmıştır. 24 Ekim 1937 tarihli «İsvestiya»da yayınlanan makaleden bazı ilaveler yapılmıştır.

337 — 10 (23) Ekim 1917 tarihli Merkez Komite oturumu, Lenin'in Wiborg'tan Petersburg'a dönüşünden sonra katıldığı ilk Parti Mer-

kez Komite oturumuydu. Lenin'in mevcut durum raporu temelinde, Merkez Komite, Zinovyev ve Kamenev'in karşı çıkışına rağmen, gecikmeksizin silahlı ayaklanmanın hazırlanmasına ilişkin Leninci karar metnini kabul etti. Ayaklanmanın siyasal yönetimi için, Lenin'in liderliğinde bir siyasi büro kuruldu.

340 — Menşevik — Sosyal-devrimci blokun liderleri M.I. Liber (Bundçu) ve Th. Dan (Menşevik) kastediliyor; ikisi de Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet iktidarının acımasız düşmanı oldular.

342 — V.İ. Lenin: Yoldaşlara Mektup. Eserler, C. 26, s. 199.

— V.İ. Lenin: RSDİP(B) Merkez Komitesi oturumu. 10 (23) Ekim 1917. Eserler, Cilt, 26. s. 178.

Kaynayan Kazan Smolny

İlk kez, Moskova, MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan, Aleksandra Kollontai'ın Lenin'le ilgili anılar serisi elyazmalarına dayanarak (kısaltmalarla) yayınlanıyor.

343 — Devrimci Askeri Komiteler — Sosyalist Ekim Devrimi'nin hazırlığı ve gerçekleştirilmesi sürecinde, Bolşevik örgütler tarafından İşçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyetleri'nde genellikle oluşturulan, devrimci güçlerin askeri kurmayları. 20 Ekim'de (2 Kasım) Devrimci Askeri Komitelerin ilk oturumu yapıldı.

— «Petrograd Sovyetleri Günü» kastediliyor. Her yerde yapılan toplantılar ve mitingler, işçilerin ve askerlerin eyleme hazır olduklarını gösteriyordu.

344 — 24 Ekim sabahının erken saatlerinde, proleter güçlerin silahlı ayaklanma hazırlığının sürdüğü sıralarda Geçici Hükümet saldırıya geçme kararı aldı. Petrograd askeri bölge komutanının emri üzerine bir bölük subay öğrencisi, «Raboçi Put» («Pravda») ve «Soldat» gazetelerinin matbaasını işgal etti. Gazeteler basımı durdurmak zorunda kaldılar, Matbaa mühürlendi. Ancak RSDİP(B) Merkez Komitesi'nin talimatıyla Devrimci Askeri Komite, matbaanın normal çalışmasını sağladı. Saat sabah 11'de «Raboçi Put» (İşçinin Yolu), ayaklanma çağrısıyla çıktı.

345 — V.İ. Lenin: MK üyelerine Mektup. Eserler, Cilt, 26, s. 223.

Lenin Smolny'de

İlk kez 1947'de «Krasnoarmeyez» (Kızıl Ordu Askeri) dergisinin 2. sayısında yayınlandı. Eldeki basımda, «Vladimir İlyiç Lenin ile İlgili Anılar» (1969, Cilt 2, Rus.) kitabından bazı anılar alınmıştır. Metinde, II. Sovyet Kongresi'ne ilişkin mantıklı değişiklikler yapılmıştır. (Bk. Şubat'tan Ekim'e. 1917 Yılından Lenin'le İlgili Anılar, Berlin 1977, s. 171.)

346 — Lenin'in illegalite yaşamının son dönemi 110 gün sürdü; 6 Temmuz'dan 24 Ekim 1917'ye dek. Rasliv, Finlandiya, Wiborg ve Petrograd, Lenin'in illegalitede kaldığı yerlerdi. 24 Ekim (6 Kasım) akşamının geç saatlerinde Lenin, Wiborg Yakası'ndaki son gizli evini terk etti ve Smolny'ye gitti.

— 25 Ekim (7 Kasım) 1917, saat 14:35'de açılan, İşçi-ve Asker Milletvekilleri Petrograd Sovyeti'nin oturumu kastediliyor. Bu oturumda Lenin, Sovyet iktidarının görevleri üzerine bir konuşma yaptı. Lenin'in konuşmasından sonra, onun kaleme aldığı karar metni oy çokluğuyla kabul edildi.

347 — 25 Ekim (7 Kasım), saat 22:45'de açılan, İşçi-ve Asker Milletvekilleri Sovyetleri II. Bütün Rusya Kongresi kastediliyor. Bu Kongre 27 Ekim (9 Kasım) saat 5:15'de sona erdi.

— Lenin tarafından kaleme alınmış olan «İşçilere, Askerlere ve Köylülere!» çağrısından alıntı (Bk. V.İ. Lenin: İşçi ve Asker Milletvekilleri İkinci Bütün Rusya Kongresi. Eserler, Cilt 26, s. 237.)

— Lenin, 26 Ekim (8 Kasım) 1917'de yapılan II. Sovyet Kongresi'nin yalnızca akşamki ikinci oturumuna katılmıştı.

Duvardaki Kararname

İlk kez 1927'de, «Krasnaya Panorama» (Kızıl Panorama) dergisinin 45. sayısında yayınlandı. Eldeki basımda, «Unutulmaz Yıllar. Kızıl Petrograd'tan Çizgiler ve Anılar», Leningrad 1957, Rus., Derleme'si temel alınmıştır.

İlk Sosyal Yardım

İlk kez 1927'de, «Krasnaya Niva» (Kızıl Alan) dergisinin 45. sayısında yayınlandı. Eldeki basım, «Vladimir İlyiç Lenin'le İlgili Anılar» kitabına, Cilt 3, Moskova 1960, Rus., dayanılarak yapılmıştır.

Bizimle Çalışacak İnsanlar Arıyoruz

İlk kez, biraz daha değişik bir biçimle, «Sosyal Yardım Halk Komiserliği'nin İlk Günleri» başlığıyla, 6 ve 7 Kasım 1927 tarihli «İsvestiya» gazetesinde, daha sonra, «İlk Adımlar» başlığıyla, bir çok kez yayınlandı. Eldeki basım, Moskova, MLE, PMA'da korunan bir el yazması temel alınarak hazırlanmıştır.

Sosyal Yardımı Kim Kurtardı?

Bu yazı 1929'da yazıldı. Eldeki basım, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmaları temel alınarak hazırlanmıştır.

«Tanrının Emirlerine Uygun» Bir İş İçin Rahipler Arasında

İlk kez 1927'de, «Smena» (Değişim) dergisinin 20. sayısında yayınlandı. «Sosyal Bir İş İçin Rahipler Arasında» başlığıyla, 1966'da «Don» dergisinin 4. sayısında yeniden basıldı. Eldeki basımda, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmalarıyla karşılaştırılarak, «Smena» dergisinin kısaltılmış metni temel alınmıştır.

366 — Aleksander-Nevski — Manastırı — 1710'da Nevski'nin anısına kurulmuş olan, Petersburg'ta bir manastır; 1797'den beri Lavra (Büyük Manastır). Aleksander-Nevski-Manastırında, Suvorov, Lomonossov, Glinka, Fonvisin, Mussorgski, Çaykovski, Rimski-Korsakov, Dostoyevski ve başkaları gömülüdür. Bugün Aleksander-Nevski-Manastırı tarihi eser olarak devlet koruması altındadır ve içinde Leningrad Kenti Kültür Müzesi'ni barındırır.

370 — Daha sonra, kilisenin devletten ve okulun kiliseden ayrılması üzerine kararname olarak tanınan, inanç özgürlüğü, kilise ve dini kuruluşlar üzerine RSSCB Halk Komiserleri Kurulu kararnamesi, 20 Ocak (2 Şubat) 1918'de çıkarıldı.

Ana Koruma'ya İlk Adımlar

Bu anılar, Ekim Devrimi'nin 10. yıldönümüyle bağıntılı olarak 1927'de yazıldı. Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmalarına dayanılarak ilk kez yayınlanıyor.

370 — 12-15 Kasım 1917 tarihlerinde yapılan I. Petrograd Kadın İşçiler Konferansı kastediliyor.

Analık Sarayı Yanıyor

İlk kez 1945'de, Aleksandra Kollontai'ın «Anılardan» bölümünün bir kısmı, «Oktyabr» dergisinin 9. sayısında yayınlandı. Eldeki basımda, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan, «Birinci Etap» kitabının el yazmaları temel alınmıştır.

376 — 1912'den beri parti üyesi olan Pavel Yefimoviç Dybenko kastediliyor. 1917 yılında Baltık Donanması Merkez Komitesi'nin başkanıydı; Ekim Devrimi'nden sonra Ordu ve Bahriye Halk Komiseri olarak birinci Sovyet hükümetinde bulundu. İç savaş sırasında, Kızıl Ordu birliklerine, Ukrayna, Kafkas ve Güney cephesinde ve başka cephelerde kumanda etti. Pavel Yefimoviç Dybenko, 1918'den 1923'e dek, Aleksandra Kollontai'la evliydi.

Smolny'de

İlk kez 1947'de, «Lenin Smolny'de» başlığıyla «Krasnoarmeyez» dergisinin 2. sayısında yayınlandı. Eldeki basım, «Vladimir İlyiç Lenin'e İlişkin Anılar» (Cilt 2, Moskova 1969, Rus.) kitabından bazı anıları da içeriyor. Başlık yayıncılar tarafından seçilmiştir. (Bk. aynı zamanda, Şubat'tan Ekim'e. 1917 Yılından Lenin'e İlişkin Anılar, Berlin 1977, s. 171.)

379 — Aleksandra Kollontai, 25-26 Ekim (7-8 Kasım) 1917 tarihlerinde yapılan, İşçi-Asker-ve Köylü Milletvekilleri Sovyetleri II. Kongresi'nde, Devlet Yardımı (Sosyal Yardım) Halk Komiserliği'ne atandı ve Mart 1918'e dek bu görevi sürdürdü. Aleksandra Kollontai, Halk Komiseri olarak fonksiyonunu, öncelikle, kadının bütün haklara sahip bir toplum üyesi olmasını sağlayacak bir dizi yasa hazırlamak için kullandı. 19 Aralık 1917 tarihli boşanma kararnamesi ve 20 Aralık 1917 tarihli medenî nikah ile, evlilik dışı çocukların evlilikten olma çocuklarla hukuksal olarak eşitlenmesine ilişkin kararname tasarıları onun katılımıyla hazırlanmıştır. Ayrıca hamilelik izni, haftalık izin ve genç annelere para yardımı yapılmasına ilişkin kararların hazırlanmasında da katkısı vardır.

Lenin Küçük Şeyleri Unutmaksızın Büyük Şeyleri Düşünürdü

İlk kez 1946'da, «Rabotnïiza» dergisinin 1. sayısında yayınlandı. Eldeki basım, «Vladimir İlyiç Lenin'le İlgili Anılar» (Cilt 3, Moskova 1969, Rus.) kitabı temel alınarak hazırlanmıştır. (Bk. aynı zamanda, Lenin Yoldaş. Çağdaşlarla İlgili Anılar, Berlin 1967, s. 177)

382 — Lenin, «Chalila» Sanatoryumunda, 24-27 Aralık 1917 tarihleri arasında kaldı. Orada, «Bir Yazarın Günlüğünden» adlı çalışmasını, «Eskinin Yıkılışından Ürkenler, Yeni İçin Savaşanlar» ve «Rekabet Nasıl Örgütlenmeli?» adlı yazılarını aynı zamanda «Tüketim Komünleri Üzerine Bir Kararname Tasarısı»nın geçici tezlerini ve kesin metnini yazdı.

384 — Bu satırların orijinali bulunamadı.

İlk «Asiler»in Kenti

İlk kez, 3 Ekim 1918 tarihli «Pravda»da yayınlandı. Eldeki basım, bu gazete metnine göre yapılmıştır. Metinde mantıklı değişikliklere gidilmiş ve bazı yerleri de kısaltılmıştır.

385 — Orehovo istasyonu (bugün, Orehovo-Suyevo, Moskova bölgesi) yakınında Tekstil fabrikası, «Nikolskoye fabrikası Savva Morosov, Oğlu & Co»nda 1885 yılında yapılan grev kastediliyor. Grev 7 Ocak'ta başlamış ve on gün sürmüştü. Merkezi sanayi bölgesinde işçilerin ilk örgütlü kitle greviydi. Resmi makamlar şiddet önlemleriyle grevi kırmayı başardılar. Aralarında, Morossov grevinin önderleri, P.A. Moisseyenko, V.S. Volkov ve diğerlerinin de bulunduğu 600'den fazla işçi tutuklandı.

Lenin ve Birinci Kadın İşçiler Kongresi

5 Eylül 1946'da, Lenin Müzesinde yapılan I. Bütün Rusya Kadın İşçiler Kongresi delegeleri toplantısının stenografik notlarından alınmıştır. İlk kez «Vladimir İlyiç Lenin. Anılar. 1900-1922», Moskova, 1963 Rus., Derleme'sinde yayınlandı. Eldeki basım, Derleme metnine göre hazırlanmıştır.

389 — RKP(B) Merkez Komitesi tarafından toplantıya çağrılan

I. Bütün Rusya Kadın İşçiler Kongresi, 16-21 Kasım 1918 tarihlerinde Moskova'da yapıldı. Kongre'ye fabrikalardan, atölyelerden, yoksul köylülük arasından 1147 delege katıldı. 19 Kasım'da Lenin, Kongre'de devrimci harekette ve yeni toplumun inşasında emekçi kadının oynayacağı büyük role değinen bir konuşma yaptı. (Bk. V.İ. Lenin: Eserler, Cilt 28, s. 175-177.)

Kongre'de ayrıca A.İ. Ulyanova-Yelisarova, V.P. Nogin, Y.M. Yaroslavski, İ.F. Armand, K.N. Samoilova, L.N. Stal, A.M. Kollontai ve başkaları konuştular. Kongre, emekçi kadınları, Sovyet iktidarını savunmaya çağırdı ve kadınlar arasında çalışmaya ilişkin somut kararlar aldı. İşçi ve köylü kadınların örgütlenmesi için temeli attı.

391 — II. Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı, 9-15 Haziran 1921 tarihleri arasında Moskova'da yapıldı. 21 ülkeden delegeler geldi. Aleksandra Kollontai konferansta, komünist partilerin emekçi kadınlar arasında çalışma biçimleri ve yöntemleri üzerine bir rapor sundu. Konferans ayrıca, kadınların, proletarya diktatörlüğünün kurulması ve sağlamlaştırılması için mücadeleye ve ekonomik inşaya katılımı sorunlarını, aynı zamanda, kadınlar arasında çalışma bölümlerinin uluslararası ilişkilerini sağlamlaştırma sorununu görüştü.

Ocak 1919

Ocak 1919 Günlük Notlarından. Aleksandra Kollontai kırklı yıllarda bu notları, anılarının baskıya hazırlanmasıyla bağıntılı olarak yeniden gözden geçirdi ve düzeltmeler yaptı. Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmalarına dayanılarak ilk kez yayınlanıyor.

392 — Zindel — fabrikaları; bugün Moskova 1. Basmaboyama atelyesi.

393 — Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde Aleksandra Kollontai'ın 1919'da plak kayıtları yapılan, «Karl Liebknecht» ve «Bolşevizm Salgını» (Ekim devriminin uluslararası önemi üzerine) konuşma metinleri korunuyor. 1973'te plak şirketi, Aleksandra Kollontai'ın çok sayıda konuşmalarının kaydedildiği bir plak çıkardı piyasaya.

Doğulu Kadınlar Arasında Örgütçü Olarak Çalışan Komünist Kadınlar Konferansı

İlk kez, 10 Nisan 1971 tarihli «Pravda» da yayınlandı. Eldeki baskı, A.M. Kollontai: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, Moskova 1972, Rus., kitabı temel alınarak hazırlanmıştır.

396 — 20 Haziran 1921 için planlanan, Doğulu Kadınlar Bütün Rusya Kongresi yapılmadı.

— Bk. V.İ. Lenin: Sovyet Bölgeleri ve Cumhuriyetleri Doğu Halkları Kadın Bölümleri Temsilcileri Konferansı'na selam mesajı. Eserler, Cilt 32, s. 309.

Tula Eyaleti Köylü Kadınlarının İlk Konferansı

Kırklı yıllarda yazıldı. Eldeki basım, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmaları temelinde gerçekleşmiştir.

397 — Herhalde tarihte bir yanılma sözkonusu. Ekim 1921'de Tula'da yapılan, partisiz işçi ve köylü kadınların, birinci bölge konferansı kastediliyor olmalı. Bu konferansta, Aleksandra Kollontai, işçi ve köylü kadınların, Sovyet iktidarının inşasına katılımı üzerine bir rapor sundu.

Son Yılların Notdefterleri'nden 1946-1951

Aleksandra Kollontai'ın uzun yıllar süren faaliyetinin bilançosunu çıkaran günlük notlarının ilk bölümü, 1950 dolaylarında yazıldı. El yazmaları, «Altmış Yıllık Devrimciliğim ve Devlet Faaliyetim Sırasında En Değerli Katkılarım Nelerdir?» başlığını taşıyor. İkinci bölüm —1949-1951 Yılları Arasındaki Günlük Notlarından Bölümler— kısmen, 29 Temmuz 1972 tarihli «Komsomolskaya Pravda» gazetesinde yayınlandı. Bu materyal, önemli ölçüde, Moskova MLE, Parti Merkez Arşivi'nde korunan el yazmaları temel alınarak ilk kez (kısaltmalarla) yayınlanıyor. Yayıncılar bu notları, çok sınırlı olarak, uslup açısından gözden geçirdiler.

403 — 22 ve 23 Eylül 1906'da Mannheim'da yapılan, Alman Sosyal-demokrat Kadınlar 4. Konferansı kastediliyor. Bu konferansa 50 delege ve aralarında Aleksandra Kollontai'ın da bulunduğu, başka ülkelerden 5 sosyalist kadın katıldı.

404 — 26 ve 27 Ağustos 1910'da Kopenhag'ta yapılan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı kastediliyor.

405 — İlk baskısı 1923'te Moskova'da çıkan, «İşarılarının Aşkı» kitabı kastediliyor; ilk Almanca basımı: «Sevgi Yolları. Üç Öykü», Berlin 1925.

407 — Lorensson, Emmi Genrihovna (Doğum tarihi 1897) — 1927'den 1932'ye dek Alman Komünist Partisi (KPD) üyesi, 1932'den itibaren İsveç Komünist Partisi üyesi; İsveç'te Sovyet ticaret kuruluşları ve diplomatik temsilcilikleri çalışanlarından; yirmi yıl boyunca (1932'den 1952'ye dek) Aleksandra Kollontai'ın sekreteri; 1946'dan itibaren Sovyetler Birliği vatandaşı, değerli bir eski savaşçı. Aleksandra Kollontai'ın yazılarının yayına hazırlanışında, Emmi Lorensson, verdiği bilgilerle yayıncılara her zaman dostça yardımda bulunmuştur.

Aleksandra Kollontai Kendisi ve Dönemi Üzerine

411 — Bu çalışmaların bir bölümü, A.M. Kollontai'ın 100. doğum günü nedeniyle yeniden yayınlanmışlardır. Bkz. A.M. Kollontai: Seçme Yazılar ve Konuşmalar, Moskova 1972, Rus.

412 — A.M. Kollontai: Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan, Odessa 1921, s. 5, Rus.
— A.g.y. s. 5-6
— Moskova MLE, PMA, F. 134
— 1915 Norveç Günlüğünden.

413 — A.g.y. s. 220
— Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan.

414 — A.M. İtkina'dan alıntı: Devrimci, Konuşmacı ve Diplomat. Aleksandra Mihailovna Kollontai'ın Yaşamımdan ve Çalışmalarımdan Sayfalar, Moskova 1970, s. 73-74 Rus.

415 — Moskova MLE, PMA, F. 134

419 — Tüm üç anı serisinden çoğu anlatımlar bu kitaba ilk basım olarak alınmıştır.

420 — Moskova MLE, PMA, F. 134.
— Son Yılların Not defterlerinden.
— A.g.y.
— Moskova MLE, PMA, F. 134.

421 — A.g.y.
— A.g.y.

ISBN 975 - 7349 - 15 - 1

inter
yayınları